Dostoievski

Opere

Vol. 1

Editura pentru Literatură Universală

Dostoievski

OPERE în 11 volume

Volumul 1

Studiu introductiv de TUDOR VIANU

Aparatul critic de TAMARA GANE

București - 1966
Editura pentru Literatură Universală

Copertă de VASILE SOCOLIUC

După ediția:

Фёдор Михáйлович Достоéвский
Собраніе сочиненій

Том первый
Гослитиздат
Москва 1956

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În cursul ultimului deceniu (1955-1965) au apărut în versiune românească principalele romane și nuvele ale lui F. M. Dostoievski, după cum urmează: *Oameni sărmani* -

1955; *Netoșka Nezvanova* - 1956; *Nopți albe* și *Smerita* - 1956; *Crocodilul* - 1956; *Crimă și pedeapsă* - 1957, reeditare - 1962; *Umiliți și obidiți* - 1957; *Idiotul* - 1959, reeditare - 1961, 1965; *Amintiri din Casa morților* - 1960, reeditare - 1963; *Adolescentul* - 1961; *Frații Karamazov* - 1964, ediție bibliofilă - 1965.

Ediția de față oferă pentru prima oară cititorilor din țara noastră seria de OPERE ale marelui scriitor rus, profilată pe 11 volume.

Pentru traducerea textelor beletristice și structura de ansamblu a prezenței ediții românești a fost luată ca bază cea mai recentă ediție de Opere în limba rusă, în 10 volume (*Goslitizdat*, Moscova, 1956- 1958, ediție îngrijită de un colectiv), care înglobează toate operele definitivate de F. M. Dostoievski.

În completare, vol. XI va cuprinde *Pagini din jurnal* și o selecție de scrisori din corespondența scriitorului (după ediția F. M. Dostoievski - *Scrisori*, în 4 volume, *Goslitizdat*, 1928-1959), care întregesc profilul său spiritual și elucidează unele aspecte ale procesului de creație, fiind axate cu precădere pe probleme literare.

Sumarul fiecărui volum este alcătuit după principiul cronologic.

În volumul I sunt incluse următoarele opere scrise în anii 1846-1848: *Oameni sărmani, Dublul, Un roman în nouă scrisori, Domnul Proharcin, Gazda, Polzunkov, Inimă slabă, Un hoț cinstit, Un pom de Crăciun și o nuntă, Nevasta altuia și un soț sub pat*. Volumul II va cuprinde opere datând din perioada 1848-1859: *Nopți albe, Netoșka Nezvanova, Micul erou, Visul unchiului, Stepancikovo și locuitorii săi*. Volumul III - *Umiliți și obidiți* și *Amintiri din Casa morților*. Volumul IV - nuvele și povestiri, scrise între anii 1862-1874: *O întâmplare penibilă, Însemnări din subterană, Însemnări de iarnă despre impresii de vară, Crocodilul, Jucătorul, Eternul soț*. Volumul V - *Crimă și pedeapsă*. Volumul VI - *Idiotul*. Volumul VII - *Demonii*.

Volumul VIII - *Adolescentul*. Volumele IX și X - *Frații Karamazov*.

Volumul XI va cuprinde cuvântarea lui F. M. Dostoievski despre Pușkin, rostită la 8 iunie 1880 în cadrul festivității solemne organizate de Societatea iubitorilor de literatură rusă, cu prilejul dezvelirii monumentului închinat marelui poet, la Moscova. În componența volumului vor intra câteva schițe și povestiri publicate în *Jurnalul unui scriitor* între anii 1871-1876: *Visul unui om ridicol, Bobok, Smerită, Poveste de Crăciun, Mujicul Marei, Centenara*. De asemenea, în ultimul volum al ediției de față vor figura pagini din jurnal și scrisori, selectate din corespondența lui Dostoievski cu confrații săi de breaslă, cu diferiți publiciști și redacțiile unor edituri sau reviste cu profil literar, cu rude și prieteni, cu soția sa - Anna Grigorievna Dostoievskaia.

Fiecare volum va fi însoțit de un aparat critic complex, conținând: *Prezentări și Comentarii*, *Date bibliografice* și *Note explicative*.

DOSTOIEVSKI

Comemorarea lui Feodor Mihailovici Dostoievski[1] de la a cărui moarte s-au împlinit de curând trei sferturi de veac, găsește reputația acestui scriitor într-unul din momentele cele mai interesante ale evoluției ei. Când Rusia, și apoi întreaga lume, au luat cunoștință de operele lui Dostoievski, impresia generală a fost atât de puternică, atât de nouă și de originală, încât toată lumea a fost de acord că în autorul *Amintirilor din Casa morților*, al romanelor *Crimă și pedeapsă*, *Idiotul* și *Frații Karamazov*, realismul rus și european câștigase pe unul din reprezentanții lui cei mai de seamă, un scriitor genial căruia nu-i puteau fi alăturate decât puține alte figuri din întreaga galerie a literaturii modeme. Adâncimea și precizia cunoașterii sale psihologice, intensitatea zguduitoare a situațiilor evocate de el, însemnătatea dobândită pentru fiecare din cititorii lui de analizele sale morale au dat operelor lui Dostoievski caracterul unor mari evenimente ale secolului. Numeroșii lor cititori, în toate părțile lumii, s-au simțit răscoliți și modificați. Omul modem a dobândit o nouă adâncime a conștiinței de sine prin operele lui Dostoievski. Slava lui a fost la sfârșitul secolului trecut și la începutul secolului nostru deopotrivă cu a lui Lev Tolstoi și acești doi scriitori au contribuit în măsura cea mai mare la deschiderea căilor pe care au pășit apoi, pentru cea mai întinsă răspândire a lor, operele celorlalți mari scriitori ruși ai secolului al XIX-lea.

Când însă Revoluția din Octombrie a triumfat și când au fost supuse unui nou examen toate valorile tradiției literare ruse, renumele lui Dostoievski a trebuit să intre, în propria patrie a poetului, în conul de umbră. Dostoievski

[1] Studiu scris în anul 1950.

era un scriitor pe care Revoluția nu-l putea asocia cu năzuințele ei de transformare a omului și a societății. Acest moralist genial nu înțelesese de loc socialismul, dovedise adeseori o obediență îngustă față de puterile constituite ale împilării și exploatării, favorizase răspândirea unui misticism bolnăvicios. Revoluția doi ea dezvoltarea unui tip omenesc sănătos și activ, orientat cu toate puterile voinței către lumea exterioară, pe care urma s-o îndrumeze spre orânduiri sociale mai drepte, capabile a fi obținute și prin dezvoltarea rațiunii puse în serviciul aspirațiilor populare, prin cunoașterea și aplicarea legilor naturii și ale societății. Un astfel de program se ridica pe temelia celei mai largi simpatii și solidarități umane, pe o vie reprezentare a durerilor omenești, dar și pe hotărârea de a le elimina, într-o nouă orânduire a societății, prin lumina rațiunii și prin energia voinței. Stările de spirit din care se alimentase acțiunea conducătorilor Revoluției din Octombrie fuseseră pregătite și de marii scriitori ruși ai secolului al XIX-lea. Dostoievski își dăduse și el partea lui de contribuție în formarea acelor stări ale spiritului public. Imaginația durerii fusese una din cele mai puternice în formula genialității lui Dostoievski. Puțini alți scriitori ai lumii își reprezentaseră cu o forță egală durerea omului condamnat de vechile orânduiri la mizerie, la rușine și la singurătate. Chinurile foamei, dar mai cu seamă spasmul conștiinței umilite și ofensate, tresăririle orgoliului uman în fața agresiunii brutale a prostiei îmbuibate și a egoismului, nu aflaseră multe alte minți mai lucide și alte glasuri, în lungul trecut al literaturii, pentru a le descrie și a le denunța. Când citim romanele lui Dostoievski, un singur alt nume vine să i se alăture, ca reprezentantul noii serii la sfârșitul căreia stă marele scriitor rus. Acest nume este al lui Dante, a cărui imaginație a durerii în *Infernul* este singura cu care putem compara pe aceea a autorului *Crimei și pedepsei*. Lui Ugolino i se asociază peste veacuri Raskolnikov. Câtă deosebire însă față de durerea

omenească în atitudinea celor doi poeți! Crima își găsește pedeapsa ei, la Dante, într-un alt plan al lumii. În concepția medievală a *Divinei Comedii*, echilibrul moral al lumii, tulburat prin fanta criminală și prin suferința pe care aceasta o provoacă, se restabilește dincolo de limitele acestei lumi, prin sancțiunea infernală aplicată criminalilor, prin ascensiunea în gloria paradisiacă a sufletelor drepte și nobile. Nici o crimă și nici un păcat nu rămân deci nepedepsite și nici un merit nu rămâne nerecunoscut, încât interesul de a înlătura lăcomia, avariția, violența, înșelătoria, ipocrizia, hoția sau trădarea devine, fără îndoială, mai mic, inspiră în mai slabă măsură voința de a le face imposibile în lumea noastră, de vreme ce ele sunt neapărat sancționate în lumea de dincolo. Față de existența răului și a durerii, modemul Dostoievski a luat o altă atitudine, deși gândul restituțiilor într-altă lume nu i-a fost nici lui străin. Nouă cu adevărat este la Dostoievski atitudinea de proslăvire a suferinței și credința în puterea ei de regenerare morală a omului. A fost mult comentată scena în care Raskolnikov, în *Crimă și pedeapsă*, îngenunche în fața Soniei, o biată fată care se prostituează pentru a-și întreține familia nenorocită. „Nu îngenunchez în fața ta, rostește Raskolnikov, ci în fața întregii suferinți omenești.” Suferința acordă deci omului un nimb de sfințenie, căci prin suferința lui orice om se unește cu nesfârșita armată a tuturor celor înfometați, loviți, înșelați, mințiți și trădați. Durerea individuală se detașează pe fondul suferinței omenești generale și apare ca un efect al acesteia, al nedreptei întocmiri a lumii. Gradul atât de înaintat al sensibilității morale a lui Dostoievski, larga perspectivă a chipului în care a înțeles problema durerii în lume, fac din acest scriitor una din cele mai mari personalități morale ale epocii modeme. Limitele lui Dostoievski apar însă atunci când ne gândim că acest scriitor n-a conceput nici o soluție pentru înlăturarea suferinței omenești. A proslăvit-o și a arătat, după cum

vom vedea, puterea ei de a înălța și de a purifica pe om; dar n-a oferit omenirii nici o soluție generală, capabilă s-o mântuie de multele și feluritele dureri care o covârșesc. Căci chiar dacă într-un loc apare un individ cu destulă fecunditate morală pentru a transforma suferința sa în argintul curat al bucuriei, suferința omenească se reface alături, în forma unei alte împilări, a unei alte înjosiri a omului. Cum ar putea fi stârpita teribila proliferare a răului în lume, nenumăratele și atât de rodnicele semințe ale florei ei înspăimântătoare? Dostoievski n-a meditat la această problemă și n-a întrezărit față de existența suferinței și a răului decât soluția acceptării ei și a regenerării morale prin durere. Mitea Karamazov se lasă condamnat fără să fi săvârșit paricidul de care era acuzat și simte cum o lume de simțiri curate, o mare jubilare se trezește în sufletul său. Dar alături de Mitea Karamazov se vor naște mereu alți oameni stăpâniți de pasiuni violente ca ale lui, se vor reface tot alte și alte erori judiciare, mereu alți judecători înguști și nedrepți. Sacrificiul lui Mitea îl va izbăvi cel mult pe el, dar nu pe nenumăratele alte ființe care suferă sau asupresc. Atitudinea lui Dostoievski nu putea deci mulțumi Revoluția, descătușată pentru a găsi o soluție generală față de existența răului în lume, o soluție întocmită

Pe temelia cunoașterii cauzelor adânci ale răului și pe o transformare a orânduirii sociale în care toate acele cauze să fie eliminate. Dezacordul între Dostoievski și Revoluție, în acest punct esențial al năzuințelor lor, explică alunecarea în impopularitate a marelui scriitor, timp de mai multe decenii.

Și totuși, în bogata lume de idei a lui Dostoievski există și locuri în care scriitorul însuși se îndoiește de valoarea eticii sale. Gândul limitelor de care se izbește perspectiva sa morală a luminat de câteva ori în mintea genială a lui Dostoievski. Ivan Karamazov, scepticul însetat de certitudini, povestește o dată o scenă de bestialitate

săvârșită de un aristocrat în epoca cea mai neagră a iobăgiei. Un copil, fiul unui iobag, azvârlise cu piatra și rănise piciorul unui ogar. Nobilul, un general, care se pregătea să plece la vânătoare, află pricina pentru care ogarul lui șchiopătează. Poruncește ca băiatul să fie dezbrăcat și asmute împotriva copilului haita câinilor de vânătoare, care-l sfâșie imediat. Ivan mărturisește perplexitatea lui. Cum a putut deveni posibilă o astfel de întâmplare? „Mărturisesc cu umilință că nu pot înțelege rațiunea unei astfel de stări de lucruri”, spune Ivan. În zadar credincioșii ar veni să-i spună că, în organizarea morală a lumii, fapta aceasta își va găsi sancțiunea. În zadar i se va adăuga că durerea s-ar putea transforma în bucurie și puritate. Poate un suflet omenesc să admită sacrificarea unui copil, folosirea lui ca materie primă a armoniei morale a lumii?” Ce mă privesc toate acestea? se întreabă Ivan. Ceea ce îmi trebuie este o compensație, altfel mă duc de râpă. Și nu o compensație oferită undeva, în infinit, ci aici pe pământ, pe care s-o văd cu ochii. Vreau să fiu martorul ei și dacă atunci aș fi mort, ar trebui să fiu înviat, căci ar fi prea dureros dacă lucrurile s-ar petrece în lipsa mea. Nu pot accepta ca trupul meu cu suferințele și păcatele lui să nu slujească decât pentru a forma armonia universală... Și, dacă toți oamenii trebuie să sufere pentru a contribui la armonia eternă, care poate fi rolul copiilor?... De ce să slujească ei ca materiale menite să pregătească armonia?... Refuz să accept această armonie... Îmi vei spune că toți călăii vor ajunge în iad. Dar la ce slujește pedeapsa, dacă copiii au fost și ei în infern încă de pe lumea aceasta? Eu vreau îmbrățișarea universală, suprimarea suferinței. De altfel, ce valoare are armonia universală dacă ea presupune un infern... Din iubire pentru omenire nu vreau acea armonie și n-am ce face cu ea. „Este greu de spus care dintre personajele unei mari opere epice vorbește în numele creatorului ei. Mai sigur este că fiecare din aceste personaje reprezintă câte una din

tendințele poetului și că, în conflictele operei, se oglindesc propriile lupte morale ale autorului. Ivan Karamazov vorbește și el în numele unei părți a conștiinței scriitorului. Morala imanentă, aceea care urmărește ameliorarea lumii noastre, s-a opus deci, uneori, în sufletul lui Dostoievski, moralei transcendente, aceleia care nu oferă prezenței răului în lumea noastră decât soluția restituțiilor în eternitate. Prin această parte a conștiinței lui, Dostoievski se alătură deci revoluționarilor. Li se alătură apoi prin o seamă de alte tendințe de care urmează să vorbim, dar li se alătură și îi poate sprijini prin cea mai adâncă înțelegere a sufletului omenesc. Orice revoluție trebuie să se întemeieze pe cea mai întinsă și mai adâncă știință a omului, căci orice faptă binefăcătoare își găsește întemeierea ei în cunoaștere. Fapta oarbă, lipsită de lumina conștiinței, nu-și poate reprezenta bine nici scopurile, nici căile ei. De aceea, poate, marile revoluții, a puritanilor în Anglia, a burgheziei franceze, au fost precedate de epoci de activă cercetare a omului și a împrejurărilor lui. Numele unui mare învățat și al unui mare artist, prin extinderea extraordinară a orizontului inteligenței omenești produsă de ei, se găsește totdeauna în preajma unei mari revoluții și o anunță. Shakespeare și Bacon sunt aproape contemporanii lui Cromwell. Voltaire, dar mai cu seamă Rousseau, au fost învățătorii lui Robespierre. Tolstoi și Dostoievski stau la începutul epocii lui Lenin. Nu se poate presupune că marea contribuție pe care a dat-o acest scriitor în direcția ascuțirii sensibilității morale a omului modem, tablourile în care el a zugrăvit stările sociale și soarta individului uman în orânduirea vremii lui, adâncă frământare de gânduri pe care a impus-o tuturor contemporanilor, să nu fi avut un anumit rol în pregătirea revoluției, deși soluțiile lui Dostoievski nu erau revoluționare și au fost folosite adeseori împotriva acesteia. Începem să înțelegem mai bine aceste lucruri și, în noua considerare a operei lui Dostoievski, prilejuită de

evenimentul comemorării, figura lui ne apare într-o lumină nouă.

S-a povestit de mai multe ori viața scriitorului, născut în 1821, ca fiul unui medic militar. Un frate mai mare, Mihail, se va consacra și el carierei literare, ca traducător al lui Schiller și al lui Goethe și ca redactor al revistelor *Timpul și Epoca*. Feodor Mihailovici urmează o școală de geniu, pe care o termină cu titlul de inginer. Vocația literară se precizează însă curând și, într-o zi, tânărul inginer se hotărăște să-i comunice lui Nekrasov manuscrisul unei opere narative. Era micul roman în scrisori *Oameni sărmani*. Nekrasov are o impresie dintre cele mai puternice și simte nevoia să se consulte cu Bielinski. Criticul confirmă impresia lui Nekrasov. Apăruse un talent asemănător cu al lui Gogol. Makar Devușkin este ruda bună a lui Akaki Akakievici din *Mantaua* lui Gogol. „Am ieșit cu toții din *Mantaua* lui Gogol", va spune Dostoievski mai târziu. „Eroul" tânărului scriitor era și el un personaj sensibil și stângaci, față de care autorul simte ironie și tandrețe. Este un om mărunt, ca și Akaki, în care se luminează chipul curat al umanității eterne. Spre deosebire de personajul lui Gogol, Makar Devușkin simte o nevoie de sacrificiu, un elan al dăruirii de sine, pe care o vor păstra multe alte creații da mai târziu ale scriitorului.

Oamenii sărmani apar în revista lui Nekrasov și numele lui Dostoievski devine îndată cunoscut. Tânărul scriitor ia parte la viața literară a capitalei, a Petersburgului. Pregătește și publică opere noi. Frecventează cercul lui Petrașevski, gânditor social cu tendințe socialist-utopice, inspirat de Saint-Simon, Fourier și Proudhon, autorul unui dicționar ideologic apărut sub titlul *Dicționar de neologisme*, comparat uneori cu *Dicționarul filozofic* al lui Voltaire. Cercul lui Petrașevski n-avea un caracter revoluționar. Se discutau acolo idei generale în spiritul tinerei intelectualități ruse a vremii, dar nu se organiza nici o acțiune menită să smulgă puterea politică.

Dostoievski reprezenta, în discuțiile cercului, părerea că Rusia se putea lipsi de orice model occidental, deoarece prin vechea instituție a *artelor* și prin responsabilitatea reciprocă a plății impozitelor, societatea rusă tradițională realizase mai demult unele din formele organizării socialiste. Într-o seară, Dostoievski recită oda lui Pușkin despre desființarea iobăgiei și cum cineva din asistență face observația că aceasta n-ar putea fi obținută decât pe calea unei revoluții, Dostoievski replică: „Ei bine, fie și prin revoluție!” Desființarea iobăgiei va fi legiferată în 1861, dar deocamdată proiectarea unei astfel de reforme și mai cu seamă atmosfera de libere discuții din cercul lui Petrașevski par atât de subversive, încât conducătorul cercului și treizeci și patru dintre aderenții lui sunt arestați și judecați de către regimului lui Nicolae I. Împotriva a douăzeci și unu dintre aceștia se pronunță sentința pedepsei cu moartea. Dostoievski făcea parte dintre ei. La 22 decembrie 1849, după opt luni de închisoare, condamnații sunt conduși în piața Semionovski. Scena care urmează a fost povestită de Feodor Mihailovici într-o scrisoare adresată fratelui său, în seara acelei zile de pomină: „Ni s-a citit sentința de condamnare la moarte, ni s-a dat crucea s-o sărutăm, s-au frânt niște săbii deasupra capetelor noastre și am fost îmbrăcați în cămăși albe. Trei dintre noi au fost legați la stâlp în vederea execuției. Eram al șaselea, căci eram chemați trei câte trei, făceam parte dintr-a doua serie și nu mai aveam de trăit decât câteva clipe. Mi-am adus atunci aminte de tine, frate, și de toți ai tăi. În ultimul moment, numai tu erai în mintea mea și am înțeles atunci cât te iubesc. Am mai avut timp să îmbrățișez pe Pleșceev și pe Durov, care erau lângă mine, și să-mi iau rămas bun de la ei. S-au auzit atunci trâmbițele sunând retragerea, cei legați la stâlp au fost dezlegați și ni s-a citit că Majestatea-sa imperială ne dăruise viața.” Această scenă de sadism bestial, una din cele mai rușinoase din regimul țarist, a avut o mare înrâurire

asupra lui Dostoievski. Amintirea ei revine în mai multe opere ale scriitorului, împreună cu reflecția cu privire la perspectivele deschise asupra vieții în sufletul cuiva care a stat într-o apropiere atât de mare de moarte. Aș spune chiar că felul însuși de a gândi al lui Dostoievski, conducerea cugetării sale până la limitele extreme, acea consecvență a procesului intelectual cu puține alte analogii în literatura lumii și care face din el unul din gânditorii ei cei mai profunzi, sunt, într-un anumit fel, o urmare a teribilei lui experiențe. Tortură morală a acelei clipe a avut consecințe nefaste și asupra sănătății scriitorului. Supus la accese de epilepsie încă din anii copilăriei, boala lui Dostoievski s-a agravat în urma scenei din piața Semionovski.

Pedeapsa cu moartea fusese comutată în muncă silnică. Dostoievski este trimis în ocnele Siberiei. I se pun lanțuri de mâini și de picioare. Traversează în sanie Petersburgul. Era în ajunul Crăciunului și casele erau luminate sărbătorește. Aerul rece și curat îl înviorează. În zorii zilei următoare era la Schlüsselburg, unde condamnații se opresc la un han. Li se servește ceai. Dostoievski notează o stare voioasă de spirit, în scrisoarea pe care o va trimite mai târziu fratelui său. Însoțitorul său, un soldat bătrân, este un om plin de bunătate. Traversează Novgorodul și Iaroslav. În gubernia Perm frigul coboară până la 40° sub zero. În trecătorile Uralilor viscolește puternic. Săniile se înfundă în zăpadă. După o călătorie de aproape trei săptămâni condamnații ajung la Tobolsk. Simpatia care li se arată este atât de generală, încât se simt fericiți. După șase zile, călătoria continuă spre Omsk. Dostoievski începe viața de ocnaș, în regimul condamnaților de drept comun. Muncile în ocnă sunt istovitoare. Gerul se menține luni de zile. Într-un rând, îi degeră un picior. Are din când în când accese de epilepsie. După patru ani, când ajunge să scrie prima scrisoare lui Mihail, bilanțul tuturor experiențelor sale este uimitor: „Am ajuns să descopăr printre tâlhari

oameni adevărați, caractere profunde, puternice și frumoase. Aur sub murdărie. Erau unii, care prin anumite aspecte ale firii lor, te sileau să-i stimezi. Alții erau frumoși în întregime, în chip absolut. Am învățat să citească pe un tânăr circazian trimis la ocnă pentru acte de tâlhărie; l-am învățat limba rusă. Nu voi uita niciodată recunoștința pe care mi-o arăta. Un alt ocnaș plângea când s-a despărțit de mine... Ce tipuri omenești minunate am putut observa la ocnă !" Când, eliberat din pușcărie, este încorporat ca simplu soldat într-un regiment siberian, planurile literare se refac în mintea scriitorului, împreună cu o extraordinară nevoie de a studia. Îi cere fratelui său *Coranul*, *Critica rațiunii pure* a lui Kant, *Istoria filozofiei* a lui Hegel, scrierile părinților bisericii, pe ale economiștilor, pe ale istoricilor antichității, ale lui Herodot și Tucidide, ale lui Tacit, Flavius, Plutarh și Diodor, *Fizica* lui Pisarev, un tratat de fiziologie. Obține în cele din urmă gradul de ofițer și este mutat la Tver, apoi la Petersburg.

În 1860, apare, în *Timpul*, revista condusă de Mihail, noul roman al lui Dostoievski, *Umiliți și obidiți*, o povestire a oamenilor blânzi și resemnați, care fac tot timpul acte opuse înclinației lor și se complac în sacrificii. După doi ani apare *Amintiri din casa morților*, prima mare carte a scriitorului. Sub masca, de altfel destul de transparentă, a însemnărilor unui surghiunit în Siberia, al cărui manuscris cade din întâmplare în mâna scriitorului, Dostoievski povestește propriile lui experiențe siberiene. Regimul penitenciarelor siberiene nu făcea, în epoca țarismului, nici o deosebire între condamnații politici și condamnații de rând. Dostoievski trăiește deci viața acestora, deși proveniența lui din rândurile intelectualilor se vădește în lipsa lui de îndemânare la muncă, îndată observată de ceilalți deținuți, oameni din popor. Năzuința statornică a scriitorului este să se integreze în rândurile acestora din urmă. Viața se reface în închisorile siberiene, reproducând raporturile sociale, tipurile omului din viața liberă. Alături

de caracterele bestiale, oameni ai mâniei și ai violenței, pentru care crima este o vocație, apar naturile cele mai umane. Uneori, astfel de însușiri se întâlnesc în același exemplar omenesc, astfel încât sub înfățișarea aspră a silniciei irupe deodată firea cea mai generoasă. Dostoievski nu se comportă niciodată ca un martir, primește pedeapsa ce i-a fost impusă și pare a recunoaște legitimitatea ei. Ne găsim în al șaptelea deceniu al secolului, când avântul revoluționar al cercurilor intelectuale ruse se prăbușise aproape cu totul. Scriitorul manifesta, în aceste împrejurări, o atitudine de supunere față de opresiune, care va caracteriza de aci înainte o parte însemnată a ideilor lui. Dar, în închisorile Siberiei, Dostoievski descoperise încă puterea de înjosire legată de exercițiul abuziv și bestial al puterii. Descriind o scenă de tortură, faimoasa *cale verde*, în care nenorociții prizonieri cădeau sub loviturile de vergi ale torționarilor așezați pe două rânduri, scriitorul reflectează: „Nu este mult de când existau încă boieri care simțeau o plăcere neînchipuită bătând cu biciul vreo victimă nenorocită; acești boieri îți aminteau de marchizul de Șade. Îmi închipui că plăcerea aceasta consista într-o voluptate amețitoare a inimii și că boierii simțeau în același timp suferință și plăcere. Există oameni deopotrivă cu tigrii lacomi de sânge. Aceia care au posedat o dată această putere nelimitată asupra cărnii, sângelui și sufletului semenilor, a frații lor, după legea lui Cristos, aceia care au simțit această putere și au avut facultatea de a zdrobi o altă ființă făcută după chipul Domnului, prin suprema ei umilire, aceia devin incapabili de a rezista dorinței lor, setei lor de senzație. Tirania este un obicei care prinde lesne rădăcini și cu vremea poate să devină o boală. Afirm că cel mai bun om din lume poate să se înrăiască și să se abrutizeze în așa hal, încât nimic să nu-l mai poată distinge do o fiară sălbatică. Sângele și puterea te amețesc; ele ajută la dezvoltarea asprimii și a destrăbălării vițioase; spiritul și rațiunea pot aluneca

atunci către fenomenele cele mai anormale, simțite ca plăceri. Omul și cetățeanul dispar totdeauna în tiran și întoarcerea la demnitatea omenească, remușcarea, reînvierea morală devin atunci aproape irealizabile. Să adăugăm că posibilitatea unei astfel de libertăți influențează, prin contagiune, societatea întreagă. Societatea care privește aceste lucruri cu nepăsare este infectată până în măduva oaselor. Într-un cuvânt, dreptul acordat unui om de a pedepsi fizic pe semenii lui este una din plăgile noastre, este mijlocul cel mai sigur de a zdrobi în om spiritul civismului, și acest drept conține în general elementele unei putreziciuni inevitabile și sigure.” Reflecțiile acestea nu privesc doar obiceiul atât de răspândit al bătăii în regimul iobăgiei, în care scriitorul denunță primejdia unei înjosiri generale. Rechizitoriul de mai sus se aplică tuturor formelor tiraniei, exercițiului abuziv al tuturor manifestărilor silniciei.

După publicarea *Amintirilor din casa morților*, Dostoievski călătorește în străinătate. În Germania, la Baden-Baden, uită de sine, la masa de joc. În Italia, se oprește câtva timp la Florența, unde preferă tezaurelor de artă adunate în galeria Uffizi paginile patetice ale *Mizerabililor* lui Victor Hugo, apărute atunci în prima lor ediție, și pe care le devorează rămânând cu ceasurile într-o cafenea a orașului. În 1863, când se înapoiază la Petersburg, are durerea s-o piardă pe prima lui soție, pe Maria Dmitrievna. În anul următor, moare și fratele, Mihail. Dostoievski rămâne singur în fruntea revistei Timpul și, cum priceperea lui administrativă și financiară este cu totul mediocră, întreprinderile lui editoriale sfârșesc în dezastru. Situația i se ameliorează abia în 1866, când apare *Crimă și pedeapsă*. Romanul este curând tradus în mai multe limbi străine și creează reputația mondială a autorului. A fost ca o revelație generală citirea acestei compuneri unice, în care pătrunderea în cutele cele mai ascunse ale sufletului, arătarea felului în oare ideile și

sentimentele se înlănțuiesc, vădesc rigoarea și claritatea marilor cărți de analiză morală a omului, a Eticii lui Aristot sau a lui Spinoza. Studentul sărac Raskolnikov, eroul romanului, este un napoleonid, unul din tipurile care cred că exemplul îndrăznelii și al succesului lui Napoleon îi poate autoriza să săvârșească fapte mai presus de legea morală. Raskolnikov este fratele bun al lui Julien Sorel, eroul lui Stendhal; el anunță „supraomul" lui Nietzsche. Dacă face parte dintre „aleși", îi este îngăduit să ucidă pe o bătrână și odioasă cămătăreasă, pentru a pune averea acesteia la dispoziția omenirii suferinde, pentru a ajuta pe propria lui soră, frumoasa și curata Dunia, care urmează să facă o căsătorie înjositoare. Ideea crimei pune stăpânire pe Raskolnikov, care o realizează în cele din urmă. Dar când remușcarea grozavă îi arată că nu face parte dintre „aleșii" care-și pot îngădui transgresarea legii morale, Raskolnikov se gândește să-și ia viața. În Sofia Marmeladova, el are revelația suferinței și a iubirii. Un drum de viață i se deschide atunci, și, după ce se denunță din îndemnul Soniei, pornește să-și ispășească crima în Siberia, în bucuria curată a unui început de viață. Este o eliberare explozivă, o mare revărsare de claritățI morale, după sumbra mișunare a stărilor de subconștient, a obsesiilor, a halucinațiilor și a visurilor maladive. Regiuni sufletești noi, nedescrise mai înainte în literatură, sunt anexate de scriitor. Apoi ce forfotă de figuri omenești din lumea micii burghezii trăind în cartierele sărăcăcioase ale capitalei, cu cârciumile și casele lor leproase, cu ganguri umede, pe străzile și în piețele învălmășite, unde omul rămâne totuși atât de singur! Rechizitoriul vechii orânduiri, cu soarta de solitudine pe care aceasta o impune omului exclus de la masa îmbelșugată a exploatării, fusese rareori pronunțat cu accente mai răscolitoare. Ecourile lui sunt înregistrate în toate părțile lumii.

După *Crimă și pedeapsă* apar, pe rând, în cei cincisprezece ani de viață pe care mai avea să-i trăiască,

împreună cu alte opere de mai mică notorietate, celelalte trei mari romane ale lui Dostoievski, *Idiotul*, în 1868, *Demonii*, în 1872, *Frații Karamazov*, în 1880. Ancheta socială și psihologică se extinde și se adâncește treptat, dar se dezvoltă și aceea a răscumpărării și a înălțării prin suferință. Dostoievski accentuează puternic contrastul dintre oamenii silniciei și ai violenței - bătrânul Feodor Karamazov și fiul său Mitea, Rogojin din *Idiotul*, Verhovenski din *Demonii* - și caracterele simple și curate, prințul Mîșkin din *Idiotul*, starețul Zosima și Alioșa din *Frații Karamazov*. Idealul lui Dostoievski este cel evanghelic. Scriitorul se lasă din ce în ce mai câștigat de curentele mistice și contrarevoluționare. Drumul pe care îl întrevede pentru dezvoltarea viitoare a poporului său, de cârc se simte legat printr-o afecțiune sinceră și profundă, este acela al evangheliei, al iubirii și al iertării. Năzuința revoluționară este retezată cu totul în sufletul său. În *Demonii* întreprinde satira caricaturală și sumbră, plină de teroare, a mediilor revoluționare. În marea dezbatere purtată în a doua jumătate a veacului trecut între „occidentaliști „și „slavofili”, scriitorul se rânduiește de partea celor din urmă. Raționalismul culturii modeme manifestat în cuceririle științei și în formele mai drepte de organizare ale vieții sociale nu găsește nici o înțelegere din partea lui Dostoievski. Sensul creștin al vieții i se pare însă că a rămas viu în sufletul poporului său și de la acesta așteaptă el mântuirea lumii. Este un complex tulbure de idei și sentimente, caracteristic pentru momentul contrarevoluționar de după 1860.

Nu este cu putință a caracteriza aici, decât în chip cu totul general, unele din marile romane ale lui Dostoievski în ultima epocă a creației lui. În *Idiotul*, romancierul a pus în centrul narațiunii sale un personaj care alcătuiește oarecum contraponderea lui Raskolnikov din *Crimă și pedeapsă*. Dacă acesta din urmă este un om al *hybrisului*, al orgoliului nemăsurat, prăbușit de altfel curând, prințul

Mîșkin este o ființă plină de blândețe, puritate și înțelepciune. I se spune *Idiotul*, pentru că, suferind încă din anii copilăriei de o boală nervoasă pe care creatorul lui o cunoștea prea bine, trăise de-a lungul întregii lui copilării într-o stare de prostrație, din care se lămurea acum o ființă curată, cum este chipul naturii odihnit de întunericul nopții, spălat de rouă dimineții. Altădată, cu un secol mai înainte, J. J. Rousseau opusese civilizației vremii sale figura *bunului sălbatic* (*le bon sauvage*), liber încă de egoismul cu multele lui consecințe, adus de apariția proprietății private. Prințul Mîșkin este, într-un anumit fel, *le bon sauvage*, înțeles cu datele fiziologiei moderne și prezentat cu metodele mai noi ale realismului critic și psihologic. Dezinteresarea, modestia, răbdarea, lipsa lui de convenționalism, bunătatea, înțelepciunea, onoarea fără nici o agresivitate, fac din prințul Mîșkin o figură în care toate formele egoismului sunt eliminate, o restituție integrală a naturii bune în om, după preceptul rousseauist. Evoluează, după înapoierea lui din străinătate, unde crescuse cu greutate, într-o lume de indivizi feroci sau interlopi, în care copiii, cărora el le semăna, alcătuiesc o insulă. Reacțiunile lui Mîșkin în mediul său sunt totdeauna pilduitoare. Ar putea deveni fericit lângă Nastasia Filippovna, o orfană ca și el, înflorită în împrejurări grele, ca o floare rară, ca o minune a creației. Nastasia Filippovna devenise însă un obiect de tranzacții sau o pradă râvnită de pofta cea mai bestială. Societatea vremii cumpără sau ucide o ființă ca Nastasia Filippovna. În jurul ei roiesc lăcomiile de toate felurile, toate dorințele orientate spre posesiune, intrigile indivizilor din „societatea bună” sau privirile fixe, enigmatice ale lui Rogojin. Nimeni nu pricepe și nu poate simți că ceea ce este mai curat, mai delicat și mai frumos în lume, eflorescența cea mai înaltă a naturii în om, ar trebui să rămână dincolo de posesiune. Numai Mîșkin pricepe și simte lucrul acesta, și când Nastasia cade sub cuțitul lui

Rogojin, durerea sfâșietoare a eroului, în noaptea de veghe lângă trupul celei ucise, se întoarce cu blândețe și către ucigaș, ființa bestială a începuturilor, exclusă de la sensurile lămurite celui înălțat dincolo de patima ancestrală a posesiunii.

Este sigur că *Idiotul* este un mare roman, dar nu unul revoluționar. Idealul scriitorului este legat de o formă mai veche a culturii omenești; este idealul evangheliei, care ne îndeamnă să fim deopotrivă cu copiii. Dar înțeles în cadrul timpului și în condițiile societății în care a apărut, priceput în jocul contrastelor care-l alcătuiesc, în simbolismul lui adânc, nu alcătuiește oare *Idiotul* una din dezvăluirile cele mai patetice ale soartei de înstrăinare a omului, a transformării lui într-un bun oarecum material, în societatea stăpânită de egoism? Ca la toți marii scriitori, mari pentru că sunt profund umani, sensurile creației lor se refac uneori în ciuda și dincolo de tendința lor declarată. În zarea romanului *Idiotul* se întrezărește deci o altă umanitate, liberă de persecuțiile atavice, purificată. O astfel de zare mi se pare că se lămurește și în *Frații Karamazov*.

Acest roman a fost plănuit de autorul lui încă din 1870, în timpul unei călătorii în Germania, la Dresda. Urma să aibă mai multe părți, cuprinzând întreaga biografie a lui Alioșa, dar n-a fost realizată decât în cea dintâi dintre ele. Este cronica unor întâmplări dintr-un mic oraș de provincie, în care este folosită schema naturalistă a povestirii despre o familie în două generații, ca și ideea, de aceeași proveniență, a eredității. Este povestea unui paricid, perpetrat împotriva bătrânului destrăbălat, avar și cinic, Feodor Karamazov. Fiii lui, impulsivul Mitea și scepticul blazat Ivan, ca și Smerdiakov, fiul natural care trăiește ca servitor în casa tatălui său, îl urăsc deopotrivă pe bătrân, deși sau tocmai pentru că sunt stăpâniți de unele din tarele paterne. Numai fiul cel mai mic, Alioșa, crescut sub influența starețului Zosima, este liber de

moștenirea fatală a caracterului tatălui. Totul contribuie să producă ură și vrajbă în familia Karamazov. Bătrânul Feodor și fiul lui, Mitea, iubesc deopotrivă pe capricioasa Grușenka. Ivan iubește pe frumoasa și mândră Katerina, logodnica respinsă a lui Mitea. Este ca un viespar de porniri impulsive, răsărite în toate aceste suflete violente ale familiei Karamazov. Gândul paricidului încolțește în ele, dar este realizat de josnicul Smerdiakov. Bănuiala cade asupra lui Mitea, împotriva căruia conspiră toate aparențele. În zadar vrea Ivan să-și salveze fratele, Mitea este condamnat și acceptă sentința, pe care o merita, dacă nu pentru fapta ce i se pusese în sarcină, cel puțin pentru întreg trecutul lui de violență și destrăbălare. Dar suferința îi aduce și lui Mitea, ca și altor eroi dostoievskieni, purificarea și bucuria.

Narațiunea despre întâmplările familiei Karamazov este deci romanul unei crime și, ca în toate operele genului, întrebarea care înlănțuie pe cititor este: *cine e criminalul?* Răspunsul acestei întrebări constituie marea originalitate a operei lui Dostoievski. Întâmplările grozave din *Frații Karamazov* se detașează pe fondul responsabilității colective a tuturor oamenilor. Dacă se întâmpla pariciduri, dacă există caractere corupte ca acel al bătrânului Feodor Karamazov, oameni orgolioși și cruzi ca Mitea, naturi abjecte ca Smerdiakov, și dacă din firea lor pornesc acțiuni josnice, perfide sau criminale, vinovați sunt oamenii, întreaga așezare a lumii și a societății. Când se întâmplă o crimă, judecătorii caută pe ucigaș și, după ce îl descoperă, îl izolează de restul societății, pentru ca fapta lui să nu se mai repete. Dar judecătorii uită că ucigașul este și el un produs al societății care izolează pe oameni prin sălbăticia egoismului lor, în loc să-i unească în sentimentul solidarității unanime. Crima este produsul nefericit al izolării, al singurătății sociale și numai înlăturarea acestora o poate face imposibilă. Gândul acesta revine necontenit în *Frații Karamazov*. Îl exprimă Markel, fratele

mort în vârstă tânără al viitorului stareț Zosima. „Fiecare este vinovat în fața tuturor și eu mai mult decât toți ceilalți.” Mama tânărului îi răspunde: „Cum poți tu fi vinovat mai mult decât toți ceilalți oameni? Există în lume ucigași și tâlhari; ce crime ai comis tu pentru a te învinovăți mai mult decât pe alții?” „Află, îi răspunde Markel, că în adevăr, fiecare este vinovat față de toți oamenii și pentru tot ce se întâmpla.” În anii hotărâtori ai formației sale, Zosima primea din când în când vizita unui om enigmatic. Era cineva care comisese o crimă, dar reușise s-o țină ascunsă și trăia în micul lui oraș de provincie, ca un om de onoare, înconjurat de respectul general. Acest om se va denunța până la urmă, dar în marea frământare de gânduri provocată de secretul său, un adevăr mare i se lămurise: „vinovăția tuturor față de toți și pentru totul.” „Atâta timp, spune vizitatorul enigmatic al lui Zosima, atâta timp cât fiecare nu va fi cu adevărat fratele semenului său, nu va exista fraternitate. În numele științei și al interesului, oamenii nu vor ști niciodată să împartă în pace proprietatea și drepturile lor. Nimeni nu va considera că posedă îndeajuns și oamenii vor murmura, se vor pizmui și se vor extermina unii pe alții. Mă întrebi când se vor sfârși toate acestea? Se vor sfârși atunci când se va termina perioada izolării umane.”

Lipsa iubirii este pricina adâncă a răului în lume, și răsărirea ei într-un suflet îl umple cu bucuria întrezăririi unei alte lumi, mai bune și mai drepte. Acesta este înțelesul scenei, una din cele mai grandioase ale *Fraților Karamazov*, la sfârșitul capitolului consacrat instrucției judiciare a lui Mitea. Acuzatul este istovit, se întinde pe o laviță, în așteptarea redactării procesului-verbal, și adoarme. Are atunci un vis, din care se trezește cu sentimentul admirabil al regenerării. „Se făcea că era în stepă, într-o regiune unde mai călătorise o dată, pe când își făcea serviciul militar. Un mujic îl ducea într-o brișcă, de-a lungul unei câmpii noroioase. Era frig, sc găsea pe la

începutul lunii noiembrie, și zăpada cădea cu fulgi mari care se topeau îndată. Mujicul își biciuiește caii, arc o haină lungă și roșie; este un om de vreo cincizeci și doi de ani și e îmbrăcat cu un caftan cenușiu, zdrențuit. Se apropie de un sat și zăresc izbele negre, foarte negre; o jumătate din ele au ars și se văd numai bârnele lor prefăcute în cărbune. Pe drum, la intrarea satului, s-au rânduit o mulțime de femei; numai pielea și osul, cu figurile negre. Iacă pe una, la margine, osoasă, înaltă, pare de patruzeci de ani, dar poate că n-are decât douăzeci, cu figura lungă și ostenită; ține în brațe un copil care plânge, sinii mamei s-au uscat și copilul plânge; își întinde brațele goale, minutele albastre de frig. „De ce plâng ăștia?" întreabă Mitea în timp ce brișcă aleargă. „Țâncul, răspunde vizitiul, țincul plânge." Mitea este izbit că vizitiul zice „țincul" ca mujicii și nu copilul. Îi place, arată mila lui. „Dar de ce plânge țincul? Se încăpățânează să întrebe Mitea. De ce e gol, de ce nu-l învelește nimeni? „ "E rebegit de frig, i-au înghețat scutecele și nu se mai poate încălzi." „Dar de ce? Insistă Mitea, stupid." „Păi, sunt săraci, le-au ars izbele, n-au pâine." „Nu, nu, continuă Mitea, care tot pare că nu înțelege, spune-mi de ce stăteau acolo femeile alea nenorocite, de ce chinul ăsta, de ce plânge copilul, de ce este stepa atât de pustie, de ce oamenii ăștia nu se îmbrățișează, de ce nu cânta cântece vesele, de ce sunt așa de negii, de ce nu dau mâncare țâncului? „Mitea simte că întrebările lui sunt absurde - dar nu se poate împiedica să le pună - și că are dreptate. Simte totdeodată că îl cuprinde o înduioșare, că o să plângă; ar vrea să mângâie pe copil și pe mama acestuia cu sânii ei uscați; ar vrea să șteargă lacrimile tuturor oamenilor, îndată, fără să țină seamă de nimic, cu pornirea impulsivă a unui Karamazov. „Sunt cu tine, n-o să te părăsesc, îi spune cu dragoste Grușenca." Inima lui Mitea se învăpăiază și tremură privind către o lumină îndepărtată, vrea să trăiască, să meargă pe drumul care duce către

acea lumină nouă, către lumina care îl cheamă. „Ce e? Unde sunt?” strigă Mitea, deschizând ochii. Se ridică de pe laviță, ca și cum ar fi ieșit dintr-un leșin, cu un surâs radios. În fața lui stă Nikolai Parfenovici, care îl invită să asculte procesul-verbal și să-l semneze. Mitea își dădu seama că dormise o oră sau, poate, mai mult, dar nu-l asculta pe judecător. „Cine mi-a pus perna asta? Cine a fost atât de bun cu mine?” strigă Mitea cu exaltare, cu o voce mișcată, ca și cum ar fi fost vorba de o binefacere neprețuită. Inimă bună care avusese această atenție rămase necunoscută, dar Mitea era mișcat până la lacrimi. Se apropie de masă și declară că va semna orice: „Am visat un vis frumos, domnilor, zise el cu o voce stranie, cu fața luminată de bucurie.”

Posibilitatea oamenilor de a se regenera, fecunditatea lor morală este una din trăsăturile cele mai caracteristice ale eroilor lui Dostoievski. Această posibilitate stă în legătură cu întreaga întocmire sufletească a acestor eroi și cu modul scriitorului de a-i înțelege. S-ar putea spune că în Dostoievski se lichidează noțiunea tradițională de „caracter”, aceea cu care literatura a lucrat timp de milenii. Un „caracter” este în drama și narațiunea clasică totalitatea statornică a dispozițiilor intelectuale și afective, acelea prin care individul uman, distingându-se de alți indivizi, rămâne deopotrivă cu sine. Întreaga literatură, dezvoltată pe temeliile așternute de antichitate, a operat cu ideea de „caracter”. Tragediile și comediile, snoavele, poemele eroice și toate celelalte narațiuni ale unei lungi tradiții au înfățișat mereu oameni deosebiți unii de alții, dar asemănători cu ei înșiși, organizați unitar și statornic. Dostoievski este, poate, cel dintâi mare scriitor care prezintă oameni contradictorii, alcătuiți din tendințe antagoniste, oameni care continuă să se deosebească de alții, dar care nu rămân mereu identici cu ei înșiși. Tendințele în luptă care compun psihologia eroilor dostoievskieni nu apar numai succesiv, dar uneori

simultan, sau la scurte intervale unele după altele. Când Raskolnikov se hotărăște să-i mărturisească Soniei crima pe care o săvârșise, el începe prin încercarea de a o face să declare necesitatea unei crime, în anumite împrejurări. Ce-ar face Sonia, dacă, din pricina detestatului Lujin, ar trebui să piară mama și frații ci? Ar trebui lăsat Lujin să-și îndeplinească planurile infame? Sonia ezită, nu poate răspunde; izbucnește în lacrimi. „Deodată, Raskolnikov crezu a-și da scama că o urăște pe Sonia. Surprins, ba chiar speriat de o descoperire atât de ciudată, înălță capul și privi cu atenție pe fată: aceasta fixa asupra lui o privire neliniștită în care citi iubire. Ura dispăru îndată din inima lui Raskolnikov.” Se înșelase cu privire la natura sentimentului încercat. Însemna numai că sosise „momentul fatal”, adică al mărturisirii. Ură care scânteiază o clipă în sufletul lui Raskolnikov, anulând toate sentimentele lui anterioare, provine din teamă eroului de a nu afla în Sonia iertarea așteptată; dar această ură este alungată îndată ce eroul înțelege din privirile Soniei că așteptarea lui va fi împlinită. Alt caz: Rogojin, în *Idiotul*, știe că piedica principală în drumul către iubirea Nastasiei Filippovna este prințul Mîșkin care robește toate inimile prin lumina curată a sufletului său. Rogojin este el însuși cucerit de Mîșkin, dar dorește în același timp să-l ucidă, aținându-se adesea cu priviri ciudate în preajma lui. Într-un rând, cei doi îndrăgostiți de Nastasia își schimbă crucile care le atârna de gât, se fac frați de cruce, și Rogojin cere mamei lui bătrâne să-i binecuvânteze prietenul. Când sosește momentul despărțirii lor, după ce pacea, încrederea și iubirea par a se fi statornicit în sufletul lui Rogojin, vechea ură fulgeră deodată și Rogojin se desparte de prietenul său cu o bruschețe în care ghicim fuga de sine a omului puțin stăpân pe sentimentele sale: „Vezi, bătrâna nu înțelege nimic, spune Rogojin după ce obținuse binecuvântarea mamei pentru Mîșkin, cuvintele sale au rămas literă moartă pentru ea; dar te-a binecuvântat,

fiindcă a vrut s-o facă. Aide, adio, a sosit momentul să ne despărțim. - Rogojin deschise ușa apartamentului. Prințul fixă asupra lui o privire încărcată de învinuiri drăgăstoase. - Lasă-mă să te îmbrățișez înainte de a ne despărți, om ciudat ce ești! Strigă Mîșkin și îi întinse brațele. Rogojin își ridică și el brațele, dar aproape îndată le lăsă să cadă. Se dădea o luptă în el și, nevrând să-l îmbrățișeze pe prinț, evita să-l privească în față. - Nu-ți fie frică! Deși ți-am luat crucea, n-aș putea ucide pentru un ceasornic (aluzie la un episod povestit mai înainte! - n.n.), murmură Rogojin cu un râset ciudat. Dar deodată o transformare completă se ivi în fizionomia lui: deveni groaznic de palid, buzele începură să-i tremure și ochii să i se învăpăieze. Ridicând brațele, strânse la piept pe prinț și zise cu o voce gâtuită: - Ia-o, ia-o, fiindcă soarta vrea asta! Este a ta! Ți-o dau... Amintește-ți de Rogojin! Apoi se îndepărtă în grabă de Mîșkin și, fără să-l mai privească, se năpusti în casă, trântind ușa cu zgomot."

Această mobilitate a sentimentelor, această luptă continuă a motivelor în sufletul eroilor dostoievskieni, le acordă acestora contururi greu de definit. Dostoievski nu zugrăvește deci „caractere" în înțelesul dat acestui cuvânt în literaturile clasice. Sufletul oamenilor lui Dostoievski este, mai degrabă, terenul unei lupte continue, al luptei dintre bine și rău, cu victorii și înfrângeri succesive a uneia sau alteia dintre aceste tendințe. Nelegați de o formă fixă, închegată și stabilă, oamenii dostoievskieni sunt expuși căderilor celor mai adânci, dar au și posibilități de regenerări înalte. Povestește starețul Zosima o întâmplare din tinerețea sa îndepărtată. Era, pe atunci, ofițer într-un oraș de provincie, și insultase, din gelozie, pe un camarad cu care urma să se bată în duel. Înapoiat acasă, în prada unei mari agitații, își lovește cu sălbăticie ordonanța. A doua zi de dimineață încearcă ceva ca sentimentul unei mari josnicii. Era oare determinat acest sentiment de faptul că se pregătea să verse sânge nevinovat? Nu,

apăsarea morală încercată de Zosima provenea din amintirea loviturilor aplicate lui Afanasi. Se duce în odăița acestuia și, îngenunchind, îi cere iertare. Afanasi i-o acordă, zguduit el însuși de plâns. Deodată, totul se limpezește în sufletul ofițerului și în afară de el. Soarele strălucește; ciripesc păsările. În întâlnirea care are loc după câteva momente, Zosima lasă pe adversar să tragă în el, dar refuză să tragă el însuși. Întreaga evocație a lui Dostoievski este străbătută de patosul învierii morale, al recuceririi sensului înalt și pur al vieții. S-ar putea spune că, înaintea lui Dostoievski, marii romantici au înfățișat și ei, adeseori, procesul regenerării morale a omului. De sub învelișul diform sau sălbatic, din prăpastia căderii și a rătăcirii, din crimă, vițiu sau corupție, ocnașul, bufonul și curtezana, Jean Valjean, Triboulet și Marion Delorme găsesc, la Victor Hugo, calea străbaterii către lumină și puritate. Umanitatea se poate afirma în exemplarul cel mai degradat. Romanticii erau rousseauiști: „Omul se naște bun și societatea îl corupe”. Dar în ciuda societății, omul are facultatea de a-și afirma natura lui de-a pururi bună și curată. Dintr-un anumit punct de vedere și în cadrul istoriei universale a literaturii, Dostoievski continuă linia romanului romantic și a viziunii lui despre om, dar cu o știință într-atât mai adâncă a sufletului omenesc, a laturilor lui celor mai obscure, încât psihologia eroilor romantici apare în comparație mult mai schematică și mai convențională.

Eliberarea omului în sentimentul fericit al valorii lui morale recâștigate aduce pentru eroii dostoievskieni înțelegerea cea mai delicată pentru tot ce este pur, grațios și tineresc. Puțini sunt scriitorii care au zugrăvit cu trăsături mai delicate portretul omului tânăr, al adolescentului și al copilului. Sentimentul juvenilului era unul din cele mai puternice în sufletul lui Dostoievski. În această privință, nu putem lăsa neamintit episodul final al *Fraților Karamazov*, publicat uneori separat, sub titlul

Precocii, și care, astfel desprins din întregul lui, a fost citit și de publicul nostru, într-o traducere făcută acum câteva decenii. Alioșa a strâns în jurul său o ceată de băieți de școală, îngrijesc cu toții pe unul din camarazii lor, pe Iliușa, fiul unui tată decăzut și al unei mame nebune. Orgoliul ofensat al lui Iliușa îl dusese altădată la acte copilărești de violență și răutate. Remușcarea îl chinuie acum pe Iliușa, căzut bolnav fără scăpare. Creată iui Alioșa aduce consolare micului bolnav și familiei lui nenorocite. Observația societății de copii din jurul patului lui Iliușa este una din marile realizări ale realismului psihologic. Este o galerie de portrete zugrăvite cu o mare artă a diferenței individualităților și cu cea mai adâncă știință a motivelor care lucrează în sufletele tinere, a timidității mândre, a bunătății neștiutoare de sine, a emulației morale, a dorinței de a plăcea aceluia pe care-l stimezi mai mult, o dorință din care se dezvoltă între Kolea Krasotkin și Alioșa o prietenie cum nu se poate ivi decât în sufletele cele mai înalte. Iliușa moare. Ceata băieților îl duce la locul odihnei lui. Și în jurul pietrei, sub care Iliușa dorise să fie așezat, Alioșa rostește copiilor o cuvântare. Nu sunt cuvinte de jale, ci cuvinte senine ale prieteniei și speranței. Amintirea durerii, căreia îi fuseseră martori, va deveni pentru toți prietenii lui Iliușa o forță a binelui. „Copii, rostește Alioșa, nu vă temeți de viață! E frumoasă atunci când săvârșești binele și cunoști adevărul.” Copiii aclamă pe Alioșa: „Te iubim, te iubim cu toții. Ura! Trăiască Alioșa!” Sumbra dramă a Karamazovilor sfârșește astfel într-o mare revărsare de nădejde și claritate.

În 1880, Dostoievski era unul din scriitorii cei mai citiți și mai admirați ai Rusiei. Cu prilejul comemorării lui Pușkin, rostește un discurs care stârnește un larg și răscolitor ecou. Dostoievski recunoaște marea însemnătate națională a poetului și, comentând opera și personalitatea lui literară, degajează îndemnuri pentru întreaga dezvoltare a țării sale. Pușkin este cel dintâi scriitor care a

dat poporului rus o deplină încredere în geniul său național. Rezonanța universală a operei sale indică rușilor din vremea sa calea înțelegerii și integrării în întreaga cultură a lumii. Pot fi, desigur, discutate unele din ideile discursului despre Pușkin, dar, prin concluziile sale, acest discurs nu este mai puțin unul din punctele cele mai înaintate ale formării acelei conștiințe de universalitate a culturii ruse, pe care Dostoievski însuși a făcut-o să înainteze prin opera sa. La începutul anului următor, Dostoievski moare. Consternarea este mare în întreaga țară. În ziua înmormântării, studenții universitari doresc să însoțească convoiul funerar ducând lanțurile pe care scriitorul Ie purta în Siberia. Guvernul interzice manifestația, dar o mulțime imensă, cum nu se adunase de mult pe străzile Petersburgului, conduce trupul lui Dostoievski la locul odihnei lui de veci.

A fost unul din cei mai mari scriitori ruși, unul din strălucita serie a realismului critic, aceea care a stabilit faimă și influența mondială a literaturii ruse după Pușkin, Lermontov și Gogol, împreună cu Tolstoi, Turgheniev, Saltîkov-Șcedrin, Gonooarov, Al. Ostrovski, Cehov și Gorki. Particularitatea lui în această serie a fost că, spre deosebire de Tolstoi și Turgheniev, care au dat un mare loc în operă lor descrierii claselor nobiliare, marilor proprietari de pământ și țărănimii, spre deosebire de Ostrovski și Goncearov, care au zugrăvit mai cu seamă burghezia negustorească și clasele avute, Dostoievski a înfățișat sărăcimea marilor orașe, dar mai cu seamă pe intelectualul care trăiește cu nervii zdruncinați contradicțiile societății sale, căutând drumul către armonie și lumină. Din acest punct de vedere, Dostoievski stă mai aproape de Gogol din *Povestirile din Petersburg* și de Cehov. În jurul eroilor dostoievskieni se desfășoară vârtejul amețitor al unei lumi care nu și-a găsit ținta, dar care o dorește cu toată puterea unor suflete pasionate. În romanele sale, Dostoievski începe totdeauna prin a stabili

grupul omenesc de care narațiunea se va ocupa, apoi o urmărește evoluând împreună, în cursul unei acțiuni în care evenimentele cele mai de seamă sunt cele interioare. Personajele romanelor lui Dostoievski se găsesc mai tot timpul împreună și, până când unele fapte să se producă, toți acei oameni discută, schimbă idei, cu acea pornire nemiloasă de a pătrunde în fundul sentimentelor omenești și cu îndemnul de a răspunde întrebărilor esențiale ale omului, caracteristice pentru dezbaterile intelectualilor tineri. Oamenii care discută astfel fac din când în când observații revelatoare, citesc cu teribilă luciditate în ei înșiși și în alții și cuvintele lor sunt urmate îndată de hotărârile cele mai radicale. Gândirea este pentru eroii dostoievskieni o formă a existenței, cea mai însemnată și mai hotărâtoare. Ascultând discuțiile oamenilor în romanele lui Dostoievski, înțelegem mai bine felul de a fi al unor intelectuali ruși din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care, prin seriozitate și adâncime, prin tendința de a examina, în spiritul celei mai mari consecvențe intelectuale, principiile și finalitatea coexistenței sociale, se pregătesc să secondeze marele eveniment al Revoluției din Octombrie. Romanele lui Dostoievski poartă adânc gravată marca timpului lor, a acelui timp de mare febrilitate intelectuală, când omenirea contemporană, într-o foarte întinsă parte a ei, se pregătea să intre într-o nouă orânduire.

Din punctul de vedere al istoriei universale a literaturii, opera lui Dostoievski, construită între 1850 și 1880, aparține realismului critic european, în epoca încrucișării lui cu naturalismul. Dostoievski este contemporanul lui Flaubert, al fraților Goncourt și al lui Zola. Este, ca și aceștia un observator al societății contemporane, cu mari interese pentru exemplarele umane avariate prin vițiu sau boală. În toată literatura acelei vremi, clinica intra în roman grație marilor progrese ale culturii științifice și ale formării convingerii că, în orânduirea contemporană a

lumii, substanța biologică a omenirii intrase într-un proces de degenerare, care trebuia neapărat întrerupt prin schimbarea orânduirii sociale. Am spus că *Frații Karamazov* este un roman al eredității maladive, că ciclul *Les Rougon-Macquart* al lui Zola. Obsesiile, degenerarea intelectuală și morală, prin intoxicația alcoolică, procesele descompunerii fizice prin boală dețin un loc vast în romanele lui Dostoievski. Cunoștințele și observațiile sociale și medicale ale romancierului sunt atât de întinse, încât la apariția *Amintirilor din casa morților*, penaliștii ruși au recunoscut în el un confrate de geniu, iar filozofii și psihiatrii au folosit adeseori operele lui, ca pe acelea ale lui Shakespeare, drept izvor de atestări pentru propriile lor observații și explicări.

Cu toate aceste înrudiri, care-l leagă pe Dostoievski de numeroși scriitori ai vremii sale, sursele principale ale culturii sale literare aparțin generațiilor anterioare de scriitori. În tinerețe se entuziasmase de Schiller, de idealurile umanitare ale acestuia. Referințele atât de dese la Shakespeare și Goethe vădesc lunga frecventare a acestor poeți. Se știe că a fost cititorul pasionat al lui Victor Hugo, George Sand, Eugene Sue și Dickens. În formația lui literară s-au încrucișat, deci, în afară de influențele interne, cele mai puternice provenind de la Pușkin, Lermontov și Gogol, acelea provenite de la scriitorii apuseni care s-au aplecat cu înțelegere și iubire către straturile populare umile și suferitoare. Simpatia pentru popor, în condițiile specifice ale societății ruse din a doua jumătate a veacului trecut, l-au apropiat pe Dostoievski de toți acei înaintași. Au rezultat astfel alăturări cu atât mai interesante de făcut, cu cât ele ne pot vădi mai bine puterea genială a imaginației și a simpatiei umane a scriitorului rus. Marmeladov, din *Crimă și pedeapsă*, generalul Ivolghin, din *Idiotul*, căpitanul, tatăl lui Iliușa, sunt un fel de Micawber-i tragici. Prin jactanța în proclamarea nenorocirilor lor, prin sentimentul

convențional al onoarei, rizibil la niște oameni atât de decăzuți, personajele acestea ale lui Dostoievski amintesc oarecum de Micawber al lui Dickens, în *David Copperfield*. Dar, totuși, câtă deosebire între ei și creațiunea scriitorului englez! Comparația arată limpede dimensiunea adâncă dobândită de oamenii lui Dostoievski. Sub masca lor respectuoasă de convenții, păstrând formele onorabilității pierdute de fapt, se deschide deodată o prăpastie care ne duce până la punctul cel mai adânc al suferinței umane. O afinitate remarcabilă l-a făcut pe Dostoievski să se oprească cu interes în fața operei romanticului german E. Th. A. Hoffmann, a cărui inspirație fantastică, uneori plină de teroare, alteori împerechind straniul cu umoristicul, se învecinează adeseori cu inspirația lui Dostoievski în marile lui romane, dar și în operele lui mai puțin cunoscute, nu însă mai puțin semnificative, ca *Dublul, Însemnări din subterană* și *Eternul soț*. Ca în povestirile scriitorului german, apar și la Dostoievski oameni demonici și viziunile lor. Dar pe când fantasticul are de obicei la Hoffmann rolul pe care-l deține în basmul popular, el devine la Dostoievski un mijloc al analizei morale, al investigației celei mai profunde a conștiinței. Așa se întâmpla, de pildă, în paginile în care Ivan Karamazov are halucinații și stă de vorbă cu diavolul care este un gentleman elegant, poartă ochelari și recurge adeseori la locuțiuni franceze, ca oamenii din „lumea bună”. „Ascultă, îi spune Ivan Feodorovici diavolului, mi se pare că aiurez, spune ce vrei, mi-e totuna... Din când în când, nici nu te mai văd, nici nu te mai aud, dar ghicesc ce vrei să spui, fiindcă eu vorbesc, și nu tu...”

Prin numeroasele izvoare ale culturii sale, prin legăturile sale cu întreaga literatură a secolului, Dostoievski a fost o apariție europeană. Influența lui asupra tuturor literaturilor moderne a fost de asemenea dintre cele mai puternice. Dostoievski a indicat tuturor scriitorilor mai noi regiuni ale sufletului puțin cunoscute mai înainte și

viziunea modernă a omului s-a modificat puternic prin contribuția lui. Din opera lui s-a degajat un îndemn de adâncire a investigației psihologice, de care au ascultat toți marii scriitori ai ultimelor trei sferturi de veac. Unul dintre cei mai iluștri, Thomas Mann, în prefața scrisă în 1916 pentru ediția americană a operelor lui Dostoievski, a vorbit despre acestea ca despre una din experiențele cărora le-a rămas mai mult îndatorat și care „după ce i-au zguduit tinerețea, n-a încetat să le reia și să le adâncească în anii săi mai bătrâni”.

Ne lipsește încă cercetarea asupra înrâuririlor dostoievskiene în literatura mondială mai nouă. În așteptarea acestei cercetări, ale cărei rezultate le putem doar bănui, pot aduce aici un ecou din dezvoltarea mai nouă a literaturii noastre. Cunoașterea lui Dostoievski a început să se răspândească la noi destul de devreme. C. Dobrogeanu-Gherea a semnalat operele lui cititorilor români încă din epoca *Contemporanului*. Românul a tipărit tot pe atunci, foiletonul său, *Umiliții și obidiții*. Ștefania Theodoru a publicat ceva mai târziu *Amintiri din casa morților*. După 1900, traducerile din Dostoievski se înmulțesc, dar și mai înainte, cunoștința operelor lui, uneori în alte versiuni decât cele românești, poate fi semnalată pe alocuri în memoriile referitoare la acele timpuri. N. Iorga își amintește în *O viață de om*, evocând anii studiilor sale universitare la Iași, despre lectura lui Tolstoi, a lui Turgheniev, și „a celui de al treilea mare rus, Dostoievski, cu dureri atât de grozave, într-o atmosferă morală atât de tulbure”.

Dostoievski a fost mult citit la noi și dacă unii au fost atenți mai ales la ceea ce este tulbure în el, la ceea ce este nebulos și maladiv, n-au lipsit nici aceia care au primit influența atât de umană a mesajului său. Astăzi, când citim opera lui Dostoievski în condiții atât de deosebite de acelea în care a fost scrisă, într-un alt moment decât acela când trebuia luată o poziție față de antagonismele și

controversele vremii lui, putem aprecia mai bine fondul permanent al acestei opere uriașe și putem înțelege mai limpede marele ei rol în formarea unora din stările spiritului public, în care înrâurirea ei a pătruns, deși limitele acestei opere ne apar destul de limpede și astăzi. Marele rol al lui Dostoievski ni se pare a fi fost faptul că a sporit enorm, în lumea modernă, imaginația durerii, puterea de a-ți reprezenta suferința omului împilat și înjosit. Umiliții și obidiții lumii au găsit în acest scriitor vocea lor cea mai elocventă. Dezvăluirea suferinței omenești în toate formele ei este însă prima treaptă a acțiunii de a o înlătura. Pentru a obține acest rezultat, Dostoievski a arătat că societatea trebuie să-și recunoască o răspundere colectivă față de toate căderile omului în sânul ei. Pentru a combate egoismul în societate, starea de izolare a indivizilor, a celor bogați și puternici, închiși în sfera cupidității lor, a celor umili și obidiți, abandonați durerii și singurătății, Dostoievski a crezut că este suficientă recomandarea iubirii și frăției între oameni. Căile propriu-zis sociale și, mai ales, cele revoluționare, menite să conducă spre acest rezultat, nu i-au apărut niciodată cu limpezime. A întrevăzut însă țintele. A recunoscut vocațiunea spre fericire a omului. Fratele bolnav al lui Zosima, în timp ce agonizează, îi spune mamei sale: „Nu plânge, mamă, voi trăi, voi fi vesel, voios”. „Cum să fii vesel, îi răspunde mama, când nu te lasă căldurile, când tușești de ți se rupe pieptul? „ “Nu plânge, mamă, nu plânge, viața este un răi în care ne aflăm cu toții, numai că noi nu vrem să știm lucrul ăsta, altfel până mâine pământul ar deveni un rai.” Năzuința și putința omului de a fi fericit a fost ilustrată de marele scriitor prin zugrăvirea eroilor lui, oameni înzestrați cu acea fecunditate morală care le dă puterea să se regenereze, ridicându-se din abisul căderii și al suferinței către inocență și bucurie. Cei vechi spuneau că esența poeziei tragice este prezentarea unor întâmplări care, stimând în sufletele oamenilor groază și milă, conduc

Apoi către purificarea lor. În acest înțeles se poate spune că Dostoievski a fost unul din cei mai mari poeți tragici ai omenirii, egalul lui Eschil și Sofocle, al lui Dante și Shakespeare, căci a zguduit sufletele omenești prin înfățișarea durerilor celor mai grozave, vrednice de compasiunea cea mai cutremurătoare, dar le-a înălțat și le-a curățat apoi, prin evocarea zărilor celor mai senine ale omenirii. Numai cine nu parcurge întregul ciclu al sentimentelor inspirate de operele lui Dostoievski se simte apăsat și copleșit la lectura scrierilor sale. Din adâncimea crizei morale provocate de aceste scrieri, cititorul lor găsește până la urmă un drum către lumină. A fost unul din spiritele cele mai pătrunzătoare ale vremii lui. Știința lui cu privire la sufletul omenesc, în împrejurările sociale contemporane, a fost una din cele mai bogate și adânci. Acea știință s-a însoțit cu o conștiință.

TUDOR VIANU

ROMANE, NUVELE ȘI POVESTIRI (1846 - 1848)

OAMENI SĂRMANI

Бедные люди

Roman[1]

Traducere de Xenia Stroe

„Ce ți-e și cu povestitorii ăștia! În loc să scrie lucruri utile, plăcute, desfătătoare, se apucă să dea în vileag toate dedesubturile vieții!... Eu unul i-aș opri să mai scrie! Treabă-i asta? Citești și... fără să vrei, te lași furat de gânduri și nici nu știi când îți intră în cap te miri ce bazaconii! Nu, zău, eu i-aș opri să mai scrie! Uite-așa, foarte frumos, i-aș opri cu desăvârșire, și pace bună!"

Prinț V. F. Odoievski[2]

8 aprilie

Neprețuita mea Varvara Alexeevna!

Ieri am fost fericit, nespus de fericit, peste măsură de fericit! Măcar o dată în viață mi-ai dat ascultare, îndărătnico! Mă trezesc așa, pe la opt seara (știi și dumneata, măicuță, meteahna mea: îmi place să trag un pui de somn câte un ceas-două, după slujbă), scot lumânarea, pregătesc hârtia, îmi ascut pana și, deodată, ridic întâmplător ochii și... crede-mă, inima începe să-mi bată, mai-mai să-mi spargă pieptul! Va să zică, ai înțeles dorința mea, dorul inimii mele! Colțișorul perdelei de la fereastra matale era îndoit și prins de ghiveciul cu balsamine, chiar așa cum te-am făcut eu atunci să înțelegi; și numaidecât mi s-a părut că-ți văd o clipă chipul la fereastră, mi s-a părut că și dumneata te uiți la mine din odăița dumitale și că te gândești la mine cum mă gândesc și eu la dumneata, și cât mi-a părut de rău, sufletelule, că nu ți-am putut deslușI bine chipul drăgălaș! Pe vremuri, vedeam și eu de minune, draga mea. Bătrânețe, haine grele, sufletelule[3]! Uite, și acum parcă-mi joacă toate

înaintea ochilor; dacă lucrez niţeluş seara, dacă scriu te miri ce acolo, dimineaţa mi-s ochii roşii şi lăcrimează, de mi-e şi ruşine faţă de străini! Cum-necum, dar în închipuirea mea tot ţi-am văzut zâmbetul luminos, îngeraşul meu, zâmbetul dumitale blând şi dulce, şi inima mea a încercat acelaşi simţământ ca atunci când te-am sărutat, Varenka. Mai ţii minte oare? Mi s-a părut chiar, sufleţelul meu, că m-ai ameninţat cu degetul. Aşa să fie, fetiţă neastâmpărată? Să-mi scrii negreşit despre toate astea, şi cât mai pe larg, în scrisoarea dumitale.

Ei, dar ce zici ce bine ne-am gândit la istorioara asta cu perdeluţa, Varenka? Drăguţ de tot, nu-i aşa? Fie că lucrez, fie că mă culc ori mă deştept din somn, ştiu că şi dumneata te gândeşti la mine, că nu m-ai uitat şi că eşti sănătoasă şi plină de voie bună. De cobori perdeluţa, asta înseamnă: „Cu bine, Makar Alexeevici, e timpul să te culci!” Iar de-o ridici, înseamnă: „Bună dimineaţa, Makar Alexeevici, cum ai dormit?” Sau: „Cum o duci cu sănătatea, Makar Alexeevici? Cât despre mine, sunt bine sănătoasă, mulţumesc lui Dumnezeu!” Vezi şi dumneata, sufleţelule, cât de bine e ticluit totul! Nu ne trebuie nici scrisori! E straşnic, nu-i aşa? Şi cine a scornit-o? Eu! Ce zici, ce dibaci sunt în de-alde astea, Varvara Alexeevna?

Îţi aduc la cunoştinţă, măicuţă dragă, Varvara Alexeevna, că în noaptea asta, împotriva tuturor aşteptărilor, am dormit tun, ceea ce m-a bucurat nespus; pentru că, de obicei, când te muţi în casă nouă, nu prea dormi. Parcă nu te simţi în apele tale! Azi-dimineaţă m-am deşteptat voinic, sănătos, şoim, nu alta, de ţi-era mai mare dragul! Şi ce dimineaţă frumoasă, măicuţă! Am stat în faţa ferestrei deschise: soarele străluceşte, păsărelele ciripesc, aerul e plin de miresmele primăverii, toată firea s-a înviorat - şi, bineînţeles, şi celelalte sunt aşa cum se cuvine să fie primăvara. Am şi visat azi, cât se poate de frumos, şi toate visările mele au fost în legătură cu dumneata, Varenka. Te-am asemuit cu o păsăruică pogorâtă din cer

întru mângâierea oamenilor și înfrumusețarea firii. Și îndată m-am gândit că noi, oamenii, care trăim în griji și zbucium, Varenka, ar trebui să invidiem fericirea senină și nevinovată a păsărilor cerului și... altele de felul acesta, adică vreau să zic că făceam asemuiri de-astea, mai pe departe. Mai am și o cărticică, Varenka, în care lucrurile de soiul acesta sunt descrise în amănunțime. Toate astea ți le spun, măicuță, ca să vezi că sunt pe lume vise și vise. Acum, că-i primăvară și gândurile noastre-s plăcute, vii, bogate-n născociri, și visările-s pline de duioșie, toate le vezi într-o lumină trandafirie. De aceea m-am și apucat să ți le scriu; de altfel, drept să spun, le-am luat din carte! Acolo, scriitorul își dezvăluie și el aceeași dorință și scrie în versuri:

De ce nu-s pasăre, o pasăre de pradă...

ei, și așa mai departe. Mai sunt acolo și alte gânduri, fel de fel, dar să le lăsăm în plata Domnului! Spune-mi mai bine, unde mi-ai fost azi-dimineață, Varvara Alexeevna? Eu încă nici nu mă pregăteam să mă duc la birou, când dumneata, ca o adevărată păsăruică a primăverii, ți-ai și luat zborul din odăiță și ai trecut prin curte, plină de voie bună. Îți închipui, cred, ce voios m-am simțit și eu, privindu-te! Ah, Varenka, Varenka! Nu mai fi tristă! Lacrimile nu ajută la nimic; asta o știu din cele îndurate de mine, măicuță dragă. Acum te-ai liniștit doar, și cu sănătatea parcă stai mai bine. Dar cu Fedora dumitale cum te-mpaci? Ce femeie de treabă! Să-mi scrii neapărat, Varenka dragă, cum te-mpaci cu dânsa și dacă ești întru totul mulțumită?! Că Fedorei, știi... îi cam place să bombăne; dar dumneata să n-o bagi în seamă, Varenka. Las-o în voia ei, că-i tare bună la suflet! Ți-am mai scris, Varenka, despre Tereza noastră de aici, care-i și ea o femeie bună și de nădejde. De-ai ști ce griji

mi-am făcut din pricina scrisorilor noastre! Cum o să ni le trimitem? îmi ziceam eu. Și uite că bunul Dumnezeu mi-a scos-o în cale - spre norocul nostru - pe Tereza, o femeie bună, blândă și tăcută. Dar proprietăreasa noastră e lipsită de inimă, altfel nici nu pot să-i spun! O muncește toată ziua, de-i scoate sufletul!

Vai, în ce vizuină am nimerit, Varvara Alexeevna! Halal casă! Înainte vreme trăiam atât de singuratic, știi și dumneata: liniște și pace! O muscă de se-ntâmpla să treacă în zbor, și pe aceea o auzeam. Pe când aici - gălăgie, ceartă, scandal! Stai, că nici nu ți-am spus încă de casă, cum sunt rânduite toate. Închipuie-ți un coridor lung, întunecos de tot și murdar. Pe dreapta - un perete fără nici o ușă; în schimb pe stânga, numai uși, uși și iar uși, ca la hotel, un șir întreg. Iar oamenii vin aici și închiriază locuințe alcătuite dintr-o singură cămăruță, în care stau câte doi și uneori câte trei inși. Cât despre bună rânduială - nici pomeneală. Cu adevărat arca lui Noe. Oamenii, de altfel, par a fi cumsecade: toți cu carte, învățați! E aici un slujbaș (are ceva, pe undeva, din partea literaturii), se vede că-i tobă de carte! Îți vorbește și de Homer, și de Brambeus[4] și de alți autori d-ăștia de-ai lor; dar de câte nu-ți vorbește! E deștept - foc! Mai stau aici doi ofițeri care joacă toată ziua cărți, apoi un miciman și un profesor englez. Stai puțin, măicuță, că o să te fac să râzi: o să ți-i descriu în scrisoarea viitoare într-un fel satiric, adică așa cum e fiecare, în amănunțime. Gazda noastră e o bătrână, puțintică la trup și murdară; umblă cât îi ziulica de mare în halat și papuci și o ocărăște pe Tereza. Eu locuiesc în bucătărie; ba nu, dacă e să vorbim mai pe dreptate, uite cum: lângă bucătărie mai este o odaie (trebuie să-ți spun că bucătăria noastră e curată, luminoasă, adică foarte bună); cămăruța, ce-i drept, nu prea e mare: un colțișor, acolo, sau, mai bine zis, cum bucătăria e mare și are trei ferestre, am și eu un perete despărțitor de-a lungul zidului celui scurt, și uite-așa se face încă o odăiță, pe lângă

celelalte; dar am loc de ajuns și mă simt la largul meu, am și fereastră, și altele - într-un cuvânt, toate sunt cum nu se poate mai bine. Așa e colțișorul meu! Să nu-ți închipui cumva, măicuță, că aici e ceva la mijloc și că cele ce ți-am spus au și un înțeles ascuns. Adică, uite, frate, stă în bucătărie! Eu, ce-i drept, chiar că stau în acea încăpere, după o despărțitură, dar ce-i cu asta? Sunt departe de toți ceilalți, și-mi văd liniștit și cum pot de-ale mele. Mi-am pus aici un pat, o masă, un scrin, două scaune, o icoană în perete... Sunt pe lumea asta și case mai bune, nu zic ba, sunt poate unele chiar cu mult mai bune, dar lucrul cel mai de seamă e să te simți bine în ele, și, crede-mă, numai pentru asta m-am mutat aici - pentru nimic altceva! Fereastra dumitale o am în față, de cealaltă parte a curții, iar curtea e îngustă și, când te zăresc uneori, măcar și în treacăt, mi se înseninează sufletul, amărâtul de mine; și-apoi este și mai ieftină decât altele. Dintre toate odăile de aici, cea mai proastă costă 35 de ruble de hârtie, cu mâncare cu tot. Prea scump pentru mine! Iar a mea mă costă 7 ruble de hârtie, și masa 5 ruble de argint[2], în total douăzeci și patru ruble și cincizeci de copeici. Altădată plăteam 30 de ruble în cap, însă mă lipseam de multe: ceaiul, de pildă, nu-l beam chiar în fiecare zi. Acum îmi rămâne și de ceai, și de zahăr. Pentru că știi, Varenka mea dragă, mi-e - cum să spun? - rușine să nu beau ceai; chiriașii ceilalți se vede că nu prea sunt la strâmtoare și de aceea mi-e rușine. Din pricina celorlalți îl beau și eu, Varenka, de ochii lor, așa, de bonton. Dacă ar fi după mine, mi-e totuna; mă mulțumesc cu puțin. Mai adaugă la asta ceva bani de buzunar - cât de cât tot îți trebuie - apoi o pereche de cizme, fie ele cât de proaste, haine... de unde să mai și rămână? Iaca toată leafa mea. Nu cârtesc, sunt mulțumit cu cât am. Îmi ajunge. De câțiva ani îmi ajunge leafa. Mai pică și câte o gratificație, din când în când. Și

[2] Prin anii 1840-1850, o rublă de argint valora 3 ruble și 50 copeici de hîrtie (asignate).

acum, rămâi cu bine, îngerașule! Ți-am cumpărat două ghivece cu balsamine și o mușcată - costă o nimica toată. Îți place, poate, și rezeda? Am văzut că aveau. Să-mi scrii neapărat, dar să-mi scrii cât se poate de amănunțit. Să nu care cumva să-ți faci gânduri sau griji pentru mine, că am închiriat o astfel de odaie. Mă simt bine aici și numai asta m-a făcut s-o iau. Să știi, măicuță, că strâng ceva bănuți: îi pun deoparte, așa că nu duc lipsă de bani. Nu te uita, măicuță, că-s pricăjit, de-ți pare că și o muscă poate să-mi facă rău, dacă mă atinge cu aripa. Da de unde! Eu îmi cunosc interesul și am o fire cum îi șade mai bine unui om cu suflet dârz și fără prihană. Rămâi cu bine, îngerașul meu! M-am întins cu scrisoarea mea aproape pe două file și trebuia de mult să plec la slujbă. Îți sărut degețelele, măicuță dragă, și rămân

Al dumitale preasupus servitor și preacredincios prieten
Makar Devușkin[5]

P.S. Un lucru te rog: răspunde-mi, îngerașule, cât se poate mai pe larg. Îți trimit, Varenka, o dată cu aceasta, un funt de bomboane; mănâncă-le sănătoasă, nu te supăra pentru darul meu și - pentru numele lui Dumnezeu - nu fi îngrijorată din pricina mea. Și acum, rămâi cu bine, măicuță.

8 aprilie

Mult stimate Makar Alexeevici!

Să știi că până la urmă o să mă supăr rău de tot pe dumneata. Îți dau cuvântul, bunul meu Makar Alexeevici, că-mi vine greu să primesc darurile dumitale. Știu bine ce te costă aceste daruri, pentru care te lipsești până și de lucrurile cele mai trebuincioase. De câte ori trebuie să-ți spun că n-am nevoie de nimic - înțelegi? - și că nu sunt în stare să te răsplătesc nici pentru acele binefaceri cu care

m-ai copleșit până acum. La ce bun ghivecele cu flori? De balsamine nu zic, treacă-meargă; dar mușcata - pentru ce? E de ajuns să scapi o singură vorbă pe negândite, cum a fost, de pildă, cu mușcata asta, că dumneata te și repezi să cumperi; spune drept, e scumpă, nu? Dar ce flori minunate are! Parcă ar fi niște cruciulițe roșii ca focul. Unde ai găsit o mușcată atât de frumoasă? Am așezat-o pe prichiciul ferestrei drept în mijloc, unde se vede mai bine; jos, pe podea, am să pun o bancă, iar pe bancă alte ghivece; așteaptă numai să mă îmbogățesc și eu un pic! Fedora nu mai poate de bucurie: în cămăruța noastră e ca în rai - curat, multă lumină! Dar bomboanele pentru ce mi le-ai trimis? Și, crede-mă: de cum ți-am citit scrisoarea, am ghicit pe loc că e ceva care nu merge la dumneata... Raiul, primăvara, miresmele, ciripitul păsărelelor... Ce-o fi asta, mi-am zis eu, oare n-or fi aici și niscaiva versuri? Drept să-ți spun, din scrisoarea dumitale mai lipseau numai versurile, Makar Alexeevici. Văd că ai de toate în ea: și simțăminte duioase, și visuri trandafirii!... Cât despre perdea - nici prin minte nu mi-a trecut! Se vede că s-a agățat întâmplător când am mutat ghivecele. Așa, vezi? Ca să te pedepsesc!

Ah, Makar Alexeevici! Orice-ai spune, oricât ai sta să-mi înșiri câștigurile dumitale, ca să mă minți și să-mi arăți că le cheltuiești numai pentru dumneata, să știi că mie nu poți să-mi ascunzi, să-mi tăinuiești nimic. E limpede că te lipsești, pentru mine, până și de lucrurile cele mai trebuincioase. Uite, de pildă, ce te-a făcut să închiriezi o astfel de locuință? Acolo n-ai liniște, toată lumea te supără, n-ai nici loc, și nici nu te simți la largul dumitale. Doar știu că-ți place să fii singur, pe când aici, cine vrei și cine nu vrei e în jurul dumitale! Judecând după leafa pe care o primești, ai fi putut să trăiești mult mai bine. Fedora zice că înainte stăteai neasemuit mai bine ca acum. Se poate oare să fi trăit toată viața de unul singur, în lipsuri, fără bucurii, fără o vorbă bună, de mângâiere, mereu în câte o

cămăruță pe la străini? De-ai ști ce rău îmi pare pentru dumneata, bunul meu prieten! Cruță-ți măcar sănătatea! Îmi spui, de pildă, Makar Alexeevici, că-ți slăbește vederea. Caută să nu mai scrii la lumina lumânării; pentru ce s-o faci? Îmi închipui că, și fără asta, șefii dumitale știu câtă tragere de inimă ai pentru slujbă!

Încă o dată te rog să nu mai cheltuiești atâția bani pentru, sufletul meu. Știu că ții la mine, dar mai știu că nu ești bogat... Astăzi m-am sculat și eu plină de voioșie. Mi-era atât de bine! Fedora trebăluia de multă vreme. Știi că mi-a găsit și mie de lucru! Îmi pare așa de bine! Am ieșit doar ca să cumpăr ceva ibrișin și m-am apucat numaidecât de cusut. Toată dimineața mi-am simțit sufletul ușor și am fost nespus de veselă! Acum însă m-au năpădit iar gândurile negre și mă apasă urâtul.

Doamne, oare ce mă așteaptă de aici înainte, care mi-o fi soarta? Greu îmi vine, mai ales că nu știu nimic, că n-am niciun viitor, că nu pot nici măcar să-mi închipui ce-o să mi se întâmple. Mi-e și frică să-mi întorc privirile spre trecut. E atât de jalnic, că mi se rupe inima numai când mă gândesc la el. Toată viața n-o să contenesc a mă plânge de oamenii haini care m-au nenorocit.

Amurgește. E vremea să mă apuc de lucru. Aș fi vrut să-ți scriu multe, dar n-am timp; trebuie să isprăvesc repede lucrul și dau zor. Fără îndoială că scrisorile sunt un lucru bun: parcă alungă un pic urâtul. Totuși, de ce nu vrei să treci într-o zi pe la noi? De ce, oare, Makar Alexeevici? Acum suntem la doi pași de dumneata și știu că, uneori, ai timp liber. Te rog să vii neapărat! Am văzut-o pe Tereza dumitale: arăta atât de bolnavă! Mi-a fost tare milă de ea! I-am dat douăzeci de copeici. Da, era cât pe-aci să uit: scrie-mi neapărat totul, și cât se poate mai pe larg, despre viața pe care o duci. Ce fel de oameni sunt în jurul dumitale? Te înțelegi bine cu ei? Țin mult să știu toate astea! Nu uita să mi le scrii, negreșit. Astăzi o să ridic anume colțul perdelei. Dar să te culci mai devreme! Aseară

am văzut până la miezul nopții lumină în odaia dumitale. Și acum, cu bine! Iar m-a cuprins urâtul, și plictiseala, și tristețea! Ce să-i faci, se vede că așa a fost să fie ziua de azi! Rămâi cu bine.

A dumitale
Varvara Dobroselova[6]

8 aprilie

Preastimată Varvara Alexeevna!

Ai dreptate, măicuță, ai dreptate, draga mea! Se vede că așa a fost să fie ziua de azi pentru amărâtul de mine: o zi tristă! Da! Ți-ai cam râs de mine, bătrânul, Varvara Alexeevna! De altfel, vina e a mea, numai a mea, și în toate. La anii mei și cu un singur smoc de păr în cap, nu trebuia să mă gândesc la „amoruri” și „echivocuri” ... Și aș vrea să mai spun, măicuță, că uneori omul e tare ciudat, tare ciudat. Doamne, Maica Domnului, ce-i mai trece uneori prin minte să spună! Și ce iese din toate astea? Ce se alege? Nu se alege nimic și iese o aiureală, să te ferească Dumnezeu! Eu, măicuță, nu mă supăr, dar mi-e ciudă când îmi amintesc de toate astea, mi-e ciudă că ți-am scris atât de înflorat și atât de prostește. Până și la birou m-am dus astăzi înfoiat și împăunat, atât îmi era de plină inima de lumină! Iar în sufletul meu era sărbătoare și eram vesel. M-am apucat cu toată sârguința de hârtiile mele... dar ce-a ieșit de aici? Abia mai târziu, când mi-am mai venit în fire, toate mi-au părut iar cenușii și întunecate, ca de obicei. Aceleași pete de cerneală, aceleași mese cu hârtii pe ele și... la fel și eu... același din totdeauna! Cum am fost, așa am rămas. Atunci, la ce bun să-l încalec pe Pegas? Și din ce mi-au venit toate astea? Că a zâmbit soarele printre nori și cerul s-a făcut albastru? Oare numai

din pricina asta? Și-apoi, despre ce miresme poate fi vorba, când în curtea noastră, pe sub ferestre, se întâmplă să fie de toate! Se vede că mi s-a năzărit numai, din prostie. Ca să vezi că omul poate să se încurce uneori într-atâta în simțămintele lui, că îndrugă te miri ce năzdrăvănii! Asta se-ntâmplă numai și numai când ai o inimă prea înflăcărată, prostește de înflăcărată! Când a fost să mă întorc acasă, n-am mers, ci m-am târât! Și deodată, ca din senin, m-a apucat durerea de cap, asta-mi mai lipsea. (M-o fi tras curentul la spate, cine știe?) De bucuros ce-am fost c-a venit primăvara, ieșisem, prostul de mine, cu mantaua subțire. Și în ceea ce privește simțămintele mele, te-ai înșelat, măicuță! Mi-ai răstălmăcit în alt chip mărturisirile! Ceea ce m-a însuflețit, Varvara Alexeevna, a fost o dragoste de părinte, numai și numai o dragoste curată de părinte, pentru că am luat pe lângă dumneata, orfană obijduită de soartă, locul tăicuțului dumitale. Ți-o spun din tot sufletul meu, din toată inima, ca o rudă adevărată. Orice-ai spune, cu toate că-ți sunt rudă cam de departe, chiar de spița a șaptea, să zicem, tot rudă se cheamă că-ți sunt, iar acum - singura rudă mai apropiată și, pe deasupra, îți mai sunt și ocrotitor. Pentru că acolo unde aveai dreptul că cauți ocrotire și sprijin, ai găsit numai înșelăciune și jignire. Cât despre versuri, trebuie să-ți spun, măicuță, că nu-mi șade bine acum, la bătrânețe, să mă îndeletnicesc cu de-alde astea. Versurile sunt un fleac! Pentru ele, până și copiii din școli mănâncă azi bătaie cu vergile... Așa vezi, scumpa mea!

Și ce-mi tot scrii, Varvara Alexeevna, de viață bună, de liniște și de altele de acest fel? Să știi, măicuță, că nu-s nici mofturos, nici răsfățat de felul meu. Nicicând n-am trăit mai bine ca acum. Atunci, de ce m-aș apuca tocmai la bătrânețe să fac nazuri? Sătul sunt, îmbrăcat și încălțat sunt, la ce-aș face mofturi? Că doar nu-s os de conte! Părintele meu n-a fost de neam boieresc, și el cu toată familia lui la un loc n-avea nici măcar venitul pe care-l am

eu. Și nici răsfățat nu sunt. Adică, dacă ar fi să vorbim deschis, vechea mea locuință era cu mult mai bună; acolo mă simțeam mai la largul meu, măicuță. Fără îndoială că nici cea de acum nu e rea; ba în unele privințe e mai veselă și, dacă vrei, mă plictisesc mai puțin în ea. Asta așa e, nu zic ba, dar tot îmi pare rău de cea veche. Noi, bătrânii, adică oamenii în vârstă, ne obișnuim cu lucrurile vechi, parcă ar fi o părticică din noi. Căsuța ceea era mititică, știi, cu niște pereți... ei, da ce să mai vorbim! Niște pereți ca toți pereții, și nu de ei este vorba; dar amintirile vieții de atunci aduc cu ele atâta dor... Și vezi cât e de ciudat: mi-e inima grea, cu toate că-mi amintesc de lucruri plăcute! Până și ce-a fost rău și mă înciuda uneori, acum, când mă gândesc, se curăță parcă de acel rău și se înfățișează închipuirii mele într-un fel cât se poate de atrăgător. Am trăit tihnit, liniștit, Varenka, eu și gazda mea, răposata bătrânică! Uite, și de ea îmi amintesc acum cu tristețe. Tare bună femeie era și nu-mi lua nici mult pe căsuță. Împletea la nesfârșit păturи din fel de fel de zdrențe, cu niște andrele cât toate zilele. Numai asta făcea tot timpul. Lumina o plăteam pe din două și uite-așa, lucram la aceeași masă. Avea gazda o nepoțică, îi zicea Mașa; mi-o amintesc când era mică de tot. Acum trebuie să fie ca de vreo treisprezece anișori. Neastâmpărata era și veselă nevoie mare! Tot mereu ne făcea să râdem. Așa ne trăiam viața, tustrei laolaltă. În serile lungi de iarnă ne așezam de obicei în jurul mesei noastre rotunde, beam câte un ceai, apoi ne apucam fiecare de treburile lui. Bătrâna, ca să-i mai ție de urât Mașei și s-o abată de la ștrengării, începea să povestească. Să fi auzit ce basme erau acelea! Nu numai un copil, ci și un om mare, cu scaun la cap, le-ar fi ascultat cu nesaț. Ehei! Până și eu îmi aprindeam uneori pipa și, tot ascultându-le, uitam de lucru. Iar copilașul, fetița noastră neastâmpărată, cădea pe gânduri, își sprijinea obrazul trandafiriu în pumnișori, deschidea gurița drăgălașă, iar dacă basmul era de groază, se lipea strâns

de bătrânică... Nouă ne era tare drag s-o privim atunci; lumânarea fumega uneori, afară viscolul urla turbat, zăpada se învolbura; noi însă nu vedeam și nu auzeam nimic. Bine o duceam pe atunci, Varenka; și uite-așa, ne-am făcut veacul împreună aproape douăzeci de ani. Ei, dar ce m-am întins la palavre! Dumitale poate că nici nu-ți plac lucrurile de soiul acesta și nici mie nu mi-e ușor să le depăn amintirea. Mai ales acum, că amurgește. Tereza nu știu ce moșmonește pe alături; pe mine mă doare capul și parcă mă încearcă puțin și spatele, și-apoi și gândurile îmi sunt iarăși atât de ciudate, de parcă m-ar durea și ele. Sunt trist azi, Varenka! Ce tot scrii, draga mea, să trec pe la dumneata? Ce-ar zice lumea, măicuță scumpă? Ar trebui să traversez curticica, vecinii mei m-ar vedea, s-ar apuca să mă iscodească și de aici ar ieși vorbe, bârfeli; oamenii ar răstălmăci în felul lor toate acestea! Nu, îngerașule, mai bine te văd mâine la vecernie; așa o să fie mai cuminte și mai sănătos pentru amândoi. Și să nu fii supărată pe mine, măicuță dragă, că ți-am scris o asemenea scrisoare. Am recitit-o acum și am văzut cât sunt fără de șir gândurile mele. Eu, Varenka, sunt bătrân și nu prea am cine știe ce carte; în tinerețe nu m-am ținut de ea, iar acum, chiar dacă m-aș apuca de învățătură, știu că n-o să-mi intre în cap. Mărturisesc că nu-s meșter la scris și știu, măicuță, chiar fără să mi-o spună altcineva și fără să mă ia peste picior, că dacă mă apuc să aștern pe hârtie ceva mai întortocheat, scriu numai prostii. Te-am văzut azi la fereastră, când lăsai storul în jos. Rămâi cu bine, Dumnezeu să te ocrotească! Rămâi cu bine, Varvara Alexeevna.

Al dumitale prieten dezinteresat
Makar Devușkin

P.S. Eu, draga mea, n-o să scriu acum nici o satiră despre nimeni. Am îmbătrânit, Varvara Alexeevna, și nu-mi șade bine să-mi arăt colții degeaba. O să râdă și alții de mine dacă o să râd și eu de ei. Știi și dumneata proverbul

care spune că „cine sapă groapa altuia... cade singur într-însa”.

9 aprilie

Stimate domn, Makar Alexeevici!

Nu ți-ar fi rușine, bunul meu prieten și binefăcător, să te-ntristezi atâta și să faci asemenea mofturi! E oare cu putință să te fi supărat pe mine? O, mi se întâmplă într-adevăr să fac uneori câte ceva necugetat, dar nici prin gând nu mi-a trecut că ai să-mi iei vorbele drept o glumă usturătoare pe socoteala dumitale. Te rog să mă crezi că n-aș îndrăzni niciodată să iau în bătaie de joc vârsta sau firea dumitale. Toate acestea s-au întâmplat pentru că sunt ușuratică, și mai ales pentru că mi-e urât de nu mai pot, iar la plictiseală, ce nu face omul? Apoi mi-am închipuit că și dumneata, când mi-ai scris, aveai chef de glumă. Dar când am văzut că ești supărat pe mine, mi-a părut tare rău! Nu, bunul meu prieten și binefăcător! Greșești dacă ai să mă bănuiești de lipsă de simțire, sau nerecunoștință. Știu să prețuiesc în inima mea tot ce-ai făcut pentru mine, ocrotindu-mă împotriva celor răi, care mă prigoneau și mă urau. O să mă rog veșnic pentru dumneata; și dacă ruga mea are trecere la Dumnezeu și cerul o ascultă, ai să fii fericit.

Astăzi nu mă simt de loc bine! Mă ia când cu cald, când cu frig. Fedora e foarte îngrijorată din pricina mea. Faci rău că te ferești să vii la noi, Makar Alexeevici. Ce ne pasă de lume? Ne cunoști, și gata socoteala!... Rămâi cu bine, Makar Alexeevici! Mai mult n-am ce-ți scrie acum și nici nu pot; mi-e tare rău. Te mai rog încă o dată să nu fii supărat pe mine și să fii încredințat de veșnicul respect și de prietenia cu care am cinstea să rămân cea mai credincioasă și cea mai supusă, a dumitale, oricând gata să te slujească,

Varvara Dobroselova

12 aprilie

Mult stimată Varvara Alexeevna!

Of, măicuță, ce-i cu dumneata?! De fiecare dată îmi faci spaime de-astea! De fiecare dată îți scriu să te păzești, să te îmbraci bine, să nu ieși din casă pe timp urât, să fii cu băgare de seamă - iar dumneata, îngerașule, nu mă asculți! Ah, scumpa mea, parcă ai fi un copilaș, zău așa! Ești firavă ca un firicel de iarbă, las' că știu eu! La cea mai ușoară adiere de vânt, te-ai și îmbolnăvit. Dacă-i așa, trebuie să te păzești, să ai grijă să ocolești primejdia și să nu-ți amărăști prietenii, să nu-i faci să plângă.

Îți arăți dorința, măicuță dragă, să cunoști cu de-amănuntul viața pe care o duc și tot ce mă-nconjoară. Mă grăbesc să ți-o împlinesc cu bucurie, draga mea. S-o iau de la început, măicuță: așa o să am, poate, mai mult șir în ceea ce scriu. Mai întâi și-ntâi, țin să-ți spun că la intrarea din față avem scări destul de arătoase; mai cu seamă cea de zile mari e curată, luminoasă, largă, numai fier forjat și mahon. În schimb, scara de din dos... nu mai întreba; e întortocheată, alunecoasă, murdară, cu treptele tocite și cu pereții așa de slinoși, că ți se lipește mâna dacă te sprijini de ei. La fiecare oprire sunt grămădite lăzi, scaune și dulapuri stricate, peste tot atârnă cârpe vechi, iar geamurile sunt sparte; mai vezi și copăi cu toate murdăriile din lume: gunoi, coji de ouă și măruntaie de pește; miroase urât... într-un cuvânt, așa cum e, nu e bine!

De așezarea odăilor ți-am vorbit mai înainte; de rău, n-ar fi rău, nimic de zis, dar parcă te-năbuși în ele. Adică nu vreau să spun că miroase urât, dar aerul e cam muced, ca să zic așa, cam dulceag, nu știu cum. La început nu prea-ți

place, dar asta nu e nimic: după vreo două minute te obișnuiești și nu-l mai simți; te obișnuiești cu totul, pentru că te pătrunzi și tu de acest miros urât; îți miros și hainele, și mâinile, într-un cuvânt miroși tot și, uite-așa, te-nveți. Aici, la noi, mor toți scatiii. Micimanul[3] și-a cumpărat acum al cincilea; nu trăiesc, și pace, în aerul ăsta al nostru. Bucătăria e mare, încăpătoare, luminoasă. Dimineața, ce-i drept, se cam umple de fum când se prăjește carnea sau peștele și apoi e ud pretutindeni din pricina apei vărsate pe jos; în schimb, seara, e un adevărat rai. Tot aici, în bucătărie, stau atârnate pe frânghii tot soiul de rufe vechi și, pentru că odăița mea e aproape, adică lipită de bucătărie, mirosul acestor rufe mă cam supără. Dar nu-i nimic: omul se obișnuiește cu toate, după o vreme.

De cum se crapă de ziuă, Varenka, începe la noi un du-te-vino nesfârșit; oamenii se scoală, umblă, bocănesc... Sunt cei care pleacă la slujbă sau care se trezesc numai așa, că vor ei. Apoi încep cu toții să bea ceai. Samovarele sunt mai toate ale gazdei, și nu ajung; de aceea ținem rândul la ele. Cine intră peste rând, cu ceainicul lui, capătă o săpuneală pe cinste. Prima oară am pățit și eu la fel, și... ei, da ce să mai scriu?! Cu acel prilej, însă, i-am cunoscut pe toți vecinii mei. Mai întâi l-am cunoscut pe miciman; e un om cu sufletul deschis. Mi-a povestit tot: despre taică-său, despre maică-sa, despre soră-sa măritată cu un magistrat la Tula și despre orașul Kronstadt. Mi-a făgăduit să mă sprijine în toate și m-a poftit pe loc să iau ceaiul cu el. L-am găsit în odaia în care ai casei joacă de obicei cărți. Cei de acolo mi-au dat ceai și au vrut neapărat să iau parte și eu la nu știu ce joc de noroc. Poate că și-au râs de mine, poate nu, cine știe? Ei însă erau după o noapte întreagă de joc și când am intrat acolo, tot mai jucau. Pretutindeni era cretă, cărți de joc, toate învăluite într-un fum atât de gros, că-ți lăcrimau ochii. Eu, bineînțeles, n-am vrut să joc și ei mi-au spus numaidecât că fac filozofie. Mai pe urmă,

[3] Grad de subofițer în marină; persoană care avea acest grad.

nimeni n-a schimbat o vorbă cu mine în tot timpul cât am stat acolo; eu, drept să spun, am fost chiar bucuros de asta. De aci înainte, nici n-o să mă mai duc pe la dânșii, că-și pierd capul la joc și alta nimic! Slujbașul acela care-i cu literatura are și el adunări seara. Dar adunările lui sunt frumoase: liniștite, nevinovate, delicate; ca la oameni subțiri.

Trebuie să-ți spun în treacăt, Varenka, despre gazda noastră, că-i o femeie cât se poate de rea: o adevărată mumă a pădurii. Ai văzut-o pe Tereza? Spune și dumneata cum arată? E slabă ca un pui de bogdaproste. Și apoi, în toată casa sunt numai doi oameni de serviciu: Tereza și Faldoni[7], care-i și dânsul slugă de-a proprietăresei. O fi având el și un alt nume, nu știu; dar văd că răspunde și la acesta. Toți îl strigă așa. E roșcovan, un finlandez sau așa ceva, chior, cârn, grosolan la vorbă. Se ceartă toată ziua cu Tereza, mai-mai să se ia la bătaie. Într-un cuvânt, ce să spun? Nu-mi vine chiar așa de ușor să trăiesc aici... Și nu se-ntâmplă niciodată, seara, să se culce cu toții odată, frumușel, și să se liniștească! Câte cineva joacă neapărat cărți, iar uneori se petrec niște lucruri de mi-e rușine să spun! Acum, m-am obișnuit, cât de cât; mă mir numai că într-o Sodomă ca asta pot trăi și oameni cu familie. Bunăoară, o familie de oameni săraci a închiriat o odaie la gazda noastră; numai că odaia lor nu e în rând cu celelalte, ci în față, mai la o parte, într-un colț. Niște oameni tare liniștiți! Nu-i auzi, nu-i vezi. Stau cu toții într-o singură odaie; și-au făcut o despărțitură acolo. El a avut nu știu ce slujbă, dar acum vreo șapte ani a fost dat afară, Dumnezeu știe pentru ce, și acum nu lucrează nicăieri. Numele lui de familie e Gorșkov; e puțintel de stat și are părul cărunt; umblă într-o haină atât de lustruită și atât de roasă, că ți se rupe inima privindu-l. A mea e nou-nouță pe lângă a lui! E firav și nenorocit, nevoie mare (îl întâlnesc uneori pe sală); genunchii îi tremură, mâinile îi tremură, capul îi tremură... O fi bolnav, poate? Dumnezeu știe! E tare sfios, se teme de

toți, se ferește de toți; sunt și eu sfios câteodată, dar omul acesta întrece măsura. Familia lui e alcătuită din nevastă și trei copii. Băiatul cel mai mare seamănă leit cu taică-său și e la fel de firav. Nevasta a fost odată femeie frumoasă - se vede și acum - dar umblă cu niște zdrențe pe ea, de ți-e mai mare mila. Am auzit c-ar fi datori gazdei și dânsa nu prea se poartă frumos cu ei. Am mai auzit iarăși că Gorșkov asta are neplăceri, din pricina cărora și-a pierdut și slujba... Ori că are un proces cu cineva, ori că a fost dat dânsul în judecată, ori că e cercetat pentru ceva, n-aș ști să ți-o spun lămurit. Și sunt săraci!... Doamne, Dumnezeule, ce săraci sunt! În odaia lor e întotdeauna atâta liniște, de parcă n-ar sta nimeni acolo. Nici copiii nu-i auzi! O dată nu i-am văzut zburdând sau jucându-se, și ăsta-i semn rău. Într-o seară am trecut întâmplător prin fața ușii lor; s-a nimerit tocmai să fie mai multă liniște în casă ca de obicei! Deodată am auzit niște sughițuri de plâns, apoi o șoaptă, apoi iar sughițuri, de parcă plângea cineva, dar atât de încetișor, atât de jalnic, că mi s-a strâns inima. Toată noaptea m-am gândit apoi la nenorociții aceia. Nici de dormit n-am mai dormit ca lumea.

Și acum, rămâi cu bine, Varenka, prietenă neprețuită! Ți le-am descris pe toate cum m-am priceput mai bine. Astăzi, toată ziua numai la dumneata m-am gândit. Mi se rupe inima din pricina dumitale! Că știu doar, știu bine, sufletelul meu, că n-ai o haină îmblănită. Și primăverile astea din Petersburg, cu vânt, ploi și burnițe, sunt o nenorocire, Varenka! O frumusețe de vreme, n-am ce zice! Ferească Dumnezeu! Iartă-mă pentru felul cum scriu; n-am stil, Varenka, n-am stil, și pace! De l-aș avea măcar cât de cât! Scriu și eu ce-mi trece prin minte, numai și numai ca să te înveselesc puțin. De-aș fi învățat ceva carte, ar fi fost cu totul altfel. Dar așa, ce învățătură a mai fost și a mea? Nici măcar dintr-acelea... de Doamne ajută!

Prietenul dumitale credincios de totdeauna

Makar Devușkin

25 aprilie

Mult stimate domn, Makar Alexeevici!

Azi am întâlnit-o pe verișoara mea Sașa. Ce grozăvie! O să se nenorocească și ea, sărăcuța! Apoi mi-a ajuns la urechi vestea că Anna Feodorovna tot iscodește cum și ce-i cu mine. Mi se pare că n-o să contenească niciodată a mă prigoni. Ea spune că vrea *să mă ierte*, să uite tot ce-a fost și că va veni neapărat să mă vadă. Mai spune iarăși că dumneata nu-mi ești de fel rudă, că dânsa mi-i ruda cea mai apropiată, că nu ai nici un drept să te amesteci în treburile noastre de familie și că e o rușine și o ocară pentru mine să trăiesc din milă și pe spinarea dumitale... mai spune că am uitat bunătatea cu care m-a primit, că dânsa ne-a scăpat, pe mama și pe mine, când era să murim de foame, că ne-a ținut pe mâncare și pe băutură, că a cheltuit cu noi vreme de peste doi ani și jumătate și că, pe deasupra, ne-a mai iertat și datoria ce o aveam la dânsa. Nici pe măicuța mea n-a cruțat-o! De-ar ști, sărăcuța de ea, ce mi-au făcut ei mie! Numai Dumnezeu știe!... Anna Feodorovna spune că numai pentru că-s proastă n-am știut să-mi păstrez fericirea, că ea m-a călăuzit spre această fericire și că de celelalte nu-i vinovată cu nimic, pentru că numai eu sunt aceea care n-am știut, sau poate n-am vrut, să-mi apăr cinstea. Dar atunci, cine-i vinovatul, Dumnezeule mare? Ea spune că domnul Bîkov are dreptate și că un bărbat nu poate să se însoare cu orice fată, care... Ei, da ce să mai vorbim! Mă doare să aud astfel de vorbe nedrepte, Makar Alexeevici! Nici nu știu ce-i cu mine! Tremur toată, plâng, bocesc! Mă trudesc de două ceasuri la scrisoarea asta. Credeam că o să-și recunoască cel puțin vina față de mine, și când colo, uite-o ce face!

Pentru numele lui Dumnezeu, nu fi îngrijorat din pricina mea, prietene, singurul meu prieten care-mi dorește binele. Fedora le cam înflorește: nu-s bolnavă! Am răcit doar puțin ieri când m-am dus la cimitirul Volkovo ca să-i fac parastas măicuței. De ce n-ai venit cu mine? Te-am rugat atâta! Sărmana, biata mea măicuță! Dacă te-ai scula acum din groapă, dacă ai ști, dacă ai vedea ce-au făcut ei cu mine!...

V. D.

20 mai

Scumpa mea Varenka!

Îți trimit câțiva struguri, draga mea; se zice că-s foarte buni după boală și apoi și doctorul îi prescrie pentru potolirea setei; chiar pentru asta: pentru potolirea setei. Ai vrut deunăzi, măicuță dragă, chifle, îți trimit și chifle. Spune-mi, ai poftă de mâncare, sufletelul meu? Că doar ăsta-i lucrul cel mai de seamă. De altfel, mulțumesc lui Dumnezeu că toate au trecut și s-au sfârșit și că necazurile noastre se isprăvesc și ele cu totul și cu totul. Să mulțumim cerului! Cât privește cărțile, n-am putut să găsesc deocamdată nicăieri nimic. Se zice c-ar fi pe la noi o carte bună, scrisă într-un stil frumos; am auzit că-i interesantă; eu n-am citit-o, dar vecinii mei o laudă mult. Am cerut-o, ca pentru mine și au făgăduit să mi-o dea. Nu știu numai dacă ai vrea s-o citești, că nu-ți place orice; e cam greu să găsească omul o carte după gustul dumitale; las' că te cunosc eu bine, scumpa mea; pesemne că-ți place numai poezia, suspine și povești de dragoste! Nu-i nimic! Îți fac rost și de poezie și de toate; este pe aici un caiet copiat de mână.

Cât despre mine, o duc bine, nu-mi purta de grijă, măicuță dragă, te rog! Iar despre cele ce ți-a trăncănit Fedora în legătură cu mine, să știi că-s minciuni. Chiar așa

să-i spui de la obraz că minte! Să i-o spui neapărat! Auzi ce pârâtoare!... N-am vândut nici o haină de uniformă, nouă. De ce era s-o vând? Judecă și dumneata, pentru ce? Am auzit că vor să-mi dea o gratificație de patruzeci de ruble de argint. Atunci, de ce era să vând haina? Să nu-ți faci griji, măicuță dragă! Să știi că i s-a năzărit Fedorei; i s-a năzărit! O s-o ducem bine, sufletelul meu! Numai dumneata să te întremezi, îngerașule, pentru numele lui Dumnezeu, și să nu-l mai amărăști pe bătrânul dumitale prieten. Și cine ți-a mai spus că am slăbit? Scorneli! Iar și iar scorneli! Sunt sănătos tun și m-am îngrășat, că mi-e și rușine de mine! Sunt sătul și îndestulat până în gât. Numai de te-ai face dumneata bine! Și acum, la revedere, îngerașule!

Îți sărut toate degețelele și rămân

al dumitale veșnic și neschimbat prieten
Makar Devușkin

P. S. Vai, sufletelul meu, ce te-a găsit să-mi scrii iar una ca asta, zău așa!... Ce-ți trece prin minte? Cum să viu pe la dumneata atât de des, măicuță dragă? Cum? Te întreb eu! Doar dacă m-aș folosi de întunecimea nopților! Dar acum, aproape că nici n-avem nopți în vremea asta a anului. Și așa, am stat aproape tot timpul lângă dumneata cât ai fost bolnavă și ai zăcut în nesimțire; dar nici atunci nu știu cum am făcut asta; pe urmă n-am mai venit de loc pe la dumneata, pentru că oamenii au început să fie curioși și să mă descoasă... Pe aici au și pornit bârfelile. În Tereza însă am încredere; ea nu trăncănește. Totuși, stai și judecă bine, măicuță, ce o să se întâmple când ei o să afle totul despre noi? Ce-o să-și închipuie și ce-au să zică? Așadar, fii tare, măicuță, și așteaptă până te faci bine de tot, că atunci o să potrivim noi ca să ne dăm „randevu” undeva în afară de casă.

1 iunie

Dragul meu Makar Alexeevici!

Simt o dorință atât de mare să-ți fac o plăcere, o bucurie, pentru toată grija și strădania dumitale, pentru toată dragostea ce mi-ai arătat-o, încât m-am hotărât, în sfârșit, acum că-s așa de plictisită, să scotocesc prin scrin și să-mi caut jurnalul, pe care ți-l și trimit. L-am început încă în zilele fericite ale vieții mele! M-ai întrebat adeseori cu multă stăruință despre viața pe care am dus-o în trecut, despre măicuța mea, despre Pokrovski, despre șederea mea la Anna Feodorovna și, în sfârșit, despre nenorocirile care m-au lovit de curând; erai atât de nerăbdător să citești acest caiet, unde, Dumnezeu știe pentru ce, mi s-a năzărit să trec unele clipe din viața mea - încât nu mă îndoiesc că-ți fac o mare bucurie trimițându-ți-l. Pe mine însă m-a cuprins tristețea când l-am recitit. Mi s-a părut că sunt de două ori mai bătrână decât atunci când am scris ultimele rânduri. Cele scrise aici sunt notate la epoci diferite. Rămâi cu bine, Makar Alexeevici. Mă apasă urâtul și foarte adesea nu pot să dorm noaptea. Ce însănătoșire tristă!

V. D.

I

Aveam doar paisprezece ani când a murit tata. Copilăria a fost vremea cea mai fericită din viața mea. Nu mi-am petrecut-o aici, ci departe, într-un fund de provincie. Tata era administratorul uriașei moșii a prințului P. din gubernia T. Trăiam pe atunci în unul din satele prințului și viața noastră se scurgea tihnit, molcom, fericit... În copilărie eram tare zburdalnică; alergam cât era ziua de

mare prin câmpii, dumbrăvi și livezi, și nimeni nu se sinchisea de mine. Tata era veșnic copleșit de treburile lui, iar mama își vedea de gospodărie. Cu învățătura mea nu-și bătea nimeni capul, și mie îmi părea bine. Câteodată fugeam dis-de-dimineață pe malul lacului, în dumbravă sau în fânețe, ori la secerătorii de pe lanuri și nici nu-mi păsa că arde soarele, că am ajuns cine știe la ce depărtare de sat, că m-am zgâriat în tufișuri și că mi-am rupt rochița; cei de acasă mă certau după aceea, dar nici de asta nu-mi păsa.

Și cred că m-aș fi simțit fericită dacă aș fi rămas o viață întreagă la țară. Dar am fost nevoită să părăsesc încă de copil locurile dragi. Abia împlinisem doisprezece ani când ne-am mutat la Petersburg. Câtă amărăciune mă cuprinde și acum, la amintirea tristelor noastre pregătiri de plecare! Câte lacrimi am vărsat când mi-am luat rămas bun de la tot ce mi-a fost atât de drag! Îmi aduc aminte că m-am aruncat de gâtul tatii și i-am cerut, plângând, să mai rămânem măcar puțin în satul nostru! Tata a țipat la mine, mama s-a pornit și ea pe plâns, și mi-a spus că așa trebuie, că așa cer împrejurările. Bătrânul prinț P. murise, iar moștenitorii lui nu vroiau să-l mai țină pe tatăl meu. Tata avea ceva bani, pe care-i dăduse unor oameni de afaceri din Petersburg. Vroind să-și îmbunătățească situația materială, el a socotit că trebuie să se ducă neapărat la Petersburg. Toate astea le-am aflat mai târziu, de la mama. Când am sosit aici, am luat o casă în cartierul Peterburgskaia storona, în care am locuit până la moartea tatii.

Ce greu îmi venea să mă obișnuiesc cu noua noastră viață! Era toamnă când am sosit la Petersburg. Când am plecat de la țară era o zi luminoasă, caldă, strălucitoare. Muncile câmpului erau pe sfârșite. Pe arii se înălțau clăi mari de grâu, în jurul cărora se grămădeau stoluri de păsări gureșe. Totul era scăldat în soare și plin de veselie. Pe când aici, de cum am intrat în oraș, am dat de ploi, de o burniță rece de toamnă, de vreme urâtă, de noroi și peste

tot numai de oameni străini, neprimitori, înăcriți și încruntați! Apoi, cu chiu, cu vai, ne-am așezat. Îmi amintesc câtă alergătură, câtă frământare pe noi toți până ne-am făcut rost de cele trebuincioase unei gospodării noi. Tata era mereu plecat, mama nu-și vedea capul de treburi; și nimeni nu mă lua în seamă. Ce tristă a fost deșteptarea mea după cea dintâi noapte în noua noastră locuință! Ferestrele odăii dădeau spre un gard vopsit în galben. Strada era veșnic plină de noroi. Rarii trecători pe care-i vedeam erau rebegiți de frig, se înfofoleau în hainele lor.

Acasă la noi zilele se scurgeau triste și mohorâte. Aveam foarte puține neamuri sau cunoștințe mai apropiate. Cu Anna Feodorovna tata era certat (știu că-i datora niște bani). Veneau, ce e drept, adeseori oameni de afaceri, care mai întotdeauna se ciorovăiau între ei, strigau, făceau gălăgie. De fiecare dată după ce plecau, tata era nemulțumit, încruntat; se plimba uneori ceasuri în șir de colo până colo prin odaie, posomorât, fără să scoată o vorbă. Când îl vedea așa, mama nu îndrăznea să-i spună nimic. Tăcea. Eu mă ghemuiam într-un colțișor, cu o carte în mână, și stăteam acolo, tăcută. Mi-era și frică să mă mișc.

La trei luni după ce am sosit la Petersburg, părinții m-au dat la pension. Cât de amărâtă m-am simțit la început printre oameni străini! Toate îmi păreau reci și neprietenoase; monitoarele prea certărețe, fetele prea batjocoritoare, iar eu - prea sălbatică. Și câtă asprime! Ce de lucruri ni se cereau! Viața rânduită după ceas, mesele împreună cu toată lumea, profesorii plicticoși; la început, toate astea mă chinuiau până la istovire. Ajunsesem nici să nu mai dorm. Plângeam uneori nopți în șir, nopți nesfârșite, urâte, reci. Câteodată, seara, fetele își repetau lecțiile sau își făceau temele, iar eu îmi vedeam de chestionare sau de cuvinte și nu îndrăzneam să mă mișc; dar gândurile îmi zburau la căsuța noastră, la tata, la măicuța, la bătrâna mea dădacă, la poveștile ei... Și mă

apuca o jale!... Îmi aminteam cu drag până și de lucrușoarele cele mai mici. „Ce bine ar fi să fiu acum acasă!” îmi ziceam eu. „Aș sta în odăița cea mică, lângă samovar, cu toți ai noștri! Mi-ar fi așa de cald, așa de bine, printre toate lucrurile pe care le știu și care-mi sunt dragi! Și aș îmbrățișa-o pe măicuța mea, tare-tare, fierbinte-fierbinte!” Tot gândindu-mă așa, începeam să plâng încetișor de atâta dor. Apoi îmi înăbușeam în piept lacrimile, dar cuvintele pe care le aveam de învățat tot nu-mi intrau în cap. Nu știam nici o boabă pentru a doua zi; toată noaptea visam profesori, pedagoge, colege, visam că tocesc lecțiile, dar dimineața nu știam nimic. Profesoarele mă puneau în genunchi, iar la masă căpătăm numai un singur fel. Eram mereu tristă, abătută! La început, fetele râdeau de mine, mă necăjeau, mă încurcau când răspundeam la lecție, mă ciupeau când mergeam perechi-perechi la masa de prânz sau la ceai și se plângeau de mine monitoarelor, pentru te miri ce lucru. În schimb, ce fericire pe mine, când venea dădaca să mă ia acasă sâmbătă seara! O strângeam tare, tare, la piept pe bătrânica mea, în bucuria nebună ce mă cuprindea; dânsa mă îmbrăca, plină de grijă, și pe drum abia se putea ține după mine, iar eu îi tot vorbeam, îi tot povesteam. Când ajungeam acasă, eram veselă, bucuroasă, și-i îmbrățișam pe părinți cu atâta foc, de parcă nu i-aș fi văzut de zece ani! Apoi ne așterneam pe vorbă, pe povestit... Le spuneam tuturor bun găsit, râdeam, alergam, săream. Cu tata vorbeam lucruri serioase: despre învățătură, despre profesori, despre limba franceză, despre gramatica lui Lhomond[8] și eram cu toții tare veseli și mulțumiți. Și acum îmi face plăcere să mă gândesc la acele clipe. Mă străduiam din răsputeri să învăț bine și să-i fac bucurie tatii. Vedeam că-și dă ultimul ban pentru mine și că se zbate, Dumnezeu știe cum. Dar pe zi ce trecea, tata se întuneca mai mult la chip, părea tot mai nemulțumit, tot mai supărat. Parcă nu mai era același om: treburile lui nu

mergeau și avea datorii până peste cap. Măicuța se temea uneori să și plângă ori să scoată o vorbă, ca să nu-l supere și se simțea din ce în ce mai rău. Slăbea, slăbea într-una și o chinuia o tuse rea. Când mă întorceam acum de la pension, vedeam numai chipuri întristate: măicuța plângea pe ascuns, tata vorbea răstit. Începeau dojenile, vorbele grele. Tata spunea că n-are nici o bucurie de pe urma mea, nici o mângâiere; mai spunea că el și cu mama își rup bucățica de la gură pentru învățătura mea și că eu nici până acum nu vorbesc franțuzește. Într-un cuvânt, toate nemulțumirile, toate nenorocirile se spărgeau în capul meu și al mamei. Și cum se îndura s-o chinuie pe biata mamă? Numai la vederea ei ți se rupea inima. Obrajii i se scofâlciseră, ochii îi ardeau adânc în cap, iar pe față i se ivise roșeața nesănătoasă a celor bolnavi de piept. Eu aveam parte de cele mai multe ocări. Totul începea din te miri ce fleac și ajungea la niște lucruri... să ferească Dumnezeu! Adeseori nici nu înțelegeam despre ce e vorba. Câte-mi mai spunea! Câte mai înșira! Pomenea și de franceză, spunea că-s proastă de dau în gropi și că directoarea pensionului nostru nu-și dă nicio osteneală cu noi, că e o tâmpită, că nu se îngrijește de fel de moralitatea noastră, că el, tata, nu poate să-și găsească o slujbă și că gramatica lui Lhomond nu face nici două parale, iar cea a lui Zapolski e, dimpotrivă, foarte bună, că irosește cu mine o groază de parale și că eu sunt de bună seamă o ființă fără suflet, cu inima de piatră... Într-un cuvânt, eu, săraca de mine, mă chinuiam din răsputeri tocind la cuvinte și răspunzând la chestionare, și totuși eram vinovată de toate, purtam toată răspunderea. Și asta nu pentru că tata nu mă iubea! Dimpotrivă, ne iubea din tot sufletul, pe mine și pe mama. Dar așa era firea lui.

Necazurile, amărăciunile și insuccesele în afaceri îl istoviseră de tot pe tata; își pierduse încrederea în oameni, se făcuse rău, ajungea adesea la deznădejde... Apoi începu să-și bată joc de sănătatea lui și într-o zi a răcit, a căzut la

pat și după o scurtă suferință s-a prăpădit atât de repede, atât de neașteptat, încât noi am umblat năuce câteva zile de pe urma acestei lovituri. Mama era ca împietrită; mă temeam chiar să nu-și piardă mințile. De abia a apucat tata să închidă ochii, că ne-au și năpădit creditorii; veneau în cete, răsăreau ca din pământ. Le-am dat tot ce ne rămăsese. Am vândut și căsuța din cartierul Peterburgskaia storona pe care o cumpărase tata la vreo jumătate de an după ce ne-am mutat aici. Cum a rămas cu treburile tatii, asta n-o știu; dar știu în schimb că nu mai aveam nici acoperiș și nici ce mânca. Măicuța suferea de o boală chinuitoare, de hrănit nu ne puteam hrăni, mijloace de trai n-aveam - într-un cuvânt, ne aștepta o moarte groaznică. Pe atunci abia împlinisem paisprezece ani. Și, într-o zi, a venit la noi Anna Feodorovna. Ea tot spunea că are o moșie nu știu pe unde și că ne e un fel de rudă, mai îndepărtată. Mama zicea și ea că e neam cu noi, dar foarte de departe. Cât a trăit tata, n-a călcat o dată în casa noastră. A venit cu lacrimi în ochi și ne-a spus că o doare sufletul pentru noi; ne-a mai spus cuvinte de mângâiere pentru pierderea pe care o suferisem și pentru starea jalnică în care ne aflam, și a adăugat că tata singur a fost de vină, că a dus un trai nepotrivit cu mijloacele pe care le avea, că a țintit prea departe și că s-a bizuit prea mult pe puterile lui. Apoi și-a arătat dorința de a se împrieteni cu noi și ne-a spus că ar fi bine să uităm neînțelegerile din trecut; iar când mama i-a răspuns că nu i-a purtat niciodată dușmănie, a prins a lăcrima, apoi a dus-o pe mama la biserică și a plătit un parastas pentru „drăguțul de el” (așa l-a numit pe tata), după care s-a împăcat foarte solemn cu mama.

După lungi introduceri și alte ocoluri, după ce ne-a înfățișat cât se poate de viu starea jalnică în care ne aflăm ca două orfane ce eram, deznădejdea și neputința noastră de a ieși din nevoie, Anna Feodorovna ne-a poftit „să ne aciuim” la dânsa, după cum a zis chiar ea. Mama i-a

mulțumit, dar multă vreme a stat în cumpănă; totuși, pentru că n-aveam încotro și nu puteam face nimic altceva, i-a spus până la urmă Annei Feodorovna că primim cu recunoștință propunerea ei. Mi-aduc aminte, ca acum, dimineața în care ne-am mutat din cartierul Peterburgskaia storona în Vasilievski Ostrov. Era o dimineață de toamnă, senină, uscată, geroasă. Mama plângea. Eu eram nespus de tristă; îmi simțeam inima strânsă și sufletul chinuit de o durere adâncă, nelămurită... Da, a fost o vreme foarte grea.

.....

II

La început, până ne-am mai obișnuit cu noua noastră viață, amândouă, și eu, și mama, simțeam un fel de teamă, de stinghereală în locuința Annei Feodorovna. Stătea în casă proprie, pe stradă a șasea. Casa avea cu totul cinci camere de locuit. În trei dintre ele ședea Anna Feodorovna împreună cu verișoara mea Sașa - orfană și de mamă și de tată - care creștea sub oblăduirea ei. Într-o altă încăpere locuiam noi două și, în sfârșit, în cea din urmă, alături de noi, un student sărac, Pokrovski, chiriașul Annei Feodorovna. Gazda noastră trăia foarte bine, mai bine chiar decât ne închipuisem, dar averea ei nu se știa de unde vine, cum nu se știa nici ce fel de treburi învârtea. Veșnic grăbită, veșnic prinsă, pleca de mai multe ori pe zi de acasă, fie pe jos, fie cu trăsura. Dar ce anume făcea, care erau treburile și grijile ei - asta n-o puteam afla de fel! Avea cunoștințe multe și de tot soiul. Toată ziua casa îi era plină de musafiri - Dumnezeu știe ce fel de oameni - care aveau mereu treabă cu dânsa și nu stăteau decât foarte puțin. De abia suna clopoțelul de la intrare, că mama mă lua în odaia noastră. Anna Feodorovna era foarte supărată pe mama din pricina asta și nu mai contenea să spună că prea suntem cu nasul pe sus, că mândria asta a noastră e

nepotrivită cu starea în care ne aflăm, că măcar de-am avea de ce să ne ținem atât de mândre, și nu se mai potolea ceasuri întregi. Pe atunci nu înțelegeam de ce ne dojenește atâta pentru mândria noastră; tot așa cum înțeleg abia acum - sau cel puțin bănuiesc numai - pentru ce nu se hotăra măicuța mea să stea la Anna Feodorovna. Era o femeie rea Anna Feodorovna și ne chinuia fără încetare. Nici până azi nu pot să pricep pentru ce a stăruit atâta să venim la dânsa. La început, s-a purtat totuși destul de frumos cu noi; abia pe urmă, când a văzut că suntem cu totul neajutorate și nu avem unde merge, și-a dat arama pe față. Mult mai târziu, a fost din nou drăguță cu mine; blândețea ei, care avea ceva grosolan în ea, mergea până la lingușire; dar la început am răbdat deopotrivă cu mama. Mereu ne scotea ochii cu binele pe care ni-l făcea și toată ziua nu vorbea decât de asta. Când venea câte cineva străin, spunea de noi că suntem niște rude sărace, o văduvă și o orfană neajutorate, și că ne-a luat la dânsa numai din milă și dragoste creștinească. La masă, petrecea din ochi fiecare bucată pe care o luăm, iar de nu mâncăm, începea altă poveste; ne era silă, cică, de pâinea ei! „Să avem iertare! Asta ne-a dat Dumnezeu, asta mâncam! Măcar de-ați avea voi mai mult!” zicea dânsa. Și mereu îl ocăra pe tata. Spunea că vroia să ajungă mai bine decât alții și a ajuns mai rău; și-a lăsat, cică, nevasta și fata pe drumuri și de nu se găsea o rubedenie milostivă, cu suflet de creștină, ar fi murit, poate, de foame în mijlocul străzii. Și câte și mai câte! La auzul vorbelor ei, simțeai nu atât amărăciune, cât lehamite! Măicuța plângea mereu și sănătatea ei se șubrezea tot mai rău. Se topea văzând cu ochii și totuși, atât ea cât și eu, lucram zi și noapte - coseam pentru străini, ceea ce nu-i plăcea de loc Annei Feodorovna, care ne spunea cu orice prilej că locuința ei nu-i atelier de croitorie. Noi însă trebuia să ne îmbrăcăm, trebuia să punem ceva deoparte pentru cheltuieli neprevăzute - într-un cuvânt, aveam nevoie de un ban al

nostru. Strângeam cât puteam, nădăjduind că o să ajungem cu timpul să închiriem o căsuță pe undeva. Dar tot lucrând așa, măicuța și-a irosit și bruma de sănătate ce o mai avea: puterile ei se topeau zi cu zi. Boala îi rodea ca un vierme viața și o apropia de mormânt. Eu vedeam tot, simțeam tot și trăiam toată această suferință care se desfășura în fața ochilor mei.

Zilele treceau șirag și fiecare semăna cu cea dinainte. Duceam o viață retrasă, departe de lume, de parcă nici n-am fi locuit în oraș. Anna Feodorovna se domolea încetul cu încetul, pe măsură ce-și dădea tot mai mult seama de atotputernicia sa. De altfel, nimeni nu avusese vreodată de gând să-i stea împotrivă. Odaia noastră era despărțită de ale ei printr-o sală, iar alături de noi locuia, după cum am mai spus, Pokrovski. El îi preda Sașei franceza și germana, istoria și geografia - într-un cuvânt, îi predă toate științele, după cum spunea Anna Feodorovna, primind în schimb pentru asta locuință și masă. Sașa era o fetiță foarte isteață la carte, cu toate că era neastâmpărată și se ținea de șotii. Avea pe atunci vreo treisprezece ani. Anna Feodorovna i-a spus într-o zi mamei că n-ar fi rău să mai învăț și eu ceva carte, întrucât la pension nu căpătasem cine știe ce învățătură. Mama a primit cu bucurie și un an întreg am luat lecții cu Pokrovski, alături de Sașa.

Pokrovski era un tânăr sărac, chiar foarte sărac. Sănătatea lui șubredă nu-i îngăduia să se ducă mereu la cursuri și mai mult din obișnuință i se spunea la noi „studentul”. Era liniștit, modest, tăcut; nici nu-l auzeam din odaia noastră. Avea o înfățișare destul de ciudată: se mișca stângaci, se înclina stângaci și vorbea, nu știu cum, așa de caraghios, încât la început mă umfla râsul ori de câte ori îl priveam. Sașa își bătea joc de dânsul în fel și chip, mai cu seamă la lecții. Pokrovski își mai ieșea - pe deasupra - foarte lesne din fire, se înfuria, își pierdea cumpătul pentru orice fleac, țipa la noi, se plângea de purtarea noastră și adeseori pleca supărat în odaia lui, fără

să mai isprăvească lecția. Acolo, la el, stătea zile întregi aplecat peste cărți. Avea o groază de cărți și toate foarte rare și scumpe. Mai dădea el și în oraș ici-colo câte o lecție, mai primea un ban-doi și cum îi avea în mână, se ducea și cumpăra cărți.

Cu timpul, l-am cunoscut mai bine, mai îndeaproape. Era cel mai bun și cel mai destoinic dintre toți oamenii pe care mi-a fost dat să-i întâlnesc pe atunci. Și mama îl prețuia foarte mult. Mai târziu, a ajuns și pentru mine cel mai bun prieten - firește, după mama.

La început însă, eu, așa mare cum eram, îmi făceam de cap împreună cu Sașa; uneori ne băteam capul ceasuri întregi cum să-l necăjim mai tare și să-l scoatem din sărite. Era așa de caraghios când își ieșea din fire și petreceam atât de bine pe socoteala lui! (Mi-e rușine și acum când mă gândesc la asta.) Într-o zi, l-am supărat aproape până la lacrimi și atunci am auzit cu urechile mele cum a șoptit: „Ce copii răi!” Pe mine, vorbele lui m-au tulburat: am simțit deodată că mă copleșește rușinea, amărăciunea și mila pentru el. Îmi amintesc că am roșit până în vârful urechilor și l-am rugat cu lacrimi în ochi să se liniștească, să nu ia în seamă glumele noastre prostești, dar el a închis cartea, n-a mai isprăvit lecția și s-a dus în odăița lui. Toată ziua am umblat năucă de părere de rău. Gândul că noi, copiii, am fost atât de lipsiți de inimă, încât l-am făcut aproape să plângă, nu mă părăsea o clipă. Așadar, asta am căutat noi: să-i stoarcem lacrimi! Am dorit-o cu tot dinadinsul! Și uite că am izbutit să-l scoatem din răbdări și să-l facem, bietul, nenorocitul de el, să-și amintească încă o dată de soarta lui nemiloasă! Toată noaptea n-am închis ochii de durere, de tristețe și de căință. Se zice că dacă te căiești, îți simți inima mai ușoară. Dimpotrivă! Și apoi, nu știu cum, dar la durerea mea se mai adăuga și mândria: nu vroiam să mă mai creadă copil. Doar împlinisem cincisprezece ani!

Din ziua aceea, mi-am stors mintea tot gândindu-mă în fel și chip cum să-l fac pe Pokrovski să-și schimbe dintr-o dată părerea despre mine. Cum însă eram adeseori sfioasă și rușinoasă, nu mă puteam hotărî la nimic, nici în împrejurările astea, și mă mărgineam numai la visări (și Dumnezeu știe ce visări!). Am încetat însă, și eu, și Sașa, de a ne mai ține de prostii, și Pokrovski nu se mai supăra pe noi; dar era prea puțin pentru amorul meu propriu!

Acum aș vrea să spun câteva cuvinte despre omul cel mai ciudat, cel mai neobișnuit și cel mai vrednic de milă, din câți am văzut vreodată pe lume. Vorbesc despre el abia acum și-l pomenesc abia aici, în însemnările mele, numai pentru că până la acea vreme aproape că nici nu l-am băgat în seamă. Abia atunci tot ce avea vreo legătură cât de mică cu Pokrovski a început să mă atragă.

Venea uneori în casa noastră un bătrânel soios, îmbrăcat ca vai de lume, puțintel, cărunțel, stângaci, timid, într-un cuvânt - ciudat, nevoie mare. De la prima vedere, ți-ai fi putut închipui că-i e rușine de ceva, sau, poate, chiar de el însuși, atât de mult se ghemuia și se strâmba; avea niște apucături și un fel de a se ține, că-ți spuneai îndată, aproape fără greș, că nu-i în toate ale lui. Venea uneori pe la noi și se oprea în tindă, la ușa cu geam, fără a îndrăzni să intre în casă. Dacă treceam eu, Sașa, sau vreuna dintre slugile mai binevoitoare cu el, ridica mâna, ne chema la dânsul sau făcea alte semne, și numai dacă-i arătam din cap - cum ne înțelesesem dinainte - că nu e nimeni străin în casă și că poate să intre - abia atunci deschidea încetișor ușa, zâmbea fericit, își freca mâinile mulțumit și se îndrepta în vârful degetelor spre odaia lui Pokrovski. Era tatăl lui.

Mai târziu, am aflat cu de-amănuntul toată povestea sărmanului bătrân. A avut odată și el o slujbă oarecare, cum însă n-avea nici o înclinație deosebită, slujba asta era cea mai de pe urmă, cea mai neînsemnată. După ce i-a murit nevasta dintâi (mama studentului Pokrovski), s-a

gândit să se însoare pentru a doua oară, și a luat o fată de târgoveț. Această nouă nevastă a răsturnat numaidecât toată casa cu susul în jos; nimeni nu mai avea tihnă din pricina ei: pe toți îi ținea sub papuc. Studentul Pokrovski era pe atunci copil, n-avea decât zece ani. Mama lui vitregă îl ura din tot sufletul. Dar micul Pokrovski a avut noroc. Moșierul Bîkov, care-l cunoscuse îndeaproape pe slujbașul Pokrovski și fusese pe vremuri chiar binefăcătorul lui, a luat copilul sub oblăduirea sa și l-a dat la nu știu ce școală. Avea grijă de copil, pentru că o cunoscuse pe răposata lui mamă, care, ca tânăra fată, fusese ajutată de Anna Feodorovna și măritată de dânsa cu slujbașul Pokrovski. Domnul Bîkov, care o cunoștea îndeaproape pe Anna Feodorovna și îi era chiar prieten, i-a dăruit fetei, numai din mărinimie, cinci mii de ruble drept zestre. Ce s-au făcut acești bani - nimeni nu știe. Povestea asta am auzit-o chiar din gura Annei Feodorovna; cât despre studentul Pokrovski, nu prea-i plăcea să istorisească lucruri privitoare la familia lui. Am auzit că maică-sa fusese foarte frumoasă și mă mir cum de s-a măritat atât de prost, cu un om atât de neînsemnat... A murit tânără, la vreo patru ani după căsătorie.

După ce a isprăvit școala, tânărul Pokrovski a intrat la liceu, apoi la universitate. Domnul Bîkov, care venea adeseori la Petersburg, îl ajuta mereu. Dar din pricina sănătății sale șubrede, Pokrovski nu putea să-și vadă de învățătură. Atunci domnul Bîkov l-a adus la Anna Feodorovna, a pus o vorbă bună pentru el, și tânărul Pokrovski a fost primit cu casă și masă de Anna Feodorovna, care i-a cerut în schimb s-o învețe pe Sașa tot ce se cuvine.

Iar bătrânul Pokrovski, adus la deznădejde de răutatea noii lui neveste, s-a dedat celui mai rău dintre rele și umbla aproape întotdeauna amețit de băutură. Nevastă-sa îl bătea și-l ținea numai la bucătărie; în cele din urmă l-a adus în așa hal, încât nu-i mai păsa nici de bătăi, nici de

purtarea ei neomenoasă cu dânsul, așa că bătrânul nu se mai jeluia. Nu era prea bătrân, dar din pricina patimii lui își pierduse aproape mintea. Singurul simțământ înalt, de care dădea dovadă, era dragostea nețărmurită față de fiul lui. Cei din jur spuneau că tânărul Pokrovski seamănă ca două picături de apă cu răposata maică-sa. Poate că tocmai amintirea blândei lui soții de odinioară aprinsese în inima bătrânului, pornit pe drumul pierzaniei, această dragoste nemărginită față de fiul său?! Nici de vorbit nu vorbea despre nimic altceva decât numai despre băiatul lui și venea să-l vadă negreșit de două ori pe săptămână. Ar fi venit și mai des, dar nu îndrăznea, pentru că tânărul Pokrovski nu putea să sufere vizitele tatălui său. Dintre toate lipsurile studentului, cea dintâi și cea mai de seamă era, fără îndoială, lipsa de respect față de tatăl lui. De altfel, și bătrânul era adesea plicticos de n-avea pereche. În primul rând, era peste măsură de curios, în al doilea rând, nu-l lăsa să învețe, pentru că trăncănea într-una și punea întrebări prostești, lipsite de noimă și, pe deasupra, mai venea uneori și beat. Fiul își dezvăță încetul cu încetul părintele de aceste păcate, adică de obiceiul de a-și vârî nasul peste tot și de a trăncăni verzi și uscate; în cele din urmă, izbuti să-l facă pe bătrân să-l asculte ca pe un oracol și să nu deschidă gura fără îngăduința lui.

Bietul bătrân nu mai contenea să se minuneze și să se bucure de Petenka al lui (așa-i spunea el). Când venea să-l vadă, era întotdeauna sfios și neliniștit, neștiind, pesemne, cum o să-l primească fiul și nu îndrăznea multă vreme să-i treacă pragul; dacă dădea întâmplător de mine, mă descosea pe puțin vreo douăzeci de minute, întrebându-mă cum e cu Petenka al lui? Dacă-i sănătos, în ce ape se scaldă și dacă nu lucrează cumva la ceva cu totul deosebit? Și ce anume face: scrie, citește sau cugetă? Dacă-l îmbărbătam și-l linișteam îndeajuns, bătrânul își lua în cele din urmă inima în dinți și intra tiptil-tiptil, deschizând încetinel ușa, prin care vâra mai întâi capul; dacă vedea că băiatul lui nu

se supără și-i face un semn, pășea binișor în odaie, își lepăda paltonul sărăcăcios și pălăria veșnic boțită, găurită și cu marginile rupte; le atârna în cuier, cu multă băgare de seamă, fără zgomot; apoi se așeza într-un colț, pe scaun, tot atât de încetișor, și-l mânca din ochi pe Petenka al lui, prinzându-i toate mișcările și căutând să ghicească în ce toane e. Dacă Petenka nu era cât de cât în apele lui și bătrânul o vedea, se ridica numaidecât și spunea: „Eu, Petenka, doar așa... am trecut numai pentru o clipă. Să vezi... am fost departe și cum tot mă întorceam pe aici, am intrat să mă odihnesc.” Apoi, tăcut și supus, își lua paltonul și pălăria ponositǎ, deschidea iar ușa, fără zgomot, și pleca, cu un zâmbet silit, ca să înăbușe durerea adunată în suflet și să nu i-o arate fiului.

Dar când se-ntâmpla ca fiul să-și primească bine tatăl, acesta nu mai putea de bucurie. Mulțumirea i se citea pe față, în atitudine, în mișcări. De câte ori îi vorbea băiatul, bătrânul se sălta puțin de pe scaun și-i răspundea încet, slugarnic, aproape cu evlavie, căutând vorbele cele mai alese, adică cele mai caraghioase. Dar, hotărât lucru, vorbirea aleasă nu prea era de el: se încurca și se fâstâcea în așa hal, că nu știa ce să mai facă cu mâinile și ce să se facă el însuși, și multă vreme după ce isprăvea, mai bolborosea ca pentru el răspunsul cuvenit, căutând parcă să-și îndrepte greșeala. Dacă izbutea să răspundă cum trebuie, se umfla în pene, și-și îndrepta, pe rând, jiletca, cravata și haina și lua înfățișarea unui om care-și cunoaște prețul. Uneori, prindea atâta curaj, îndrăzneala lui mergea atât de departe, încât se ridica încetișor de pe scaun, se apropia de raftul cu cărți, își alegea un volum și citea pe loc câte ceva, așa, la nimereală. Toate astea le făcea cu un sânge rece și o nepăsare prefăcută, de parcă ar fi avut libertatea să umble întotdeauna în voie prin cărțile fiului său, de parcă ar fi fost obișnuit de când lumea cu vorba mângâietoare a acestuia. Am văzut o dată cu ochii mei cum s-a speriat bietul de el, când Pokrovski l-a rugat să nu se

mai atingă de cărți. Bătrânul s-a pierdut de tot cu firea, s-a grăbit, a pus cartea de-a-ndoaselea, apoi a dat să-și îndrepte greșeala, a întors-o, dar a băgat-o cu cotorul înăuntru; toate astea le făcea zâmbind, înroșindu-se și căutând să șteargă, cum se pricepea mai bine, urmele fărădelegii. Pokrovski îl dezvăța puțin câte puțin, cu sfatul, de proastele lui obiceiuri, și dacă-l vedea treaz de vreo trei ori la rând, după aceea, când venea iarăși la el, îi dădea, la despărțire, câte douăzeci și cinci de copeici, o jumătate de rublă sau chiar mai mult. Alteori îi cumpăra o pereche de cizme, o cravată sau o jiletcă nouă. Iar bătrânul se fudulea cu darul primit, ca un cocoș. Uneori se abătea și pe la noi; ne aducea, Sașei, și mie, cocoșei de turtă dulce, mere, și vorbea cu noi numai și numai de Petenka al lui. Ne ruga că învățăm cu toată sârguință, să ascultăm de Petenka și spunea că e un fiu bun, că e o pildă de copil și, pe deasupra, mai e și tare învățat. Spunând astea, ne făcea atât de hazliu cu ochiul stâng și se strâmba atât de caraghios, încât nu ne mai puteam ține de râs și hohoteam cât ne ținea gura. Măicuța mea îl îndrăgise foarte mult. Pe Anna Feodorovna bătrânul o ura din adâncul sufletului, cu toate că în fața ei nu crâcnea.

Curând, am încetat să iau lecții cu Pokrovski. El mă socotea tot copil, o fetiță zburdalnică, deopotrivă cu Sașa. Pe mine asta mă durea mult, pentru că eu căutam cu tot dinadinsul să șterg amintirea purtării mele din trecut. Dar el nu mă lua în seamă și asta mă scotea tot mai mult din sărite. Aproape niciodată nu vorbeam cu Pokrovski în afara lecțiilor noastre și nici n-aș fi putut să-i vorbesc: roșeam numaidecât, mă pierdeam și pe urmă plângeam de ciudă, ascunsă undeva în vreun ungher.

Nu știu cum s-ar fi sfârșit toate astea, dacă o întâmplare neprevăzută nu ne-ar fi împrietenit. Într-o seară, pe când măicuța era la Anna Feodorovna, am intrat pe furiș în odaia lui Pokrovski. Știam că nu-i acasă și, drept să spun, nu știu cum de mi-a dat în gând să intru la el. Până atunci

nu-i călcasem pragul, deși eram vecini de mai bine de un an. De data asta, inima îmi bătea cu atâta putere, de parcă ar fi vrut să-mi spargă pieptul și să sară afară. Priveam cu nesaț în jurul meu. Odaia lui Pokrovski era destul de sărăcăcioasă și fără multă rânduială. Pe pereți erau bătute cinci polițe lungi, pline cu cărți. Pe masă și pe scaune, o sumedenie de hârtii. Cărți și hârtii! Un gând năstrușnic, amestecat cu un fel de ciudă, a pus atunci stăpânire pe mine. Îmi ziceam că prietenia mea, inima mea iubitoare, însemnau prea puțin pentru Pokrovski. El era învățat, iar eu o proastă, care nu știa nimic, nu citise nimic, nici o carte măcar... Atunci m-am uitat cu jind la polițele lungi ce se îndoiau sub greutatea cărților. Ciuda, deznădejdea și un fel de furie au pus stăpânire pe inima mea. Am simțit deodată dorința să citesc cărțile lui, toate, până la una, și m-am hotărât s-o fac cât mai repede. Nu știu, poate că-mi închipuiam că dacă o să învăț și eu tot ce-a învățat el, o să fiu mai vrednică de prietenia lui. M-am repezit la primul raft, am înșfăcat la nimereală, pe negândite, cea dintâi carte ce mi-a căzut în mână; un volum vechi și prăfuit și, făcând fețe-fețe de tulburată și speriată ce eram, am dus cartea furată la mine, hotărâtă s-o citesc noaptea, la lumina opaițului, când o adormi mama.

Dar mare mi-a fost dezamăgirea când, întorcându-mă în odaia noastră și deschizând grăbită cartea, am văzut că e în limba latină, o carte străveche, pe jumătate putrezită și mâncată de viermi. Atunci m-am întors îndată la Pokrovski. Când să așez cartea în raft, am auzit pe sală zgomotul unor pași ce se apropiau. M-am grăbit, m-am iuțit, dar nesuferita aceea de carte fusese atât de înghesuită printre celelalte, încât, după ce am scos-o, vecinele ei s-au lățit de la sine și ședeau acum atât de strâns lipite unele de altele, că fosta lor vecină nu-și mai găsea cu nici un chip loc printre ele. N-aveam destulă putere ca s-o îndes în raft; totuși, am împins-o cât am putut mai tare. Dar unul din cuiele ruginite pe care se ținea raftul și care parcă

așteptase anume clipa aceea, se rupse! Raftul căzu, rămânând atârnat numai de cuiul celălalt, și cărțile se prăbușiră cu zgomot la pământ. Ușa se deschise și... Pokrovski intră în odaie.

Trebuie să spun că Pokrovski nu suferea să cotrobăiască cineva prin împărăția lui. Vai de acela care-i atingea vreo carte! Puteți să vă închipuiți, dar, spaima ce mă cuprinse când cărțile - mari și mici, de toate formatele, de toate mărimile și grosimile - alunecară dintr-o dată de pe poliță și se răspândiră pe sub masă, pe sub scaune, prin toată odaia. Primul meu gând a fost să fug, dar era prea târziu. „S-a sfârșit cu mine, s-a sfârșit!" mi-am zis eu. „Sunt pierdută, pierdută! Mă joc și mă zbengui ca un copil de zece ani! Sunt o fetișcană fără minte! o proastă!" Pokrovski s-a supărat foc. „Asta-mi mai lipsea acum! strigă el. Nu ți-e rușine să te ții de năzdrăvănii?... O să-ți vină vreodată mintea la cap?" Și se repezi numaidecât să adune cărțile de pe jos. M-am apucat și eu să-l ajut, dar el a strigat din nou: „Lasă-mă, n-am nevoie! Ai face mai bine să nu mai intri nepoftită prin casele oamenilor!" Dar pe urmă, domolit puțin de supunerea ce-o arătam, urmă mai încet, pe un ton sfătos, folosindu-se de autoritatea de profesor pe care o avusese până mai deunăzi: „Ia spune, când ai de gând să te astâmperi, să te gândești la ceea ce faci? Uită-te în oglindă! Nu mai ești copil, o fetiță mică, ai cincisprezece ani!" Și vrând, pesemne, să se încredințeze că are dreptate când spune că nu mai sunt mică, se uită la mine și roși până la urechi. Nu înțelegeam nimic. Stăteam în fața lui și-l priveam uimită, cu ochi mari. Atunci se ridică de jos, se apropie de mine foarte stânjenit și încurcat și dădu să zică ceva; mi se pare că-și cerea iertare, dar pentru ce? Poate pentru că și-a dat seama abia atunci că nu mai sunt într-adevăr copil. În sfârșit, am înțeles. Nu știu nici acum ce s-a petrecut cu mine: m-am pierdut cu firea, m-am încurcat, am roșit și mai tare ca dânsul și am ieșit fuga din odaie, acoperindu-mi fața cu mâinile.

Nu știam ce să fac, unde să mă ascund de rușine. Dacă n-ar fi decât faptul că m-a găsit în odaia lui!... Timp de trei zile mi-a fost cu neputință să mă uit la el. De fiecare dată roșeam până la lacrimi. Cele mai ciudate, cele mai caraghioase gânduri îmi treceau prin cap. Unul dintre ele, cel mai năstrușnic, mă îndemna să mă duc la dânsul să-i lămuresc totul, să-i mărturisesc totul, să-i povestesc totul cu inimă deschisă și să-l încredințez că purtarea mea n-a fost de fetișcană nesăbuită, dar că am vrut să fac un lucru bun. Eram gata să mă duc la el; din fericire, însă, n-am îndrăznit s-o fac. Îmi închipui ce s-ar fi întâmplat! Mi-e rușine și acum când mă gândesc la toate astea.

Foarte curând după aceea, măicuța mea s-a îmbolnăvit rău de tot. Două zile a zăcut, fără să se poată ridica din pat, iar a treia noapte a făcut febră mare și a început să aiureze. Eu mai stătusem de veghe cu o noapte înainte la căpătâiul ei, potolindu-i setea și dându-i doctorii la orele cuvenite. Acum era a doua noapte și mă simțeam grozav de istovită. Picoteam de somn, mi se făcea negru înaintea ochilor, capul îmi vâjâia și eram gata să cad de oboseală; dar gemetele slabe ale măicuței mele mă trezeau; deschideam ochii, tresăream, apoi, numaidecât, mă lăsam iar pradă oboselii. M-am chinuit nespus. Nu-mi amintesc prea bine acum, dar știu că un vis înspăimântător, o arătare de groază s-a zămislit în capul meu frământat în clipa chinuitoare când se luptă somnul cu veghea. M-am deșteptat înfricoșată... În odaie era aproape întuneric; opaițul, gata să se stingă, arunca dâre slabe de lumină ce se răsfrângeau uneori în toată încăperea, iar alteori se așterneau pe pereți, licăreau o clipă și mureau. Deodată m-a cuprins o teamă nedeslușită, o adevărată groază; închipuirea mea era răscolită de visul cel urât; o presimțire grea îmi apăsa inima... Am sărit de pe scaun și, fără să vreau, am scos un țipăt, atât era de chinuitor simțământul acesta de apăsare. În clipa aceea s-a deschis ușa și a intrat Pokrovski.

Îmi amintesc doar atât: că m-am trezit în brațele lui. El m-a așezat cu grijă în jilț, mi-a dat apă și m-a copleșit cu întrebări. Nu mai știu ce i-am răspuns. „Ești bolnavă! Ești foarte bolnavă, mi-a zis el luându-mă de mână. Arzi toată! În felul ăsta ai să te omori; nu-ți cruți de fel sănătatea! Liniștește-te. Culcă-te și dormi. O să te scol eu peste două ceasuri, dar acum trebuie să te odihnești puțin... Haide, culcă-te, culcă-te odată!” tot zicea el fără să mă lase să spun măcar o vorbă de împotrivire. Oboseala secase cu totul slabele-mi puteri; ochii mi se închideau de istovire. M-am întins în fotoliu cu gândul să ațipesc doar o jumătate de ceas, și am dormit până dimineața. Pokrovski m-a trezit numai când a venit vremea să-i dau măicuței doctoria.

A doua zi, după ce m-am odihnit puțin înainte, mă pregăteam tocmai să stau în jilț la căpătâiul măicuței, hotărâtă să nu mai adorm de data asta pentru nimic în lume, când, deodată, pe la unsprezece, Pokrovski a bătut iar la ușa noastră. I-am deschis. „Ți-o fi greu să stai singură, mi-a zis el; uite o carte. Ia-o, poate o să-ți țină puțin de urât.” Am luat-o; nu-mi amintesc ce carte era aceea, și nu cred s-o fi deschis măcar, cu toate că n-am dormit toată noaptea. O tulburare lăuntrică ciudată nu mă lăsa să închid ochii; n-aveam răbdare nici să stau pe loc; de câteva ori m-am ridicat din jilț și am umblat de colo până colo prin odaie. Un fel de mulțumire lăuntrică mi se răspândea în toată ființa. Îmi părea nespus de bine că Pokrovski se gândise la mine. Eram mândră că se îngrijea și se frământa pentru mine. Toată noaptea m-am lăsat furată de gânduri și de visuri. Pokrovski n-a mai trecut pe la noi; știam că n-o să mai vină și căutam să ghicesc cum o să fie în seara următoare.

În seara următoare, după ce toți cei din casă s-au culcat, Pokrovski a deschis ușa și mi-a vorbit din prag. N-aș putea să-mi amintesc acum nici o vorbă din cele pe care le-am schimbat atunci; știu numai că mă rușinam, mă încurcam, îmi era ciudă pe mine și așteptam cu nerăbdare să plece,

deși toată ziua dorisem din adâncul sufletului să vină și-mi pregătisem în gând toate întrebările și răspunsurile pe care urma să i le dau... Din seara aceea s-a legat prietenia noastră. Tot timpul cât a fost bolnavă măicuța, am petrecut împreună câteva ceasuri în fiecare noapte. Încetul cu încetul mi-am înfrânt sfiala, deși, după fiecare convorbire cu Pokrovski, tot îmi era ciudă pe mine. De altfel, vedeam cu o tainică bucurie și cu mândrie că, pentru mine, Pokrovski își uită nesuferitele lui de cărți. Într-o zi veni vorba, mai mult în glumă, despre raftul prăbușit. A fost o clipă ciudată: eram, nu știu cum, prea sinceră și mi-am deschis prea de tot inima; lăsându-mă dusă de înflăcărare și de o exaltare neobișnuită, i-am mărturisit totul... I-am spus că vroiam să învăț, să știu ceva, că mi-a fost ciudă când vedeam că mă ia drept un copil... Repet că mă aflam într-o stare sufletească neobișnuită; îmi simțeam inima înduioșată și ochii plini de lacrimi; nu i-am tăinuit nimic. I-am spus tot, tot: despre prietenia mea pentru el, despre dorința de a-l iubi, de a simți laolaltă cu el, de a-l mângâia, de a-l liniști. El m-a privit ciudat, încurcat, uimit, și nu mi-a răspuns nici un cuvânt. Asta m-a durut, m-a întristat. Mi s-a părut atunci că nu mă înțelege și poate chiar își bate joc de mine. Am izbucnit în plâns, ca un copil, într-un plâns cu sughițuri din care nu mă puteam opri. Am avut un fel de criză. Atunci Pokrovski mi-a apucat mâinile într-ale lui, mi le-a acoperit de sărutări, le-a strâns la pieptul său, m-a liniștit, m-a împăcat. Era din cale-afară de mișcat; nu știu ce-mi spunea, dar știu că plângeam și râdeam, mă îmbujoram și nu puteam să rostesc o vorbă, de bucurie. De altfel, cu toată tulburarea mea, îmi dădeam seama că Pokrovski e cam încurcat și stânjenit. Cred că nu-și putea veni în fire de atâta pasiune și încântare din partea mea, de această izbucnire a unei prietenii neașteptate, atât de fierbinte, înflăcărată. Poate că la început era numai nedumerit; mai târziu însă, șovăiala i s-a risipit și mi-a primit prietenia, vorbele calde și grija ce i-o purtam, cu

aceeași simplitate și sinceritate cu care i le dădeam eu, răspunzându-mi cu grija, bunăvoința și duioșia unui adevărat prieten, a unui frate bun. Îmi simțeam inima plină de bucurie, de căldură!... Nu-i ascundeam nimic, nu-i tăinuiam nimic. El vedea asta și, pe zi ce trecea, ținea tot mai mult la mine.

Despre câte n-am vorbit cu el în orele chinuitoare și, în același timp, negrăit de dulci, ale întâlnirilor noastre din timpul nopții, la lumina tremurătoare a candelei, la căpătâiul bietei mele măicuțe bolnave!... Despre tot ce ne-a trecut prin minte, ce ne-a stat pe inimă, ce se cerea să fie spus... Și eram aproape fericiți... A fost o vreme de tristețe și bucurie totodată. Amintirile, fie ele dulci, fie dureroase, sunt întotdeauna chinuitoare; cel puțin așa simt eu; dar și chinul acesta e plăcut. Și când inima-i grea, îndurerată, istovită de tristețe, amintirile o înviorează și o împrospătează, cum împrospătează picurii de rouă și boarea umedă o sărmană floare vlăguită, arsă de suflarea unei zile dogoritoare.

Măicuța mea era mai bine, dar eu tot îmi mai petreceam nopțile la căpătâiul ei. Pokrovski îmi dădea adeseori cărți; la început le citeam că să nu adorm; pe urmă le-am citit cu luare-aminte și mai târziu cu nesaț. În fața mea s-a deschis ca prin farmec o lume nouă, necunoscută până atunci. Gânduri și simțiri noi m-au năpădit dintr-o dată, ca un șuvoi puternic. Și cu cât simțirile noi stârneau în mine mai multă tulburare, cu cât mă răscoleau mai mult și cu cât mai greu îmi venea să le primesc, cu atât mai dragi îmi erau, cu atât mai dulce era zbuciumul sufletului meu. Toate s-au grămădit dintr-o dată în inima mea, fără să-i lase o clipă de răgaz. Un haos ciudat pusese stăpânire pe toată ființa mea. Dar acest noian de simțiri n-a putut, n-a fost în stare să mă doboare cu totul. Eram prea visătoare și asta a fost scăparea mea.

Când măicuța mea s-a simțit mai bine, s-a sfârșit și cu întâlnirile noastre de fiecare seară și cu convorbirile

noastre îndelungate; izbuteam doar când și când să schimbăm câte o vorbă două, de cele mai multe ori despre lucruri lipsite de importanță, care nu spuneau nimic, dar mie îmi plăcea să le găsesc o însemnătate anumită, un tâlc ascuns. Viața mea era plină, mă simțeam fericită, liniștită; era o liniște molcomă, potolită. Așa au trecut câteva săptămâni...

Într-o zi, a venit să ne vadă bătrânul Pokrovski. A stat de vorbă îndelung cu noi de una, de alta și a fost neobișnuit de vesel, bine dispus și guraliv; a râs mult, a glumit și, în cele din urmă, ne-a dezlegat taina marii lui bucurii, spunându-ne că peste o săptămână avea să fie ziua de naștere a lui Petenka și că o să vină neapărat cu acest prilej să-și vadă feciorul; ne-a mai spus că o să-și pună jiletca cea nouă și că nevasta îi făgăduise o pereche de cizme noi. Într-un cuvânt, bătrânul era pe deplin fericit și trăncănea vrute și nevrute.

Ziua lui de naștere! Gândul la această sărbătoare nu-mi dădea pace nici zi, nici noapte. M-am hotărât să-i dovedesc încă o dată lui Pokrovski prietenia mea pentru el și să-i dăruiesc ceva. Dar ce? În cele din urmă am găsit: o să-i dăruiesc cărți. Știam că-și dorea operele complete ale lui Pușkin[9], ultima ediție, și am hotărât să i le cumpăr. Aveam vreo treizeci de ruble ale mele, câștigate cu lucrul de mână. Le pusesem deoparte pentru o rochie nouă. Fără să mai stau pe gânduri, am trimis-o pe bătrâna Matriona, bucătăreasa noastră, să afle cât costă Pușkin complet. Dar vai! Costul celor unsprezece volume, legate, era pe puțin șaizeci de ruble. De unde atâția bani? M-am gândit în fel și chip, dar n-am ajuns la nimic. Mamei nu vroiam să-i cer. Fără îndoială că mi i-ar fi dat; atunci însă toți cei din casă ar fi aflat despre darul nostru; și apoi însuși darul s-ar fi prefăcut într-un dar de mulțumire, într-o răsplată a muncii lui Pokrovski de un an întreg. Pe când eu aș fi vrut să-i fac un dar numai de la mine și fără să știe nimeni. Cât despre osteneala pe care și-a dat-o cu mine, aș fi vrut să-i rămân

datoare toată viața, fără nici o altă răsplată în afară de prietenia mea. Într-un târziu, am găsit cum să ies din încurcătură.

Știam că la anticarii de la Gostinîi Dvor[10] poți cumpăra o carte cu jumătate de preț, dacă te tocmești puțin, și adesea chiar o carte în stare bună, aproape nouă. Și m-am hotărât să mă duc acolo. Zis și făcut. Chiar a doua zi am avut nu știu ce treabă prin oraș, atât noi cât și Anna Feodorovna. Dar măicuța nu se simțea prea bine, iar Anna Feodorovna n-avea chef să iasă - ceea ce mi-a prins de minune - și toate cumpărăturile au căzut în seama mea, așa că am ieșit în oraș împreună cu Matriona.

Din fericire, am găsit destul de repede ediția Pușkin și chiar foarte frumos legată. Am început să mă tocmesc. Mai întâi vânzătorul mi-a cerut mai mult decât la librărie, dar pe urmă - de altfel, a trebuit să plec de câteva ori și iar să mă-ntorc - l-am făcut să mai lase din preț și să-mi dea volumele cu zece ruble de argint. Cu câtă plăcere mă tocmeam!... Matriona, sărmana, nu pricepea ce-i cu mine și la ce-mi trebuie atâtea cărți?! Dar vai! Toată averea mea erau treizeci de ruble de hârtie, iar negustorul nu vroia să lase mai ieftin și pace! În cele din urmă, am început să mă rog de el și l-am rugat atâta, până l-am înduplecat. El mi-a mai lăsat din preț două ruble și jumătate, dar numai atât și s-a jurat că a făcut-o doar pentru o domnișoară atât de cumsecade cum eram eu și că n-ar fi lăsat nici o copeică dacă ar fi fost vorba de altcineva. Nu-mi mai lipseau decât două ruble și jumătate! Eram gata să plâng de ciudă, când, deodată, cea mai neașteptată întâmplare m-a scos din încurcătură.

Foarte aproape de mine, la o altă masă cu cărți, l-am zărit pe bătrânul Pokrovski. În jurul lui stăteau grămadă vreo patru sau cinci anticari și bătrânul părea din cale-afară de zăpăcit și aiurit de vorbăria lor. Îl îmbiau care mai de care cu marfa lor. Îi propuneau câte și mai câte și bătrânul ar fi vrut să le cumpere pe toate. Stătea, bietul de

el, în mijlocul lor, fără să priceapă nimic și nu știa la ce să se oprească din tot ce-i puneau negustorii dinainte. Atunci m-am apropiat de el și l-am întrebat ce face acolo. Bătrânul se bucură nespus când mă văzu. Mă iubea din tot sufletul, poate tot atât de mult cât îl iubea și pe Petenka. „Ce să fac, Varvara Alexeevna? Cumpăr cărți pentru Petenka. Se apropie ziua lui și vreau să-i cumpăr... știi doar cât ține la cărți...” Bătrânul vorbea el caraghios de felul lui, dar acum mai era pe deasupra și grozav de încurcat! Cum punea ochii pe-o carte, negustorii îi cereau o rublă de argint, ba chiar două și trei; de cele mai mari nici nu mai întreba - săracul de el; se mulțumea doar să le privească cu jind, să le răsfoiască și să le pună la loc. „Nu, nu, asta-i prea scumpă, spunea el cu glasul stins, poate s-aleg ceva de aici!” Și se apuca să scotocească prin cărticele, prin culegeri de cântece și almanahuri; astea erau ieftine de tot! „Pentru ce vrei să cumperi toate astea? l-am întrebat eu. Nu fac două parale!” „Vai, se poate? mi-a răspuns el. Privește numai ce cărți bune sunt printre ele! Foarte, foarte bune!” Vorbele din urmă sunau atât de jalnic și de tărăgănat, încât mi s-a părut că bătrânul e gata să plângă de ciudă, din pricină că-s așa de scumpe cărțile bune; mă așteptam că, uite-acum, o să-i lunece o lacrimă de pe obrajii gălbejiți, drept pe nasul roșu. L-am întrebat atunci câți bani are? „Uite, și sărmanul de el și-a scos la iveală toți bănuții, înfășurați cu grijă într-o bucată slinoasă de ziar. Uite, un ban de cincizeci de copeici, uite încă unul de douăzeci și vreo douăzeci de copeici de aramă...” Atunci l-am dus repede la anticarul meu. „Privește aici: unsprezece cărți! Și costă numai treizeci și două de ruble și jumătate; eu am treizeci, mai pune dumneata două ruble și jumătate; o să cumpărăm toate cărțile astea și o să i le dăm împreună.” Bătrânul mai-mai să-și piardă mințile de bucurie: răsturnă pe tejghea toți banii pe care-i avea, și negustorul îl încărcă cu toată biblioteca noastră. Bietul bătrânel își umplu cu cărți buzunarele, mâinile, subsuorile,

și le duse pe toate acasă la el, făgăduindu-mi să le aducă pe ascuns a doua zi.

A doua zi, bătrânul a venit la fiul său, a stat acolo cam un ceas - ca de obicei - apoi s-a abătut și pe la noi și s-a așezat alături de mine, cu o înfățișare misterioasă, de-ți venea să mori de râs. Mai întâi și-ntâi mi-a spus, zâmbind și frecându-și mâinile cu mândria și mulțumirea omului care are o taină, că a adus toate cărțile și le-a pus într-un colț la bucătărie, în paza Matrionei, și că nu l-a văzut nici un suflet de om. Pe urmă a venit vorba, bineînțeles, de sărbătoarea mult așteptată; tot vorbind așa, bătrânul a început să facă planuri cum o să-i dăruim cărțile lui Petenka, și cu cât vorbeam mai mult despre asta, cu atât îmi dădeam mai bine seama că are ceva pe suflet, un lucru pe care nu poate, nu îndrăznește, ba chiar se teme să-l dea în vileag. Eu așteptam și tăceam. Bucuria tainică și plăcerea ascunsă pe care le întrezăream în comportarea lui ciudată, în strâmbăturile lui - îmi făcea mereu cu ochiul - toate au pierit încetul cu încetul. Bătrânul era cu fiecare clipă mai neliniștit, mai trist; în cele din urmă, n-a mai putut răbda și mi-a spus sfios, cu jumătate de glas:

— Ascultă-mă, Varvara Alexeevna... Știi ceva, Varavara Alexeevna?... - Era grozav de tulburat! - Să vezi: când o fi ziua lui, dumneata ia zece cărți și dă-i-le singură, adică din partea dumitale, și atunci o să iau și eu o carte, pe cea de-a unsprezecea, și am să i-o dăruiesc din partea mea, adică numai de la mine! Așa o să ai și dumneata un dar pentru el și o să am și eu unul; adică o să avem fiecare câte un dar... Și bătrânul tăcu încurcat. M-am uitat la el: îmi aștepta hotărârea cu sfială și supunere. „Și de ce nu vrei să i le dăruim împreună, Zahar Petrovici?” „Păi, cum să zic... Varvara Alexeevna... eu... să vezi...” Într-un cuvânt, se fâstâcise rău de tot, se înroșise, se împotmolise în fraza începută și nu mai știa cum să se descurce.

— Stai să vezi, mă lămuri dânsul în cele din urmă. Eu, Varvara Alexeevna, îmi cam fac de cap uneori... Adică

vreau să-ți aduc la cunoștință că-mi fac de cap aproape întotdeauna, și mereu... mă țin de rele... adică, vezi matale, câteodată e frig afară, apoi, alteori, am neplăceri sau mă apucă o tristețe, ceva, sau dă peste mine câte un necaz, și atunci nu pot să mă stăpânesc și-mi fac de cap: beau câte un păhărel mai mult... Și Petrușa-i tare nemulțumit. El, Varvara Alexeevna, se supără, mă ceartă și-mi ține tot felul de predici. De aceea aș vrea să-i dovedesc acum, prin darul meu, că m-am îndreptat și am să mă port bine, că am strâns bănuți ca să cumpăr o carte, i-am strâns îndelung, pentru că, să vezi, eu nu prea am bani: doar ce-mi pică uneori de la dânsul, și el o știe, și uite-așa o să vadă pe ce cheltuiesc eu banii și o să afle că toate astea le fac numai de dragul lui.

Atunci m-a apucat o milă nespusă pentru bătrân. N-am stat mult pe gânduri. El mă privea cu neliniște. „Ascultă, Zahar Petrovici, i-am spus eu, dăruiește-i-le pe toate!” „Cum adică, pe toate? De cărți vorbești?...” „Da, toate cărțile!” „Numai de la mine?” „De la dumneata!” „De la mine singur? Adică numai și numai în numele meu?” „Se-nțelege! În numele dumitale!...” Cred că vorbeam destul de limpede, dar bătrânului i-a trebuit mult până să mă priceapă.

— Ei, da, spuse el, dus pe gânduri. Da, asta ar fi bine, chiar bine de tot, dar cu dumneata cum rămâne, Varvara Alexeevna? „Uite-așa! N-o să-i dăruiesc nimic.” „Cum? a strigăt atunci bătrânul aproape speriat. N-ai să-i dăruiești nimic lui Petenka, nu vrei să-i dăruiești nimic?...” Părea înspăimântat; în clipa aceea, cred că era gata să se lepede până și de gândul lui, numai ca să-i dăruiesc și eu ceva fiului său. Era bun ca pâinea caldă, moșul! Eu l-am încredințat că mi-ar face plăcere să-i dau ceva lui Petenka, dar că nu vreau să stârbesc cu nimic bucuria lui. „Dacă fiul dumitale o să fie mulțumit, am adăugat eu, și dumneata de asemenea, o să fiu și eu mulțumită, pentru că în adâncul inimii mele o să simt atâta bucurie, ca și cum i-aș fi dăruit

și eu ceva.” Și bătrânul s-a liniștit de tot. După asta a mai rămas la noi încă două ceasuri, dar în tot acest răstimp nu și-a mai găsit astâmpăr: se ridica mereu de pe locul lui, umbla de colo până colo, făcea zgomot, se hârjonea cu Sașa, mă săruta pe furiș, mă ciupea de braț și-i făcea într-ascuns mutre Annei Feodorovna, până când, în cele din urmă, aceasta l-a dat pe ușă afară. Într-un cuvânt, de bucuros ce era, își dăduse drumul cum nu i se mai întâmplase până atunci.

În ziua cu pricina, a venit exact la ora unsprezece, de-a dreptul de la liturghie, îmbrăcat cu un frac țârâit cu grijă, cu cizme și cu jiletcă nou-nouțe. În fiecare mână ținea câte un pachet de cărți. Noi, ai casei, eram strânși cu toții în salonul Annei Feodorovna, la cafeaua cu lapte (era duminică). Bătrânul începu prin a spune - pe cât îmi aduc aminte - că Pușkin a fost un poet foarte bun; apoi, încurcându-se și pierzând șirul, trecu deodată la cu totul altceva și anume că trebuie să te porți bine și dacă nu te porți bine, înseamnă că îți faci de cap; că pornirile rele îl distrug pe om, îl duc la pierzare; apoi dădu chiar câteva pilde de oameni care s-au dus de râpă din pricină că nu s-au putut stăpâni la vreme, și încheie spunând că el, unul, de la un timp încoace, se poartă cum nu se poate mai bine, că și înainte simțise el că sfaturile fiului său sunt drepte, că știa de mult acest lucru și că-și punea totul la inimă, dar acum a început cu adevărat să se împotrivească răului. Și ca dovadă, îi dăruiește aceste cărți, cumpărate pe banii adunați multă vreme.

Nu-mi puteam stăpâni lacrimile și râsul totodată, ascultându-l pe bietul bătrân. Ca să vezi cum s-a priceput să mintă când a trebuit! Apoi cărțile au fost duse în odaia lui Pokrovski și așezate pe raft. Pokrovski a ghicit numaidecât adevărul. Bătrânul a fost poftit la masă. În ziua aceea, eram cu toții tare veseli. După masă, am jucat cărți și gajuri. Sașa era foarte vioaie, dar nici eu nu mă lăsam mai prejos. Pokrovski se purta drăguț cu mine și căuta

mereu prilejul să-mi vorbească între patru ochi, dar eu nu mă lăsam. A fost cea mai frumoasă zi a mea din patru ani de viață.

De aci înainte o să depăn numai amintiri triste, apăsătoare; începe povestea zilelor mele negre. Poate de aceea pana mea se mișcă anevoie, de parcă nici n-ar vrea să scrie mai departe. De aceea, poate, am prefirat în minte cu atâta încântare și dragoste cele mai mici amănunte ale zilelor fericite din biata mea viață! Și cât de puține au fost! În locul lor au venit durerea și amărăciunea fără seamăn, care Dumnezeu știe când o să se sfârșească.

Nenorocirile mele au început când s-a îmbolnăvit și a murit Pokrovski.

A căzut la pat după două luni de la întâmplările povestite de mine. În cele două luni, a alergat într-una ca să-și găsească mijloace de trai, pentru că până atunci nu avusese încă o slujbă. Ca orice bolnav de piept, Pokrovski nutrea până în cea din urmă clipă nădejdea că o să mai trăiască mulți ani. Ar fi fost pentru el un loc de profesor la nu mai știu ce școală, dar el nu putea suferi această îndeletnicire, iar ca să fie slujbaș la vreo instituție de stat, iarăși nu era în stare, din pricina sănătății sale șubrede. Și-apoi ar fi trebuit să aștepte prea mult până la cea dintâi leafă. Pe scurt, pretutindeni i se năruiau nădejdile. Pe zi ce trecea, era mai nervos, sănătatea i se șubrezea din ce în ce, dar el nu-și dădea seama. Veni toamna... Pokrovski ieșea în fiecare zi, tot cu treburile lui, îmbrăcat numai cu o mantă subțire, și umbla să se căciulească pe la toți pentru o slujbă; asta-l chinuia nespus. Și pentru că mergea într-una cu picioarele ude și muiat de ploaie, până la urmă a căzut la pat și nu s-a mai sculat... A murit toamna târziu, pe la sfârșitul lui octombrie...

Cât a durat boala, aproape că n-am ieșit din odaia lui și l-am îngrijit necontenit. Adeseori n-am închis ochii nopți întregi. Era aproape tot timpul în nesimțire; de multe ori aiura și vorbea de toate: de slujbă, de cărți, de mine, de

taică-său... și abia atunci am aflat multe din viața lui, pe care nu le știusem până atunci, și nici măcar nu le bănuisem. La început, când s-a îmbolnăvit, ai casei mă priveau chiorâș și Anna Feodorovna clătina din cap a dojană. Dar eu mă uitam senină în ochii lor și, în curând, oamenii - cel puțin de măicuța sunt sigură - nu m-au mai osândit pentru grija ce i-o purtam.

Uneori Pokrovski mă recunoștea, dar asta se întâmplă rar: zăcea aproape tot timpul fără cunoștință. Alteori, vorbea nopți întregi cu cineva, rostind cuvinte încurcate, neînțelese, iar glasul lui răgușit răbufnea surd în încăperea îngustă, ca într-un coșciug. Atunci mă apuca teama. Mai cu seamă în ultima noapte! Era ca scos din minți. Se chinuia îngrozitor, nu-și găsea locul și gemetele lui îmi sfâșiau inima. Toți ai casei erau speriați. Anna Feodorovna se ruga mereu să-l ia Dumnezeu mai repede. I-am chemat un doctor. Acesta a spus că bolnavul avea să moară cu siguranță spre dimineață.

Bătrânul Pokrovski a stat toată noaptea pe sală, la ușa fiului său; cineva i-a așternut acolo o rogojină. Intra mereu în odaia băiatului și ți se strângea inima când te uitai la dânsul. Era atât de copleșit de durere, încât părea cu totul lipsit de simțiri și de gânduri. Capul îi tremura de groază; trupul i se scutură, bolborosea ceva și parcă vorbea cu el însuși. Mi se părea că o să înnebunească de durere.

Înspre ziuă, istovit de marea-i suferință, bătrânul căzu într-un somn adânc pe rogojina lui. Puțin după șapte, Pokrovski intră în agonie. L-am trezit și pe bătrân. Feciorul lui era cu mintea limpede și și-a luat rămas bun de la noi toți. Ciudat! Nu puteam plânge, deși mi se rupea inima de jale.

Dar și mai mult mi-au sfâșiat sufletul cele din urmă clipe ale lui. Pokrovski cerea mereu ceva, cerea stăruitor, vorbind împleticit, cu limba încătușată de moarte, iar eu nu pricepeam nimic din vorbele lui. Inima mi se frângea de durere! Un ceas întreg s-a zbătut așa, chinuit de o dorință;

se trudea să facă un semn cu mâinile-i răcite și iar începea să ceară jalnic, cu glasul răgușit și surd... Dar vorbele lui nu erau altceva decât un șir de bâiguieli fără niciun înțeles, și iar nu pricepeam nimic. Rând pe rând, îi aduceam lângă pat pe fiecare dintre cei ai casei, îi dădeam apă, dar el clătina trist din cap. În cele din urmă, am înțeles ce vroia: mă ruga să ridic storul de la fereastră și să deschid obloanele. Vroia - pesemne - să se mai uite o dată la lumina zilei, la soare. Am tras storul; dar ziua care abia începea era tristă și mohorâtă ca și viața nefericită a celui de pe patul de moarte, gata să se stingă. Nici pomeneală de soare! Cerul era acoperit de pâclă deasă a norilor, un cer ploios, mohorât, rece. O ploaie măruntă bătea în fereastră și se prelingea pe geam în șiroaie reci și murdare. O zi cenușie, întunecată. Lumina ei slabă abia pătrundea în odaie, luptând din greu cu flacăra tremurătoare a candelei din fața icoanei. Muribundul îmi aruncă o privire plină de o nespusă tristețe și clătină din cap. Peste o clipă își dădu sufletul.

Anna Feodorovna a luat asupră-și grijile înmormântării. I-a cumpărat lui Pokrovski coșciugul cel mai de rând și a tocmit un cărăuș ca să-l ducă. Dar ca să nu rămână cumva păgubită de cheltuielile pe care le făcea, a pus mâna pe toate cărțile și pe toate lucrurile răposatului. Bătrânul a făcut gură, s-a certat cu ea și la urmă i-a smuls un teanc de cărți, pe care le-a vârât în buzunare, în pălărie, pe unde a putut, și nu s-a despărțit de ele în toate cele trei zile dinaintea înmormântării, și chiar și atunci când a trebuit să se ducă la biserică. În tot acest timp, s-a purtat ca un ieșit din minți, învârtindu-se mereu, cu o grijă duioasă, pe lângă sicriu: ba îndrepta cununița cu rugăciunea de dezlegare a mortului, ba aprindea câte o lumânare sau schimba alta. Se vedea cât de colo că nu-și poate opri gândul asupra nici unui lucru. Nici măicuța și nici Anna Feodorovna n-au fost în biserică la prohod. Măicuța era bolnavă, iar Anna Feodorovna se pregătise să meargă, dar în ultima clipă s-a

certat cu bătrânul Pokrovski și a rămas acasă. Nu ne-am dus decât bătrânul și cu mine. În timpul slujbei, m-a cuprins dintr-o dată o teamă ciudată, un fel de presimțire a viitorului. Abia de am putut rămâne până la urmă în biserică. În sfârșit, coșciugul a fost închis, bătut în cuie, apoi l-au pus în căruță și l-au dus. L-am petrecut numai până la capătul străzii. Căruțașul a pornit-o la trap. Bătrânul s-a luat în fugă după el, plângând cu hohote. Plânsul lui tremura și se frângea din pricina alergăturii. Sărmanul și-a pierdut și pălăria, dar nu s-a oprit ca să și-o ridice. Ploaia îi udă capul, se stârnise vântul, măzărichea rece îi biciuia și-i înțepa obrazul. Dar bătrânul părea să nu simtă nimic și alerga când de o parte, când de alta a căruței, plângând într-una. Poalele hainei lui vechi fâlfâiau în bătaia vântului ca niște aripi. Din toate buzunarele îi ieșeau colțuri de cărți. În mâini avea iarăși o carte mare, pe care o strângea cu putere. Trecătorii se descopereau și-și făceau cruce. Unii se opreau în loc și priveau cu uimire la sărmanul bătrân. Cărțile îi cădeau mereu din buzunare, în noroi. Oamenii îl opreau și-i arătau cartea pierdută; el o ridica și pornea iarăși în fugă pe urma sicriului. La colțul străzii i s-a alăturat o bătrână cerșetoare, care vroia și dânsa să petreacă mortul... Apoi căruța a cotit și n-am mai văzut nimic. M-am întors acasă și, cu sufletul plin de o negrăită jale, m-am aruncat la pieptul măicuței mele. Am strâns-o tare de tot în brațe, am sărutat-o și am plâns cu hohote, înfricoșată, ghemuită la sânul ei; căutam parcă să opresc în strânsoarea brațelor mele pe singurul prieten care-mi mai rămăsese și să nu-l las pradă morții... Dar moartea se și oprise deasupra bietei mele măicuțe.

.....

11 iunie

Cât de recunoscătoare îți sunt pentru plimbarea de ieri la ostroave, Makar Alexeevici! Ce răcoare și ce frumos e

acolo! Și câtă verdeață! Când eram bolnavă, mi se părea într-una că am să mor, că am să mor negreșit. Judecă și dumneata, așadar, ce-am putut să simt, ce-am simțit eu ieri! Să nu fii supărat pe mine că am fost atât de tristă! Mi-era nespus de bine, aveam inima ușoară, dar în clipele cele mai frumoase ale vieții mele sunt întotdeauna tristă. Că am plâns? Nu-i nimic. Nu știu nici eu de ce, dar plâng într-una. Nervii, simțurile îmi sunt dureros de încordate, simt totul într-un chip bolnăvicios. Cerul acela, fără pic de nori, de un albastru-șters, apusul soarelui, liniștea serii - toate astea... nu știu cum, parcă mă dureau și mă apăsau; din preaplinul inimii mele au izvorât acele lacrimi. Dar pentru ce-ți scriu toate astea? E greu să ți le mărturisești ție însăți, și cu atât mai greu să le spui altcuiva. Totuși poate că ai să mă înțelegi! Îmi vine să și râd, să și plâng! Ce suflet bun ai, Makar Alexeevici! Ieri te uitai mereu în ochii mei, ca să citești în ei ce simt și te bucurai atâta de încântarea mea! Cum întâlneam o tufă, o alee sau o șuviță de apă, veneai lângă mine, îți îndreptai frumos hainele și mă priveai drept în ochi, de parcă mi-ai fi arătat domeniile dumitale! Asta dovedește că ai inimă bună, Makar Alexeevici, și pentru asta te iubesc. Și acum, rămâi cu bine. Azi mă simt iar prost, ieri am umblat cu încălțămintea udă și am răcit. Fedora e și ea bolnavă și iată-ne pe amândouă la pat. Nu mă uita, adică vino mai des pe la noi.

A dumitale,
V.D.

12 iunie

Draga mea Varvara Alexeevna!

Și eu care credeam, măicuță, că ai să-mi scrii o adevărată poezie, zugrăvindu-mi toate cele de ieri. Când

colo, te-ai mărginit doar la o păginuță, și atât! Îți spun asta, pentru că, deși mi-ai scris puțin, în acea păginuță mi-ai înfățișat totul nespus de frumos și de gingaș. Și natura, și priveliștile rustice, și simțămintele - într-un cuvânt, despre toate ai scris foarte frumos. Eu însă n-am talent! Pot să mâzgălesc și zece pagini, și tot nu iese nimic, nici o descriere. Am încercat eu, n-ai grijă! Îmi scrii, draga mea, că-s om bun, că n-aș fi în stare să fac vreun rău aproapelui meu, că știu să văd în toată firea nemărginita bunătate a lui Dumnezeu - într-un cuvânt, îmi aduci tot soiul de laude. Toate astea-s adevărate, măicuță, foarte adevărate. Sunt așa cum zici dumneata și o știu și eu. Când citesc câte ceva asemenea celor scrise de dumneata, fără să vreau mă cuprinde înduioșarea, și apoi îmi vin în cap tot felul de gânduri dureroase. Și acum... ascultă, măicuță, să-ți povestesc ceva, draga mea.

Întâi și-ntâi trebuie să-ți spun că aveam numai șaptesprezece anișori când am intrat în slujbă și uite, în curând se împlinesc treizeci de ani de când tot slujesc. Ce să mai vorbim? Am rupt destule uniforme; am crescut, m-am cumințit, am văzut oameni; am trăit de ajuns pe lumea asta și pot spune că am trăit în așa fel, încât o dată era cât pe ce să fiu chiar propus pentru o decorație. Poate nu mă crezi? Să știi însă că nu te mint! Și ce să vezi, măicuță! S-au găsit și oameni răi!... Trebuie să știi, scumpa mea, măcar că-s om fără carte multă, și poate chiar prost, dar sufletul mi-e la fel cu al celorlalți. Și știi, Varenka, ce mi-au făcut oamenii răi? Mi-e și rușine să-ți spun ce mi-au făcut. Ai să mă întrebi: pentru ce? Numai pentru că sunt mic, pentru că sunt liniștit, pentru că nu supăr pe nimeni! Nu le-am fost pe plac și... dă-i și dă-i! Au început mai întâi prin a spune că „dumneata - cică - Makar Alexeevici, așa și pe dincolo”; apoi, „de la unul ca Makar Alexeevici ce să ceri?” Și acum, la urmă, o țin una și bună: „Zi-i Makar Alexeevici, și pace!” Vezi și dumneata, măicuță, cum s-au brodit lucrurile: toate relele se sparg în capul lui Makar

Alexeevici; ei la atâta s-au priceput: au făcut din numele lui Makar Alexeevici o batjocură, de mi-a mers buhul prin toată instituția. Și nu le-a fost de ajuns că au făcut din numele meu o batjocură, aproape o vorbă de ocară, dar mi-au luat în râs până și cizmele, haina, părul și statura! După ei, toate trebuie schimbate! Și când te gândești că povestea asta ține de ani și ani de zile și se repetă în fiecare zi lăsată de Dumnezeu! M-am obișnuit, fiindcă mă obișnuiesc cu orice, fiindcă-s un om pașnic, un om mic; mă întreb totuși, pentru ce toate astea? Am făcut eu oare vreun rău cuiva? I-am luat-o cuiva înainte în slujbă? Am pârât pe cineva la șefi? Am luat gratificația altuia? Am urzit vreo intrigă? Ar fi păcat să crezi așa ceva, măicuță! Cum să fac eu una ca asta? Uită-te bine ia mine, draga mea, și spune-mi: sunt eu în stare de vreo răutate, de vreo urzeală pornită din dorința de mărire? Atunci, de ce atâta năpastă pe capul meu, Doamne iartă-mă! Uite, dumneata găsești că-s un om vrednic de cinste, dumneata care ești cu mult, cu mult deasupra lor, a tuturor, măicuță! Căci care e cea mai de seamă virtute civică? Adineauri, la slujbă, Evstafi Ivanovici a zis că cea mai de seamă virtute civică e să știi să faci parale. A zis-o în glumă (știu eu bine că a fost doar o glumă), dar învățătura care se desprinde de aici e că în viață nu trebuie să fii povară nimănui. Păi eu nici nu sunt! Doar am bucata mea de pâine, poate uneori neagră și uscată, dar o am! Și e câștigată cu trudă, în lege, și o mănânc în toată cinstea! Ce să-i faci! Parcă eu nu știu că nu-i mare lucru să copiezi hârtii! Dar sunt mândru și de asta: mă trudesc în sudoarea frunții! Și ce-i dacă copiez hârtii? Ce? Fac un păcat? „Dumnealui, cică, nu face decât să copieze!” „Ce mai șoarece de cancelarie! Copiază!” Dar nu văd în ăsta nimic rău sau necinstit! Am scrisul citeț, frumos, de ți-e mai mare dragul, și excelența-sa e mulțumit! Eu copiez hârtiile cele mai de seamă pentru domnia-sa! Stil n-am! Ce să zic! Asta o știu și singur: nu-l am, afurisitul de el! De aceea, nici la slujbă n-am înaintat;

ba chiar și acum, când îți scriu dumitale, draga mea, scriu și eu cum dă Dumnezeu, fără floricele, așa cum îmi trec și mie gândurile prin cap... Toate astea le știu eu. Și iarăși, când te gândești, dacă toată lumea ar sta să compună, cine ar mai copia? Uite ce întrebare îmi pun și te rog și pe dumneata, măicuță, să-mi răspunzi la ea. Așadar, ziceam că acum îmi dau seama că e nevoie de mine, că nu se poate fără unul ca mine și că-i păcat să zăpăcești un om cu tot felul de fleacuri! Șoarece? Mă rog! Las' să fiu șoarece, dacă mi-au găsit asemănare cu dânsul. Dar vezi că fără șoarecele ăsta nu se poate; îți aduce folos și nu te poți lipsi de el! Și apoi, șoarecele ăsta mai primește și câte o gratificație - precum că să se știe ce fel de șoarece este! Dar să lăsăm asta, draga mea! Că despre altceva vroiam să-ți vorbesc, dar m-am înfierbântat și... Știi, uneori îți face plăcere să-ți dai singur un pic de dreptate! Cu bine, draga mea, sufletul meu, mângâierea mea! O să trec, o să trec neapărat să te văd, luminița mea! Dar până una alta, nu fi amărâtă. O să-ți aduc și o carte. Și acum, rămâi cu bine, Varenka!

Al dumitale cu tot sufletul,
Makar Devușkin

20 iunie

Mult stimate Makar Alexeevici!

Îți scriu în mare grabă. Sunt zorită. Mi-am găsit de lucru și trebuie să isprăvesc repede. Uite ce vreau să-ți spun: am putea să facem o cumpărătură bună. Fedora zice că un cunoscut de-al ei vinde o uniformă nou-nouță: pantaloni, jiletcă și chipiu și cere, cică, foarte puțin. Ai face bine să ți le cumperi. Acum nu ești strâmtorat, ai ceva bani; nu mi-ai spus-o chiar dumneata? Te rog mult, nu te scumpi, zău

așa! Că doar sunt lucruri trebuincioase. Uită-te numai în ce haină veche umbli! Mai mare rușinea! E toată numai petice, și alta mai bună n-ai! Știu bine că n-ai, cu toate că-mi spui că ai! Numai Dumnezeu știe ce ai făcut cu ea. Te rog să-mi dai ascultare și s-o cumperi. Fă-o pentru mine! Cumpăr-o, dacă ții la mine.

Mi-ai trimis niște albituri în dar. Ascultă-mă, Makar Alexeevici, în felul ăsta, ai să ajungi la sapă de lemn! Ce, e glumă cât ai cheltuit cu mine? O groază de bani! Doamne, ce risipitor ești! Și nici n-aveam nevoie! Toate astea-s de prisos! Știu, sunt încredințată că ții la mine și nu e nevoie să mi-o amintești prin daruri. Ș-apoi mi-e greu să le primesc, când știu cât te-au costat! O dată și pentru totdeauna îți spun să te astâmperi. Ai înțeles? Te rog, te rog din tot sufletul! Îmi ceri, Makar Alexeevici, să-ți trimit mai departe însemnările mele; ai vrea să le isprăvesc. Dar nici eu nu știu cum de-am scris chiar și ceea ce am scris! Acum însă n-aș avea putere să mai vorbesc despre trecutul meu. Nu vreau nici măcar să mă gândesc la el. Mă apucă groază când răscolesc amintirile acelea. Și ca să vorbesc de sărmana mea măicuță, care și-a lăsat copilul pradă acestor jivine, ar fi mai greu decât orice. Îmi sângerează inima, când mă gândesc la toate astea! Sunt încă atât de proaspete în amintire! Nici nu mi-am venit bine în fire, necum să mă liniștesc, cu toate că s-a scurs un an și mai bine de atunci. Dar dumneata cunoști toată povestea! Și apoi ți-am mai spus despre cele ce gândește în clipa de față Anna Feodorovna: tot pe mine mă învinuiește, zicând că n-am știut să-i mulțumesc pentru binele pe care mi l-a făcut și nu recunoaște nici în ruptul capului că ar fi avut vreo înțelegere cu domnul Bîkov. Mă cheamă la dânsa. Zice că umblu cu „bogdaproste” și că am apucat-o pe căi greșite. Zice că dacă mă întorc, o să știe dânsa să descurce cum e mai bine toată povestea cu domnul Bîkov și o să-l facă să-și răscumpere vina față de mine. Mai zice că domnul Bîkov ar vrea să-mi dea zestre. Să și-o păstreze! Eu

mă simt bine aici, cu dumneata, cu buna mea Fedora care ține atât de mult la mine, că-mi amintește de răposata mea dădacă. Dumneata, cu toate că mi-ești neam mai de departe, dar mă aperi cu numele dumitale. Cât despre ei, pe ei nu-i cunosc! O să-i uit de mi-o fi cu putință. Ce mai vor de la mine? Fedora zice că toate astea-s vorbe de clacă și că, până la urmă, o să mă lase în pace. Să dea Dumnezeu!

V.D.

21 iunie

Sufletelul meu, măicuță dragă!

Aș vrea să scriu, dar nu știu cu ce să încep. Ciudat lucru mai e și viața pe care o ducem noi doi acum, măicuță dragă! Adică vreau să spun că niciodată zilele mele nu s-au scurs în atâta bucurie. Parcă mi-ar fi hărăzit bunul Dumnezeu un cămin și o familie! Fetița mea dragă, ce atâta vorbă pentru cele patru cămășuțe pe care ți le-am trimis! Știu eu bine că aveai nevoie de ele: am aflat de la Fedora. Pentru mine, măicuță dragă, e o bucurie neînchipuit de mare să-ți fac o mulțumire! Asta-i plăcerea mea și te rog să mi-o lași. Nu mai deschide vorba și nu te mai împotrivi. Niciodată în viață nu mi s-a mai întâmplat una ca asta! Am început și eu să cunosc ce-i lumea! Mai întâi și-ntâi, nu mă mai simt singur, pentru că dumneata ești aici, la doi pași de mine, întru desfătarea mea; în al doilea rând, m-a poftit azi la ceai un chiriaș de aici, vecin cu mine, Ratazeaev, slujbașul acela de care ți-am spus că face la el acasă șezători literare. Astăzi are iar adunare; o să citim literatură. Vezi ce viață duc eu acum, măicuță?! Te las cu bine. Ți le-am scris toate astea așa, fără vreun țel anume, doar ca să te înștiințez că-mi merge bine. Ai trimis

vorbă prin Tereza, sufletelul meu, că ai nevoie de mătase colorată, pentru brodat; am să-ți cumpăr, măicuță, am să-ți cumpăr și mătase. Chiar mâine o să am plăcerea să-ți îndeplinesc întru totul voia. Știu și unde pot s-o găsesc. Și acum rămân

Al dumitale cu tot sufletul,
Makar Devușkin

22 iunie

Mult stimată Varvara Alexeevna!

Țin să te încunoștințez, draga mea, că în casă la noi s-a întâmplat ceva trist de tot! Ceva cu adevărat, dar cu adevărat vrednic de toată mila! Azi, cam pe la cinci de dimineață, a murit mezinul lui Gorșkov. Nu știu bine ce-a avut: scarlatină, poate, ori altceva, Dumnezeu știe! M-am dus pe la ei. Să vezi acolo sărăcie, măicuță! Și ce harababură! Dar ce mă mir eu? Toată familia stă într-o singură odaie, despărțită doar printr-un paravan, ca să fie mai cuviincios. Le-au și adus sicriașul. E simplu de tot, dar destul de drăguț; l-au cumpărat gata făcut. Băiețelul lor era de vreo nouă anișori. Promitea, cică, micuțul. Ce jale te apucă să-i privești, Varenka! Mama băiatului nu plânge, dar e atât de tristă, săraca! Poate că așa o să le vină mai ușor: unul mai puțin... Le-au mai rămas doi: unul mic de tot, la sân, și o fetiță, tot mică, de vreo șase ani și ceva. Ce trebuie să simți, zău așa, când vezi că ți se chinuie copilașul, copilașul tău, și-ți dai seama că nu poți să-l ajuți! Tatăl, îmbrăcat cu un frac vechi, soios, stă pe un scaun rupt și lacrimile îi curg șiroaie pe obraji. Poate că nu-s de durere, poate că-i curg ochii, așa, ca de obicei. Și ce om ciudat e! Dacă-i spui o vorbă, roșește, se încurcă și nu știe ce trebuie să răspundă. Fetița cea mică stă rezemată de

coșciug, galbenă la față, biata de ea, tăcută, gânditoare! Tare nu-mi place, Varenka, măicuță, să văd un copilaș dus pe gânduri. Îmi face și rău să-l privesc. Jos, lângă dânsa, zace aruncată o păpușică din cârpe, dar fetița nu se joacă! Ține degețelul pe buze și stă așa, fără să se clintească. Gazda noastră i-a dat o bomboniță. Fetița a luat-o, dar n-a mâncat-o. Ce dureroase-s toate astea, Varenka! Ce zici?

Makar Devușkin

25 iunie

Scumpul meu Makar Alexeevici!

Îți trimit cartea înapoi. E o carte cât se poate de urâtă! Mi-e și silă s-o ating. De unde ai dezgropat o asemenea comoară? Nu, zău! Să lăsăm glumă la o parte; e oare cu putință să-ți placă asemenea cărți, Makar Alexeevici? Mi-a făgăduit cineva o carte cu adevărat bună de citit și am să ți-o împrumut și dumitale, dacă vrei. Acum însă te las cu bine. N-am vreme de scris, crede-mă.

V.D.

26 iunie

Draga mea Varenka, trebuie să-ți spun un adevăr: n-am citit cartea ceea, măicuță. Am răsfoit, ce e drept, câteva file și am văzut că-s niște nimicuri, scrise, se vede treaba, numai ca să râzi, și ce mi-am zis? Uite o carte veselă. Poate i-o plăcea și Varenkăi! Și uite așa, ți-am trimis-o dumitale.

Să știi însă că mi-a făgăduit Ratazeaev să-mi dea să citesc câte ceva cu adevărat literar! Atunci chiar că o să ai cărți bune, măicuță. Că Ratazeaev se pricepe! E un

cunoscător; și apoi, e și dânsul scriitor, și încă ce scriitor, ehei! Are o pană isteață foc, și un stil... o minunăție! Mă rog, în orice vorbă, cât de neînsemnată, cât de obișnuită, grosolană chiar, într-o vorbă pe care eu, de pildă, i-aș spune-o lui Faldoni sau Terezei, până și în asta are stil! Știi doar că mă duc și la șezătorile lui literare. Noi stăm și fumăm, iar dânsul ne citește câte cinci ceasuri în șir și noi ascultăm. O literatură!... Un deliciu, nu altceva! Minune! Flori! Zi-i flori, și pace! Pe fiece pagină câte un mănunchi! Și el, ce om prietenos, drăguț, binevoitor! Ce sunt eu, bunăoară, pe lângă dânsul? Nimic! El e un om despre care se vorbește. Pe când eu? Ca și cum nici n-aș fi pe lume! Și uite, poftim: și cu mine e drăguț. Și eu, bineînțeles, îi mai copiez câte ceva. Dar să nu care cumva să-ți închipui, Varenka dragă, că aici îi aici, că de aceea e drăguț cu mine, pentru că-i copiez unele lucruri. Să nu pleci urechea la clevetiri, măicuță, la clevetiri murdare. Nu, eu îi copiez numai pentru că așa vreau eu și pentru plăcerea lui; iar dânsul, dacă-i drăguț cu mine, o face pentru plăcerea mea. Și eu știu să prețuiesc o purtare subțire, măicuță! E un om bun, foarte bun chiar și un scriitor de mare preț.

Și ce lucru însemnat e literatura, Varenka! Un lucru foarte însemnat! Asta tot de la el am aflat-o, alaltăieri. Un lucru adânc! Întărește inimile oamenilor, îi învață, și câte și mai câte scria despre asta în cărticica ceea a lor! Și ce frumos scria! Literatura - cică - e un tablou. Adică, mai bine zis un tablou și o oglindă; ea înfățișează patimile, tot ea e o critică subțire, o culegere de sfaturi și un document. Toate astea le-am prins de la ei. Să-ți spun cu mâna pe inimă, măicuță: uite, stau eu acolo, printre dânșii, ascult (mai trag din pipă, cum fac și ei), dar când încep să se măsoare cu vorba și să se certe pe felurite probleme de ale lor, apoi atunci mă dau bătut cu totul, măicuță! Acolo, draga mea, alde noi trebuie să se dea bătuți fără vorbă multă! Mă uit ca un prost și mi-e și rușine de mine. Stau toată seara și-mi storc creierii cum să strecor și eu măcar

un cuvințel cât de mic în convorbirea lor, dar parcă-i un făcut: cuvințelul acela ia-l de unde nu-i. Și mă apucă, Varenka, o mare părere de rău că sunt un neisprăvit și că nu le știu pe toate câte trebuie, că am crescut lung - cum zice proverbul - da mintea mi-a rămas scurtă... Ce fac eu, de pildă, când am vreme liberă? Dorm ca un nătărău! Pe când dacă eram altfel, în loc de îndeletnicirea asta nefolositoare aș fi putut să fac ceva foarte plăcut: să mă așez la masă și să scriu. Bine și pentru mine, bine și pentru alții. Uită-te numai, draga mea, câți bani iau ăștia, Doamne iartă-mă! Chiar și Ratazeaev, de pildă, să vezi ce ia! Crezi că-i mare lucru pentru el să scrie o coală? Păi sunt zile când scrie câte cinci, și știi cât ia? Trei sute de ruble pe una. O anecdotă, acolo, sau așa ceva, mai interesant, face câte cinci sute! Și crezi că nu-i dă? Că sucită, că-nvârtită, dar până la urmă îi dă cum te văd și cum mă vezi! Alteori pune în buzunar câte un miar întreg! Ei, ce zici de asta, Varvara Alexeevna? Ehei, ce să mai vorbim! Are dânsul un caiețel cu poezioare! Și-s mititele poezioarele celea, și cât crezi că cere pe ele? Șapte mii, măicuță, șapte mii! Gândește-te numai! Păi atâta costă un imobil, o casă mare! Zice că i s-au oferit cinci mii pe ele, da nu vrea! Am căutat să-i bag mințile în cap și i-am zis: „Ia, nene, cinci mii de la dânșii și să fie sănătoși! Că-s bani, nu glumă!” „Ba nu iau de loc, zice, o să-mi dea ei și șapte, tâlharii!” E tare descurcăreț, zău așa!

Și pentru că veni vorba, măicuță, hai să-ți copiez și dumitale un fragment din *Patimile italiene*[11]. Are el o operă cu titlul ăsta. Citește-o, Varenka, și judecă singură!

„... Vladimir tresări și patimile începură să clocotească nebune în pieptul lui, iar sângele să-i fiarbă în vine...

— Contesă, strigă dânsul, contesă! Îți dai oare seama cât de nimicitoare e pasiunea mea, cât de nemărginită e nebunia mea? Nu, visurile mele nu m-au înșelat! Iubesc, iubesc, cu înflăcărare, cu înverșunare, fără minte! Tot sângele bărbatului tău n-o să poată îneca extazul năprasnic

și clocotitor al sufletului meu! Piedicile meschine din față-mi n-o să zăgăzuiască focul atoatenimicitor și infernal, care-mi brăzdează pieptul istovit de suferințe. O, Zinaida, Zinaida!...

— Vladimir! șopti contesa pierdută, culcându-și capul pe umărul lui...

— Zinaida! strigă Smelski extaziat.

Din pieptul lui se evaporă un oftat. Și focul izbucni cu vâlvătăi mistuitoare pe altarul iubirii, brăzdând piepturile nefericiților chinuiți.

— Vladimir! șopti contesa plină de încântare. Sânul îi săltă năprasnic, obrajii i se făcură stacojii, iar ochii îi ardeau.

O nouă unire îngrozitoare se săvârșise!

Peste o jumătate de ceas, bătrânul conte intră în budoarul soției sale.

— Ce zici, suflețelule, n-ar fi bine să poruncim să se pună samovarul, în cinstea preaiubitului oaspe? îi spuse el nevestei, mângâind-o pe obraz.”

Și acum, aș vrea să te întreb, măicuță, după toate astea: cum le găsești? E cam... liber exprimat, e drept, nu zic ba, dar în schimb e bine! Că de bine, e bine, n-ai ce-i face! Acum, dă-mi voie să-ți mai copiez o bucată din nuvela Ermak și Zuleika[12].

Închipuie-ți, măicuță, că Ermak, cruntul și temutul cuceritor al Siberiei, e îndrăgostit de Zuleika, fața împăratului Kucium al Siberiei, pe care a luat-o ca roabă. Întâmplarea e chiar din vremea lui Ivan cel Groaznic, după câte vezi. Iată o convorbire dintre Ermak și Zuleika:

— Mă iubești, Zuleika? O, mai spune-mi-o, mai spune-mi-o o dată!...

— Te iubesc, Ermak, șopti Zuleika.

— O, cerule, și tu, pământ, vă mulțumesc! Sunt fericit!... Voi mi-ați dat tot la ce a năzuit duhul meu zbuciumat încă din anii crudei mele tinereți. Așadar, încoace mă chemai tu, steaua mea călăuzitoare! Iată, dar, pentru ce m-ai adus

aici, dincolo de Brâul de Piatră! Am să i-o arăt lumii întregi pe Zuleika mea, și oamenii, acești monștri turbați, n-o să cuteze să-mi arunce vreo învinuire. O, dacă ar fi pe înțelesul lor chinurile tainice ale sufletului ei gingaș! O, dacă ar fi în stare să vadă un poem întreg într-o singură lacrimă de-a Zuleikii mele! O, lasă-mă să șterg cu o sărutare această lacrimă, lasă-mă să sorb această lacrimă cerească... tu, ființă nepământeană!

— Ermak, răspunse Zuleika, lumea-i rea, oamenii sunt nedrepți! Ei au să ne alunge și au să ne osândească, dragul meu Ermak! Ce-o să se facă sărmana fecioară - crescută în mijlocul zăpezilor dragi ale Siberiei, în iurta tatălui ei - în lumea voastră rece, înghețată, lipsită de suflet și mândră? Oamenii n-au să mă-nțeleagă, doritul meu, iubitul meu.

— Atunci sabia mea căzăcească o să se ridice și o să șuiere deasupra lor! strigă Ermak, aruncând în jur căutături sălbatice...”

Și acum, Varenka, să-l vedem pe Ermak când află că Zuleika lui a fost înjunghiată. Kucium, bătrânul orb, folosindu-se de întunecimea nopții, s-a strecurat în lipsa lui Ermak în cortul acestuia și și-a înjunghiat copila, vrând să-i dea o lovitură de moarte lui Ermak, care i-a luat sceptrul și coroana..

„— Drag mi-e să aud scrâșnetul fierului lovit de piatră! strigă Ermak, cuprins de o furie nebună, ascuțindu-și pumnalul de oțel pe piatra vrăjitorilor. Vreau sânge! Sângele lor! Trebuie să-i fac bucăți, bucăți, bucăți!!!”

Și după toate astea, Ermak, nemaiputând să supraviețuiască Zuleikii lui, se aruncă în Irtîș și aici se sfârșește toată povestea.

Și acum, o frântură dintr-o descriere glumeață, scrisă numai ca să stârnească râsul:

„Îl cunoașteți pe Ivan Prokofievici Jellopuz? Ei bine, el e acela care l-a mușcat de picior pe Prokofi Ivanovici! Ivan Prokofievici nu știe de glumă, dar în schimb are virtuți rare. Prokofi Ivanovici, dimpotrivă, moare după ridichi cu

miere. Pe vremuri, când era bine cu Pelagheia Antonovna… Dar pe Pelagheia Antonovna o cunoașteți? E aceea care-și pune întotdeauna fusta pe dos.”

Să mori de râs, Varenka, și alta nimic! Ne tăvăleam pe jos de râs, când ne-a citit-o! Ca să vezi ce poate! Doamne ferește! De altfel, măicuță dragă, cu toate că e întortocheată și cam prea jucăușă, e nevinovată și n-are pic de idei liberale sau lunecări liber cugetătoare. Trebuie să-ți mai spun, măicuță, că Ratazeaev are o purtare desăvârșită și de aceea e un scriitor minunat, nu ca alți scriitori.

Dar ce-ar fi, zău așa - Doamne, ce gânduri îi vin uneori în cap omului -... ce-ar fi, zic, dacă aș scrie și eu ceva? Ei, ce s-ar întâmpla atunci? Să zicem, de pildă, că deodată, netam-nesam, ar apărea o cărticică cu titlul *Poezii* de *Makar Devușkin*. Ce-ai spune atunci, îngerașul meu? Ce ți-ai închipui, ce-ai gândi? Eu unul știu despre mine, măicuță, că dacă mi-ar ieși cărticica, atunci chiar că n-aș îndrăzni să mă arăt pe Nevski. Cum ar fi, zău, dacă fiecare ar spune că, uite, vine acela care scrie literatură, poetul Devușkin și că, uitați-vă, chiar dumnealui e Devușkin?! Ei, ce m-aș face eu atunci cu cizmele mele? Căci trebuie să-ți pomenesc în treacăt, măicuță, că cizmele mele sunt aproape totdeauna peticite, iar tălpile, drept să spun, mi se dezlipesc uneori într-un chip chiar cu totul rușinos. Ei, zi și dumneata, ce s-ar întâmpla dacă toți ar afla că poetul Devușkin are cizmele peticite? Dacă ar afla-o, de pildă, vreo contesă-ducesă, ce-ar spune, draga mea? Dânsa poate nici nu le-ar lua în seamă, pentru că eu așa îmi închipui că ducesele nu se uită la cizme, mai ales la cele funcționărești (că sunt cizme și cizme pe lume), dar dacă i-ar povesti alții toate astea? Dacă prietenii mei m-ar da de gol? Ratazeaev ar fi cel dintâi care ar face-o, pentru că el se duce pe la contesa V.; zice că se duce des, ca un vechi prieten. Zice că-i o bomboană contesa aceea, o doamnă „literată”! Mare șmecher e și Ratazeaev ăsta!

De altfel, să sfârșim cu tema asta. Dacă ți le-am înșirat pe toate, apoi am făcut-o numai așa, îngerașule, ca să te mai înveselesc, să te fac să râzi. Cu bine, sufletul meu! Ți-am scris o grămadă, dar numai pentru că sunt astăzi cât se poate de bine dispus. Masa am luat-o cu toții la Ratazeaev (să-i fi văzut cât de ghiduși sunt, măicuță!) și am pus acolo la cale un roman!... Ei, dar ce să-ți mai scriu! Vezi numai să nu-ți închipui ceva despre mine, Varenka! Eu, știi... numai așa! Iar cărți o să-ți trimit, o să-ți trimit neapărat!... Umblă pe aici, din mână-n mână, o carte de a lui Paul de Kock[13]. Dar Paul de Kock n-o să ajungă la dumneata. Nu, nu! Nu merge pentru dumneata! Se spune despre el, măicuță, că stârnește nobila indignare a tuturor criticilor din Petersburg. Îți trimit un funt de bomboane, pe care le-am cumpărat anume pentru dumneata. Mănâncă-le, sufletelul meu și la fiecare bombonică, gândește-te la mine. Dar vezi să nu rontăi acadelele! Să le sugi numai, că altfel au să te doară dințișorii. Îți plac poate și fructele glasate? Scrie-mi neapărat. Și acum cu bine, cu bine! Hristos să te aibă în pază, drăguța mea. Iar eu rămân ca întotdeauna

al dumitale pe veci credincios prieten,
Makar Devușkin

27 iunie

Stimate domn Makar Alexeevici!

Fedora spune că, dac-aș vrea, s-ar găsi oameni care m-ar ajuta cu plăcere și mi-ar face rost de un loc de guvernantă într-o casă foarte bună. Ce zici, prietenul meu, să mă duc, ori ba? Se-nțelege că așa n-o să mai fiu o povară pentru dumneata și slujba mi se pare într-adevăr bună. Pe de altă parte însă, mi-e cam frică să intru într-o casă necunoscută.

Ei, cică, sunt moșieri. O să înceapă să întrebe despre mine, să mă descoasă de una, de alta; ce-o să le spun atunci? Și, pe deasupra, mi-e atât de dragă singurătatea, sunt atât de sălbatică! Îmi place să-mi fac un rost în colțișorul meu și să nu-l schimb multă vreme. Parcă tot e mai bine acolo unde te-ai obișnuit; chiar când o duci ca vai de capul tău, tot e mai bine! Și apoi, ar trebui să plec de aici și numai Dumnezeu știe cum ar fi slujba; poate o să mă pună să dădăcesc prunci, nici mai mult, nici mai puțin! Și oamenii aceia cum or fi? Că, uite, schimbă a treia guvernantă în doi ani! Dă-mi și dumneata un sfat, Makar Alexeevici, pentru Dumnezeu: să mă duc, să nu mă duc? Și de ce nu vii niciodată pe la noi? Când și când te arăți pentru o clipă și gata. Ne vedem aproape numai duminică, la liturghie! Vai, ce sălbatic ești! La fel ca și mine! Ce e drept, îți sunt cam rudă! Nu mă iubești, Makar Alexeevici; iar pe mine mă apasă uneori urâtul de atâta singurătate! Câteodată, mai ales în amurg, stau singură-singurică. Fedora e dusă pe undeva... Stau și mă gândesc și mă tot gândesc, fără sfârșit, îmi amintesc tot ce-a fost, și bun, și rău, toate îmi lunecă pe dinaintea ochilor, pe toate le zăresc ca prin ceață. Îmi apar deodată chipuri cunoscute (încep să le văd aproape aievea), iar pe măicuța o văd mai des decât pe toți... Dar ce vise am uneori! Simt că stau prost de tot cu sănătatea; abia mă țin pe picioare; azi, când m-am ridicat dimineața din pat, mi-a venit amețeală; și, pe deasupra, mă mai chinuie și tușea asta rea! Presimt, știu că în curând am să mor. Cine o să mă îngroape, oare? Cine o să meargă după coșciugul meu? Cine o să mă plângă... Și uite așa mă gândesc că poate o să mor într-un loc necunoscut, într-o casă străină, într-un ungher străin!... Doamne, ce tristă-i viața, Makar Alexeevici! Ce mă tot hrănești cu bomboane, prietene? Nu știu, zău, de unde iei atâția bani! Ah, păstrează-ți banii, prietene! Pune-i bine. Pentru Dumnezeu! Fedora vinde covorul pe care l-am brodat eu. Cineva ne-a și oferit cincizeci de ruble de hârtie. Socotesc

că-i foarte bine. Credeam că o să luăm mai puțin. O să-i dau Fedorei trei ruble și mie o să-mi fac o rochiță simplă de tot, dar călduroasă. Iar dumitale am să-ți fac o jiletcă; am să ți-o cos cu mâna mea și am să aleg o stofă bună.

Fedora mi-a adus o carte: *Povestirile lui Belkin*, pe care ți-o trimit și dumitale, dacă ai să vrei s-o citești. Te rog numai să n-o murdărești și să n-o ții prea mult, pentru că-i carte străină; e scrisă de Pușkin. Acum doi ani, am citit aceste povestiri împreună cu măicuța mea, și mi-a venit tare greu să le recitesc. Dacă ai ceva cărți, trimite-mi-le, te rog, și mie, dar numai dacă nu le ai de la Ratazeaev, care o să-ți dea, bineînțeles, vreo operă de-a lui, dacă cineva i-a tipărit-o vreodată. Cum poate să-ți placă ceea ce scrie el, Makar Alexeevici? Dumnezeule, ce nimicuri! Și acum, te las cu bine; prea m-am întins la vorbă! Când sunt tristă, îmi face plăcere să flecăresc despre te miri ce! E ca o doctorie! Numaidecât mă simt mai bine, mai ales dacă izbutesc să spun tot ce am pe suflet. Rămâi sănătos, prietenul meu.

A dumitale,
V. D.

28 iunie

Varvara Alexeevna, măicuță!

Dă-o-ncolo de tristețe! Cum se poate una ca asta? Haide, haide, îngerașul meu! Cum de ți-au intrat în cap asemenea gânduri? Nu ești bolnavă, sufletelul meu! Nu ești bolnavă de loc! Dimpotrivă, înflorești, zău că-nflorești! Ce e drept, ești cam gălbioară la obraz, dar tot ca o floare! Și ce sunt visele și vedeniile de care-mi vorbești! Mai mare rușinea, sufletelul meu, zău așa. Dă-le-ncolo de vise, și gata! Eu de ce dorm bine? De ce nu mi se întâmplă mie nimic? Uită-te

la mine, măicuță! Trăiesc ca tot omul, dorm liniștit, sunt sănătos tun, într-un cuvânt, zdravăn și voinic de ți-e mai mare dragul. Liniștește-te și dumneata, sufletul meu, că-i rușine, zău! Caută de te schimbă. Că știu eu bine de ce-i în stare căpșorul matale: cum îți intră ceva în el, începi numaidecât să visezi și te lași pradă tristeții. Încetează măcar de dragul meu! Să te duci la stăpân? Niciodată! Nu, nu și iar nu! Ce ți s-a mai năzărit, ce te-a găsit? Și, pe deasupra, să mai pleci și de-aici? Nu, măicuță! Asta n-o pot îngădui! O să mă înarmez cum o să pot mai bine împotriva unei astfel de hotărâri. O să-mi vând fracul cel vechi, o să umblu numai în cămașă pe străzi, iar dumneata n-ai să duci lipsă de nimic. Nu, Varenka, nu! Te cunosc eu bine! Asta-i aiureală, curată aiureală! Și numai Fedora e de vină! Se vede că ea, neghioaba, ți-a băgat în cap toate astea. Să n-o asculți, măicuță! Poate că nu știi tot adevărul despre ea?... E o muiere proastă, cârcotașă, certăreață! Tot ea l-a băgat în groapă și pe răposatul bărbatu-său. Sau, poate, te-a supărat cu ceva? Nu, măicuță, nu, pentru nimic în lume! Eu cum rămân atunci? Ce-o să mă fac? Nu, Varenka, sufletul meu, scoate-ți asta din minte. Ce-ți lipsește aici, la noi? Ne ești dragă ca lumina ochilor și văd că și dumneata ții la noi. Atunci, stai acolo liniștită, coase, citește; sau, ar fi mai bine să nu coși; mă rog, cum vrei, dar stai aici, cu noi. Judecă și dumneata: treabă-i asta?... Uite, o să-ți fac rost de-o cărticică și pe urmă ne vom duce iar la plimbare pe undeva! Dar mata să nu te mai gândești la toate astea, măicuță! Bagă-ți mințile în cap și lasă prostiile! O să viu și pe la dumneata și încă foarte curând, dar te rog să primești vorba asta pe care ți-o spun cinstit, din toată inima: nu-i frumos ce faci, sufletul meu, nu-i frumos! Eu, se-nțelege, sunt un om fără carte, o știu prea bine; și mai știu că bruma de învățătură pe care am căpătat-o e dintre acelea de Doamne-ajută, dar nu ăsta-i lucrul cel mai de seamă și nu despre mine-i vorba, ci despre Ratazeaev, a cărui apărare o iau cu tot dinadinsul, vrei nu vrei! Mi-e

prieten și de aceea mă ridic pentru el! El scrie bine, foarte, foarte bine și iar foarte bine! Nu sunt de părerea dumitale și, oricât ai vrea, nu pot s-o împărtășesc, și pace! Scrisul lui e plin de viață, are frazele scurte, înflorate cu tot felul de idei prin ele... Într-un cuvânt, foarte bine! Poate că n-ai citit cu toată luarea-aminte cuvenită, Varenka, sau nu erai în apele dumitale: te-o fi supărat Fedora ori poate că ai avut vreo altă neplăcere! Nu, zău, citește cu mai multă simțire și luare-aminte, când ești veselă și bine dispusă; uite, de pildă, când iei o bombonică în gură, atunci ar fi clipa potrivită! Sunt pe lumea asta și scriitori mai de seamă decât Ratazeaev! Nu zic ba! Spune cineva ceva? Sunt unii chiar cu mult mai buni! Dar ei sunt buni în felul lor, iar Ratazeaev e în felul lui! Și ei scriu bine, și Ratazeaev scrie bine! Mă rog, el scrie așa, când îi vine lui, și foarte bine face că scrie! Și acum, la revedere, măicuță! Nu mai pot să-ți scriu! Am treabă și mă grăbesc. Vezi de te liniștește, măicuță dragă, lumina ochilor mei! Dumnezeu să te aibă în paza lui. Iar eu rămân

al dumitale credincios prieten,
Makar Devușkin

P. S. Mulțumesc pentru carte, sufletul meu! O să-l citesc și pe Pușkin; diseară trec neapărat să te văd.

1 iulie

Dragul meu Makar Alexeevici!

Nu, prietenul meu, n-am s-o duc eu multă vreme aici, printre voi! M-am gândit mai bine și am găsit că rău fac când dau cu piciorul unui loc atât de bun! Acolo o să am cel puțin bucata de pâine asigurată. Și-apoi, o să-mi dau silința să câștig dragostea acelor oameni străini; iar, de-o

trebui, o să-mi schimb și firea. Știu că-i greu și amar să trăiești printre străini, să fii la cheremul lor, să-ți tăinuiești și să-ți înfrângi simțămintele, dar o să mă ajute Dumnezeu! Doar n-o să rămân toată viața o sălbatică! Mi s-a mai întâmplat și altădată! Mi-aduc aminte când eram mică și mă duceam la pension... Duminica mă jucam și mă zbenguiam acasă, de mă certa uneori și mama. Dar mie puțin îmi păsa! Aveam inima ușoară și sufletul plin de lumină. Dar când se apropia seara, mă cuprindea deodată o tristețe de moarte. La nouă trebuia să mă întorc la pension și acolo toate erau străine, reci, aspre... Luni guvernantele erau întotdeauna supărate... Eram cu inima pierită și-mi venea să plâng. Uneori mă ascundeam în câte un ungher și plângeam acolo singură-singurică; mă temeam să nu mă vadă cineva și să zică de mine că-s leneșă. Dar eu nu plângeam pentru că trebuia să învăț! Și ce să vezi? Până la urmă, m-am obișnuit cu pensionul și la plecare am plâns când m-am despărțit de prietenele mele. Și-apoi, nu-i frumos să vă fiu povară, dumitale și Fedorei. Gândul acesta mă chinuie într-una. Toate astea ți le spun fără ocol, pentru că m-am deprins să-ți vorbesc cu inimă deschisă. Crezi că nu văd că Fedora se scoală în fiecare zi cu noaptea-n cap și se apucă de rufele ei și robotește până noaptea târziu? Și doar oasele ei bătrâne cer odihnă! Crezi că nu văd că dumneata îți cheltuiești ultimul bănuț cu mine? E oare drept asta, cu mijloacele pe care le ai? Îmi scrii că o să vinzi și cămașa de pe dumneata ca să nu mă lași în nevoie. Cred, prietenul meu! Nu mă îndoiesc de bunătatea inimii dumitale! Dar asta o spui acum! Acum, când ai bani la care nu te așteptai: când ai primit gratificația. Dar pe urmă? Ce o să se întâmple mai târziu? Știi foarte bine că sunt mereu bolnavă. Nu pot lucra așa cum lucrezi dumneata, deși aș vrea din tot sufletul; și-apoi, nici nu se găsește întotdeauna de lucru. Atunci, ce-mi rămâne de făcut? Să mor de inimă rea, privindu-vă pe voi amândoi, dragii mei? Cu ce vă pot fi de folos, măcar cât de

cât? Și de ce spui că nu poți trăi fără mine? Ce bine ți-am făcut? Este adevărat că țin la dumneata din adâncul sufletului, că te iubesc mult, din toată inima, dar amară mi-e soarta! Știu să iubesc, pot să iubesc, dar atâta tot! Nu pot nici să fac bine, nici să te răsplătesc pentru binele pe care mi l-ai făcut. Atunci, de ce nu mă lași să plec? Mai gândește-te și spune-mi ultimul cuvânt. În așteptare, rămân a dumitale

V. D.
care te iubește

1 iulie

Fleacuri, Varenka, fleacuri și nimic mai mult! Dacă te lasă omul în voia dumitale, cine știe ce-ți mai trece prin căpșorul cela zbuciumat! Nici asta nu-ți place, nici ailaltă nu-i bună! Numai că eu îmi dau acum seama că astea-s toate fleacuri. Spune și dumneata, măicuță, ce-ți lipsește aici, la noi? Și noi te iubim, și mata ne iubești, suntem cu toții mulțumiți și fericiți; ce mai vrei? Și ce-ai să te faci la stăpân, printre oameni străini? Cred că nu știi încă ce-nseamnă străinii! Întreabă-mă pe mine, că o să-ți spun eu! Știu prea bine ce-nseamnă să fii la străini, și am gustat din pâinea lor! E rău străinul, Varenka! Rău și hain! Dacă nu poate să-ți sfâșie altfel inima, ți-o sfâșie cu vorbe de dojană, cu ocară și cu priviri ucigătoare. La noi, aici, ți-e cald, ți-e bine de parcă ai sta într-un cuibușor. Și dacă pleci, noi cui rămânem? Ce-o să ne facem fără dumneata? Mai ales eu, bătrân cum sunt? Crezi că n-avem nevoie de dumneata? Crezi că nu ne ești de folos? Cum adică? Spune și dumneata, măicuță, cum adică nu ești de folos? Dimpotrivă, Varenka, îmi aduci un mare folos! Ai asupra mea o înrâurire binefăcătoare... Chiar și acum, bunăoară: mă gândesc la dumneata și-mi simt sufletul mai luminat...

Când îți scriu câte o scrisoare, îmi pun toată inima în ea, iar și de la mata primesc răspuns la toate... Ți-am cumpărat și câte ceva de purtat, ți-am făcut și o pălărioară... când îmi dai câte o treabă, ți-o fac fără greș... Nu, zău! Cum poți să spui că nu-mi ești de folos? Ce-o să mă fac singur, la bătrânețe? La ce-o să fiu bun? La asta nu te-ai gândit, Varenka? Atunci, te rog să te gândești și încă bine de tot! Întreabă-te: „la ce-o să mai fie bun omul ăsta fără mine?" M-am obișnuit atât de mult cu dumneata, draga mea! Ce-o să mă fac dacă pleci? N-o să-mi rămână decât să mă arunc în Neva și... gata socoteala. Îți dau cuvântul meu de onoare că așa o să se întâmple, Varenka! Altfel nu văd ce-aș putea face fără dumneata! Of, of, Varenka, sufletul meu! Văd că vrei cu tot dinadinsul să mă ducă și pe mine un căruțaș la țintirimul Volkovo, cu o singură babă-bocitoare în urma sicriului, să mă coboare în groapă, să arunce țărâna peste mine și să mă lase apoi singur. Mare păcat îți faci cu mine, măicuță dragă! Mare păcat, zău așa! Îți înapoiez cărticica pe care mi-ai trimis-o și dacă vrei să-mi știi părerea, sufletele, pot să-ți spun că niciodată în viața mea n-am citit o carte mai frumoasă. Și, uite, mă întreb, măicuță, cum de-am trăit până acum pe lume, așa, ca un prost? Doamne, iartă-mă! Ce am făcut? Din ce desiș de codru viu? Că doar nu știu nimic! Chiar nimic! Ce mai la deal la vale, Varenka; sunt un om fără carte. Am citit până acum foarte puțin, pot să spun că o nimica toată: *Imaginea omului*[14], o compunere deșteaptă, am citit-o! Apoi *Băiețașul care cânta din clopoței*[15], și *Cocorii lui Ibicus*[16]. Și asta-i tot. Altceva n-am mai citit. Acum, am citit *Căpitanul de poștă*[17] din cărticica pe care mi-ai trimis-o! Vezi cum se-ntâmplă uneori pe lumea asta, măicuță? Trăiești, trăiești și nu știi că-i de ajuns să-ntinzi mâna ca să iei o cărticică în care-i zugrăvită de-a fir-a-păr viața ta! Și de abia începi s-o citești, că tot ce nu înțelegeai înainte ți se limpezește parcă în minte, ți se luminează și-ți dai seama că așa trebuie să fie! Și apoi, uite pentru ce am

mai îndrăgit eu cartea dumitale: alta, o citești uneori și o răscitești până înnebunești, dar e așa de întortocheată, că nu pricepi nimic. Eu, unul, de pildă, sunt greu de cap. Așa-s eu din fire; greu de cap! De aceea, nu pot citi cărți prea dibăcite. Pe asta, însă, o citesc, de parcă eu aș fi scris-o! Cum să-ți spun mai bine? Parcă ar fi inima mea, bună, rea, cum este, pe care am deschis-o în fața oamenilor, povestindu-le cu de-amănuntul tot, tot! Ș-apoi, ce întâmplare simplă! Zău c-aș fi scris-o și eu la fel! De ce n-aș scrie-o? Că de simțit, o simt întocmai ca în cartea asta și m-am aflat în împrejurări asemănătoare celor ale lui Samson Vîrin, de pildă, săracul de el! Ș-apoi câți Samsoni de-ăștia, nenorociți ca vai de lume, umblă printre noi! Și cu câtă pricepere sunt înfățișate toate! Abia mi-am putut stăpâni lacrimile, măicuță dragă, când am citit că s-a dat la beție, sărmanul de el, că și-a băut mintea și dormea cât era ziulica de mare, învelit cu cojocul lui de oaie, iar durerea și-o îneca în vin... Iar când își amintea de fie-sa, Duniașa, oița rătăcită, vărsa lacrimi amare, ștergându-și ochii cu poala hainei soioase... Curat ca în viață! Nu, zău, citește-o și dumneata: parcă-i viața însăși! Parcă trăiește! Am văzut și eu toate astea, în jurul meu. Tereza, de pildă. Sau... de ce am căta în altă parte? Slujbașul nostru! Nu-i și el un Samson Vîrin? Atâta doar că se numește altfel: *Gorșkov*. Pentru toți se potrivesc cele scrise acolo, măicuță, și tuturor li se poate întâmpla; și dumitale, și mie! Până și vreun conte dintre aceia care stau pe Nevski sau pe malul Nevei, și el poate avea aceeași soartă, deși la prima vedere s-ar părea că-i altceva, pentru că la alde ei toate sunt altfel - mai simandicoase! Dar până la urmă, e același lucru: ceea ce scrie acolo i se poate întâmpla și lui, cum mi se poate întâmpla și mie. Iac-așa, măicuță! Iar dumneata vrei să pleci de la noi! Păi așa, n-ar fi de mirare să cad în păcat, Varenka! Ai să ne pierzi: și pe mine, și pe dumneata! Of, luminița mea dragă, scoate-ți din căpșor toate gândurile astea năstrușnice și nu mă mai chinui degeaba! Cum ai să

poți mata, puișor gingaș și fără aripioare, cum ai să poți, zic, să-ți câștigi singură pâinea, să te ferești din calea pierzării și să te aperi de oameni răi?! Ei, haide, haide, Varenka! Vezi de te face bine și nu mai da ascultare sfaturilor prostești sau bârfelilor! Iar cărticica asta, a dumitale, mai citește-o o dată, mai citește-o cu luare-aminte, că o să-ți folosească!

I-am vorbit și lui Ratazeaev despre *Căpitanul de poștă*. Dar el mi-a spus că astea-s vechituri și că acum ies cărticele cu poze și cu tot felul de descrieri; de fapt, nu prea am priceput ce a vrut să zică cu asta. Ca încheiere, însă, mi-a spus că Pușkin e un scriitor de seamă și că a fost fala Rusiei și câte și mai câte! De bună, e bună cărticica, n-am ce zice. Mai citește-o, Varenka, încă o dată, cu toată luarea-aminte; fă după cum te sfătuiesc eu, iar supunerea și ascultarea matale o să fericească pe bătrânul de mine! Atunci o să te răsplătească și Dumnezeu, draga mea! O să te răsplătească negreșit, ai să vezi.

Bunul dumitale prieten,
Makar Devușkin

5 iulie

Mult stimate Makar Alexeevici!

Fedora mi-a adus astăzi cincisprezece ruble de argint. Ce mult s-a bucurat, săraca de ea, când i-am dat și ei trei ruble! Îți scriu în grabă, pentru că tocmai îți croiesc jiletca. Stofa e o minune: galbenă cu floricele. Îți mai trimit o carte, în care sunt adunate tot felul de povestiri. Unele din ele le-am citit. Vezi de citește neapărat *Mantaua*[18]. Mă tot rogi să vin cu dumneata la teatru. Oare n-o să fie prea scump? Poate doar așa, undeva, la balcon. Ce-i drept, n-am fost de mult la teatru; nici nu-mi amintesc de când. Numai că mă tem să nu coste prea mult! Fedora doar clatină din

cap. Spune că felul de viață pe care îl duci acum nu e de loc pe potriva venitului dumitale. Mi se pare și mie că are dreptate. Ce de bani ai cheltuit numai pentru mine! Vezi, prietenul meu bun, să nu iasă rău! Fedora mi-a mai spus de niște vorbe pe care le-a auzit, cum că te-ai fi certat cu proprietăreasa dumitale pentru că nu i-ai plătit chiria. Mi-e frică pentru dumneata! Și acum, cu bine! Mă grăbesc, am puțină treabă - schimb panglicile la pălărie.

V. D.

P.S. Dacă ne ducem la teatru, o să-mi pun pălăriuța cea nouă, iar pe umeri pelerina neagră. Crezi că o să-mi stea bine?

7 iulie

Mult stimată Varvara Alexeevna!

...Eu tot la ce vorbeam ieri mă întorc. Da, măicuță, pe atunci îmi umblau și mie tot felul de aiureli prin cap. M-am îndrăgostit lulea de actrița ceea! Și asta încă n-ar fi fost cine știe ce; mai grozav e că n-am văzut-o aproape de loc și la teatru n-am fost decât o singură dată, și totuși eram amorezat! Aveam pe atunci vecini de cameră vreo cinci tineri, tot băieți de viață. M-am împrietenit cu ei, mai de voie, mai de nevoie, deși mă ținusem mereu la o oarecare depărtare de dânșii. Ca să nu creadă însă că mă las mai prejos, le țineam hangul în toate. Și ce mi-au mai împuiat urechile cu actrița ceea! În fiecare seară, de câte ori era un spectacol, toată ceata - care pentru cele trebuincioase n-avea de obicei nici o lețcaie - se ducea la teatru, la galerie, și atâta băteau din palme, atâta o chemau la rampă pe actrița ceea, de ziceai că și-au ieșit din minți. Pe urmă, toată noaptea nu mă lăsau să închid ochii; până în zori numai despre dânsa vorbeau, din „Glașa mea” n-o

scoteau cu toții, numai de ea erau îndrăgostiți, numai ea era focul inimii lor. Și ce să spun? Mi-au împuiat și mie capul, că eram tinerel pe atunci, fără apărare. Nu știu nici eu cum, dar m-am trezit la teatru, împreună cu ei, tocmai la al patrulea balcon. De văzut, n-am văzut decât un colț de cortină, în schimb am auzit totul. Avea actrița aceea, într-adevăr, un glăscior drăguț și răsunător ca o privighetoare, de-ți mergea drept la inimă. Ne-am rupt mâinile, atâta am bătut din palme, și am strigat! Într-un cuvânt, era cât pe-aci să ne dea și afară! Pe unul dintre noi l-a și scos din sală. Am venit acasă amețit, nu alta! N-aveam în buzunar decât o rublă, mare și lată, iar până la leafă mai erau pe puțin zece zile. Și ce crezi c-am făcut, măicuță? A doua zi dimineața, înainte de birou, m-am abătut pe la franțuzul care ținea parfumeria, am cumpărat de la dânsul parfum și nu știu ce săpun binemirositor și am dat pe asta toți banii pe care-i aveam. Crede-mă că nici eu nu știu pentru ce am făcut atunci toate astea! La prânz nu m-am mai dus pe-acasă, ci am umblat mereu pe sub ferestrele ei. Stătea pe Nevski, la etajul trei. Pe urmă m-am dus acasă, m-am odihnit un ceas și hai înapoi pe Nevski, numai și numai ca să trec iar pe sub ferestrele ei. Și uite-așa, am umblat după dânsa vreo lună și jumătate. Tocmeam nu știu câți birjari unul după altul și zburăm țanțoș încoace și încolo prin fața casei ei. M-am istovit ca vai de lume și m-am îndatorat până peste cap, iar la urmă mi-a trecut și amorul: mi se făcuse lehamite! Asta numai ca să vezi, măicuță, ce poate face o actriță dintr-un om cumsecade. De altfel, eram crud, crud de tot pe atunci!...

M. D.

8 iulie

Mult stimată Varvara Alexeevna,

Mă grăbesc să-ți înapoiez cartea pe care mi-ai trimis-o pe ziua de șase a acestei luni, și, o dată cu asta, mă grăbesc să-ți spun ce gândesc. E urât, e foarte urât din partea dumitale că m-ai pus într-o astfel de situație! Dă-mi voie, măicuță dragă! Orice om își are soarta lui, hărăzită de Dumnezeu. Unuia îi e scris să poarte epoleți de general, altuia să fie consilier titular, unora să poruncească, iar altora să se supună cu teamă și fără să crâcnească. Și toate astea sunt rânduite după însușirile fiecăruia; unul e mai înzestrat pentru cutare lucru, altul pentru altceva, iar înzestrarea vine și ea de la Dumnezeu. Iaca, eu sunt de treizeci de ani în slujba statului; datoria mi-o fac fără greș, beat nu m-a văzut nimeni și nici alte încălcări n-am săvârșit în viața mea. Ca cetățean socotesc, cu mâna pe conștiință, că am și eu unele lipsuri, dar am și virtuți. Șefii mei mă stimează și însuși excelența-sa e mulțumit de mine; cu toate că până în ziua de azi nu mi-a arătat-o prin vreun semn mai deosebit, știu bine că-i mulțumit. Am ajuns să încărunțesc fără să mă știu vinovat de vreun păcat mai mare. De unele păcate mai mărunte, nu zic, dar cine nu greșește? Fiecare are câte un păcat, chiar și dumneata, măicuță! Dar ca să am vreo vină sau să fi făcut vreo greșeală mai mare, asta nu! Să calc într-un fel sau altul vreo legiuire, sau ordinea publică, de asta nu mă poate învinui nimeni; asta nu mi s-a întâmplat; era să primesc chiar și o decorație... Ei dar ce să mai vorbim! Toate astea, dumneata, măicuță, ar fi trebuit să le cunoști, și el de asemeni! Dacă s-a apucat să le pună într-o carte, trebuia să le știe cu de-amănuntul. Nu, zău, la una ca asta nu m-am așteptat din partea dumitale, măicuță! Dacă e cineva care n-ar fi trebuit să mi-o facă, păi asta ești dumneata, Varenka.

Așa va să zică! Și cum vrei, după asta, ca omul să-și vadă liniștit de treburi în colțișorul lui - bun ori rău, cum o fi - să trăiască cinstit și frumos, fără să facă vreun rău cuiva, cu teamă de Dumnezeu, să trăiască așa, încât să-și cunoască

lungul nasului, ca și alții să-l lase în pace și să nu se vâre în cocioaba lui, să nu tragă cu ochiul... Adică... „așa arăți matale între cei patru pereți”, sau „ia să vedem dacă ai vreo jiletcă mai acătării sau rufele trebuincioase... Da cizme ai? Da pingele? Ia să văd ce mănânci, ce bei, ce copiezi acolo?...” Ș-apoi ce-i cu asta, măicuță, dacă unul... hai să zicem chiar eu, trece în vârful degetelor pe unde-i caldarâmul știrbit, pentru că-i pare rău de cizme! Pe urmă, iarăși, de ce să scrie despre altul că nu se-ajunge cu banii într-atât, încât nici ceai nu bea? Ce, parcă toată lumea trebuie să bea neapărat ceai? Eu, unul, de ce nu mă uit în gura fiecăruia că să văd ce mănâncă? Am supărat oare pe cineva făcându-i ocara asta? Nu, măicuță! De ce să te legi de altul, dacă nimeni nu se leagă de tine? Și na, poftim, o pildă frumoasă! Ca să vezi cum se-ntâmpla pe lume, Varvara Alexeevna: îți vezi de slujbă cu sârg și tragere de inimă, șefii tăi te respectă (orice-ai zice, tot respect e!) și deodată se apucă unul să-ți joace un renghi, fără să știi pentru ce? Netam-nesam! Uneori, ce e drept, îți faci câte un lucru nou, te bucuri de el, nu dormi noaptea de fericire. O pereche de cizme, de pildă, pe care ți le pui cu cea mai grozavă plăcere... Asta așa e! Am încercat-o chiar eu. Îți pare bine să-ți vezi piciorul încălțat cu o cizmă frumoasă! Partea asta e descrisă întocmai ca în viață! Totuși, mă prinde mirarea cum de a lăsat Feodor Feodorovici să se răspândească o asemenea carte și n-a cerut socoteală pentru ceea ce s-a scris despre el. Este cam tânăr în dregătoria lui, asta așa-i, și-i cam place să țipe; dar de ce n-ar țipa? De ce să nu facă de două parale pe unul ca mine, dacă o merită? Hai să zicem că n-ar face decât ca să-și dea aere! Foarte bine, n-are decât s-o facă! Trebuie să ne deprindă, să ne bage-n sperieți! Pentru că - hai să vorbim pe față, Varenka! Alde noi nu facem nimic dacă nu ne e frică! Fiecare numai asta caută: să intre într-o slujbă și să zică: sunt în cutare sau cutare loc, dar de treabă se ferește cum poate și cum știe mai bine! Și pentru că sunt ranguri

felurite la slujbași, iar pentru fiecare rang se cere o săpunea lă corespunzătoare, se-nțelege că, de fiecare dată, și felul săpunelii e altul! La mintea cocoșului! Păi așa-i de când lumea, măicuță, că fiecare caută să se grozăvească față de altul și fiecare îl săpunește pe celălalt! Fără o asemenea măsură de prevedere nici lumea n-ar fi lume și nici bună rânduială n-ar fi nicăieri! Zău că nu-mi vin în fire de mirare că Feodor Feodorovici n-a luat în seamă o astfel de jignire!

La ce bun să scrii toate astea? Cui folosește? Ori poate crede dumnealui, scriitorul, că vreunul dintre cititori o să-i facă o manta pentru povestirea asta? Ori o pereche de cizme? Nici gând, Varenka! O să citească povestirea și o să-i ceară urmarea, ai să vezi! Uite-așa, uneori te ascunzi, te ferești să nu iasă la iveală ce te doare, ți-e teamă până și să scoți nasul afară, fiindcă știi că începe bârfeala și că oamenii te iau în derâdere pentru te miri ce fleac și iată că toată viața ta de cetățean și familist intră în literatură! Toate alea sunt date în vileag, se tipăresc, se citesc, sunt luate în râs, judecate! Păi, așa nu mai poate omul să iasă în stradă! Atât de limpede le-a ticluit dumnealui în carte, că oricine poate să ne recunoască pe alde noi chiar și după umblet! Înțeleg să se fi dat pe brazdă măcar la sfârșit, să fi îndulcit cele scrise înainte, să fi strecurat, de pildă, măcar după fraza aceea unde se spune că i-au aruncat hârtiuțe pe cap, că uite, cică, omul nostru era, cu toate astea, plin de virtuți, un bun cetățean și nu merită o asemenea ocară din partea colegilor slujbași; că a fost supus față de cei mari (aici putea s-aducă și o pildă, la nevoie), că n-a făcut nici un rău nimănui, că a crezut în Dumnezeu și că a murit (dacă a vrut neapărat să-l facă să moară) regretat de toată lumea! Dar și mai bine era să nu-l lase să moară, bietul de el, și s-o întoarcă în așa fel, ca mantaua lui să se găsească; iar generalul, aflând mai îndeaproape de virtuțile lui, să-l cheme în cancelarie, să-l urce în grad și să-i dea o leafă mai bună! Știi cum ar fi fost atunci? Răul ar fi fost pedepsit, iar

binele ar fi fost biruitor, și colegii lui de birou ar fi rămas cu buzele umflate. Eu unul așa aș fi scris-o! Dar așa cum e acum, ce are deosebit și ce are bun în ea? O pildă, acolo, o pildă nefolositoare din viața noastră ticăloasă de fiecare zi! Și-apoi, nu pricep cum ți-a venit să-mi trimiți o astfel de carte, draga mea! E o carte scrisă cu gând rău, Varenka! Și nu seamănă cu adevărul, pentru că nici nu poate fi pe lume un astfel de slujbaș! Știi ce-ar merita? Să ne plângem, să facem o plângere oficială!

Al dumitale preasupus servitor,
Makar Devușkin

27 iulie

Mult stimate Makar Alexeevici!

Întâmplările din urmă, ca și scrisorile dumitale, m-au speriat, m-au uluit și m-au lăsat pradă nedumeririi, dar cele ce mi-a spus Fedora mi-au mai limpezit unele lucruri. Dar de ce atâta deznădejde? De ce-ai căzut dintr-o dată în prăpastia asta adâncă, Makar Alexeevici? Lămuririle pe care mi le-ai dat nu m-au mulțumit de fel. Vezi câtă dreptate am avut când am stăruit să iau locul acela bun care mi s-a oferit? Pe deasupra, mă mai sperie rău de tot și cele ce mi s-au întâmplat acum, în urmă! Dumneata îmi spui că numai dragostea ce mi-o porți te-a făcut să-mi ascunzi adevărul. Și atunci, demult, când îmi ziceai că-ți cheltuiești cu mine numai banii puși deoparte, pe care îi aveai, cică, la Casa de depuneri, pentru orice întâmplare, și atunci, zic, știam că faci prea mult pentru mine. Acum, însă, când am aflat că n-ai avut nici un ban pus deoparte, că, auzind întâmplător de nenorocirea în care mă aflu, te-ai simțit mișcat și ai cheltuit cu mine toată leafa luată înainte, că ți-ai vândut până și haina când am fost bolnavă - toate

astea m-au făcut să mă frământ atât de mult, încât nu știu nici până acum în ce chip să le primesc și ce să gândesc despre ele? Ah, Makar Alexeevici! Trebuia să te mărginești la cele dintâi binefaceri pe care ți le insuflau mila și dragostea de rudă, și să nu mai irosești banii pe fleacuri, cum ai făcut mai târziu. Ai înșelat prietenia noastră, Makar Alexeevici, pentru că n-ai fost sincer cu mine și acum, când văd că ultimul dumitale ban s-a dus pe rochii, bomboane, plimbări, teatru și cărți, cât de scump le plătesc pe toate prin mustrările de cuget pe care le am pentru ușurința mea de neiertat (căci am primit de la dumneata totul, fără să mă gândesc la dumneata); în felul acesta, toate lucrurile cu care ai vrut să mă bucuri înseamnă pentru mine o suferință, căci îmi lasă în inimă o părere de rău care nu folosește la nimic. Vedeam eu că în vremea din urmă ești frământat de un gând, și, cu toate că simțeam și eu o neliniște de parcă aș fi așteptat ceva, nici măcar nu mi-a dat prin gând că o să se întâmple una ca asta! Cum de te-ai putut lăsa în halul acesta pradă deznădejdii, Makar Alexeevici! Ce-o să-și închipuie, ce-o să spună acum toți acei care te-au cunoscut? Dumneata, pe care eu și toți ceilalți te-am prețuit atât de mult pentru inima dumitale bună, pentru simplitate și cumințenie, ai căzut dintr-o dată la această patimă urâtă de care - pare-mi-se, nimeni nu te știa vinovat până acum! Nu pot să-ți spun ce-a fost cu mine când Fedora mi-a povestit că cineva te-a găsit pe stradă beat și te-a adus acasă cu poliția! Am rămas mută de uimire, cu toate că mă așteptam la ceva neobișnuit, de vreme ce timp de patru zile ai dispărut cu totul. Nu te-ai întrebat oare, Makar Alexeevici, ce o să spună șefii dumitale când o să afle adevărata pricină pentru care ai lipsit de la slujbă? Zici că toată lumea râde de dumneata, că toți au aflat despre legătura pe care o ai și că vecinii îmi pomenesc numele când te iau în bătaie de joc. Nu-i băga în seamă, Makar Alexeevici, și vino-ți în fire, pentru numele lui Dumnezeu! Ș-apoi, de-ai ști cât mă sperie toată

povestea asta a dumitale cu ofițerii! Am auzit-o doar în treacăt! Lămurește-mă cum s-a întâmplat. Îmi scrii că te-ai temut să-mi destăinuiești totul, crezând că în urma acestei mărturisiri ai să pierzi prietenia mea; îmi mai scrii că ai fost deznădăjduit pentru că nu știai cum să mă ajuți mai bine când eram bolnavă și că ai vândut totul ca să-mi dai cele de trebuință, ca să nu fiu dusă la spital; îmi mai scrii iarăși că te-ai îndatorat unde și cum ai putut și că ai în fiecare zi neplăceri cu proprietăreasa; dar ascunzându-mi toate acestea, ai făcut mai rău! Uite, acum știu totul. Nu vroiai s-asculți când îți spuneam că eu sunt pricina nenorocirilor dumitale, iar acum m-ai făcut de două ori mai nenorocită prin purtările dumitale. Toate astea m-au uimit nespus, Makar Alexeevici! Ah, prietene! Nenorocirea e o boală molipsitoare. Nenorociții și săracii trebuie să se ferească unii de alții, ca să nu ajungă și mai rău. Ți-am adus pe cap nenorociri pe care nu le-ai încercat înainte, în viața modestă și retrasă pe care ai dus-o. Și asta mă chinuie nespus, mă omoară!

Să-mi scrii acum cu sufletul deschis ce ți s-a întâmplat și cum de te-ai hotărât la o faptă ca asta. Liniștește-mă, de-i cu putință. Nu mândria mă face să-ți scriu despre liniștea mea, ci prietenia și dragostea pe care ți le port și care nu mi se vor șterge niciodată din inimă. Cu bine! Aștept cu nerăbdare răspunsul dumitale. Ai avut o părere greșită despre mine, Makar Alexeevici.

Varvara Dobroselova
care te iubește din toată inima

28 iulie

Neprețuita mea Varvara Alexeevna!

Pentru că toate s-au sfârșit acum și lucrurile intră puțin câte puțin pe vechiul lor făgaș, uite ce vreau să-ți spun, măicuță; te îngrijorezi gândindu-te ce o să creadă oamenii despre mine, la care mă grăbesc să-ți răspund, Varvara Alexeevna, că ambiția mea mi-e mai scumpă decât orice. Drept care, aducându-ți la cunoștință nenorocirile mele și neorânduielile ce s-au petrecut în viața mea, te înștiințez totodată că șefii mei n-au aflat nimic și nici n-o să afle, așa încât o să mă stimeze și de-aci înainte. De un singur lucru mi-e teamă: de bârfeli. Acasă la mine proprietăreasa a făcut gură, dar acum, când i-am plătit o parte din datorie, cu ajutorul celor zece ruble primite de la dumneata, se mulțumește să bombăne și nimic mai mult. Cât despre ceilalți, de ei nu mi-e teamă; dacă nu le ceri bani cu împrumut, te lasă în pace. Drept încheiere a lămuririlor pe care ți le dau, vreau să-ți spun, măicuță, că stima ce mi-o porți o socot mai presus de orice pe lume și ea e singura mea mângâiere acum, când trec prin aceste vremelnice tulburări. Mulțumesc lui Dumnezeu că prima lovitură și primele încercări au trecut și dumneata le-ai primit fără să-ți închipui despre mine că aș fi călcat legea prieteniei și că nu m-aș fi gândit decât la mine, când te-am oprit aici și te-am mințit. Am făcut-o, nefiind în stare să mă despart de dumneata - ființa pe care o iubesc ca pe îngerașul meu păzitor. Acum m-am apucat cu o deosebită sârguință de slujbă și-mi împlinesc bine îndatoririle. Evstafi Ivanovici nu mi-a spus nici o vorbă când am trecut ieri pe lângă dânsul. Nu-ți ascund, măicuță, că mă omoară datoriile și starea jalnică a garderobei mele, dar nici asta nu-i nimic, și te rog din suflet să nu fii deznădăjduită, măicuță! Mi-ai trimis azi cincizeci de copeici, Varenka, și bănuții ăștia mi-au străpuns inima. Va să zică așa merge acum! Adicătelea nu eu, un bătrân prost, te ajut pe dumneata, îngerașul meu, ci dumneata, biata mea orfană, mă ajuți pe mine! Foarte frumos din partea Fedorei că a făcut rost de ceva bani. Eu, deocamdată, n-am nici o nădejde, măicuță, dar dacă s-o ivi

măcar una cât de mică, o să-ți scriu cu de-amănuntul. Numai bârfeala, bârfeala mă neliniștește mai mult ca orice. Rămâi sănătoasă, îngerașul meu! Îți sărut mânuța și te rog mult de tot să te faci bine. Nu-ți scriu mai pe larg, pentru că mă grăbesc la slujbă; vreau ca prin silință și tragere de inimă să ispășesc vina pe care o am de a fi fost nesârguincios în serviciu; despre toate celelalte pățanii ale mele, precum și despre povestea aceea cu ofițerii o să-ți scriu diseară.

Makar Devușkin
care te respectă și te iubește din tot sufletul

28 iulie

Ah, Varenka, Varenka! Acum, chiar că păcatul este al dumitale și o să-l ai pe conștiință. M-ai zăpăcit atât de tare și m-ai pus așa de mult pe gânduri cu scrisorica pe care mi-ai trimis-o, că numai acum, când am privit în liniște până în fundul inimii mele, am văzut că dreptatea e numai și numai de partea mea. Nu vorbesc de păcatul în care am căzut (ferească sfântul, măicuță), dar de dragostea mea pentru dumneata și spun că nu-i nimic rău în faptul că te iubesc, nimic rău! Mata, măicuță, nu știi! Dar dacă ai ști totul și mai ales pentru ce trebuie să te iubesc, ai vorbi altfel! Sunt încredințat, de altminteri, că-mi faci morală numai așa, dar în sufletul dumitale simți altceva.

Măicuță dragă! Nu știu nici eu, nu-mi amintesc prea bine ce a fost cu ofițerii. Trebuie să-ți spun, îngerașul meu, că până în ziua aceea eram grozav de tulburat. Închipuie-ți că o lună în șir m-am ținut numai de-un fir de ață, ca să, zic așa. Eram într-o stare cât se poate de jalnică. Mă ascundeam de dumneata, ba chiar și de vecini, dar proprietăreasa a făcut un tărăboi!... Și asta încă n-ar fi fost nimic! N-avea decât să zbiere, afurisita de ea, dar mai întâi

și mai întâi mi-era, rușine, iar în al doilea rând, dânsa a făcut ce-a făcut - Dumnezeu știe ce - și a aflat de prietenia noastră. Și-atunci să fi văzut ce-a fost în stare să urle-n toată casa!... Am rămas trăsnit și mi-am astupat urechile. Dar alții, vezi mata, nu și le-au astupat de loc, ci, dimpotrivă, și le-au ciulit mai bine. Nici acum nu știu, măicuță, unde să mă ascund de rușine!...

Și uite-așa, măicuță, când au tăbărât pe mine toate nenorocirile astea deodată, m-au și dat gata. Apoi, într-o bună zi, mi-a fost dat să aud de la Fedora un lucru ciudat: cum că în casă la dumneata ar fi venit un nemernic și te-ar fi jignit cu o propunere nerușinată; mi-a spus că te-ar fi jignit adânc, dureros! Asta o judec și după mine, măicuță, pentru că și eu m-am simțit adânc jignit. Cum am auzit cele întâmplate, mi s-a întunecat mintea, n-am mai știut de mine, și am fost ca pierdut. M-am năpustit, Varenka dragă, orbit de o mânie cumplită, gata să mă duc la păcătosul acela. Nu știu ce aveam de gând să fac, pentru că eu nu vreau ca cineva să-ți pricinuiască nici cel mai mic rău, îngerașul meu! Ce trist mă simțeam! Se nimerise tocmai o vreme ploioasă, umedă, dintr-acelea care-ți sfâșie sufletul!... Eram gata să mă întorc și... atunci am căzut în păcat. L-am întâlnit pe Emelea[19]18, pe Emelian Ilici, un funcționar, adică un fost funcționar - că acum nu mai e, pentru că l-au dat afară de la noi. Nici nu mai știu ce face el de atunci, în ce chip își amărăște zilele... Cu el m-am dus... și uite-așa... Nu, zău, Varenka, îți face oare plăcere să citești despre nenorocirile prietenului dumitale și să afli istoria ispitelor prin care a trecut? A treia zi, seara, Emelea a fost acela care m-a îndemnat să mă duc la ofițer. Adresa am aflat-o de la portarul nostru. Și dacă tot a venit vorba despre dânsul, trebuie să-ți spun, măicuță, că-l luasem de mult la ochi pe voinicosul acela, încă de pe vremea când locuia în casă la noi. Abia acum îmi dau seama că fapta mea a fost necuviincioasă, pentru că eram băut când i s-a adus la cunoștință că vreau să-l văd. Ca să fiu drept,

Varenka, trebuie să-ți spun că nu-mi amintesc de nimic; atâta știu, că avea casa plină de ofițeri, ori, poate, vedeam eu dublu. Dumnezeu știe! Nu-mi amintesc, iarăși, nici ce-am vorbit, dar știu c-am vorbit mult, cuprins de o mânie dreaptă. Dar când vorbeam mai cu foc, m-au dat afară, m-au scos în brânci pe scări, adică nu chiar în brânci, dar de împins, tot m-au împins. Cum m-am întors - știi și dumneata, Varenka. Asta e tot. Fără îndoială că m-am înjosit, și mândria mea a avut de suferit, dar asta n-o știe nimeni din cei străini, nimeni afară de dumneata; iar dacă-i așa, e ca și cum nici nu s-ar fi întâmplat. Poate că judecata mea e bună. Dumneata ce zici, Varenka? Un lucru îl știu fără greș și anume, că anul trecut Axenti Osipovici de la noi a avut o ieșire față de Piotr Petrovici, dar în mare taină; a făcut-o pe ascuns. L-a chemat în camera portarului - am văzut asta printr-o crăpătură - și acolo i-a făcut ce a găsit de cuviință, dar totul s-a sfârșit cât se poate de bine, pentru că nimeni în afară de mine n-a văzut nimic, iar eu? Nici eu n-am văzut. Adică, vreau să spun că n-am suflat nimănui o vorbă. Și după toate astea, între Piotr Petrovici și Axenti Osipovici parcă tot nimic nu s-ar fi petrecut! Știi, Piotr Petrovici e om cu ambiție, și de aceea n-a povestit nimănui cele întâmplate, iar acum ei doi își dau bună ziua și-și strâng mâinile. Eu, Varenka, nu zic ba și nici n-aș îndrăzni să mă împotrivesc părerii dumitale; ai dreptate, am decăzut rău de tot, și, ceea ce e mai grav, am căzut chiar în propriii mei ochi! Dar se vede că așa mi-a fost scris, că așa-i soarta mea, și de soartă nu poți fugi, asta o știi și dumneata! Iacă! Ți-am povestit aici cu de-amănuntul toate nenorocirile și chinurile mele, Varenka, adică lucruri pe care ar fi fost mai nimerit să nu le citești. Sunt cam bolnav, măicuță, și mi-a pierit toată veselia. Și acum te încredințez de prietenia, dragostea și respectul meu și rămân, mult stimată Varvara Alexeevna,

preacredinciosul dumitale servitor,
Makar Devușkin

29 iulie

Mult stimate Makar Alexeevici!

Am citit amândouă scrisorile pe care mi le-ai trimis și m-am luat cu mâinile de cap! Ascultă, prietenul meu! Dumneata, fie că-mi ascunzi ceva și nu-mi vorbești despre toate nenorocirile dumitale, fie că... nu, zău, Makar Alexeevici, scrisorile dumitale mai poartă încă urma unei descumpăniri. Vino la mine, pentru Dumnezeu! Vino chiar azi, și, știi ceva? Vino la masă, și gata! Pentru că eu nu știu cum îți duci zilele și dacă te-ai împăcat cu proprietăreasa. Nu-mi scrii nimic despre asta, parcă ai vrea dinadins să treci totul sub tăcere. Cu bine, prietene! Să vii azi neapărat la noi. Zău, ai face mai bine să vii mereu la masă. Fedora gătește minunat. Rămâi cu bine.

A dumitale,
Varvara Dobroselova

1 august

Varvara Alexeevna, măicuță!

Ce bucurie pe dumneata, măicuță, că ți-a dat Dumnezeu prilejul să răsplătești binele cu bine și să-ți arăți recunoștința față de mine! Toate astea le cred eu, Varenka, cum cred în bunătatea inimioarei dumitale îngerești, și te rog - numai să nu mi-o iei în nume de rău - să nu mă mai certi ca atunci, zicându-mi că mi-am dat în petic acum, la bătrânețe. Am păcătuit, ce să-i faci! Dacă vrei cu tot

dinadinsul să vezi în asta un păcat. Dar mă costă prea mult să aud astfel de vorbe din partea dumitale! Știu că te superi când ți-o spun, dar inima mea, măicuță, e o rană vie! Omul sărac e mofturos! Așa-i stă în fire! Am simțit-o și înainte, dar acum o simt și mai mult. Omul sărac e pretențios! Altfel privește el lumea: se uită chiorâș la orice trecător, cată stânjenit în jur și ciulește mereu urechile - nu cumva se vorbește despre el? De pildă, de ce o fi ăsta așa de pârlit? Și ce-o fi gândind? Și cum o fi arătând pe o față, dar pe cealaltă? Și fiecare știe, draga mea, că omul sărac nu face nici două parale și că nimeni nu-i arată nici un pic de respect, orice-ai zice! După bârfitorii ăștia, cu omul sărac toate rămân cum au fost! Dar de ce rămân neschimbate? Pentru că, după părerea dumnealor, la cel sărac toate trebuie să fie pe dos și el n-are voie să aibă nimic sfânt, nici mândrie, nimic, nimic, nimic! Uite, mi-a spus Emelea adineauri că i-au strâns bani pe-o listă! Și ce crezi? Pentru fiecare zece copeici, l-au cercetat pe toate fețele! Ei ziceau că-i dau de pomană copeicile lor. Da de unde! Au plătit pentru ca să vadă un om sărac ca la panoramă! În ziua de azi, măicuță, până și binefacerile se fac într-un chip ciudat. Sau, cine știe, poate că așa a fost dintotdeauna? Ori nu se pricep oamenii să le facă, ori le fac prea iscusit, una din două! Poate că n-ai știut-o până acum? Atunci s-o știi de la mine! La altele nu prea ne pricepem noi, da la asta suntem meșteri, nevoie mare! Și de ce crezi că le știe săracul toate astea și le rumegă în gând? De ce? Păi, pentru că le-a încercat pe pielea lui! Sau pentru că, știe că, de pildă, se găsește neapărat în preajma lui unul care, ducându-se la restaurant, să se-ntrebe: „Da ce-o mânca azi coate-goale ăsta? Eu o să mănânc *sauté-papillotes*, iar dânsul poate numai un terci gol, fără unt. „Da ce-l privește pe el, mă rog, că o să mănânc terci gol? Și crezi că nu sunt oameni care să gândească astfel? Umblă ei, pamfletarii necuviincioși, și se uită la alde noi cum călcăm pe pietre: cu toată talpa sau numai cu vârful

cizmei? Sau că funcționarului cutare de la cutare instituție - consilier titular[20] - i se văd degetele goale prin găurile cizmelor ori îi ies coatele prin haină - și pe urmă se apucă să aștearnă totul pe hârtie și mai și tipăresc porcăria asta!... Îl privește pe el că sunt rupt în coate? Te rog să mă ierți, Varenka, pentru vorba grosolană, dar trebuie să-ți spun că săracul se rușinează, cum vă rușinați, bunăoară, voi, fetele. Că doar voi n-o să vă despuiați de față cu toată lumea - îți cer iarăși iertare pentru vorba grosolană! Tot așa nici săracului nu-i place să-și bage cineva nasul în cocioaba lui, ca să vadă cum îi el acasă la dânsul. Așa, vezi! Atunci, pentru ce m-ai jignit, Varenka, la fel cum mă jignesc vrăjmașii mei, care caută să-mi rănească cinstea și ambițiunea de om cinstit!

La birou iarăși am stat azi ca un urs, sau ca o curcă plouată, gata-gata să mor de rușine. Doamne, ce rușine mi-a fost, Varenka! Și este firesc să fie așa, când ți se văd coatele prin țesătura subțiată și când nasturii îți atârnă doar de un firicel de ață. Iar la mine, parcă-i un făcut, toate erau într-o neorânduială îngrozitoare! Cum să nu mă simt abătut? Și să vezi: însuși Stepan Karlovici a vrut să-mi spună azi ceva privitor la serviciu, a vorbit cât a vorbit și apoi a adăugat ca din întâmplare: „Ehei, Makar Alexeevici, taică!..” și nu și-a sfârșit gândul, dar eu am înțeles totul și până și chelia mi s-a înroșit. De fapt, n-a spus nimic deosebit, dar tot m-am neliniștit nițeluș și m-au năpădit gânduri triste. Să fi aflat ei, oare, ceva? Ferească sfântul dacă au aflat! Trebuie să-ți mărturisesc că bănuiesc, tare de tot, un om. Ce-i costă pe tâlharii ăștia să te vândă? Nimic! Îți dau în vileag toată viața particulară și prea puțin le pasă. N-au nimic sfânt.

Știu acum cine a făcut isprava asta! Ratazeaev. El cunoaște pe cineva de la instituția noastră și, stând de vorbă cu dânsul, i-o fi spus în treacăt toată povestea, la care se-nțelege că o mai fi adăugat și câte ceva de la el. Sau, poate o fi povestit la instituția lui, și de acolo vestea a

răzbit până la noi. Acasă la mine nu mai spun: fiecare știe totul și arată cu degetul spre fereastra dumitale; știu bine că arată! Ieri, când mă duceam la dumneata, la masă, s-au zgâit cu toții pe la geamuri, iar proprietăreasa a zis că cică „s-a încurcat dracul cu pruncul”, iar la urmă a spus o vorbă de ocară la adresa dumitale. Dar toate astea sunt un fleac față de ceea ce și-a pus în gând Ratazeaev, și anume să ne bage în literatură și să ne încondeieze într-o satiră subțire. A spus-o chiar el și s-a găsit un suflet bun dintre vecinii mei, care mi-a repetat vorbele lui. De atunci, n-am alt gând, măicuță, și nu știu ce hotărâre să iau. Ce să ne mai ascundem după degete, îngerașul meu? Se vede că l-am mâniat tare pe Dumnezeu! Ai vrut să-mi trimiți o carte, măicuță, oare să-mi mai țină de urât. Mai dă-o-ncolo de carte, draga mea! Ce-i o carte? O scorneală pusă pe socoteala oamenilor! Până și un roman e o minciună, scrisă de dragul huzurului și citită de cei ce n-au nici o altă treabă. Crede-mă, măicuță! Crede-mă, pentru că am trăit ani îndelungați pe lume și știu! Și chiar dacă-ți împoaie careva urechile cu vreun Shakespeare, zicându-ți, de pildă, că „exista un Shakespeare în literatură!”, să știi de la mine că și Shakespeare e un fleac! Toate sunt fleacuri, scrise numai pentru bătaie de joc!

Al dumitale,
Makar Devușkin

2 august

Mult stimate Makar Alexeevici!

Nu te mai pierde așa cu firea! Las’ că dă Dumnezeu și o să se liniștească toate! Fedora a găsit mult de lucru și pentru ea, și pentru mine, și ne-am apucat de treabă cu tragere de inimă; poate că o să dregem totul. Ea bănuiește

că neplăcerile pe care le-am avut eu în ultima vreme au o legătură oarecare cu Anna Feodorovna. Acum, însă, nu-mi mai pasă. Îmi simt astăzi sufletul nespus de ușor! Mi-ai spus că vrei să iei bani cu împrumut. Să te ferească Dumnezeu! Să vezi în ce bucluc intri când trebuie să-i dai înapoi! Mai bine fă-ți viața mai mult cu noi, vino mai des pe aici și n-o mai lua în seamă pe proprietăreasă! Cât privește pe ceilalți dușmani și răuvoitori ai dumitale, cred că te chinuiești degeaba, Makar Alexeevici. Bagă de seamă, ți-am spus doar și rândul trecut că sari mereu de la un lucru la altul! Și acum, cu bine! La revedere! Te aștept neapărat.

A dumitale,
V. D.

3 august

Varvara Alexeevna, îngerașul meu!

Mă grăbesc să-ți spun, viața mea, că am oarecare nădejdi. Îmi scrii, copila mea, îngerașul meu, să nu mă împrumut. Dar nu se poate, suflețelule! Și eu o duc prost de tot și cu mata s-ar putea să nu meargă toate chiar atât de bine, ferească Dumnezeu! Că doar ești firavă! Astea ți le scriu numai și numai ca să-ți dovedesc că am neapărată nevoie să mă împrumut. Și acum - mai departe.

Trebuie să-ți spun, Varvara Alexeevna, că la birou stau alături de Emelian Ivanovici. Nu-i același Emelian pe care-l cunoști dumneata. Acesta-i consilier titular, ca și mine, și noi doi suntem, cred, cei mai vechi slujbași: stâlpii! Are un suflet bun și cinstit, numai că-i ursuz și se uită la tine veșnic pe sub sprâncene. În schimb, e vrednic nevoie-mare! Are un scris cu adevărat englezesc și, dacă e să vorbim pe drept, scrisul lui nu-i cu nimic mai prejos decât al meu! Într-un cuvânt, e un om destoinic. Prieteni n-am fost niciodată. Doar un bună ziua sau la revedere, cum se

obișnuiește, și, dacă se întâmpla uneori să am nevoie de un briceag, mă rugam de el: „Dă-mi, Emelian Ivanovici, briceagul dumitale!” Într-un cuvânt, numai că între niște colegi de serviciu! Astăzi, însă, numai ce-l aud că-mi spune: „Ce-ai căzut pe gânduri, Makar Alexeevici?” Am văzut numaidecât că omul îmi vrea binele și mi-am deschis inima: așa și așa, zic, Emelian Ivanovici; adică nu i-am spus chiar totul, ferit-a sfântul, și n-am să-i spun niciodată, pentru că n-aș avea putere s-o fac, dar i-am mărturisit unele lucruri: cum că sunt strâmtorat și altele de același fel. „Păi de ce nu te împrumuți, taică, mi-a zis el. Chiar de la Piotr Petrovici, că știu că dă cu dobândă; m-am împrumutat chiar eu de la dânsul. Și nu ia mult, așa, ca să poți plăti!” Și am simțit, Varenka, am simțit că-mi bate inima mai tare. „Poate, mi-am zis eu, îi dă Dumnezeu gândul cel bun lui Piotr Petrovici și o să-mi împrumute ceva bani.” Îmi și făceam socoteala că o să-i plătesc gazdei, o să te ajut pe dumneata și o să-mi fac și eu câte ceva, că-i mai mare rușinea; mă simt prost chiar când stau pe scaun. Nu mai vorbesc de rânjiții aceia care-și bat mereu joc de mine; îi las în plata Domnului. Dar și excelența-sa trece uneori pe lângă masa noastră. Ce-ar fi să-și arunce, Doamne ferește, o căutătură spre mine și să vadă în ce hal au ajuns hainele mele! Că dumnealui prețuiește mai mult ca orice curățenia și ținuta corectă. Poate că nici n-o să-mi spună nimic, dar eu o să mor de rușine, o să mor negreșit! Drept care mi-am luat inima în dinți, am ascuns rușinea în buzunarul meu cel găurit și m-am dus la Piotr Petrovici, plin de nădejdi, mai mult mort decât viu, din pricina așteptării. Ei, ce să-ți spun, Varenka? Am rămas cu buzele umflate! El era ocupat. Vorbea cu Fedosei Ivanovici. M-am apropiat mai dintr-o parte și l-am tras de mânecă, adică: „Piotr Petrovici! Ei, Piotr Petrovici!” Atunci dânsul a întors capul, iar eu i-am spus că uite, așa și pe dincolo... vreo treizeci de rable ș.a.m.d. Întâi n-a înțeles, dar când i-am tălmăcit, s-a pornit pe râs și n-a răspuns nimic. Eu - iarăși.

Atunci dânsul m-a întrebat: „Da garanție ai?” Și și-a băgat nasul în hârtii. Scria și nici nu se uita la mine. Eu m-am fâstâcit. „Nu, zic, Piotr Petrovici, garanție n-am!” Și m-am pornit să-i tălmăcesc că o să-i dau din leafă, că o să-i dau neapărat, că o să socot drept cea dintâi datorie a mea... Dar tocmai atunci l-a chemat cineva. L-am așteptat să se întoarcă, dar dânsul, când a venit, s-a apucat să-și ascută pana, de parcă nici n-aș fi fost acolo. Eu însă țineam la ce știam eu, adică: „Piotr Petrovici, nu s-ar putea, totuși?...” Dar el tăcea și se prefăcea că nu mă aude. Am stat așa o vreme lângă el, apoi mi-am zis: hai să mai încerc o dată - și l-am tras de mânecă. Dar el n-a scos o vorbă! Și-a ascuțit frumos până și s-a apucat de scris. Atunci m-am depărtat și eu. Dânșii, măicuță, ar fi, poate, niște oameni cumsecade, da prea sunt mândri. Nu ca mine. Noi, ăștia, nu le ajungem nici cu prăjina la nas, Varenka! Pentru asta ți-am și povestit-o. Emelian Ivanovici a râs și el și a clătinat din cap, dar la urmă tot mi-a dat o speranță, drăguțul de el. Emelian Ivanovici e un om tare de treabă și mi-a făgăduit să pună o vorbă bună pentru mine la cineva; omul acela stă în cartierul Vîborgskaia storona și dă și el bani cu dobânda, e unul de clasa a 14-a. Emelian Ivanovici spune că o să-mi dea neapărat. O să mă duc chiar mâine la el. Ce zici? Că-i nenorocire mare dacă nu mă împrumut! Proprietăreasa mai-mai că nu mă azvârle afară din casă și nu vrea să-mi mai dea de mâncare. Ș-apoi și cizmele mele sunt tare rupte, măicuță, și n-am nasturi... Dă parcă numai asta-mi lipsește? Dacă ar vedea vreunul din șefii mei în ce hal umblu! E jale, Varenka, mare jale!

Makar Devușkin

4 august

Bunul meu Makar Alexeevici!

Pentru Dumnezeu, împrumută cât poți mai repede ceva bani; pentru nimic în lume nu ți-aș fi cerut un ajutor în împrejurările de față, dar... de-ai ști ce mi s-a întâmplat! Nu e chip să mai rămânem în casa asta! Mi s-a întâmplat o mare neplăcere și acum sunt nespus de tulburată și neliniștită! Închipuie-ți, prietene, că azi-dimineață vine la noi un necunoscut, un om în vârstă, aproape bătrân, plin de decorații. Am rămas foarte uimită, neștiind ce vrea. Fedora era dusă la băcănie. El a început să mă descoasă cum trăiesc și ce fac și, fără să mai aștepte răspunsul meu, a spus deodată că e unchiul acelui ofițer, că e foarte supărat pe nepotul său pentru felul cum s-a purtat și pentru că, din pricina lui, am ajuns în gura tuturor vecinilor; a mai spus că nepotul lui e un băietan fără minte, un fluieră-vânt. Și că dânsul e gata să mă ia sub ocrotirea lui; m-a sfătuit să nu dau ascultare tinerilor, a zis că-l doare sufletul pentru mine, de parcă aș fi fata lui, că nutrește față de mine simțăminte părintești și e gata să mă ajute în toate. Eu eram roșie ca para focului și nu știam ce să mai cred, dar pregetam să-i mulțumesc. El m-a luat cu de-a silă de mână, m-a mângâiat pe obraz și a spus că sunt drăguță și că-i plac nespus gropițele mele (Dumnezeu știe ce a mai spus). Apoi a vrut să mă sărute, zicând că-i bătrân (era atât de respingător!). Atunci s-a întors Fedora. Necunoscutul s-a rușinat puțin și a început să spună iarăși că mă respectă pentru sfiala și purtarea mea frumoasă și că ar vrea mult de tot să nu mă mai feresc de dânsul. Apoi a chemat-o pe Fedora deoparte și a căutat să-i dea bani, născocind o poveste cât se poate de ciudată. Dar Fedora nu i-a luat, se-nțelege. În sfârșit, s-a pregătit să plece, m-a mai încredințat o dată de simțămintele lui și a spus că o să mai vină și o să-mi aducă o pereche de cercei (părea și el destul de stânjenit); m-a sfătuit să-mi schimb locuința și să mă mut într-una frumoasă de tot, pe care a găsit-o dânsul și care n-o să mă coste nici un ban; a zis că m-a îndrăgit

pentru că sunt o fată cinstită și cuminte, că ar fi bine să mă feresc de tineretul stricat și, la urmă, a mai adăugat că o cunoaște pe Anna Feodorovna și că dânsa l-a rugat să-mi spună că o să treacă și ea să mă vadă. Atunci am înțeles totul. Nu mai știu ce-a fost cu mine! Pentru prima oară în viața mea am simțit ce-am simțit atunci! Mi-am ieșit cu totul din fire și l-am făcut de două parale. Fedora m-a ajutat și dânsa și aproape că l-a alungat din casă. Amândouă suntem de părere că toate astea le-a pus la cale Anna Feodorovna; altfel, cum de ar fi aflat despre noi?

Acum, la dumneata mi-e toată nădejdea, Makar Alexeevici, și te rog din suflet să mă ajuți! Nu mă lăsa în situația asta. Împrumută-te cu ce poți, te rog! Găsește ceva bani! N-avem cu ce să ne mutăm, iar de rămas aici nu poate fi vorba! Fedora e de aceeași părere. Ne trebuie cel puțin douăzeci și cinci de ruble. O să ți le dau înapoi, o să le câștig! Fedora o să-mi găsească iar de lucru, peste câteva zile, așa că nu te speria că dobânda e mare și primește orice condiție. O să-ți înapoiez tot, dar nu mă lăsa, pentru Dumnezeu! Îmi vine nespus de greu să te necăjesc, acum, când ai atâtea neplăceri, dar la dumneata mi-i toată nădejdea! Cu bine, Makar Alexeevici! Gândește-te la mine și Dumnezeu să te ajute!

V. D.

4 august

Varvara Alexeevna, drăguța mea!

Loviturile astea neașteptate mă doboară! Toate nenorocirile astea grozave mă omoară cu zile! Toți acești linge-blide și moșneguți nemernici, care vor cu tot dinadinsul să te-aducă pe patul de suferință, mai vor, tot ei - vorbesc de linge-blide - să mă nimicească și pe mine și o

să mă nimicească, pun mâna-n foc c-o să mă nimicească! Uite, acum, de pildă, mai bine mor decât să te las fără ajutor! Dacă n-o să te ajut, Varenka, atunci pot să mor! Atunci e curată moarte pentru mine! Iar dacă o să te ajut, o să-ți iei zborul, Varenka, cum zboară din cuibul ei o păsărică pe care vor s-o omoare păsările de pradă, cu clonțul lor nemilos! Asta mă chinuiește nespus, Varenka! Dar și dumneata, măicuță, ce crudă ești! Cum de spui toate astea? Ei te chinuiesc și te necăjesc, mata suferi, și pe deasupra te mai amărăști că trebuie să mă superi pe mine, și mai și făgăduiești că ai să câștigi banii pe care mi-i datorezi! Adică, dacă e să vorbim pe șleau, ai să te omori muncind, așa șubredă cum ești, ca să mă ajuți la sorocul hotărât! Dar gândește-te, Varenka, ce spui! Cum să coși, cum să lucrezi, cum să-ți frământi căpșorul, bietul de el, cu atâtea griji, cum să-ți strici ochișorii, cum să-ți bați joc de sănătatea matale? Ah, Varenka, Varenka! Eu nu-s bun de nimic, sufletul meu, și știu asta, știu că nu-s bun de nimic, dar o să fac așa, ca să fiu bun, n-avea grijă! O să învinge toate greutățile, o să-mi găsesc ceva de lucru dinafară, o să copiez tot felul de hârtii pentru diferiți condeieri, o să mă duc la ei, da, da, am să umblu și am să stărui să-mi dea de lucru! Pentru că ei, măicuță, caută copiști buni, știu eu bine asta! Iar pe dumneata n-o să te las să te ostenești! N-o să îngădui să-ți împlinești acest gând aducător de nenorociri - o să mă împrumut, îngerașul meu, o să mă împrumut neapărat! Mai degrabă mor decât să nu găsesc bani! Îmi mai scrii, draga mea, să nu-mi fie teamă de dobândă mare. N-o să-mi fie, măicuță. N-o să mă sperii de nimic. O să cer patruzeci de ruble de hârtie. Că nu-i mult, Varenka, ce zici? O să-mi dea oare patruzeci de ruble pe cuvânt? O să aibă atâta încredere în mine? Adică, vreau să te întreb dacă socotești că înfățișarea mea ar fi în stare să facă pe cineva să se încreadă în mine de la prima vedere? Adică, dacă se uită omul la mine, poate să-și facă o părere bună despre mine, ori ba? Te rog să te gândești bine,

îngerașule, și să-ți amintești dacă sunt în stare să impun cuiva? Ce părere ai? Știi, mă încearcă o teamă, de mă și sfiesc s-o spun, zău așa! Din patruzeci de ruble, douăzeci și cinci sunt pentru dumneata, Varenka, două pentru proprietăreasă, iar restul pentru cheltuielile mele. Să vezi, proprietăresei ar trebui să-i dau mai mult, chiar se cuvine, dar judecă și dumneata, măicuță, vezi câte nevoi am și o să înțelegi că nu-i chip să-i dau mai mult și deci nu face să mai vorbim despre asta; s-o uităm mai bine. O rublă de argint îmi trebuie pentru cizme; nici nu știu dacă o să mă pot duce mâine la serviciu cu cele vechi. Un fular, iarăși mi-ar trebui, pentru că cel vechi a împlinit anul; cum însă dumneata mi-ai făgăduit că-mi faci dintr-un șorțuleț vechi nu numai un fular, dar și un pieptăraș, las fularul la o parte. Așadar, o să am cizme și fular! Acum vin nasturii, drăguța mea! Cred că înțelegi și dumneata că nu pot umbla fără nasturi! Și, când colo, mi-a căzut aproape un șir întreg de la haină. Tremur la gândul că excelența-sa ar putea să vadă această neorânduiala și ar putea să zică... Dar ce n-ar putea să zică! Eu, măicuță, nici n-o să aud ce zice, pentru că o să mor, o să mor pe loc! Nici mai mult, nici mai puțin: o să mor de rușine, numai la gândul ăsta! Of, măicuță! După ce cumpăr tot ce-mi trebuie, o să-mi mai rămână trei ruble. Asta o să fie pentru traiul zilnic și tot din ei o să cumpăr o jumătate de funt de tutun, fiindcă eu, îngerașule, nu pot trăi fără tutun, și de nouă zile nu mi-am mai fumat luleaua. Drept să-ți spun, aș fi putut să-mi cumpăr tutun fără să știi dumneata, dar mi-a fost rușine. Cum adică, dumneata ești în nevoie, te lipsești de orice, iar eu să mă bucur de toate plăcerile? Ți-o spun mai mult ca să nu mă mustre cugetul. Îți mărturisesc cu inimă deschisă că-mi vine atât de greu acum, mai greu ca niciodată: adică n-am mai fost în viața mea atât de strâmtorat! Proprietăreasa mă disprețuiește, nimeni n-are stimă pentru mine, sărăcie cumplită, datorii... iar la birou, unde frații mei, funcționarii, nici înainte nu mă purtau în palme,

acum, măicuță... ei, da ce să mai vorbim! Caut să nu afle nimeni nimic, fac totul ca să nu se știe, ba mă ascund și eu cât pot și nu intru la birou decât cu fereală, ca să nu prea fiu văzut. Numai dumitale am avut puterea să-mi deschid inima!... Da ce-o să mă fac dacă nu-mi dă? Nu, nu, Varenka, mai bine nici să nu mă gândesc la una ca asta și să nu-mi amărăsc inima înainte de vreme. Ți-o spun numai ca să te feresc pe dumneata de acest gând, ca să nu te chinuiești cumva cu îndoiala asta cumplită. Doamne, ce ți s-ar întâmpla atunci! Ce e drept, n-ai mai pleca din locuința asta și ai fi în preajma mea, dar nu! Mai bine să nu mă întorc fără bani! Mai bine să pier, să mă înghită pământul! M-am întins la scris și s-ar cuveni să mă bărbieresc, că așa arăt mai îngrijit, iar înfățișarea îngrijită are totdeauna trecere. Ei, Doamne-ajută! Să mă închin și - la drum!

M. Devușkin

5 august

Bunul meu Makar Alexeevici!

Ce bine ar fi dacă nu te-ai pierde cu firea măcar dumneata! Că de amărăciuni nu ducem noi lipsă! Îți trimit treizeci de copeici de argint. Mai mult n-am de unde. Cumpără-ți ceva de care ai neapărată nevoie, ca să ne descurcăm măcar deocamdată. Nici nouă nu ne-a rămas aproape nimic, iar ce-o să fie mâine, numai Dumnezeu știe! Mare jale, Makar Alexeevici! Totuși, nu te amărî atâta! N-ai izbutit - n-ai izbutit! Ce să-i faci? Fedora zice că nenorocirea nu-i prea mare, că mai putem rămâne o vreme în locuința asta, că și dacă ne-am fi mutat, n-am fi câștigat mare lucru, pentru că ei, dacă-și pun mintea cu noi, ne găsesc oriunde am fi. Totuși, parcă nu prea-mi vine să mai

rămân aici, după cele întâmplate. Dacă nu mi-ar fi inima atât de grea, ți-aș mai spune și altceva.

Ce fire ciudată ai, Makar Alexeevici! Prea le pui pe toate la suflet! Asta o să te facă întotdeauna cel mai nefericit dintre oameni. Îți citesc cu multă luare-aminte scrisorile și văd în fiecare atâta grijă și atâta durere pentru mine, câtă n-ai avut, de bună seamă, nicicând pentru dumneata. Oricine ar spune că ai inimă bună. Eu însă pot să spun că e chiar prea bună. Îți dau un sfat prietenesc, Makar Alexeevici! Simt cu tot sufletul ce-ai făcut pentru mine și-ți mulțumesc pentru toate; dar judecă și dumneata! Crezi oare că-mi vine ușor să văd că și acum, după toate nenorocirile pe care le-ai îndurat și a căror pricină - fără să vreau - am fost eu, că și acum, zic, simți adânc bucuriile și durerile mele, nu trăiești decât prin simțirile mele! Dacă pui la inimă atât de mult supărările altora, dacă suferi atât de mult pentru orice, atunci cum să nu fii cel mai nenorocit dintre oameni? Astăzi, când ai venit la mine după slujbă, m-am speriat când te-am văzut cum arăți. Erai atât de palid la față, îngrozit, deznădăjduit! Păreai cu totul pierdut, și asta numai pentru că ți-era teamă să-mi spui că n-ai izbutit! Ți-era teamă să mă amărăști, să mă sperii! Dar când ai văzut că-mi venea aproape să râd, ți-a trecut și dumitale spaima! Nu fi abătut, Makar Alexeevici! Nu-ți pierde cumpătul! Privește mai liniștit lucrurile. Te rog, te rog din suflet! Ai să vezi că toate or să fie bune, că totul o să se schimbe spre bine! Altminteri, dacă te doare mereu inima din pricina necazurilor altora, ai s-o duci prea greu în viață. Rămâi cu bine, prietenul meu. Încă o dată, te rog, nu te neliniști prea mult pentru soarta mea.

V. D.

5 august

Varenka, sufletelul meu!

Bine, îngerașule, bine! Zici că nu-i chiar o nenorocire atât de mare că n-am găsit bani. Bine! M-am liniștit și mă simt chiar fericit în ceea ce te privește. Pot să spun că mă bucur că n-ai să mă părăsești și că ai să rămâi în locuința asta. Și dacă e să vorbim deschis, apoi inima mea s-a umplut toată de fericire când am văzut ce drăguț scrii despre mine în scrisoarea dumitale și cât de frumos vorbești de simțămintele mele. Nu c-aș fi mândru, dar îmi pare bine că mă iubești atâta și că ai grijă de sufletul meu. Ei, da ce să mai vorbim de suflet! Sufletu-i suflet, iar dumneata, măicuță, îmi spui să nu-mi pierd curajul. Păi, eu, îngerașul meu, sunt de aceeași părere - că nu trebuie să mi-l pierd! Și totuși... judecă și dumneata, măicuță, cu ce cizme o să mă duc mâine la birou? Ei, aici e aici! Uite, un gând ca ăsta e în stare să înnebunească un om, zău așa! Și nu pentru mine mă frământ, draga mea, nu pentru mine sufăr. Mi-e totuna. Pot merge pe un ger de crapă pietrele, fără manta, fără cizme; am să rabd, am să îndur! Nu-mi pasă! Sunt un om mic, nu-s năzuros. Dar ce o să zică ceilalți? Dușmanii mei, gurile rele, ce o să spună când o să mă vadă fără manta? Că doar de ochii lumii purtăm manta, umblăm încălțați cu cizme. Iar mie, măicuță scumpă, sufletelul meu, cizmele îmi trebuiesc pentru ca să fiu respectat, pentru bunul meu nume! Dacă cizmele-s găurite, s-a sfârșit și cu una, și cu alta! Crede-mă, draga mea, că o știu din anii îndelungați ai vieții mele; ascultă un bătrân care cunoaște lumea și oamenii! Nu da crezare nemernicilor și bârfitorilor!

De fapt, nici nu ți-am povestit încă în amănunțime cum s-au petrecut astăzi lucrurile, măicuță, și ce a trebuit să îndur. Că de îndurat, am îndurat atâta durere sufletească într-o singură dimineață, câtă nu îndură altul într-un an întreg! Uite cum a fost: M-am dus cu noaptea-n cap, ca să-l găsesc și pe dânsul acasă și să nu întârzii nici eu de la

slujbă. Turna cu găleata și era o fleșcăraie... M-am înfășurat cât mai bine în manta și am pornit-o la drum, tot rugându-mă în gând: „Doamne, Dumnezeule, iartă-mi păcatele cele grele și fă să mi se împlinească vrerea!” Iar când am trecut pe lângă o biserică, mi-am făcut cruce și m-am căit iar de păcatele săvârșite, dar pe urmă mi-am zis că nu se cade să mă tocmesc cu Dumnezeu. M-am cufundat adânc în gânduri; nu vroiam să privesc nici în dreapta, nici în stânga, și mi-am urmat calea, fără să mă mai uit pe unde calc. Străzile erau pustii. Chiar dacă mai trecea câte cineva, părea tare grăbit, supărat și plin de griji! Și nu era de mirare, că doar oamenii aceia nu plecaseră la plimbare de cu noapte și pe o vreme ca asta! Apoi mi-a ieșit în cale un pâlc de lucrători în straie mânjite. Mai-mai să mă calce în picioare, necioplițiii! Și m-a cuprins îndoiala, teama! La bani nici că vroiam să mă mai gândesc, drept să spun! Mergeam și eu așa, la noroc! Când s-ajung la podul Voskresenski, mi s-a desprins talpa la o cizmă! Nu știu nici eu cum am mers mai departe! Pe deasupra, l-am mai întâlnit și pe Ermolaev, conțopistul nostru, care s-a oprit și a stat smirnă când m-a văzut, iar apoi m-a urmărit din ochi, de parcă-mi cerea de-o votcă. „Ehei, frățioare, mi-am zis eu, de ce rachiu mai poate fi vorba acum?!” Apoi m-a răzbit oboseala. M-am oprit o clipă, mi-am tras sufletul și hai iar la drum. Mă tot uitam în stânga și-n dreapta, căutam la ceaș putea să-mi opresc gândul că să mă mai înveselesc, să prind un pic de inimă. Dar nu mă puteam gândi la nimic altceva și, pe deasupra, mai eram și așa de plin de glod, că-mi era silă de mine. În cele din urmă, am zărit în depărtare o casă de lemn, galbenă, cu un mezanin care semăna cu un fel de foișor! „Asta o fi, mi-am zis eu, asta-i casa lui Markov, despre care mi-a vorbit Emelian Ivanovici.” (Markov e acela care dă bani cu dobânda, măicuță!) Când am văzut-o, m-am pierdut de-a binelea cu firea și, cu toate că știam că-i casa lui Markov, am întrebat pe un vardist: cine șade acolo? Vardistul s-a nimerit a fi tare grosolan:

vorbea în silă, de parcă ocăra și strecura vorbele printre dinți, cu scârbă, dar până la urmă mi-a spus totuși că-i casa lui Markov. Vardiștii ăștia sunt de obicei cu totul nesimțitori la durerile altora. Zici că de ce să-mi pese mie de un vardist? Ei da, iată că mi-a rămas în suflet un simțământ amar și greu! Într-un cuvânt, venea colac peste pupăză! Ce e drept, omul cată să lege toate celea de durerea lui! Așa se întâmplă totdeauna... M-am plimbat întâi de trei ori încoace și încolo pe dinaintea casei lui Markov, și cu cât umblam mai mult, cu atât mă simțeam mai prost: „Nu, îmi ziceam eu, n-o să-mi dea, n-o să-mi dea pentru nimic în lume! De cunoscut, nu mă cunoaște, treaba cu care am venit e foarte încurcată și nici înfățișarea mea nu-i dintre acelea care să-ți ia ochii... Acum, ce-o vrea Dumnezeu!” mi-am spus apoi. „Să nu zic pe urmă că n-am fost! Încercarea moarte n-are!” Și am deschis încetișor portița. Când colo - altă belea: s-a legat de mine o javră de cățelușă păcătoasă, din curte! Lătra de se îneca, nu alta! O întâmplare ca asta, măruntă și ticăloasă, e în stare să scoată din fire un om, măicuță, să-l facă sfios și să-i zădărnicească orice hotărâre dinainte luată! Am intrat în casă mai mult mort decât viu! Și n-am apucat bine să intru, că am dat de alt bucluc: era cam întuneric acolo și n-am băgat de seamă că jos, lângă prag, e o muiere, și m-am împiedicat de dânsa. Muierea aceea strecura lapte dintr-o doniță în ulcioare, și numai bine l-a vărsat pe jos! Și când mi ți-a dat drumul la gură și a prins a țipa, proasta de ea, că adică „Un’ te vâri, taică, ce cauți aici?” Și dă-i, și dă-i... L-a pomenit și pe ucigă-l toaca! Ți le spun pe toate, măicuță, pentru că în treburi de-astea am pățit totdeauna cam la fel! Se vede că așa mi-a fost scris: să mă împiedic de câte ceva în viață. Când a auzit gălăgia asta, a ieșit și gazda, o bătrână care aducea cu muma pădurii. M-am repezit atunci la dânsa și am întrebat-o dacă aici șade Markov. „Nu!” a răspuns dânsa. Apoi a stat ce-a stat, m-a cercetat cu de-amănuntul din ochi și m-a întrebat: „Da ce

vrei cu dânsul?” Eu m-am apucat să-i spun că uite așa și pe dincolo, Emelian Ivanovici... și așa mai departe. „Am o treabă cu dumnealui”, zic. Bătrâna a chemat-o atunci pe fie-sa. A ieșit și fata, coaptă de ani, în picioarele goale, și bătrâna i-a zis: „Cheamă-l încoace pe taică-tău! E sus, la chiriași! Iar mata poftim în casă!” Am intrat într-o odaie destul de frumoasă, cu poze pe pereți - aproape toate numai portrete de generali - cu o canapea, o masă rotundă, ghivece cu rezeda și balsamine... „N-ar fi oare mai bine să mă car cât mai iute de aici? îmi ziceam eu. Să plec ori ba?” Îți dau cuvântul meu de onoare, măicuță, că am vrut să dau bir cu fugiții! „Mai bine vin mâine, o să fie și vremea mai frumoasă, și o să mă mai liniștesc... Că azi și laptele l-am vărsat, și generalii din perete se uită urât la mine...” Am și pornit-o spre ușă, dar tocmai atunci a intrat și el... Un om așa și așa: cărunt, cu ochi mici și vicleni, îmbrăcat cu un halat soios și încins la brâu cu o frânghie. M-a întrebat ce vânt mă aduce, iar eu i-am zis că uite așa și pe dincolo... Emelian Ivanovici... vreo patruzeci de ruble, zic, mi-ar trebui... și n-am mai isprăvit. Am văzut după ochii lui că pierdusem! „Nu, nici vorbă nu poate să fie, mi-a răspuns dânsul. N-am bani. Dar... ce zălog ai adus?” Atunci i-am spus că zălog n-am, că mă cunoaște Emelian Ivanovici, într-un cuvânt, i-am lămurit toate câte vroia să le știe. El m-a ascultat și pe urmă a zis: „Nu! Ce-i tot dai zor cu Emelian Ivanovici? N-am bani!” „Întocmai cum mi-am închipuit, îmi ziceam eu. Știam dinainte, presimțeam!” Într-un cuvânt, Varenka, mai bine mă înghițea pământul în clipa aceea! Deodată am simțit că mă ia cu frig, picioarele mi-au amorțit și mă furnică pe șira spinării. Mă uitam în ochii lui, iar dânsul se uita la mine, și vedeam că-i stă pe limbă să-mi spună: „Ci mai cară-te odată, frățioare, că la mine n-ai ce căta”. Mai pe scurt, dacă mi s-ar fi întâmplat una ca asta în altă parte, aș fi murit de rușine. „Și la ce-ți trebuie banii?” (Ca să vezi ce m-a întrebat, măicuță!) Am deschis și eu gura, mai mult ca să nu tac, dar el nici n-a

vrut să mă audă: „N-am bani, zice, și pace! Altfel, ți-aș da cu plăcere.” I-am spus și i-am tot spus cum că nu cer mult, că „o să ți-i dau, zic, o să ți-i dau în ziua cuvenită, ba chiar și mai înainte”, că poate să-mi ia o dobândă cât de mare, că o să i-o dau, zău că o să i-o dau. În clipa aceea, măicuță, mi-am amintit de dumneata, de toate necazurile și nevoile dumitale, de cele cincizeci de copeici pe care mi le-ai dat. „Nu, a zis dânsul, ce-i tot dai zor cu dobândă? Dacă mi-ai fi adus vreo garanție, mai treacă-meargă! Așa, n-am bani, zău că n-am. Altminteri, îți dădeam cu plăcere!” A mai spus și „zău”, ticălosul!

Nici nu mai știu, draga mea, cum am ieșit de la dânsul, cum am trecut de cartierul Vîborg, cum am ajuns la podul Voskresenski. Eram din cale-afară de obosit și rebegit de frig până în măduva oaselor; la slujbă am ajuns abia pe la zece și am vrut să mă mai curăț de glod, dar Sneghirev, paznicul, nu m-a lăsat; a zis că-i stric peria, „iar peria, boierule, e a statului!” Ca să vezi cum se poartă cu mine, măicuță! Am ajuns și pentru alde dumnealui mai rău ca o cârpă de care-ți ștergi picioarele. Știi ce mă omoară pe mine, Varenka? Nu atât lipsa de bani, cât toate necazurile de pe lumea asta, toate șușotelile, zâmbetele și glumele ce se fac pe socoteala mea. Și excelența-sa ar putea să zică în treacăt o vorbă mai nu știu cum despre mine! Of, măicuță, s-au dus zilele mele frumoase, s-au dus! Azi am recitit toate scrisorile dumitale! Ce trist sunt, măicuță! Cu bine, draga mea! Dumnezeu să te aibă în pază!

M. Devușkin

P.S. Am vrut să-ți povestesc necazul meu mai mult în glumă, dar văd că gluma nu prea mi-a izbutit. Ei, ce să-i faci? Vroiam să te mai înveselesc! Dar o să trec pe la dumneata, măicuță, o să trec neapărat, chiar mâine.

11 august

Varvara Alexeevna, draga mea, măicuță!

S-a isprăvit cu mine, s-a isprăvit cu noi amândoi, s-a isprăvit pentru totdeauna! Bunul meu nume, mândria mea, toate au fost pătate, toate s-au dus pe copcă. Sunt un om pierdut, măicuță, și dumneata împreună cu mine! Suntem pierduți pe vecie! Eu, numai eu te-am nenorocit! Toată lumea mă alungă, măicuță, mă ia în râs, iar gazda mă ocărăște cu vorbe urâte, fără pic de rușine! Astăzi a țipat la mine, m-a făcut de două parale, de parcă aș fi fost cel mai de pe urmă netrebnic! Iar seara, la Ratazeaev, cineva dintre chiriași a început să citească cu voce tare o ciornă de scrisoare pe care ți-am scris-o eu dumitale, și care mi-a căzut nu știu cum din buzunar. Vai, ce haz au făcut, măicuță dragă, de-ai ști numai! Ce de porecle ne-au dat, cum au râs cu hohote, nemernicii! Atunci, m-am dus la ei și i-am spus lui Ratazeaev că e un mișel, un trădător. Ratazeaev mi-a răspuns că trădător sunt eu și că mă țin de tot felul de conchete[4]. „Dumneata, zice, te-ai ascuns de noi! Ești, zice, un crai, un Lovelace[21]!” Și acum toată lumea din „Lovelace” nu mă mai scoate, de parcă nici n-aș avea alt nume! Mă auzi, îngerașule? Ei știu acum totul, au aflat totul despre noi și despre cele în legătură cu dumneata, într-un cuvânt - totul! Da ce zic eu? Până și Faldoni a prins grai, până și el ține cu dânșii. L-am trimis azi la mezelărie să-mi aducă ceva de acolo și n-a vrut să se ducă! N-a vrut, și pace! Zicea că are treabă. „Ești dator s-o faci!” i-am zis eu. „Ba nu-s dator de fel, mi-a răspuns dânsul. Dumneata nu-i plătești cucoanei mele, se cheamă că nici eu nu-ți sunt dator cu nimic!” N-am mai putut răbda o asemenea jignire din partea unui mujic necioplit și i-am zis: „Prostule!” Iar dânsul: „Cine spune ăla este!” Eu mi-am închipuit că-i băut și de aceea îmi spune o asemenea obrăznicie. I-am zis:

[4] Cuceriri scris fonetic (în limba franceză). Corect: *conquêtes*.

„Ești beat, neghiobule!” Iar dânsul: „Da ce, mi-ai dat dumneata de rachiu? Mi-e că nu prea ai nici dumneata cu ce să-ți plătești un păhărel! Te milogești la o... nu știu cine pentru câteva copeici!” Și pe urmă a adăugat: „Halal boier, n-am ce zice!” Ca să vezi, măicuță, unde au ajuns lucrurile! Mi-e și rușine să trăiesc, Varenka! Parcă m-ar arăta cu degetul toată lumea. Mai rău decât un vagabond fără acte! Ce de necazuri amare, măicuță! Sunt pierdut, pierdut pentru totdeauna!

M. D.

13 august

Mult stimatul meu Makar Alexeevici!

Toate nenorocirile de pe lume cad pe capul nostru! Nu mai știu nici eu ce să fac! La dumneata mă gândesc, cum o să te descurci; că la mine, slabă nădejde. M-am ars la mâna stângă cu fierul de călcat. L-am scăpat, nici eu nu știu cum, și m-am lovit și m-am ars, toate la un loc! Acum nu pot lucra, iar Fedora e de trei zile în pat. Sunt nespus de îngrijorată! Îți trimit treizeci de copeici de argint; e aproape tot ce ne-a rămas și numai Dumnezeu știe cât de mult aș vrea să te ajut acum, când ești la strâmtoare. Îmi vine să plâng de ciudă! Rămâi cu bine, prietene! Dacă ai trece azi pe la noi, ar fi pentru mine o mare mângâiere!

V. D.

14 august

Makar Alexeevici, ce-i cu dumneata? Nu ți-e teamă de Dumnezeu? Ai să mă scoți din minți! Nu ți-e rușine? Îți cauți singur pieirea! Gândește-te la bunul dumitale nume!

Ești un om cinstit, cu suflet nobil, cu ambiție! Ce-ai să te faci, dacă află lumea de isprăvile dumitale? Ai să mori de rușine, nu alta! Nu te gândești la părul dumitale cărunt? Nu ți-e frică de Dumnezeu? Fedora a zis că n-o să te mai ajute niciodată și nici de la mine n-o să mai vezi un ban de aci înainte! Ce faci cu mine, Makar Alexeevici? Ori crezi, poate, că nu-mi pasă de purtarea dumitale? Habar n-ai câte îndur din pricina ei, Makar Alexeevici! Mi-e cu neputință să cobor scara aici la noi: toată lumea se zgâiește la mine, mă arată cu degetul și spune niște lucruri de mă apucă groaza! Da, chiar așa: spune că *m-am încurcat cu un bețivan*! Crezi că-mi face plăcere s-o aud? Când te-aduce cu trăsura acasă, chiriașii se uită cu scârbă la dumneata și spun: „Ia te uită! L-a adus pe slujbașul acela de acolo!” Iar mie îmi crapă obrazul de rușine pentru dumneata. Îți dau cuvântul meu că o să mă mut de aici! O să mă tocmesc fată în casă ori spălătoreasă, da aici nu mai rămân. Ți-am scris să treci pe la mine și n-ai trecut. Se vede că puțin îți pasă de lacrimile și rugămințile mele, Makar Alexeevici! Și de unde ai găsit bani? Pentru numele lui Dumnezeu, ferește-te! Ai să te duci de râpă, așa, de pomană! Ce rușine, ce ocară! Ieri, proprietăreasa nici n-a vrut să te primească în casă! Ai dormit în antreu! Am aflat totul! De-ai ști numai cât de greu mi-a fost pe suflet când am auzit! Să vii la mine! Ai să vezi ce bine o să te simți cu noi! O să citim împreună, o să ne amintim de zilele demult apuse. Fedora o să ne povestească și ea cum a umblat pe la locurile sfinte. Dacă ții la mine, dragul meu, nu te lăsa dus pe calea pierzaniei și nu mă pierde și pe mine! Că doar pentru dumneata mai trăiesc pe lumea asta și tot pentru dumneata stau aici, ca să-ți fiu aproape! Asta s-o știi! Fii om întreg, fii tare și cinstit. Nu uita că sărăcia nu-i un păcat. Și-apoi, de ce te pierzi atâta cu firea? Toate astea sunt vremelnice! Cu ajutorul lui Dumnezeu o să se îndrepte lucrurile! Dar stăpânește-te! Îți trimit douăzeci de copeici! Cumpără-ți tutun ori altceva, ce-ți poftește inima, dar,

pentru Dumnezeu, nu-i cheltui cu lucruri rele. Și vino pe la noi, vino neapărat! Poate că o să-ți fie iar rușine, dar nu trebuie! Rușinea asta n-are nici un temei. Numai de te-ai căi sincer de cele întâmplate. Nu-ți pierde nădejdea în Dumnezeu. El o să le orânduiască pe toate cum e mai bine!

V. D.

19 august

Varvara Alexeevna, măicuță!

Mi-e rușine, lumina ochilor mei, mor de rușine, Varvara Alexeevna! De altfel, am făcut oare într-adevăr ceva atât de rău? De ce să nu-mi veselesc puțin inima? Așa uit și de tălpile cizmelor mele, și nu mă mai gândesc la ele; o talpă e un fleac și întotdeauna o să rămână doar o talpă ticăloasă și murdară - nimic mai mult! Și cizmele tot un fleac sunt! Până și înțelepții greci umblau fără cizme. Atunci, noi de ce ne batem atâta capul cu un lucru care nu merită grija noastră? Atunci, pentru ce râd oamenii de mine și mă disprețuiesc? Ah, măicuță dragă, ce te-ai găsit să-mi scrii și mata! Fedorei să-i spui că-i o mincinoasă, o zăpăcită, o scandalagioaică și, pe deasupra, o proastă fără pereche! Cât privește părul meu cărunt, și aici greșești, draga mea! Nu-s de fel așa de bătrân cum mă crezi. Emelea îți trimite închinăciuni. Îmi scrii că te-ai amărât și ai plâns. Pot să-ți spun și eu că m-am amărât și am plâns. Închei, dorindu-ți sănătate și noroc. Cât despre mine, sunt și eu bine, sănătos și rămân, îngerașule, al dumitale prieten

Makar Devușkin

21 august

Mult stimata și buna mea prietenă Varvara Alexeevna!

Simt că sunt vinovat, simt că am păcătuit față de dumneata, dar cred că nu folosește la nimic, măicuță, că simt toate astea! Orice-ai zice, dar așa e! Le-am simțit eu și mai înainte de a face ce-am făcut, și totuși m-am lăsat copleșit de tristețe și am păcătuit, cu toate că-mi dădeam seama că sunt vinovat. Nu-s nici rău și n-am nici inimă de piatră, iar ca să-ți sfâșie cineva inimioară, scumpa mea, trebuie să fie nici mai mult, nici mai puțin decât un tigru sângeros! Eu însă sunt blând ca un miel și, după câte știi, n-am nici un fel de porniri sângeroase și, prin urmare, nu-s chiar atât de vinovat, îngerașule, de fapta mea, cum nu-s vinovat nici în inimă, nici în cuget. Și, dacă-i așa, nu știu nici eu cu ce-s vinovat. E o poveste tare încurcată, măicuță! Mi-ai trimis treizeci de copeici de argint și pe urmă iarăși douăzeci de copeici. Și, când am văzut bănuții matale de orfană, mi s-a strâns inima de durere! Ți-ai ars mânuța, curând n-o să ai ce mânca, și-mi scrii să-mi cumpăr tutun! Spune și dumneata! Ce trebuia să fac? Ori, poate, te gândești că trebuia să te jefuiesc ca un tâlhar, fără pic de rușine, pe dumneata, o biată orfană?! Și uite-așa s-a întâmplat, măicuță, că am decăzut atât de rău; adică nu! Mai întâi am simțit că nu-s bun de nimic și că nu fac mai mult decât talpa aceea a mea și am început să cred că nici nu-i bine să mă socot un om de preț, ci, mai degrabă, un netrebnic și chiar - într-o oarecare măsură - un nerușinat. Ei, și când am pierdut stima față de mine însumi, când mi-am zis că n-am nici un fel de calități și nici demnitate nu mai am, atunci s-a sfârșit cu mine! Trebuia să decad, trebuia neapărat! Așa mi-a fost scris și nu-s vinovat! La început am ieșit să iau puțin aer. Și atunci toate s-au potrivit parcă anume: firea însăși vărsa lacrimi, era frig și ploua! Iar Emelea s-a nimerit și el pe aproape. El, Varenka, a amanetat tot ce-a avut și banii i-a cheltuit

mereu în același fel, iar când l-am întâlnit eu, mi-a zis că de două zile n-a pus strop de băutură-n gură și că vrea să zălogească un lucru pe care nu-l primește nimeni, cu nici un chip, pentru că nu-i prevăzută nici o plată pentru el! Și atunci, Varenka, m-am lăsat înduplecat, mai mult din milă decât din vreo pornire de-a mea. Așa am căzut în păcat, măicuță! Și ce de lacrimi am vărsat amândoi! Am vorbit de dumneata. E un om bun Emelea, chiar foarte bun și simțitor; și eu, măicuță, am inima simțitoare, și mi se întâmplă de-astea tocmai pentru că le pun pe toate la inimă. Știu foarte bine ce-ți datorez dumitale, draga mea. De când te-am cunoscut, am început să mă cunosc și pe mine mai bine și să te iubesc pe dumneata. Până atunci, fusesem tare singuratic, îngerașule; cred că nici nu trăiam cu adevărat: dormeam! Nemernicii ăștia din jurul meu ziceau că până și înfățișarea mea e respingătoare și se fereau de mine; așa am început și eu să mă scârbesc de mine însumi; ei mai ziceau că-s tâmpit și atunci am început și eu să cred că-s tâmpit cu adevărat; dar dumneata, de cum te-ai ivit în viața mea mohorâtă, ai și revărsat lumină peste ea, și atunci inima mi s-a umplut de acea lumină, mi-am găsit pacea sufletească și am aflat că nu-s mai rău decât alții. E adevărat că n-am nimic deosebit, că n-am strălucire, că n-am „maniere”. Dar sunt om, cu inima și cugetul meu. Și dacă am simțit că sunt prigonit de soartă, înjosit de ea, mi-am zis iarăși că n-am demnitate și m-am amărât atât de rău, încât mi s-au spulberat toate nădejdile. Și acum, pentru că ți-am spus totul, măicuță, te rog și eu pe dumneata, cu lacrimi în ochi, să nu mă mai descoși despre cele petrecute! Că mi se frânge inima și mi se umple sufletul de amărăciune grea.

Te încredințez, măicuță, de tot respectul meu, și rămân al dumitale preacredincios

Makar Devușkin

3 septembrie

Makar Alexeevici, nu mi-am sfârșit scrisoarea de rândul trecut, pentru că mi-a venit greu să-ți scriu. Uneori, am clipe când vreau să fiu singură. Să plâng singură, să fiu tristă, să fiu îndurerată, fără ca cineva să mă mângâie; și astfel de clipe sunt tot mai dese în viața mea. Atunci amintirile au pentru mine un farmec nelămurit, care mă fură pe de-a-ntregul, astfel încât ceasuri în șir rămân rece față de tot ce-i în jurul meu și uit de ceea ce se petrece în realitate. Tot ce mă mișcă în viața de acum - o bucurie, o tristețe, o durere - îmi aduce aminte de câte un lucru asemănător din trecut și mai ales din copilărie, din vremea de aur a copilăriei mele! Întotdeauna, după asemenea clipe, mi-e sufletul greu. Mă simt istovită de parcă m-ar secătui visările, iar sănătatea mi se șubrezește și așa pe zi ce trece.

Astăzi, însă, dimineața e atât de proaspătă, de luminoasă și strălucitoare, cum rar am pomenit prin părțile astea, toamna! Ea m-a înviorat și am întâmpinat-o cu bucurie. Da, a sosit și toamna! Cât de mult îmi plăcea acest anotimp la țară! Eram copil pe-atunci, dar de simțit, simțeam multe! Seara îmi plăcea mai mult decât dimineața. Îmi amintesc de un lac care se găsea la doi pași de noi, la poalele unui deal. Lacul acela - parcă-l văd și acum - lacul acela era mare, limpede și curat ca cleștarul. În serile liniștite, și lacul era liniștit; nici o frunză nu se mișca pe copacii din jur, pânza apei era neclintită ca o oglindă, și aerul răcoros, chiar rece. Iarba se acoperea de rouă, ferestruicile căsuțelor din jur se luminau una câte una, cirezile se întorceau în sat... În ceasul acela o zbugheam pe nesimțite de-acasă și mă duceam să privesc îndelung fața lacului. Jos, pe mal, ardea câte un braț de vreascuri strâns de pescari, și flăcările se oglindeau până departe în apă. Cerul era de un albastru rece, tivit pe margini cu un roșu aprins,

care pălea din ce în ce. Apoi răsărea luna; aerul era atât de limpede, că se auzea orice zgomot, cât de slab: foșnetul aripilor unei păsări speriate, cântecul păpurișului fremătând sub adierea blândă a vântului, plescăitul apei în care se zbenguiau peștișorii. Din apa albastră se ridica ușor un abur albicios, străveziu. Zărea se întuneca, totul se cufunda în neguri, în timp ce lucrurile din apropiere - barca, malul, ostroavele - se deslușeau, dimpotrivă, atât de viu, de parcă ar fi fost anume dăltuite. Câte un butoi aruncat sau uitat pe apă sălta ușurel, legănat de undă, sălciile pletoase își amestecau frunzele ruginii printre firele de păpuriș, iar câte un pescăruș întârziat se cufunda o clipă în apa rece, apoi se înălța iarăși bătând grăbit din aripi și pierea în neguri... Eram numai ochi și urechi și mă simțeam nespus de fericită. Și când te gândești că eram doar o fetișcană, un copil!...

Îmi plăcea atât de mult toamna, toamna târzie, când se isprăvesc secerișul și muncile câmpului, când încep șezătorile, când toți așteaptă venirea iernii... atunci cerul se posomorăște din pricina norilor, frunzele galbene se așternă cărări-cărări la marginea pădurii cu crengile dezgolite, iar pădurea pare albastră, apoi neagră, mai ales seara, când o învăluie negurile de nepătruns... Prin vălul lor, copacii se întrezăresc ca niște arătări uriașe, înfricoșătoare. Uneori, întârziam la plimbare, mă răzlețeam de ceilalți și hoinăream singură; deodată, o luăm la goană: mi-era teamă! Tremuram ca varga și-mi ziceam: „Ce-ar fi să se ivească o nălucă înspăimântătoare din scorbura aceea?” Deodată se stârnea vântul care străbătea în goană pădurea și o făcea să vâjâie, să freamăte, să se vaiete cu glas jalnic; sau smulgea smocuri întregi de frunze de pe crengile istovite, le învolbura prin aer, iar în urma lor se ridicau stoluri mari și gălăgioase de păsări care împânzeau și întunecau tot cerul. Spaima punea stăpânire pe mine! Și deodată auzeam parcă un glas care-mi șoptea: „Fugi, fugi, copilă, nu mai zăbovi aici în ceasul acesta de

groază! Fugi, fugi!” Îmi pierea inima de frică și fugeam de rupeam pământul. Ajungeam acasă cu sufletul la gură și acolo dădeam de lume, de veselie... Nouă, copiilor, ni se dădea fiecăruia să facem câte ceva: dezghiocam mazăre sau curățăm mac. În sobă sfârâiau lemnele umede, măicuța veghea plină de voie bună asupra lucrului nostru, Uliana, bătrâna dădacă[22], ne povestea din trecute vremi sau ne spunea basme de groază cu vrăjitori și morți, iar noi, copiii, ascultând-o, cu tot zâmbetul de pe buze, ne ghemuiam unii în alții. Apoi, deodată, se lăsa o clipă de tăcere... I-auzi! Un zgomot! Parcă bate cineva la ușă! Nici gând! Sfârâie fusul bătrânei Frolovna. Și ne porneam pe un râs!... Dar nu puteam dormi de frică. Visam câte ceva de groază... Mă trezeam uneori și nu îndrăzneam să mă mișc; tremuram până în zori, ghemuită sub plapumă. Dimineața, însă, mă sculam voioasă și proaspătă ca o floare, priveam afară și - ce să vezi? Câmpul era prins de cel dintâi ger; crengile desfrunzite erau îmbrăcate în promoroacă ușoară, fața lacului prindea o pojghiță subțire ca o foaie de hârtie, iar deasupra ei pluteau nori alburii. Pretutindeni răsuna ciripitul vesel al păsărilor. Razele soarelui scăldau totul în strălucirea lor și mistuiau puțin câte puțin pojghița subțire de gheață. Câtă lumină, câtă strălucire, câtă veselie! În sobă trosneau iar lemnele. Ne așezam cu toții în jurul samovarului. Polkan, câinele nostru cel mare și negru, se uita la noi pe geam, rebegit încă de frigul nopții și dădea prietenos din coadă. Câte un țăran trecea pe dinaintea ferestrei într-o sanie trasă de un căluț sprinten: se ducea la pădure, după lemne. Toți erau veseli și plini de voie bună! Doamne, ce copilărie frumoasă am avut!...

Uite, plâng ca un copil când mă fură amintirile! Cât de viu îmi apar toate în fața ochilor, cât de limpede văd trecutul și cât de tulbure și întunecat mi se pare prezentul!... Cum o să se sfârșească toate? Știi, am o presimțire, ba mai mult, o credință, că o să mor chiar în toamna asta! Sunt foarte rău bolnavă! Mă gândesc

adeseori la moarte, dar parcă n-aș vrea să mor și să fiu îngropată aici! Poate o să cad din nou la pat, ca atunci, primăvara. Și când te gândești că nici n-am avut vreme să mă refac cum se cuvine. Astăzi simt iarăși că mă apasă ceva! Fedora s-a dus nu știu unde, pentru toată ziua, și sunt singură. De la o vreme, însă, mi-e frică să rămân singură. Mi se pare mereu că în odaie mai e cineva care-mi vorbește, mai ales atunci când mă fură gândurile, și apoi, când mă trezesc din visări, mă apucă frica. Iată de ce ți-am scris o scrisoare atât de lungă: când scriu, îmi trece. Rămâi cu bine. Sfârșesc, pentru că nu mai am nici hârtie, nici vreme. Din banii pe care i-am luat pe rochiile și pe pălărioara mea, nu mi-a rămas decât o rublă de argint. Spui că i-ai dat proprietăresei dumitale două ruble de argint. Foarte bine ai făcut! Acum o să se potolească pentru o vreme.

Vezi de-ți drege într-un fel hainele. Cu bine! Mă simt nespus de obosită. Nu înțeleg de ce, pe zi ce trece mă simt tot mai slăbită. Dacă muncesc cât de puțin, obosesc pe dată. Dacă o să-mi pice ceva de lucru, nici nu știu cum o să fac față!

V.D.

5 septembrie

Varenka, scumpa mea!

De-ai ști prin câte am trecut azi, îngerașul meu! Mai întâi, m-a durut toată ziua capul! Ca să mă mai răcoresc puțin, am ieșit să mă plimb pe Fontanka. Era întuneric și frig. Nu trece bine de cinci și se întunecă! Așa-i acum! De plouat, nu ploua, dar era o ceață care făcea cât o ploaie în lege. Nori grei se târau pe cer în smocuri lungi și late. Pe chei era puzderie de lume, dar parcă dinadins toți aveau

fețele atât de îngrozitoare, de te apuca jalea când îi priveai; mujici beți, femei fineze cu nasul cârn, încălțate cu cizme și cu capul gol, lucrători, birjari, slujbași ca mine care aveau câte o treabă; apoi băieți, câte un ucenic lăcătuș în halat vărgat, slab, cu fața suptă și mânjită de ulei, cu un lacăt în mână; câte un soldat întors la vatră, lung cât o prăjină... Iată ce fel de oameni erau pe-acolo! Se vede că nimerisem și ora când nu se plimbă altfel de lume. Uite și canalul navigabil Fontanka. Erau atâtea bărci pe apă, că te prindea mirarea cum de puteau încăpea toate! Pe poduri ședeau femei care vindeau turtă dulce umflată de umezeală și niște mere putrede. Dar ce murdare și muiate de ploaie erau femeile acelea! Plimbarea pe Fontanka e tare urâtă! Jos - granitul ud, de o parte și de alta - case înalte, întunecate, înnegrite de fum. La picioare - ceață, deasupra capului - ceață. Doamne, ce seară tristă și mohorâtă a fost cea de azi!

Când am cotit pe Gorohovaia, se întunecase de tot și lampagiii aprindeau gazul. De mult n-am mai fost pe Gorohovaia. Nu prea trec eu pe-acolo! Ce stradă gălăgioasă! Ce de prăvălii și de magazine bogate! Totul strălucește în mii de culori: stofele, florile apărate de geamuri, pălărioarele cu funde. Îți vine să crezi că toate astea sunt arătate numai așa, de frumusețe! Aș, de unde! Sunt oameni care le cumpără și le duc în dar nevestelor! Într-un cuvânt, o stradă bogată. Acolo își au prăvăliile o mulțime de brutari nemți. Pesemne că sunt foarte bogați și ei! Și ce de calești trec în fiecare clipă! Cum de le ține caldarâmul? Și numai calești bogate, cu geamuri ca oglinda și căptușite pe dinăuntru cu catifea și mătase. Iar feciorii se vede că-s boierești: poartă epoleți și săbii. Am tras cu ochiul la trăsurile acelea și am văzut numai femei grozav de gătite: se vede că erau prințese sau contese. Cred că nimerisem ora când toți se grăbesc la baluri și la sindrofii. Mult aș da să văd de aproape o prințesă sau o doamnă dintr-astea, simandicoase. Trebuie să fie tare

plăcut. Nu le-am văzut niciodată; poate doar așa, în fugă, ca azi, când am privit pe furiș la calești. Și mi-am amintit de dumneata. Sufletelul meu, draga mea! De câte ori mă gândesc acum la dumneata, mi se rupe inima. De ce ești atât de nefericită, Varenka? Îngerașul meu, cu ce ești mai prejos decât ele? Ești bună, frumoasă, învățată. De ce-i soarta atât de vitregă cu dumneata? De ce se întâmplă așa pe lume, că un om bun trăiește în sărăcie, iar peste altul dă norocul fără să-l caute? Știu, știu, măicuță, că nu-i bine să mă gândesc la toate astea, că asta înseamnă să fii liber-cugetător; totuși, dacă e să vorbim deschis și după dreptate, pentru ce unuia, încă de pe când e în pântecele mamei, soarta cea nedreaptă îi hărăzește norocul, iar calea altuia în viață trece prin orfelinat? Se întâmplă doar ca un Ivanușka-duraciok[23] să aibă în viață un noroc orb! Vine cam așa: Tu, Ivanușka-prostăvanul, umblă cât poftești prin sacul cu galbeni al bunicului, mănâncă, bea și te veselește, iar tu, celălalt, stai și înghite în sec, că doar pentru asta ești bun, frățioare! E păcat, mare păcat, măicuță, să cugeți astfel, dar azi nu știu cum se face că-mi roiesc gânduri păcătoase prin cap, fără să vreau! Ai fi putut și dumneata, luminița mea, să te plimbi într-o asemenea caleașcă. Și nu unul ca mine, ci chiar generalii ar fi umblat să-ți prindă măcar o privire binevoitoare, din zbor! Ai fi purtat nu rochițe de pânză, vechi și ponosite, ci numai mătase și aur. Și n-ai mai fi fost slăbuță și sfrijită ca acum, ci rumenă, frumoasă și împlinită ca o păpușă de zahăr. Iar eu m-aș fi socotit mulțumit să te zăresc când și când prin ferestrele scăldate de lumină și să-ți văd măcar umbra. Numai la gândul că ești fericită și veselă, m-aș fi simțit și eu mulțumit, păsărica mea scumpă. Dar așa? N-ajunge că niște oameni răi ți-au nenorocit viața, dar te-a mai supărat și un nemernic de bețivan! Ce crede el? Dacă s-a împopoțonat cu un frac și se uită la lume printr-o lornetă înrămată în aur, nerușinatul, toate îi sunt îngăduite, și trebuie să ascultăm cu bunăvoință până și vorbele lui

necuviincioase? Oare așa să fie, preaonoraților? Și pentru ce? Pentru că ești orfană, fără apărare, pentru că n-ai un prieten puternic, care să-ți fie pavăză de nădejde. Și ce fel de om e dânsul, ce fel de oameni sunt ei toți, de nu pregetă să-i facă rău unei orfane? Niște nemernici, nu oameni! Nemernici și nimic mai mult. Zic ei că-s oameni, dar de fapt nu e așa. Sunt încredințat de asta. Uite cum sunt oamenii ăștia! După mine, măicuță, flașnetarul pe care l-am întâlnit azi pe Gorohovaia este mai vrednic de cinstire decât ei. Dânsul, cel puțin, umblă cât îi ziulica de mare, se ostenește, așteaptă câte un bănuț nenorocit pentru pâine, dar își agonisește singur hrana. Nu cere de pomană, ci se obosește pentru plăcerea oamenilor, la fel ca și cutia lui cu muzică: „Vă înveselesc și eu, oameni buni, cu ce pot", pare să spună dânsul. Cerșetor e și el, ce-i drept! Tot un cerșetor, dar în schimb unul cu suflet cinstit. Se trudește, tremură de frig, dar muncește înainte, oricum ar fi munca aceea a lui! Și câți sunt ca el, măicuță, oameni cinstiți care, deși câștigă puțin față de munca lor și de folosul pe care-l aduc, nu se ploconesc înaintea nimănui și nu cer de pomană o bucată de pâine. Uite, fac și eu ca flașnetarul! Adică nu, e cu totul altceva; dar în felul meu, adică în înțelesul mai subțire, mai boieresc, sunt la fel cu dânsul: muncesc pe măsura puterilor mele, adică fac și eu ce pot. Mai multe nu știu. Și de unde nu e, nici Dumnezeu nu cere.

Am adus vorba de flașnetar, măicuță, pentru că astăzi mi-a fost dat să-mi simt sărăcia de două ori mai dureros. M-am oprit să mă uit la dânsul. Mă chinuiau tot felul de gânduri și m-am oprit ca să mi le mai alung. S-au mai oprit și niște birjari, o tânără și o fetiță mică și murdară. Flașnetarul cânta în fața unei ferestre. Deodată, am văzut un băiețel, un pici ca de vreo zece anișori; ar fi fost el drăgălaș, dar părea bolnăvicios, sfrijit... n-avea decât o cămășuță pe el și nu mai știu ce pe deasupra; parcă era chiar desculț și stătea și el acolo și asculta cu gura căscată cântecelul. Ce vrei, copil! Își pironise ochii la păpușile

neamțului care jucau frumos, și nu simțea că i-au înghețat piciorușele, că tremură tot și că-și morfolește capătul mânecii în gură. Am văzut că are în mână o hârtiuță. Tocmai atunci trecu un domn și-i aruncă flașnetarului un bănuț. Bănuțul căzu drept în cutia cu marginile frumos lucrate, unde se vedea un franțuz ce dănțuiește cu niște cucoane. Când se auzi clinchetul bănuțului, copilașul tresări, se uită sfios în jur și, crezând pesemne că eu am zvârlit banul, se repezi spre mine... mânuțele îi tremurau, glăsciorul îi tremura; îmi întinse hârtiuța și-mi spuse: citește. Am despăturit-o... mereu aceeași poveste: „Binefăcătorilor, mama e pe moarte... trei copii flămânzi... Ajutați-ne! Iar eu, cum oi muri, n-o să uit de voi pe lumea cealaltă, cum n-ați uitat nici voi de copilașii mei, aici!” Ce să mai vorbesc? Totul e atât de cunoscut și de omenesc, dar puteam eu să-i ajut? Și... nu i-am dat nimic. Mi se rupea inima de milă! Băiețașul se învinețise de frig! Trebuie să fi fost și flămând, că doar nu mințea, nu, nu mințea! Îmi dau bine seama! De ce nu și-or fi cruțând copiii mamele astea rele? De ce i-or fi trimițând aproape goi, în frig, cu astfel de scrisorele? Poate că n-are suflet muierea asta neghioabă! Dar poate că n-are pe nimeni care să muncească pentru ea și o fi stând ghemuită și bolnavă cu adevărat! Tot ar fi putut să ceară ajutor unde se cuvine! Ori poate că e o tâlhăroaică și și-a trimis copilașul flămând și bolnav, anume ca să-i înșele pe oameni și să-i înduioșeze! Ce poate să învețe un biet copilaș umblând cu scrisorele de-astea? O să-și împietrească inima, și atât. Aleargă, umblă, cere... Iar oamenii trec pe lângă el și n-au vreme, inimile lor sunt de piatră, iar vorba aspră. „Pleacă! Minți! Cară-te!” Asta aude copilașul, și sufletul i se înrăiește, și tremură în zadar, sărăcuțul de el, speriat ca un puișor căzut din cuibul sfărâmat. Mânuțele și piciorușele îi sunt sloi de gheață, până și răsuflarea îi îngheață. Nu trece mult, și începe să tușească și pe urmă totul merge repede: boala, ca un șarpe veninos, i se strecoară în piept și, cât ai

bate din palme, moartea se apleacă peste el, undeva, într-un ungher puturos, unde zace fără căutare, fără îngrijire... Și asta a fost toată viața lui! Ca să vezi ce poate fi viața unui om! Cât de chinuitor e, Varenka, să auzi „pentru numele lui Hristos” și să treci fără să dai nimic, spunând doar: „Domnul o să-ți dea!” Câte un „pentru numele lui Hristos” mai e cum e. (Pentru că și astea sunt felurite, măicuță.) Câte unul, ziceam, e prelung, tărăgănat, dintre acelea obișnuite, învățate pe de rost, într-un cuvânt - cerșetoresc. Acestuia, dacă nu-i dai nimic, parcă nu te chinuie atâta cugetul! El e cerșetor de mult, cerșetor de meserie, cerșește de când lumea și s-a deprins cu asta! Îți spui: „Ăsta o să mai rabde, știe să rabde!” Dar alteori, acest: „pentru numele lui Hristos” e spus de câte unul neobișnuit să-l rostească, e spus aspru și-ți face frică; uite, ca azi, de pildă, când am luat hârtiuța aceea din mâna băiatului, tot pe-acolo, lângă un gard, stătea unul care nu cerea la toți, dar care mi-a zis: „Dă-mi, boierule, un bănuț, pentru numele lui Hristos” și mi-a zis-o cu un glas atât de repezit, atât de aspru, că m-am cutremurat de groază. Dar bănuțul nu i l-am dat, că n-am avut. Celor bogați nu le place când săracii se plâng cu voce tare de soarta lor nenorocită: îi supără, cică, și-i plictisesc, fiindcă sărăcia, vezi Doamne, e întotdeauna plicticoasă. Le-or fi tulburând somnul gemetele celor flămânzi.

Trebuie să-ți mărturisesc, draga mea, că ți le-am zugrăvit toate astea, pe de o parte ca să-mi mai ușurez inima, dar mai mult ca să-ți arăt că pot să scriu și eu frumos. Pentru că îmi închipui că ți-ai dat seama și dumneata că de la un timp încoace am și eu stil. Acum însă, m-a cuprins o tristețe atât de mare, că am început să mă înduioșez singur de gândurile mele; și cu toate că știu, măicuță, că nu fac nimic cu înduioșarea, totuși, într-un fel, îmi dau oarecare dreptate. Într-adevăr, draga mea, adeseori mă nimicesc singur, spun că nu fac două parale și mă socotesc mai prejos de oricine. Dacă ar fi să le

tălmăcesc mai înflorat, aș spune că toate astea se întâmplă pentru că cei din jur m-au băgat în sperieți și m-au prigonit, întocmai ca pe băiețașul acela nenorocit care mi-a cerut de pomană.

Și-acum, să-ți vorbesc alegoric, măicuță. Ascultă! Mi se-ntâmplă, draga mea, dis-de-dimineață, când mă grăbesc la serviciu, să privesc cum se deșteaptă orașul, cum prinde viață, cum fumegă, fierbe, uruie... Și atunci, mă simt uneori atât de mic în fața acestei priveliști, de parcă mi-ar fi dat cineva un bobârnac peste nasul pe care mi l-am vârât unde nu-mi fierbe oala... Dau din mână a lehamite și-mi văd mai departe de drum, umil și neînsemnat... Și acum, poftim de te uită îndeaproape ce se petrece în acele case mari, negre și afumate, judecă bine și vezi dacă e drept să mă categorisesc așa cum am făcut eu și să mă tulbur fără pricină? Bagă de seamă, Varenka dragă, că toate astea ți le spun în alegorie! Ei, hai să vedem ce-i acolo, în casele acelea?! Acolo, într-un ungher plin de fum, într-o cotineață care la nevoie poate fi socotită drept casă, se trezește un meseriaș! Toată noaptea a visat, de pildă, cizmele pe care le croise greșit în ajun, ca și cum un asemenea fleac merită să fie visat de un om! Mă rog! El e meseriaș, e cizmar și să zicem că pentru el e de înțeles că se gândește la meșteșugul lui. Și-apoi, îi plâng copiii, femeia îi e flămândă. Dar nu numai cizmarii își încep astfel ziua, draga mea. Asta încă n-ar fi nimic, și nici n-ar merita să fie descris, dar uite ce se mai întâmplă, măicuță: în aceeași casă, cu un cat mai sus sau mai jos, în odăi aurite, câte un domn putred de bogat visează și el tot cizme; poate într-alt fel, poate un alt model, dar se cheamă că tot cizme sunt; pentru că în înțelesul pe care-l dau eu aici, noi toți, drăguța mea, suntem mai mult sau mai puțin cizmari. Și asta n-ar fi nimic, dar uite care-i răul: că nu se află nimeni pe lângă bogătașul acela, nimeni care să-i sufle la ureche: „Mai încetează, frate, să te gândești numai la tine, și să trăiești numai pentru tine. Că doar nu ești cizmar! Copiii ți-

s sănătoși, iar femeia ta nu duce lipsă de mâncare. Mai uită-te și în jur, că poate găsești un lucru mai vrednic de luare-aminte decât cizmele!” Asta am vrut eu să-ți spun în alegorie, Varenka! Poate că-i o cugetare prea liberă, draga mea, dar o asemenea cugetare se naște uneori, îi vine omului în cap, și atunci, vrei, nu vrei, izbucnește din inimă în vorbe fierbinți. De aceea nu trebuia să mă socotesc drept un nimic, numai pentru că m-am speriat de zgomot și de uruit! Închei spunându-ți, măicuță, că poate crezi despre mine că bârfesc sau că m-a apucat ipohondria sau că, poate, le-am copiat toate astea din vreo carte? Nu, măicuță, să n-o crezi! Nu-i așa! De bârfeli mi-e scârbă, ipohondria nu m-a apucat și nici din carte n-am copiat nimic!

M-am întors acasă trist, m-am așezat la masă, am încălzit ceainicul și mă pregăteam tocmai să beau un pahar-două de ceai, când deodată văd că intră la mine Gorșkov, chiriașul nostru cel sărac. Băgasem de seamă încă de dimineață că se tot dă pe lângă ceilalți chiriași și că vroia să se apropie și de mine. Trebuie să-ți spun în treacăt, măicuță, că el și cu ai lui o duc cu mult mai rău decât mine! Sigur, mult mai rău! El are nevastă, copii! Dacă aș fi fost în locul lui, nici nu știu ce m-aș fi făcut! Și, cum îți spuneam, a intrat în odaie Gorșkov al nostru și mi-a făcut o plecăciune... Avea, ca de obicei, o lacrimă aninată de gene și se lăsa când pe un picior, când pe altul, dar nu putea să scoată o vorbă. L-am poftit să ia loc pe un scaun - pe unul stricat, că altul n-aveam - și i-am oferit un ceai. El și-a cerut iertare îndelung, dar în cele din urmă a luat paharul. Întâi a vrut să bea fără zahăr, dar când am încercat să-l încredințez că trebuie să ia neapărat zahăr, a început să-și ceară din nou iertare, să spună că nu vrea, că nu trebuie, și până la urmă și-a pus cea mai mică bucățică pe care a găsit-o, încercând pe dată să mă încredințeze că ceaiul e nespus de dulce. Ca să vezi în ce hal de umilință îi aduce sărăcia pe oameni! „Ei, ce mai spui, taică?” l-am

întrebat eu. „Uite așa-și-așa, zice, Makar Alexeevici, binefăcătorule, fii mărinimos și ajută o familie nenorocită! Soția și copilașii îmi mor de foame. Gândește-te ce trebuie să simtă un tată, adică eu!” Am dat să spun ceva, dar el m-a oprit: „Eu, zice, mă tem de toți cei de-aici, Makar Alexeevici! Adică, «mă tem» poate nu-i cuvântul, dar mi-e rușine, înțelegi? Ei toți sunt prea mândri și se țin cu nasul pe sus. Eu, zice, nu te-aș supăra, taică, binefăcătorule, pentru că știu că ai avut neplăceri și mai știu că mult nu poți să-mi dai, dar poate măcar ceva, așa, cu împrumut; am îndrăznit, zice, să te rog, pentru că știu că ai inimă bună, că ai fost și dumneata la strâmtoare și că înduri și acum multe necazuri, și tocmai din pricina asta sufletul dumitale știe ce-i mila față de aproapele.” Iar drept încheiere mi-a zis să-l iert pentru îndrăzneală și necuviință. I-am răspuns că m-aș bucura din tot sufletul să-i pot da ceva, dar că n-am nimic, chiar nimic!” „Nici nu-ți cer mult, Makar Alexeevici, tăicuțule, mi-a tăiat el vorba (să-l fi văzut cum a roșit!) dar știi, nevasta, copiii, foamea… măcar douăzeci de copeici!” Atunci am simțit că mi se rupe inima! Ăsta m-a întrecut cu mult, mi-am zis eu! Îmi rămăseseră cu totul și cu totul douăzeci de copeici, și îmi făcusem socoteala că o să le cheltuiesc a doua zi pentru lucrurile cele mai de trebuință. „Nu, drăguțule! Zău nu pot, că uite așa și pe dincolo!” i-am zis eu. „Makar Alexeevici, taică, dă-mi ce te lasă inima”, mi-a răspuns dânsul. „Dă-mi măcar zece copeici!” Atunci am deschis cutia mesei, măicuță, și i-am dat cele douăzeci de copeici ale mele, că oricum se cheamă că tot am făcut o faptă bună! Ehei, sărăcie, sărăcie! Apoi ne-am luat cu vorba: „Cum se face, taică, l-am întrebat eu, că te-ai îndatorat atât de mult și încă mai locuiești într-o cameră cu o chirie de cinci ruble de argint?” El m-a lămurit că a închiriat-o acum o jumătate de an și că a plătit pe trei luni înainte. Pe urmă, însă, treburile s-au brodit în așa fel, că nici tu încoace, nici tu încolo, sărmanul de el! A tot așteptat să i se sfârșească procesul, și trebuie să-ți

spun că pricina lui e tare neplăcută. Trebuie să răspundă, Varenka, nu știu pentru ce în fața judecății. E vorba de o tărășenie cu un negustor care a păcălit vistieria statului la o lucrare, înșelăciunea a fost descoperită, iar negustorul dat pe mâna justiției; numai că dânsul a încurcat în tâlhăria lui și pe Gorșkov care, nu știu cum, e amestecat și el în treaba asta. La drept vorbind, însă, Gorșkov s-a făcut vinovat numai de nepăsare, de lipsă de grijă, și pentru că n-a păzit cum se cuvine interesele statului, ceea ce e de neiertat! Pricina lui tărăgănează de câțiva ani: se ivesc tot mereu piedici în calea lui Gorșkov. „Cât despre necinstea de care sunt învinovățit, mi-a zis el, n-am nici o pată și nici o vină și nici de vicleșug ori tâlhărie nu sunt vinovat.” Pricina asta însă i-a pătat cinstea. A fost dat afară din slujbă, cu toate că nu s-a dovedit întru totul vinovat, cum însă n-a ieșit basma curată, n-a putut nici până în ziua de azi să scoată de la negustor nu știu ce sumă însemnată de bani care i se cuvine, și pe care acesta, în fața judecății, susține că nu i-o datorează. Eu îl cred, dar judecătorul, din păcate, nu-l crede pe cuvânt; vezi că treaba-i atât de încurcată, că-i toată numai noduri și ochiuri, de nu-i dai de capăt nici într-o sută de ani. Când crezi că au descurcat-o cât de cât, negustorul îi mai face un nod, și încă unul! Eu îmi pun mult de tot la inimă nenorocirea lui Gorșkov și țin cu el, draga mea, pentru că omul e fără slujbă și nu-l primește nimeni nicăieri, fiindcă nimeni n-are încredere într-însul. Tot ce au avut pus deoparte au mâncat. Pricina e încurcată, dar de trăit, trebuie să trăiești. Apoi, colac peste pupăză, le-a mai venit un copilaș. Alte cheltuieli. Li s-a îmbolnăvit băiețelul - iarăși cheltuieli. A murit - alte cheltuieli. Nevasta îi e și ea bolnavă, iar el suferă de nu știu ce boală cronică. Într-un cuvânt, toate nenorocirile pe capul lui! De altfel spune că așteaptă într-una din aceste zile să se sfârșească procesul cu bine și că nu mai are nici o îndoială în această privință. Păcat de el, măicuță, mare păcat! L-am mângâiat cum am putut. S-a pierdut cu totul și

se teme și de umbra lui! Caută un sprijin și de aceea am și căutat să-l mângâi. Și acum, cu bine, măicuță! Hristos să te aibă în pază. Fii sănătoasă, sufletul meu! Când îmi amintesc de dumneata, parcă aș pune o alifie tămăduitoare pe inimă și cu toate că mă chinuiesc pentru dumneata, dar până și chinul ăsta mi-e plăcut.

Al dumitale prieten credincios,
Makar Devușkin

9 septembrie

Măicuță, Varvara Alexeevna!

Îți scriu într-o stare cu totul neobișnuită. Sunt peste măsură de tulburat din pricina unei întâmplări groaznice! Sunt amețit, simt că lumea se învârte împreună cu mine! Ah, draga mea, ce o să-ți povestesc! Nici prin minte nu ne-a trecut una ca asta. Ba nu! Mie cred că mi-a trecut. Am presimțit totul. Îmi spunea parcă inima ceva. Până și în vis am văzut mai adineauri ceva asemănător.

Iată ce s-a întâmplat. Am să-ți povestesc fără stil, așa, cum o dă Dumnezeu. M-am dus azi-dimineață la birou, am intrat și m-am apucat de scris. Trebuie să știi, măicuță, că am scris și ieri. Și uite, ieri s-a apropiat de mine Timofei Ivanovici și mi-a spus chiar dumnealui că „ține, cică, o hârtie urgentă". „Copiaz-o, zice, Makar Alexeevici, dar cât mai curat, cât mai repede și cât mai frumos, că merge la semnat chiar azi." În treacăt fie zis, îngerașul meu, ieri eram într-o stare sufletească atât de proastă, încât n-aveam chef nici măcar să trăiesc, de trist și amărât ce eram. Îmi simțeam inima strânsă, sufletul întunecat! Mă tot gândeam la dumneata, biata mea luminiță! Și uite-așa m-am apucat de scris, și am copiat hârtia curat, citeț, numai că... nici nu știu cum să ți-o tălmăcesc mai bine, fie

că mi-a întunecat necuratul mintea, fie că astfel mi-a fost hărăzit de o soartă tainică sau numai pentru că așa a fost să fie, dar am sărit un rând întreg și a ieșit un înțeles... Dumnezeu știe care, ori mai bine zis n-a ieșit nici unul. Ieri au întârziat să i-o mai dea excelenței-sale la semnat și i-au dat-o abia azi. Eu am venit de dimineață fără să bănuiesc nimic și m-am așezat ca de obicei lângă Emelian Ivanovici. Trebuie să-ți spun, draga mea, că de la o vreme-ncoace mă simt mult mai stânjenit și mă rușinez mult mai mult față de ceilalți. Nici ochii nu mi-i ridic la nimeni. Dacă aud vreun scaun scârțiind, mi se face inima cât un purice, de spaimă. Tot așa de mic mă țineam și astăzi și stăteam cuminte și ascuns, astfel încât Efim Akimovici (unul care se leagă de om cum n-am mai pomenit), a zis în gura mare: „Ce tot stai acolo, Makar Alexeevici, ca un bursuc!” Și zicând așa, a făcut o mutră, că toți cei din jurul lui și al meu s-au prăpădit de râs, bineînțeles, pe socoteala mea. Apoi au început, care mai de care... Eu căutam să n-aud nimic, să nu văd nimic și stăteam fără să fac nici o mișcare. Așa-i obiceiul meu și, în felul acesta, și ei se potolesc mai repede. Deodată, am auzit zarvă mare, alergături, gălăgie... Apoi - nici nu mi-a venit să cred - am auzit cum mă strigă cineva pe nume, îl strigă pe Devușkin! Inima a început să-mi bată mai-mai să-mi spargă pieptul și, nu știu nici eu de ce, dar m-am speriat, și m-am speriat așa de tare, cum nu mi s-a mai întâmplat de când sunt. Simțeam că m-am lipit de scaun, însă ședeam de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, de parcă n-ar fi fost vorba de mine! Dar strigătele nu mai conteneau: se auzeau tot mai aproape. Apoi au răsunat chiar la urechea mea: „Devușkin! Să vină Devușkin! Unde-i Devușkin?” Am ridicat ochii și l-am văzut înaintea mea pe Evstafi Ivanovici, care mi-a zis: „Makar Alexeevici, la excelența-sa! Iute! Ai făcut-o boacănă cu hârtia aceea!” Atâta mi-a spus, dar a fost de ajuns. Nu-i așa că a fost de ajuns, măicuță? Am simțit că amorțesc, că încremenesc, că nu mai știu ce-i cu mine. M-am dus, mai

mult mort decât viu. Am trecut printr-o încăpere, două, trei și am ajuns drept în biroul excelenței-sale. N-aș putea să-ți spun limpede la ce mă gândeam atunci. L-am văzut pe excelența-sa, înconjurat de alții și pare-mi-se că nu i-am făcut plecăciunea cuvenită, dar nu mai știu nici eu prea bine. Eram așa de aiurit, că-mi tremurau și genunchii, și buzele. Aveam și de ce, măicuță! Mai întâi și mai întâi, mi-era rușine; am aruncat o privire la dreapta, spre oglindă și... mai-mai să-mi pierd mințile de ce am văzut în ea. În al doilea rând, eu m-am ținut întotdeauna așa, de parcă nici n-aș fi trăit pe lumea asta și cred că excelența-sa nu prea știa de mine. O fi auzit, poate, în treacăt, că în instituția lui este unul pe care-l cheamă Devușkin, dar ca să-l cunoască mai de aproape, asta nu!

„Cum s-a întâmplat, domnul meu? a început dumnealui mânios. Unde ți-au fost ochii? O hârtie ca asta, și încă urgentă, dumneata mi-o strici?! Ce te-a găsit?" Și, zicând așa, s-a întors către Evstafi Ivanovici. Auzeam doar frânturi de vorbă: „Nebăgare de seamă! Nepăsare! Mă bagi în bucluc!" Am deschis gura, am dat să cer iertare, dar n-am putut! Am vrut să fug, dar n-am îndrăznit. Și atunci... atunci, măicuță, mi s-a întâmplat ceva... de-mi crapă obrazul de rușine și acum, când îmi amintesc. Năsturașul meu - lua-l-ar dracu de năsturaș - acela care abia se ținea de un firicel de ață, s-a desprins deodată, a căzut jos și s-a dus de-a dura (se vede că m-am agățat de ceva)... zăngănind și rostogolindu-se, drept la picioarele excelenței-sale! Și asta într-o tăcere de mormânt! Iată care a fost dezvinovățirea mea, rugămintea de iertare, răspunsul - într-un cuvânt, tot ce mă pregăteam să-i spun excelenței-sale! Urmările au fost groaznice! Excelența-sa și-a aruncat numaidecât privirile asupra mea și a hainei mele. Într-o clipă, mi-am amintit ce-am văzut în oglindă: m-am repezit că culeg năsturașul! Ca să vezi ce prostie! M-am aplecat să-l ridic, dar năsturașul luneca, îmi scăpa printre degete... N-am putut să pun mâna pe el, și pace! Ba

pe deasupra le-am arătat tuturor cât sunt de dibaci! Simțeam că mă părăsesc puterile și că totul e pierdut, pierdut cu desăvârșire. S-a dus bunul meu nume! S-a sfârșit cu mine! Și, nu știu de ce, au început să-mi țiuie amândouă urechile. O auzeam și pe Tereza, îl auzeam și pe Faldoni, și un fel de dangăt ca de clopot! În sfârșit, am izbutit să culeg năsturașul, m-am ridicat, am făcut drepți și, dacă n-aș fi fost prost, aș fi rămas smirnă cu mâinile pe vipușca pantalonului. Aș, de unde! Am început să potrivesc năsturașul la ața ruptă, de parcă era chip să-l prind la loc! Ba pe deasupra mai și zâmbeam, mai zâmbeam, auzi? Excelența-sa și-a întors întâi privirea, apoi s-a uitat iar la mine, și l-am auzit spunându-i lui Evstafi Ivanovici: „Ce-i asta? L-ai văzut în ce hal e? Ce-i cu dânsul? Ce i s-a întâmplat?” ... Of, draga mea, mai era nevoie să întrebe: „Ce-i cu dânsul, ce s-a întâmplat?” M-am făcut de pomină, ce mai! Apoi l-am auzit pe Evstafi Ivanovici cum îi răspunde: „Nu l-am prins niciodată cu nimic rău. Are o purtare frumoasă, leafă cât i se cuvine...” „Atunci, ajutați-l într-un chip oarecare, a mai zis excelența-sa. Dați-i leafa înainte”... „Păi, a luat, a luat pe atâta și atâta vreme înainte! Se vede că are ceva încurcături acasă, că de purtat, se poartă frumos și nu l-am prins niciodată cu nimic!” Eu, îngerașule, ardeam ca în focul iadului. Muream, nu altceva! „Bine, a zis apoi excelența-sa cu voce tare, să-mi copiezi din nou hârtia și cât mai repede. Apropie-te, Devușkin! Să scrii totul din nou, dar vezi să nu mai greșești și ascultă...” Aici excelența-sa s-a întors către ceilalți, le-a spus ce au de făcut și ei au plecat. De-abia au ieșit din odaie că excelența-sa a scos în grabă din buzunar portofelul, iar din portofel o hârtie de o sută de ruble. „Iată, a zis el. Cât pot și eu... Socotește-o cum vrei, dar ia banii”, și mi i-a îndesat în mână. Eu am tresărit, îngerașule, și am simțit că mi se zguduie tot sufletul. Nici nu știu ce a fost cu mine. Am vrut să-i apuc mâna, dar el a roșit, drăguțul, și - să știi că-ți spun acum adevărul gol-

goluț, draga mea - mi-a luat el mâna mea cea nevrednică și a strâns-o tare! Chiar așa cum îți spun: mi-a strâns-o, de parcă i-aș fi fost pe potrivă, de parcă aș fi fost și eu general. „Du-te acum, mi-a zis el, fac și eu ce pot... Să nu mai greșești la copiat, iar ceea ce a fost, treacă de la mine!‘‘

Și acum uite ce am hotărât, măicuță: te rog pe dumneata și pe Fedora să vă rugați lui Dumnezeu pentru el! Și copiilor mei, dacă i-aș avea, le-aș spune să se roage pentru el, în fiece zi și toată viața, mai fierbinte decât se roagă pentru tatăl lor. Și încă ceva îți spun, măicuță, și ți-o spun din toată inima! Ascultă-mă bine, măicuță! Îți jur că deși mă prăpădeam atâta de durere sufletească în zilele amare de restriște prin care am trecut amândoi, privind la dumneata și la chinurile pe care le înduri, privindu-mă pe mine și neputința mea, ți-o jur, cu toate acestea că nu atât suta de ruble mi-e scumpă, cât faptul că excelența-sa a binevoit să-mi strângă mâna, mie, un nimic, un bețivan, un nemernic! Prin asta el m-a făcut să-mi recapăt încrederea în mine. Prin asta a întors la viață sufletul meu, mi-a făcut traiul mai dulce pe vecie și am credința nestrămutată că oricât de păcătos aș fi față de cel Atotputernic, ruga mea pentru fericirea și bunăstarea excelenței-sale o să ajungă până la Dumnezeu!...

Măicuță dragă! Mă aflu acum într-o stare de tulburare sufletească și de negrăită frământare. Inima-mi bate gata să-mi spargă pieptul - nu alta, și simt o slăbiciune ciudată. Îți trimit patruzeci și cinci de ruble de hârtie. O să-i dau douăzeci de ruble proprietăresei, iar mie o să-mi păstrez treizeci și cinci. Cu douăzeci din ele o să-mi dreg haina, iar cincisprezece le las pentru trai. Toate întâmplările astea, prin care am trecut de dimineață, m-au răzbit abia acum. Vreau să mă culc puțin. De altfel, sunt liniștit, chiar foarte liniștit. Doar în inimă simt așa, ca o durere, și acolo, în fundul ei, parcă tremură, se zbate și se frământă ceva. O să viu neapărat pe la dumneata; acum însă sunt ca beat din

pricina celor prin care am trecut... Dumnezeu le vede pe toate, măicuța mea, scumpa mea neprețuită!

Prietenul dumitale vrednic,
Makar Devușkin

10 septembrie

Dragul meu Makar Alexeevici!

Sunt nespus de fericită din pricina bucuriei pe care ai avut-o și știu, prietenul meu, să prețuiesc bunătatea șefului dumitale. Așadar, acum o să te mai odihnești după atâtea necazuri. Vezi numai să nu irosești iar banii pe fleacuri. Trăiește cumpănit. Mulțumește-te cu puțin și, începând de azi, pune deoparte măcar câte ceva de fiecare dată, astfel ca nicio nenorocire să nu te găsească nepregătit. Nouă nu ne purta de grijă, te rog mult. Fedora și cu mine o să ne descurcăm cumva. Pentru ce ne-ai trimis atâția bani, Makar Alexeevici? Nu ne trebuiesc, crede-mă! Ne mulțumim cu ce avem. Drept e că în curând o să avem nevoie de bani ca să ne mutăm de aici, dar Fedora nădăjduiește să capete bani de la cineva care îi e dator mai de mult. Îmi opresc douăzeci de ruble pentru lucrurile cele mai trebuincioase, iar restul ți-l înapoiez. Păstrează-i bine, Makar Alexeevici. La revedere! Fii liniștit, vesel și sănătos! Ți-aș scrie mai mult, dar mă simt grozav de obosită; ieri nu m-am putut scula toată ziua din pat. Bine faci că vrei să treci pe la noi! Vino neapărat să mă vezi, Makar Alexeevici!

V. D.

11 septembrie

Draga mea Varvara Alexeevna!

Te rog din tot sufletul, nu pleca de lângă mine acum, când sunt pe deplin fericit și mulțumit.

N-o asculta pe Fedora, sufletul meu! Eu o să fac tot ce dorești dumneata: o să mă port frumos și cumsecade, fie numai din stimă pentru excelența-sa; o să ne scriem iarăși scrisori fericite, o să ne împărtășim unul celuilalt gândurile, bucuriile și grijile noastre, dacă vom avea și griji. Într-un cuvânt, o să ducem o viață plină de înțelegere și mulțumire. O să ne îndeletnicim cu literatura… Îngerașul meu! Soarta mea s-a schimbat și s-a schimbat în bine. Proprietăreasa s-a mai îmblânzit, Tereza și-a băgat mințile-n cap, și până și Faldoni se mișcă mai repede. Și cu Ratazeaev m-am împăcat. De bucuros ce-am fost, m-am dus eu la dânsul mai întâi. Zău că nu-i om rău, măicuță, și tot ce s-a vorbit pe socoteala lui sunt clevetiri! Abia acum am văzut că a fost o clevetire, și atât. Nici prin gând nu i-a trecut să scrie despre noi! Mi-a spus-o chiar el. Apoi mi-a citit dintr-o nouă operă de-a lui. Iar dacă mi-a zis atunci „craiul”, asta nu e nici vorbă de ocară și nici una de rușine. M-a lămurit el! Zice că înseamnă băiat descurcăreț, iar dacă ar fi s-o spunem mai frumos, mai literar, înseamnă „un băiat și jumătate!” Iac-așa! Și nicidecum altceva. A fost o glumă nevinovată, îngerașule! Eu însă m-am supărat de prost ce sunt! Ce-nseamnă să n-ai destulă învățătură! Acum mi-am cerut iertare… Și ce vreme frumoasă a fost azi, Varenka! Foarte frumoasă vreme. Dimineața, ce e drept, a căzut o măzăriche măruntă, parcă cernută prin sită. Dar nu-i nimic! S-a mai curățat aerul. Am fost să-mi cumpăr cizme și am cumpărat niște cizme minunate. Am dat o raită și pe Nevski. Am citit Pciolka[24]… Da, uitam lucrul cel mai de seamă.

Să vezi!

Azi-dimineață am stat de vorbă cu Emelian Ivanovici și cu Axenti Mihailovici despre excelența-sa. Să știi, Varenka dragă, că dumnealui s-a purtat așa de mărinimos nu numai cu mine. A fost un binefăcător și pentru alții și e cunoscut de toți pentru inima sa bună. Din toate părțile i se ridică imnuri de slavă și multe lacrimi de mulțumire se varsă pentru el. A crescut, cică, pe lângă el o biată orfană, pe care a binevoit s-o căpătuiască: a măritat-o cu un om de vază, un slujbaș care împlinea sarcini osebite pe lângă dumnealui. Apoi a băgat în slujbă pe fiul unei văduve și multe alte binefaceri de acest soi. Eu, măicuță, am socotit de a mea datorie să aduc prinosul laudei mele, alături de celelalte, și am povestit cu glas tare fapta excelenței-sale, ca să fie auzită și de ei. Le-am spus tot, n-am tăinuit nimic. Am băgat rușinea în sac. Mai putea fi vorbă de rușine, ori de mândrie deșartă, într-o asemenea împrejurare? Cu voce tare am povestit totul, da! Să fie slăvite faptele excelenței-sale! Am vorbit cu avânt, cu înflăcărare și n-am roșit; dimpotrivă, eram mândru că mi-a fost dat să povestesc o asemenea faptă.

Am istorisit totul (numai despre dumneata, măicuță, am găsit că e mai cuminte să tac): și despre gazda mea, și despre Faldoni și despre Ratazeaev, și despre cizme, și despre Markov - într-un cuvânt, despre tot. Câte unul mai chicotea pe înfundate, ascultându-mă; ba, ca să spun drept, chicoteau toți. Dar cred că din pricina înfățișării mele pe care o găseau caraghioasă, ori din pricina cizmelor. Da, da, fără doar și poate, din pricina lor. Că doar n-aveau de ce s-o facă din răutate! Râdeau pentru că-s tineri sau pentru că-s bogați, dar ca să-și bată joc cu răutate sau cu vreun gând ascuns de povestirea mea, asta nu se poate, și pace! Adică vreau să zic că nu puteau să râdă în nici un chip de excelența-sa. Nu-i așa, Varenka?

Nici până acum nu pot să-mi vin în fire, măicuță. Toate întâmplările astea m-au tulburat nespus. Ai lemne, Varenka? Vezi să nu răcești, că răceala te prinde fără

veste! Of, măicuță! Mă omori cu tristețea dumitale! Mă tot rog lui Dumnezeu, numai eu știu cum mă rog pentru dumneata! Dar ciorăpei de lână, de pildă, ai? Sau alte lucruri calde de purtat? Bagă de seamă, draga mea! De ți-o trebui ceva, să nu mă ocolești, pentru Dumnezeu, că mă superi, Varenka! Să vii la mine, uite-așa, fără mofturi! Au trecut vremurile grele! Iar de mine n-avea grijă. Toate sunt așa de luminoase și frumoase înaintea mea!

Ce zile triste am trăit, Varenka! Acum, însă, ce să mai vorbim? S-au dus! Vor trece anii și o să ne pară rău până și de zilele acelea! Îmi aduc aminte de tinerețele mele. Uneori n-aveam în buzunar o para chioară. Răbdam de frig și de foame, dar eram vesel, nevoie-mare! Dimineața trăgeam o raită pe Nevski, întâlneam în cale câte un obrăjor drăgălaș și eram fericit toată ziua. Ce zile frumoase au fost acelea, măicuță! E bine să trăiești, Varenka! Și mai ales la Petersburg. M-am căit ieri cu lacrimi în ochi înaintea lui Dumnezeu, rugându-l să-mi ierte toate păcatele săvârșite de mine în vremurile astea grele: că am cârtit, că mi-am îngăduit cugetări nesăbuite, că m-am dedat la patima aceea urâtă, că m-am lăsat târât de ea... În ruga mea, am pomenit cu duioșie de dumneata. Căci numai dumneata, îngerașul meu, m-ai mângâiat și m-ai călăuzit cu sfatul și cu vorba plină de înțelepciune. Asta n-am s-o uit niciodată! Iar astăzi, am sărutat, una câte una, toate scrisorelele pe care mi le-ai trimis. Și acum, cu bine, măicuță! Am auzit că aici, prin apropiere, vinde cineva o haină. Mă duc s-o văd. Rămâi sănătoasă, îngerașul meu! Rămâi cu bine.

Al dumitale cu tot sufletul,
Makar Devușkin

15 septembrie

Stimate domn Makar Alexeevici!

Sunt nespus de tulburată. Ascultă ce mi s-a întâmplat. Am o presimțire rea. Judecă și dumneata, prietenul meu neprețuit. Domnul Bîkov e la Petersburg. L-a văzut Fedora. Trecea cu trăsura, dar s-a oprit, s-a apropiat de dânsa și a început s-o descoasă unde stă. La început, Fedora n-a vrut să răspundă. El a zâmbit și i-a spus că știe cine stă la dânsa (se vede că i-a povestit Anna Feodorovna). Atunci Fedora și-a ieșit din sărite și acolo, pe stradă, a început să-l certe, să-l dojenească, i-a spus că e un nelegiuit și că din pricina lui îndur eu ce îndur. Dânsul i-a răspuns că, bineînțeles, orice om e nenorocit când n-are bani, dar Fedora i-a întors vorba, zicând că eu mi-aș fi putut agonisi traiul cu acul, aș fi putut să mă mărit ori să-mi găsesc un loc pe undeva, dar că acum fericirea mea e pierdută pentru totdeauna și că, pe deasupra, mai sunt și bolnavă și o să mor curând. La care dânsul i-a răspuns că eu mai sunt încă prea tânără, că-mi umblă prin cap tot soiul de prostii și că „și virtuțile noastre și-au mai pierdut din strălucire” (vorbele lui). Fedora și cu mine credeam că nu știe unde stăm, dar ieri, de-abia plecasem după târguieli la Goștinîi Dvor, că a și venit la noi. Se pare că nu vroia să mă găsească acasă. A descusut-o îndelung pe Fedora despre viața pe care o ducem, a cercetat toată încăperea, s-a uitat până și la lucrul meu și în cele din urmă a întrebat: „Cine-i slujbașul acela, cunoștința voastră?” Chiar în clipa aceea s-a nimerit să treci dumneata prin curte. Fedora i-a spus: „Iată-l”; dânsul s-a uitat și a zâmbit pe sub mustață. Fedora l-a tot rugat să plece și i-a zis că eu sunt bolnavă din pricina atâtor neplăceri și că o să fiu tare supărată dacă o să-l găsesc la noi. La asta, el a tăcut, dar pe urmă a spus că a trecut numai așa, neavând ce face, și a vrut să-i dea Fedorei douăzeci și cinci de ruble, dar ea, bineînțeles, nu le-a luat. Ce-o mai fi și asta? Pentru ce a venit? Nu înțeleg de unde știe totul despre noi! Caut să ghicesc și nu pot.

Fedora zice că Axinia, cumnata ei care vine pe la noi, e prietenă cu spălătoreasă Nastasia, iar vărul Nastasiei e portar la instituția unde-i slujbaș un prieten de-al nepotului Annei Feodorovna. Mă întreb dacă n-o fi ajuns cumva prin ei bârfeala la urechile lui Bîkov? De altfel, n-ar fi de mirare ca Fedora să se înșele. Nici nu mai știm la ce să ne gândim! O să vină oare din nou? Mă îngrozește până și gândul! Când mi-a povestit ieri Fedora toate astea, m-am speriat așa de tare, că eram gata-gata să leșin. Ce mai vor de la mine? Eu, una, nici nu vreau să-i cunosc acum! Ce treabă au cu mine, o biată nenorocită! Doamne, în ce spaimă trăiesc! Mereu mi se pare că uite-acum o să intre Bîkov în odaie. Ce o să mă fac atunci? Ce-mi pregătește, oare, soarta? Pentru Dumnezeu, Makar Alexeevici, vino neîntârziat la mine. Vino, vino, neapărat!

V. D.

18 septembrie

Măicuță, Varvara Alexeevna!

Pe ziua de astăzi s-a petrecut la noi în casă o întâmplare cât se poate de dureroasă, neașteptată și cu neputință de lămurit. Bietul nostru Gorșkov (trebuie să ți-o spun, măicuță) a fost găsit cu totul nevinovat la judecată. Hotărârea s-a dat mai demult, dar el s-a dus azi ca să audă sentința cea mai de pe urmă. Procesul s-a sfârșit foarte bine pentru el. Orice vină ar fi avut pentru nepăsare ori nebăgare de seamă, i s-a iertat cu desăvârșire. Apoi judecata a mai hotărât ca negustorul să-i plătească o sumă mare de bani, așa încât și starea lui s-a îmbunătățit simțitor, și-apoi și cinstea lui a rămas nepătată și toate s-au îndreptat - într-un cuvânt, i s-au împlinit toate dorințele. Azi la trei, când s-a întors acasă, era alb la față ca varul,

buzele-i tremurau, dar zâmbea! Și-a îmbrățișat nevasta, copiii... Noi, chiriașii, ne-am dus cu toții la dânsul ca să-l felicităm. A fost foarte mișcat de purtarea noastră, a făcut plecăciuni în dreapta și în stânga și ne-a strâns tuturor mâna de câteva ori. Mie mi s-a părut chiar că Gorșkov crescuse, că se îndreptase din șale și că nu-i mai lăcrimau nici ochii! Dar să fi văzut ce tulburat era, săracul de el! Două minute nu putea sta locului; lua în mână tot ce nimerea și numaidecât lăsa iar din mână obiectul luat, zâmbea și făcea plecăciuni fără sfârșit, se așeza și iar se ridica și îndruga te miri ce. De pildă: „Cinstea mea, cinstea, bunul meu nume... copiii mei!" Să-l fi auzit cum spunea toate astea! Începuse chiar să plângă și celor mai mulți dintre noi ne-au dat lacrimile. Ratazeaev se vede că a vrut să-l mai îmbărbăteze, pentru că i-a spus: „Cinstea, taică, nu face două parale când n-ai ce mânca! Banii sunt lucrul cel mai de seamă! Pentru ei să-i mulțumești lui Dumnezeu!" Și l-a bătut prietenește pe umăr. Mie însă mi s-a părut că Gorșkov s-a supărat, adică nu i-a spus-o chiar pe față, dar l-a privit într-un chip ciudat și i-a luat mâna de pe umărul său. Înainte vreme n-ar fi făcut el una ca asta, măicuță! De altfel, sunt firi și firi. Uite, eu, de pildă, într-o împrejurare ca asta, m-aș fi arătat mândru, nevoie-mare! Că uneori, draga mea, fac o plecăciune mai mult și mă arăt umil nu de altceva, decât numai de prea multă bunătate și blândețe sufletească... Dar nu despre mine-i vorba! „Da, i-a zis dânsul pe urmă, și banii sunt buni; slavă Domnului, slavă Domnului!..." Și în tot timpul cât am stat la ei, a repetat într-una: „Slavă Domnului, slavă Domnului!" Nevasta lui a poruncit să li se gătească pentru prânz mâncare mai multă și mai osebită, iar proprietăreasa le-a gătit-o cu mâna ei. Vezi că proprietăreasa nu-i chiar așa de rea! Până să fiarbă mâncarea, Gorșkov nu-și mai găsea astâmpăr. Se ducea pe la toți chiriașii, chemat ori nechemat. Intra, zâmbea, se așeza o clipă, spunea o vorbă-două sau nu spunea nimic, apoi plecă. Când a intrat la

aspirant, a pus mâna pe cărțile de joc și cei de-acolo i-au spus să fie al patrulea la joc. El a primit, dar a încurcat numaidecât nu știu ce pe-acolo, a dat de vreo trei sau patru ori cartea și s-a lăsat păgubaș. „Nu, a zis dânsul. Eu numai așa... numai așa...” și a plecat. Pe mine m-a întâlnit pe sală, mi-a luat mâinile într-ale lui, m-a privit țintă în ochi, cu o privire ciudată, apoi mi-a strâns mâna și s-a depărtat, tot cu zâmbetul pe buze; dar zâmbetul îi era și el ciudat și încremenit, ca de mort. Nevasta lui a plâns de bucurie, și în casa lor a fost mare veselie și o adevărată sărbătoare. Apoi au mâncat în grabă, iar după masă Gorșkov i-a spus nevestei sale: „Uite ce e, sufletelul meu: aș vrea să mă culc un pic”, și s-a întins pe pat. Apoi a chemat-o lângă el pe fetița lor, i-a pus mâna pe creștet și a mângâiat-o îndelung pe păr. Și iar s-a întors spre nevastă și i-a zis: „Dar Petenka al nostru unde-i? Unde-i Petenka?” Femeia și-a făcut cruce și i-a răspuns că doar știe c-a murit băiatul. „Da, da, știu, știu tot! Petenka e acum în împărăția cerurilor!” Soția, dacă a văzut că parcă nu-i în toate ale lui din pricina întâmplării care l-a zguduit prea tare, i-a zis: „Ai face bine să dormi puțin, sufletelul meu!” „Da, bine, acum... chiar că o să dorm un pic!” Și s-a întors cu fața la perete, a stat o vreme așa, apoi s-a întors iar, a spus ceva... Nevasta n-a auzit prea bine și l-a întrebat: „Ce spui, dragul meu?” Dar el n-a mai răspuns. Ea a așteptat ce-a așteptat, apoi și-a zis că a adormit și s-a dus pentru un ceas la proprietăreasă. Când s-a întors, a văzut că bărbatul ei tot nu s-a deșteptat și stă liniștit, fără să facă vreo mișcare. Femeia a crezut că mai doarme încă și s-a așezat să coasă ceva. Spune că a lucrat ca la vreo jumătate de ceas și că era așa de cufundată în gânduri, că nici nu știe bine la ce cugeta; știe atât, că de bărbat aproape că uitase. Dar deodată a tresărit din pricina unui simțământ neplăcut. Cel dintâi lucru care a izbit-o a fost liniștea de mormânt ce domnea în odaie. Când s-a uitat spre pat, a văzut că bărbatul ei zace la fel cum s-a culcat. Atunci s-a apropiat

de el, a smucit plapuma... și ce să vezi? Era rece de mult! A murit, măicuță, a murit Gorșkov, a murit pe neașteptate, ca lovit de trăsnet. Dar de ce a murit, numai Dumnezeu știe. Pe mine, Varenka, lucrul acesta m-a zdruncinat într-atâta, că nici până acum nu pot să-mi vin în fire. Nu înțeleg, cum poate să moară un om așa, într-o clipă! Sărmanul, nefericitul Gorșkov! Ce soartă, Dumnezeule mare, ce soartă! Nevasta lui plânge și e tare speriată! Fetița s-a ghemuit într-un ungher... E o zăpăceală la ei acolo!... A venit doctorul, o să se facă cercetări... n-aș ști să-ți spun ce anume. Știu că-mi pare rău. Vai, ce rău îmi pare! Ce trist e să te gândești că într-adevăr trăiești fără să știi ziua și ceasul... Și mori uite-așa, dintr-un fleac...

Al dumitale,Makar Devușkin

19 septembrie

Mult stimată Varvara Alexeevna!

Mă grăbesc să-ți aduc la cunoștință, draga mea, că Ratazeaev mi-a găsit de lucru, la un scriitor. A venit unul pe la dânsul și i-a adus un manuscris voluminos. Slavă Domnului, e destulă muncă! Atâta doar că e scris așa de neciteț, că nu știu cum să mă apuc de el, și mi-l cere cât mai repede. Și scrie într-însul despre niște lucruri pe care nici nu le pricep... M-am înțeles pe patruzeci de copeici pagina. Toate astea ți le scriu, draga mea, ca să știi că o să avem și alți bani acum! Rămâi cu bine, măicuță. Mă apuc numaidecât de lucru.

Prietenul dumitale credincios,
Makar Devușkin

23 septembrie

Dragul meu prieten, Makar Alexeevici!

De trei zile nu ți-am mai scris, cu toate că am avut o mulțime de griji și îndoieli.

Alaltăieri a fost pe la mine Bîkov. Eram singură: Fedora plecase nu știu unde. I-am deschis ușa și, când l-am văzut, m-am speriat așa de tare, că nu m-am putut clinti din loc. Simțeam că am pălit. El a intrat râzând în gura mare, după cum îi e obiceiul, a luat un scaun și s-a așezat. Eu am rămas multă vreme buimacă, dar pe urmă m-am așezat și eu, într-un colțișor, cu lucrul meu. N-a trecut mult, și s-a oprit din râs. Mi se pare că înfățișarea mea l-a uimit cu adevărat. Am slăbit mult în ultima vreme. Obrajii mi s-au scofâlcit, ochii mi s-au dus în fundul capului și sunt albă ca varul... Ce e drept, unuia care nu m-a mai văzut de un an nu prea-i vine ușor să mă recunoască. El m-a privit multă vreme țintă și la urmă iar s-a înveselit, mi-a spus ceva, i-am răspuns și eu, nu mai țin minte ce, și s-a pornit din nou pe râs. A stat la mine un ceas întreg, mi-a vorbit mult și m-a întrebat câte ceva. Apoi, înainte de plecare, m-a luat de mână și mi-a spus (îți scriu cuvânt cu cuvânt): „Varvara Alexeevna! Fie vorba între noi, Anna Feodorovna, ruda dumitale și buna mea cunoștință și prietenă, e o nemernică de n-are pereche!” (și a mai spus despre ea o vorbă de rușine). „Tot ea a îndemnat-o pe verișoara dumitale să calce pe căi greșite și tot ea te-a nenorocit și pe dumneata. Ce e drept, și eu m-am purtat ca un mișel în treaba asta, dar... ce să-i faci? Așa-i omul!” Și iar a râs cât îl ținea gura. Pe urmă mi-a zis că nu se pricepe să vorbească cu floricele și că mi-a spus lucrul cel mai de seamă pe care avea să mi-l spună și despre care datoria lui de om cinstit îi poruncea să-mi vorbească: așa fiind, trece acum la o altă chestiune pe care vrea să mi-o spună în câteva vorbe. Și mi-a zis că-mi cere mâna, că socoate de datoria lui să-mi redea

cinstea, că e bogat, că după nuntă o să mă ia cu dânsul în satul lui din stepă, unde se duce să vâneze iepuri; mi-a mai spus că n-o să mai dea niciodată pe la Petersburg pentru că aici se petrec lucruri urâte și pentru că în acest oraș are un nepot nevrednic - chiar așa a zis - pe care s-a jurat să-l dezmoștenească și că, la drept vorbind, tocmai pentru asta, adică pentru a avea moștenitori legali, îmi cere el mâna și că asta e pricina cea mai de seamă pentru care mă pețește. Pe urmă a zis că eu trăiesc în mare sărăcie, că nu-i de mirare că-s bolnavă când îmi petrec zilele într-o astfel de cocioabă și mi-a prevestit o moarte neîndoielnică dacă mai rămân măcar o lună aici; mi-a mai spus că la Petersburg toate locuințele sunt proaste și m-a întrebat dacă n-am nevoie de ceva.

Eram așa de uluită de cererea pe care mi-o făcuse, că am început să plâng, nu știu nici eu de ce. Domnul Bîkov a luat lacrimile mele drept recunoștință față de el, a zis că m-a știut întotdeauna o fată bună, simțitoare și învățată, dar că, cu toate acestea, s-a hotărât la acest pas numai după ce a cercetat cu de-amănuntul cum mă port acum. Când a ajuns aici, m-a întrebat de dumneata și mi-a spus că a auzit că ești un om foarte cumsecade și că nici el n-ar vrea să-ți rămână dator cu ceva și m-a întrebat dacă cinci sute de ruble o să fie de ajuns pentru tot ce ai făcut pentru mine. Iar când l-am lămurit că ceea ce ai făcut dumneata nu se poate plăti cu nici un fel de bani, mi-a răspuns că vorbesc prostii, că așa se-ntâmplă numai în romane, că sunt prea tânără și am capul împuiat de poezii; mi-a mai spus că romanele strică fetele tinere și că îndeobște cărțile îi îndreaptă pe oameni pe căi greșite și de aceea el unul nu poate suferi nici un fel de cărți; apoi m-a sfătuit că abia după ce am să ajung la anii lui, să m-apuc a judeca oamenii: „Abia atunci o să-i cunoști”, a adăugat dânsul. La urmă a zis să mă gândesc bine la propunerea lui, pentru că n-o să-i facă nici o plăcere dacă o să mă hotărăsc la un asemenea pas fără să cuget, și a adăugat că graba și

fierbințeala duc la pieire tineretul neștiutor în ale vieții, dar că el dorește din inimă să primească din parte-mi un răspuns favorabil. În cazul când voi spune „nu” o să fie nevoit să se însoare cu o negustorească din Moscova, pentru că a jurat cu mâna pe crace să dezmoștenească pe licheaua de nepotu-său. Apoi mi-a lăsat cu sila pe gherghef cinci sute de ruble „pentru bomboane”; mi-a mai spus că la țară o să mă îngraș ca o butie, că am s-o duc la dânsul ca în sânul lui Avraam, că deocamdată nu-și vede capul de treburi și umblă toată ziua de colo până colo și că pe la mine s-a abătut între două drumuri. Pe urmă a plecat. Am stat și m-am gândit, m-am gândit mult, m-am gândit până la istovire, prietenul meu, și la urmă m-am hotărât. O să mă mărit cu el, prietene; trebuie să primesc cererea lui. Dacă se află pe lume un om care mă poate izbăvi de rușine, care îmi poate întoarce bunul meu nume și mă poate scăpa de sărăcie, de nevoi și de nenorociri în viitor, apoi omul acesta e numai el. Ce să mai aștept de la ziua de mâine, ce să-i mai cer soartei? Fedora spune că nu-i bine să dai cu piciorul norocului. „Dacă nici ăsta nu-i noroc, zice dânsa, atunci care e?” Eu cel puțin nu găsesc o altă cale pentru mine, neprețuitul meu prieten! Ce să mă fac? Am muncit până mi-am ruinat sănătatea. Nu pot munci într-una. Să intru la stăpân? O să mor de inimă rea, și apoi nici n-o să știu să fiu pe placul altora. Pe de altă parte, sunt șubredă de felul meu și veșnic o să fiu o povară pentru cineva. Se-nțelege că nici acum nu mă duc în rai, dar ce să fac, prietenul meu, ce să fac? N-am ce alege.

Nu ți-am cerut sfatul, pentru că vroiam să cumpănesc singură lucrurile. Hotărârea pe care o citești acum n-o mai schimb și am să i-o spun fără întârziere lui Bîkov, care, de altfel, mă zorește într-una. El spune că treburile lui nu așteaptă, că e nevoit să plece și că n-o să-și amâne plecarea pentru un fleac de nimic. Numai Dumnezeu știe dacă voi fi fericită: soarta mea e în puterea lui sfânta și de nepătruns, dar de hotărât, m-am hotărât. Despre Bîkov se

spune că-i om bun! O să mă respecte. Poate că și eu o să-l respect. Mai trebuie să aștept altceva de la căsătoria noastră?

Îți aduc la cunoștință toate astea, Makar Alexeevici, și sunt încredințată că ai să pricepi întreaga durere a sufletului meu. Nu căuta să mă întorci de la hotărârea luată. Străduințele o să-ți rămână zadarnice. Cântărește în inima dumitale tot ce m-a îndemnat să iau această hotărâre. La început, am fost tare tulburată, dar acum m-am mai liniștit. Ce mă așteaptă de aici înainte - nu știu! Ce-o fi, o fi! Cum o vrea Dumnezeu!

A venit Bîkov. Las scrisoarea neterminată. Aș mai avea multe să-ți spun. Bîkov a și intrat.

V. D.

23 septembrie

Măicuță, Varvara Alexeevna!

Mă grăbesc să-ți răspund. Mă grăbesc să-ți spun că sunt uluit. Toate astea... parcă nu-s cum ar trebui să fie. Ieri l-am înmormântat pe Gorșkov. Da, e drept, Varenka, e drept, Bîkov s-a purtat ca un om cumsecade. Numai că... cum așa?... Ai și primit, draga mea? Se-nțelege că în toate-i voia lui Dumnezeu! Așa e, de bună seamă că-i așa! Adică aici trebuie să se facă negreșit voia Domnului, iar voia Celui de sus e, fără îndoială, dreaptă și nepătrunsă, asemenea soartei omenești care este și ea de nepătruns. Fedora ține și ea la dumneata! Acum o să fii fericită, măicuță, o să ai de toate, sufletul meu, luminița mea neprețuită, îngerașul meu! Dar... nu știu cum, prea s-a făcut repede, Varenka! Treburi? Se-nțelege că domnul Bîkov are treburi! Cine nu le are? Atunci poate să le aibă și dânsul... L-am văzut când ieșea de la dumneata! E un

bărbat arătos, chiar foarte arătos. Numai că, parcă nu știu cum, mi se pare... Nu e totul să fie bărbat arătos. Ș-apoi și eu sunt acum ca năuc. Cum o să ne scriem scrisori de aici înainte, Varenka? Și cum o să rămân singur, singurel pe lumea asta? Eu, îngerașule, stau și cumpănesc în inima mea toate câte mi-ai scris, le cumpănesc și iar le cumpănesc. Sfârșisem tocmai de copiat a douăzecea pagină, când s-a întâmplat povestea asta! Măicuță dragă, acum că pleci, o să trebuiască să faci o groază de cumpărături: pantofiori, rochițe... Tocmai bine am și eu un magazin pe strada Gorohovaia, unde cunosc pe cineva. Îți mai aduci aminte cum ți le-am descris odinioară toate cele de pe strada Gorohovaia? Dar nu, măicuță, nu! Ce tot spui? Nu poți pleca acum! Nu se poate, și pace! Ai atâtea de cumpărat, și-ți trebuie și trăsură. Pe deasupra mai e și vremea asta așa de rea! Uită-te și dumneata cum toarnă cu găleata, o ploaie rece, care te pătrunde și mai e... mai ie și frigul, îngerașul meu! Un frig care o să-ți înghețe inimioara! Știam că te temi de oameni străini, și totuși vrei să pleci cu unul din ei! Iar eu, eu cum o să rămân singur? Da! Uite, Fedora zice că te așteaptă o mare fericire! Dar muierea asta are capul plin de bazaconii și pe deasupra mai vrea să mă piardă! Vii azi la vecernie, măicuță? Aș veni și eu, ca să te văd. E adevărat, măicuță, că ești o fată cu carte, o fată cinstită și simțitoare! Foarte adevărat! Totuși, tare bine ar face domnul Bîkov să se însoare cu negustoreasa aia a lui! Ce zici, măicuță? Nu-i așa că-i mai bine s-o ia pe negustorească? De cum s-o întuneca, Varenka, draga mea, o să viu neapărat la dumneata pentru un ceas. Acum se-ntunecă devreme și îndată o să viu! Chiar azi, pentru un ceas. Neapărat! Acum îl aștepți pe Bîkov. Dar de-ndată ce pleacă el, o să vin eu... Așteaptă-mă, că o să vin!...

Makar Devușkin

27 septembrie

Makar Alexeevici, prietenul meu!

Domnul Bîkov mi-a spus să cumpăr neapărat olandă pentru trei duzini de cămăși. Trebuie să căutăm lenjerese care să-mi facă două duzini din ele, pentru că mai avem foarte puțină vreme! Domnul Bîkov e supărat; zice că se pierde o grămadă de timp cu cârpele astea! Peste cinci zile e nunta, iar a doua zi după nuntă - plecăm. Domnul Bîkov e grăbit și spune că nu trebuie să ne irosim timpul cu fleacuri! Eu m-am istovit de tot cu grijile astea și abia mă țin pe picioare. Am o mulțime de treabă, dar drept să-ți spun, mai bine n-o aveam! Și încă ceva: nu ne ajung broderiile și dantela; ar trebui să mai cumpăr, pentru că domnul Bîkov spune că nevasta lui nu trebuie să se îmbrace ca o bucătăreasă, ci trebuie neapărat „să le facă praf" pe toate moșieresele de prin partea locului. Astea sunt vorbele lui. De aceea, te rog, Makar Alexeevici, să te duci pe la „madam Șifon" de pe Gorohovaia și să-i ceri mai întâi să-mi trimită câteva lenjerese, iar pe urmă să fie așa de bună și să treacă chiar dânsa pe la mine. Eu sunt iar bolnavă azi. În noua noastră locuință e grozav de frig și o neorânduială de nu-ți vezi capul. Mătușa domnului Bîkov abia își trage sufletul de bătrână ce e. Mă tem că o să moară până la plecarea noastră, dar domnul Bîkov zice că nu-i nimic, că o să-și vină ea în fire. În casă e un talmeș-bahneș îngrozitor. Domnul Bîkov nu stă cu noi și de aceea servitorii își fac de cap, care mai de care. Uneori rămâne numai Fedora, care vede de noi; feciorul domnului Bîkov, care trebuie să vegheze la toate, n-a mai dat pe acasă de trei zile. Domnul Bîkov trece în fiecare zi să ne vadă, dar e mereu supărat, și ieri l-a bătut pe administratorul casei, din care pricină a avut neplăceri cu poliția. Nici n-am avut cu cine să-ți trimit scrisoarea și de aceea ți-o trimit prin

poștă. Dar era cât pe-aci să uit un lucru foarte însemnat: să-i spui lui „madam Șifon” să schimbe neapărat horbotele după modelul pe care l-am ales ieri și să treacă pe la mine ca să mi le-arate pe cele noi. Mai spune-i că m-am răzgândit în privința cămășuțelor și că vreau să fie brodate cu nodulețe. Spune-i că vreau ca monogramele la batiste să fie cu broderie plină și nu cu druguleț. Vezi să nu încurci ceva! Cu broderie plină! Da! Era cât pe-aci să uit! Mai spune-i, pentru numele lui Dumnezeu, că frunzulițele de la pelerină trebuie să fie aplicate, codițele și rămurelele „cordonné”, iar gulerul - când o fi gata - să aibă împrejur dantelă sau un volan lat. Te rog din suflet, Makar Alexeevici, să-i spui toate astea!

A dumitale,
V. D.

P.S. Mi-e și rușine că te necăjesc mereu cu treburile mele. Și alaltăieri ai alergat pentru mine toată dimineața. Dar ce să fac? În casă n-ai cu cine te-nțelege, iar eu sunt bolnavă. Nu fi supărat pe mine, Makar Alexeevici. Mi-e inima atât de grea! Ce-o să se-ntâmple cu mine, ce-o să se-ntâmple cu mine, prietenul meu, dragul și bunul meu Makar Alexeevici? Mi-e și groază să privesc viitorul! Am mereu presimțiri rele și trăiesc ca într-un vis urât.

P.S. Pentru Dumnezeu, bunul meu prieten, să nu uiți cumva ceva din ceea ce te-am rugat. Mi-e frică să nu le încurci. Ține bine minte: broderie plină, nu druguleț!

27 septembrie

Mult stimată Varvara Alexeevna!

Am îndeplinit cu sârg tot ce mi-ai cerut. Madam Șifon zice că s-a gândit și ea să facă broderie plină, pentru că-i mai „de bon ton”, sau așa ceva; nu prea am înțeles. Mi-ai mai scris și despre volan. Mi-a vorbit și despre el, dar să știi, măicuță, că am uitat ce mi-a spus. Știu doar atât: că a vorbit mult de tot! Ce femeie îngrozitoare! Ce naiba mi-o fi spus? Ei, las-că o să-ți repete chiar dânsa. Eu, măicuță, m-am năucit de atâta treabă. Azi n-am fost nici la serviciu. Dar dumneata, draga mea, nu te pierde cu firea! Pentru liniștea dumitale sunt gata să colind toate magazinele din oraș. Îmi scrii că ți-e teamă să privești viitorul în față. Dar azi, după orele șase seara, ai să afli totul. Madam Șifon o să treacă pe la dumneata. Nu mai fi deznădăjduită! Nu-ți pierde speranța, măicuță! Poate că toate o să iasă cum nu se poate mai bine. Și eu, care am capul împuiat numai cu volanul acela afurisit! Ehei, volan, volănaș! Aș fi trecut eu pe la dumneata, măicuță, aș fi trecut, neapărat aș fi trecut! M-am apropiat chiar de vreo două ori de poarta dumitale. Dar Bîkov... adică vreau să spun domnul Bîkov e mereu supărat și... de aceea... Dar ce să mai vorbim?

Makar Devușkin

28 septembrie

Stimate domn Makar Alexeevici!

Pentru Dumnezeu, dă fuga la bijutier și spune-i să nu mai facă cerceii aceia cu mărgăritare și smaragde. Domnul Bîkov spune că-s prea scumpi și că-l „ating la buzunar”. Dumnealui e mereu supărat; zice că i s-a golit punga și că noi îl jefuim; ieri mi-a spus că dacă ar fi știut dinainte ce cheltuieli îl așteaptă, s-ar fi lăsat păgubaș de toate cele. Mai spune că îndată după cununie o să și plecăm, că n-o să chemăm nici un musafir și să nu-mi închipui cumva că o să

joc și o să petrec! „Mai e mult până la sărbători!” Așa a zis. Și numai Dumnezeu știe că nu-mi trebuie toate astea! El, și nimeni altul, a vrut-o la început. Dar nu îndrăznesc să-i răspund, că-i iute la mânie. Ce mă așteaptă oare?

V. D.

28 septembrie

Varvara Alexeevna, sufletul meu!

Eu, adică bijutierul a zis: bine; iar pe mine mă bătea gândul să-ți spun la început că-s bolnav și că nu mă pot scula din pat. Tocmai acum când ne-au năpădit atâtea griji, am răcit, lua-o-ar relele de răceală. Îți mai aduc iarăși la cunoștință că n-ajungeau toate câte mi s-au întâmplat, căci pe deasupra excelența-sa a binevoit să se supere, s-a răstit și a strigat la Emelian Ivanovici și la urmă s-a istovit de tot, sărăcuțul de el! Țineam să te încunoștințez despre toate astea. Și mai vroiam să-ți scriu ceva, dar mi-e că te supăr. Că eu, măicuță, sunt prost și nu știu multe: scriu ce-mi dă prin cap și dumneata să nu care cumva... dar ce să mai vorbim!?

Al dumitale,
Makar Devușkin

29 septembrie

Varvara Alexeevna, draga mea!

Am văzut-o azi pe Fedora, sufletelul meu! Mi-a spus că mâine e cununia și că poimâine plecați; a zis că domnul Bîkov a și tocmit caii. Despre excelența-sa ți-am vorbit,

măicuță. Încă ceva: am controlat socoteala trimisă de magazinul de pe Gorohovaia: totul e bine, atâta doar că-i tare scump. Nu înțeleg însă pentru ce domnul Bîkov se supără pe dumneata? Și acum, îți doresc fericire, măicuță! O să mă bucur, da, o să mă bucur să te știu fericită. Aș veni la biserică, măicuță, dar nu pot: mă dor șalele. Mă întorc iarăși la scrisori: cine o să ducă de aici înainte scrisorile noastre de la unul la altul? Da! Pe Fedora ai răsplătit-o din belșug, draga mea. Ai făcut o faptă bună, chiar foarte bună. O faptă frumoasă. Și orice faptă bună o să-ți fie răsplătită de Dumnezeu. Faptele bune nu rămân nerăsplătite și virtutea va fi încununată mai devreme ori mai târziu cu cununa dreptății cerești. Aș vrea să-ți scriu multe, măicuță! În fiecare ceas, în fiecare clipă ți-aș scrie și ți-aș tot scrie! Mai am la mine o carte de-a dumitale - *Povestirile lui Belkin*. Dumneata, măicuță, știi... n-o lua de la mine! Dă-mi-o de tot, suflețelule. Nu că aș ține foarte mult s-o citesc, dar știi și dumneata că se apropie iarna cu serile ei lungi, că o să mă apese urâtul... și atunci poate c-aș citi-o. Eu, măicuță, o să mă mut în fosta dumitale locuință: o să închiriez la Fedora odaia unde ai stat dumneata. N-o să mă despart pentru nimic în lume de femeia asta cinstită și atât de harnică. Am cercetat ieri cu de-amănuntul locuința asta a dumitale, acum rămasă goală. Ghergheful... cum l-ai lăsat, măicuță, așa stă, cu broderie cu tot: e neatins în colțișorul lui. Am privit îndelung și cusătura la care ai lucrat. Mai sunt aici și peticuțe de tot soiul. Dintr-o scrisoare de a mea văd că ai făcut un mosorel și ai înfășurat ață pe el... În sertărașul mesei am găsit o foaie de hârtie și pe ea stă scris: „Stimate Makar Alexeevici, mă grăbesc...” și atât. Se vede că te-a întrerupt cineva când era mai interesant. În colț, după paravan stă pătuțul dumitale... Drăguța mea, sufletul meu! Și acum, cu bine, cu bine. Răspunde-mi, pentru Dumnezeu, la scrisoarea asta măcar câteva vorbe și cât mai repede.

Makar Devușkin

30 septembrie

Prietenul meu neprețuit, Makar Alexeevici!

S-a săvârșit! S-au înfăptuit cele ce mi-au fost hărăzite de soartă; nu știu dacă-i bine ori rău, dar știu că mă plec în fața voinței Celui atotputernic. Mâine plecăm. Îmi iau pentru totdeauna rămas bun de la dumneata, prietenul meu neprețuit, binefăcătorul meu, dragul meu! Să nu-ți pară rău după mine! Fii fericit, nu mă uita și Dumnezeu să te binecuvânteze! Iar eu o să te pomenesc adesea în gândurile mele, în rugăciunile mele. Uite că s-a sfârșit și partea asta a vieții! Cât de puține amintiri luminoase iau din trecut în traiul nou ce mă așteaptă! Dar cu atât mai scumpă o să fie amintirea dumitale, cu atât mai drag o să fii dumneata inimii mele. Ești singurul meu prieten! Numai dumneata m-ai iubit aici! Crezi că n-am văzut, crezi că nu știu cât m-ai iubit? Erai fericit cu un singur zâmbet de-al meu, cu un singur rând scris de mine. Acum va trebui să te obișnuiești fără mine. Și cum o să rămâi singur? Cine o să vadă de dumneata, bunul meu, neprețuitul meu, singurul meu prieten! Îți las și cartea, și ghergheful, și scrisoarea aceea abia începută; când o să te uiți la rândurile ei neisprăvite, gândul dumitale să citească mai departe tot ceea ce ar fi vrut să audă sau să vadă scris de mâna mea, tot ceea ce nu ți-aș fi scris atunci; dar câte ți-aș fi scris acum! Să-ți amintești de biata Varenka a dumitale, care te-a iubit atât de mult. Toate scrisorile pe care mi le-ai scris au rămas în scrinul Fedorei, în cutia de sus. Îmi spui că ești bolnav, dar domnul Bîkov nu mă lasă astăzi nicăieri. O să-ți scriu, prietenul meu, ți-o făgăduiesc. Dar... numai Dumnezeu știe ce are să se mai întâmple. De aceea să ne luăm rămas bun pentru totdeauna, prietenul meu, bunul

meu, dragul meu! Pentru totdeauna!... O, cum te-aș îmbrățișa în clipa asta! Adio, prietenul meu, adio, adio!... Rămâi fericit și sănătos. O să mă rog neîncetat pentru dumneata. De-ai ști ce tristă sunt, cât de greu mi-e sufletul! Mă cheamă domnul Bîkov. Adio!

V.
care te va iubi întotdeauna.

P.S. Mi-e inima plină... plină de lacrimi...

Lacrimile mă înecă, mă înăbușă! Adio! Doamne, cât sunt de tristă!

Nu uita, n-o uita pe biata dumitale Varenka!

Varenka, măicuță, sufletul meu, scumpa mea! Au să te ia de-aici! Pleci!... Mai bine mi-ar smulge inima din piept decât să mi te ia! Cum vine asta? Plângi, și totuși te duci? Chiar acum am primit scrisorica dumitale, pătată toată de lacrimi. Va să zică nu vrei să pleci? Va să zică ești luată cu sila! Va să zică îți pare rău de mine? Dar asta înseamnă că mă iubești! Atunci cum... cu cine ai să-ți petreci zilele de aci înainte? Acolo o să-i fie urât inimioarei dumitale, o să-i fie silă, o să-i fie frig! Are să ți-o usuce dorul, are să ți-o sfâșie durerea! Ai să mori acolo și or să te culce în pământul rece și n-o să se găsească nici un suflet care să te plângă! Domnul Bîkov o să hăituiască iepurii lui... Ah, măicuță, măicuță! Cum de te-ai hotărât, cum de te-ai putut hotărî la una ca asta!? Ce-ai făcut? Ce-ai făcut, ce-ai făcut cu dumneata? Au să te bage în mormânt acolo! Au să te omoare cu zile, îngerașul meu! Că doar ești slăbuță ca un fulg, măicuță dragă! Dar eu ce-am păzit? Unde mi-au fost ochii, prostul de mine! Mi-am spus că face nazuri copilașul... Și în loc să fac ce trebuie, prostul de mine nici nu m-am gândit la nimic și nici n-am văzut nimic, de parcă așa era bine, de parcă nici nu m-ar fi privit! Ba mai mult chiar! Am umblat năuc după volane!... Nu, Varenka, nu! O

să mă scol!... Până mâine am să mă fac bine și am să mă scol! Eu, măicuță, o să mă arunc sub roțile trăsurii și n-o să te las să pleci! Ba nu, zău, ce-am păzit până acum? Cu ce drept se petrec toate astea? O să mă duc și eu cu dumneata! Dacă n-o să mă luați, o să alerg după trăsura voastră, o să fug cât m-or ține puterile, până o să cad mort. Știi oare, măicuță dragă, ce te așteaptă acolo unde pleci? Dacă nu știi, întreabă-mă pe mine! Acolo-i numai stepă, dragă, numai stepă goală și pustie, ca palma asta a mea! Iar în stepa asta nu dai decât de țărănoi fără suflet și de mujici beți și neștiutori de carte. Acum s-au mai scuturat și frunzele copacilor, plouă, e frig, iar dumneata pleci într-acolo! De domnul Bîkov nu zic, el are ce face: o să-și vadă de iepurii lui, dar dumneata? Dumneata vrei să te faci moșerească? Dar bine, îngerașul meu! Uită-te la dumneata și spune-mi dacă semeni a moșiereasă? E oare cu putință una ca asta, Varenka? Cui o să mai scriu scrisori de aci înainte? Da, nu te întrebi, măicuță: „Cui o să-i scrie de azi înainte omul ăsta?" Cui o să-i spun „măicuță"? Pe cine am să mai alint cu o vorbă așa de frumoasă? Unde o să te mai găsesc, îngerașul meu? O să mor, Varenka, o să mor negreșit! N-o să-ndure inima mea o asemenea nenorocire. Te-am iubit cum iubești lumina soarelui, te-am iubit ca pe copilul meu bun, am iubit totul la dumneata, Varenka, măicuță! Și doar pentru dumneata am trăit pe lume! Am lucrat, am copiat, am umblat, m-am plimbat și mi-am așternut gândurile pe hârtie, în scrisori prietenești, numai și numai pentru că dumneata, măicuță, ai stat în casa de peste drum, la doi pași de mine! Poate că n-ai știut-o, dar ăsta-i adevărul. Ascultă, măicuță, gândește-te și dumneata, sufletelul meu drag! Cum se poate să pleci de la noi? Scumpa mea, dar nu poți să pleci, înțelege-mă, e cu neputință! Cu neputință, și gata! Nu vezi că plouă? Șubredă cum ești, ai să răcești neapărat! Caleașca o să se umple de apă! O să se umple, știu eu! Ș-apoi, n-ai să treci bine de bariera orașului, că o să i se rupă și o roată!

Neapărat o să i se rupă! Aici, la Petersburg, se fac niște trăsuri ca vai de lume! Crezi că nu-i cunosc eu pe toți meșterii caretași de aici? La ei, totul e să se fandosească, să facă o jucărioară frumușică - și atât! Dar e treabă de mântuială, crede-mă! Pot să jur cu mâna pe cruce că nu-s trainice! O să mă arunc în genunchi înaintea domnului Bîkov și o să-i spun tot, o să-l fac să înțeleagă! Și dumneata, măicuță, să-l lămurești, să-i spui frumos totul, ca să-nțeleagă! Spune-i că rămâi aici, că nu poți să pleci! O, Doamne! De ce nu s-o fi însurat, oare, acolo, la Moscova, cu negustoreasa aceea a lui? Tare bine era dacă o făcea! Negustoreasa i-ar fi fost mai pe potrivă! Crede-mă că i s-ar fi potrivit mai bine. Las-că știu eu ce spun! În schimb, dumneata ai fi stat aici, cu mine! La urma urmei, ce-i Bîkov pentru dumneata? De când îți este pe placul inimii? Sau... poate numai pentru că-ți cumpără volane și altele de acest fel? Dar ce-i un volan și pentru ce ți-o fi trebuind? Fleacuri, măicuță! Aici e vorba de o viață de om, și nu de-o cârpă cum e volanul acela! Că nu-i decât o cârpă, volanul, o cârpă, măicuță, și atâta tot! Dar și eu, și eu de îndată ce o să iau leafa, o să-ți cumpăr câte volane vrei! O să-ți cumpăr, măicuță, n-avea grijă! Am și un magazin unde mă cunoaște lumea! Așteaptă numai să iau leafa, îngerașul meu, Varenka! O, Doamne, Dumnezeule! Și vrei cu tot dinadinsul să pleci în stepă, împreună cu domnul Bîkov? Să pleci pentru totdeauna? Ah, măicuță, măicuță! Nu se poate așa! Mai scrie-mi încă o scrisorică despre toate, când pleci și când o să-mi scrii de acolo! Că altfel, îngerul meu, asta ar fi cea de pe urmă scrisoare. Și doar nu-i cu putință să fie cea de pe urmă! Cum așa, netam-nesam - cea de pe urmă? Nu se poate! O să-ți scriu și eu, să-mi scrii și dumneata!... Nu vezi că am început să am și stil... Ehei, draga mea, ce tot vorbesc de stil? Nici nu știu bine ce scriu! Nu știu, și pace, nu știu nimic! Nici de recitit nu recitesc, nici stilul nu mi-l îndrept... Scriu și eu

numai ca să scriu, ca să-ți scriu cât mai mult... Sufletul meu, draga mea, măicuță!...

1846

NOTE și COMENTARII

DUBLUL

Poem petersburghez

Traducere de NICOLAE GANE[25]

Capitolul I

Nu bătuse încă ora opt dimineața, când Iakov Petrovici Goliadkin, subșef de birou cu gradul de consilier titular[26], se trezi dintr-un somn adânc, căscă prelung, se întinse și abia după aceea deschise ochii mari. Rămase câteva clipe nemișcat în așternut, ca omul care nu e sigur dacă este treaz sau mai doarme încă, dacă e înconjurat de o lume reală, sau rătăcește în sfera plăsmuirilor încâlcite ale unor vise. Treptat, simțurile domnului Goliadkin se dezmorțiră și începură să recepteze mai precis și mai limpede impresiile obișnuite ale existenței sale cotidiene. Ca niște vechi cunoștințe, îl priveau pereții odăiței sale modeste, de un verde-murdar, îmbâcsiți de praf și de fum, scrinul din lemn de mahon, scaunele vopsite în roșu, imitând același lemn, biroul dat și el cu vopsea roșie, divanul turcesc îmbrăcat în mușama de culoare roșietică cu floricele verzui și, în sfârșit, hainele pe care le dezbrăcase aseară în grabă, aruncându-le vraiște pe divan. O zi cenușie de toamnă, mohorâtă și tristă, îl privi prin fereastra năclăită cu o schimă atât de acră și ursuză, încât domnul Goliadkin nu mai avu îndoieli că nu se află într-o împărăție din basme, de peste nouă mări și nouă țări, ci se regăsi cu toată certitudinea în orașul Petersburg, capitala țării, și anume - în strada Șestilavoșnaia, la etajul trei al unei case mari, solide, în propria sa locuință. Făcând această constatare importantă, domnul Goliadkin închise iar ochii, strângând convulsiv pleoapele, regretând oarecum ultimul vis și dorind vag reîntoarcerea lui, măcar pentru o singură clipă. Dar în clipa următoare sări brusc din pat, prinzând probabil firul ideii în jurul căreia se învârtiseră până atunci

gândurile lui incoherente și în care nu reușise deocamdată să facă ordinea cuvenită. După ce sări din pat, alergă la oglinjoara rotundă de pe scrin. Deși chipul cam somnoros, cu ochii miopi și cu țeasta aproape pleșuvă, care i se înfățișă în oglindă, nu-i oferi cine știe ce priveliște deosebită, mai ales că la prima vedere nici nu putea atrage în mod special atenția nimănui, posesorul lui rămase totuși foarte mulțumit de imaginea din oglindă. „Urâtă treabă ar fi, își zise domnul Goliadkin cu jumătate glas, urâtă treabă ar fi, dacă tocmai astăzi aș arăta altfel decât se cuvine, dacă intervenea ceva neprevăzut - bunăoară să-mi fi răsărit pe față un coș, o bubuliță caraghioasă, ori să mă fi pocnit cine știe ce altă pacoste; deocamdată însă, toate par să fie în perfectă ordine; totul merge strună.” Fericit că totul merge strună, domnul Goliadkin puse oglinda la loc și, așa cum era, desculț și în ținuta sumară de peste noapte, alergă la fereastră și se apucă să cerceteze, cu un aer preocupat, curtea spre care dădeau ferestrele locuinței sale. Și ceea ce zări el în curte îl mulțumi, probabil, pe deplin, căci pe față i se așternu un zâmbet satisfăcut. Apoi, după ce mai întâi își vârî discret capul după despărțitura de scânduri în cămăruța lacheului său Petruška[27] și se convinse că acesta nu era acolo, se apropie tiptil de birou, descuie un sertar, cotrobăi în colțul din fund și scoase, în sfârșit, de sub un maldăr de hârtii îngălbenite și tot felul de mărunțișuri inutile, un portofel verde, uzat, îl deschise încetișor, și, căscând cu grijă despărțitura cea mai ascunsă, privi încântat conținutul. Se pare că și teancul de bancnote verzi, cenușii, albastre, roșii și de felurite alte culori îl privi, la rândul său, cu o încuviințare complice, căci domnul Goliadkin așeză tacticos portofelul deschis pe masă și, cu fața radiind de bucurie, își frecă mâinile în semn de negrăită mulțumire. În sfârșit, scoase mângâietorul teanc de bancnote și, pentru a suta oară în ultimele două zile numai, se apucă să numere banii, pipăind de câte două-trei ori fiecare foiță între degetul

mare și cel arătător. „Șapte sute cincizeci de ruble în asignate[5]! Șopti el abia perceptibil terminând în sfârșit numărătoarea. Șapte sute cincizeci de ruble... E o sumă! O sumă frumușică și, orice s-ar spune, destul de agreabilă! Continuă el cu glas tremurător și ușor moleșit de plăcere, strângând pachetul în mâini și zâmbind cu înțeles. Ba aș zice că este o sumă cât se poate de plăcută! Plăcută pentru orișicine! Aș vrea să văd omul pentru care această sumă să nu însemne ceva? O sumă ca asta îl poate sălta pe om departe de tot...”

„Dar ce-o fi cu Petrușka? se alarmă domnul Goliadkin, iar a dispărut!” Rămânând în aceeași ținută matinală, își vârî pentru a două oară capul după paravan. Nici de data aceasta nu-l descoperi în cămăruță pe servitor, ci zări doar samovarul care clocotea furios pe dușumea, amenințând în orice clipă să-și iasă din sărite, s-o ia razna, și bolborosind în limbajul lui ciudat, sâsâit și gâlgâit, nu se știe ce anume, dar care ar fi vrut, probabil, să-i spună domnului Goliadkin: Ia-mă odată de aici, omule! Nu vezi că fierb și sunt gata de mult?

„Lua-l-ar naiba! se necăji domnul Goliadkin, dobitocul ăsta puturos e în stare să-l scoată pe om din țâțâni; pe unde o fi umblând?” Indignat la culme, și pe bună dreptate, ieși în antreiașul îngust care ducea spre culoar, întredeschise ușa și-l zări pe servitorul său înconjurat de o adunătură de slugi și gură-cască. Petrușka vorbea, ceilalți ascultau. Cum se vede, nici subiectul conversației, și nici faptul că se adunase acolo atâta lume la taclale nu-i plăcură de loc domnului Goliadkin. Își strigă îndată omul și se reîntoarse în odaie extrem de nemulțumit, ba chiar indispus. „Dobitocul ăsta e în stare să-l vândă pe om pentru o nimica toată, dar mai ales pe stăpânul său, își zise el în gând; și m-a vândut, sunt sigur că m-a vândut, pun rămășag că m-a vândut pentru o para chioară. Ei?...”

— Mi-au adus livreaua, domnule.

[5] Nume dat în trecut bancnotei în unele țări.

— Îmbrac-o și înfățișează-te imediat!

Petrușka își puse livreaua și, zâmbind prostește, se înfățișă în camera stăpânului. Arăta foarte ciudat. Îmbrăcat într-o livrea verde, uzată, cu fireturi roase de vreme, croită, probabil, pentru o statură cu cel puțin un arșin[6] mai înaltă decât Petrușka, ținea în mâini o pălărie tot cu fireturi și cu pene verzi, iar pe șold îi atârna caraghios un paloș în teacă de piele. Și, în sfârșit, pentru întregirea imaginii, Petrușka, credincios obiceiului său de a umbla neglijent, ca la el acasă, era și de data aceasta desculț. Domnul Goliadkin îl măsură din cap până în picioare, îl examină apoi de jur împrejur și rămase, probabil, mulțumit de echipamentul lui Petrușka. Livreaua fusese închiriată, desigur, pentru o împrejurare foarte solemnă. Se mai putuse observa cu acest prilej că, în tot timpul examenului, atât de minuțios, Petrușka își privea stăpânul cu negrăită curiozitate, urmărindu-i cu interes toate mișcările, ceea ce părea a-l stânjeni grozav pe domnul Goliadkin.

— Și cupeul?

— A sosit și cupeul.

— L-ai închiriat pentru toată ziua?

— Pentru toată ziua. Costă douăzeci și cinci de ruble, în asignate.

— Dar cizmele?

— Sunt gata și cizmele.

— Nătărăule! Nu știi să spui „gata, să trăiți”? Adu-le încoace!

Exprimându-și satisfacția pentru faptul că cizmele îi vin bine, domnul Goliadkin ceru să i se pregătească cele necesare pentru spălat și bărbierit și să i se servească ceaiul. După ce se bărbieri cu multă grijă și se spălă la fel de meticulos, înghiți dintr-o sorbitură ceaiul și se apucă apoi de partea cea mai importantă - îmbrăcatul cu tot dichisul cuvenit: își puse o pereche de pantaloni aproape

[6] Veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu 0,711 m.

noi; apoi un plastron cu năsturași de bronz, o vestă cu floricele în culori vii, foarte plăcute; își legă la gât o cravată pestriță de mătase și, la urmă, îmbrăcă redingota de uniformă, de asemenea nou-nouță și periată cu grijă. În timp ce se îmbrăca, își privi de câteva ori, cu admirație, cizmele, săltând mereu ba un picior, ba celălalt, încântat de model; murmură mereu ceva sub nas, clipind șiret la un gând al său tăinuit. De altfel, în dimineața aceea, domnul Goliadkin părea foarte distrat, de vreme ce aproape că nici nu observă privirea și mimica ironică a lui Petrușka, și nici strâmbăturile pe care le făcea acesta pe seama sa, în timp ce-l ajuta să se îmbrace. În sfârșit, complet îmbrăcat și pus la punct, domnul Goliadkin își vârî portofelul în buzunar, aruncă o ultimă privire exigentă asupra ținutei lui Petrușka - între timp acesta își încălțase cizmele, fiind și el complet echipat - și constatând, astfel, că totul este în perfectă ordine și că, deci, nu mai era nici un motiv de zăbovit, se alarmă brusc, și, cu inima ticăind năprasnic, alergă afară și coborî în goană scările. Un cupeu albastru de piață, cu niște blazoane vechi pe ușă, trase huruind în fața intrării principale. Făcând cu ochiul birjarului și câtorva gură-cască, Petrușka își instală stăpânul în cupeu; sări apoi pe scărița de la spate și, cu o voce nefirească, abia stăpânindu-și râsul prostesc, strigă: „*Dă-i drumu!*” Cupeul se puse în mișcare majestuos, și, cu un zgomot infernal, zdrăngănind și trosnind din toate încheieturile și balamalele pe caldarâmul străzii, o luă spre bulevardul Nevski. În momentul când vehiculul albastru ieși pe poartă afară în stradă, domnul Goliadkin se puse pe un chicotit molcom, aproape fără glas, frecându-și mâinile scurt și apăsat, ca omul mucalit, care, izbutind să joace o festă grozavă, se amuză copios în sinea lui. Curând, însă, accesul de veselie cedă locul unei expresii ciudate de îngrijorare, care întunecă fața domnului Goliadkin. Cu toate că vremea era închisă și umedă, el coborî amândouă geamurile cupeului; începea să scruteze cu grijă, în

dreapta și în stânga, chipurile trecătorilor, și, de îndată ce surprindea vreo privire îndreptată spre dânsul, arbora un aer grav și ceremonios. La o intersecție, înainte de a coti de pe Liteinaia spre Nevski, îl izbi o senzație neplăcută și, cu strâmbătura ghinionistului care se pomenește călcat brusc pe bătătură, se trase speriat în colțul cel mai întunecos al trăsurii. Zărise doi funcționari de la departamentul său, doi tineri colegi de birou. Cei doi funcționari, la rândul lor, se arătară - după cum i se păru domnului Goliadkin - foarte surprinși, văzându-l pe colegul lor de serviciu în acest echipaj; ba unul din ei avu chiar neobrăzarea să-l arate cu degetul, iar celălalt pare-se că îl și strigă pe domnul Goliadkin pe nume, ceea ce, în plină stradă, era, desigur, cu totul deplasat. De aceea, eroul nostru se trase în fundul cupeului și nu răspunse. „Ce derbedei! îi judecă el în gând. Și ce mare lucru, mă rog? Un ins oarecare în trăsură; a avut nevoie omul de trăsură, și și-a luat omul o trăsură. Ia, niște mizerabili! Îi cunosc eu - niște pușlamale care ar merita să li se tragă câteva la spate! Nu sunt în stare de nimic altceva decât să joace rișca, când iau leafa, și să umble teleleu. Le-aș fi spus eu câteva vorbulițe, numai că...” Domnul Goliadkin nu-și mai isprăvi gândul, rămânând trăsnit. O pereche de cai iuți, tătărești, pe care o cunoștea prea bine, înhămați la o trăsurică elegantă, întrecea din dreapta careta lui. Domnul din trăsurică, zărind întâmplător chipul domnului Goliadkin, care avusese imprudența să-și scoată capul pe fereastra cupeului, rămase și el, se vede, uimit de întâlnirea această surprinzătoare, căci, aplecându-se cât putea, privi intrigat și extrem de curios în colțul ferit în care eroul nostru se grăbise să se ascundă. Domnul din trăsurică era Andrei Filippovici, șeful serviciului la care lucra și domnul Goliadkin, în calitate de subșef de birou. Domnul Goliadkin, văzând că Andrei Filippovici l-a recunoscut fără doar și poate, că îl privește cu ochi mari drept în față și că, prin urmare, nu mai era chip să se

ascundă, roși până în vârful urechilor. „Să-l salut, ori ba? Să-i dau un semn de viață, sau nu? Să mă dau pe față, sau nu? se frământa eroul nostru. Ori să mă prefac că eu nu sunt eu, ci altcineva - unul care, să zicem, seamănă cu mine, și să rămân, deci, indiferent? Adică, nu sunt eu, și pace! își spunea domnul Goliadkin, în timp ce cu mâna ridica automat pălăria, descoperindu-se în fața lui Andrei Filippovici și salutându-l fără a-și lua ochii de la el. Eu... eu... numai așa, șoptea el, abia mișcându-și buzele învinețite. Eu... nimic, nici gând; de fapt, eu nu sunt eu, Andrei Filippovici; nici pe departe nu sunt eu, să știți!” Curând, însă, trăsurica depăși cupeul și puterea magnetică a privirii șefului încetă. Cu toate acestea, domnul Goliadkin continua să roșească, zâmbind și bâiguind ceva sub nas... „Am fost un nătărău că nu i-am spus nimic, chibzui el, în sfârșit, mai limpede; trebuia să-i spun cu toată demnitatea, hotărât și răspicat: că adică, așa și pe dincolo, Andrei Filippovici, sunt și eu invitat la masă, și asta-i tot!” Dar aducându-și aminte imediat de fâstâceala sa, eroul nostru se făcu și mai roșu la față, încruntă sprâncenele și aruncă o privire plină de sfidare spre colțul din stânga al cupeului - o privire aprigă, menită să-i prefacă în pulbere și scrum pe toți dușmanii săi. În sfârșit, strălucerat de o inspirație subită, trase șnurul legat de cotul birjarului, opri cupeul și porunci să întoarcă înapoi pe Liteinaia. Îi veni în cap că trebuie negreșit, și chiar acum, îndată, probabil pentru liniștea lui personală, să comunice ceva absolut important și de un interes presant medicului său, Krestian Ivanovici. Și cu toate că îl cunoscuse pe Krestian Ivanovici de abia de curând, vizitându-l doar o singură dată săptămâna trecută pentru o consultație neînsemnată - un doctor, se spune, e ca și un confesor, și ar fi deci o prostie să se ascundă lui, în timp ce, pentru doctor, este o datorie să-și cunoască pacientul. „Așa vor decurge lucrurile, oare? se întrebă în gând eroul nostru, coborând din cupeu la intrarea unei case cu patru etaje de pe Liteinaia, în dreptul căreia își

oprise trăsura. Oare e bine ce fac? N-o să par nepoliticos? E potrivit momentul? Și, adică, de ce nu? continuă el să-și frământe creierul, urcând scară cu răsuflarea tăiată și căutând să-și stăpânească bătăile inimii, care luase obiceiul de a se agita la toate scările străine. Și, adică, de ce nu? Îi spun ce am, și nu-i nimic condamnabil în asta... Ar fi o prostie să mă ascund. Uite așa, îmi iau aerul că eu, mă rog... nimic, că eu... adică, numai așa, numai în treacăt... Și o să priceapă omul că așa este.”

Chibzuind astfel, domnul Goliadkin urcă până la etajul doi și se opri în dreptul apartamentului cinci, pe ușa căruia era bătută o frumoasă placă de alamă cu următoarea inscripție:

Krestian Ivanovici Rutenspitz
Doctor în Medicină și Chirurgie

Oprindu-se, eroul nostru se grăbi să-și impună o fizionomie de rigoare, degajată, fără a fi însă lipsită de oarecare amabilitate, și se pregăti să tragă de șnurul clopoțelului. În timp ce se pregătea să tragă de șnurul clopoțelului, îi veni subit și foarte oportun gândul dacă n-ar fi cumva mai bine să treacă mâine, deoarece nu-l zorea nimic și nimeni să facă această vizită neapărat astăzi. Auzind însă chiar atunci pași pe scară, domnul Goliadkin schimbă pe loc noua lui hotărâre și, cu aerul cel mai decis, sună la ușa lui Krestian Ivanovici.

Capitolul II

Krestian Ivanovici Rutenspitz, doctor în medicină și chirurgie, un bărbat corpolent, deși destul de înaintat în vârstă, înzestrat cu niște sprâncene stufoase și favoriți

groși, cu un început de cărunțeală în păr și cu niște ochi sclipitori, ageri și expresivi, a căror privire pătrunzătoare era suficientă, probabil, ea singură, ca să alunge toate bolile, împodobit și cu o decorație impunătoare, ședea în dimineața aceea în cabinetul său, într-un fotoliu comod, sorbea din cafeaua preparată și servită personal de soția sa, fuma o țigară de foi și scria rețete pacienților pe care îi consulta. După ce prescrise cuvenitul flaconaș de mixtură unui bătrânel suferind de hemoroizi și îl conduse pe acest bătrânel suferind prin ușa laterală, Krestian Ivanovici se așeză în fotoliul său, în așteptarea pacientului următor. Intră domnul Goliadkin.

Krestian Ivanovici nu se aștepta, desigur, și nici nu dorea, probabil, să-l vadă apărând pe domnul Goliadkin, deoarece păru cam surprins, și fața lui, fără să vrea, luă o expresie ciudată, s-ar putea spune chiar nemulțumită. Și deoarece, la rândul său, domnul Goliadkin aproape totdeauna își pierdea cumpătul în momentul cel mai nepotrivit, când trebuia să abordeze în fața cuiva o chestiune personală, și de data aceasta, neavând pregătită dinainte cea dintâi frază, care în asemenea ocazii constituia un adevărat obstacol, se fâstâci groaznic, bâigui ceva nedeslușit - un fel de scuză probabil, și, neștiind ce să mai facă, luă un scaun și se așeză. Aducându-și aminte însă că se așezase fără să fie poftit, își dădu seama de greșeala gravă pe care o comisese împotriva regulilor de politețe și de bonton și, ca s-o repare, sări ca ars de pe scaunul pe care se așezase fără a fi invitat. Revenindu-și puțin, avu pe loc sentimentul vag că făcuse două gafe dintr-o dată și, drept urmare, se decise fără întârziere și pentru a treia, încercând să se justifice: mormăi ceva zâmbind, roși, se zăpăci iar, tăcu promițător, dar în cele din urmă se așeză definitiv și nu se mai urni din loc, asigurându-se, pentru orice eventualitate, prin acea privire sfidătoare, care, în gândul lui, avea o teribilă forță de a desființa, de a nimici, făcându-i praf și pulbere pe toți dușmanii știuți și neștiuți

ai domnului Goliadkin. Unde mai pui că privirea aceasta mai exprima și deplina independență a domnului Goliadkin, arătând limpede că domnul Goliadkin nu e cu nimic mai prejos de ceilalți, că el își vede de-ale sale, că e de capul lui ca și toți ceilalți, că el e cu totul de bașcă și că, în orice caz, nu se bagă, nu se amestecă... Krestian Ivanovici tuși, scoase un hm! evident, în semn de aprobare și acord deplin pentru toate astea, și, fixându-l pe domnul Goliadkin cu o privire scrutătoare, interogativă, rămase în așteptare.

— Eu, Krestian Ivanovici, începu domnul Goliadkin zâmbind, am venit să vă deranjez pentru a doua oară și acum, pentru a doua oară, îndrăznesc să vă rog a binevoi... domnul Goliadkin, evident, nu găsea cuvintele trebuincioase.

— Hm... da! Făcu Krestian Ivanovici, slobozind din piept o dâră de fum și punând trabucul pe scrumieră. Trebuie totuși să-mi urmezi recomandările și să respecți întocmai ceea ce ți-am prescris; ți-am explicat, doar, că tratamentul dumitale constă în a-ți schimba felul de viață, deprinderile... Sunt indicate: distracții cât mai variate, întâlniri cu prietenii și cunoscuții, chiar și la un pahar de vin; nu trebuie să fii un adversar atât de aprig al băuturii; adică să cauți compania unor oameni de viață.

Domnul Goliadkin, cu același zâmbet pe față, se grăbi să arate că, după cum i se pare, el duce o viață normală, la fel cu ceilalți, distracțiile lui sunt ca și ale celorlalți... că el, desigur, poate să meargă și la teatru, pentru că dispune, ca și ceilalți, de mijloace, că ziua și-o petrece la serviciu, iar serile acasă; că, de fapt, el... mă rog; ba adăugă, în treacăt, și faptul că, după cum i se pare, nu este cu nimic mai prejos decât ceilalți; că acasă la el ocupă un apartament întreg și că, în sfârșit, îl are și pe Petrușka. Aci domnul Goliadkin se poticni.

— Hm, regimul acesta de viață nu este tocmai potrivit, și aș vrea să te întreb altceva. Mă interesează, în general, dacă îți place o societate agreabilă, dacă obișnuiești să iei

parte la câte o petrecere... dacă duci, adică, și acum o viață retrasă, tristă, sau ai început să te distrezi, să petreci?

— Eu, Krestian Ivanovici...

— Hm... Ziceam, îl întrerupse doctorul, că ai nevoie de o schimbare radicală a felului de viață de până acum; ar trebui întrucâtva să-ți forțezi caracterul. (Krestian Ivanovici accentuă cuvântul „forțezi", zăbovind asupră-i cu înțeles.) Să nu te ferești de petreceri; să te duci la câte un spectacol, la club și, în orice caz, să te împrietenești și cu băuturica. Nu e de loc bine să stai singur cuc, închis în casă... Pentru dumneata nu e de loc bine.

— Eu, Krestian Ivanovici... mie îmi place liniștea, bâigui domnul Goliadkin, privindu-l, la rândul său, cu înțeles pe Krestian Ivanovici și căutând, evident, cuvântul cel mai potrivit pentru a-și exprima gândul. În locuința mea suntem numai eu și Petrușka... vreau să spun, servitorul meu, Krestian Ivanovici. Vreau să spun, Krestian Ivanovici, că îmi urmez drumul meu, drumul meu propriu, Krestian Ivanovici. Îmi văd de-ale mele, sunt de capul meu și, pe cât mi se pare, nu depind de nimeni. Eu, Krestian Ivanovici, mai ies și la plimbare...

— Poftim?... Da! Să zicem că astăzi n-ar fi nici o plăcere să te plimbi; e cam urât afară.

— Întocmai, Krestian Ivanovici. Eu, Krestian Ivanovici, deși sunt un om modest, după cum am avut mi se pare onoarea să vă explic, dar am un drum al meu, aparte, Krestian Ivanovici. Drumul vieții e larg... Vreau... vreau să spun, Krestian Ivanovici... Iertați-mă, Krestian Ivanovici, nu prea sunt iscusit la vorbă.

— Hm... Spuneai...

— Spuneam să mă iertați, Krestian Ivanovici, pentru faptul că, precum mi se pare, nu sunt iscusit la vorbă, precizează domnul Goliadkin pe un ton oarecum ofensat, zăpăcindu-se și încurcându-se tot mai mult. În această privință, eu, Krestian Ivanovici, nu sunt ca alții, adăugă el

surâzând cam ciudat, și nu mă pricep să vorbesc mult; n-am învățat să ticluiesc cuvântări meșteșugite. În schimb, eu, Krestian Ivanovici, acționez; în schimb, acționez, Krestian Ivanovici!

— Hm... Și cum acționezi... mă rog? întrebă Krestian Ivanovici.

Urmă o scurtă pauză. Doctorul îl privi pe domnul Goliadkin oarecum surprins și nedumerit. La rândul său, și domnul Goliadkin îl privi pe doctor cu oarecare suspiciune, uitându-se la el pieziș.

— Eu, Krestian Ivanovici, reluă domnul Goliadkin pe același ton jignit, dar și întrucâtva iritat de faptul că doctorul se încăpățânează atâta să nu-l înțeleagă; eu, Krestian Ivanovici, prefer liniștea și nu sunt ahtiat după taclalele lumii din saloane. La ei, acolo, vreau să zic, în lumea mare, Krestian Ivanovici, trebuie să știi să lustruiești parchetul cu pingeluța... (aci, domnul Goliadkin își frecă de câteva ori pingeaua de podea); acolo se cere așa ceva; să știi să faci calambururi... și să ticluiești complimente galante... Asta se cere acolo, la ei. Eu n-am învățat așa ceva, Krestian Ivanovici, nu știu să umblu cu astfel de tertipuri; n-am avut timp pentru așa ceva. Sunt un om simplu, fără pretenții și mofturi, și nici lustru de fațadă nu am. În această privință, Krestian Ivanovici, eu depun armele; le depun, zic, în această privință.

Domnul Goliadkin rosti toate acestea, firește, cu un aer care dădea a înțelege limpede că eroul nostru nu regretă câtuși de puțin că depune armele în această privință și că n-a învățat nici un fel de tertipuri, ba din contră. Krestian Ivanovici îl asculta cu ochii în pământ și cu o schimă foarte neplăcută pe față, ca și cum ar fi avut o presimțire proastă. După tirada domnului Goliadkin, se așternu o tăcere destul de lungă și semnificativă.

— Mi se pare că ai cam deviat de la subiectul nostru, rosti, în sfârșit, Krestian Ivanovici cu glas scăzut, mărturisesc că nu prea te-am înțeles bine.

— Nu sunt meșter la vorbă, Krestian Ivanovici; am mai avut adineauri onoarea să vă raportez, Krestian Ivanovici, că nu sunt meșter la vorbă, repetă domnul Goliadkin, de data aceasta cu accente hotărâte și aspre.

— Hm...

— Krestian Ivanovici! reîncepu domnul Goliadkin tărăgănat, pe un ton solemn și grav, subliniind prin mici pauze fiecare punct al expunerii sale. Krestian Ivanovici! Intrând aici, am început prin a-mi cere scuze; acum repet același lucru și vă cer încă o dată o clipă de îngăduință. Eu, Krestian Ivanovici, n-am ce să vă ascund; după cum știți, sunt un om modest, mic; spre fericirea mea, însă, nu-mi pare de loc rău că sunt un om mic; dimpotrivă, Krestian Ivanovici; și, ca să știți totul, mă și mândresc de faptul că nu sunt un om mare, ci mic. Nu sunt un intrigant, mă mândresc și cu asta. Nu umblu cu ascunzișuri, ci acționez deschis, fără ocolișuri; și cu toate că aș putea, la rându-mi, să fac rău altora - și încă cum aș mai putea - foarte mult rău, știu și cui și cum să fac acest rău, Krestian Ivanovici, dar nu vreau să mă murdăresc și, în acest sens, mă spăl pe mâini. În acest sens, zic, mă spăl pe mâini, Krestian Ivanovici!

Domnul Goliadkin făcu o pauză plină de înțeles. Vorbise cu elan și cu o blândă înflăcărare.

— Eu, Krestian Ivanovici, merg drept, continuă eroul nostru, acționez pe față, fără ocolișuri, pentru că le disprețuiesc și le las pe seama altora. Nu caut să umilesc pe cei care poate că sunt mai însemnați decât noi... vreau să spun - decât mine și alții, Krestian Ivanovici, n-am vrut să spun: și dumneavoastră. Nu-mi plac jumătățile de vorbă; ticăloșia fățarnicilor mă dezgustă; urăsc calomnia și bârfa. Port mască numai la mascaradă, nu-mi pun mască în fiece zi, față de oameni. Dar vreau să vă întreb un lucru, Krestian Ivanovici, cum v-ați răzbuna pe dușmanul dumneavoastră, pe cel mai aprig dușman - pe unul pe care l-ați considera astfel? încheie pe neașteptate domnul

Goliadkin, aruncând lui Krestian Ivanovici o privire provocătoare.

Domnul Goliadkin rostise toate acestea cu convingere, limpede și răspicat, cumpănind fiecare cuvânt și scontând un efect sigur; și totuși, se uita cu neliniște, cu mare neliniște, cu foarte mare neliniște la Krestian Ivanovici. Cu ochii țintă în ochii lui, aștepta încordat, cu o nerăbdare chinuitoare, abia stăpânită, răspunsul lui Krestian Ivanovici. Spre dezamăgirea și disperarea totală a domnului Goliadkin, însă, Krestian Ivanovici bolborosi ceva sub nas, își trase apoi fotoliul mai aproape de birou și, pe un ton sec, politicos de altfel, mormăi ceva ce ar fi vrut să însemne că timpul lui este prețios, că unele lucruri, e drept, nu prea a reușit să le înțeleagă, că este gata să facă tot ce-i stă în putere, dar că nu se poate ocupa de unele chestiuni care nu sunt direct legate de medicină. Punând apoi mâna pe condei, trase o foaie de hârtie, tăie din ea o fâșie în formă de rețetă și declară că va prescrie îndată ceea ce trebuie.

— Ba nu! Nu trebuie, Krestian Ivanovici! Nu trebuie de loc! strigă domnul Goliadkin, ridicându-se tulburat de pe scaun și apucându-l pe Krestian Ivanovici de mâna dreaptă, nu este de loc nevoie de așa ceva, Krestian Ivanovici...

Dar în timp ce articula aceste cuvinte, se petrecu o schimbare ciudată cu domnul Goliadkin. În ochii săi cenușii scăpără o fulgerare stranie, buzele îi tremurară, toți mușchii, toate trăsăturile feței se schimonosiră în contracții spasmodice. Tremura din tot corpul. Supunându-se primului impuls, domnul Goliadkin reținuse mâna lui Krestian Ivanovici, și acum stătea încremenit, nevenindu-i să creadă că o făptuise chiar el și așteptând acum o nouă inspirație pentru ceea ce ar urma să mai facă.

Atunci se petrecu o scenă curioasă.

Oarecum surprins, Krestian Ivanovici rămase și el pentru moment pironit locului în fotoliul său, uitându-se

buimac la domnul Goliadkin, care, la rându-i, îl privea tot atât de buimac. Dar iată că, în sfârșit, Krestian Ivanovici izbuti să se ridice în picioare, ținându-se ușor de cuta hainei domnului Goliadkin, și acum stăteau față în față, amândoi nemișcați, holbându-se unul la altul. În clipa următoare, de altfel, într-un mod cu totul straniu, interveni și cealaltă mișcare a domnului Goliadkin. Buzele-i tremurară, bărbia i se săltă și eroul nostru izbucni neașteptat în hohote de plâns. Plângând în sughițuri, care făceau să-i tresară capul ca la un copil, și lovindu-se în piept cu mâna dreaptă, iar cu cea stângă ținându-se de reverul hainei lui Krestian Ivanovici, domnul Goliadkin încerca să vorbească vrând cu tot dinadinsul să explice ceva, dar nu izbuti să scoată nici un cuvânt. Și abia atunci Krestian Ivanovici izbuti să-și revină din uimirea care îl imobilizase.

— Dar, te rog, liniștește-te... ia loc! zise el în sfârșit, încercând să-l așeze pe domnul Goliadkin în fotoliu.

— Am dușmani, Krestian Ivanovici, am dușmani; niște dușmani primejdioși, care au jurat să mă distrugă... împărtăși domnul Goliadkin în șoaptă înfricoșată.

— Cum se poate, nu te gândi la așa ceva, lasă asta! Ce fel de dușmani? Să nu vorbim despre dușmani! Să-ți iasă asta din cap. Șezi, șezi, stărui Krestian Ivanovici, izbutind să-l așeze pe domnul Goliadkin în fotoliu.

Domnul Goliadkin se lăsă așezat, fără a-și lua privirile de la Krestian Ivanovici. Krestian Ivanovici, cu aer preocupat și vădit nemulțumit, începu să se plimbe prin cabinet de la un capăt la altul. Se așternu o tăcere lungă.

— Vă sunt recunoscător, Krestian Ivanovici, nespus de recunoscător, și-mi dau prea bine seama de tot ce-ați făcut acum pentru mine. N-am să uit câte zile voi avea bunăvoința dumneavoastră, Krestian Ivanovici, zise în cele din urmă domnul Goliadkin, ridicându-se de pe scaun cu un aer ofensat.

— Ei, asta-i acum, încetează! Ajunge, îți spun! puse capăt cu asprime Krestian Ivanovici acestei efuziuni tot atât de neașteptate a domnului Goliadkin, reașezându-l în fotoliu. Hai, spune, ce te frământă? Povestește-mi necazurile dumitale, îl luă Krestian Ivanovici mai cu binișorul, despre ce dușmani vorbești, și ce se întâmplă la dumneata acolo?

— Nu, Krestian Ivanovici, să lăsăm asta acum, răspunse domnul Goliadkin coborând privirea în pământ, mai bine să lăsăm asta până una, alta... să amânăm deocamdată... să așteptăm un alt moment... un moment mai prielnic, Krestian Ivanovici, când totul va fi dat în vileag și masca va cădea de pe fețele unora și se vor dezvălui anumite lucruri. Acum însă, deocamdată bineînțeles, după cele întâmplate între noi... cred că veți fi de acord și dumneavoastră, Krestian Ivanovici... Dați-mi voie să vă salut, Krestian Ivanovici, încheie domnul Goliadkin, ridicându-se de data aceasta grav și cu toată hotărârea de pe fotoliu și punând mâna pe pălărie.

— De... cum dorești... Hm... (și după o scurtă pauză): În ce mă privește, te rog să mă crezi că tot ce-mi stă în puteri... și îți doresc sincer binele...

— Vă înțeleg, Krestian Ivanovici, vă înțeleg acum, vă înțeleg prea bine... În orice caz, vă rog să mă scuzați că v-am deranjat, Krestian Ivanovici.

— Hm... Nu asta am vrut să spun. De altfel, cum vrei. Urmează mai departe tratamentul prescris...

— Am să urmez tratamentul așa cum mi-ați spus, Krestian Ivanovici. Am să-l urmez, și medicamentele am să le procur de la aceeași farmacie... În zilele noastre, Krestian Ivanovici, e mare lucru să fii farmacist...

— Poftim? Adică în ce sens?

— În sensul cel mai obișnuit, Krestian Ivanovici. Vreau să spun, că lumea de astăzi...

— Hm...

— Când orice băieţandru - şi nu numai cei de la farmacie - îşi dă aere în faţa unui om onorabil...

— Hm... Ce vrei să spui cu asta?

— Vreau să spun, Krestian Ivanovici, despre o anumită persoană... O cunoştinţă de-a noastră comună, Krestian Ivanovici, de pildă, despre Vladimir Semionovici...

— A!...

— Da, Krestian Ivanovici! Şi eu unul cunosc persoane, Krestian Ivanovici, care nu prea vor să se ţină de obiceiul cam înrădăcinat la noi şi spun uneori adevărul verde în ochi.

— A!... Cum adică?

— Uite aşa; de altfel e o chestiune, ca să zicem aşa, subsidiară; se pricep uneori, la o adică, să servească un hap cu dulceaţă de coacăze.

— Poftim? Ce să servească?

— Un hap cu dulceaţă de coacăze, Krestian Ivanovici, vorba ceea. Se pricep uneori, la momentul potrivit, să felicite, de pildă, pe cineva; există şi oameni din aceştia, Krestian Ivanovici.

— Să felicite?

— Da, să felicite, Krestian Ivanovici, cum a făcut zilele trecute un bun cunoscut al meu...

— Un bun cunoscut al dumitale?... hm! Şi adică cum? se interesă Krestian Ivanovici, privindu-l atent pe domnul Goliadkin.

— Precum am zis, un bun cunoscut de-al meu a felicitat cu ocazia avansării la gradul de asesor pe un alt bun cunoscut şi prieten totodată, cum se spune - un prieten la cataramă. A venit vorba şi i-a servit-o. „Sunt, adică, foarte fericit, zice, că am prilejul a vă adresa, Vladimir Semionovici, felicitări, sincerele mele felicitări cu ocazia avansării. Şi sunt cu atât mai fericit, cu cât astăzi, după cum ştie toată lumea, nu mai există bătrâne vrăjitoare."

Aci domnul Goliadkin dădu din cap strengăreşte şi, cu ochii mijiţi, îl privi şiret pe Krestian Ivanovici...

— Hm... A spus deci...

— A spus-o, Krestian Ivanovici, a spus-o și în aceeași clipă s-a uitat la Andrei Filippovici, la unchiul omului nostru, al lui Vladimir Semionovici. Dar la urma urmei ce mă interesează pe mine, Krestian Ivanovici, că el a fost avansat asesor? Prea puțin îmi pasă! Gândiți-vă însă că și-a pus în cap să se însoare, când nu i-a căzut încă nici cașul de la gură, să-mi fie iertat c-o spun, un papă-lapte acolo. Exact așa i-am spus: dați-mi voie, zic, Vladimir Semionovici!... Acum știți totul; dați-mi voie să plec.

— Hm...

— Da, Krestian Ivanovici, și-acum, zic, dați-mi voie să plec. Și, pe loc, ca să prind doi iepuri deodată, îi servesc cavalerului chestia cu bătrânele și mă adresez apoi Klarei Olsufievna (lucrurile s-au petrecut alaltăieri la Olsufi Ivanovici), care tocmai cântase o romanță sentimentală; zic, adică, „ați binevoit să cântați cu mult sentiment, numai că nu toată lumea vă ascultă sincer, din toată inima” . Am dat a înțelege clar, pricepeți, Krestian Ivanovici, am dat a înțelege clar că interesul lor nu este atât pentru dânsa, cât mai ales pentru alte cele...

— Aha! Și el?...

— A înghițit hapul, Krestian Ivanovici, vorba ceea...

— Hm...

— Da, Krestian Ivanovici. I-am spus și bătrânului; așa și pe dincolo, zic, Olsufi Ivanovici, îmi dau seama cât sunt de îndatorat față de dumneavoastră, apreciez din plin binefacerile și bunăvoința dumneavoastră, pe care mi le-ați arătat aproape de când eram copil. Dar deschideți ochii, Olsufi Ivanovici. Uitați-vă, zic, mai bine! Eu lucrez cinstit și deschis, Olsufi Ivanovici.

— Așa, va să zică!

— Întocmai, Krestian Ivanovici. Așa stau lucrurile...

— Și el?

— Ce era să facă el, Krestian Ivanovici? A bâiguit ceva acolo - și că pe tine te cunosc, adică, și că excelența-sa e

un om mărinimos și bun - și dă-i, și dă-i tot așa înainte... La ce te poți aștepta de la un om bătrân și ramolit?

— Așa, va să zică!

— Da, Krestian Ivanovici. Cam toți suntem așa, ce mai! E bătrân rău! Cu un picior în groapă! Vorba ceea, mâine-poimâine dă ortul popii; ei, dar cum aude o bârfeală muierească oarecare, e numai ochi și urechi; fără el nu se poate...

— Bârfeală ai zis?

— Da, Krestian Ivanovici, au scornit niște bârfeli. Și-au vârât coada și ursul nostru, și nepotul său, papă-lapte al nostru: s-au luat după niște palavragioaice bătrâne, bineînțeles, și au ticluit totul. Ei bine, ce credeți că au născocit ei ca să ucidă un om?...

— Să ucidă un om?

— Da, Krestian Ivanovici, să ucidă un om; să-l ucidă moralicește. Au răspândit despre el... vorbesc tot despre persoana pe care o cunosc bine...

Krestian Ivanovici dădu din cap.

— Au răspândit despre el zvonul... Mărturisesc că mi-e și rușine să spun, Krestian Ivanovici...

— Hm...

— Au răspândit zvonul, cum că el ar fi dat în scris că o să se însoare, că este logodit în toată legea... Și ce credeți, Krestian Ivanovici, cu cine?

— Deh!

— Cu bucătăreasa, cu o nemțoaică de condiție proastă, de la care ia prânzuri acasă: ca să nu-și plătească datoriile, adică, îi oferă mâna.

— Așa spun ei?

— Vă închipuiți, Krestian Ivanovici! O nemțoaică mizerabilă și păcătoasă, o nemțoaică nerușinată, Karolina Ivanovna, dacă cunoașteți...

— Mărturisesc că în ce mă privește...

— Vă înțeleg, Krestian Ivanovici, vă înțeleg prea bine și îmi dau perfect de bine seama...

— Spune-mi, te rog, unde stai acum?

— Unde stau acum, Krestian Ivanovici?

— Da... aș vrea... Ai trăit[7] mi se pare...

— Am trăit, Krestian Ivanovici, am trăit; am trăit și înainte. Cum să nu fi trăit? răspunse domnul Goliadkin, cu un râs chicotit, punându-l pe Krestian Ivanovici în încurcătură cu acest răspuns.

— Dar nu m-ai înțeles bine; am vrut, la rându-mi...

— Și eu am vrut, Krestian Ivanovici, la rându-mi, și eu am vrut, continuă râzând domnul Goliadkin; dar cum văd, Krestian Ivanovici, am zăbovit prea mult la dumneavoastră. Sper că-mi permiteți acum... să vă salut...

— Hm...

— Da, Krestian Ivanovici, vă înțeleg; vă înțeleg acum perfect, zise eroul nostru oarecum pozând în fața lui Krestian Ivanovici. Așadar, îngăduiți-mi să vă spun bună ziua.

Cu aceste cuvinte, eroul nostru își trase scurt și hârșâit picior la picior, își lipi călcâiele și se înclină ceremonios, după care părăsi încăperea, lăsându-l pe Krestian Ivanovici în mare nedumerire. Coborî scara zâmbind și frecându-și mâinile fericit. Jos, la scară, trase adânc în piept aerul curat, simțindu-se complet liber; era gata să se considere omul cel mai fericit din lume și să pornească direct la departament, când, deodată, trase la scară, huruind, un cupeu albastru; la vederea echipajului, își reaminti totul... Petruška deschise portiera. O senzație ciudată și foarte neplăcută puse brusc stăpânire pe domnul Goliadkin și sângele-i năvăli pentru un moment în obraz. În clipa când dădu să pună piciorul pe scărița cupeului, simți ca un fel de împunsătură de ac în ceafă. În aceeași clipă, întoarse capul și privi spre ferestrele lui Krestian Ivanovici. Nu se

[7] În vorbirea uzuală rusă cuvîntul *a trăi* înseamnă și a sta cu domiciliul, a locui. În cazul de față, expresia improprie *a trăi* trebuie păstrată pentru justificarea răspunsului și a comportării lui Goliadkin, caracteristice evoluției psihice a personajului.

înșelase! Krestian Ivanovici se uita prin geam, mângâindu-și favoriții cu mâna dreaptă și-l cercetă cu mult interes pe eroul nostru.

„Doctorul acesta e un prost, gândi domnul Goliadkin intrând în cupeu, tare prost. S-o fi pricepând el să-și trateze bine bolnavii, dar… e prost de dă în gropi.” Domnul Goliadkin se așeză, Petrușka zbieră: *„Dă-i drumu!”* și cupeul porni iar spre bulevardul Nevski.

Capitolul III

În dimineața aceea, domnul Goliadkin desfășură o activitate febrilă. Ajuns pe Nevski, porunci vizitiului să oprească în fața galeriilor Gostinnîi Dvor[28]. Sărind din cupeu, eroul nostru, însoțit de Petrușka, alergă sub arcade și intră de-a dreptul într-un magazin de bijuterii. Se vedea după înfățișarea domnului Goliadkin că este copleșit de griji și de nenumărate treburi. Târgui un serviciu complet de masă și unul de ceai în valoare de peste o mie cinci sute de ruble în asignate; își alese apoi un portțigaret filigranat și cu totul original ca formă și o trusă completă de bărbierit cam de aceeași valoare; se tocmi apoi pentru alte câteva obiecte plăcute și utile totodată; isprăvind cu alegerea, domnul Goliadkin făgădui să treacă negreșit chiar a doua zi, ori să trimeată eventual chiar astăzi după cumpărăturile făcute, își notă numărul magazinului și, ascultând cât se poate de atent rugămintea negustorului să-i avanseze un aconto, promise să trimeată în timp util și acontul necesar. Foarte grăbit și preocupat, își luă rămas bun de la negustorul nedumerit și porni de-a lungul șirului de prăvălii, urmărit de o mulțime de prăvăliași, întorcând mereu capul spre Petrușka și căutând atent un alt magazin. Se abătu în treacăt pe la un zaraf și schimbă o bancnotă mare în altele mai mici, și, cu toate că pierdu

ceva la acest schimb, ieși de acolo extrem de mulțumit, deoarece își simțea portofelul doldora de bani, ceea ce îl încânta nespus. În sfârșit, se opri la o prăvălie de stofe pentru costume de damă. Reținu și aici mărfuri pentru o sumă considerabilă, promițând negustorului să treacă mai târziu; își notă numărul magazinului și, la aluzia pentru acont, repetă același răspuns - că va veni și acontul în timp util. Vizită apoi alte câteva prăvălii în care târgui numeroase obiecte, în unele cazuri insistând mult asupra prețului, căutând să obțină o reducere, plecând din magazin și reîntorcându-se o dată, și încă o dată, și așa de vreo câteva ori - într-un cuvânt, dovedi un zel prodigios. De la Gostinnîi Dvor eroul nostru se deplasă la un magazin vestit de mobilă, unde își alese mobilier pentru șase camere, admiră o măsuță de toaletă de damă, modernă, foarte elegantă - ultimul cuvânt al modei, și, asigurându-l pe negustor că va trimite negreșit după cumpărătură, părăsi magazinul fără a uita, bineînțeles, să promită și avansul la timp, după care mai trecu și pe la alte magazine, târguind câte ceva. Într-un cuvânt, era limpede că avea griji până peste cap. În cele din urmă, toate acestea începură, pare-se, că-l cam plictisească pe domnul Goliadkin. Ba încă nu se știe de ce și prin ce împrejurare, simți pe neașteptate și un fel de mustrări de cuget. N-ar fi vrut în ruptul capului să-l întâlnească acum pe Andrei Filippovici, bunăoară, și nici chiar pe Krestian Ivanovici. Dar iată că orologiul din turn bătu ora trei. Când se instală definitiv în cupeu, domnul Goliadkin constată că din toate târguielile pe care le făcuse în dimineața aceea se afla în posesia unei perechi de mănuși și a unui flaconaș de parfum în valoare totală de o rublă și jumătate, în bancnote. Întrucât domnul Goliadkin mai avea timp destul până la programul următor al zilei, porunci vizitiului să oprească lângă un restaurant vestit de pe bulevardul Nevski, despre care până atunci știa numai din auzite.

Coborî din cupeu și intră să ia o gustare, să mai răsufle și să mai adaste un anumit timp.

După ce luă o gustare frugală, ca omul care se așteaptă la o masă copioasă, cu alte cuvinte după ce îmbucă ceva ușor sorbind și un păhărel de rachiu, numai ca să-și astâmpere puțin foamea, domnul Goliadkin se așeză comod în fotoliu și, aruncând o scurtă privire în jurul său. Puse mâna preocupat pe un ziar subțirel de nuanță naționalistă[29]. Parcurse câteva rânduri, apoi se ridică, se privi în oglindă, controlându-și ținuta; se duse la fereastră ca să vadă dacă îl așteaptă cupeul... apoi se așeză iar și luă ziarul în mână. Evident, eroul nostru era tare emoționat. Se uită la ceas și văzând că e abia trei și un sfert și că, deci, mai are de așteptat destul, și chibzuind totodată că nu era frumos să stea așa, fără să consume ceva, domnul Goliadkin ceru să i se aducă o ciocolată, pentru care, de altfel, nu simțea nici un fel de poftă în momentul acela. După ce-și bău ciocolata, încredințându-se că timpul a mai înaintat, se duse să achite consumația. Deodată cineva îl bătu pe umăr.

Se întoarse și-i văzu pe cei doi colegi de serviciu pe care îi mai întâlnise în dimineața aceea pe Liteinaia - doi tinerei și ca vârstă, și ca grad. Eroul nostru nu întreținea cu ei cine știe ce relații de prietenie, dar nici nu se dușmăneau. De ambele părți raporturile acestea se mențineau în limitele bunei-cuviințe obișnuite, fără a da loc la relații mai strânse. În momentul de față însă, întâlnirea era cu totul inoportună și-l indispuse pe domnul Goliadkin. Încruntă ușor sprâncenele și rămase o clipă încurcat.

— Iakov Petrovici, Iakov Petrovici! îl asaltară cei doi impiegați. Prin ce împrejurare?...

— A! Dumneavoastră sunteți, domnilor! îi întrerupse domnul Goliadkin, jenat și chiar puțin scandalizat de mirarea celor doi funcționari și totodată de tonul prea familiar cu care i se adresară; căută, de altfel, contrar firii

sale, să se arate cât mai volubil și mai degajat. Ați dezertat, domnilor? He, he, he!...

Iar pentru a nu-și știrbi cu nimic din prestigiu prin conversația aceasta cu niște funcționari imberbi, și ținând să rămână în limita raporturilor cuvenite, încercă să-l bată pe unul din ei pe umăr, dar aerul de superioritate condescendentă pe care voi să-l afișeze cu acest prilej nu-i reuși de loc și gestul său, care trebuia să fie schițat cu respectarea anumitor limite, a apărut cu totul nefiresc și caraghios.

— Ei, dar ursul nostru ce mai face? Își păzește scaunul?...

— Despre care urs e vorba, Iakov Petrovici?

— Ia nu vă mai prefaceți că nu știți cui i se zice la noi ursul...

Domnul Goliadkin râse și se întoarse să-și ia restul de la chelner.

— Vorbesc de Andrei Filippovici, domnilor, continuă el, terminând cu chelnerul, și adresându-se de data aceasta cu o înfățișare gravă celor doi funcționari.

Impiegații își făcură cu ochiul.

— E la birou, și a întrebat de dumneata, Iakov Petrovici, răspunse unul dintre ei.

— E la birou, hai? Foarte bine, n-are decât să stea acolo, domnilor. Și ziceți c-a întrebat de mine, hai?

— A întrebat, Iakov Petrovici. Dar ce-i cu dumneata? Parfumat, ferchezuit, de o eleganță...

— De, domnilor, cum să vă spun! Dar să lăsăm asta, răspunse domnul Goliadkin, privind într-o parte cu un surâs înțepenit pe față.

Acest surâs ciudat al domnului Goliadkin îi făcu pe cei doi impiegați să izbucnească în râs. Domnul Goliadkin se bosumflă.

— Trebuie să vă spun, domnilor, prietenește, rosti după o scurtă tăcere eroul nostru, ca și cum (fie ce o fi) s-ar fi hotărât să destăinuie impiegaților ceva foarte important,

mă cunoașteți cu toții, domnilor, nu-i așa? Dar m-ați cunoscut până acum numai sub un singur aspect. Nu e cazul să căutăm vinovații, deși, în parte, mărturisesc, vina este și a mea.

Domnul Goliadkin strânse buzele și se uită cu înțeles la cei doi impiegați. Tinerii schimbară iar priviri.

— Până în prezent, domnilor, de fapt, nu m-ați cunoscut. Nu e timpul și locul potrivit pentru explicații. Voi căuta să vă spun câte ceva pe scurt și în treacăt. Unii oameni, domnilor - există și astfel de oameni - detestă ocolișurile și poartă măști numai la mascarade. Există oameni care nu sunt de părere că principala îndeletnicire și menire a omului este să știe a lustrui parchetul și pingelele. Există și astfel de oameni, domnilor, care nu vor susține că sunt cât se poate de fericiți și că duc o viață plină numai pentru că, bunăoară, poartă pantaloni bine croiți. Există, în sfârșit, oameni cărora nu le place să țopăie și să se fâțâie de colo până colo cu aerul că se află în treabă, să se gudure și să se lingușească, dar, mai ales, domnilor, să-și bage nasul unde nu le fierbe oala... Domnilor, v-am spus aproape totul; permiteți-mi, dar, să mă retrag...

Domnul Goliadkin tăcu. Pe deplin satisfăcuți în așteptările lor, cei doi impiegați izbucniră în hohote de râs insolent. Domnul Goliadkin se aprinse.

— Râdeți, domnilor, râdeți, dar vom trăi și vom vedea! îi puse el la punct cu aerul omului atins în sentimentul demnității sale personale, luându-și pălăria și dând să plece.

— Mai mult, domnilor, adăugă el adresându-li-se pentru ultima oară, vă spun mai mult, amândoi sunteți cu mine între patru ochi. Iată, domnilor, principiile mele, linia mea de conduită: n-am reușit - mă țin tare și rabd; am reușit - mă țin dârz, nu mă las; și în orice caz nu sap pe nimeni. Nu sunt intrigant - și mă mândresc cu asta. N-aș fi bun pentru funcția de diplomat. Se mai spune, domnilor, că vânatul aleargă singur spre vânător. Este adevărat și sunt gata s-o

recunosc. Dar cine-i vânătorul, domnilor? Și cine-i vânatul? Rămâne de văzut, domnilor!

Domnul Goliadkin se întrerupse cu subînțeles și cu un aer extrem de grav, important și enigmatic, cu alte cuvinte, arcuindu-și sprâncenele și strângând buzele la maximum, salută pe cei doi impiegați și părăsi localul, lăsându-i pe aceștia în culmea uimirii.

— Încotro mergem? întrebă cam aspru Petrușka, plictisit, probabil, de atâta așteptare în frig. Încotro mergem? întrebă el pe domnul Goliadkin întâlnindu-i privirea cumplită, nimicitoare, cu care eroul nostru se înarmase de două ori în dimineața aceea și la care recurgea acum pentru a treia oară coborând scara.

— Spre podul Izmailovski.

— Podul Izmailovski! Dă-i drumu!

„Nu se așază la masă decât pe la ora patru și ceva, sau chiar pe la cinci, chibzuia domnul Goliadkin, n-o fi prea devreme? De altfel, aș putea să ajung și mai devreme; e vorba doar de un prânz intim, într-un cerc de familie. Aș putea să vin *sans-façons*[8], ca între niște oameni onorabili, cum se spune. Și de ce, adică, n-aș putea să vin și eu *sans-façons*? Și ursul nostru spunea că totul va fi *sans-façons*; prin urmare, și eu...” Astfel chibzuia domnul Goliadkin, și cu toate acestea devenea din ce în ce mai neliniștit. Era limpede că se pregătise pentru ceva foarte important, ca să nu zicem mai mult; perora în sinea lui, gesticula cu mâna dreaptă, se uita mereu prin fereastra cupeului, încât, văzându-l astfel pe domnul Goliadkin, nimeni n-ar fi spus că merge să ia masa într-un cerc intim de familie, *sans-façons*, cum se spune între oameni onorabili. În sfârșit, ajungând aproape de podul Izmailovski, domnul Goliadkin indică o anumită casă; cupeul pătrunse huruind pe poartă și se opri în fața intrării corpului principal. Zărind un chip de femeie la fereastra de la etaj, domnul Goliadkin îi trimise o bezea. De altfel, nu prea își dădea seama ce face,

[8] Fără ceremonii (fr.).

pentru că în clipa aceea era literalmente mai mult mort decât viu. Coborî din cupeu palid, zăpăcit; urcă treptele de la intrare, își scoase pălăria, încercă automat să-și controleze ținuta, și, cu un tremur ușor sub genunchi, porni pe scară în sus.

— Olsufi Ivanovici e acasă? îl întrebă el pe servitorul care-i deschisese.

— Acasă, să trăiți, adică nu este acasă, să trăiți.

— Cum adică? Ce-i cu tine, frățioare? Eu - eu vin la masă, frățioare. Că doar mă cunoști!

— Cum să nu vă cunosc, să trăiți! Am ordin să nu vă primesc.

— Ce... Ce spui, omule?... Greșești, desigur. Sunt eu, doar. Sunt invitat, măi frate; invitat la masă - aruncă din mers domnul Goliadkin, lepădându-și mantaua și manifestând intenția hotărâtă de a pătrunde în interior.

— Iertați-mă, nu se poate. Am ordin să nu vă primesc; mi s-a poruncit să nu vă dau drumul înăuntru. Așa să știți!

Domnul Goliadkin păli. În aceeași clipă ușa spre interior se deschise și apăru Gherasimîci, bătrânul valet al lui Olsufi Ivanovici.

— Auziți, Emelian Gherasimovici, dumnealui vrea să intre, iar eu...

— Iar dumneata, Alexeici, ești un prost. Treci înăuntru, și trimite-mi-l pe ticălosul de Semionîci. Nu e voie, zise el politicos, dar hotărât, adresându-se domnului Goliadkin. Nu puteți intra. Vă roagă să-i scuzați, dar dumnealor nu pot să vă primească.

— Chiar așa au spus, că nu pot să mă primească? întrebă nehotărât domnul Goliadkin. Scuză-mă, Gherasimîci. Dar de ce nu se poate să intru?

— Hotărât, nu se poate. Am anunțat; mi s-a spus: cere scuze că, adică, nu pot să vă primească.

— Dar de ce? Cum vine asta? Cum adică...

— Permiteți, permiteți!...

— Dar ce înseamnă asta? Nu se poate! Anunță-mă... Cum vine asta? Sunt invitat la masă...

— Permiteți, permiteți!...

— Bine, să zicem că mi se cer scuze, așa mai merge; și totuși, cum vine asta, Gherasimîci, ce înseamnă asta, Gherasimîci?

— Faceți loc, permiteți, faceți loc! zise Gherasimîci, dându-l hotărât la o parte pe domnul Goliadkin, pentru a face loc să treacă doi domni, care tocmai intrau în vestibul.

Cei doi musafiri erau Andrei Filippovici și nepotul său Vladimir Semionovici. Amândoi îl priviră nedumeriți pe domnul Goliadkin, care, schimbând fețe-fețe, stătea aiurit lângă perete. Andrei Filippovici voi să-i spună ceva, dar domnul Goliadkin între timp se hotărâse: părăsea vestibulul lui Olsufi Ivanovici cu ochii în pământ, cu un surâs încremenit pe fața-i descompusă pe care se întipărise o profundă dezorientare.

— Trec mai târziu, Gherasimîci, să lămuresc lucrurile; sper ca totul să fie lămurit la timp, bâigui el din prag.

— Iakov Petrovici, Iakov Petrovici!... se auzi din urmă glasul lui Andrei Filippovici.

Domnul Goliadkin tocmai ajunsese la primul palier. Se întoarse brusc spre Andrei Filippovici.

— Ce doriți, Andrei Filippovici? zise el pe un ton destul de energic.

— Ce-i cu dumneata, Iakov Petrovici? Prin ce împrejurare?...

— Uite așa, Andrei Filippovici. Am venit într-o chestiune personală. E o chestiune strict personală, Andrei Filippovici.

— Poftim?

— E un lucru care privește viața mea personală, Andrei Filippovici, și cred că nu contravine cu nimic raporturilor mele oficiale.

— Ce amestec au aici raporturile oficiale?... Ce-i cu dumneata, domnule?

— Nimic, Andrei Filippovici, absolut nimic; o copilă obraznică și atâta tot...

— Cum... cum?!

Andrei Filippovici părea uluit. Domnul Goliadkin, care vorbea de jos, de pe palier, se uita la Andrei Filippovici cu niște ochi, de parcă era gata să-l sugrume. Observând privirea uluită a șefului său, făcu aproape involuntar un pas înainte. Andrei Filippovici se trase înapoi. Domnul Goliadkin urcă încă o treaptă. Andrei Filippovici se uită neliniștit în jurul său. Atunci domnul Goliadkin începu să urce repede, sărind peste două trepte deodată. Dar Andrei Filippovici sări și mai repede, refugiindu-se înăuntru și trântind ușa după el. Domnul Goliadkin rămase singur. Ochii i se împăienjeniră. Era complet aiurit și stătea dus pe gânduri, într-o postură stupidă, încercând parcă să-și aducă aminte despre un caz tot atât de absurd întâmplat nu demult. „Deh”, șopti el cu un zâmbet silit. De jos se auziră voci și pași urcând scara, probabil, ai unor musafiri, invitați de Olsufi Ivanovici. Revenindu-și puțin în fire, domnul Goliadkin se grăbi să-și ridice cât mai sus gulerul de raton și, la adăpostul lui, porni cu pași mărunți și nesiguri, grăbindu-se și poticnindu-se, pe scară în jos. Simțea că-l părăsesc puterile și-i înțepenește tot corpul. Era atât de absorbit în gândurile lui, încât, ajungând la ieșire, nu-și mai așteptă trăsura, ci traversă curtea murdară până la cupeu. Ajungând la cupeu, și pregătindu-se să urce, domnul Goliadkin simți o dorință nestăpânită să intre în pământ, ori să se ascundă într-o gaură de șarpe cu trăsură cu tot. Simțea că tot ce este suflare omenească în casa lui Olsufi Ivanovici îl privește acum prin toate ferestrele apartamentului. Știa de asemenea că, dacă va întoarce capul, va muri pe loc, negreșit.

— Și tu, de ce râzi, idiotule? se răsti el la Petrușka, care se pregătea să-l ajute să se urce în cupeu.

— De ce să râd? Nici gând; încotro mergem acum?

— Mergem acasă, dă-i drumul...

— Dă-i drumu acasă! Strigă Petrușka, luându-și locul pe scărița din spate.

„Ce gâtlej de cioroi!” gândi domnul Goliadkin. Între timp, cupeul ajunsese dincolo de podul Izmailovski. Deodată, eroul nostru trase cu putere de șnur și strigă birjarului să întoarcă imediat înapoi. Birjarul întoarse trăsura și peste câteva minute intră iar în curtea lui Olsufi Ivanovici. „Ce faci, nătărăule, ce faci? Întoarce!” zbieră domnul Goliadkin. Ca și cum s-ar fi așteptat la acest ordin, birjarul, fără a scoate o vorbă, făcu ocolul curții prin fața intrării principale și, luând-o iar spre poartă, ieși în stradă.

Domnul Goliadkin nu se mai duse acasă, ci, trecând de podul Semionovski, porunci birjarului să apuce pe o străduță laterală și să oprească lângă un tractir modest după înfățișare. Coborând din cupeu, eroul nostru îi plăti birjarului și în felul acesta scăpă, în sfârșit, de echipajul său. Porunci lui Petrușka să plece acasă și să-l aștepte, iar el intră în local, ceru un separeu și comandă masa. Se simțea foarte prost; în capul lui totul se învălmășise. Se plimbă îndelung prin încăpere, după care se așeză pe un scaun și-și sprijini fruntea în palmă, silindu-se să-și adune gândurile și să se concentreze cât de cât asupra situației imposibile în care se afla, încercând să găsească o soluție.

Capitolul IV

Ziua onomastică a Klarei Olsufievna, fiica legitimă a consilierului de stat Berendeiev - binefăcătorul de odinioară al domnului Goliadkin - zi solemnă, a fost sărbătorită printr-o masă magnifică, fastuoasă, cu numeroși invitați; o masă cum nu s-a mai pomenit de mult în interioarele locuințelor de slujbași din preajma podului Izmailovski; o masă îmbelșugată, care putea fi asemuită mai curând cu un ospăț al lui Balthazar decât cu oricare

altă masă, oricât de bogată și copioasă; o masă, care, prin strălucirea, luxul, eticheta și manierele alese ale comesenilor evoca splendorile babiloniene; o masă cu șampanie Clicquot, cu stridii și fructe exotice de la magazinele Eliseev și Miliutin, cu participarea a numeroase fărpturi durdulii și cu reprezentarea largă a tabelei rangurilor; această zi solemnă care a fost marcată, deci, printr-un festin nu mai puțin solemn, s-a încheiat printr-un splendid bal familial, redus ca proporții și totuși neînchipuit de strălucitor prin bunul-gust, instrucțiunea și ținuta invitaților. Admit că au loc și alte baluri asemănătoare, firește, dar ele sunt foarte rare. Aceste baluri, care seamănă mai mult cu niște reuniuni ocazională de familie, pot avea loc numai în unele case, cum ar fi, de pildă, casa consilierului de stat Berendeiev. Și încă mă îndoiesc că toți consilierii de stat ar putea să ofere asemenea baluri. O, de ce nu sunt născut poet! Bineînțeles, un poet cel puțin de talia unui Homer sau a lui Pușkin; un talent mai mic n-ar ajunge. Aș fi zugrăvit, negreșit, o, cititorule, în culorile cele mai vii și cu trăsături largi de penei, ziua aceasta arhisolemnă. Dar aș începe poemul meu cu ospățul, evocând mai ales momentul emoționant și măreț totodată, momentul magnific, când a fost ridicată prima cupă în cinstea reginei serbării. I-aș fi zugrăvit, în primul rând, pe acești comeseni cufundați într-o cucernică tăcere a așteptării care semăna mai mult cu o perlă a elocinței demosteniene decât cu tăcerea. L-aș fi înfățișat apoi pe Andrei Filippovici, cel mai în vârstă dintre invitați, având chiar un anumit drept de întâietate, împodobit cu păr cărunt impunător și cu ordine potrivite acestei venerabile podoabe, care, ridicându-se de pe scaun, a înălțat deasupra capului o cupă de vin scânteietor și spumos - vin adus anume dintr-o țară îndepărtată că să fie degustat numai în asemenea clipe, un vin ce pare mai degrabă nectar divin decât licoarea viței de vie. I-aș fi înfățișat pe invitați și pe fericiții părinți ai reginei serbării,

care și-au ridicat de asemenea cupele, după exemplul lui Andrei Filippovici, ațintind asupră-i ochii plini de așteptare. Aș fi arătat cum acest Andrei Filippovici, pomenit atât de des, a lăsat mai întâi să-i cadă o lacrimă în cupă și apoi a rostit un toast vibrant cu felicitări și urări și a băut în sănătatea sărbătoritei... Mărturisesc însă, recunosc sincer, că n-aș fi fost totuși în stare să descriu întreaga atmosferă festivă și, mai ales, clipa supremă când însăși regina serbării, Klara Olsufievna, împurpurându-se de fericire și nevinovăție ca un trandafir de primăvară, copleșită de emoție, s-a lăsat galeș în brațele mamei sale drăgăstoase, cum ochii mamei înduioșate s-au umplut de lacrimi și cum a izbucnit cu acest prilej fericit și tatăl însuși, consilierul de stat Olsufi Ivanovici, un bătrân venerabil, anchilozat la picioare în serviciul îndelungat al statului și recompensat de soartă pentru atare râvnă printr-o avere frumușică - ceva capital, o căscioară, câteva moșioare și o fiică frumoasă - cum a izbucnit el în hohote de plâns, ca un copil, și a pomenit printre lacrimi că excelența-sa este un om mărinimos. N-aș fi fost capabil, ce mai, n-aș fi fost în stare să zugrăvesc nici elanul general, înălțător, al unor inimi înduioșate, care a cuprins întreaga asistență imediat după această clipă impresionantă - elan care s-a manifestat cu prisosință, fie chiar și prin faptul că un tânăr impiegat (care în acele momente semăna mai mult cu un consilier de stat decât cu un impiegat la registratură) a lăcrimat și el ascultându-l pe Andrei Filippovici. Nici Andrei Filippovici nu mai semăna în această clipă solemnă cu un consilier de colegiu și șef de secție departamentală, ci părea cu totul altul... N-aș putea să spun cum anume, dar în orice caz nu mai semăna cu un consilier de colegiu. Părea mult superior În sfârșit... O, Doamne! De ce nu posed secretul stilului înalt, pregnant, al marelui stil, ca să descriu toate aceste momente sublime și pilduitoare ale existenței umane, create parcă anume pentru a demonstra cum triumfă uneori virtutea asupra

neloialității și liberalismului, asupra viciului și zavistiei! Nu voi spune nimic, ci prin tăcerea mea, care va fi mai grăitoare decât orice elocință, voi atrage atenția dumneavoastră asupra acestui tânăr radios ce pășește abia în a douăzeci și șasea primăvară a vieții sale fericite - asupra lui Vladimir Semionovici, nepotul lui Andrei Filippovici, care se ridică, la rândul său, în picioare și rostește, la rândul său, un toast, în timp ce se ațintesc asupră-i ochii înlăcrimați ai părinților celei ce poate fi numită regina serbării, privirile pline de mândrie ale lui Andrei Filippovici, ochii pudici ai reginei însăși, ochii entuziasmați ai invitaților, ba chiar și privirile decent invidioase ale câtorva tineri colegi ai acestui june strălucit. Nu voi spune nimic, deși mi-ar fi greu să nu remarc că totul la acest tânăr, care seamănă mai mult cu un bătrân decât cu un june, bineînțeles în sensul cel mai favorabil pentru el - totul, începând de la bujorii din obraji și până la gradul de asesor pe care-l poartă, totul în această clipă solemnă părea că ar vrea să spună spre luare-aminte: „Iată până la ce trepte înalte îl poate înălța virtutea pe om!” Nu voi căuta să descriu cum, în sfârșit, Anton Antonovici Setoșkin, șef de birou la un alt departament, fost coleg cu Andrei Filippovici și într-o vreme și cu Olsufi Ivanovici, totodată și prieten vechi al casei și nașul Klarei Olsufievna - cum acest bătrânel cu plete albe, la rândul său, ridicând un toast, a cântat cocoșește și a rostit stihuri vesele; cum această eludare foarte cuviincioasă a convenienței, fie-ne îngăduit să ne exprimăm astfel, a înveselit până la lacrimi întreaga societate și cum însăși Klara Olsufievna, din îndemnul părinților, l-a sărutat pentru această voioșie și amabilitate. Voi spune doar atât: că în cele din urmă, invitații, care după un asemenea prânz în mod firesc trebuiau să se simtă între ei ca niște frați, se ridicară de la masă; că apoi bătrânii și oamenii cu greutate, după o scurtă pauză folosită în conversații prietenești, ba și pentru unele, bineînțeles, foarte decente și amabile

intimități, trecură cu un aer grav și preocupat într-o altă încăpere și, fără a pierde din timpul prețios, împărțindu-se pe echipe, pătrunși de sentimentul propriei lor demnități, se așezară în jurul unor mese cu postav verde; cum doamnele, luând loc în salon, deveniră deodată toate foarte amabile și vorbărețe, abordând în discuții animate cele mai variate subiecte; că, în sfârșit, însuși venerabilul amfitrion, care și-a pierdut uzul picioarelor în serviciul credincios al statului și s-a ales cu compensațiile pomenite, veni să se plimbe printre musafiri, rezemat în cârji și susținut de o parte și de alta de Vladimir Semionovici și de Klara Olsufievna, și cum stăpânul casei deveni deodată tot atât de amabil și de hotărât să improvizeze un mic și modest bal, trecând peste obligația de a suporta noi cheltuieli; că în acest scop a fost delegat un tinerel priceput și descurcăreț (același care la masă semăna mai mult cu un consilier de stat decât cu un june) să aducă o orchestră de muzicanți; că sosiră și muzicanții în număr impresionant, unsprezece inși, și că, în sfârșit, la ora opt și jumătate fix a răsunat melodia îmbietoare a cadrilului francez, urmat apoi de felurite alte dansuri... Mai este oare nevoie să vă spun că pana mea este neputincioasă, prea slabă și tocită pentru a descrie precum s-ar cuveni balul improvizat prin amabilitatea extraordinară a venerabilei gazde? De altfel, cum aș putea, vă întreb, cum aș putea eu, un povestitor modest al unor aventuri ale domnului Goliadkin, ce-i drept, foarte curioase în felul lor - cum aș putea să descriu acest amestec neobișnuit și discret de frumusețe, strălucire, bună-creștere, voioșie, amabilitate gravă și gravitate amabilă, exuberanță, bucurie, toate jocurile și râsetele tuturor acestor doamne, neveste de înalți funcționari, care semănau mai mult cu niște zâne decât cu niște doamne pur și simplu - vorbind într-un sens absolut favorabil lor - cu umerii și fețele lor alb-trandafirii, cu taliile lor diafane, cu piciorușele zglobii-jucăușe, homeopatice - ca să ne exprimăm într-un stil ales. Cum aș putea, în sfârșit, să vi-i

descriu pe acești cavaleri slujbași, strălucițI, veseli și gravi, tineri și vârstnici, voioși și decent melancolici, fumători de pipe în pauzele dintre dansuri într-o încăpere mică, retrasă, cu tapete verzi sau alții care nu fumează în pauze pipe - cavaleri purtând absolut toți grade și nume respectabile -- cavaleri pătrunși de simțul eleganței, curtoaziei și al demnității personale; cavaleri care vorbesc cu doamnele prin excelență în limba franceză, iar dacă spun ceva și în rusește, folosesc numai expresii alese, complimente și fraze profunde; cavaleri care poate numai în fumoar își permit unele abateri moderate de la acest limbaj select, sau unele fraze amicale de intimitate amabilă, ca de pildă: „ai fost grozav, măi Petka, fir-ai să fii, la polcă”, sau: „cum văd, măi Vasea, fir-ai să fii, ți-ai făcut mendrele cum ai vrut cu dameza aia a ta”. Dar pentru toate acestea, o, cititorule, după cum am avut onoarea să-ți explic mai sus, pana mea rămâne neputincioasă și de aceea prefer să tac. Să ne întoarcem mai bine la domnul Goliadkin, singurul erou adevărat al povestirii noastre absolut adevărate.

Trebuie spus că în momentul de față el se află într-o situație foarte ciudată, ca să nu spunem mai mult. Și el e prezent aici, domnilor, adică nu chiar în plin bal, ci în imediata apropiere, participă oarecum dinafară, ca să zicem așa, el, domnilor... mă rog... nimic; cu toate că știe el ce știe și că e de capul lui, în clipa aceasta, totuși, se află pe un drum nu tocmai drept; se află în momentul de față - aproape că nici nu știm cum s-o formulăm - oricât de ciudat ar fi, dar se află în vestibulul scării de serviciu a locuinței lui Olsufi Ivanovici. Și faptul că se află aici n-ar fi încă nimic - a intrat, și atâta tot. Ci stă, domnilor, ascuns într-un colțișor nu prea cald, dar mai întunecos, ferit de un dulap imens și de niște draperii vechi, între tot felul de vechituri și mobilă deteriorată, ascuns pentru un timp și observând cum decurg lucrurile în general, în calitate de spectator impasibil. Deocamdată nu face altceva, domnilor,

decât să observe; ar putea să intre și el, domnilor... de ce să nu intre, adică? N-are decât să facă un pas și să intre; și va intra, desigur, nestânjenit. Deocamdată însă, stând așa aproape peste două ore în frig, adăpostit după dulap și draperie, între tot felul de boarfe, vechituri și mobilă stricată, invocă drept justificare o frază din discursul regretatului ministru francez Villele[30], fie-i țărâna ușoară, că, adică, „totul vine la timp pentru cel ce știe să aștepte". Domnul Goliadkin întâlnise cândva fraza aceasta într-o cărțulie oarecare, acum însă își aduse aminte de ea la momentul potrivit. În primul rând, fraza se potrivea de minune la situația în care se afla el în acel moment, în al doilea rând, ce nu-i poate veni în cap omului care așteaptă o dezlegare fericită a necazurilor sale, stând aproape de trei ceasuri imobilizat într-un vestibul, în întuneric și frig? Citând, după cum s-a spus, la un moment foarte potrivit fraza fostului ministru francez Villele, domnul Goliadkin își aduse aminte totodată, nu se știe prin ce curioasă asociație, și de fostul vizir turcesc Marțimiris[31], precum și de frumoasa contesă Luiza, a căror istorie o citise de asemenea într-o carte. Apoi îi veni în minte că iezuiții își făcuseră chiar o regulă de conduită din a considera toate mijloacele valabile, când e vorba ca omul să-și atingă scopul propus. Încurajat oarecum de aceste precedente istorice, domnul Goliadkin își spuse în gând că toți acești iezuiți erau, de fapt, niște gugumani nemaipomeniți, toți până la unul; că el îi bagă pe toți în cofă, numai o clipă să rămână oficiul gol (încăperea spre care ducea intrarea de serviciu prin vestibulul în care se afla el acum); și uite așa, ca să crape de necaz toți iezuiții, pornește deodată și intră direct, mai întâi din oficiu în sufrageria mică, pe urmă în camera unde se joacă cărți și, de acolo, drept în salon, unde se dansează acum polcă. Va intra, negreșit va intra; orice s-ar întâmpla, el intră; se strecoară, și gata; nimeni nu va băga de seamă; iar mai departe, știe el ce are de făcut. În situația aceasta, așadar, îl găsim noi, domnilor, în

momentul de față pe eroul povestirii noastre absolut adevărate, deși foarte greu ne-ar fi să explicăm ce se petrece în capul și în sufletul lui acum. De fapt, până în antreu și la scară știuse el să ajungă, pentru că, de ce adică n-ar fi putut să ajungă, de vreme ce toți știu să ajungă; mai departe, însă, nu îndrăznea să meargă, era evident că nu îndrăznea... și nu pentru că n-ar fi avut curaj în general, ci pentru că nu voia el, pentru că prefera să procedeze discret, să rămână neobservat; iată-l, deci, așteptând cu răbdare momentul prielnic, pe care îl așteaptă, domnilor, îl așteaptă de două ore și jumătate. Și de ce, adică, n-ar aștepta? Și Villele a așteptat. „Da ce spun eu Villele! cugetă domnul Goliadkin. Ce-mi pasă mie de Villele? Ce-ar fi, adică, să... să pătrund chiar acum?... Vai de capul tău, prăpăditule! șopti domnul Goliadkin, ciupindu-se cu degetele înțepenite de obrazul amorțit de frig, mare guguman mai ești! Goliadka[32] ce ești! Că și numele te arată ce poți, nenorocitule...” De altfel, această apreciere prea puțin măgulitoare, dar și foarte înduioșătoare pe seama propriei sale persoane, în clipa de față, i-a venit oarecum în treacăt, fără un gând anume. Iată-l însă tresărind și făcând un pas înainte - sosise momentul; oficiul se golise, nu mai era nimeni acolo; domnul Goliadkin văzu toate acestea prin fereastră. În doi pași ajunse la ușă și puse mâna pe clanță. „Să intru sau să nu intru? Ei, ce fac, intru ori ba? Intru... De ce să nu intru? Îndrăzneala învinge totul!” Încurajându-se astfel, eroul nostru se retrase deodată, cu totul pe neașteptate, în dosul draperiei. „Ba nu, gândi el, s-ar putea să vină cineva! Exact, au și venit! Ce naiba am căscat gura, când nu era nimeni? Era foarte simplu, intram, și gata!... Dar cum s-o faci, când firea nu te lasă! Păcătoasă fire! Ce înclinare ticăloasă! M-am speriat ca o găină. Atâta știm, să ne speriem, asta e! Ca să facem o ticăloșie, ne pricepem, firește: de asta suntem capabili oricând. Și acum, stai aci ca o momâie, că altceva nu meriți! Ce bine era să fiu acum

acasă, la o ceșcuță de ceai... Simt o poftă grozavă de o ceșcuță de ceai. Dacă mă întorc prea târziu, te pomenești că Petrușka iar începe să mormăie. Ce-ar fi să plec acasă? Las naibii toate astea! Plec, și gata!” Rezolvându-și în felul acesta, cu cea mai mare hotărâre, situația, domnul Goliadkin se smuci brusc din loc, ca și cum l-ar fi împins un resort invizibil și se repezi înainte; în doi pași se pomeni în oficiu, își lepădă mantaua, scoase pălăria, vârî toate astea într-un colț, își controlă în grabă ținuta și privi în jurul său; apoi... apoi trecu în mica sufragerie, de acolo pătrunse și în încăperea următoare, se strecură aproape neobservat printre mesuțele cu jucători absorbiți de combinațiile lor pasionante; pe urmă... pe urmă... Aci domnul Goliadkin nu mai știu ce se petrece în jurul său și se pomeni din senin în salonul de dans.

Ca un făcut, în momentul acela nu se dansa. Doamnele se plimbau prin sală în mici grupuri pitorești. Bărbații se adunau în cercuri, ori se foiau prin sală, angajând partenere pentru dansurile următoare. Domnul Goliadkin nu observă nimic din toate astea. Nu o vedea decât pe Klara Olsufievna; lângă ea stăteau Andrei Filippovici, Vladimir Semionovici, vreo doi, trei ofițeri și alți câțiva tineri de asemeni foarte interesanți, care promiteau să ajungă departe sau se și afirmaseră, judecând după prima impresie... Mai zări încă pe cineva... Sau, mai bine zis, nu mai văzu pe nimeni. Nu se mai uită la nimeni... Purtat de același imbold care îl mânase să apară nepoftit la un bal străin, merse înainte, fără să se mai oprească; se izbi în drum de un consilier, călcându-l pe picior; agăță cu vârful cizmei rochia unei venerabile bătrâne, sfâșiindu-i dantela, împinse un servitor cu tava în mână, mai îmbrânci din mers pe careva și, fără să observe toate acestea, sau, mai bine zis, observându-le oarecum în ansamblu, tangențial, fără să se uite la nimeni, tot înaintând mereu, se pomeni deodată în fața Klarei Olsufievna. În aceeași clipă, domnul Goliadkin simți o dorință aprigă să dispară fulgerător, să

se facă nevăzut, să intre în pământ, dar ce-și face omul singur nici dracul nu poate să desfacă. Nimic nu se mai putea îndrepta. Așadar, ce-i mai rămânea să facă decât să-și urmeze deviza: Nu reușești? Ține-te și rabdă! Reușești? Ține-te iarăși, ține-te bine, nu te lăsa! Căci domnul Goliadkin, se știe, nu era un intrigant sau meșter de a lustrui parchetul cu pingeaua... Așa a fost să fie. De altfel, și iezuiții și-au cam vârât coadă aici... Dar domnul Goliadkin n-avea acum vreme de ei! Tot ce se aflase până atunci în plină mișcare în sală - vorbind, discutând, râzând - deodată, ca prin farmec, amuți și lumea începu să se adune în jurul domnului Goliadkin. De altfel, domnul Goliadkin părea că nu vede și nu aude nimic, nici nu era în stare să privească... pentru nimic în lume n-ar fi cutezat să privească; lăsă ochii în jos și rămase astfel cu privirea ațintită în podea, dându-și în gând cuvântul de onoare să-și tragă neapărat un glonte în cap chiar în noaptea aceea. O dată cu acest legământ, domnul Goliadkin se pomeni zicându-și: „Fie ce-o fi!” și, deodată, spre surprinderea sa, prinse grai.

Domnul Goliadkin începu prin a aduce cuvenitele felicitări și urări. Cu felicitările, eroul nostru se achită destul de onorabil; dar când ajunse la urări, se poticni. Știa el că, dacă se poticnește, toate se duc dracului. Ceea ce se și întâmplă - se poticni și se fâstâci... Se fâstâci și se făcu roșu la față; se făcu roșu la față și-și pierdu cumpătul; își pierdu cumpătul și-și ridică ochii; își ridică ochii și-și roti privirea în jur; își roti privirea în jur și... încremeni... Toată lumea aștepta în tăcere; unii, care stăteau mai de o parte, începură să șușotească; alții, mai din apropiere, izbucniră în râsete. Domnul Goliadkin se uită cu ochi umili, pierduți, la Andrei Filippovici. Acesta îl străfulgeră pe domnul Goliadkin cu o privire, care, dacă eroul nostru nu ar fi fost cu totul distrus, l-ar fi nimicit, desigur, pentru a doua oară - dacă acest lucru ar fi fost cu putință. Tăcerea se prelungea.

— E o chestiune particulară, care privește viața mea personală, Andrei Filippovici, bâigui abia perceptibil domnul Goliadkin, mai mult mort decât viu; o chestiune care nu are nici o legătură cu relațiile mele de serviciu, Andrei Filippovici...

— Să-ți fie rușine, domnule, să-ți fie rușine! strecură printre dinți Andrei Filippovici, cu o mină ce exprima culmea indignării; o luă de braț pe Klara Olsufievna și întoarse spatele domnului Goliadkin.

— N-are de ce să-mi fie rușine, Andrei Filippovici, răspunse aproape în șoaptă domnul Goliadkin, plimbându-și privirea chinuită pe fețele celor din jur, pierdut cu desăvârșire și căutând în toată această mulțime consternată un mijloc de a-și salva situația socială.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, domnilor! Se întâmplă! Se poate întâmpla oricui, murmura domnul Goliadkin, urnindu-se încetișor din loc și dând să iasă din cercul mulțimii.

I se făcu loc să treacă. Eroul nostru izbuti, în sfârșit, să răzbată prin două-trei rânduri de oaspeți mai curioși care îl priveau nedumeriți. Fatalitatea, da, fatalitatea îl împingea. Domnul Goliadkin simțea și el cum îi dă mereu ghes fatalitatea. Ce n-ar fi dat el să se afle acum, fără să fi contravenit regulilor bunei-cuviințe, pe vechiul său locșor din antreiașul de lângă scara de serviciu! Întrucât însă așa ceva părea cu neputință, căută să se strecoare undeva într-un colț mai retras, unde să stea discret, modest și cuviincios, fără să se amestece în vorbă, fără să atragă atenția cuiva, dar totodată câștigându-și simpatia și bunăvoința musafirilor și a gazdei. De altfel, domnul Goliadkin simți un tremur și o moliciune cu totul neobișnuite sub genunchi; avu senzația că pământul îi fuge de sub picioare, că se clatină și se prăbușește. În sfârșit, ajunse până la un colț mai ferit și rămase acolo ca un observator străin, oarecum impasibil; își sprijini mâinile pe spetezele a două scaune, luându-le astfel în deplină

stăpânire și se străduí pe cât se putea să-i privească senin și limpede pe oaspeții lui Olsufi Ivanovici din preajma sa. Cel mai aproape stătea un ofițer înalt și chipeș, în fața căruia domnul Goliadkin se simți ca o gânganie neînsemnată.

— Aceste două scaune, domnule locotenent, sunt rezervate: unul pentru Klara Olsufievna, iar celălalt - pentru prințesa Cevcehanova, care tocmai dansează; le păzesc pentru dumnealor, domnule locotenent, bâigui domnul Goliadkin cu răsuflarea tăiată, privindu-l implorător pe locotenent.

Acesta schiță un zâmbet nimicitor și-i întoarse spatele în tăcere. În urma acestui eșec, eroul nostru se gândi să-și încerce norocul în altă parte, adresându-se direct unui consilier de vază, care purta o decorație impunătoare. Dar consilierul îl măsură cu o privire atât de glacială, încât domnul Goliadkin avu senzația că un șuvoi de apă rece se abătu asupră-i, scăldându-l din cap până în picioare. Potolit, domnul Goliadkin hotărî de aci încolo să tacă mai bine, să nu angajeze discuții cu nimeni, ca să-i convingă pe cei din jur că e și el om la fel cu toți ceilalți și că situația lui, pe cât se pare, este cel puțin tot atât de onorabilă. În acest scop, își pironi ochii în faldurile redingotei de uniformă; curând, însă, înălță capul și se apucă să examineze pe un domn cu o înfățișare foarte respectabilă. „Domnul acesta poartă perucă, reflecta acum domnul Goliadkin, dar dacă-i scoți peruca, rămâne cu capul chel, chel ca palma mâinii mele.” Făcând această importantă descoperire, domnul Goliadkin se gândi că dacă emirii arabi și-ar lepăda turbanul verde pe care îl poartă pe cap, în semn de înrudire cu profetul lor Mohamet, ar rămâne și ei cu capetele ca niște bile. Apoi, printr-o asociație deosebită de idei, probabil, în legătură cu reprezentările lui despre turci, gândul îi alunecă și la papucii turcești, amintindu-i totodată că Andrei Filippovici poartă încălțări care seamănă mai mult cu niște papuci. Domnul Goliadkin

începuse, evident, să se obișnuiască cu situația în care se afla. „Dacă ar cădea acum candelabrul acesta, miji în capul domnului Goliadkin un gând teribil, dacă s-ar desprinde din tavan și s-ar prăbuși în mijlocul adunării, eu m-aș repezi îndată s-o salvez pe Klara Olsufievna, iar după ce aș salva-o, i-aș spune: «Nu vă neliniștiți, stimată duduie; nu-i nimic, eu v-am salvat». Pe urmă…” aci domnul Goliadkin își întoarse privirea, căutând-o pe Klara Olsufievna, și-l zări pe Gherasimîci, bătrânul camerier al lui Olsufi Ivanovici. Gherasimîci, cu aerul cel mai serios, protocolar, ba chiar solemn se îndrepta spre locul unde stătea domnul Goliadkin. Domnul Goliadkin tresări și se încruntă, din pricina unui presentiment vag și cât se poate de neplăcut. Rotindu-și automat privirea prin sală, simți un imbold puternic s-o ia din loc și să se strecoare binișor pe lângă pereți, cât mai departe de primejdie; uite-așa, să se facă nevăzut, ca un om pe care nu-l privesc toate astea, ca și cum n-ar fi fost tocmai el cel în cauză. Dar înainte ca eroul nostru să se fi hotărât să întreprindă ceva, Gherasimîci se și postă în fața lui.

— Ascultă, Gherasimîci, zise eroul nostru zâmbind, ar fi bine să dai ordin... vezi acolo, lumânarea aceea din candelabni... poate să cadă pe capul cuiva, Gherasimîci; ar trebui, deci, să dai ordin să fie fixată mai bine; căci o să cadă negreșit, crede-mă, Gherasimîci...

— Lumânarea? Nici o grijă, lumânarea e înfiptă bine și stă drept; dar pe dumneavoastră vă cheamă cineva dincolo.

— Cine poate să mă cheme, Gherasimîci?

— Asta n-o mai știu, cine anume. Un trimis din partea cuiva. A întrebat: „Aici se află Iakov Petrovici Goliadkin? Chemați-l, zice, pentru o chestiune importantă și urgentă…” Asta-i.

— Cred că greșești, Gherasimîci; sunt convins că greșești, Gherasimîci.

— Mă îndoiesc...

— Ba nu, Gherasimîci, să nu te îndoiești; nu e cazul de loc să te îndoiești, Gherasimîci. Nimeni nu întreabă de mine, Gherasimîci, n-are cine să întrebe de mine, iar eu sunt aici la mine, adică la locul meu, Gherasimîci...

Domnul Goliadkin trase adânc aerul în piept și privi în jurul său. Poftim! Toată lumea din salon se întorsese spre el, numai ochi și urechi, într-o așteptare solemnă. Bărbații se îmbulzeau să ajungă cât mai aproape și să vadă mai bine. Ceva mai departe, doamnele șușoteau îngrijorate. Stăpânul casei apăru și el în preajma domnului Goliadkin și, cu toate că după înfățișarea sa nu se putea spune că, la rându-i, participă direct și nemijlocit la peripețiile domnului Goliadkin - deoarece totul se petrecea într-o manieră foarte delicată - eroul povestirii noastre își dădu prea bine seama că sosise clipa hotărîtoare. Domnul Goliadkin văzu limpede că sosise momentul loviturii îndrăznețe, momentul demascării tuturor dușmanilor săi. Domnul Goliadkin era tulburat la culme. Domnul Goliadkin simți elanul unei inspirații subite clocotindu-i în piept și, cu vocea tremurătoare și solemnă, își reluă discursul adresat lui Gherasimîci care rămăsese lângă el în așteptare.

— Nu, prietene, nu mă cheamă nimeni. Te înșeli. Voi spune mai mult: te-ai înșelat și azi-dimineață încercând să mă convingi... îndrăznind să mă convingi, zic (domnul Goliadkin ridică glasul), că Olsufi Ivanovici, binefăcătorul meu din timpuri imemoriale, și care, aș putea spune, mi-a fost ca un părinte, ar putea să-mi închidă ușa casei sale în clipele de cea mai mare și mai solemnă bucurie familială pentru inima lui de tată. (Mulțumit de sine, domnul Goliadkin plimbă prin sală o privire pătrunsă de emoție. Lacrimi îi sclipiră pe gene.) Repet, dragă prietene, încheie eroul nostru, te-ai înșelat, te-ai înșelat amarnic, crunt, de neiertat...

O clipă magnifică. Domnul Goliadkin simți că vorbirea lui produsese o impresie formidabilă, fără greș. Și domnul Goliadkin rămase cu privirea plecată modest, așteptând

îmbrățișările lui Olsufi Ivanovici. Musafirii păreau mișcați și nedumeriți; până și neînduplecatul și cumplitul Glierasimîci se poticni, încercând să spună „mă îndoiesc”… Deodată, însă, orchestra cea fără de inimă inundă salonul cu larma stridentă a unei polci săltărețe. Totul se nărui, se duse ca pe apă. Domnul Goliadkin tresări, Gherasimîci se trase înapoi și mulțimea din sală tălăzui ca marea învolburată. Vladimir Semionovici își luă zborul, conducând-o pe Klara Olsufievna în fruntea perechilor; îi urmă frumosul locotenent, ținând-o de mână pe principesa Cevcehanova. Spectatorii entuziasmați se strânseră roată ca să-i admire pe dansatorii de polcă, acest dans nou, la modă pe atunci, și care îi pasiona pe toți până la nebunie. Domnul Goliadkin fusese uitat un timp. Deodată, se produse o tulburare, o zăpăceală și o agitație generală; muzica amuți... Intervenise o întâmplare extraordinară. Amețită de dans, abia respirând, cu obrajii arzând și pieptul săltând de emoție, Klara Olsufievna căzu în fotoliu, sleită de puteri. Toate inimile se avântară spre această ființă încântătoare, cu toții se grăbeau să-i exprime admirație și recunoștință pentru deliciul oferit, și, deodată... în fața ei apăru domnul Goliadkin. Domnul Goliadkin era palid și tulburat la culme; părea și el la capătul puterilor - abia se mișca. Pe față i se așternuse un zâmbet vag; ținea mâna dreaptă întinsă rugător. Klara Olsufievna, surprinsă de această apariție neașteptată, nu apucă să-și tragă mâna și, în mod automat, se ridică la invitația domnului Goliadkin. Domnul Goliadkin se clătină o dată, a două oară, își săltă apoi piciorușul și făcu un fel de compliment, apoi izbi cu tocul în parchet, apoi se poticni… vroise și el să danseze cu Klara Olsufievna. Klara Olsufievna scoase un țipăt; toată lumea se repezi să-i elibereze degetele din mâna domnului Goliadkin și, într-o clipă, eroul nostru fu împins de mulțime cel puțin la zece pași depărtare de ea. În jurul lui, de asemenea, se formase un cerc. Se auzi țipătul isteric a două bătrâne, pe care

domnul Goliadkin era cât pe-aci să le răstoarne în retragerea sa. Se iscă o zăpăceală nemaipomenită: toată lumea întreba, striga, comenta. Orchestra tăcu. Eroul nostru se învârtea în cercul său și, cu un zâmbet înțepenit pe buze, mormăia în neștire ceva sub nas, ceva care ar fi vrut să însemne probabil „de ce nu, adică, doar este o polcă, cel puțin așa i se pare, un dans nou și foarte interesant, creat pentru plăcerea doamnelor... dar dacă așa stau lucrurile, el este gata, poftim, să consimtă”. Dar se pare că nimeni nu mai cerea consimțământul domnului Goliadkin. Eroul nostru simți cum o mână îi prinse brațul, alta i se propti ușor în spate și că este purtat astfel cu o deosebită grijă într-o anumită direcție. În sfârșit, băgă de seamă că merge de-a dreptul spre ușă. Domnul Goliadkin ar fi vrut să spună ceva, să întreprindă ceva... Ba nu, nu mai dorea nimic. Singura lui reacție a fost un râs chicotit, cu totul mașinal. Simți apoi că cineva îi pune mantaua, că-i îndeasă pe cap pălăria până peste ochi; că se află, în sfârșit, în antreu, în întuneric și în frig, apoi pe scară. Poticnindu-se la un moment dat, i se păru că se prăbușește în abis; ar fi vrut să țipe, dar se pomeni afară. Simți un val de aer rece și se opri locului; în aceeași clipă, izbucniră iarăși sunetele orchestrei. Atunci domnul Goliadkin își aminti subit tot ce se întâmplase; avu senzația că puterile-i amorțite îi revin brusc, cu maximă intensitate. Se smulse din locul în care stătuse înfipt până atunci și porni în goană undeva spre aer. Spre libertate, încotro vedea cu ochii...

Capitolul V

Toate orologiile din Petersburg care arată și vestesc curgerea vremii bătuseră de miezul nopții, când domnul Goliadkin o luă în neștire pe cheiul canalului Fontanka, în apropiere de podul Izmailovski, căutând să scape de

dușmani, de persecuții, de grindina bobârnacelor ce-i ținteau țeasta, de țipetele bătrânelor speriate, de ofurile și ahurile femeilor și de privirile nimicitoare ale lui Andrei Filippovici. Domnul Goliadkin era distrus - distrus cu desăvârșire, în adevăratul sens al cuvântului, și dacă mai păstrase în clipa aceea capacitatea de a fugi, aceasta se datora, desigur, unui miracol de care, la urma urmelor, avea el însuși motive să se îndoiască și în care refuza să mai creadă. Era o noapte îngrozitoare, o noapte de noiembrie, umedă, pâcloasă, cu ploaie mărunță și fulgi de zăpadă; o noapte aducătoare de dureri de măsele, guturaiuri, friguri, anghine, febre de tot felul, într-un cuvânt, bogată în darurile unui noiembrie petersburghez. Vântul șuiera pe străzile pustii, stârnind valuri turbate pe apa întunecată a Fontankăi până pe deasupra belciugelor cheiului și încercând cu furie rezistența felinarelor scheletice, înșirate de-a lungul trotuarului, care, la rândul lor, țineau isonul acestui urlet cu scârțâitul lor subțire, pătrunzător; era un interminabil și pătrunzător concert de scrâșnete și tânguiri, atât de cunoscut oricărui locuitor al capitalei. Ploua și ningea. Trâmbele de ploaie, repezite de rafalele vântului, izbeau aproape orizontal, ca dintr-un furtun de incendiu, împungând și plesnind obrazul bietului domn Goliadkin cu mii de țepi și de șfichiuri usturătoare. În tăcerea nopții, întreruptă din când în când de huruitul îndepărtat al unei trăsuri, de urletul vântului și de scârțâitul felinarelor, răsuna trist clipocitul și murmurul apei ce se scurgea de pe acoperișuri, marchize, cornișe și din burlane pe granitul trotuarului. De jur împrejur nu se vedea țipenie de om; de altfel, era și firesc pe o vreme ca asta. Așadar, singur domnul Goliadkin, singur cu deznădejdea sa, rătăcea în pași mărunți și zoriți pe o astfel de vreme pe cheiul Fontankăi, cu mersu-i țopăit și trepădat, grăbindu-se să ajungă cât mai repede în apartamentul lui din strada Șestilavoșnaia, de la etajul trei al casei în care locuia.

Cu toate că ploaia și ninsoarea - toată această izbucnire a stihiilor de nedescris, căreia nu i se poate găsi un nume când se dezlănțuie vifornița sub cerul de noiembrie al Petersburgului - se năpustiră năprasnic asupra domnului Goliadkin, complet distrus de atâtea nenorociri, izbindu-l fără cruțare, fără pic de răgaz, pătrunzându-l până la oase, orbindu-l și răsucindu-l în toate părțile, abătându-l din drum și zăpăcindu-l - și, ca un făcut, toate acestea veniră laolaltă și, desigur, în înțelegere cu toți vrăjmașii săi, lovindu-l dintr-o dată ca să încununeze acea zi, seară și noapte pline de groază; cu toate acestea, domnul Goliadkin rămânea aproape insensibil și la această ultimă dovadă de urgisire din partea destinului, într-atât fusese de zguduit și de copleșit de tot ce i se întâmplase cu câteva minute în urmă la domnul consilier de stat Berendeiev! Dacă un observator anonim, cu totul străin de cauză, l-ar fi privit cum aleargă disperat și abătut, s-ar fi pătruns și el de nemaipomenita grozăvie a nenorocirilor domnului Goliadkin și ar fi spus, negreșit, că domnul Goliadkin făcea acum impresia unui om care vrea să scape, să se ascundă undeva, să fugă de el însuși. Și, într-adevăr, așa era. Mai mult: în acest moment, domnul Goliadkin nu numai că voia să fugă de el însuși, dar ar fi vrut să dispară cu totul, să treacă în neființă, să se prefacă în pulbere. Nu lua seama la nimic; nu auzea, nu pricepea nimic din ceea ce se petrecea în preajma lui și privea în jur, ca și cum pentru el n-ar fi existat aievea nici amintirea cumplită a încercărilor din acea seară, nici acest drum lung în noapte, nici ploaia, nici zăpada, nici vântul, nici furia stihiilor dezlănțuite. Un galoș, desprinzându-se din cizma dreaptă, a rămas înfundat în noroiul și în zăpada trotuarului, dar domnul Goliadkin nici nu s-a gândit să se întoarcă pentru a-l căuta și nici n-a băgat de seamă că l-a pierdut. Era atât de zdruncinat, încât, de câteva ori, neluând în seamă cele ce se petrec în jur, copleșit doar de gândul recentei, groaznicei sale prăbușiri, se oprise brusc, încremenit, în

mijlocul trotuarului, cu senzația limpede că moare, că dispare cu totul în acele clipe; apoi se smucea din loc, ca un nebun, și pornea iar, în fugă; fugea fără să se uite înapoi, ca și cum ar fi vrut să scape de urmărirea unei nenorociri și mai groaznice... Într-adevăr, era într-o situație înspăimântătoare!... În cele din urmă, sleit de puteri, domnul Goliadkin se opri, sprijinindu-se de parapetul cheiului, ca un om căruia i-a venit deodată sângele pe nas, și rămase așa, cu privirea pironită în valurile tulburi ale Fontankăi. Nimeni n-ar putea să spună cât timp anume a stat el astfel aplecat deasupra undelor negre. Se știe doar că în acel moment domnul Goliadkin ajunsese în culmea deznădejdii și a descumpănirii, cu inima sfâșiată și atât de chinuită, cu sufletul atât de istovit și golit de ultimele rămășițe de rezistență, încât uitase totul: și podul Izmailovski, și strada Șestilavoșnaia, și prezentul nemilos... Într-adevăr, nu-i mai păsa de nimic: faptul se consumase, afacerea fusese încheiată, decizia aprobată și semnată; ce mai putea face? Deodată... tot trupul i se înfioră; fără voie, sări doi pași în lături. Privi neliniștit în jur; nu era nimeni, nu se vedea nimic extraordinar - și totuși... și totuși, avu senzația că cineva stătuse cu o clipă înainte aici, alături de el, tot așa, rezemat de grilajul parapetului și - lucru ciudat! - îi și spusese ceva, îi vorbise cu glas repezit, sacadat, ceva nu prea deslușit, dar despre lucruri foarte cunoscute, foarte apropiate și care îl priveau direct. „Ce-i asta? Mi s-a năzărit? zise domnul Goliadkin uitându-se încă o dată în jur. Dar unde mă aflu?... Eh! Eh!” făcu el, clătinând din cap, și scrută îngrozit pâcla deasă a nopții; căuta încordat să pătrundă cu privirea-i mioapă întunecimea vrăjmașă. Dar nu văzu nimic deosebit, privirea lui nu surprinse nimic neobișnuit. Totul părea în ordine, așa cum era firesc să fie; acum ningea cu fulgi mari și deși; la o distanță de douăzeci de pași nu se mai vedea nimic; scrâșnetul felinarelor răsuna și mai jalnic, iar vaietele vântului semănau cu

tânguirile unui cerșetor îndărătnic, care se ține scai de tine, implorând un gologan, ca să-și cumpere un codru de pâine. „Eh-e-e! Dar ce-i cu mine?” clătină iar din cap domnul Goliadkin pornind din nou la drum și uitându-se mereu în jurul său. Și totuși o senzație nouă i se furișă treptat în suflet, punând stăpânire pe întreaga făptură a domnului Goliadkin: nu era nici tristețe, nici frică... Un tremur febril îl scutură din cap până în picioare. O senzație insuportabilă! „Ei, dar nu-i nimic, murmură el, ca să-și mai dea curaj, nu-i nimic; poate că, într-adevăr, nu s-a întâmplat nimic ireparabil și n-a fost pătată onoarea nimănui. Poate că așa a fost să fie, continuă el fără să-și dea seama ce spune, poate că totul se va aranja cu timpul cât se poate de bine, nimeni nu va avea de ce să se plângă și se va dovedi la urmă că toți în felul lor au avut dreptate.” Vorbind astfel și încurajându-se prin aceste cuvinte, domnul Goliadkin se mai îndreptă din spate, scutură fulgii de zăpadă care formaseră o crustă albă pe guler, pe pălărie, pe manta, pe cravată, pe cizme și peste tot; dar nu putuse înlătura sentimentul ciudat de neliniște, tulbure și persistent, simțindu-i tot mai mult apăsarea. Undeva în depărtare se auzi o bubuitură de tun. „Ce timp păcătos, gândi eroul nostru, pe o vreme ca asta e pericol de inundație! S-o fi ridicat prea mult nivelul apei!” Nu apucă domnul Goliadkin să spună ori numai să gândească aceasta, când zări silueta unui om venind din direcția opusă, întârziat probabil ca și el din cine știe ce motive. Ce poate fi mai simplu și mai firesc decât apariția unui trecător în stradă, fie chiar și pe vreme urâtă. Dar nu se știe de ce, pe domnul Goliadkin faptul acesta firesc și simplu avu darul să-l zăpăcească, să-l tulbure groaznic, ba să-l înfricoșeze chiar. Nu că s-ar fi temut de apariția unui răufăcător, deși s-ar putea întâmpla și asta... „De altfel... cine poate ști ce-i cu acest trecător întârziat, îi trecu prin cap domnului Goliadkin, poate că și el... poate că tocmai el este tartorul... că, doar, n-o fi umblând așa, fără rost, o fi

urmărind el ceva, înadins mi-a ieșit în cale ca să se lege de mine.” Se prea poate că domnul Goliadkin n-a gândit întocmai așa, ci a avut numai senzația fugară și foarte neplăcută a acestor lucruri. Dar nu era timp de gândit sau de simțit; trecătorul se afla la doi pași. Ca întotdeauna, domnul Goliadkin se grăbi să arboreze aerul său obișnuit în asemenea cazuri, care voia să spună limpede că el, Goliadkin, nici gând, că el, mă rog, este de capul lui și-și vede de drum, că trotuarul este destul de larg și e loc de trecere pentru toți, și că doar el, Goliadkin, nu se leagă de nimeni. Și deodată se opri brusc, lovit parcă de trăsnet, încremenit ca o stană de piatră, pentru ca în clipa următoare să se întoarcă privind țintă în urma trecătorului care tocmai îl depășise - să se întoarcă, de parcă ar fi fost răsucit pe loc de o mână nevăzută, cum ar întoarce o rafală de vânt girueta. Trecătorul se pierdea în vâltoarea viforniței. Se grăbea, ca și domnul Goliadkin, era îmbrăcat ca și el, încotoșmănat din cap până în picioare și mergea în același pas trepădat, mărunt, puțin șontâcăit, pe trotuarul Fontankăi. „Ce-i asta?” șopti contrariat domnul Goliadkin, schițând un zâmbet neîncrezător și tresărind imediat din tot corpul. Fiori reci îi străbătură spinarea. Între timp, trecătorul se mistui în pânza deasă a ninsorii și nu i se mai auziră pașii; dar domnul Goliadkin, nemișcat, continua să privească în urma lui. Treptat, își reveni în fire. „Dar ce-i asta, gândi el cu ciudă, ce-i cu mine, am înnebunit?” Se întoarse și-și urmă drumul cu pași mărunți, tot mai grăbiți, și căutând să nu mai cugete la nimic; încercă chiar să închidă ochii. Dar iată că, prin larma viscolului iarăși îi ajunse la ureche zgomotul unor pași apropiați. Tresări și deschise ochii. În fața lui, la vreo douăzeci de pași, zări iar silueta unui omuleț care se apropia. Omulețul era grăbit, zorea și el în pași mărunți; distanța se micșora cu repeziciune. Domnul Goliadkin putu chiar să vadă și fața acestui nou trecător întârziat - îi văzu fața și scoase un strigăt de uimire și de groază; picioarele i se muiară. Era

același trecător pe care îl întâlnise și-l urmărise cu privirea cu vreo zece minute în urmă și care acum, cu totul neașteptat, îi apărea iarăși în față. Dar aceasta nu era singura ciudățenie care îl izbise pe domnul Goliadkin, căci uluirea domnului Goliadkin era de așa natură, încât se opri, scoase un strigăt, dădu să spună ceva, apoi se repezi să-l ajungă din urmă pe necunoscut, ba și strigă ceva, voind, probabil, să-l oprească neapărat. Necunoscutul, într-adevăr, se opri la vreo zece pași de domnul Goliadkin și întâmplarea făcu să se nimerească sub lumina felinarului celui mai apropiat, astfel încât putea fi văzut bine; se opri, se întoarse cu fața spre domnul Goliadkin și așteptă preocupat și nerăbdător să audă ce-i spune acesta. „Scuzați, mi se pare că am greșit", bâigui cu glas tremurător eroul nostru. Înciudat, necunoscutul se întoarse în tăcere și-și văzu de drum, grăbindu-se parcă să recâștige cele două secunde pierdute din pricina domnului Goliadkin. Cât despre domnul Goliadkin, începu să tremure tot, genunchii i se îndoiră și se așeză gemând pe borna de la marginea trotuarului. Avea și de ce să fie atât de tulburat. Acum necunoscutul i se păru foarte cunoscut. Asta n-ar fi fost încă nimic. Dar îl și recunoscuse pe acest om, îl cunoștea parcă bine de tot. Îl văzuse de multe ori, și mai demult, și foarte recent; dar unde? Poate chiar ieri? Și nici asta n-ar fi fost cine știe ce important, adică faptul că domnul Goliadkin îl văzuse de multe ori, ba chiar foarte de curând. De altfel, nu găseai nimic deosebit, aproape nimic deosebit în acest om - la prima vedere nu atrăgea în mod special atenția nimănui. Era un om ca toți oamenii, un om cumsecade, firește, ca toți oamenii cumsecade, și poate că avea și el anumite însușiri destul de remarcabile - într-un cuvânt, era un om la fel ca și ceilalți. Domnul Goliadkin nu simțea nici ură, nici dușmănie, nici măcar cea mai mică animozitate față de acest om, ba s-ar putea spune chiar dimpotrivă - și totuși (faptul cel mai extraordinar) și totuși pentru nimic în lume n-ar fi vrut să-l întâlnească, nici

pentru toate comorile din lume, dar mai ales să-l întâlnească în împrejurări ca acestea, de acum. Mai mult: domnul Goliadkin îl cunoștea foarte bine pe omul acesta; știa și cum îl cheamă, cunoștea și numele acestui om; și totuși n-ar fi voit, pentru nimic în lume, chiar și pentru cele mai neprețuite comori, să-i spună pe nume, să consimtă a recunoaște, că adică, poftim, îl cheamă uite așa, că numele tatălui său e cutare și numele de familie este cutare. N-aș putea spune cât a durat starea aceasta de uluire a domnului Goliadkin și cât anume a stat el pe borna trotuarului - lucrul acesta îmi scapă; știu însă că, revenindu-și puțin în fire, domnul Goliadkin sări ca ars și porni în goană mare, fără să se mai uite înapoi; respirația i se tăia; picioarele i se împleticeau, se poticni de două ori și era cât pe ce să cadă, cu care prilej și cealaltă cizmă a domnului Goliadkin rămase văduvită de galoșul respectiv. În cele din urmă, domnul Goliadkin încetini puțin pasul, ca să-și mai tragă sufletul, privi scurt în juru-i și constată că străbătuse, fără să observe, toată Fontanka, trecuse de podul Anicikov, parcursese o parte din Nevski și se afla acum la intersecția acestuia cu Liteinaia. Domnul Goliadkin coti după colț, pe Liteinaia. În clipa aceea era în situația omului care s-a pomenit călcând pe marginea unei prăpăstii fără fund și care simte că malul abrupt începe să i se miște sub picioare, pornind la vale, și, după o ultimă clătinare, se năruie, trăgându-l în abis, iar nenorocitul nu are nici forță, nici prezență de spirit să se tragă înapoi, să-și ia ochii de la hăul căscat; bezna îl atrage și omul sare, în cele din urmă, în prăpastie, grăbindu-și singur pieirea. Domnul Goliadkin știa, simțea, ba era absolut sigur că pe drum trebuia să i se mai întâmple ceva rău, că trebuia să se abată pe capul lui și o altă nenorocire, că va întâlni iarăși, de pildă, pe acest necunoscut al său; dar - lucru ciudat - părea că el însuși caută de fapt, că dorește această întâlnire, că o consideră inevitabilă și se roagă numai ca toate acestea să se termine cât mai repede, pentru ca

situația lui să se lămurească odată într-un fel, indiferent cum, dar cât mai repede. Și totuși, continua să alerge fără oprire, ca împins de o forță străină, căci înlăuntru, în tot corpul său, simțea o sfârșeală de moarte; nu era în stare să cugete la nimic, deși gândurile i se agățau de orice, ca niște scaieți. Un cățel rătăcit, ud leoarcă și tremurând de frig, se luă după domnul Goliadkin, alergând alături, zorit și el, cu coada între picioare și cu urechile pleoștite, privindu-l din când în când cu sfială și cu înțelegere. Un gând, cine știe de când uitat - amintirea unei întâmplări de demult - răsări acum în capul domnului Goliadkin, izbindu-i creierul ca un ciocănaș și sâcâindu-l, un gând de care nu reușea să scape. „O jigodie de cățeluș", repeta șoptit domnul Goliadkin, fără a participa mintal la sensul cuvintelor sale. Iată însă că la cotitură spre strada Italiană îl zărește iar pe necunoscutul de adineauri. Acum însă, necunoscutul nu-i mai venea în întâmpinare, ci mergea în aceeași direcție, alergând, ca și el, numai la câțiva pași înaintea lui. Ajunseră în strada Șestilavoșnaia. Domnul Goliadkin simți că i se tăie răsuflarea. Necunoscutul se opri drept în fața casei în care locuia și domnul Goliadkin. Se auzi clopoțelul și, aproape în aceeași clipă, scârțâitul zăvorului. Portița se deschise, necunoscutul se aplecă și dispăru înăuntru. Cam în același moment ajunse și domnul Goliadkin în fața porții și pătrunse în gang cu iuțeala unei săgeți. Fără să ia în seamă bombănelile portarului, alergă în curte, gâfâind și zări îndată pe ciudatul necunoscut, pe care-l pierduse pentru o clipă din ochi. Necunoscutul se strecură repede prin ușa intrării care ducea la locuința domnului Goliadkin. Domnul Goliadkin se repezi în urma lui. Scara era întunecoasă, umedă și murdară. Pe toate palierele și cotiturile locatarii îngrămădiseră tot felul de vechituri, încât un om străin, nimerind pe această scară pe întuneric, trebuia să piardă cel puțin o jumătate de oră, ferindu-se să nu-și frângă picioarele și blestemând, o dată cu scara, și pe cunoscuții săi care stăteau într-o casă atât

de incomodă. Dar tovarășul de drum al domnului Goliadkin părea să fie un obișnuit al casei, căci se descurca ușor și urca fără zăbavă, vădind o perfectă cunoaștere a terenului. Domnul Goliadkin îl ajungea din urmă; ba, de câteva ori, pulpana mantalei necunoscutului îl lovi chiar peste nas. Inima domnului Goliadkin aproape încetă să mai bată. Misteriosul omuleț se opri drept în fața ușii apartamentului domnului Goliadkin, bătu și (ceea ce, în alte împrejurări, l-ar fi mirat nespus pe domnul Goliadkin) Petrușka părea să-l aștepte, căci nu se culcase; deschise ușa imediat și-l urmă cu lumânarea aprinsă în mână pe omul care intrase. Ieșindu-și cu totul din fire, eroul povestirii noastre se năpusti și el în apartamentul său; fără să-și scoată mantaua și pălăria, străbătu culoarul și se opri ca trăsnit în pragul camerei sale. Toate presimțirile domnului Goliadkin se adeveriră pe deplin. Tot ceea ce bănuise el, tremurând de groază, se petrecea aievea. Răsuflarea i se opri și-i veni amețeală. Necunoscutul ședea pe patul lui, îmbrăcat ca și el cu mantaua, cu pălăria pe cap, și, zâmbind vag, cu ochii ușor mijiți îl salută prietenește cu o ușoară înclinare a capului. Domnul Goliadkin vru să strige, dar nu izbuti; să protesteze într-un fel oarecare, dar nu avu putere. Părul i se făcu măciucă în cap; aproape leșinat de groază, domnul Goliadkin se prăbuși pe un scaun. Avea și de ce: îl recunoscuse foarte bine pe acest prieten nocturn. Prietenul său nocturn nu era altul decât el însuși - domnul Goliadkin, un alt domn Goliadkin, dar absolut identic cu el - într-un cuvânt, ceea ce s-ar chema dublul său sub toate aspectele.....

Capitolul VI

A doua zi, la ora opt fix, domnul Goliadkin se deșteptă în patul său și întâmplările extraordinare din ajun, ca și

aventurile aproape neverosimile din noaptea aceea nemaipomenit de monstruoasă, îi răsăriră brusc în închipuire și în memorie în toată grozăvia lor. Această diabolică răutate a dușmanilor săi și, mai ales, ultima dovadă a acestei răutăți înghețară inima domnului Goliadkin. Și totuși cele întâmplate păreau atât de ciudate, atât de nefirești, de neînchipuit, absurde și imposibile, încât era greu, într-adevăr, să dai crezare că s-ar fi petrecut aievea. Domnul Goliadkin ar fi fost gata el însuși să le considere o nălucire absurdă, o tulburare de moment a închipuirii, o eclipsă de luciditate a minții, dacă, din fericire, n-ar fi cunoscut din amara experiență a vieții până unde îl poate duce uneori răutatea pe om, unde poate să ajungă uneori înverșunarea unui dușman care se răzbună în numele onoarei și al ambiției. De altfel, și mădularele frânte de oboseală ale domnului Goliadkin, capul buimac, durerile în șale și guturaiul violent erau tot atâtea dovezi palpabile care veneau să confirme veracitatea plimbării nocturne din ajun, deci în bună parte și a tot ce se întâmplase în timpul acestei plimbări. De altfel, domnul Goliadkin mai știa de multă vreme că cei de acolo uneltesc mereu și pun ceva la cale împotrivă-i, că au pe altcineva în loc. Și totuși, stând și chibzuind mai bine, domnul Goliadkin hotărî să tacă, să se supună și să nu protesteze deocamdată. „Poate că au vrut doar să mă sperie; când vor vedea însă că eu... nimic... că nu protestez de loc, că mă plec și suport resemnat totul, poate că atunci vor da înapoi, vor da înapoi singuri, chiar ei cei dintâi vor da înapoi.”

Așa cugeta domnul Goliadkin, în timp ce zăcea lungit în pat, întinzându-și mădularele frânte și așteptând, răbdător de astă dată, apariția obișnuită a lui Petruška. Așteptă astfel, fără să-l strige, mai bine de un sfert de oră; îl auzea pe indolentul Petrușca trebăluind în jurul samovarului și totuși nu se hotăra să-l cheme. Mai mult: domnul Goliadkin părea că se și teme acum să dea ochi cu servitorul său.

„Dumnezeu știe, își zicea el, Dumnezeu știe ce-o fi crezând acest ticălos despre toate astea. Tace el, ce-i drept, dar cine știe ce o fi în capul lui.” Dar iată că se auzi ușa scârțiind și se ivi, în sfârșit, Petrușka, cu o tavă în mână. Domnul Goliadkin îl privi pieziș, cu sfială, așteptând încordat ce va urma, ce va spune servitorul său în legătură cu o anumită împrejurare cunoscută. Petrușka însă nu catadicsi să rostească nici un cuvânt. Părea și mai ursuz, și mai posomorât, și mai acru ca de obicei, uitându-se pe sub sprâncene; toată înfățișarea lui trăda cea mai mare nemulțumire; nu binevoi să se uite măcar o dată la stăpânul său, să spună, acolo, o vorbă, măcar în treacăt, așa, ca să-l înțepe, cel puțin, pe domnul Goliadkin; așeză pe masă tot ce adusese, făcu roată împrejur și plecă tăcut în cămăruța sa. „Știe, știe, știe totul, canalia!” șopti domnul Goliadkin așezându-se la ceai. Dar nu mai făcu nici o încercare să-l descoasă pe servitorul său, deși Petrușka își mai găsi de câteva ori de lucru prin cameră. Domnul Goliadkin era profund deprimat. Gândul că va trebui să plece îndată la birou i se păru acum insuportabil. Presimțea că acolo îl așteaptă o mare neplăcere. „Uite așa, te duci, gândea el, te duci, și nici prin cap nu-ți trece că dai acolo peste cine știe ce năpastă! N-ar fi mai bine să mai zăbovesc, să mai aștept până una, alta? Facă ei ce-or vrea acolo. Rămân mai bine acasă, îmi vin în fire, chibzuiesc totul cât se poate de bine, îmi adun puterile, prind o clipă prielnică și pic pe neașteptate în mijlocul lor, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.” Cugetând la toate astea, domnul Goliadkin fuma pipă după pipă. Timpul zbura; orele erau aproape nouă și jumătate. „E nouă și jumătate, gândi domnul Goliadkin, ar fi prea târziu să pornesc acum. De altfel, nici nu mă simt bine, ce mai - sunt bolnav, bolnav de-a binelea, e absolut sigur că sunt bolnav; cine ar putea să spună că nu sunt bolnav? Nici n-ar trebui să-mi pese! Iar dacă s-or gândi să trimită pe careva să mă vadă, n-are decât să poftească! Ce-o să-mi facă? Sunt răcit, mă doare

spatele, tușesc, am guturai; în sfârșit, n-am voie să ies pe o vreme ca asta, și pace; s-ar putea să cad la pat lovit de o boală foarte gravă, să mor chiar; mai ales astăzi, când mortalitatea este atât de ridicată...” Cu aceste justificări categorice, domnul Goliadkin izbuti, în sfârșit, să-și împace conștiința, potolindu-și mustrările de cuget ce nu-i dădeau pace și înlăturând anticipat posibilitatea unei săpuneli din partea lui Andrei Filippovici pentru neglijență în serviciu. În general, eroului nostru îi plăcea în asemenea împrejurări să se justifice în propriii săi ochi prin tot felul de argumente peremptorii, care îi împăcau pe deplin conștiința tulburată. Așadar, liniștindu-și conștiința, își luă iarăși luleaua, și-o umplu tacticos, o aprinse cu grijă și trase fumul cu nesaț... În aceeași clipă, însă, se ridică dintr-o săritură din pat, aruncă pipa pe masă, se bărbieri, se aranjă grăbit, își puse uniforma, luă niște hârtii și alergă la slujbă.

Domnul Goliadkin intră în birou sfios, cu sentimentul vag și tulbure că trebuie să i se întâmple ceva foarte neplăcut - era o presimțire cu totul inconștientă, nedeslușită, dar penibilă și apăsătoare. Se așeză timid pe locu-i obișnuit, lângă șeful de birou, Anton Antonovici Setoșkin. Fără să se uite la nimeni și la nimic care l-ar fi putut distrage, își vârî nasul în teancul de hârtii aflate înainte-i, căutând să pătrundă conținutul corespondenței ce urma s-o lucreze. Hotărâse, făcuse legământ, să se țină cât mai departe de tot ce ar putea constitui o provocare, de tot ce l-ar putea compromite, să evite orice tatonări indiscrete, orice fel de glume, orice întrebare în doi peri sau aluzie necuviincioasă la seara din ajun; hotărâse chiar să evite până și frazele obișnuite de politețe pe care le adresa colegilor săi de birou, întrebându-i de sănătate etc. Tactica aceasta se dovedi însă curând cu totul insuportabilă pentru el. În chestiunile care îl priveau direct, neliniștea necunoașterii îl chinuia întotdeauna mai mult decât cunoașterea însăși a faptului oricât de grav. De aceea, cu tot cuvântul dat și în

ciuda hotărârii ferme de a nu acorda atenție nimănui și de a rămâne deoparte, orice s-ar întâmpla, domnul Goliadkin ridica din când în când, pe furiș, capul și trăgea cu coada ochiului în dreapta și în stânga, cercetând chipurile colegilor și încercând să ghicească dacă nu trădează cumva ceva nou, ceva deosebit, în legătură cu persoana lui și ținut ascuns din cine știe ce motive perfide. Bănuia că trebuie să existe vreo legătură între cele întâmplate în ajun și tot ce se petrece acum în jurul său. În sfârșit, nemaiputând suporta această chinuitoare incertitudine, începu să dorească o ieșire din necunoaștere, o soluție oarecare, fie chiar și cea mai nefavorabilă pentru el - nu-i mai păsa! - Dar cât mai rapidă, ca să scape odată... Perfidia soartei: nici n-apucă domnul Goliadkin să manifeste această dorință ascunsă, și iată că îndoielile lui fură împrăștiate brusc, dar într-un chip foarte ciudat și, în orice caz, cu totul neașteptat.

Ușa ce dădea spre camera vecină scârțâi încet, prelung și sfios; era ca și cum ar fi anunțat că face loc unei persoane cu totul neînsemnate și o figură, de altfel, prea bine cunoscută domnului Goliadkin, apăru modestă în fața mesei la care lucra eroul nostru. Să nu vă închipuiți cumva că, pentru a vedea toate acestea, domnul Goliadkin a trebuit să-și ridice capul - nicidecum! I-a fost de ajuns o singură ochire piezișă și scurtă, ca o clipire, ca să afle totul, ca să înțeleagă absolut totul, până la cel mai mic detaliu. Copleșit de rușine, își vârî nasul în hârtii exact în scopul pentru care își vâra capul în nisipul fierbinte un struț urmărit de vânător.

Noul venit se înclină adânc în fața lui Andrei Filippovici, după care se auzi un glas oficial și totodată binevoitor al superiorului; așa obișnuiesc să vorbească toți șefii, din toate serviciile publice, cu subalternii nou-numiți. „Ia loc, uite aici, zise Andrei Filippovici, arătând slujbașului nou venit spre masa lui Anton Antonovici - aici, în fața domnului Goliadkin, îți dăm imediat și de lucru.” Încheind

procedura de instalare a noului funcționar printr-un gest de îndemn amabil, dar și autoritar totodată, Andrei Filippovici se cufundă îndată în studierea vrafului de hârtii de pe biroul său.

Domnul Goliadkin se hotărî, în sfârșit, să ridice ochii și dacă nu leșină pe loc e numai pentru că presimțise dinainte totul, pentru că o intuiție profund intimă anticipase asupra cunoașterii lucrurilor care se întâmplau acum. Cea dintâi mișcare a domnului Goliadkin a fost să privească repede în jur, ca să vadă dacă ceilalți funcționari nu șușotesc între ei, dacă nu se pune cumva la cale vreo glumă de birou ocazională, dacă nu surprinde vreun semn de uimire pe fața cuiva, sau, în sfârșit, dacă n-a căzut nimeni sub masă de spaimă. Spre mirarea domnului Goliadkin, însă, nu văzu nimic din toate astea. Comportarea domnilor colegi ai domnului Goliadkin îl înmărmurea. Părea de necrezut. Tăcerea această surprinzătoare avu darul să-l înfricoșeze pe domnul Goliadkin. Faptele vorbeau de la sine, nu lăsau loc îndoielii; cazul era ciudat, nemaipomenit, monstruos. Orice semn de surprindere sau de tulburare ar fi fost absolut justificat. Toate acestea, bineînțeles, trecură doar ca o sclipire de fulger prin capul domnului Goliadkin, în timp ce tot trupu-i înfiorat se perpelea în para unui foc nevăzut. Avea și de ce, sărmanul. Omul care se așezase în fața domnului Goliadkin era spaima domnului Goliadkin, era rușinea domnului Goliadkin - era coșmarul de aseară al domnului Goliadkin, într-un cuvânt, era însuși domnul Goliadkin, dar nu acel domn Goliadkin care ședea acum pe scaun cu gura căscată și cu condeiul înțepenit în mână; nu acela care îndeplinea funcția de ajutor al șefului său de birou; nu acela care avea obiceiul să se strecoare discret și să se piardă în mulțime; în sfârșit, nu cel ce avea un mers ce părea a spune: „nu vă atingeți de mine, că nici eu nu vă voi atinge”, sau: „nu mă atingeți, nici eu nu vă ating” - nu, omul acesta era un alt domn Goliadkin, absolut altul, dar și

întru totul asemănător celui dintâi: avea aceeași statură, aceeași conformație, aceeași îmbrăcăminte, aceeași chelie - într-un cuvânt, nu-i lipsea nimic, dar absolut nimic, pentru o asemănare perfectă, încât, dacă-i puneai alături, nimeni, dar absolut nimeni n-ar fi avut curajul să hotărască care anume dintre ei este adevăratul Goliadkin și care este Goliadkin cel fals, care este cel vechi și care este cel nou, care este originalul și care copia.

Eroul nostru se afla acum, dacă e posibilă o asemenea comparație, în situația omului pe socoteala căruia s-ar amuza un ghiduș obraznic îndreptând pe furiș asupra lui reflexul unei oglinjoare. „Ce-i asta, visez cumva, se frământa el, e realitate, sau continuarea celor de aseară? Cum se poate una ca asta? Prin ce împrejurare? Cine a permis angajarea unui asemenea funcționar? Cu ce drept? Oare dorm, sau sunt treaz?” Domnul Goliadkin încercă să se ciupească, ba avu chiar intenția să ciupească și pe vecinul său de alături… Nu, nu era vis. Ce mai!… Simți că-l trec toate nădușelile, că se petrece cu el ceva nemaipomenit, extraordinar și, culmea nenorocirii, ceva cu totul scandalos, căci domnul Goliadkin începuse să-și dea seama cât de ridicolă era situația de a constitui un caz nemaipomenit de soiul acesta. Apoi începu să aibă îndoieli chiar și asupra propriei sale existențe și, cu toate că se aștepta la orice, dorind el însuși ca totul să se rezolve într-un fel oarecare, eliberându-l de chinul îndoielilor și al frământărilor, felul cum venea această rezolvare acum depășea, desigur, orice închipuire. Rămase copleșit, pradă unor chinuri insuportabile. Erau clipe când simțea că pierde orice capacitate de înțelegere, orice putere de a gândi. Revenindu-și din asemenea clipe, băga de seamă că în mod automat și inconștient își poartă condeiul pe hârtia din fața lui. Nemaiavând încredere în ceea ce face, verifica, recitind, ceea ce scrisese, dar nu mai înțelegea nimic. Deodată, celălalt domn Goliadkin, care rămăsese în tot timpul acesta calm și rezervat, se ridică și dispăru prin

ușa biroului de alături cu o hârtie în mână. Domnul Goliadkin privi cu bănuială în jurul său, dar nu observă nimic deosebit; domnea liniștea obișnuită de totdeauna; nu se auzea decât scârțâitul peniței, foșnetul filelor întoarse și o conversație potolită undeva dincolo de biroul lui Andrei Filippovici. Domnul Goliadkin ridică ochii spre Anton Antonovici și, întrucât fizionomia eroului nostru oglindea probabil tot zbuciumul său lăuntric, în deplină corespondență cu tâlcul împrejurărilor și, deci, într-o anumită privință atrăgea atenția, bunul Anton Antonovici lăsă condeiul din mână și-l întrebă îngrijorat de starea sănătății.

— Eu, Anton Antonovici, slavă Domnului, bâigui domnul Goliadkin. Eu, Anton Antonovici, mă simt cât se poate de bine; eu, Anton Antonovici, acum... mă rog... n-am nimic, adăugă el, nehotărât, ezitând încă să-și deschidă inima superiorului său imediat, al cărui nume îl repeta atât de des.

— Da? Mi s-a părut că ești cam suferind; de altfel, nici n-ar fi de mirare, se poate întâmpla oricui! Bântuie tot felul de epidemii. Știi...

— Da, Anton Antonovici, știu că bântuie tot felul de epidemii... Eu, însă, Anton Antonovici, nu despre asta... continuă domnul Goliadkin cu ochii țintă în ochii lui Anton Antonovici, căci, să vedeți, Anton Atonovici, nici nu știu cum să vă... adică vreau să spun că nu știu cum să vă prezint această chestiune, cum să încep, Anton Antonovici...

— Poftim? Nu te... știi... trebuie să-ți mărturisesc că nu te înțeleg prea bine; explică-te mai clar, în ce privință te simți încurcat, zise Anton Antonovici, simțindu-se, la rându-i, pus oarecum în încurcătură, întrucât băgase de seamă că ochii lui Goliadkin se umpleau de lacrimi.

— Cum să vă spun... să vedeți, Anton Antonovici... aici... aici avem un funcționar, Anton Antonovici...

— Ei, și mai departe! Tot nu te înțeleg.

— Vreau să spun, Anton Antonovici, că a venit aici un funcționar nou.

— Exact, avem un funcționar nou, cu numele la fel cu al dumitale, Goliadkin.

— Cum? strigă domnul Goliadkin.

— Am spus: îl cheamă tot Goliadkin, omonimul dumitale. Nu cumva ți-e frate?

— Nu, Anton Antonovici, eu...

— Ca să vezi! Și eu credeam că ți-e rudă apropiată. Știi, există unele asemănări, aerul de familie, ca să zic așa.

Domnul Goliadkin, înlemnit de uimire, rămase o clipă fără grai. Cum e posibil să vorbească cineva cu atâta ușurință despre un lucru atât de monstruos, atât de extraordinar, un lucru cu totul nemaipomenit, un lucru care l-ar ului până și pe observatorul cel mai impasibil: să vorbească despre o asemănare oarecare, despre un aer de familie, când realitatea e atât de izbitoare, ca și cum te-ai vedea în oglindă!

— Ți-aș da un sfat, Iakov Petrovici, continuă Anton Antonovici, mai bine du-te și consultă un medic. Am impresia că nu prea *arăți* bine. Mai ales ochii... știi, au o expresie cam neobișnuită.

— Nu. Anton Antonovici, eu mă simt, desigur... adică vreau să vă întreb: cum e cu acest funcționar?

— Ce anume?

— N-ați observat, Anton Antonovici, ceva neobișnuit la el... ceva izbitor din cale-afară?

— Cum adică? Nu înțeleg!

— Vreau să spun, adică, Anton Antonovici, o asemănare extraordinară cu cineva, de pildă, cu mine. Ați spus chiar adineauri, Anton Antonovici, ceva despre aerul de familie, ați făcut în treacăt o remarcă... Știți, se întâmplă uneori ca doi frați gemeni să semene ca două picături de apă, încât nici nu-i poți deosebi! La asta mă refeream.

— Hm! făcu Anton Antonovici, reflectând puțin și arătându-se oarecum uimit de această împrejurare

neașteptată. Cam așa este! Bine zici, asemănarea este izbitoare, într-adevăr, și ai perfectă dreptate; într-adevăr, îi poți confunda, continuă el căscând tot mai mult ochii. Știi, Iakov Petrovici, asemănarea este uluitoare, fantastică, cum s-ar zice, adică ce mai - leit dumneata... Ai băgat de seamă, Iakov Petrovici? Am vrut chiar să te întreb, dar, mă crezi, nu prea am dat atenție la început. E un miracol, un adevărat miracol! Ia spune, Iakov Petrovici, dumneata mi se pare că nu ești de pe aici?

— Nu.

— Nici el nu este de prin părțile astea. O fi din aceleași meleaguri cu dumneata. Mama dumitale, dacă-mi îngădui să întreb, unde a locuit mai mult?

— Ați spus... Ați spus, Anton Antonovici, că nu e de pe aici?

— Exact. Nu-i de prin partea locului. Ca să vezi, ce întâmplare ciudată! continuă din ce în ce mai animat guralivul Anton Antonovici, pentru care orice prilej de a se mai întinde la vorbă cu cineva era o adevărată sărbătoare; într-adevăr, poate stârni curiozitatea oricui; ca să vezi, treci uneori pe lângă om, dai peste el, îl înghiontești, și nu bagi de seamă. De altfel, nu-ți face griji. Se întâmplă. Să-ți povestesc cum s-a întâmplat, de pildă, cu mătușa mea dinspre partea mamei; înainte de a muri se văzuse și ea în dublu...

— Eu însă, iertați-mă că vă întrerup, Anton Antonovici, eu, Anton Antonovici, aș fi vrut să aflu ce-i cu acest funcționar, prin ce împrejurare, adică, a apărut aici?

— Păi, a venit în locul defunctului Semion Ivanovici, pe locul rămas vacant: s-a declarat un loc vacant și omul a fost numit. Ca să vezi, bietul Semion Ivanovici, se zice că a lăsat trei copii nevârstnici. Văduva lui, cică, a fost pe la excelența-sa, i-a căzut la picioare implorând ajutor. Se aude însă, deși ea nu vrea să spună, că i-ar fi rămas totuși și ceva bănișori de la răposatul, dar îi ascunde...

— Eu însă, Anton Antonovici, aș vrea să știu cu ce drept...

— Adică? Ei, da! Nu-ți mai bate capul cu asta. Îți spun: să n-ai nici o grijă. E o soluție oarecum provizorie. Ce-ți pasă? N-ai de ce să te necăjești! Harul înțelepciunii Celui de sus. Zi: voia Domnului, și pace. Dacă așa a vrut Dumnezeu, ar fi păcat să cârcnești. Căci dumneata, Iakov Petrovici, pe cât îmi este dat să înțeleg, n-ai nici o vină aci. Câte minuni nu se întâmplă pe lume! Dărnicia naturii-mame nu poate fi cuprinsă cu mintea; nimeni nu poate să te tragă la răspundere pentru asta și nici nu te va trage. Și pentru că veni vorba, să-ți dau un exemplu: cred că ai auzit despre, cum le zice, frații siamezi, gemenii lipiți unul de altul spate în spate - trăiesc, mănâncă și dorm împreună; câștigă, cică, la bani, nu glumă!

— Dați-mi voie, Anton Antonovici...

— Te înțeleg, te înțeleg! Ei, dar ce să-i faci? Fii pe pace! Ți-o spun, pentru că așa cum văd eu lucrurile, n-ai de ce să te frământi. Sigur. E și el un funcționar ca și toți ceilalți, și, pe cât se pare, un om de treabă; îl cheamă, cică, Goliadkin; nu-i de prin părțile noastre; are, cică, gradul de consilier titular. Excelența-sa personal a stat de vorbă cu dânsul; cică a știut să se prezinte foarte bine!

— Foarte bine?

— Da-a-a! A știut să dea toate explicațiile necesare, să aducă argumentele trebuincioase; cică ar fi spus, să vedeți, excelența-voastră, n-am avere și nici alte mijloace de trai, aș vrea să am o slujbă mai ales sub înalta dumneavoastră autoritate și sub înțeleaptă dumneavoastră conducere... Mă rog, și toate cele cuvenite, a adus-o bine din vorbă. Pare să fie un om deștept. S-a prezentat, bineînțeles, cu o recomandație; nu se poate să fi venit fără recomandație...

— Și cine, mă rog... adică, vreau să spun, cine anume și-a vârât coada în această treabă scandaloasă?

— Păi, se zice că cineva cu mare trecere; se zice că excelența-sa și cu Andrei Filippovici au zâmbit chiar.

— Au zâmbit excelența-sa și cu Andrei Filippovici?

— Da-a; au zâmbit și au spus că foarte bine și că din partea lor n-au nimic împotrivă, numai să fie un slujbaș conștiincios...

— Și - și; mai departe? Mă faceți să prind curaj, Anton Antonovici, dar vă implor - cum a fost mai departe?

— Dă-mi voie, mi se pare că iar nu prea te... adică, da; mă rog, nu-i nimic; un caz obișnuit. Atâta îți spun: nu te neliniști, căci la mijloc nu e nimic îngrijorător pentru dumneata...

— Ba nu. Eu, adică, vreau să vă întreb, Anton Antonovici, dacă excelența-sa n-au mai adăugat nimic... în legătură cu mine, de pildă?

— Ei, bineînțeles! Adică vreau să spun că nu, desigur, n-au spus nimic; poți fi absolut liniștit. Știi, faptul în sine, firește, e bătător la ochi și de la început... Da, uite, eu, de pildă, la început aproape că n-am observat nimic. Nici nu știu, zău, cum se face că n-am băgat de seamă, până când nu mi-ai atras atenția dumneata. De altfel, poți fi absolut liniștit. Nimic special, dar absolut nimic n-au spus... adăugă bunul Anton Antonovici, ridicându-se de pe scaun.

— Dar eu, Anton Antonovici...

— Acum te rog să mă scuzi. Am pălăvrăgit atâta, uitând că mă așteaptă o lucrare urgentă și importantă. Trebuie s-o termin.

— Anton Antonovici! se auzi glasul amabil și totodată autoritar al lui Andrei Filippovici, excelența-sa a întrebat de dumneata.

— Da, da, Andrei Filippovici, mă duc îndată.

Și Anton Antonovici, apucând un dosar gros de corespondență, se duse grăbit mai întâi la Andrei Filippovici, iar apoi trecu în cabinetul excelenței-sale.

„Dar cum vine asta? Gândi domnul Goliadkin. Așa va să zică stau lucrurile! Iată cum devine cazul va să zică! Eh-he, vânt nou adie, așadar... Nu e rău, nu e rău de loc; înseamnă că lucrurile au căpătat o întorsătură bună de tot

- își zicea eroul nostru, frecându-și mâinile și neputând sta locului de bucurie. E ceva cu totul firesc, deci; nimic anormal. Ei bine, cam așa se termină de obicei toate: grozăviile cele mai cutremurătoare, în cele din urmă, se dovedesc a fi fost o nimica toată. Într-adevăr, toată lumea tace mâlc - nici un cuvințel, stau hoțomanii la mesele lor și își văd de treburi. Perfect! Îmi plac oamenii de treabă, i-am stimat întotdeauna și sunt gata oricând să-i privesc cu cea mai mare dragoste și considerație... Și totuși, când mă gândesc că și dumnealui, acest Anton Antonovici... parcă ce încredere aș putea să am în el: un om bătrân și cam șubred. Cel mai important și grozav lucru este însă că excelența-sa n-a spus nimic, n-a dat nici o atenție. Și foarte bine! Aprob! Numai că, de ce se mai bagă și Andrei Filippovici ăsta cu zâmbetele lui? Ce-l privește? Sforar bătrân! Mereu mi se pune în cale, mereu caută să-mi taie drumul, ca o pisică neagră; totdeauna se pune de-a curmezișul și contra omului; de-a curmezișul și contra..."

Domnul Goliadkin mai privi o dată în jur, recăpătându-și speranțele. Încercă totuși neliniștea tulbure pe care i-o provoca un gând depărtat, un gând rău. Ba la un moment dat îi veni chiar să se dea cumva bine pe lângă ceilalți funcționari, s-o ia înainte, să încerce o aluzie (la ieșirea de la serviciu sau chiar și acum, pretextând vreo chestiune de birou) și, între altele, să arunce o vorbă în treacăt, că, adică, așa și pe dincolo, ca să vedeți, domnilor, ce asemănare izbitoare, ce coincidență stranie, ce farsă stupidă - adică să-și bată joc el singur de toată întâmplarea aceasta și să sondeze astfel cât de mare este primejdia. Căci nu degeaba se spune că prin zăvoaie cu apă lină stau la pândă dracii, conchise în gând eroul nostru. Dar pornirea aceasta n-a fost decât o ispitire de cuget, căci domnul Goliadkin își luă seama la timp, răzgândindu-se pe loc. Ar fi însemnat să meargă prea departe și să-și pună singur juvățul la gât. „Ce fire păcătoasă! își zise el, lovindu-și ușor fruntea cu palma. Te-ai și aprins bucuros și

nu mai poți de fericire! Suflet naiv ce ești! Ia să așteptăm mai bine, Iakov Petrovici, să mai răbdăm și să mai așteptăm!” Și totuși, cum am mai spus, sufletul domnului Goliadkin se umplu de speranță, el având sentimentul că învie din morți. „Ce să spun - chibzuia el - parcă mi s-a luat o povară grea de o tonă din piept! Ca să vezi numai ce încurcătură! Când colo, sipetul cu încuietoarea cea secretă se deschidea simplu de tot. Are dreptate Krîlov. Are perfectă dreptate... E deștept foc acest Krîlov, și mare fabulist! Cât despre ăsta, n-are decât să-și facă serviciul în voie, să și-l facă sănătos, numai să nu-și bage nasul unde nu-i fierbe oala și să nu se lege de alții; lasă-l să-și facă serviciul - sunt de acord și aprob!”

Între timp, ceasurile se scurgeau și, pe nesimțite, sosi ora patru. Programul zilei în instituție se terminase; Andrei Filippovici puse mâna pe pălărie pregătindu-se de plecare și, ca de obicei, toți îi urmară exemplul. Domnul Goliadkin mai zăbovi puțin, atât cât îi trebuia ca să iasă în urma tuturor. Ieșind în stradă ultimul, după ce toți ceilalți se împrăștiaseră în toate direcțiile, el se simți ca în paradis, astfel încât putu chiar să se abată din drumu-i obișnuit și să facă o plimbare pe Nevski. „Ca să vezi ce înseamnă soarta, își spunea eroul nostru, ce întorsătură neașteptată! Și timpul a cam luat-o razna, a dat și un geruleț, vor apărea și săniuțele. Cât despre ger - gerul îi prieste rusului! Se împacă bine omul nostru cu gerul! Mi-e drag rusul! Uite că a și nins, prima fulguire, cum spune vânătorul; grozav ar fi să întâlnești acum un iepure pe această nea! Tiii, ce grozav ar fi! Dar nu-i nimic!”

Așa se manifesta entuziasmul domnului Goliadkin în timp ce undeva, în adâncul creierului, mai stăruia un vag presentiment, care nu-l indispunea prea tare; simțea doar o strângere de inimă pe care nu reușea s-o împrăștie. „Mai nimerit ar fi, cred, să așteptăm să sune ceasul și abia atunci ne vom bucura din plin. De fapt, ce s-a întâmplat? Căci, dacă stai să te gândești bine, nici nu s-a întâmplat

cine știe ce! Mă rog, să vedem, să cântărim bine. Da, să chibzuim, tinere prieten, să chibzuim. Un om, să zicem, la fel cu tine, adică, un om care-ți seamănă leit. Și ce-i cu asta? Așa a fost să fie! Să țip, să urlu? Și ce-mi pasă mie, în definitiv! Nu mă privește. Stau frumușel deoparte, privesc și fluier, asta-i tot! Așa am hotărât, și atâta tot! N-are decât să-și facă serviciul! Mă rog, o fi ciudat, o fi nemaipomenit; ca niște frați siamezi, zic ei... Și ce-i cu asta? Mai întâi, ce amestec au aici siamezii? Și apoi, chiar dacă ar fi, să zicem, gemeni; câți oameni mari n-au avut atâtea și atâtea ciudățenii! O știm chiar din istorie că vestitul Suvorov cânta cocoșește... Bineînțeles, o făcea din motive politice. Și marile căpetenii de oști... dar ce-mi pasă mie de marile căpetenii? Eu sunt eu și asta-i tot; nu vreau să cunosc pe nimeni și de la înălțimea onestității mele îl privesc cu dispreț pe dușman. Nu sunt intrigant și mă mândresc cu asta. Onest, nepătat, sincer, îngrijit, plăcut, blând...”

Deodată domnul Goliadkin își curmă șirul gândurilor și începu să tremure ca varga; închise chiar ochii pentru o clipă. Sperând totuși că obiectul spaimei sale e doar o nălucire, redeschise ochii și privi pieziș în dreapta sa. Nu, nu era o nălucire!... Alături de el țopăia cu pași mărunți noua sa cunoștință din dimineața aceea, surâzând și căutându-i ochii, de parcă ar fi așteptat ocazia să intre în vorbă. Dar conversația întârzia. Făcură așa, alături, vreo cincizeci de pași. Domnul Goliadkin se străduia să-și înfunde cât mai mult capul în guler și să-și ascundă fața, îndesându-și pălăria până peste ochi. Și parcă anume, ca jignirea să fie cât mii adâncă, până și mantaua, ba și pălăria însoțitorului său erau la fel, de parcă ar fi fost ale domnului Goliadkin.

— Stimate domn, rosti în sfârșit eroul nostru, căutând să vorbească aproape în șoaptă și fără a-și privi însoțitorul, dacă nu mă înșel, avem drumuri diferite... Ba chiar sunt convins de asta, adăugă el după o scurtă pauză. În sfârșit,

sunt convins că m-ai înțeles pe deplin, spuse el cu destulă severitate, drept încheiere.

— Aș dori, se hotărî în sfârșit să deschidă gura însoțitorul domnului Goliadkin, aș dori... vă rog să fiți mărinimos și să mă scuzați... nu prea știu cui să mă adresez... împrejurările... sper că-mi veți ierta îndrăzneala - am avut chiar impresia că dintr-o pornire umană mi-ați acordat astăzi o mare atenție, mi-ați arătat mult interes. În ce mă privește, am simțit chiar din primul moment o atracție deosebită față de dumneavoastră... Aci domnul Goliadkin îi ură în gând noului său coleg să se ducă naibii. Dacă aș putea îndrăzni să sper, Iakov Petrovici, că mă veți asculta cu îngăduință...

— Ne... ne aflăm aici... să mergem mai bine la mine, propuse domnul Goliadkin, o să traversăm îndată Nevski, o să ne fie mai ușor de mers pe partea cealaltă, pe urmă o s-o luăm prin ulicioară... e mai bine s-o luăm prin ulicioară.

— Foarte bine. Cum binevoiți dumneavoastră. S-o luăm și prin ulicioară, răspunse cu sfială docilul însoțitor al domnului Goliadkin, voind parcă să arate prin tonul răspunsului său că nici n-ar avea altă alegere și că în situația lui este mulțumit să meargă și prin ulicioară. Cât despre domnul Goliadkin, acesta pur și simplu nu mai înțelegea ce se petrece cu el. Nu-i venea să-și creadă ochilor. Nu-și revenise încă din uimire.

Capitolul VII

Își veni puțin în fire pe scară, în fața ușii apartamentului său. „Vai, ce dobitoc sunt! se ocărî el în gând. De ce l-am adus aici? Îmi pun singur ștreangul de gât. Ce-o să zică Petruška când o să ne vadă împreună? Să-l vezi acum ce-o să îndrăznească, ticălosul, să-și închipuie, bănuitor cum este...” Nu mai era însă timp pentru lamentări. Domnul

Goliadkin bătu la ușă, Petrușka îi deschise și se apucă îndată să scoată mantaua musafirului și a stăpânului. Domnul Goliadkin îl cerceta cu coada ochiului, încercând, dintr-o privire scurtă, piezișă, să-i ghicească gândurile. Spre surprinderea lui însă, văzu că servitorul său nu numai că nu manifestă nici un fel de mirare, ci, dimpotrivă, părea că se așteptase la așa ceva. Tot cam lupește se uita Petrușka și acum, nu-i vorbă, dar așa avea el obiceiul să privească - cu ochii într-o parte, de parcă s-ar fi pregătit să sfâșie pe cineva. „I-o fi vrăjit cineva pe toți astăzi? se întrebă în gând eroul nostru. Le-o fi dat târcoale vreun diavol! S-a întâmplat ceva cu totul neobișnuit astăzi cu oamenii ăștia, fără doar și poate! Dracu să mă ia, dacă mai pricep ceva! Ce chin, Dumnezeule!” Tot gândindu-se și chibzuind astfel, domnul Goliadkin își conduse musafirul în camera sa și-l pofti amabil să ia loc. Musafirul părea extrem de încurcat, se fâstâcea mereu și urmărea umil toate mișcările gazdei sale, căutându-i mereu privirea, ca să-i ghicească astfel intențiile. Toate gesturile sale trădau o stare extremă de umilință, deprimare și supunere, încât, dacă este permisă comparația, el amintea în clipa aceea un om care, neavând haine proprii, s-ar fi îmbrăcat cu hainele altuia: mânecile îi erau prea scurte, talia îi ajungea până aproape de subsuori și bietul om ba trăgea de vestuța scurtă, ba se ferea din drumul celorlalți, ba încerca să se ascundă undeva, ba căuta ochii celor din jur și trăgea cu urechea dacă nu se face cumva vreo aluzie la starea lui jalnică, dacă nu-și bate cineva joc de el, dacă nu se simt jenați ceilalți din cauza lui - și mereu roșea sărmanul, își pierdea cumpătul și suferea din cauza orgoliului rănit... Domnul Goliadkin își puse pălăria pe pervazul ferestrei; din cauza unei mișcări neîndemânatice, pălăria căzu jos. Musafirul se repezi îndată s-o ridice, scutură praful de pe ea și o așeză grijuliu la loc, iar pe a sa o puse jos, lângă scaunul pe marginea căruia se așeză umil. Acest fapt de mică importanță avu întrucâtva darul să-i deschidă ochii

domnului Goliadkin: înțelese că omul are nevoie de dânsul și de aceea nu-și mai bătu capul cum să înfiripeze o convorbire, lăsându-l pe oaspe s-o facă singur, după cum era și cazul, de altfel. Dar musafirul nu se hotăra nici el să facă primul pas, fie din sfiiciune ori jenă, fie că aștepta, din politețe, să înceapă mai întâi gazda - era greu de spus. În clipa aceea apăru Petruṣka și se opri în prag cu privirea ațintită în partea opusă aceleia în care se aflau musafirul și stăpânul său.

— Porunciți să iau două porții de mâncare? întrebă el degajat, cu vocea cam răgușită.

— Eu... eu nu știu... Dumneata... da, bineînțeles, două, ia două porții, drăguțule.

Petruṣka ieși. Domnul Goliadkin își privi musafirul. Acesta roși până în vârful urechilor. Domnul Goliadkin avea o inimă bună, și, sub imboldul bunătății sale sufletești, formulă îndată în gând următoarea teorie:

„Bietul om, e doar prima lui zi de serviciu; cine știe câte o fi avut el de îndurat la viața lui! Poate că tot avutul lui se reduce la straiele astea destul de curățele, de altfel, și nu are nici o lețcaie în buzunar pentru masă. Tare-i năpăstuit, sărmanul! Ei, dar nu-i nimic; poate că-i mai bine așa..."

— Scuză-mă că... începu domnul Goliadkin, îngăduie-mi să te întreb: cum te cheamă?...

— Eu... eu... mă cheamă Iakov Petrovici, răspunse aproape șoptit musafirul, ca și cum s-ar fi jenat sau i-ar fi fost rușine și ar fi vrut să ceară iertare că-l cheamă și pe el Iakov Petrovici.

— Iakov Petrovici! repetă eroul nostru cam încurcat, nefiind în stare să-și ascundă tulburarea.

— Da, întocmai... Tizul dumneavoastră, confirmă umil musafirul domnului Goliadkin, îndrăznind să schițeze un surâs și să spună o vorbă mai glumeață. Dar se trase imediat înapoi pe scaun, luând o înfățișare serioasă și oarecum jenat, fiindcă observase că gazdei nu-i prea ardea de glumă.

— Hm... dă-mi voie să te întreb, cărei împrejurări datorez onoarea...

— Cunoscând mărinimia și virtuțile dumneavoastră, îl întrerupse repede musafirul, tot cu glas timid însă și săltându-se puțin pe scaun, am îndrăznit să mă adresez dumneavoastră și să cer... solicitudine și ocrotire... încheie musafirul, silindu-se, probabil, să găsească o formulare mai potrivită și să aleagă cuvinte care să nu pară prea lingușitoare și umile, pentru a nu-și răni orgoliul, dar nici prea îndrăznețe, încât să pară că-și tratează gazdă pe picior de neîngăduită egalitate. În general, am putea spune că musafirul domnului Goliadkin se comporta ca un cerșetor plin de demnitate, în frac peticit și cu hrisovul de noblețe în buzunar, dar nedeprins încă să întindă mâna cum trebuie.

— Mă pui în încurcătură, răspunse domnul Goliadkin examinându-și hainele, rotindu-și apoi ochii prin cameră, cuprinzându-l în această privire și pe musafir, cum aș putea eu... adică, vreau să spun, în ce fel anume aș putea să-ți fiu de folos?

— Eu, Iakov Petrovici, am simțit din primul moment o mare simpatie pentru dumneavoastră și, să mă iertați mărinimos, mi-am pus nădejdea în dumneavoastră - am îndrăznit să nădăjduiesc, Iakov Petrovici. Eu... Eu mă simt stingher pe aici, Iakov Petrovici, sunt sărac, am avut foarte mult de suferit, Iakov Petrovici, și sunt de puțin timp aici. Aflând că, pe lângă minunatele dumneavoastră calități sufletești înnăscute, sunteți tizul meu...

Domnul Goliadkin își încruntă sprâncenele.

— Sunteți omonimul meu, și sunteți originar de pe aceleași meleaguri ca și mine, așa că m-am hotărât să mă adresez dumneavoastră și să vă arăt situația dificilă în care mă aflu.

— Bine, bine; nici nu știu, zău, ce să-ți spun, răspunse jenat domnul Goliadkin, lasă, mai vorbim noi după masă...

Musafirul se înclină. Petruṣka aduse prânzul, puse tacâmurile pe masă - și oaspele împreună cu gazda începură să mănânce. Prânzul dură puțin; se grăbeau amândoi: gazda - pentru că nu prea se simțea în apele lui și, în plus, din pricină că mâncarea era proastă, iar el ar fi vrut să-și ospăteze oaspele cum se cuvine, arătându-i că nu trăiește în mizerie; la rândul său, musafirul se simțea tare jenat și se încurca mereu. După ce luă o felie de pâine și o mâncă, nu mai îndrăzni să întindă mâna și pentru a doua felie; se jena să ia bucățile mai bune, și susținea într-una că nu-i e de loc foame, că masa a fost excelentă și că, în ceea ce-l privește, este pe deplin mulțumit și recunoscător până la sfârșitul zilelor sale. După ce isprăviră de mâncat, domnul Goliadkin își aprinse pipa și oferi musafirului o altă pipă, rezervată anume pentru vizita vreunui prieten; apoi se așezară față în față și oaspele începu să-și povestească viața.

Povestirea domnului Goliadkin-junior ținu cam trei-patru ore. Istoria peregrinărilor sale era alcătuită, de altfel, dintr-o serie de întâmplări cu totul neinteresante, dintre cele mai meschine - fie-ne îngăduit să ne exprimăm astfel. Era vorba despre un serviciu undeva la o Curte de Apel gubernială, despre procurori și președinți, despre niște intrigi de birou, despre imoralitatea și ticăloșia unui funcționar, despre o inspecție, despre schimbarea neașteptată a șefului și despre faptul că domnul Goliadkin-secundul a avut de suferit absolut fără nicio vină; apoi despre o mătușă bătrână, Pelagheia Semionovna; cum, din cauza unor intrigi țesute de dușmanii lui, a rămas fără slujbă și a trebuit să vină pe jos până la Petersburg; cum a rătăcit fără căpătâi și a cunoscut cea mai neagră mizerie la Petersburg; cum a căutat multă vreme, dar fără succes, un serviciu oarecare și, nemaiavând nici un ban, a rămas aproape în stradă, mâncând pâine uscată stropită cu lacrimi, dormind pe scânduri; și cum, în sfârșit, cineva dintre cunoscuții săi, un om mai inimos, a intervenit pentru

el, recomandându-l să fie numit într-un post vacant. Povestind toate acestea, musafirul domnului Goliadkin plângea și-și ștergea lacrimile cu o batistă albastră, cadrilată, ce semăna mult cu o mușama. Încheindu-și povestirea, musafirul îi mărturisi deschis domnului Goliadkin că nu numai că nu are deocamdată din ce trăi și nu are unde să se instaleze omenește, dar că nu are nici cu ce să-și facă o uniformă; căci, adăugă el, n-a avut nici bani ca să-și cumpere încălțăminte, iar redingota de uniformă a împrumutat-o de la cineva pentru un timp scurt.

Domnul Goliadkin era mișcat, era profund înduioșat. Și cu toate că povestea musafirului său era o poveste dintre cele mai banale și nu părea prin nimic remarcabilă, fiecare cuvânt al istorisirii îi mersese drept la inimă ca un balsam tămăduitor. Căci ascultând-o, domnul Goliadkin începu să uite de propria sa frământare, de îndoielile sale din ultimul timp, simțind o bucurie liberatoare; își spuse în gând că fusese un neghiob. Totul era atât de firesc! Ce rost mai avea să se frământe și să facă atâta zarvă! Mă rog, există, într-adevăr, o împrejurare delicată la mijloc, dar nu-i nici o nenorocire: ea nu poate să arunce o umbră asupra renumelui cuiva, să-i rănească amorul propriu, sau să-i compromită cariera, când omul n-are nici o vină, când se vede limpede că nu-i decât un capriciu al naturii. Pe de altă parte, musafirul îi solicită ocrotirea, musafirul plângea, musafirul învinuia soarta și părea atât de sincer, vorbind fără răutate, fără viclenie; părea atât de umil și nenorocit, ba și rușinat chiar, da - da, părea că se rușinează, se jenează, deși, poate, din alte motive, din pricina acestei asemănări cu totul stranii a chipului său cu cel al gazdei. Se purta atât de cuviincios, străduindu-se vizibil să-i fie pe plac gazdei, și avea privirea omului ros de remușcări, de conștiința vinovăției sale în fața unui semen al său. Când venea, bunăoară, vorba despre o chestiune oarecare, discutabilă, musafirul se declara îndată de acord cu părerea domnului Goliadkin. Iar dacă adopta cumva din

greșeală o părere contrarie părerii domnului Goliadkin și băga de seamă mai apoi că se abătuse de la drumul cel drept, căuta îndată să-și repare greșeala, explicându-se și lămurind că, de fapt, el înțelege lucrurile exact ca și gazda lui, gândește la fel ca și dânsul și vede totul exact prin prisma vederilor gazdei. Într-un cuvânt, musafirul făcea toate eforturile să anticipeze și „să intuiască” gândul domnului Goliadkin, încât, în cele din urmă, domnul Goliadkin hotărî că musafirul său trebuie să fie un om foarte agreabil în toate privințele. Între timp, se servi ceaiul; trecuse de ora opt. Domnul Goliadkin era în cea mai bună dispoziție, se înveselise de-a binelea și, înviorat, își dădu frâu liber, angajându-se, în sfârșit, într-o conversație dintre cele mai amuzante și însuflețite cu musafirul său. În clipele de bună dispoziție, domnului Goliadkin îi plăcea uneori să povestească lucruri interesante. La fel și acum: îi povesti musafirului o mulțime de întâmplări din viața capitalei; îi vorbi despre distracțiile, plăcerile și frumusețile ei; despre teatre și cluburi; despre tabloul lui Briullov[33] și despre ispravă a doi engleji care veniseră din Anglia la Petersburg anume ca să vadă grilajul Grădinii de Vară și îndată după ce-l văzură, plecară înapoi; despre serviciul său, despre Olsufi Ivanovici și despre Andrei Filippovici; despre propășirea neîncetată a Rusiei, unde

„*A literelor floare azi tot mai viu străluce*”,

Despre o anecdotă citită recent în *Severnaia pcela*; că în India e un șarpe boa, înzestrat cu o putere extraordinară; în sfârșit, despre baronul Brambeus[34] etc., etc. Într-un cuvânt, domnul Goliadkin era pe deplin mulțumit, în primul rând, pentru că se simțea cât se poate de liniștit; iar în al doilea rând, nu numai că nu se mai temea de dușmanii săi, ci era gata să-i provoace pe toți, chiar acum, la lupta decisivă; în al treilea rând, pentru că el însuși apărea în rolul unei persoane care acorda ocrotire și deci făcea un

bine. E drept că undeva, în adâncul sufletului, îi mai stăruie parcă simțământul vag că nu este totuși pe deplin fericit în această clipă, că îi mai roade inima un viermișor mic de tot. Îl chinuia nespus amintirea seratei din ajun de la Olsufi Ivanovici. Ce n-ar fi dat el acum ca să nu fi existat unele momente din cele întâmplate aseară!” „Dar nu-i nimic!” conchise în sfârșit eroul nostru și hotărî ferm în sinea lui să se comporte de aci încolo foarte bine și să nu mai cadă în asemenea greșeli. Întrucât domnul Goliadkin își dăduse acum drumul și devenise deodată aproape pe deplin fericit, se gândi că ar fi momentul să se bucure puțin de viață și să facă un chefuleț. Petruṣka fu trimis să cumpere rom și se improviză un punch. Gazda și musafirul goliră câte un pahar, apoi încă unul. Musafirul devenea tot mai simpatic și, la rândul său, dădu repetate dovezi de sinceritate și exuberanță, participând viu la mulțumirea sufletească a domnului Goliadkin și bucurându-se de bucuria lui, văzând în el pe adevăratul și singurul său binefăcător. Luând un condei și o foaie de hârtie, îl rugă pe domnul Goliadkin să nu se uite la ceea ce scrie și, după ce isprăvi, îi întinse gazdei sale hârtia. Era un catren sentimental, scris, de altfel, într-un stil emfatic, caligrafiat admirabil, compus, probabil, chiar de simpaticul musafir. Stihurile sunau astfel:

Chiar dacă tu mă vei uita,
Eu nu te voi uita pe tine;
Nicicând, orice s-ar întâmpla,
Nu mă uita nici tu pe mine!

Cu ochii plini de lacrimi, domnul Goliadkin își îmbrățișă oaspele și, emoționat la culme, îi împărtăși și unele secrete și intimități, care se refereau mai ales la Andrei Filippovici și Klara Olsufievna. „Ce mai, noi doi o să ne înțelegem de

minune, Iakov Petrovici, îi spunea eroul nostru musafirului său, o să fim uniți, Iakov Petrovici, ca peștele cu apa, ca doi frați buni; noi amândoi, dragă prietene, vom face cauză comună; vom fi șmecheri, dragul meu, vom fi șmecheri și la rândul nostru vom urzi în contra lor intrigi... în contra lor... tot în contra lor vom țese intrigi. Să nu te încrezi în ei. Căci te cunosc doar, Iakov Petrovici, îți cunosc și firea; îndată te apuci să spui totul, suflet candid ce ești! Tu, frățioare, să te ferești de ei." Musafirul se declara absolut de acord și cu lacrimi în ochi îi mulțumea domnului Goliadkin. „Știi ceva, Iașa, continuă domnul Goliadkin cu voce tremurată și moleșită, rămâi la mine, dragă prietene, pentru un timp, sau chiar pentru totdeauna. Vom trăi în bună înțelegere. Ce zici, ai? Nu te necăji și nu te revolta împotriva faptului că între noi a intervenit o asemenea împrejurare ciudată: e păcat să crâcnești, frate; dacă așa a vrut natura! Natura-mumă este darnică, așa să știi, frate Iașa! Ți-o spun, fiindcă te iubesc; te iubesc ca pe un frate. Iar noi doi, dragă Iașa, vom proceda cum știm noi; vom urzi, la rândune, cu toată șiretenia, și vom arăta de ce suntem în stare." Ajunseră, în sfârșit, la al treilea și la al patrulea pahar de punch și atunci domnul Goliadkin avu sentimentul a două stări deodată: pe de o parte - aceea a unui om care e foarte fericit, iar pe de altă parte - a unui om care nu se mai poate ține pe picioare. Musafirul, bineînțeles, fu invitat să doarmă la el. Improvizară un culcuș din două rânduri de scaune. Domnul Goliadkin al doilea, să-i zicem - junior, declară că sub acoperișul unei case prietenești dormi bine și pe dușumea, că, în ceea ce-l privește, este gata să doarmă supus și recunoscător unde s-o nimeri; că acum se simte ca în rai și că, în sfârșit, multe nenorociri și amărăciuni i-a fost dat să încerce în viața lui, multe a văzut și multe a îndurat și cine știe câte îl mai așteaptă și în viitor? Poate că mai avea destule de îndurat. Domnul Goliadkin-senior protestă energic, căutând să-i demonstreze că omul trebuie să-și pună speranța în

Dumnezeu. Musafirul se declară de acord, spunând și el că singura nădejde este Dumnezeu. Aci domnul Goliadkin-senior dădu întrucâtva dreptate turcilor, care și în timpul somnului apelează la Dumnezeu. Apoi, în dezacord, de altfel, cu unii învățați în ceea ce privește unele calomnii născocite împotriva profetului turc Mohamet și recunoscându-i acestuia, într-un anumit sens, meritul de mare politician, domnul Goliadkin ajunse la o descriere foarte interesantă a unei bărbierii algeriene despre care citise la rubrica „Diverse” dintr-o publicație oarecare. Musafirul și gazda râseră cu poftă de naivitatea turcilor; de altfel, fură nevoiți să-și aducă prinosul admirației forței fanatismului lor, exaltat de opium... În sfârșit, musafirul începu să se dezbrace, iar domnul Goliadkin trecu în cămăruța de alături, pe de o parte dintr-o delicatețe firească - că, adică, te pomenești că sărmanul n-are nici măcar o cămașă ca lumea pe el și n-ar fi bine, deci, să-l pună într-o situație umilitoare pe acest om mult încercat de nenorociri, iar pe de altă parte, ca să inițieze o apropiere în raporturile sale cu Petrușka, câștigându-l sufletește, înveselindu-l și, de va fi posibil, spunându-i câteva cuvinte amabile, și astfel toată lumea să fie fericită și să nu rămână pe masă nici strop de sare vărsată. Trebuie spus că domnul Goliadkin tot mai simțea o oarecare jenă față de Petrușka.

— Eu zic, Piotr, să te culci acum, zise cu blândețe domnul Goliadkin intrând în cămăruța servitorului său; culcă-te și dormi, iar mâine la opt mă trezești. Ai înțeles, Petrușa?

Domnul Goliadkin i se adresase cu o extraordinară blândețe și cu multă prietenie. Dar Petrușka tăcea. Cotrobăia lângă patul său și nici nu se întoarse cu fața spre stăpân, ceea ce ar fi trebuit să facă în virtutea celui mai elementar respect.

— Mă auzi, Piotr? continuă domnul Goliadkin. Acum culcă-te și dormi, iar dimineața să mă trezești, Petrușa, la ora opt; mă înțelegi?

— Știu doar, ce mai! mormăi sub nas Petrușka.

— Așa, Petrușka; o spun numai așa, ca să te știu și pe tine liniștit și fericit. Acum cu toții suntem fericiți și vreau ca și tu să fii liniștit și fericit. Ei, îți doresc noapte bună. Dormi, Petrușa, dormi; cu toții trebuie să muncim... Tu, frățioare, vezi, să nu-ți închipui cumva...

Domnul Goliadkin se opri. „Oare nu e prea mult, gândi el, oare nu am mers prea departe? Așa mi se întâmplă întotdeauna - mă cam întrec cu măsura.” Eroul nostru se întoarse de la Petrușka foarte nemulțumit de el însuși. De altfel, îl jigniseră grosolănia și lipsa de înțelegere a lui Petrușka. „Îi vorbești frumos, îi faci onoarea, tu, stăpân, îi spui o vorbă bună, iar el - n-are nici un pic de simțire, e ca o buturugă, își zicea domnul Goliadkin; dar așa sunt ei toți, firi ticăloase!” Clătinându-se ușor, reintră în camera sa și văzând că musafirul se și culcase, se așeză lângă acesta. „Recunoaște, totuși, Iașa, începu el în șoaptă și aproape moțăind, recunoaște, pezevenchiule, că ești cam vinovat față de mine! Căci, trebuie să-ți spun, tizule, știi, tu...” continuă el pe un ton familiar, încercând să glumească cu oaspele său. În sfârșit, urându-i prietenește noapte bună, domnul Goliadkin se duse la culcare. Între timp, musafirul începu să sforăie. Domnul Goliadkin se întinse și el în patul său și, chicotind șugubăț, șopti: „Ești cam afumat azi, amice, Iakov Petrovici, păcătosule, Goliadka ce ești - până și numele așa te arată! Și ce te bucuri atâta, mă rog? Parcă te văd cum iar ai să te pleoștești mâine, smiorcăitule; nici nu mai știu ce să mă fac cu tine!” O senzație destul de ciudată puse stăpânire pe întreaga făptură a domnului Goliadkin, un fel de îndoială sau căință. „Ai cam exagerat, prietene, gândea el, ești amețit, și te doare capul; te-ai cherchelit, ce mai... și iar n-ai putut să te stăpânești, gugumanul?! Ai pălăvrăgit ca o muiere și mai vrei s-o faci

pe șiretul, zevzecule. Firește, iertarea și uitarea jignirilor sunt dovezi de mare virtute, și totuși, nu-i de loc bine! Asta e!” Domnul Goliadkin se ridică din pat, luă lumânarea și se duse tiptil să-l mai vadă o dată pe musafirul adormit. Rămase multă vreme lângă dânsul, profund îngândurat. „Nesuferită priveliște! Adevărată bătaie de joc!”

Într-un târziu, domnul Goliadkin se culcă. Capul îi vâjâia, trosnea, țiuia. Încetul cu încetul, îl fură ațipeala... Încercă să mai cugete, să-și aducă aminte un lucru foarte interesant, să rezolve în gând ceva foarte important, o chestiune extrem de delicată și dificilă, dar nu izbuti. La urmă, somnul biruitor puse stăpânire pe trupu-i moleșit și eroul nostru adormi, așa cum adorm de obicei oamenii nedeprinși cu băutura și care, ocazional, au golit cinci pahare cu punch la o petrecere colegială.

Capitolul VIII

A doua zi, domnul Goliadkin se deșteptă, ca de obicei, la ora opt; trezindu-se, își aduse aminte de întâmplările din ajun, își aduse aminte și se strâmbă scârbit. „Am cam luat-o razna aseară și am sărit peste cal, mi se pare, neghiob ce sunt!” gândi el, ridicându-se în capul oaselor și privind spre culcușul musafirului său. Mare-i fu însă mirarea când nu-l mai văzu în cameră nu numai pe musafir, dar nici așternutul în care îl culcase! „Ce-i asta? sări aproape țipând domnul Goliadkin. Ei, drăcie! Ce-o mai fi însemnând și această nouă aiureală?” În timp ce domnul Goliadkin, nedumerit și cu gura căscată, stătea cu privirea ațintită spre locul gol, ușa scârțâi și intră Petrușka cu serviciul de ceai pe tavă. „Dar unde-i, unde-i?...” bâigui eroul nostru cu vocea stinsă și arătând cu degetul spre locul unde știa că dormise peste noapte musafirul. Petrușka mai întâi nu catadicsi să răspundă nimic, nici nu se uită măcar la

stăpânul său, ci întoarse privirea în lături, spre colțul din dreapta, încât și domnul Goliadkin se simți îndemnat să privească în colțul acela din dreapta. Apoi, după o scurtă tăcere, Petrușka anunță cu glas răgușit și aspru că „domnul nu este acasă”.

— Ce vorbești, nenorocitule! Păi nu sunt eu stăpânul tău? Uită-te la mine, Petrușka! bâigui domnul Goliadkin, sufocându-se, cu ochii holbați la servitorul său.

Petrușka nu-i răspunse, dar îi aruncă o privire care îl făcu pe domnul Goliadkin să roșească până în vârful urechilor - o privire plină de cea mai jignitoare dezaprobare, o adevărată ocară. Domnul Goliadkin simți că se pierde, cum se spune. În sfârșit, Petrușka raportă că *celălalt* s-a sculat acum o oră jumătate și, nevrând să aștepte, a plecat. Răspunsul părea verosimil, conținea, desigur, adevărul; era limpede că Petrușka nu mințea, că privirea lui jignitoare ca și cuvântul *celălalt* pe care-l folosise erau doar urmarea acelei împrejurări ticăloase prea bine știute, și totuși simțea vag că e ceva necurat la mijloc și că soarta îi mai pregătește o surpriză nu tocmai plăcută. „Bine, o să vedem, reflectă el. O să vedem ce-o să se mai întâmple. Voi căuta să dezleg la timp și această enigmă... Doamne, Dumnezeule! se lamentă el la urmă, de ce l-oi fi invitat la mine acasă, ce rost avea și cum de am putut să fac una ca asta? Ca să vezi, singur îmi vâr capul în lațul lor tâlhăresc! Singur, cu mâna mea, îmi pun ștreangul de gât. Așa-ți trebuie, cap sec ce ești! Nu te poți stăpâni să nu îndrugi vrute și nevrute; te-ai așternut la palavre ca un băiețandru oarecare, ca un conțopist, ca un derbedeu, ca un neisprăvit, ca un gură-spartă oarecare, ca o cârpă, o zdreanță putredă oarecare, intrigantule, palavragiule!... Dumnezeule! Mi-a scris și versuri, canalia, mi-a făcut și declarații cu efuziuni de dragoste și de prietenie! Cum naiba să fac... Cum să procedez mai civilizat ca să-i arăt nemernicului cumva așa, mai delicat, ușa, dacă se întoarce? Există, bineînțeles, tot felul de maniere și

procedee. Uite așa și așa, adică, cu leafa mea modestă... sau să-l sperii cumva, că, adică, ținând seama de faptul că așa și pe dincolo, mă văd nevoit să-ți atrag atenția că trebuie să suportăm juma-juma și chiria, și masa, iar banii să-i dăm înainte. Hm! Nu merge, dracu să-l ia, nu e bine așa! Mă pune într-o lumină proastă și nici nu-i delicat! Sau, mai bine, să procedez așa: să-l învăț pe Petrușka să-i facă puțină mizerie, să-l neglijeze cumva, să-i spună vreo grosolănie, și în felul acesta să fie silit să plece? Să-i fac să se ia la harță... Nu, lua-l-ar naiba! Nici așa nu merge! E și primejdios pe de o parte, iar pe de altă parte, dintr-un anumit punct de vedere, nu e bine de fel! Hotărât lucru - nu e bine! Și dacă nu mai vine? Iarăși nu e bine, ba e chiar rău de tot. Am pălăvrăgit cam mult aseară!... I-am spus prea multe! E cum nu se poate mai rău! Cine m-a pus să mă bag într-o încurcătură ca asta! Sunt un om de nimic! Să nu fiu în stare să-mi vâr în cap o dată pentru totdeauna ce și cum! Să nu fiu în stare să-mi înfig un șurub în creier! Dar dacă vine și renunță el singur? Unde-i norocul acela! Tare aș dori să vină; mult aș da să vină...” Astfel chibzuia domnul Goliadkin, sorbindu-și ceaiul și uitându-se mereu la pendula din perete. „E nouă fără un sfert; trebuie să plec. Ce-o să se întâmple, Doamne, ce-o să se întâmple? Aș vrea să știu ce anume se ascunde în dosul acestei intrigi - să zicem scopul, intențiile și toate dedesubturile. Bine ar fi să aflu ce anume urmăresc oamenii aceștia și cu ce au de gând să înceapă...” Nemaiputând suporta această incertitudine, domnul Goliadkin aruncă pipa neterminată, se îmbrăcă și se grăbi la serviciu cu intenția fermă să-i surprindă pe uneltitori, să se convingă personal de primejdia care-l paște. Căci exista asemenea primejdie: știa el prea bine că există această primejdie. „Vedem noi îndată... cum stau lucrurile, își spuse domnul Goliadkin, lepădându-și mantaua și galoșii în vestibul, las-că dibuim noi acuși firul urzelilor și vedem la fața locului... ce și cum.” Hotărât să acționeze astfel, eroul nostru își controlă

ținuta, arboră un aer grav și oficial, dar în clipa când dădu să intre în camera de alături, se ciocni chiar în ușă cu bunul său cunoscut și prieten de ieri. Domnul Goliadkin-junior păru să nu-l observe pe domnul Goliadkin-senior, deși se întâlniseră față în față. Domnul Goliadkin-junior era, probabil, extrem de ocupat și de grăbit; avea un aer atât de oficial și de preocupat, încât văzându-l, oricine ar fi spus: „O fi având vreo însărcinare specială…”

— A, îmi pare bine că te văd, Iakov Petrovici! zise eroul nostru, apucându-l pe musafirul de aseară de braț.

— Mai pe urmă, mai pe urmă, scuză-mă, vorbim mai târziu, strigă domnul Goliadkin-junior, dând să treacă înainte.

— Bine, dar dă-mi voie să te întreb: dacă nu mă înșel, dumneata, Iakov Petrovici, ai vrut…

— Poftim? Explică-te mai repede.

Și musafirul de aseară al domnului Goliadkin, neavând încotro și parcă în silă, se opri și-și apropie urechea chiar la nasul domnului Goliadkin.

— Vreau să-ți spun, Iakov Petrovici, că mă surprinde felul cum mă întâmpini… nu m-aș fi așteptat de fel.

— Orice lucru cere respectarea unor anumite forme. Prezintă-te la secretarul excelenței-sale, adresează-te apoi domnului director al cancelariei. Soliciți ceva?…

— Nici nu știu ce să spun, Iakov Petrovici! Sunt pur și simplu uluit, Iakov Petrovici! Îmi face impresia că nu mă recunoști sau că-ți place să glumești în virtutea înclinației dumitale înnăscute spre ghidușii.

— A, dumneata erai! zise domnul Goliadkin-junior, ca și cum abia atunci l-ar fi recunoscut pe domnul Goliadkin-senior; dumneata erai? Ei, cum te-ai odihnit?

Și domnul Goliadkin-junior schiță un surâs - un surâs oficial, protocolar, deci nu tocmai așa cum se cuvenea (în orice caz, îi datora oarecare recunoștință domnului Goliadkin-senior), zâmbind, așadar, oficial și protocolar, adăugă că, în ceea ce-l privește, este încântat că domnul

Goliadkin s-a odihnit bine; schițând apoi din cap un fel de salut, bătu pe loc câțiva pași mărunți, privi în dreapta și în stânga, își lăsă apoi privirea în jos, trase cu coada ochiului spre ușa laterală și, șoptind grăbit că este chemat pentru niște însărcinări speciale, dispăru în camera de alături.

— Asta-i bună!... își spuse eroul nostru, stupefiat... Asta-i bună! Așa stau lucrurile, va să zică!...

Domnul Goliadkin simți deodată un fior în spate. De altfel, își spuse el în gând, continuându-și drumul spre birou, de altfel am spus eu mai demult că așa o să se întâmple; am presimțit eu mai demult că omul ăsta are anumite însărcinări speciale și chiar ieri spuneam că negreșit omul acesta a fost trimis aici cu un ordin special...

— Ai terminat, Iakov Petrovici, lucrarea de ieri? îl întrebă Anton Antonovici Setoșkin pe domnul Goliadkin, când acesta se așează pe locul său la birou. O ai aici?

— E aici, șopti domnul Goliadkin privindu-l năuc pe șeful său.

— Foarte bine. Te-am întrebat, fiindcă Andrei Filippovici s-a interesat de două ori de această lucrare. O fi cerut-o, poate, Excelența-sa...

— Am terminat-o încă...

— Bine, bine.

— Eu, Anton Antonovici, dacă nu mă înșel, mi-am făcut întotdeauna datoria; am cea mai mare grijă de lucrările pe care mi le încredințează superiorii, le execut cu conștiinciozitate și la timp.

— Da. Și ce vrei să spui cu asta?

— Eu... nimic, Anton Antonovici. Am vrut doar să explic, Anton Antonovici, că eu... am vrut, adică, să spun, că uneori răutatea și invidia nu cruță pe nimeni, urmărindu-și oribila hrană zilnică...

— Iartă-mă, dar nu prea înțeleg ce vrei să spui. Adică, la cine faci aluzie?

— Adică, am vrut numai să spun, Anton Antonovici, că mie-mi place să merg de-a dreptul, că disprețuiesc

ocolișurile; că nu sunt intrigant și că, dacă mi-este îngăduit să mă exprim așa, pot să mă mândresc pe drept cuvânt...

— Da. Așa este, desigur, și, pe cât îmi este dat să judec, consider absolut just ceea ce spui dumneata; dar dă-mi voie să-ți atrag atenția, Iakov Petrovici, că într-o societate de oameni binecrescuți, nu sunt îngăduite aluziile insolente; sunt gata să tolerez, bunăoară, orice bârfeli pe la spate - căci cine nu este bârfit pe la spate! - dar nu permit să mi se spună obrăznicii drept în față, așa să știi, domnul meu. Eu, domnul meu, am îmbătrânit în slujba statului și nu voi îngădui la bătrânețe să mi se spună obrăznicii...

— Dar eu nu... Anton Antonovici, să vedeți, Anton Antonovici, mi se pare că dumneavoastră, Anton Antonovici, nu m-ați înțeles bine. Să am iertare, Anton Antonovici, dar în ceea ce mă privește, socot drept o cinste...

— Atunci, îngăduiți, să avem și noi iertare. Am învățat așa cum era pe vremea noastră. Și e prea târziu să începem după moda voastră cea nouă. Am dovedit, mi se pare, destulă pricepere până acum în slujba patriei. După cum știi și dumneata, domnul meu, am căpătat și medalia de merit după un sfert de veac de serviciu credincios...

— Știu, Anton Antonovici, și-mi dau prea bine seama de asta. Dar vorbeam despre cu totul altceva, Anton Antonovici, vorbeam despre mască...

— Care mască?

— Adică... Mi-e teamă să nu înțelegeți iarăși într-altfel sensul, adică tâlcul spuselor mele, așa cum ați binevoit să vă exprimați chiar dumneavoastră, Anton Antonovici. Eu dezvolt doar tema, adică las la o parte ideea, Anton Antonovici, că în ziua de astăzi sunt destui oameni care poartă mască și că este greu să-l recunoști pe omul care poartă mască...

— Ba eu cred că nu e chiar atât de greu; uneori, e chiar foarte ușor; nici n-ai nevoie să cauți prea departe pentru a-l găsi.

— Ba nu, Anton Antonovici, știți, eu vorbesc despre mine, despre mine însumi vorbesc, că eu, de pildă, nu port mască, decât atunci când e nevoie de așa ceva, adică la carnaval sau la câte o serată, în sens direct vorbind, dar că nu port mască zilnic, față de oameni, adică, vorbind într-alt sens, într-un sens mai ascuns. Asta am vrut să spun, Anton Antonovici.

— Bine, bine, să lăsăm deocamdată asta; de altfel nici n-am timp, zise Anton Antonovici, ridicându-se de pe scaun și strângând niște hârtii pentru a le prezenta excelenței-sale; iar chestiunea dumitale, cred eu, nu va întârzia să fie lămurită în timp util. Vei vedea atunci și dumneata cine este de vină și pe cine trebuie să acuzi și, în sfârșit, te rog să mă scutești pe viitor de explicațiile și presupunerile dumitale personale dăunătoare serviciului...

— Dar, Anton Antonovici, începu domnul Goliadkin pălind și uitându-se uluit în urma șefului de birou care se depărta; mie, Anton Antonovici, nici prin gând...

„Bine, dar ce-i asta? își muncea creierul eroul nostru rămas acum singur. Ce vânt bate aici și ce înseamnă bazaconia asta nouă?” Chiar în clipa când domnul Goliadkin, cu totul descumpănit, aproape distrus, se pregătea să rezolve această nouă enigmă, se auzi în camera de alături o zarvă neobișnuită; deodată, ușa se deschise și Andrei Filippovici, care intrase cu câteva minute înainte la excelența-sa, apăru gâfâind în prag și-l strigă pe domnul Goliadkin. Bănuind despre ce era vorba și nevrând să-l facă pe Andrei Filippovici să aștepte, domnul Goliadkin sări ca ars de la locul său și, ca de obicei, începu să se agite groaznic, pentru a pune în ordine dosarul necesar, aranjându-și totodată și ținuta pentru a intra imediat în urma dosarului și a lui Andrei Filippovici în cabinetul excelenței-sale. Deodată, aproape pe sub cotul

lui Andrei Filippovici care rămăsese în ușă, țâșni în cameră cu sufletul la gură de râvnă și alergătură domnul Goliadkin-junior, și țopăi cu pași hotărâți și cu un aer preocupat de-a dreptul spre domnul Goliadkin-senior, care numai la așa ceva nu se așteptase...

— Hârtiile, Iakov Petrovici, lucrarea... O cere excelența-sa, este gata? întrebă zorit, cu jumătate de glas prietenul domnului Goliadkin-senior. Andrei Filippovici te așteaptă...

— Știu și fără să mi-o spui dumneata că mă așteaptă, zise tot atât de grăbit și în șoaptă domnul Goliadkin-senior.

— Nu asta vreau să spun, Iakov Petrovici, ci altceva; eu, Iakov Petrovici, vreau să-ți spun cu totul altceva; eu, Iakov Petrovici, aș vrea cu toată simpatia, din toată inima să-ți dau o mână de ajutor.

— Fă bine, te rog, și scutește-mă de asta. Dă-mi voie, dă-mi voie...

— Pui hârtiile într-o mapă, nu-i așa, Iakov Petrovici, iar pagina a treia o marchezi cu un cartonaș, Iakov Petrovici...

— Dar dă-mi voie, te rog...

— Uite aici e o pată de cerneală, Iakov Petrovici, ai văzut pata de cerneală?...

Andrei Filippovici îl strigă pentru a doua oară pe domnul Goliadkin.

— Vin îndată, Andrei Filippovici; numai să... uite aici... domnule, dumneata înțelegi când ți se spune rusește?

— Mai bine cu un briceguț, Iakov Petrovici, lasă-mă s-o fac eu: nu pune mâna, Iakov Petrovici, lasă-mă pe mine - o rad îndată cu briceagul...

Andrei Filippovici îl strigă pentru a treia oară pe domnul Goliadkin.

— Dar dă-mi voie, unde vezi dumneata pată de cerneală? Nu există nici un fel de pată!

— O pată destul de măricică, uite-o! Adică, dă-mi voie, parcă aici am văzut-o; lasă-mă... lasă-mă pe mine, Iakov Petrovici, o rad repejor cu briceguțul; vreau să te ajut,

Iakov Petrovici, s-o rad cu briceagul... Din toată inima... Uite așa, și acum suntem gata...

Cu totul pe neașteptate, după o luptă scurtă, aproape fulgerătoare, domnul Goliadkin-junior învinse rezistența domnului Goliadkin-senior, puse stăpânire pe dosarul cerut de excelența-sa și, în loc să radă pretinsa pată cu briceagul și să-l ajute cu gândul curat - cum îl asigurase perfid pe domnul Goliadkin-Senior - vârî repede dosarul subsuoară și din două sărituri ajunse lângă Andrei Filippovici, care nu observase nici el, după cum nu observaseră nici toți ceilalți, matrapazlâcul său și dispăru împreună cu acesta în cabinetul directorului. Domnul Goliadkin-senior rămase încremenit cu briceagul în mână, în poziția omului care se pregătește să radă o pată de pe o hârtie oficială...

Eroul nostru nu prea își dădea încă seama de noua lui situație. Nu apucase încă să-și vină în fire. Simțise lovitura, dar înclina încă să creadă că a fost o zăpăceală de moment. Deodată însă, simțindu-și inima sfâșiată de un chin groaznic, se smulse din locul său și se repezi spre cabinetul directorului, implorând între timp cerul ca lucrurile să se aranjeze cumva în bine, să se constate că totul n-a fost decât așa, că n-a fost, mă rog... nimic. În anticamera cabinetului excelenței-sale se întâlni cu Andrei Filippovici și cu omonimul său. Veneau de la excelența-sa: domnul Goliadkin se dădu în lături. Andrei Filippovici, vesel și bine dispus, povestea ceva. Omonimul domnului Goliadkin-senior zâmbea și el, trepădând servil, la o distanță cuviincioasă, în urma lui Andrei Filippovici și șoptindu-i ceva la ureche cu un aer admirativ; Andrei Filippovici dădea mereu din cap, extrem de binevoitor. Eroul nostru pricepu dintr-o dată totul. Lucrarea sa (după cum află el mai târziu) aproape că întrecuse toate așteptările excelenței-sale și fusese prezentată în termen, la momentul potrivit. Excelența-sa a rămas foarte mulțumit. Se spunea că excelența-sa i-a și mulțumit domnului Goliadkin-junior, i-a mulțumit călduros,

adăugând că nu-i va uita zelul și devotamentul și că-l va avea în vedere când se va ivi prilejul... Firește că primul lucru pe care ar fi putut să-l facă domnul Goliadkin era să protesteze, să protesteze din răsputeri, cu toată vehemența. Disperat, cu fața de o paloare cadaverică, se repezi el spre Andrei Filippovici. Dar Andrei Filippovici, aflând că este vorba de o chestiune personală a domnului Goliadkin, refuză să-l asculte, declarând că n-are o clipă liberă nici pentru nevoile sale personale.

Tonul sec și refuzul categoric îl uluiră pe domnul Goliadkin. „Poate că-i mai bine s-o iau pe altă cale... Să mă adresez mai întâi lui Anton Antonovici." Din nefericire pentru domnul Goliadkin, Anton Antonovici lipsea din birou, fiind ocupat cu niște treburi în altă parte. „Să știi că nu degeaba mi-a cerut să-l scutesc de orice explicații și discuții! gândi eroul nostru. Acum văd încotro ținteа coțcarul bătrân! Dacă e așa, îmi iau îndrăzneala și mă duc să-l implor pe excelența-sa."

Livid la față, cu capul complet aiurit, neștiind ce să întreprindă, domnul Goliadkin se lăsă frânt pe un scaun. „Era mult mai bine dacă toate astea s-ar fi întâmplat numai așa... își spunea el chinuit. Într-adevăr, un caz atât de tenebros părea absolut neverosimil. În primul rând era absurd, iar în al doilea rând nici nu era posibil. Mi s-a năzărit, probabil, ori s-a întâmplat cu totul altceva și nu ceea ce părea a fi aievea; sau poate că am fost chiar eu la excelența-sa... și m-oi fi luat cumva eu însumi drept un altul... Într-un cuvânt, e ceva cu totul imposibil."

Dar în clipa în care domnul Goliadkin decise că e ceva cu totul imposibil, năvăli în cameră ca o vijelie domnul Goliadkin-junior, cu hârtii în amândouă mâinile și cu o mapă subsuoară. Spunându-i câteva cuvinte strict necesare lui Andrei Filippovici, schimbând câteva vorbe cu un alt slujbaș, adresând o amabilitate unui al treilea și mai zăbovind într-o conversație prietenească cu alți doi colegi, domnul Goliadkin-junior, neavând, probabil, vreme de

pierdut, se pregăti să părăsească biroul; spre norocul domnului Goliadkin-senior, se opri în fața ușii și schimbă câteva cuvinte cu un grup de funcționari tineri, care tocmai intraseră. Domnul Goliadkin-senior se repezi la dânsul. Observând manevra Domnului Goliadkin-senior, domnul Goliadkin-junior se uită îngrijorat în jurul său, căutând pe unde ar putea s-o șteargă. Dar eroul nostru îl și apucase de mânecă pe musafirul său de aseară. Funcționarii care se aflau în preajma celor doi consilieri titulari se dădură în lături, așteptând curioși să vadă ce se va mai întâmpla. Domnul Goliadkin-senior înțelegea prea bine că în momentul de față opinia generală nu-i este favorabilă; înțelegea prea bine că se unelțește ceva împotriva lui și de aceea, cu atât mai mult, era momentul să se dovedească tare. Clipa era hotărâtoare.

— Ei? făcu domnul Goliadkin-junior privindu-l provocător pe domnul Goliadkin-senior.

Domnul Goliadkin-senior abia mai suflă.

— Nici nu știu, domnul meu, începu el, cum vei putea să-ți explici purtarea ciudată față de mine.

— Așa! Și mai departe?

Aici domnul Goliadkin-junior se uită în juru-i, făcând mucalit cu ochiul funcționarilor de lângă ei, în semn că acum începe comedia.

— Procedeele dumitale insolente și nerușinate, domnul meu, față de mine, în cazul de față, te demască și mai bine... decât tot ce aș putea să-ți spun. Să nu te bazezi pe jocul dumitale: e destul de minor...

— Și acum, Iakov Petrovici, spune-mi cum te-ai odihnit? zise Goliadkin-junior, cu privirea ațintită în ochii domnului Goliadkin-senior.

— Cum îți permiți, domnule? îngăimă consilierul titular complet zăpăcit; sper că vei găsi de cuviință să-ți schimbi tonul...

— Bombonelule!! făcu domnul Goliadkin-junior, schițând o strâmbătură destul de necuviincioasă la adresa domnului

Goliadkin-senior; apoi, deodată, cu totul pe neașteptate, simulând un gest de efuziune amicală, îl ciupi ghiduș de obrazul bucălat. Eroul nostru se supără foc... Prietenul domnului Goliadkin-senior, observând că preopinentul său tremură tot de nervi, că se roșise ca racul și nu mai poate să scoată o vorbă - că a ajuns, deci, în culmea furiei și ar putea să treacă și la un atac direct, se grăbi să i-o ia cu neobrăzare înainte. Ciupindu-l încă de vreo două ori de obraz și gâdilându-l de vreo două ori sub bărbie - după ce se mai jucă în felul acesta câteva secunde cu adversarul său mut și înnebunit de furie, domnul Goliadkin-junior, spre hazul de nedescris al tinerilor din jurul lor, îl mai bătu o dată cu o revoltătoare nerușinare peste burtică și-i spuse cu un zâmbet veninos și perfid: „Ușurel, ușurel, amice! Ia seama, Iakov Petrovici! Ce zici, prietene, Iakov Petrovici, o facem pe șmecherii noi doi? Acționăm cu vicleșug? Uneltim împreună?” Apoi, înainte ca eroul nostru să-și fi revenit cât de cât de pe urma ultimului atac, domnul Goliadkin-junior (după ce mai schiță, în prealabil, un zâmbet grațios adresat spectatorilor) luă aerul unui om extrem de ocupat și grăbit, arboră o expresie rigidă și oficială, lăsă privirea în jos și, aruncând cu importanță „o însărcinare specială”, își trase capul între umeri, se încovoie, zvârli scurt din piciorușul său drept și, în pas trepădat, dispăru în camera de alături. Eroului nostru nu-i venea să-și creadă ochilor și nici nu era încă în stare să se dezmeticească...

În sfârșit, își reveni. Pricepând deodată că este pierdut, oarecum desființat într-un anumit sens, că s-a compromis și că s-a lăsat dezonorat, că a fost umilit și terfelit în prezența unor persoane străine, că a fost trădat și batjocorit în mod perfid chiar de acela pe care abia ieri îl socotise cel mai bun și mai de nădejde prieten al său, că suferise un fiasco lamentabil, domnul Goliadkin se repezi după adversarul său. Nu se mai sinchisi nici de martorii care asistaseră la batjocorirea sa. „Sunt înțeleși între ei, își zise el, sunt cu toții o apă și un pământ și toți sunt porniți

împotriva mea.” Dar după ce făcu vreo zece pași, eroul nostru văzu că urmărirea este zadarnică și de aceea se întoarse. „Las-că nu scapi tu de mine, gândi el, o să cazi tu odată și odată sub o *surcoupe*, și o să plătești atunci cu vârf și îndesat.” Stăpânit de un calm înverșunat și de cea mai energică hotărâre, domnul Goliadkin trecu la biroul său și se trânti pe scaun. „Nu scapi!” zise el încă o dată. Acum nu mai putea fi vorba de o apărare pasivă oarecare: mirosea a ofensivă energică și cine l-a văzut pe domnul Goliadkin în acea clipă, roșind și abia stăpânindu-și tulburarea, vârându-și penița în călimară și scriind furios, acela putea să-și dea seama că lucrurile nu vor rămâne aici și nici nu se vor încheia printr-o soluție oarecare de moment. El zămisli o hotărâre în adâncul creierului, făcu legământ în adâncul inimii că o vă aduce la îndeplinire. La drept vorbind, nu prea știa nici el ce anume trebuie să facă, mai bine zis, nu știa chiar de loc; acest aspect al problemei, însă, n-avea nici o importanță!” În secolul nostru, impostorii și nerușinații, domnule, nu pot avea câștig de cauză. Impostorii și nerușinații, domnul meu, ajung la spânzurătoare. Singurul Grișka Otrepiev[35], impostorul, a izbutit oarecum să înșele poporul întunecat, dar nu pentru multă vreme.” Cu toată referirea la această din urmă împrejurare, domnul Goliadkin decise totuși să aștepte până când masca va cădea definitiv de pe obrazul anumitor persoane și se vor dezvălui anumite lucruri. Pentru aceasta trebuia în primul rând să aștepte terminarea orelor de serviciu; până atunci, eroul nostru hotărî să nu întreprindă nimic. Iar după ce se vor termina orele de serviciu, el va lua o anumită măsură. După ce va lua această măsură, el va ști ce are de făcut mai departe, va ști cum să-și desfășoare tot planul de acțiune, ca să sfarme cornul trufiei și să strivească șarpele care roade țărână în furia neputinței sale. Dar domnul Goliadkin nu va îngădui să fie tratat ca o zdreanță pentru șters cizmele pline de noroi. El nu putea admite așa ceva, și mai ales în

cazul de față. Dacă nu intervenea această ultimă batjocură, poate că s-ar mai fi înduplecat puțin eroul nostru, călcându-și pe inimă; poate că ar fi acceptat să treacă cu vederea, să se mai îmbuneze și să nu protesteze prea violent; ar fi încercat o discuție, aducând pe tapet pretențiile sale, ar fi demonstrat că este în dreptul său; apoi, ar mai fi cedat puțintel, și încă puțin poate ar mai fi cedat; după aceea, ar fi acceptat totul și, în cele din urmă, mai ales dacă partea adversă ar fi recunoscut formal că el este în dreptul său - la urmă de tot poate că s-ar fi împăcat, ba s-ar fi înduioșat chiar puțintel; sau, poate, - cine știe - poate că s-ar fi născut de aici o prietenie nouă, trainică, o prietenie înflăcărată, și mai deplină decât cea de ieri, încât această nouă prietenie ar fi pus cu totul în umbră, în sfârșit, neplăcerea asemănării supărătoare a două persoane, în așa fel, încât cei doi consilieri titulari să fie deplin mulțumiți și să trăiască în pace și bună înțelegere până la vârsta de o sută de ani etc., etc. Și, ca să fim sinceri de tot: domnul Goliadkin începu chiar să regrete oarecum faptul de a fi sărit să se apere, să-și afirme dreptul cu atâta dârzenie, din care pricină i s-a tras toată această neplăcere. „Dacă și-ar exprima regretul, gândea domnul Goliadkin, dacă ar recunoaște că fusese doar o glumă, l-aș ierta; mai mult, l-aș ierta și dacă ar mărturisi-o în public. Dar să mă calce în picioare ca pe o otreapă - așa ceva nu pot îngădui. Am avut eu de-a face și cu oameni mai ceva decât el și tot nu m-am lăsat călcat în picioare; cu atât mai mult, nu pot să îngădui așa ceva unui om imoral. Nu sunt o zdreanță; eu, domnule, nu sunt o zdreanță!” Într-un cuvânt, eroul nostru luase o hotărâre. „Numai dumneata ești de vină, domnule!” Cât despre hotărârea lui, era categorică și neclintită: să protesteze și iar să protesteze, cu toată vehemența, până la ultima energie. Iată ce fel de om era el! N-ar fi îngăduit nici în ruptul capului să fie jignit, cu atât mai puțin să fie călcat în picioare ca o zdreanță, și încă de cine, adică - de un om absolut imoral.

Totuși, nu putem fi absolut siguri și nu punem mâna în foc. Poate că dacă cineva ar fi vrut, de pildă, dacă cineva și-ar fi pus în gând să-l transforme cu tot dinadinsul pe domnul Goliadkin într-o zdreanță, cine știe, ar fi reușit poate, și ar fi făcut-o fără să întâmpine vreo rezistență ori să se expună vreunui pericol (domnul Goliadkin o simțea el însuși câteodată); am fi avut de-a face atunci cu o zdreanță și nu cu domnul Goliadkin - cu o zdreanță ticăloasă, murdară, și totuși nu o zdreanță oarecare; ar fi fost o zdreanță cu orgoliu și ambiție, ar fi fost o zdreanță însuflețită de elanuri și sentimente; și cu toate că ambițiile și sentimentele lui ar fi fost modeste, inofensive și ascunse undeva între cutele ei murdare, ar fi fost totuși o zdreanță cu ambiție și sentimente...

Orele se scurgeau chinuitor de încet; în sfârșit, bătu ora patru. În câteva clipe, toți se ridicară de la birouri și porniră în urma șefului spre ieșire. Domnul Goliadkin se strecoară prin mulțime; ochii lui veghează ca să nu-i scape din câmpul de vedere o anumită persoană. În sfârșit, o zărește strecurându-se abil și țopăind după obiceiul său ticălos pe lângă slujitorii de la garderobă ca să fie servit înaintea celorlalți. Momentul era hotărâtor. Făcându-și cu greu drum prin mulțime, de teamă să nu întârzie, domnul Goliadkin, la rându-i, se agită că să-și capete mantaua. Dar fu servit mai întâi amicul și prietenul domnului Goliadkin, pentru că și aici el izbuti, în virtutea năravului său mârșav, să câștige atenția și bunăvoința slujitorilor, șoptind, lingușind, bârfind și gudurându-se pe lângă ei.

Punându-și mantaua, domnul Goliadkin-junior aruncă o privire ironică, sfidătoare spre domnul Goliadkin-senior, făcându-i fățiș în necaz cu nerușinarea ce-l caracteriza; privi apoi în jurul său și trepădă în pași mărunți - probabil, pentru a face o impresie favorabilă - pe lângă ceilalți funcționari, aruncând o vorbă unuia, schimbând o șoaptă cu altul, lingușindu-se pe lângă un al treilea, surâzând unui al patrulea, strângând mâna unui al cincilea și porni voios

să coboare scara. Domnul Goliadkin-senior se repezi în urma lui și, spre marea sa mulțumire, izbuti să-l ajungă pe ultima treaptă; îl apucă de gulerul mantalei. Domnul Goliadkin-junior păru cam surprins și privi în jurul său perplex.

— Ce înseamnă asta? șopti el, în sfârșit, cu glasul pierit.

— Domnule, dacă te consideri un om onorabil, sper că-ți aduci aminte de raporturile noastre prietenești de aseară, rosti eroul nostru.

— A, da, desigur. Așadar, te-ai odihnit bine?

Furia paraliză pentru o clipă limba domnului Goliadkin-senior.

— M-am odihnit eu bine, să n-ai nici o grijă... Dar îngăduie-mi să-ți spun, domnule, că jocul dumitale e prea încâlcit...

— Cine poate să spună una ca asta? O spun dușmanii mei! răspunse răstit acela care se dădea drept domnul Goliadkin, reușind totodată să se elibereze din strânsoarea slabă a mâinilor adevăratului domn Goliadkin. Eliberându-se, el se repezi în stradă, privi în dreapta și în stânga, și, zărind o birjă, sări în ea din mers și într-o clipă dispăru din ochii domnului Goliadkin-senior. Rămas singur în stradă, consilierul titular privi deznădăjduit în juru-i, dar nu mai era nici o birjă prin apropiere. Dădu să alerge în urmărirea trăsurii dispărute, dar simți că i se înmoaie picioarele. Cu fața descompusă și gura întredeschisă, complet distrus, se zgribuli, sprijinindu-se neputincios de un stâlp de felinar și rămase astfel timp de câteva minute în mijlocul trotuarului. Totul părea pierdut pentru domnul Goliadkin...

Capitolul IX

Totul părea să fie împotriva domnului Goliadkin, până și natura i se arăta vrăjmașă. Dar el rămânea în picioare dârz

și neînvins. Își dădea seama că nu era încă învins. Se simțea în stare să înfrunte primejdia și era gata de luptă. După ce își mai reveni din buimăceală, își frecă mâinile cu atâta energie și fermitate, încât, fie și numai după înfățișarea domnului Goliadkin, oricine putea să-și dea seama că el nu va ceda în ruptul capului. De altfel, primejdia era vădită și foarte apropiată; domnul Goliadkin n-avea de loc îndoieli în această privință. Întrebarea era însă, cum să facă față acestei primejdii? O clipă îl ispiti chiar un gând destul de precis: „Că adică, n-ar fi mai bine să lase totul baltă, pur și simplu să se dea la o parte și atâta tot? Și ce, dacă? Se întâmplă ceva? Nimic. Rămân deoparte, ca și cum n-aș fi eu, chibzuia domnul Goliadkin, nu dau nici o importanță, las să treacă totul pe lângă mine; nu sunt eu, și pace! Când s-o vedea singur, cu ale lui, poate că renunță și el; mai încearcă, mai dă târcoale, canalia, o dată, de două ori, și până la urmă se lasă păgubaș. Asta e! Îl dau gata cu blândețea și smerenia mea. De altfel, care este acea primejdie? Despre ce primejdie poate fi vorba? Aș vrea să-l văd pe acela care mi-ar dovedi că există în toată afacerea aceasta vreo primejdie! O chestie banală! Un caz dintre cele mai simple și obișnuite!...” Aci însă, domnul Goliadkin simți cum vorbele îi amorțiră în gură; se dojeni aspru pentru acest gând; ba se învinui de lașitate și josnicie pentru gândul acesta; și totuși nu izbuti să înainteze nici cu un pas în lămurirea situației sale. Simțea că trebuie neapărat să ia o hotărâre imediată, absolut necesară și că ar fi dat mult ca să-i sugereze cineva această hotărâre. Cum s-o ghicească? De altfel, nici n-avea timp pentru așa ceva. Deocamdată, ca să nu-și piardă vremea, sări într-o birjă; trebuia să ajungă cât mai repede acasă. „Ei, cum te mai simți acum? își zicea el. Cum binevoiești să te mai simți acum, stimate Iakov Petrovici? Ce te faci acum? Ce-ai de gând să faci acum, om de nimic ce ești, canalie ce ești! Te-ai lăsat să ajungi într-un hal fără de hal, și acum te văicărești, acum bocești ca o muiere!”

Așa își bătea joc de el însuși domnul Goliadkin, scuturat de hurducăturile birjei hodorogite. În acele clipe, simțea o plăcere profundă, aproape voluptoasă de a se chinui, de a-și zgândări rănile. „Dacă ar fi să apară acum, gândea el, un magician, să zicem, sau mi s-ar propune cumva pe cale oficială: sacrifică-ți, Goliadkin, un deget de la mâna dreaptă, și suntem chit, totul s-ar putea aranja; nu va mai exista un alt Goliadkin și vei fi fericit, doar că îți va lipsi un deget - m-aș fi lipsit, zău, de un deget; l-aș fi dat să mi-l taie fără crâcnire, fără să clipesc. Ei, drăcie! strigă domnul Goliadkin în culmea disperării. De unde naiba mi-au venit toate astea pe cap? Ce mi-a trebuit, și de ce tocmai asta a trebuit să mi se întâmple, numaidecât asta și nu alta; de ce, adică, nu se putea să fie altceva! Și ce bine era înainte, toată lumea se simțea mulțumită, fericită; ba mi-a trebuit neapărat să mă pomenesc și cu o belea! Dar la ce-mi folosește toată vorbăria asta, când, de fapt, trebuie să acționez.”

Și astfel, aproape decis să acționeze într-un fel, domnul Goliadkin intră în apartamentul său, puse mâna hotărât pe lulea și, pufăind cu înverșunare, zvârlind în dreapta și în stânga rotocoale de fum, se porni agitat să măsoare camera de la un capăt la celălalt. Între timp, Petrușka punea masa pentru prânz. În sfârșit, domnul Goliadkin se decise definitiv; aruncă pipa, își puse mantaua și, declarând că nu mănâncă acasă, părăsi în grabă apartamentul. Pe scară îl ajunse din urmă gâfâind Petrușka, aducându-i pălăria pe care o uitase. Domnul Goliadkin luă pălăria, voi să se justifice cumva în fața lui Petrușka, pentru ca acesta să nu-și închipuie cine știe ce - ca să vezi, adică, cum s-a întâmplat de și-a uitat boierul pălăria etc. Întrucât însă Petrușka nici nu voi să se uite la el, plecând imediat înapoi, domnul Goliadkin se lăsă păgubaș, nu mai dădu nici un fel de explicații, își puse pălăria pe cap și coborî scara în goană, nutrind speranța și murmurându-și că, poate, lucrurile se vor aranja cumva de

la sine, deși simțea cum îl trec fiorii din creștet până în tălpi; ieși în stradă, luă o birjă și zbură la Andrei Filippovici. „N-ar fi mai bine, totuși, să aștept până mâine? gândi domnul Goliadkin cu mâna pe șnurul clopoțelului de la ușa locuinței lui Andrei Filippovici. În definitiv, ce anume aș putea să-i spun? Nimic deosebit. Chiar că n-aș avea să-i spun nimic deosebit. E un caz fără importanță; într-adevăr, când stai să te gândești bine, e un lucru cu totul lipsit de importanță, dar absolut lipsit de importanță, un fleac, adică aproape ca și un fleac... Ca să vezi cum începe să devină cazul...” Și, deodată, domnul Goliadkin trase de șnur și clopoțelul zbârnâi strident. Înlăuntru se auzi zgomot de pași... Aci, domnul Goliadkin își blestemă graba și îndrăzneala. Neplăcerile recente, despre care domnul Goliadkin aproape că uitase din cauza preocupărilor din urmă, precum și ciocnirea cu Andrei Filippovici îi reînviară acum în memorie, în toată grozăvia lor. Era însă prea târziu să dea înapoi și s-o ia la fugă: ușa se deschisese. Spre norocul domnului Goliadkin, i se spuse că Andrei Filippovici n-a mai trecut pe acasă de la serviciu și că ia masa în altă parte. „Știu unde ia masă: lângă podul Izmailovski ia masa”, gândi eroul nostru, fericit la culme. La întrebarea feciorului cum să fie anunțat, răspunse că, adică, lasă, drăguțule, că adică eu, drăguțule, trec mai târziu, după care, destul de voios și sprinten, coborî scara. Ieșind în stradă, luă hotărârea să dea drumul trăsurii, și plăti birjarul, iar când acesta îi ceru și un supliment - că adică, am așteptat, domnule, destul de mult și n-am cruțat calul pentru înălțimea-voastră, i-a dat un pitac, ba i l-a dat chiar cu multă plăcere, continuându-și apoi drumul pe jos.

„Chestiunea, într-adevăr, se prezintă astfel, cugeta domnul Goliadkin, încât nu poate fi lăsată așa în nici un caz; pe de altă parte, dacă stai să te gândești bine, dacă te gândești bine de tot, ce rost ar avea, de fapt, să fac atâta caz? Chiar așa, zău, și insist asupra acestui punct: ce rost mai are să bat pragurile, să intervin; de ce să-mi bat capul,

să alerg, să mă zbat, să mă chinuiesc și să mă omor atâta? Mai întâi că ceea ce avea să se întâmple s-a întâmplat - e un fapt împlinit și n-ai cum să mai îndrepți lucrurile... N-ai cum să le îndrepți, firește! Dar să ne gândim și așa: apare un om, vine cu protecție și cu recomandații suficiente, că este, adică, un funcționar capabil, cu o conduită bună, atâta doar că e sărac și a avut de suferit tot felul de neplăceri în urma unor intrigării. Dar sărăcia nu este un viciu. Iată, deci, că toate astea nu mă privesc de fel. Chiar așa, zău, ce-s toate prostiile astea? S-a întâmplat, s-a nimerit, însăși natura a potrivit în așa fel, ca omul acesta să semene leit, ca două picături de apă, cu un alt om, mă rog, copie fidelă a celuilalt: e un motiv să nu fie primit din pricina asta în serviciu la acest departament?! Dacă așa a vrut soarta, dacă soarta este aceea care a rânduit totul, dacă nimeni nu-i de vină decât oarba Fortuna - este oare un motiv ca omul acesta să fie aruncat ca o zdreanță, împiedicat să ia o slujbă?... Cum rămâne atunci cu dreptatea? Doar este un om sărac, fără nici un sprijin, timorat; te doare inima când te gândești la toate acestea; mila și compătimirea te îndeamnă să-i dai o mână de ajutor! Nimic de zis, grozavi ar fi fost șefii noștri într-adevăr, dacă ar fi judecat așa cum judec eu, cap sec ce sunt! Mare prost mai sunt! Pentru zece căpățâni seci ar ajunge, atâta prostie e în capul meu uneori! Nu, nu! Și au procedat bine, și bravo lor că au ocrotit pe un biet nenorocit... Dar să presupunem, de pildă, că suntem gemeni cu adevărat, că așa ne-am născut, frați gemeni sadea, căci se putea să fie și așa - da, da! Și ce-i cu asta? Mare nenorocire? Bineînțeles că nu! Funcționarii se vor obișnui... Iar oamenii dinafară, care ar intra în departament, n-ar socoti, desigur, faptul în sine jignitor sau nepotrivit într-un fel oarecare. Dimpotrivă. Aș zice că e de-a dreptul înduioșător; că e o idee sublimă: că Dumnezeu, adică, a creat două făpturi întru totul asemănătoare, iar șefii generoși, văzând în aceasta

semnele proniei cerești, i-au ocrotit în instituția lor pe cei doi gemeni. Bineînțeles, continuă domnul Goliadkin, trăgând aerul adânc în piept și coborând puțin vocea, bineînțeles... ar fi fost, bineînțeles, mult mai bine dacă nu se întâmpla acest lucru înduioșător și dacă pronia cerească nu se apuca să încurce lucrurile cu tot felul de gemeni... Afurisită treabă! La ce bun sunt toate astea? Ce atâta nevoie extraordinară, neapărată și urgentă de așa ceva?! Doamne, Dumnezeule! Poți jura că dracul și-a vârât coada în toată afacerea asta! De altfel, s-a și văzut ce pramatie de omuleț se ascunde sub înfățișarea asta a lui înșelătoare: are un caracter mizerabil, e un ticălos, o lichea, un lingău, un netrebnic, un fluieră-vânt, un Goliadkin păcătos! Cine știe ce-ar mai fi în stare să facă! Te pomenești că derbedeul ăsta, prin purtările lui rușinoase, mă compromite pe mine! Și acum, stai cu ochii în patru și ai grijă de el! Mare pacoste pe capul meu! Dar de ce, adică? Nici n-ar trebui să-mi pese! Ce-are a face! Să zicem că e un ticălos, mă rog, n-are decât; în schimb, celălalt e un om cinstit. Și va fi el un ticălos, iar eu am să rămân un om cinstit. Și toată lumea va spune: băgați de seamă, acest Goliadkin e un ticălos, nu-l luați în seamă; și nu cumva să-l confundați cu celălalt Goliadkin - un om cinstit, cuminte și blând, un om de treabă, silitor și de nădejde, devotat serviciului și demn să fie avansat în grad; așa va spune toată lumea! Bine, bine... dar dacă... dar dacă el încurcă lucrurile pe-acolo, dacă lumea o să ne confunde! Te poți aștepta la orice de la el! Dumnezeule mare!... Se dă drept celălalt, ticălosul, și gata - îl dă în lături ca pe o zdreanță, și nici nu se uită că omul nu este o zdreanță. Doamne, Dumnezeule! De ce-o fi venit nenorocirea asta pe capul meu?...”

Cugetând astfel și căinându-se, eroul nostru alerga la voia întâmplării, fără să știe pe unde și încotro merge. Își reveni puțin pe Nevski, și numai după ce se izbi de un trecător cu atâta putere, încât văzu stele verzi. Fără să

ridice capul, bâigui o scuză, și abia după ce trecătorul, care îi adresase câteva cuvinte nu tocmai măgulitoare, se depărtase mult, domnul Goliadkin scoase nasul ca să vadă unde se află. Constatând că se află chiar lângă restaurantul în care zăbovise înainte de a pleca la masa sărbătorească a lui Olsufi Ivanovici, eroul nostru simți deodată că-i ghiorăie mațele și își aduse aminte că nu prânzise încă, iar o invitație la masă nu-l aștepta de nicăieri; așadar, fără a-și mai pierde timpul prețios, urcă grăbit scara și intră în restaurant ca să îmbuce ceva la repezeală, fără să întârzie prea mult. Restaurantul era cam scump și prețurile destul de pipărate, dar de astă dată amănuntul acesta nu-l opri pe domnul Goliadkin; de altfel, acum nici n-avea timp să dea atenție unor asemenea nimicuri. În sala cea mare, puternic luminată, în fața bufetului încărcat cu tot felul de gustări din cele preferate ca aperitiv de oamenii care se respectă, se îmbulzeau o mulțime de consumatori. Bufetierul abia prididea să umple paharele, să servească, să primească banii. Domnul Goliadkin își aștepta rândul și întinse apoi modest mâna spre tava cu pateuri. Luând un pateu și întorcându-se cu spatele la public, își mânca pateul cu multă poftă, după care se apropie iarăși de tejghea, depuse grijuliu farfurioara și, cunoscând prețul, scoase o monedă de zece copeici de argint și o puse și pe aceasta pe tejghea, căutând să prindă privirea vânzătorului ca să înțeleagă, adică, „poftim banii pentru pateul consumat” etc.

— Datorați o rublă și zece copeici, îi spuse scurt bufetierul.

Domnul Goliadkin îl privi mirat.

— Cu mine vorbești?... N-am consumat decât un singur pateu.

— Ați servit unsprezece, precizează cu glas sigur vânzătorul.

— Dumneata... cred că... eu cred că greșești... N-am luat, mi se pare, decât un singur pateu.

— Am numărat bine: ați servit unsprezece bucăți. Trebuie să plătiți tot cedați consumat; la noi nu se dă nimic pe gratis.

Domnul Goliadkin rămase perplex. „Ce vrăjitorie o mai fi și asta, ce se petrece cu mine?” se întrebă el. Dar bufetierul aștepta plata; în jurul domnului Goliadkin se adună lume; domnul Goliadkin vârî mâna în buzunar ca să scoată rubla cerută și să scape cât mai repede de situația penibilă în care se pomenise. „Fie și așa, fie și unsprezece, își zise el, roșu ca racul. Nu-i mare lucru dacă s-au consumat unsprezece pateuri! I-a fost omului foame și a mâncat unsprezece bucăți; să-i fie de bine! Ce atâta mirare și haz?...” Deodată, domnul Goliadkin simți împunsătura unei priviri; ridică ochii și află pe loc dezlegarea misterului și a vrăjitoriei; lucrurile se lămureau simplu de tot... În pragul ușii ce dădea spre sala de alături, aproape în spatele bufetierului și drept în fața domnului Goliadkin, în ușa pe care eroul nostru o luase până atunci drept oglindă, stătea un omuleț, stătea chiar el, domnul Goliadkin în persoană, dar nu vechiul domn Goliadkin, adică vechea noastră cunoștință - eroul povestirii noastre, ci noul domn Goliadkin, celălalt domn Goliadkin. Celălalt domn Goliadkin se afla probabil într-o dispoziție excelentă, deoarece îi zâmbea domnului Goliadkin-întâiul, îi făcea semne din cap și clipea mereu, țopăia pe loc și se uita la el cu niște ochi după care se vedea limpede că la o adică el se va face nevăzut în camera de alături, iar de acolo va dispărea prin intrarea de serviciu, încât... orice urmărire ar fi zadarnică. Ținea în mână un rest din pateul al zecelea pe care îl vârî în gură chiar în văzul domnului Goliadkin, plescăind din limbă de plăcere. „Uite că mi s-a substituit, ticălosul! gândi domnul Goliadkin, roșind până la urechi de rușine, nici nu-i pasă de publicitate! L-o fi văzut cineva? Pare-se că nu-l observă nimeni...” Domnul Goliadkin lepădă rubla de argint pe tejghea, de parcă i-ar fi fript degetele și, fără să mai observe zâmbetul destul de impertinent al

bufetierului - un zâmbet de triumf și plin de conștiința puterii nezdruncinate - își croi drum prin mulțime și părăsi în cea mai mare grabă restaurantul. „Bine că, cel puțin, nu m-a compromis mai rău! își zise el. Ba ar trebui să-i mai fiu și recunoscător tâlharului și să mulțumesc soartei că lucrurile s-au oprit aici și că totul s-a terminat cu bine. E drept că bufetierul a fost cam obraznic. Dar ce poți să-i pretinzi, dacă se simțea omul în dreptul lui! I se cuvenea o rublă și zece copeici, așa că era în dreptul lui. Dar de ce mai era nevoie să spună că «la noi nu se dă nimic pe gratis!» S-ar fi cuvenit să fie ceva mai politicos, bădăranul!...” Toate acestea și le spuse în gând domnul Goliadkin în timp ce cobora scara. Ajungând însă la ultima treaptă, se opri brusc, țintuit locului. Sângele-i năvăli în obraz și ochii i se umplură de lacrimi: se simți dureros rănit în amorul său propriu. Rămase așa, ca o stană de piatră, cam o jumătate de minut, apoi izbi năprasnic cu piciorul în pardoseala peronului, ajunse dintr-un salt în stradă și porni în goană mare drept acasă, în Șestilavoșnaia, fără să se uite înapoi, abia suflând, dar parcă fără să simtă oboseala. Ajuns acasă, nu-și scoase nici măcar mantaua - contrar obiceiului său de a se face comod imediat - și nici nu-și întinse mai întâi mâna spre pipă, ci se așeză îndată la birou, trase mai aproape călimara, luă un plic și hârtie de corespondență, apucă pana și cu mână tremurătoare din cauza emoției copleșitoare scrise următoarea misivă:

„Stimate domn,
Iakov Petrovici!

N-aș fi pus mâna pe condei, dacă împrejurările și persoana dumitale, domnul meu, nu m-ar fi silit s-o fac. Crede-mă că numai nevoia mă obligă să am cu dumneata această explicație și de aceea te rog în primul rând să nu vezi în acest demers al meu vreo intenție ofensatoare, domnule, ci să-l consideri o urmare necesară a circumstanțelor care în prezent ne leagă.”

„Mi se pare că e destul de bine, decent, politicos, deși nu fără oarecare fermitate și hotărâre... N-ar avea de ce să se supere. În sfârșit, sunt în dreptul meu”, reflectă domnul Goliadkin, recitind această introducere.

„Apariția dumitale neașteptată și destul de stranie, domnul meu, în noaptea aceea furtunoasă, după cunoscută manifestare brutală și necuviincioasă a inamicilor mei - al căror nume nici nu-l menționez dintr-un dispreț total față de ei - a fost germenul tuturor neînțelegerilor care există în prezent între noi. Iar dorința dumitale stăruitoare, domnul meu, de a te introduce cu tot dinadinsul în sfera existenței mele și a tuturor relațiilor mele de viață, întrece până și limitele impuse de cea mai elementară politețe și de normele de comportare în societate. Este inutil, cred, domnul meu, să-ți reamintesc aici despre insolența de a fi pus stăpânire, domnul meu, pe dosarul lucrat de mine, precum și de a fi uzurpat numele meu onorabil, cu scopul de a-ți câștiga lauda superiorilor - laudă pe care nu ai meritat-o. Este inutil, cred, de asemenea să-ți reamintesc aici și despre faptul precugetat și ofensator de a te fi eschivat de la orice explicație ce se impunea în mod necesar în acest caz. În sfârșit, deși n-aș vrea să omit nimic, nu mai amintesc aici nici despre ultima și, aș putea spune, foarte ciudată comportare pe care ai avut-o în localul restaurantului. Nu regret câtuși de puțin pierderea nejustificată a unei ruble de argint; dar nu pot să nu-mi exprim profunda indignare la amintirea acestui atentat împotriva onoarei mele, domnule, cu atât mai mult, cu cât odioasa întâmplare s-a petrecut în prezența unor persoane, deși necunoscute mic, dar de condiție absolut onorabilă...”

„Oare nu merg prea departe? se opri domnul Goliadkin. Nu e prea tare? N-o să pară oare prea ofensatoare această aluzie la condiția onorabilă, de pildă?... Dar nu face nimic! Trebuie să dovedesc aci fermitate de caracter. Deși, la urmă de tot, pentru a mai îndulci tonul, aș putea să-l mai dreg cu ceva măgulitor. Să încerc.”

„Nu mi-aș fi permis, domnul meu, să te obosesc cu această scrisoare, dacă n-aș fi fost convins că

sentimentele dumitale nobile, franchețea și cinstea dumitale sufletească îți vor sugera mijloacele necesare pentru a remedia toate erorile și a restabili situația de până acum.

Însuflețit de speranță, îmi permit să rămân convins că nu-mi vei lua în nume de rău misiva și că nu vei refuza o explicație scrisă în această chestiune, prin aducătorul prezentei.

În așteptare,
rămân, domnul meu,
sluga dumitale preaplecată
I. Goliadkin”

— Va să zică așa! Foarte bine. Am făcut-o și pe asta; a trebuit să ajungem la explicații scrise. Și cine-i de vină? Numai el: el m-a pus în situația de a-i cere explicații scrise. În ce mă privește, sunt în dreptul meu...

Domnul Goliadkin reciti încă o dată scrisoarea, o împături, o puse în plic și îl lipi, după care îl strigă pe Petrușka. Petrușka apăru, ca de obicei, cu fața somnoroasă și foarte ursuz.

— Uite, drăguțule, scrisoarea asta... Înțelegi?

Petrușka tăcea.

— O iei și o duci la departament; îl cauți acolo pe funcționalul de serviciu, secretarul gubernial Vahrameiev. El e astăzi de serviciu. Înțelegi?

— Înțeleg.

— Înțeleg! Nu știi să spui: înțeleg, să trăiți! Întrebi de funcționarul Vahrameiev și-i spui, că, adică, așa și așa, că adică, stăpânul meu vă salută și vă roagă să binevoiți a căuta în registrul departamental de adrese: unde locuiește consilierul titular Goliadkin?

Petrușka nu scoase nici o vorbă, dar domnului Goliadkin i se păru că-i surprinse un zâmbet.

— Așadar, Piotr, întrebi de adresă, ca să afli unde, adică, locuiește funcționarul cel nou Goliadkin.

— Am înțeles.

— Afli adresa și duci scrisoarea la această adresă; ai înțeles?

— Înțeles.

— Dacă acolo... acolo unde duci scrisoarea, domnul acela căruia o să-i predai scrisoarea, adică domnul Goliadkin... De ce râzi, neghiobule?

— Eu? De ce să râd? Parcă ce mă privește! Pentru alde noi, nimic nu e de râs...

— Va să zică... dacă domnul acela te întreabă, adică, ce mai face stăpânul tău, cum o mai duce; că, adică, va încerca... să te descoasă cumva, tu să taci și să răspunzi, cum că, adică, stăpânul meu e bine, mă rog... și că așteaptă, adică, un răspuns scris de mâna dumneavoastră. Ai înțeles?

— Înțeles, să trăiți.

— Îi spui, va să zică: stăpânul meu, adică... mă rog... e bine sănătos și se pregătește să plece într-o vizită; iar de la dumneavoastră, adică, așteaptă un răspuns scris. Ai înțeles?

— Înțeles.

— Hai, du-te.

„Poftim, mai trebuie să-mi bat capul și cu neghiobul acesta! Dumnealui râde! Dar ce era de râs, mă rog? Am ajuns la mare ananghie; uite la ce ananghie am ajuns eu. Dar poate că totul se va sfârși cu bine... Acum păcătosul ăsta, sunt sigur, va pierde două ceasuri încheiate cu drumul, cine știe pe unde o să umble! Nici nu-ți mai vine să-l trimiți undeva. Ce nenorocire!... Mare pacoste pe capul meu!...”

Dându-și prea bine seama de nenorocirea ce se abătuse asupra lui, eroul nostru se decise pentru un rol pasiv de două ore, în așteptarea lui Petruška. Aproape o oră se plimbă prin cameră, fumând, apoi lăsă pipa și luă o carte; apoi se întinse pe divan, după care se apucă iarăși de fumat; pe urmă începu iar să alerge prin cameră. Simțea

nevoia să mai chibzuiască, dar nu era în stare s-o facă, gândurile refuzau hotărât să se lege într-un lanț cât de cât închegat. Între timp, agonia stării lui pasive atinse ultima limită și domnul Goliadkin hotărî să treacă la acțiune. „Petruṣka se întoarce cam peste o oră, socoti el, aș putea să las cheia la portar, iar eu să mă duc și... să cercetez personal terenul, ca să văd cum stau lucrurile în ceea ce mă privește.” Fără a pierde nici o clipă, grăbindu-se să cerceteze personal terenul în chestiunea ce îl privea direct, domnul Goliadkin își luă pălăria și ieși din apartament; încuie ușa de la intrare, trecu pe la portar, îi înmâna cheia împreună cu o piesă de zece copeici de argint - în ultimul timp domnul Goliadkin devenise neobișnuit de galanton - și porni încotro știa el. Domnul Goliadkin merse pe jos, mai întâi spre podul Izmailovski. Făcu acest drum într-o jumătate de ceas. Ajungând la țintă, intră drept în curtea unei case cunoscute și se uită spre ferestrele locuinței consilierului de stat Berendeiev. Afară de cele trei ferestre drapate cu perdele roșii, celelalte erau întunecate. „Precum se vede, astăzi Olsufi Ivanovici nu are oaspeți, își făcu socoteala domnul Goliadkin. Sunt acasă cu toții, desigur.” Rămânând astfel câtva timp în curte, eroul nostru voi să ia pe loc o hotărâre. Dar hotărârea aceasta nu avea sorți să se concretizeze, căci domnul Goliadkin, răzgândindu-se probabil, dădu din mână a pagubă și se întoarse în stradă. „Nu, nu aici trebuia să vin. Ce rost avea, ce pot să fac aici?... Mai bine să... să cercetez chestiunea personal.” Luând această nouă hotărâre, domnul Goliadkin porni spre departament. Trebuia să parcurgă o distanță apreciabilă, pe străzi era noroi și ningea cu fulgi mari și deși. Se pare însă că în clipa aceea pentru eroul nostru nu mai existau piedici. E drept că avea să ajungă ud și plin de noroi, „dar cel puțin scopul va fi atins”. Într-adevăr, domnul Goliadkin se apropia de țintă. Silueta întunecoasă a unui edificiu public imens se profila în fața lui. „Ia stai! gândi el; de fapt, unde mă duc și ce caut aici? Să zicem că

o să aflu unde stă; între timp, Petrușka s-o fi întors, probabil, cu răspunsul. Degeaba îmi pierd timpul prețios, degeaba mi-am pierdut atâta timp prețios. Dar nu-i nimic, mai pot să îndrept greșeala. N-ar fi bine să trec, totuși, pe la Vahrameiev? Ba nu! Mai bine mai pe urmă... Ca să vezi! De fapt, nici n-ar fi trebuit, nu era de loc nevoie să plec de acasă. Tocmai eu! Cu firea asta a mea păcătoasă! Năravul dracului - caut s-o iau cumva mereu înainte, fie că este, fie că nu este nevoie... Hm... cât o fi ceasul? O fi nouă. S-ar putea ca Petrușka să se fi întors și să nu mă fi găsit. Mare prostie am făcut, să plec tam-nisam de acasă... Ce aiureală, Doamne!”

Recunoscând sincer, așadar, că făcuse o mare prostie, eroul nostru porni în mare grabă spre locuința sa, în strada Șestilavoșnaia. Ajunse acasă frânt de oboseală. Află de la portar că Petrușka nu se înapoiase încă. „Eram sigur! gândi eroul nostru. E trecut de ora nouă, și tot n-a venit. Ce canalie! O fi intrat iar în vreo crâșmă să se îmbete! Dumnezeule mare! Ce zi păcătoasă mi-a fost dat să trăiesc, Doamne! Ce soartă nefericită!” Cugetând astfel și căinându-se, domnul Goliadkin își deschise ușa apartamentului său, aprinse o lumânare, se dezbrăcă, fumă o pipă, apoi, istovit, sleit de puteri, distrus, flămând și necăjit se întinse pe divan, așteptând întoarcerea lui Petrușka. Lumânarea pâlpâia trist, împrăștiind pe pereți umbre tremurătoare... Domnul Goliadkin privi cât privi, se frământă cât se frământă și, în cele din urmă, adormi buștean.

Se trezi târziu de tot. Lumânarea fumega: arsese până la capăt și era gata să se stingă. Domnul Goliadkin sări din pat, se scutură de buimăceală și își aduse aminte totul. De după paravan se auzea sforăitul gros al lui Petrușka. Domnul Goliadkin alergă la fereastră - nu se vedea nici o luminiță nicăieri. Deschise un gemuleț - o liniște mormântală; cufundat în somn, orașul părea neînsuflețit. Să fi fost ora două sau trei noaptea; exact: ceasul de perete

din cămăruță se opinti și bătu de două ori. Domnul Goliadkin se repezi în cămăruță.

După multe sforțări, izbuti să-l trezească pe Petruṣka și să-l facă să se ridice în capul oaselor. În clipa aceea, lumânarea se stinse. Trecură vreo zece minute până când domnul Goliadkin izbuti să găsească altă lumânare și s-o aprindă - timp suficient ca Petruṣka să adoarmă iar. „Canalie ce ești, brută nesimțită ce ești, mormăi domnul Goliadkin, zgâlțâindu-l din nou; nu te scoli odată, ticălosule? N-o să te trezești odată, nenorocitule?” Cam după o jumătate de oră de sforțări stăruitoare, domnul Goliadkin izbuti să-l trezească și să-l readucă pe servitorul său în simțire, scoțându-l din cămăruță. Abia atunci văzu eroul nostru că Petruṣka era, cum se zice, beat turtă, abia se mai ținea pe picioare.

— Nemernicule! strigă domnul Goliadkin, tâlharule! M-ai nenorocit! Dumnezeule mare, ce-o fi făcut el cu scrisoarea? Dar dacă a nimerit cumva... Cine naiba m-a pus s-o scriu? Ce nevoie aveam să scriu! Păi sigur, om cu amor propriu! Mi-am dat drumul, ca prostul! Eu și amorul propriu! Na-ți amor propriu, nenorocitule, ticălosule; poftim amor propriu! Haide, vorbește! Ce-ai făcut cu scrisoarea, tâlharule? Cui ai dat-o?...

— N-am dat nimănui nici o scrisoare: nici n-am avut în mâna vreo scrisoare... Asta-i!

Disperat, domnul Goliadkin își frângea mâinile.

— Ascultă Piotr... Ascultă-mă puțin, ascultă aici ce-ți spun...

— Ascult...

— Unde ai fost? răspunde...

— Unde am fost?... La niște oameni cumsecade! Asta e!

— Dumnezeule mare! Unde ai fost mai întâi? Te-ai dus la departament? Ascultă, Piotr, poate că ești beat?

— Eu - beat? Să mă trăsnească pe loc... am pus o picătură... zău...

— Nu-i nimic dacă ești beat... Am întrebat așa, într-o doară; foarte bine că ești beat; eu... mă rog... nu zic nimic, Petrușka... poate că ai uitat deocamdată, nu se poate să nu-ți amintești totul. Încearcă să-ți aduci aminte, ai fost la Vahrameiev, la funcționarul acela - ai fost sau n-ai fost?

— Nici n-am fost, și nici n-am auzit de un funcționar cu numele ăsta. Să mă trăsnească Dumnezeu!

— Ascultă, Piotr! Să știi, Petrușca, că eu... nimic... Vezi doar că nu zic absolut nimic... Ce mare lucru! Afară e frig, umezeală; ei, ai băut și tu, ca omul, un păhăruț-două, nu face nimic... Nu mă supăr. Am băut și eu astăzi... Spune, încearcă să-ți aduci aminte: ai fost la funcționarul Vahrameiev?

— Să mă trăsnească pe loc, uite așa, zău, spun drept, am fost, cum să nu... Chiar acum...

— Foarte bine, Petrușa, foarte bine că ai fost. Vezi doar că nu mă supăr... Ce mare lucru, continuă eroul nostru, străduindu-se să-l îmbuneze pe servitor, bătându-l pe umăr și zâmbindu-i; ei, și ai tras puțin la măsea, băiete, puțintel... De un pitac sau de zece? Șmecherule! Nu-i nimic, vezi doar că nu mă supăr... nu mă supăr, măi băiete, nu mă supăr...

— Voia dumneavoastră, numai că eu nu sunt șmecher... Am fost pe la niște oameni cumsecade... eu nu sunt șmecher și n-am fost niciodată șmecher...

— Bine, lasă asta, Petrușca! Ascultă, Piotr: doar nu-ți spun nimic, nu te-am făcut șmecher ca o vorbă de ocară. Ți-am spus-o în semn de înțelegere, nu m-am gândit la nimic rău. Asta înseamnă, Petrușa, să-i faci o plăcere omului, e ca și cum i-ai spune că este un juvăț, că-i dat naibii, că este un flăcău pe care nu-l duci cu una, cu două, care nu se lasă păcălit. Unora le place așa ceva... Dar să lăsăm asta! Să-mi spui tu, Petrușa, deschis și sincer, ca unui prieten... Ai fost la funcționarul Vahrameiev? Ți-a dat adresa?

— Mi-a dat și adresa, și adresa mi-a dat-o. Ce om de treabă! Și stăpânul tău, zice, e om de treabă, un om foarte de treabă, zice; transmite-i, zice, salutări, stăpânului tău, zice, mulțumește-i și spune-i, că eu, adică, îl iubesc, așa să știi, că, adică, îl stimez pe stăpânul tău! Pentru că, zice, dumneata, adică stăpânul tău, zice, Petrușa, este un om de treabă, zice, și tu ești, zice, un om de treabă, Petrușa - asta-i...

— Doamne, Dumnezeule! dar adresa, adresa, păcătosule, Iudă ce ești!

Ultimele cuvinte domnul Goliadkin le rosti aproape în șoaptă.

— Și adresa... Mi-a dat și adresa.

— Ți-a dat-o? Și unde stă acel Goliadkin, funcționarul acela Goliadkin, consilier titular?

— Păi, zice, Goliadkin locuiește în strada Șestilavoșnaia. Cum ajungi, zice, pe Șestilavoșnaia, pe partea dreaptă, urci scara la etajul trei. Acolo, zice, stă Goliadkin...

— Ticălosule! strigă, în sfârșit, eroul nostru, ieșindu-și din fire. Tâlharule! Păi ăsta sunt eu; tu-mi spui despre mine. Acela însă e un alt Goliadkin; e vorba despre celălalt Goliadkin, neisprăvitule!

— Cum credeți! Mie îmi este totuna! Dacă vreți așa - să fie și așa!...

— Dar scrisoarea, scrisoarea...

— Care scrisoare? N-a fost nici o scrisoare, nici n-am văzut vreo scrisoare.

— Ce-ai făcut cu scrisoarea pe care ți-am dat-o eu, dobitocule?!

— Am dat-o, am dat scrisoarea. Salută-l, zice, și mulțumește-i; un om de treabă este, zice, stăpânul tău. Salută-l, zice, din partea mea pe stăpânul tău...

— Cine a spus asta? Goliadkin a spus-o?

Petrușka tăcu un pic și zâmbi larg, uitându-se țintă în ochii stăpânului său.

— Ascultă, tâlharule! începu domnul Goliadkin sufocându-se și nemaiputând să-și stăpânească furia. Ce mi-ai făcut? Ce mi-ai făcut tu! M-ai omorât, asasinule! M-ai nenorocit, Iudă ce ești!

— Voia dumneavoastră, puteți spune ce vreți! Puțin îmi pasă! zise cu hotărâre Petrușka, retrăgându-se în bârlogul lui.

— Vino-ncoa! Vino, vino, tâlharule!...

— Nu vin, acum nu mai vin la dumneavoastră. Nici că-mi pasă! Mă duc la oamenii mei cumsecade... Oamenii cumsecade trăiesc cinstit, oamenii cumsecade trăiesc fără minciuni și nu umblă cu două fețe, nici unul din ei nu este în doi...

Domnul Goliadkin simți că-i îngheață mâinile și picioarele și i se taie respirația...

— Așa să știți, continuă Petrușka, nici unul din ei nu este dublu, nu-l înșală pe Dumnezeu și pe oamenii cinstiți...

— Ești beat, ticălosule! Du-te și te culcă acum, tâlharule! Mai vorbim noi mâine, bâigui cu glasul stins domnul Goliadkin.

Cât despre Petrușka, acesta mai mormăi ceva, apoi se auzi trântindu-se pe pat, încât patul trosni din toate încheieturile, căscă prelung, se întinse și adormi imediat, ca un prunc, cufundat, cum s-ar zice, în somnul nevinovăției. Domnul Goliadkin era mai mult mort decât viu. Purtarea lui Petrușka, aluziile lui foarte ciudate, deși cam ocolite, pentru care n-avea cum să se supere, mai ales că erau făcute de un om beat și, în general, întorsătura aceasta primejdioasă pe care o luară lucrurile - toate acestea îl zguduiră profund pe Goliadkin. „Naiba m-a pus să-l iau în răspăr în toiul nopții, zise eroul nostru, tremurând din tot corpul, de parcă ar fi fost greu bolnav. Ce mi-o fi venit să mă întind la vorbă cu un om beat! La ce te poți aștepta de la un om beat! Orice vorbă pe care o scoate din gură e o minciună sfruntată. Și totuși, ce-o fi vrut să spună, canalia, cu toate apropourile astea ale lui?

Dumnezeule mare! Ce mi-a trebuit să ticluiesc scrisori, guguman ce sunt, sinucigaș tâmpit ce sunt! Nu era mai bine să mă fi stăpânit? Nu, firește că nu, trebuia să-mi dau drumul! Sigur! În halul în care te găsești, ca o vechitură, la un pas de pierzanie și, poftim, avem și noi ambiție, că adică, dați-mi voie, am fost atins în sentimentul cinstei mele personale, adică, ai sărit să-ți salvezi onoarea primejduită, sinucigaș sinistru ce ești!”

Așa se căina în gând domnul Goliadkin, stând pe divan și neîndrăznind să se clintească din loc, de frică. Deodată privirea lui se opri asupra unui obiect care îi atrase irezistibil atenția. De teamă să nu fie o închipuire, o halucinație, întinse mâna spre obiectul care îi reținuse atenția, cu nemărginită speranță, cu sfială și curiozitate... Nu, nu era o iluzie! Nu se înșela! Era o scrisoare, o scrisoare adevărată, da, firește, era o scrisoare și-i era adresată chiar lui... Domnul Goliadkin luă scrisoarea de pe masă. Inima îi bătea gata să spargă pieptul. „Nimeni altul decât ticălosul ăsta al meu a adus-o, gândi el, a adus-o, a pus-o pe masă și a uitat de ea; cu siguranță că așa s-a întâmplat; sunt convins că exact așa s-a întâmplat...” Scrisoarea era din partea funcționarului Vahrameiev, tânărul coleg și într-o vreme prieten al domnului Galiadkin. „De altfel, le-am presimțit toate astea, gândi eroul nostru, am presimțit și tot ce va cuprinde această scrisoare...” Iată cuprinsul ei:

„Stimate domn,
Iakov Petrovici!

Omul dumitale e beat și nu poți înțelege nimic de la el; de aceea, prefer să-ți răspund în scris. Mă grăbesc să-ți aduc la cunoștință că însărcinarea pe care mi-ai încredințat-o, și anume de a transmite persoanei cunoscute de noi scrisoarea dumitale, o voi îndeplini întocmai. Această persoană, foarte binecunoscută de dumneata - care mi-a înlocuit un prieten și al cărei nume

prefer să-l omit (pentru că n-aș vrea să denigrez inutil reputația unui om absolut nevinovat) - locuiește împreună cu noi, în casa Karolinei Ivanovna, în camera unde locuia, pe vremea când stăteai și dumneata cu noi, un ofițer de infanterie din Tambov, aflat în trecere prin capitală. De altfel, persoana aceasta o poți întâlni oricând printre oamenii cinstiți și cu inima curată, ceea ce nu s-ar putea spune și despre alții. Relațiile mele cu dumneata am de gând să le întrerup începând de astăzi; nu mai putem rămâne în relațiile de prietenie și bună înțelegere de până acum; de aceea, te rog, domnul meu, ca, îndată după primirea acestei scrisori sincere din partea mea, să-mi trimiți două ruble pentru bricele de fabricație străină pe care ți le-am vândut, dacă îți aduci aminte, acum șapte luni pe datorie, pe timpul când locuiai încă împreună cu noi la Karolina Ivanovna, pe care o respect și o stimez. Procedez în felul acesta, pentru că dumneata, după spusa unor oameni serioși și inteligenți, ți-ai pierdut simțul demnității și reputația de om onorabil și ai devenit primejdios pentru moralitatea unor oameni inocenți și necontaminați, întrucât unele persoane se complac să trăiască pe-alături de adevăr și dreptate și toate spusele lor sunt false, iar înfățișarea cuviincioasă este suspectă. Iar în ce privește onoarea Karolinei Ivanovna, care mai întâi, ca întotdeauna, a avut purtări foarte morale, iar în al doilea rând este o femeie cinstită și în plus neprihănită, deși cam înaintată în vârstă, dar în schimb dintr-o familie străină de bune condiții - se vor găsi destui oameni capabili să-i ia apărarea oriunde și oricând, fapt asupra căruia unele persoane m-au rugat să-ți atrag atenția în această scrisoare, între altele, vorbind totodată și în numele meu personal. În orice caz, vei afla despre tot ce trebuie în această privință, la timp, dacă n-ai aflat încă, cu toate că te-ai compromis groaznic, după spusa unor oameni serioși și inteligenți, în toate părțile capitalei și, prin urmare, ai fost în măsură, domnul meu, să culegi în diferite locuri informații corespunzătoare despre dumneata.

În încheierea scrisorii mele, țin să te anunț, domnul meu, că persoană cunoscută, al cărui nume omit să-l

menționez aici din motive nobile și cu totul explicabile, persoana aceasta se bucură de respectul și stima oamenilor cumsecade; unde mai pui, că are un caracter plăcut și vesel, are succese atât în serviciu cât și în rândul oamenilor cumsecade, este statornic în cuvântul dat și în relațiile de prietenie și nu jignește în lipsă pe acei pentru care în văzul lumii afișează sentimente de prietenie.

Rămân, în orice caz,

Sluga dumitale prea plecată
N. Vahrameiev"

P.S. Te sfătuiesc să-l dai afară pe servitorul dumitale: e un bețivan și-ți dă, probabil, destule griji și bătaie de cap. Ia-l pe Evstafi, care pe vremuri a fost în serviciul nostru și în prezent n-are nici o ocupație. Servitorul dumitale de astăzi însă nu numai că este un bețiv, dar e și hoț, pentru că săptămâna trecută a vândut Karolinei Ivanovna un funt de zahăr bucăți cu preț redus, ceea ce nu putea să facă, socot eu, decât furându-te în ascuns, câte puțin, în diferite ocazii. Îți scriu asta, dorindu-ți numai binele, cu toate că unele persoane nu știu decât să jignească și să înșele pe ceilalți, dar mai ales pe oamenii cinstiți și buni; unde mai pui că-i vorbesc de rău pe la spate prezentându-i exact pe dos; și o fac numai din invidie și pentru că nu pot să se considere la rândul lor ca atare.

V."

După ce isprăvi de citit scrisoarea lui Vahrameiev, domnul Goliadkin rămase câtva timp nemișcat pe divanul său. O lumină nouă începu să mijească prin pâcla deasă și misterioasă care îl învăluia de două zile încoace. Părea că eroul nostru începe în sfârșit să se dumirească... Încercă să se ridice de pe divan ca să-și mai revină, și să facă câțiva pași prin cameră, pentru a-și limpezi și aduna ideile destrămate, pentru a se concentra asupra subiectului binecunoscut și a reflecta apoi cu sânge rece la situația sa. Dar recăzu sleit de puteri pe divan, în poziția în care se

aflase. „Ce-i drept, toate acestea le cam presimțisem eu dinainte; și totuși, cum se poate ca el să-mi scrie astfel și care este adevăratul tâlc al vorbelor sale? Să zicem că tâlcul l-am prins; dar ce scop o fi urmărind? Să fi spus clar și precis, uite așa și așa, va să zică, trebuie făcut cutare și cutare lucru, și m-aș fi conformat. După cum văd, însă, lucrurile iau acum o altă întorsătură, o întorsătură foarte neplăcută! De s-ar face mai curând ziuă, ca să pot trece mai repede la acțiune! Ei, acum știu ce am de făcut. Că adică, așa și așa, spun eu, admit rezoanele și accept considerentele dumitale, dar onoarea nu mi-o vând; în ceea ce privește... mă rog; dar ia să vedem, ce amestec are totuși, ce caută aici persoana aceea prea bine știută, individul acela dezagreabil? Și de ce anume și-o fi vârât nasul și aici? Ah, de-ar veni odată ziua de mâine! Ar fi în stare până atunci să mă terfelească, să mă împroaște cu noroi, căci ei, acolo, fac tot timpul intrigi și complotează împotriva mea! Principalul este să nu-mi pierd timpul, și chiar acuma, de pildă, ar fi cazul, până una-alta să le scriu o scrisoare în care să strecor deocamdată că, adică, uite așa și așa, și că sunt de acord, adică, cu cutare și cutare lucru. Iar mâine dis-de-dimineață s-o expediez eu personal, cât mai devreme să... asta... pe de altă parte, să acționez împotriva lor, ca să le-o iau puișorilor înainte... Vor să mă tăvălească în noroi... asta vor ei... asta!”

Domnul Goliadkin trase în fața lui o coală de hârtie, luă pana și ticlui următoarea misivă - răspuns la scrisoarea secretarului gubernial Vahrameiev:

„Stimate domn,
Nestor Ignatievici!

Cu profundă uimire și cu mâhnire în suflet am citit scrisoarea dumitale atât de jignitoare pentru mine, deoarece mi-am dat seama că, referindu-te la unele persoane de rea-credință și lipsite de bun-simț, m-ai vizat pe mine. Constat cu amărăciune ce repede, cu cât succes

și ce rădăcini adânci a prins calomnia îndreptată împotriva situației, onoarei și a bunului meu renume. Cu atât mai trist și mai jignitor apare acest fapt, cu cât până și oamenii cei mai cinstiți, cu vederi realmente nobile, și, îndeosebi, înzestrați cu firi deschise și oneste, nesocotesc interesele unor oameni de onoare, se leapădă de ei și se atașează, în virtutea celor mai bune însușiri sufletești, unor paraziți, unor elemente de rea-credință și primejdioase, care, din nefericire, s-au răspândit în număr atât de mare în vremurile noastre grele și lipsite de orice temeiuri morale. În încheiere, te anunț că în ceea ce privește datoria amintită de două ruble argint, voi considera drept obligația mea sacrosanctă de a o ține la dispoziția dumitale integral.

Cât despre aluziile dumitale, domnul meu, la o anumită persoană de sex feminin, la intențiile, calculele și proiectele acestei persoane, țin să-ți fac cunoscut, domnule, că nu le-am înțeles decât foarte vag și că toate aceste aluzii mi-au rămas absolut neclare. Permite-mi, onorate domn, să-mi păstrez nepătat renumele meu onest și intactă noblețea sentimentelor mele. În orice caz, sunt gata să mă cobor până la o explicație personală, preferând siguranța discuției directe celei prin corespondență, declarând în plus că sunt gata să ajung la diferite înțelegeri amiabile, reciproce bineînțeles. În acest scop, te rog, stimate domn, să transmiți persoanei sus-menționate că sunt gata pentru pertractări personale și, în plus, să-i ceri să binevoiască a fixa data și locul întrevederii. Cu durere în inimă am citit, domnul meu, aluziile cum că te-aș fi jignit, trădând prietenia noastră de altădată și făcând aprecieri nefavorabile despre dumneata. Atribui toate acestea unei neînțelegeri, unei calomnii ticăloase, invidiei și răutății acelora pe care, cu drept cuvânt, aș putea să-i numesc fără exagerare dușmanii mei cei mai înverșunați. Dar ei nu știu, probabil, că inocența este puternică prin ea însăși, prin însuși faptul că este inocență, că nerușinarea arogantă și familiaritatea neobrăzată a unor persoane, mai devreme sau mai târziu, își vor atrage stigmatul înfierării generale și că aceste persoane vor cădea pradă propriei lor

putreziciuni și perversități. În încheiere, te rog, stimate domn, să transmiți acestor persoane că pretențiile lor ciudate și dorința năstrușnică, meschină și josnică de a scoate pe alții din spațiul ocupat de ei prin prezența lor pe lumea aceasta, luându-le locul, sunt demne de dezaprobare, dispreț și compătimire, ba și de ospiciu de nebuni; mai mult, că asemenea raporturi sunt strict interzise de legile în vigoare, ceea ce, după părerea mea, este absolut just, căci fiecare trebuie să se mulțumească cu locul pe care îl ocupă. Există o limită în toate, și, dacă este vorba de o glumă, gluma aceasta este nerușinată, mai mult - este absolut imorală, pentru că, îmi permit să vă asigur, stimate domn, că ideile mele expuse mai sus în ce privește *locul fiecăruia* sunt de o înaltă ținută morală.

În orice caz, am onoarea a rămâne
sluga dumitale preaplecată!
I. Goliadkin"

Capitolul X

Era limpede că toate evenimentele din ajun îl zguduiseră profund pe domnul Goliadkin. Avu un somn tulbure, agitat și nu dormi de fapt nici cinci minute; se răsucea pe o parte și pe alta, ca și cum cine știe ce șugubăț i-ar fi presărat în așternut fire de păr aspru, tăiate mărunt. Petrecu noaptea într-o chinuitoare toropeală, nici adormit, nici treaz, zvârcolindu-se, gemând și suspinând, ațipind pentru câteva clipe și trezindu-se apoi imediat. O neliniște stranie, o apăsare nedeslușită și stăruitoare, crâmpeie de amintiri vagi, de vedenii hidoase - într-un cuvânt tot ce putea fi mai neplăcut îl chinuiră toată noaptea... Ba îi apărea în față, într-o penumbră ciudată și misterioasă, chipul lui Andrei Filippovici, cu privirea aspră, mânioasă, dojenindu-l cu o politețe glacială... Iar în clipa când domnul Goliadkin încerca să se apropie de Andrei Filippovici, pentru a se

justifica într-un fel oarecare și a-i demonstra că, de fapt, el nu este așa, că dușmanii lui îl prezintă astfel, că el, de fapt, este uite așa și așa, ba posedă, peste calitățile sale obișnuite și înnăscute, cutare și cutare însușire - cum apărea îndată persoană cunoscută prin apucăturile ei netrebnice și printr-un mijloc oarecare, dintre cele mai revoltătoare, zădărnicea toate inițiativele domnului Goliadkin, chiar aci, pe loc, sub nasul domnului Goliadkin, denigrând totalmente reputația sa, călcându-i în picioare demnitatea, pentru ca, imediat după aceea, să-i ocupe locul la serviciu și în societate. Ba simțea și o usturime pe pielea capului exact în locul unde căpătase mai deunăzi bobârnace, fie la pensiune - și pe care le acceptase umil - fie în timpul serviciului la care era greu să protestezi... Și în timp ce domnul Goliadkin își frământa creierul că de ce, adică, era atât de greu să protesteze măcar împotriva unui anumit bobârnac, același gând despre bobârnac lua, pe nesimțite, o altă formă oarecare - forma unei ticăloșii cunoscute, mai mici sau mai mari, văzute, auzite sau provocate recent de el însuși, și, de multe ori, făcute nu dintr-un motiv josnic și nici măcar dintr-o pornire meschină oarecare, ci așa - uneori, de pildă, întâmplător, din delicatețe; alteori, din cauză că era cu totul neajutorat; și, în sfârșit, pentru că... pentru că, într-un cuvânt, știa el, domnul Goliadkin, prea bine *pentru ce*! Aci domnul Goliadkin simțea că roșește în somn și, stăpânindu-și roșeața, murmura în sinea lui că, adică, aci, de pildă, ar fi putut să-și demonstreze tăria de caracter, și încă foarte bine ar fi putut să-și demonstreze în acest caz tăria de caracter... după care conchidea că, „adică, ce rost are acum să se gândească la tăria de caracter!... că, adică, n-are nici un rost să-și mai amintească de ea!...” Cel mai mult însă îl enerva și îl înfuria pe domnul Goliadkin faptul că în asemenea clipe apărea de îndată și fără greș, chemată sau nechemată, persoana cunoscută prin apucăturile ei ticăloase și mârșave, ca să declare și ea, să

mormăie cu un zâmbet nerușinat, deși totul era cât se poate de limpede, că, „adică, ce rost mai are să pomenim despre tăria de caracter, că, adică, despre ce fel de tărie de caracter poate fi vorba la noi doi, iubite Iakov Petrovici!...” Ba se făcea că domnul Goliadkin se află în mijlocul unei adunări selecte, ai cărei componenți erau cunoscuți prin inteligența și manierele lor alese; că domnul Goliadkin, la rându-i, a excelat prin amabilitate, vervă și o conversație inteligentă, spirituală... că l-au îndrăgit toți, până și unii dintre inamicii săi, prezenți acolo, și că faptul acesta de a fi fost îndrăgit de toți îl bucura nespus pe domnul Goliadkin; că toată lumea era unanimă în a-i recunoaște strălucitele calități și că, în sfârșit, domnul Goliadkin însuși, trăgând cu urechea, s-a simțit foarte măgulit, auzind cum gazda, luând puțin deoparte pe careva dintre oaspeți, îl elogiase pe domnul Goliadkin... Și deodată, ca din senin, răsare iar omul binecunoscut prin reaua sa credință și prin pornirile sale monstruoase, în persoana domnului Goliadkin-junior și, pe loc, într-o clipită, prin însăși apariția sa, acest Goliadkin-junior spulbera tot triumful și întreaga glorie a domnului Goliadkin-senior eclipsându-l pe Goliadkin-senior, împroșcându-l cu noroi pe Goliadkin-senior și, în cele din urmă, demonstra cu toată evidența că domnul Goliadkin-senior, adică cel adevărat - nu este câtuși de puțin adevărat, ci unul fals, și că, de fapt, el este cel adevărat, că, în sfârșit, Goliadkin-senior nu este de loc ceea ce pare, ci așa și pe dincolo, și, prin urmare, nu trebuie și nu are dreptul să facă parte dintr-o societate selectă de oameni loiali și de condiție bună. Și toate acestea s-au petrecut atât de vertiginos, încât domnul Goliadkin-senior nu apucă nici să deschidă gura măcar, când toți cei de față se lăsară fără doar și poate influențați de insinuările monstruoase ale falsului domn Goliadkin, repudiindu-l cu cel mai profund dispreț pe adevăratul și inocentul domn Goliadkin, cu nimic vinovat. Nu mai rămânea nici o persoană a cărei părere să nu fi fost

răsturnată într-o clipită în felul dorit de monstruosul domn Goliadkin. Nu rămânea o singură persoană, nici chiar din rândul celor mai puțin marcante în această adunare, pe care să nu o fi lingușit netrebnicul și falsul domn Goliadkin în felul caracteristic lui, proferând nenumărate dulcegării; pe lângă care să nu se fi gudurat în felul său, cântându-i ditirambi după obiceiul său ticălos, adresându-i cuvinte mieroase și măgulitoare, încât persoana adulată se îmbăta de mireasma tămâierilor și sughița până la lacrimi de plăcere. Uluitoare era mai ales repeziciunea extraordinară cu care se deplasa acest individ suspect și netrebnic, acest pretins domn Goliadkin. Iată-l gudurându-se pe lângă unul ca să-i câștige bunăvoința și, cât ai clipi din ochi, îl și vedeai trecând la un altul. Se linge discret pe bot cu acesta, face o reverență trăgându-și caraghios piciorușul scurt, rotund și grosuț și lipindu-și călcâiele militărește; iată-l imediat lângă un al treilea, cădelnițându-l și pe acesta, pupându-se și cu el prietenește în bot; nici n-apucai să căști gura de uimire, că el și ajunsese lângă un al patrulea cu aceleași tertipuri și marafeturi - groaznic! Curată vrăjitorie, nu altceva! Și se bucură cu toții văzându-l, și-i zâmbește toată lumea, și-l laudă, îl laudă în cor, spunând că amabilitatea, drăgălășenia și înclinația satirică a inteligenței lui întrec cu mult amabilitatea, drăgălășenia și înclinația satirică a domnului Goliadkin cel adevărat, și-i reproșează acest lucru inocentului domn Goliadkin, și îl reneagă pe domnul Goliadkin cel iubitor de adevăr, ba acum îl și hulesc și-l alungă în brânci pe domnul Goliadkin cel loial; iată-l pe adevăratul domn Goliadkin, cunoscut prin dragostea lui față de aproapele său înghițind și bobârnace!... Îndurerat, îngrozit, furios, nefericitul domn Goliadkin fuge în stradă ca să ia o birjă și să meargă cât mai repede la excelența-sa, sau de nu, cel puțin la Andrei Filippovici, dar - oroare! Nici un birjar nu se învoiește să-l transporte pe domnul Goliadkin: „că, adică, nu putem lua în trăsură, cuconașule, doi oameni întru totul la fel; că,

adică, un om de treabă, boierule, caută să trăiască cinstit, fără vicleșug, și nu umblă în dublu”. Copleșit de rușine, domnul Goliadkin cel absolut cinstit se uită în juru-i, convingându-se că, într-adevăr, și birjarii, și Petrușka - intrat în cârdășie cu ei - aveau, în felul lor, dreptate; căci mizerabilul domn Goliadkin se afla într-adevăr aici, lângă el, foarte aproape de el, și, potrivit apucăturilor lui ticăloase, chiar și acum, în momentul acesta critic, punea, desigur, la cale ceva foarte necuviincios, care nu ar fi vădit nicidecum noblețe de caracter - ceea ce se dobândește numai prin educație - noblețe de caracter cu care obișnuia să se fălească infamul și dezgustătorul domn Goliadkin al doilea cu orice prilej. Nemaiputând suporta această rușine, complet distrus și disperat, domnul Goliadkin cel absolut adevărat se smulse din loc și porni în goană mare, luând-o razna și lăsându-se la voia întâmplării, oriunde va voi să-l ducă soarta; dar cu fiecare pas, cu fiecare bocănit al cizmelor sale pe granitul trotuarului, răsărea ca din pământ câte un nou domn Goliadkin, absolut asemănător, cu apucături la fel de imorale și cu inima la fel de perversă. Și toți acești indivizi care semănau leit porneau îndată să alerge unul după altul în șir neîntrerupt, ca un cârd de gâște, se țineau șontâc-șontâc după domnul Goliadkin-senior, încât n-avea cum și unde să se ascundă de aceste figuri absolut asemănătoare, încât domnul Goliadkin cel demn de toată compătimirea simțea că i se tăie răsuflarea din pricina spaimei care îl cuprinsese; și astfel răsăriră o liotă de indivizi absolut identici și toată capitala fu invadată de ei, toți semănând leit unul cu celălalt, încât, scandalizat, vardistul de stradă, văzând o atare încălcare a ordinii, fu nevoit să-i prindă pe toți acești oameni leit asemănători de guler și să-i arunce în primul zdup ce-i veni la îndemână... Înțepenind și înghețând de groază se trezea eroul nostru, înțepenind și înghețând de groază constata că nici aievea timpul său nu trecea mai plăcut... Simțea o

sfâșiere chinuitoare în piept... Era ca și cum cineva i-ar fi sfârtecat inima cu dinții...

Ei bine, domnul Goliadkin nu mai putu să rabde toate acestea. „Până aici!” strigă el hotărât, ridicându-se în așternut și, o dată cu acest strigăt, se smulse și din toropeala somnului zbuciumat.

Trebuie să fi fost ziua-n amiaza mare, căci odaia lui era scăldată în lumină. Razele soarelui se prefirau în snopi deși prin geamurile înghețate, răspândindu-se din belșug în interior, ceea ce îl miră nespus pe domnul Goliadkin: doar arareori și numai pe la amiazi dacă mai răzbea o rază de soare în locuința lui; altădată, cel puțin pe cât își aducea aminte domnul Goliadkin, nu prea se întâmplaseră asemenea excepții în crugul farului ceresc. Nici nu apucă bine eroul nostru să se minuneze de acest lucru, când în cămăruța de alături se auzi hârâitul ceasornicului din perete, care se decisese, probabil, să bată cu adevărat. „Aha!” făcu domnul Goliadkin și se pregăti să asculte, rămânând într-o așteptare încordată... Dar, spre nemărginita lui stupefacție, spre consternarea domnului Goliadkin, orologiul, după atâta opinteală, bătu doar o singură dată. „Ce-o mai fi și asta?” strigă eroul nostru, sărind din pat. Așa cum era, în ținuta sumară de noapte, necrezându-și urechilor, se repezi în cămăruță. Ceasornicul arăta într-adevăr ora unu. Domnul Goliadkin privi spre culcușul lui Petrușka, dar ia-l pe Petrușka de unde nu-i: patul lui era, probabil, făcut de mult; nu i se vedeau nici cizmele, nicăieri - dovadă sigură că servitorul plecase de acasă. Domnul Goliadkin se repezi la ușă: o găsi încuiată. „Bine, dar unde o fi Petrușka?” se întrebă el în șoaptă, tulburat la culme și tremurând din tot corpul... Îl străfulgeră un gând... se repezi la birou, căută peste tot - așa era: scrisoarea lui de aseară către Vahrameiev lipsea... lipsea și Petrușka... ceasul arăta unu; iar în scrisoarea primită ieri de la Vahrameiev începură să se contureze acum niște indicii noi pentru el, foarte confuze, de altfel, la

prima vedere, dar care acum deveneau tot mai clare. Ce mai, era limpede ca bună ziua: îl mituiseră și pe Petrușka; era evident că Petrușka se lăsase cumpărat! Să știi că așa este, da, da, este așa!

„Va să zică acolo se află nodul principal al uneltirilor! strigă domnul Goliadkin, lovindu-se peste frunte și căscând ochii din ce în ce mai mari - va să zică, în cuibul acestei nemțoaice sordide se ascunde acum principala forță diavolească! Va să zică, indicația pe care mi-a dat-o dânsa, cu podul Izmailovski, n-a fost decât o diversiune strategică, ca să mă îmbrobodească, ca să mă încurce (blestemată vrăjitoare!), urzindu-și în felul acesta ticăloșiile!!! Așa este, ce mai! Căci dacă privim lucrurile din acest punct de vedere, ele se prezintă exact așa! Și apariția acestui ticălos se explică acum foarte simplu, toate sunt strâns legate între ele. Îl aveau de mult în rezervă, îl pregăteau și-l țineau pentru momentul potrivit. Asta-i va să zică, acum e limpede totul! Și ce deznodământ! Dar nu-i nimic! Încă nu e totul pierdut!...” Aci domnul Goliadkin își aduse aminte îngrozit că ceasurile erau aproape două după-amiază. „Dar dacă ei au și izbutit până acum... un geamăt îi scăpă din piept... Ei bine, n-o să le meargă, o să vedem noi...” Se îmbrăcă la repezeală, puse mâna pe pană și trăgând o foaie de hârtie, ticlui următoarea epistolă:

„Stimate domn,
Iakov Petrovici!

Ori dumneata, ori eu, dar amândoi laolaltă - asta nu se mai poate! De aceea îți declar că dorința dumitale ciudată, ridicolă și totodată imposibilă de a apărea drept geamănul meu și de a te prezenta drept atare nu va duce decât la dezonorarea și înfrângerea dumitale totală. De aceea te rog, în interesul dumitale, să te dai în lături și să lași drum liber unor oameni cu adevărat nobili și care urmăresc scopuri cinstite. În caz contrar, sunt gata să recurg și la măsurile

cele mai drastice. Las pană din mână și aștept... De altfel, rămân gata la servicii și - la pistoale.

I. Goliadkin"

Terminând scrisoarea, eroul nostru își frecă energic mâinile. Apoi își puse mantaua, pălăria, deschise ușa cu cheia de rezervă și porni la serviciu. Ajunse la departament destul de repede, dar nu se hotărî să intre pentru că, într-adevăr, era prea târziu; ceasul domnului Goliadkin arăta două și jumătate. Dar o împrejurare probabil cu totul neînsemnată avu darul neașteptat să risipească unele îndoieli ale domnului Goliadkin: de după colțul clădirii departamentale apăru un omuleț zorit, cu fața congestionată, care, pe furiș, în mers de șobolan, se strecură prin ușă în vestibul. Era copistul Ostafiev, pe care domnul Goliadkin îl cunoștea prea bine, un om care în anumite împrejurări putea fi destul de util și care pentru o piesă de zece copeici era gata să facă orice. Cunoscând coarda sensibilă a lui Ostafiev și făcându-și socoteala că, după această escapadă pentru niște nevoi gustative stringente, devenise probabil și mai aplecat de a căpăta un bănuț, eroul nostru se hotărî să nu se zgârcească, se repezi și el pe peron și se strecură în urma lui Ostafiev în vestibul. Strigându-l pe nume, îl chemă cu aer misterios într-un colț discret, după o sobă mare de fier. Atrăgându-l acolo, eroul nostru începu să-l descoasă:

— Ia spune, drăguțule, cum e pe acolo, adică... mă înțelegi?...

— Ascult, domnule; să trăiți, domnule.

— Bine, bine, drăguțule; te voi răsplăti, dragul meu. Haide spune, dragă prietene!

— Despre ce mă întrebați?

Aci Ostafiev își duse mâna la gura care i se căscase ușor, nepoftită.

— Eu, ca să vezi, dragă prietene, eu... adică, să nu-ți închipui cumva... Andrei Filippovici e aici?...

— Aici, să trăiți.
— Și funcționarii toți sunt aici?
— Și funcționarii, ca de obicei, să trăiți.
— Și excelența-sa e aici?
— Și excelența-sa la fel, să trăiți.

Aici, copistul își duse iarăși mâna la gură ca să acopere un nou căscat, și se uită cam curios și ciudat la domnul Goliadkin. Cel puțin așa i se păru eroului nostru.

— Și nu se observă nimic deosebit, dragă prietene?
— Nu; nimic, să trăiți.
— Ceva în legătură cu mine, dragă prietene, n-a răsuflat cumva ceva pe-acolo, ceva care, mă rog... Hai? Ce zici? Dar numai așa... dragă prietene, mă-nțelegi?
— Nu, nu se aude nimic deocamdată.

Copistul își acoperi iarăși gura cu palma și iarăși îl privi cam ciudat pe domnul Goliadkin. Fapt este, că eroul nostru căuta acum să pătrundă gândurile lui Ostafiev, să descifreze pe fața lui dacă nu ascunde ceva ce nu vrea să-i spună. Și, într-adevăr, părea că fața lui Ostafiev ascunde ceva; cert era că Ostafiev devenea tot mai rezervat, mai dur, și nu mai arăta același interes viu pentru grijile domnului Goliadkin ca la începutul conversației. „În felul lui, cam are dreptate, gândi domnul Goliadkin, ce-i pasă lui de mine? Poate că a și ciupit ceva de la cei din tabăra adversă, de vreme ce a putut să se repeadă ca să-și satisfacă imperioasele cerințe. Ia să-i strecor ceva...” Domnul Goliadkin a înțeles că sosise momentul bacșișului.

— Ține, drăguță...
— Foarte mulțumesc, să trăiți.
— Și mai capeți.
— Porunciți, domnule.
— Chiar acum, îndată, mai capeți, iar după ce afacerea se încheie, îți mai dau încă pe atâta. Pricepi?

Copistul tăcea și, cum stătea în poziție de drepți, se uita țintă în ochii domnului Goliadkin.

— Ia spune acum: despre mine n-ai auzit nimic?...

— Mi se pare că, până în prezent… cum să spun… nimic deocamdată.

Ostafiev vorbea acum tărăgănat, ca și domnul Goliadkin, luând un aer întrucâtva misterios, mișcând din sprâncene, cu ochii în pământ, căutând să fie în tonul acestuia și, într-un cuvânt, silindu-se să justifice suma făgăduită, căci banii primiți îi considera câștigați definitiv și acoperiți prin efortul de până acum.

— Și nu se știe nimic?

— Deocamdată nu, să trăiți.

— Dar, ia ascultă… Nu cumva… se știe totuși?

— Pe urmă, firește, poate c-o să se știe, să trăiți.

„Semn rău!” gândi eroul nostru.

— Ține și asta, drăguță.

— Foarte mulțumesc, să trăiți.

— Vahrameiev a fost ieri pe aici?…

— A fost, să trăiți.

— Dar altcineva n-a mai fost?… Caută să-ți aduci aminte, dragul meu.

Copistul își scotoci un timp prin memorie, dar nu-și aminti nimic potrivit.

— Nu, altcineva n-a fost, să trăiți.

— Hm!

Urmă o pauză.

— Ascultă, frățioare, mai ține și asta, dar spune-mi tot, toate dedesubturile.

— Ascult, să trăiți.

Ostafiev era acum blând ca un mielușel: tot ce voise domnul Goliadkin.

— Ce zici, dragul meu, cam ce hram poartă el acolo?

— Păi, cum să vă spun, se pare că se poartă bine, răspunse copistul căscând ochii la domnul Goliadkin.

— Adică cum bine?

— Adică, așa, bine, să trăiți.

Aci Ostafiev ridică sprâncenele cu înțeles. De fapt el nu înțelegea absolut nimic și nu știa ce-ar mai putea să spună. „Semn rău!” gândi domnul Goliadkin.

— N-ai remarcat ceva special între ei și Vahrameiev?

— Totul e la fel ca și înainte, să trăiți.

— Ia gândește-te mai bine.

— Se zice că ar fi ceva, să trăiți.

— Și ce, anume?

Ostafiev își duse palmă la gură.

— N-a venit de acolo vreo scrisoare pentru mine?

— Păi, portarul Miheev s-a dus astăzi pe la Vahrameiev, la locuința lui, acolo, la nemțoaica dumnealor. Să mă duc să întreb dacă e nevoie.

— Fă-mi binele ăsta, dragul meu, pentru Dumnezeu!... Eu numai așa... să nu-ți închipui cumva cine știe ce, dragul meu; eu doar așa. Vezi de întreabă pe acolo, dragul meu, află dacă nu cumva se plănuiește ceva în legătură cu mine. Ce întreprinde el? Asta aș vrea să știu; să-mi afli toate astea, dragul meu, și te voi răsplăti pe urmă, dragul meu...

— Am înțeles, să trăiți; iar pe scaunul dumneavoastră s-a așezat astăzi Ivan Semionovici.

— Ivan Semionovici? Aha! Da? Zău?

— Andrei Filippovici i-a spus să se așeze acolo, să trăiți...

— Nu mai spune! Oare de ce? Vezi de află toate astea, dragul meu, pentru Dumnezeu, află toate astea - iar eu te voi răsplăti, dragul meu; asta aș vrea să știu... dar să nu-ți închipui cine știe, dragul meu...

— Am înțeles, am înțeles, să trăiți, mă întorc îndată. Dar dumneavoastră nu mai urcați la serviciu astăzi?

— Nu, dragul meu; am venit doar așa, am venit numai așa, să văd ce și cum, dragul meu; pe urmă te voi răsplăti, dragul meu.

— Am înțeles, să trăiți.

Copistul urcă repede și sârguincios scara, iar domnul Goliadkin rămase singur.

„Semn rău, gândi el. Nu-mi place, nu-mi place de loc! Cum văd, afacerea asta a noastră... nu prea merge bine! Ce-or fi însemnând toate astea? Ce-or fi însemnând aceste aluzii ale beţivanului bunăoară, şi cine şi-o fi vârât coada aici? Aha! Acum ştiu cine-mi umblă cu şoalda. Negreşit, aşa trebuie să fie. Au aflat probabil, şi l-au instalat... adică ce zic eu: l-au instalat! L-a instalat Andrei Filippovici; ei, dar de ce l-o fi instalat, şi în ce scop anume? Au aflat, probabil... Trebuie să fie mâna lui Vahrameiev. Adică, ce vorbesc eu: Vahrameiev; e prost ca noaptea Vahrameiev ăsta; se vede că toţi lucrează pentru dânsul, pentru mizerabilul acela pe care l-au şi montat în acest scop; ca să vezi, nemţoaica dracului, s-a plâns, păcătoasa! Am bănuit întotdeauna că toată intriga asta nu s-a iscat aşa, din senin, şi că toate bârfelile lor muiereşti şi băbeşti trebuie să ascundă ceva, negreşit; acelaşi lucru l-am spus şi lui Krestian Ivanovici, că, adică, s-au jurat să mă asasineze, moralmente adică, şi s-au agăţat de Karolina Ivanovna. Ehei, precum văd eu, sunt mari meşteri! Aici, domnule, e o mână de maestru la mijloc, şi nu Vahrameiev. Am spus-o de mult că Vahrameiev ăsta e un prost; dar acum... acum ştiu cine s-a pus în acţiune pentru ei toţi: intrusul acţionează, impostorul acţionează! Cu asta se ţine el şi cea mai bună dovadă este chiar succesul de care se bucură în societatea aleasă. Într-adevăr, grozav aş vrea să ştiu care este acum poziţia lui acolo... Cum o fi văzut la ei, acolo? De ce au recurs totuşi la Ivan Semionovici? Ce nevoie aveau, naiba să-i ia, de Ivan Semionovici? Ca şi cum nu s-ar fi putut găsi un altul. De altfel, pe oricare l-ar fi instalat, ar fi fost acelaşi lucru; ştiu însă că el, Ivan Semionovici, adică, mi s-a părut de mult cam suspect. Îl observam de mult: un bătrânel păcătos, un nesuferit; se zice că dă bani cu împrumut şi stoarce nişte dobânzi cămătăreşti. Dar cel ce trage toate sforile este ursul. El şi-a vârât coada în toată afacerea asta. Şi iată cum a început. La podul Izmailovski a început; de acolo se trage totul...” Aci domnul Goliadkin

schiță o strâmbătură, de parcă ar fi mușcat dintr-o lămâie, aducându-și aminte, probabil, de ceva foarte neplăcut. „Ei, dar nu-i nimic! gândi el. Ce naiba îmi tot bat capul cu asta? De ce o fi întârziind atâta Ostafiev? S-o fi întins la vorbă, sau l-o fi reținut careva pe-acolo? De altfel, nu e rău că am pus pe roate intriga asta și că, la rândul meu, acționez. Cât despre Ostafiev, e de ajuns să-i pun în palmă câțiva gologani, și ar fi în stare... l-am și câștigat de partea mea; dar poate că și ei îl au la mână... și-l folosesc și pe el în intriga asta. Are o privire cam suspectă... de lichea! Nu vrea să spună nimic, tâlharul! «Nu, nu-i nimic, zice, și foarte mulțumesc, adică: să trăiți, foarte mulțumesc», zice. Secătura!”

Se auzi zgomot de pași... Domnul Goliadkin se zgribuli și se trase repede după sobă. Cineva coborî scara și ieși în stradă. „Cine o fi plecând la ora asta?” se întrebă eroul nostru. După un minut, se auziră alți pași... Aci domnul Goliadkin nu mai putu să reziste și-și scoase vârful nasului de după meterez - îl scoase și se dădu îndată înapoi, de parcă cineva i-ar fi înțepat nasul cu un ac. De astă dată află cine a trecut: era chiar intrigantul, mizerabilul, mârșavul Goliadkin-impostorul. Mergea, ca de obicei, cu pasul lui mărunt, trepădat și ticălos, aruncând ușor în lături călcâiul piciorului drept, de parcă ar fi țintit să lovească pe cineva, ca un cal nărăvaș. „Canalia!” strecură printre dinți eroul nostru. De altfel, domnul Goliadkin n-ar fi putut să nu bage de seamă că această canalie ținea sub braț o imensă servietă verde - servieta excelenței-sale. „A primit iarăși o însărcinare specială”, gândi domnul Goliadkin, roșind și zgribulindu-se și mai tare de necaz. Nici nu apucă domnul Goliadkin-junior să treacă bine pe lângă domnul Goliadkin-senior, fără să-l observe, și răsunară pentru a treia oară niște pași; de data aceasta, domnul Goliadkin înțelese că sunt pași de copist. Într-adevăr, o siluetă de conțopist cu părul lins își vârî capul după sobă; dar nu era Ostafiev, ci un alt copist cu numele de Pisarenko. Domnul Goliadkin

rămase uluit. „De ce-o fi amestecând și pe alții în taina noastră? gândi eroul nostru. Ce barbarie! N-au nimic sfânt!”

— Ei, ce-ai să-mi spui, drăguțule? îl întrebă el pe Pisarenko. Cine te-a trimis, dragul meu?...

— Păi, în chestiunea dumneavoastră. Să știți că nu s-a primit încă nici o știre, de la nimeni. Când vine ceva, vă informăm, să trăiți.

— Dar Ostafiev?...

— Păi, să vedeți, dânsul n-a putut să vină, să trăiți. Excelența-sa a trecut până acum de două ori prin secție, nici eu nu prea pot să întârzii.

— Mulțumesc, dragul meu, mulțumesc... Să-mi spui numai...

— Nu pot, zău... Ne cheamă mereu... Dumneavoastră binevoiți să mai rămâneți aici și cum vine ceva privitor la chestiunea dumneavoastră, vă dăm de știre...

— Dar spune-mi, te rog...

— Scuzați-mă, n-am timp, bâigui Pisarenko, căutând să scape de domnul Goliadkin care îl apucase de haină; zău, nu pot. Binevoiți să mai stați puțin și o să vă dăm noi de știre.

— O clipă, o clipă, dragul meu! Numai o clipă! Uite ce este: ai aici o scrisoare, dragul meu; te voi răsplăti, scumpule.

— Ascult, să trăiți.

— Ai grijă s-o predai, dragul meu, domnului Goliadkin.

— Goliadkin?

— Da, scumpule, domnului Goliadkin.

— Bine; cum termin, o duc. Iar dumneavoastră rămâneți deocamdată aici. Nu vă vede nimeni...

— Așa, dragul meu; și să nu crezi cumva... Nu, nu stau aici ca să nu mă vadă cineva. Acum n-o să mai stau aici... Voi fi în ulicioara aceea. E o cafenea, te aștept acolo, și dacă se întâmpla ceva, să-mi dai de știre, să-mi spui tot, înțelegi?

— Am înțeles, să trăiți. Dați-mi drumul numai; înțeleg...

— Am să te răsplătesc, dragul meu! strigă domnul Goliadkin în urma lui Pisarenko, care, izbutind să scape, în sfârșit, zorea în sus pe scară... „Ca să vezi, ce ticălos e și ăsta; a devenit și el mai grosolan, gândi eroul nostru, strecurându-se tiptil de după sobă. E ceva la mijloc. E limpede... Mai întâi a fost așa și pe dincolo... De altfel se și grăbea; o fi având multă treabă. Și excelența-sa, care a trecut de două ori prin secție... Care să fie cauza?... Ei, dar nu-i nimic! Chiar așa, poate că într-adevăr, n-o fi nimic, o să vedem noi îndată..."

Domnul Goliadkin pusese mâna pe clanța ușii ca să iasă în stradă, când deodată se auzi în fața peronului huruitul cupeului excelenței-sale. Mai înainte ca domnul Goliadkin să-și fi revenit din uimire, portiera cupeului se deschise și domnul care se afla înăuntru sări pe peron. Nu era nimeni altul decât același domn Goliadkin-junior, care plecase în urmă cu zece minute. Domnul Goliadkin-senior își aduse aminte că locuința directorului se afla la doi pași. „A fost trimis cu vreo însărcinare specială", gândi eroul nostru. Între timp, domnul Goliadkin-junior, punând mâna pe impunătoarea servietă verde și pe niște mape cu hârtii, porunci ceva vizitiului, deschise ușa aproape împingându-l pe domnul Goliadkin-senior - prefăcându-se că nici nu-l observă și procedând deci înadins astfel, ca să-i facă în necaz - și urcă în fugă scara vestibulului. „Nu-i a bine!" gândi domnul Goliadkin. „Ca să vezi ce întorsătură a putut să ia afacerea noastră! Ce complicații, Dumnezeule!" Rămase câteva secunde nemișcat. În sfârșit, se hotărî. Fără a mai sta mult pe gânduri, cu zvâcniri de inimă și tremurând din toate mădularele, se repezi în urma prietenului său. „Fie ce-o fi; nici că-mi pasă! Doar sunt parte în afacerea asta!" își zicea el, în timp ce-și scotea pălăria, mantaua și galoșii în vestibul.

Când domnul Goliadkin apăru în secție, aproape se înserase. În birou nu mai erau nici Andrei Filippovici, nici

Anton Antonovici. Se duseseră amândoi în cabinetul directorului pentru a-și prezenta rapoartele; se mai știa că directorul, la rândul lui, se grăbea să meargă la excelența-sa. Profitând de împrejurare, la care se adăuga și faptul înserării și că, prin urmare, programul de serviciu se apropia de sfârșit, unii dintre funcționari, mai ales cei tineri, în clipa când eroul nostru intră în birou, se îndeletniceau cu un fel de inactivitate: adunați în grupuri, își petreceau timpul rămas pălăvrăgind, discutând, râzând, iar câțiva dintre cei mai tineri, adică cei mai nefuncționari dintre toți funcționarii, organizaseră discret o partidă de rișcă într-un colț, lângă fereastră. În virtutea regulilor de bună-cuviință și simțind în acel moment o nevoie stringentă de a-și atrage simpatii, domnul Goliadkin trecu pe la unul și altul, cu care se afla în relații mai bune, ca să-i salute etc. Dar colegii răspunseră cam ciudat la salutul domnului Goliadkin. Îl surprinse neplăcut mai ales atmosfera neobișnuită cu care a fost primit, un fel de rezervă, ba s-ar putea spune și rigiditate din partea tuturor. Nimeni nu-i întinse mâna. Unii îi răspunseră pur și simplu „bună ziua” depărtându-se apoi îndată; alții se mulțumiră doar să dea din cap, cineva se întoarse, prefăcându-se că nu l-a observat; în sfârșit, alții - și faptul acesta îi păru cel mai jignitor domnului Goliadkin - dintre tinerii cei mai nefuncționari, de fapt, niște băiețandri, care, după cum se exprimase pe bună dreptate domnul Goliadkin, nu știu decât să tragă chiulul și să ardă gazul degeaba jucând rișca și hoinărind fără nici un rost pe străzi și prin localuri - făcură treptat roată în jurul domnului Goliadkin, barându-i aproape complet drumul. Îl priveau cu toții cu o curiozitate ofensatoare.

Era, desigur, un semn rău. Domnul Goliadkin simți acest lucru și se pregăti cu înțelepciune să nu observe nimic. Deodată, o împrejurare cu totul neașteptată îl scoase, cum se spune, din făgașul său pe domnul Goliadkin dându-i, cum se spune, lovitura de grație.

În cercul tinerilor colegi care îl înconjuraseră, ca un făcut, și în clipa cea mai penibilă pentru domnul Goliadkin-senior răsări ca din pământ domnul Goliadkin-junior, vesel ca totdeauna, zâmbăreț și neastâmpărat ca totdeauna, într-un cuvânt: ghiduș, jovial, lingușitor și plin de haz, sprinten la vorbă și sprinten la picior ca întotdeauna, ca și mai înainte, ca și ieri, bunăoară. Rânjindu-se, izmenindu-se, arborând mereu același zâmbet care părea a spune tuturor „seară bună", se vârî, trepădând, în grupul de funcționari; unuia îi strânse mâna, pe altul îl bătu pe umăr, pe un al treilea îl îmbrățișă ușor, unui al patrulea îi explică pentru ce fusese chemat și trimis de excelența-sa, unde a fost, ce-a făcut și ce-a dres, ce a adus cu el; pe un al cincilea, probabil prietenul său cel mai bun, îl sărută pe buze - într-un cuvânt, totul se petrecu exact ca în visul domnului Goliadkin-senior. Câștigându-i pe toți, într-o clipă, de partea lui, împărțind lingușiri, temenele, complimente și glume hazlii, fiecăruia după gustul lui, după ce se pupă cât îi pofti inima cu toți, fie că era, fie că nu era nevoie, deodată, probabil din greșeală și fără să-l fi observat până atunci pe vechiul său prieten, domnul Goliadkin-junior îi întinse mâna și domnului Goliadkin-senior. Probabil tot din greșeală, dar apucând totuși să-l observe prea bine pe nesuferitul domn Goliadkin-junior, eroul nostru prinse bucuros mâna ce-i fusese întinsă atât de neașteptat și o strânse cu cea mai mare prietenie și cu un elan oarecum straniu, încercând un sentiment de gratitudine, înduioșat aproape până la lacrimi. Fie că a fost surprins și derutat de gestul oarecum spontan al dușmanului său nerușinat, fie că i-a lipsit prezența de spirit necesară, fie că a simțit și a înțeles în adâncul sufletului său halul de neajutorare în care ajunsese - e greu de spus. Cert este că domnul Goliadkin-senior, în carne și oase, nesilit de nimeni și în prezența atâtor martori, a strâns solemn mâna aceluia pe care îl considera dușmanul său de moarte. Care nu i-a fost însă mirarea, revolta și furia; care nu i-a fost groază și

rușinea, când adversarul și dușmanul său de moarte, nemernicul domn Goliadkin-junior, observând greșeala celui persecutat de el, greșeala omului nevinovat și înșelat de el cu atâta viclenie, fără pic de rușine, fără milă, îndurare sau mustrări de cuget, își smulse deodată, cu o nemaipomenită brutalitate și obrăznicie, mâna din mâna domnului Goliadkin-senior; ba o luă și scutură, de parcă și-ar fi murdărit-o cu ceva dezgustător; mai mult - scuipă într-o parte, însoțind mișcarea cu un gest din cele mai jignitoare; mai mult, își scoase batistă și pe loc, în fața tuturor, în modul cel mai nerușinat, își șterse degetele pe care i le ținuse, cu o clipă înainte, în mâna sa domnul Goliadkin-senior. Procedând astfel, domnul Goliadkin-junior, după obiceiul său ticălos, se uită înadins în jurul lui, ca să-i vadă toată lumea comportarea; privi, pe rând, în ochii fiecăruia, căutând, probabil, să le sugereze lucrurile cele mai defavorabile în legătură cu domnul Goliadkin. Părea că atitudinea dezgustătorului domn Goliadkin-junior stârnise indignarea tuturor funcționarilor din jur; până și tineretul superficial își manifestă nemulțumirea. Se iscă un murmur și larmă multă. Freamătul general nu putu să scape auzului domnului Goliadkin-senior; dar o glumă venită la repezeală și plasată abil de domnul Goliadkin-junior destrămă, spulberă până și ultimele speranțe ale eroului nostru, aplecând balanța iarăși în favoarea dușmanului său de moarte, în favoarea acestui netrebnic.

— Aveți în fața voastră pe un Faublas rus[36], domnilor; îngăduiți-mi să vi-l recomand pe tânărul Faublas! strigă pițigăiat domnul Goliadkin-junior cu obrăznicia-i caracteristică, trepădând și învârtindu-se printre funcționari și arătând cu degetul spre domnul Goliadkin-senior, rămas complet nemișcat, înmărmurit, dar și înfuriat la culme, totodată. „Hai să ne pupăm, bombonelule!” continuă nerușinatul cu o familiaritate revoltătoare, apropiindu-se de omul pe care-l jignise cu atâta perfidie. Gluma inutilului domn Goliadkin-junior părea că prinsese

unde trebuie, cu atât mai mult, cu cât ascundea o aluzie ticăloasă la o anumită împrejurare, ajunsă, probabil, de notorietate publică. Eroul nostru simți apăsarea grea a mâinii dușmanului pe umerii săi. De altfel se și hotărâse. Cu privirea scânteietoare, cu fața palidă, cu zâmbetul împietrit, se strecură prin mulțime și cu pași mărunți, împleticiți se îndreptă spre cabinetul excelenței-sale. În anticameră se întâlni față în față cu Andrei Filippovici, care tocmai ieșea de la excelența-sa și, cu toate că aici mai erau și numeroase alte persoane, cu totul străine în acea clipă pentru domnul Goliadkin, eroul nostru nici nu voi să bage în seamă acest lucru. Hotărât, cu tot curajul, aproape minunându-se el însuși și lăudându-se în sinea lui pentru ceea ce face, îl acostă direct, fără a pierde o clipă, pe Andrei Filippovici rămas uluit de acest atac neașteptat.

— Poftim!... Ce-i cu dumneata... Ce dorești? întrebă șeful secției, fără să-l asculte pe domnul Goliadkin, care apucase între timp să se poticnească în vorbă.

— Andrei Filippovici, eu... aș putea, Andrei Filippovici, să am imediat o convorbire între patru ochi cu excelența-sa? rosti răspicat și patetic eroul nostru, ațintind o privire din cele mai hotărâte asupra lui Andrei Filippovici.

— Poftim? Firește că nu!

Andrei Filippovici îl măsură din cap până în picioare pe domnul Goliadkin.

— O spun asta, Andrei Filippovici, pentru că văd că aici nimeni nici nu are de gând să demaște pe un impostor și un ticălos.

— Cu-u-um?

— Pe un ticălos, Andrei Filippovici.

— Și la cine, mă rog, binevoiești a te referi dumneata?

— La o anumită persoană, Andrei Filippovici. Eu, Andrei Filippovici, mă refer la o anumită persoană; sunt în dreptul meu... eu cred, Andrei Filippovici, că direcția trebuie să încurajeze asemenea imbolduri, adăugă domnul Goliadkin, evident ieșit din fire. Dumneavoastră, Andrei Filippovici...

vă dați seama, probabil, și singur, Andrei Filippovici, că este un imbold nobil și o dovadă de cea mai bună credință și intenție din partea mea - să consider pe superiorul meu ca pe un părinte al meu, Andrei Filippovici, consider, adică, pe superiorul binevoitor ca pe un părinte și-i încredințez întreaga mea soartă. Așa și pe dincolo, adică... să vedeți cum stau lucrurile...

Aci glasul domnului Goliadkin începu să tremure, fața i se roși și două lacrimi se prelinseră pe genele lui.

Andrei Filippovici îl ascultă uimit pe domnul Goliadkin și, fără să vrea, se dădu câțiva pași înapoi. Apoi privi neliniștit în juru-i... E greu de spus cum s-ar fi încheiat acest demers al domnului Goliadkin... Deodată, ușa cabinetului excelenței-sale se deschise și apăru excelența-sa în persoană, însoțit de câțiva funcționari superiori. Șeful departamentului fu urmat de toți cei prezenți în anticameră. Excelența-sa îl chemă pe Andrei Filippovici și discută cu el în mers câteva chestiuni de serviciu. Când își reveni, în sfârșit, și domnul Goliadkin, aproape toată lumea ieșise din anticameră. Intimidat, se aciuă sub aripa lui Anton Antonovici Setoșkin, care venea șontâcăit, în urma tuturor, cu o expresie severă și îngrijorată pe față, după cum i s-a părut domnului Goliadkin. „Am făcut-o boacănă și aici, își zise acesta, dar nu-i nimic."

— Sper, cel puțin, că dumneavoastră, Anton Antonovici, veți binevoi să mă ascultați și să examinați situația mea, zise el încetișor și cu același glas sugrumat ele emoție. Respins de toată lumea, mă adresez dumneavoastră. Nu m-am putut dumiri nici până acum, ce voiau să însemne cuvintele lui Andrei Filippovici, Anton Antonovici. Explicați-mi, dacă se poate...

— Totul se va explica la timpul potrivit, răspunse sever și răspicat Anton Antonovici, și, după cum i se păru domnului Goliadkin, cu aerul de a lăsa să se înțeleagă că Anton Antonovici nu dorește prelungirea conversației. Vei

afla la timp tot ce trebuie. Chiar astăzi vei fi încunoștințat oficial despre toate.

— Despre ce anume voi fi încunoștințat oficial, Anton Antonovici, și de ce numaidecât oficial? întrebă sfios eroul nostru.

— Noi, Iakov Petrovici, n-avem căderea să facem aprecieri asupra hotărârilor luate de șefi.

— Dar de ce șefii, Anton Antonovici, bâigui domnul Goliadkin speriat rău de tot, de ce e nevoie să intervină șefii? Nu văd nici un motiv ca să fie deranjați șefii, Anton Antonovici... Poate că vă referiți la cele întâmplate ieri, Anton Antonovici?

— Nu, nu-i vorba de cele întâmplate ieri; altceva șchiopătează la dumneata.

— Ce anume șchiopătează, Anton Antonovici? Mie mi se pare, Anton Antonovici, că la mine nu șchiopătează nimic.

— Dar cu cine voiai să unelteșți? îl întrerupse aspru Anton Antonovici pe bietul domn Goliadkin.

Domnul Goliadkin tresări și se făcu alb ca varul.

— Păi, Anton Antonovici, bâigui el abia auzit, dacă ne-am lua după calomniile dușmanilor noștri, fără să ascultăm și justificările celeilalte părți, atunci... bineînțeles, Anton Antonovici, atunci poate omul s-o și pățească, Anton Antonovici, cu totul nevinovat, să sufere fără nici o vină.

— Să zicem! Dar cum rămâne cu fapta dumitale necuviincioasă față de reputația unei tinere pline de virtuți, a cărei familie binecunoscută, respectată și onorată de toată lumea îți acordase ocrotire, copleșindu-te generos cu binefacerile ei?

— Dar ce anume faptă, Anton Antonovici?

— Poftim! Ai să mă întrebi, poate, și ce vină ai în purtarea dumitale față de cealaltă ființă, deși săracă și străină, dar de condiție onorabilă? Te pomenești că tot n-ai nimic de spus! Te-ai purtat cum trebuie?

— Dați-mi voie, Anton Antonovici... Binevoiți să mă ascultați, Anton Antonovici...

— Dar atitudinea dumitale perfidă și calomnia pe care ai născocit-o pe seama unei alte persoane - învinuirea unei alte persoane de niște fapte pe care le-ai săvârșit chiar dumneata? Ce zici? Cum se numește asta?

— Eu, Anton Antonovici, nu l-am dat afară, bâigui tremurând eroul nostru, și nici pe Petruška, adică pe servitorul meu, nu l-am îndemnat la așa ceva... El a mâncat pâinea mea, Anton Antonovici; s-a bucurat de ospitalitatea mea, adăugă eroul nostru cu aerul grav și cu atâta tulburare în glas, încât începu să-i tremure bărbia și-i veniră lacrimi în ochi.

— Asta o spui dumneata, Iakov Petrovici, că l-ai găzduit și că ți-a mâncat pâinea, răspunse rânjind Anton Antonovici pe un ton batjocoritor, ca o lovitură de cuțit în inima domnului Goliadkin.

— Dar permiteți-mi să vă întreb respectuos, Anton Antonovici, dacă excelența-sa cunoaște toată chestiunea aceasta?

— Bineînțeles! Acum însă, te rog să mă lași, nu prea am timp... Vei afla chiar astăzi totul.

— Vă rog, numai o clipă, Anton Antonovici.

— Vorbim mai târziu...

— Vă rog, Anton Antonovici; eu... să vedeți... ascultați-mă puțin și pe mine, Anton Antonovici... Nici nu mi-au trecut prin cap... cugetări din alea libere, Anton Antonovici; mă feresc de așa ceva, Anton Antonovici; eu sunt absolut dispus, în ce mă privește, și chiar purtam în cuget ideea...

— Bine, bine, am mai auzit asta...

— Nu, asta n-ați auzit-o, Anton Antonovici. E cu totul altceva, Anton Antonovici. E ceva frumos, credeți-mă, foarte frumos și o să vă facă plăcere să auziți... Purtam în cuget, după cum spuneam, următoarea idee, Anton Antonovici: că, uite, destinul a creat doi oameni absolut asemănători, iar șeful nostru generos și binevoitor, văzând în asta voia Domnului, i-a ocrotit pe cei doi gemeni. E ceva

foarte frumos, Anton Antonovici, vedeți cât de frumos este, Anton Antonovici, și că, în ceea ce mă privește, sunt departe de orice liberalism. Pentru mine, șeful meu generos și binevoitor e un adevărat părinte. Iată cum stă chestia, va să zică, excelență generoasă și binefăcătoare, care cu toată bunăvoința... adică... și un tânăr trebuie să capete serviciu... Dați-mi un sprijin, Anton Antonovici, luați-mi apărarea, Anton Antonovici... Căci eu nici gând... Anton Antonovici, pentru Dumnezeu, încă un cuvânt... Anton Antonovici...

Dar Anton Antonovici ajunsese departe de domnul Goliadkin... Eroul nostru nu mai știu nimic - nici unde se află, nici ce i se spune, nici ce face, nici ce i s-a întâmplat sau ce i se va mai întâmpla - atât de zguduit și copleșit era de tot ce auzise și ce văzuse.

Cu ochi imploratori, îl căuta pe Anton Antonovici prin mulțimea de funcționari, ca să se dezvinovățească mai bine în fața lui și să-i spună ceva foarte loial, cu totul înălțător și plăcut în ceea ce-l privea pe el... Treptat însă o lumină nouă începu să mijească în mintea tulbure a domnului Goliadkin; o lumină nouă, cumplită, care îl făcu să întrezărească dintr-o dată o perspectivă întreagă de circumstanțe absolut necunoscute lui până atunci și pe care nici nu le putea bănui... În același moment, eroul nostru, rămas cu totul aiurit, simți că cineva îi dă un ghiont. Întorcând capul, îl văzu alături pe copistul Pisarenko.

— O scrisoare, domnule.

— Așa!... Ai și fost acolo, dragul meu?

— Da de unde? Încă de dimineață la ora zece a fost adusă de Serghei Miheev, curierul; a adus-o de la locuința secretarului gubernial Vahrameiev.

— Foarte bine, drăguțule, foarte bine, te voi răsplăti, dragul meu...

Domnul Goliadkin vârî scrisoarea în buzunarul interior al hainei de uniformă pe care o încheie cu grijă la toți

nasturii; privind apoi în jurul său, constată cu surprindere că se găsea în vestibulul departamentului, în mijlocul funcționarilor, care, terminând serviciul, se îmbulzeau spre ieșire. Domnul Goliadkin nu numai că nu observase până atunci această împrejurare, dar nu observase și nu ținea minte nici cum s-a pomenit deodată cu mantaua îmbrăcată, în galoși și cu pălăria în mână. Toți funcționarii stăteau acum nemișcați într-o atitudine reverențioasă. Excelența-sa se oprise jos, la capătul scării, în așteptarea trăsurii care nu se știe din ce pricină zăbovea, și discuta cu însuflețire cu doi dintre consilierii săi și cu Andrei Filippovici. La o distanță cuviincioasă înapoia celor doi consilieri și a lui Andrei Filippovici stătea Anton Antonovici Setoșkin și alți câțiva funcționari care zâmbeau, văzând că excelența-sa a binevoit să glumească și să râdă. Funcționarii îngrămădiți sus pe scară zâmbeau și ei, așteptând ca excelența-sa să râdă iar. Nu zâmbea numai Fedoseici, portarul cel pântecos, care stătea în poziție de drepți cu mâna pe clanța ușii și își aștepta cu nerăbdare porția de plăcere cotidiană - aceea de a deschide cu un gest larg ușa și apoi, curbându-se într-o plecăciune adâncă, de a lăsa pe excelența-sa să treacă. Dar mai mult decât toți ceilalți părea că se bucură, simțindu-se în al șaptelea cer, nevrednicul și impertinentul adversar al domnului Goliadkin. Uitase în clipa aceea de prezența tuturor celorlalți funcționari, renunțase chiar la obiceiul său ticălos de a umbla în pași mărunți, trepădați, printre ei, ba uitase chiar să se lingușească pe lângă careva profitând de acest prilej favorabil. Era numai ochi și urechi, cu capul tras puțin între umeri, și cu bărbia împinsă înainte, rămăsese într-o imobilitate ciudată, ca să audă, probabil, cât mai bine, nelăsând să-i scape nimic, cu privirea ațintită la excelența-sa și numai din când în când mâinile, picioarele său capul tresăreau ciudat, convulsiv, abia perceptibil, trădând vibrațiile strunelor tăinuite ale sufletului său.

„Uită-te la el ce se mai sclifosește! gândi eroul nostru. Ce atitudine de trepăduș! Escrocul! Tare aș fi vrut să știu cum reușește el, prin ce anume reușește să parvină în societatea celor suspuși! Nici tu inteligență, nici tu caracter, nici tu studii, nici măcar bun-simț; are pur și simplu noroc, canalia! Când mă gândesc, Dumnezeule! Cum poate izbuti atât de repede un om să aibă trecere pe lângă toți! Și să vezi că tot așa o să meargă înainte, individul; aș putea să jur pe orice că ajunge departe, ticălosul; ajunge - cum să nu ajungă! Să vezi numai cum o să-i meargă de aci încolo! Aș mai vrea să aflu ce anume le șoptește el tuturor? Ce secrete poate să aibă cu toată omenirea asta, și despre ce anume vorbesc? Doamne! Ce n-aș da ca să pot și eu, oarecum... să mă dau bine pe lângă ei oarecum... că, adică, așa și pe dincolo, să-l rog, adică, pe dânsul... că adică, uite așa și pe dincolo, mă leg să nu mai fac; că, adică, îmi recunosc vina, sunt vinovat; iar un tânăr, excelența-voastră, trebuie să aibă un serviciu în vremea noastră; cât despre pocinogul meu, asemănarea aceea nenorocită nu mă încurcă de fel - așa să se știe! Și nici n-am de gând să protestez într-un fel oarecare și voi suporta totul umil și resemnat - uite așa! Ce-ar fi să procedez astfel?... Dar cum naiba aș face să priceapă, canalia, că de vorbă nu înțelege, degeaba i-aș spune; cum să-l conving, când este așa de îngust la minte și îndărătnic... Să încercăm totuși. Poate că îl prind într-un moment prielnic. Așadar, să încerc...”

Zăpăcit, deprimat și ros de neliniște, simțind că lucrurile nu pot rămâne așa, că se apropie clipa hotărâtoare, că trebuie, în orice caz, să se explice cu cineva, eroul nostru începu să se strecoare încetișor spre locul unde stătea nevrednicul și misteriosul său amic; dar în clipa aceea a tras la scară, huruind, trăsura mult așteptată a excelenței-sale. Fedoseici smuci de canatul ușii și, încovoindu-se până la pământ, lăsă să treacă excelența-sa. Cei adunați la scară se îmbulziră toți dintr-o dată spre ieșire și-l împinseră pe

domnul Goliadkin-senior, distanțându-l de domnul Goliadkin-junior. „N-ai să-mi scapi!” murmură eroul nostru încercând să răzbească prin mulțime și străduindu-se să nu scape din ochi pe cel urmărit. Treptat, mulțimea se risipi. Simțindu-se, în sfârșit, liber, eroul nostru se repezi ca fulgerul în urmărirea inamicului său.

Capitolul XI

Cu răsuflarea tăiată, domnul Goliadkin zbura de parcă ar fi avut aripi pe urma adversarului care se depărta cu repeziciune. Simțea într-însul un flux de energie formidabilă. Dar cu toată această năvală de energie clocotitoare, domnul Goliadkin putea fi sigur că în clipa aceea chiar și un biet țânțar - dacă în acel anotimp ar fi putut viețui la Petersburg o asemenea gânganie - ar fi fost în stare să-l frângă în două printr-o simplă atingere de aripă. Simțea că puterile îl lasă de tot și că e purtat de o forță cu desăvârșire străină, că mersul său nu-i aparține, că nu derivă din efortul picioarelor sale, care, dimpotrivă, i se taie becisnice, refuzând să-l mai servească. De altminteri, s-ar putea ca toate astea să se întoarcă spre bine. „Spre bine, sau cine mai știe cum, cugeta domnul Goliadkin, aproape sufocându-se de atâta alergătură; dar nu mai încape îndoială că totul e pierdut; că sunt definitiv pierdut, este un lucru hotărât, aprobat și semnat.” Și totuși, eroul nostru părea că învie din morți, ca unul ce a rezistat la o mare bătălie, cucerind o victorie, când izbuti să se agațe de poala mantalei adversarului său, care tocmai își săltase piciorul ca să urce într-o birjă oprită din mers. „Stimate domn! Stimate domn! strigă el în sfârșit nesimțitului domn Goliadkin-junior, surprins în atare poziție. Stimate domn, nădăjduiesc că...”

— Ba te rog să nu nădăjduiești nimic, răspunse evaziv insensibilul adversar al domnului Goliadkin, stând cu un picior pe scara trăsurii, încercând să salte piciorul suspendat în aer în interiorul trăsurii, păstrându-și echilibrul și căutând totodată din răsputeri să-și desprindă mantaua din mâna domnului Goliadkin-senior, care o prinsese de poală și trăgea cu toate puterile ce-i fuseseră hărăzite de natură.

— Iakov Petrovici! Numai zece minute...

— Scuză-mă, n-am când...

— Dar fii bun, te rog, Iakov Petrovici... Pentru numele lui Dumnezeu, Iakov Petrovici... că, adică, uite așa și așa... Să ne explicăm... Bărbătește... Doar o clipă, Iakov Petrovici!

— Dragul meu, înțelege că n-am vreme, răspunse cu o familiaritate impertinentă, afișând în același timp un aer de bunătate sufletească pseudonobilul adversar al domnului Goliadkin; cu altă ocazie, mă rog, din toată inima și cu sufletul deschis îți stau la dispoziție; dar acum, crede-mă, nu pot.

„Canalia!” gândi eroul nostru.

— Iakov Petrovici! strigă el disperat, eu nu ți-am fost dușman niciodată. Niște răuvoitori m-au ponegrit pe nedrept... În ce mă privește, sunt gata... Iakov Petrovici, dacă vrei, Iakov Petrovici, să intrăm chiar acum!... Și acolo, cu inima curată, așa cum ai spus foarte bine chiar acum, și în cuvinte sincere și generoase... Uite în cafeneaua asta: atunci totul se va lămuri de la sine - așa să știi, Iakov Petrovici! Atunci negreșit totul se va lămuri de la sine...

— La cafenea? Bine. N-am nimic împotrivă, să mergem la cafenea, dar cu o singură condiție, bombonelule, cu o singură condiție: ca acolo totul să se lămurească de la sine. Și așa, va să zică, drăguțule, zise domnul Goliadkin-junior, coborând din trăsură și bătându-l cu nerușinare pe umăr pe eroul nostru, prieten bun ce-mi ești; pentru tine, Iakov Petrovici, sunt gata și prin ulicioară (cum drept ai binevoit

să te exprimi adineauri, Iakov Petrovici). Ca să vezi ce șmecher, zău; ce și-a pus în gând, aia face cu omul! continuă falsul prieten al domnului Goliadkin, zâmbind mieros și învârtindu-se în jurul acestuia.

Ferită de larma străzilor zgomotoase, cafeneaua în care intrară cei doi domni Goliadkin era în acel moment complet goală. O nemțoaică durdulie apăru la tejghea de îndată ce răsună clopoțelul de la ușa de intrare. Domnul Goliadkin și nevrednicul său adversar trecură într-o cameră mai dosnică, unde un băiețandru cu fața buhăită și tuns chilug își făcea de lucru cu un braț de surcele, încercând să aţâțe focul amorțit în sobă. La comanda domnului Goliadkin-junior, li se servi ciocolată.

— Apetisantă muierușcă, zise domnul Goliadkin-junior făcând șiret cu ochiul către domnul Goliadkin-senior.

Eroul nostru roși și nu zise nimic.

— A, da; am uitat, scuză-mă. Cunosc gusturile dumitale. Nouă, domnule, ne plac nemțoaicele subțirele și finuțe; noi, adică, suflete candid ce ești, dragă Iakov Petrovici, noi amândoi ne prăpădim după nemțoaicele finuțe și zvelte, care, de altfel, nu sunt lipsite și de unele atribute plăcute; stăm la ele cu chirie, le punem moralitatea la încercare; pentru *Bier*-supă și *Milch*-supă le dăruim inimile noastre și iscălim tot felul de angajamente - iată cum suntem noi, *Faublas* ce ești, trădătorule!

Domnul Goliadkin-junior debită toate acestea cu o repeziciune uimitoare, făcând astfel o aluzie absolut nelalocul ei, și foarte perfidă, de altfel, la o anumită persoană de sex feminin, învârtindu-se ca un titirez în jurul domnului Goliadkin, zâmbindu-i amabil, manifestând în felul acesta falsa lui prietenie și bucurie pentru această întâlnire. Observând însă că domnul Goliadkin-senior nu este chiar atât de prost și nici atât de lipsit de cultură și de maniere alese, încât să creadă tot ce spune, omul acesta mârșav hotărî să-și schimbe tactica și să discute pe șleau. După ce își rosti aluzia murdară, falsul domn Goliadkin

încheie prin a-l bate pe respectabilul domn Goliadkin-senior pe umăr cu o nerușinare și familiaritate revoltătoare, ba, nemulțumindu-se cu atât, se lansă în niște glume cu totul inadmisibile într-o societate de oameni binecrescuți, intenționând să-și repete gestul insolent de adineauri, adică încercând, cu toată rezistența și strigătele de protest ale domnului Goliadkin-senior, revoltat la culme, să-l ciupească de obraz. Față de această insolență, eroul nostru se aprinse, se înfurie și înghiți... de altfel, numai deocamdată.

— Este limbajul dușmanilor mei, răspunse el, în sfârșit, cu voce tremurătoare, dar stăpânindu-se totuși cu înțelepciune.

În același timp, eroul nostru aruncă pe furiș o privire îngrijorată spre ușă. Era limpede că domnul Goliadkin-junior se afla într-o dispoziție excelentă și era, probabil, gata de orice șotii și glume nepermise într-un local public și, de fapt, reprobate de toate regulile bunei-cuviințe, dar mai ales într-o societate selectă.

— Mă rog, în cazul acesta, cum doriți, răspunse cu răceală domnul Goliadkin-junior la afirmația domnului Goliadkin-senior și puse pe masă ceașca goală pe care o golise cu o lăcomie indecentă. În cazul acesta, n-am de ce să-mi pierd vremea cu dumneata, deși. Ei, cum o mai duci, Iakov Petrovici?

— Un singur lucru aș vrea să știi, Iakov Petrovici, răspunse calm și cu demnitate eroul nostru, că nu te-am dușmănit niciodată.

— Hm... Dar Petruška? Se pare că Petruška îl cheamă, nu-i așa? El ce mai face? Ca de obicei?

— Și el e că de obicei, Iakov Petrovici, răspunse cam surprins domnul Goliadkin-senior. Nici nu știu ce să spun, Iakov Petrovici... În ce mă privește... eu din toată inima și cu sinceritate, Iakov Petrovici, mă înțelegi, Iakov Petrovici...

— Da, mă rog. Dar și dumneata știi prea bine, Iakov Petrovici, începu cu voce calmă, cu inflexiuni domnul Goliadkin-junior, afișând un aer demn, plin de tristețe, căință și regret. Știi și dumneata că vremurile sunt grele... Să luăm, bunăoară, cazul dumitale, Iakov Petrovici; ești un om cu scaun la cap și ai să judeci drept, strecură domnul Goliadkin-junior, lingușindu-l dezgustător pe domnul Goliadkin-senior. Viața nu-i o glumă, o știi și dumneata, Iakov Petrovici, încheie cu tâlc domnul Goliadkin-junior, străduindu-se să-și dea o aparență de om inteligent și cult, capabil să discute probleme dintre cele mai complexe.

— În ce mă privește, Iakov Petrovici, răspunse cu însuflețire eroul nostru, în ce mă privește, vorbind fără ocolișuri - pentru care am un total dispreț - vorbind cinstit și cu toată îndrăzneala, într-un limbaj sincer și ales, punând lucrurile pe tapet în chipul cel mai onorabil, trebuie să-ți spun deschis și să afirm cu toată tăria, Iakov Petrovici, că sunt în fața dumitale cu inima absolut curată - ceea ce o știi și dumneata, Iakov Petrovici; o eroare de ambele părți - orice se poate întâmpla - judecata opiniei publice, părerea mulțimii lingușitoare... Îți vorbesc sincer, Iakov Petrovici, orice se poate întâmpla. Și-ți mai spun, Iakov Petrovici, dacă stăm să judecăm bine, dacă privim lucrurile dintr-un punct de vedere superior și nobil, ți-o spun cu tot curajul, ți-o spun fără falsă pudoare, Iakov Petrovici, aș fi fericit chiar să-ți mărturisesc că am greșit, aș fi fericit să recunosc acest lucru. O știi și dumneata, doar ești un om inteligent și nobil pe deasupra... Fără nici o jenă, fără falsă pudoare, sunt gata s-o recunosc... conchise cu demnitate și mărinimie eroul nostru.

— Soarta, destinul! Iakov Petrovici... Dar să lăsăm asta, murmură cu un oftat domnul Goliadkin-junior. Să folosim mai bine puținele clipe ale întâlnirii noastre pentru o discuție mai utilă și mai plăcută, așa cum se cuvine între doi colegi... Nu știu cum se face, zău, dar n-am avut

prilejul să schimb nici două vorbe cu dumneata în tot timpul acesta... Dar nu sunt eu de vină, Iakov Petrovici...

— Și nici eu, îl întrerupse cu însuflețire eroul nostru, nici eu! Inima îmi spune, Iakov Petrovici, că nu sunt eu de vină dacă s-a întâmplat așa. Nu ne rămâne decât să învinuim soarta, Iakov Petrovici, adăugă domnul Goliadkin-senior pe un ton pe deplin împăciuitor.

Vocea-i începuse treptat să se moaie și să vibreze.

— Ei, dar cum îți mai merge cu sănătatea? rosti cu glas mieros cel în rătăcire.

— Tușesc puțin, răspunse și mai mieros eroul nostru.

— Păzește-te. Astăzi bântuie tot felul de molimi, nu este greu să faci o anghină; mărturisesc că și eu am început să port și flanelă.

— Într-adevăr, Iakov Petrovici, e așa de ușor să faci anghină pe o vreme ca asta... Iakov Petrovici! zise după o scurtă tăcere eroul nostru. Iakov Petrovici! Îmi dau seama că am greșit... Păstrez amintirea duioasă a clipelor fericite pe care le-am petrecut împreună sub acoperișul meu sărăcăcios, dar îndrăznesc să afirm, ospitalier...

— Deși în scrisoarea dumitale mi-ai adresat cu totul alte cuvinte, rosti oarecum cu reproș și pe bună dreptate (de altfel, numai în această singură privință pe bună dreptate) domnul Goliadkin-junior.

— Iakov Petrovici! Recunosc, am greșit... Îmi dau seama acum că am greșit în cele ce am spus în această nefericită scrisoare, Iakov Petrovici. Mi-e rușine să mă uit în ochii dumitale, Iakov Petrovici, poate că n-ai să mă crezi... Dă-mi această scrisoare s-o distrug în fața dumitale, Iakov Petrovici, sau, dacă nu se mai poate, te implor, dă-i un sens contrariu, înțelege-o cu totul invers, adică într-un sens prietenesc, dând un sens opus tuturor cuvintelor mele din această scrisoare. Am greșit. Iartă-mă, Iakov Petrovici. Am fost cu totul... am greșit amarnic, Iakov Petrovici.

— Cum ai spus? întrebă cu aer cam absent și nepăsător vicleanul amic al domnului Goliadkin-senior.

— Spuneam că am greșit total, Iakov Petrovici, și că, în ceea ce mă privește, absolut fără nici un fel de pudoare falsă...

— Bine, bine! Foarte bine că ai greșit, răspunse sec domnul Goliadkin-junior.

— M-am gândit chiar, la un moment dat, Iakov Petrovici, adăugă cu însuflețire eroul nostru, cuprins de o nobilă pornire, fără să observe perfidia cumplită a falsului său prieten, mi-a venit în cap ideea, că, uite cum se întâmplă, adică, să fie creați doi oameni absolut asemănători...

— Aha! E ideea dumitale!...

În aceeași clipă, domnul Goliadkin-junior, cunoscut prin netrebnicia lui, se ridică de pe scaun și puse mâna pe pălărie. Fără să observe nici acum înșelăciunea, se ridică și domnul Goliadkin-senior, zâmbind sincer și încrezător pseudo-prietenului său, însuflețit de aceeași pornire cinstită de a-i spune vorbe bune, de a și-l apropia și de a lega astfel o nouă prietenie...

— Adio, excelență! strigă deodată domnul Goliadkin-junior.

Eroul nostru tresări, observând pe fața inamicului său o expresie bachică și numai ca să scape de el vârî în mâna întinsă a nerușinatului două degete ale mâinii drepte; aici, însă... aici neobrăzarea domnului Goliadkin-junior întrecu orice măsură. Prinzând degetele domnului Goliadkin-senior și strângându-le mai întâi, nerușinatul își permise să repete chiar aci, în văzul domnului Goliadkin, gluma necuviincioasă de dimineață. Orice măsură a răbdării omenești ajunsese la capăt...

Celălalt își vârî în buzunar batistă cu care își șterse mâna, când domnul Goliadkin-senior izbuti să-și vină în fire și se repezi în urmă-i în sala vecină, unde după ticălosul său obicei se grăbise să dispară dușmanul lui neîmpăcat. Acesta se postase cu aerul cel mai nevinovat în fața tejghelei și înfuleca la pateuri; în același timp, cu un calm absolut, ca un om cumsecade, făcea curte cofetăriței

nemțoaice. „Nu se poate în fața unei doamne”, își zise eroul nostru și se apropie de tejghea, abia stăpânindu-și tulburarea care îl cuprinsese.

— Să știi că muierușca asta nu-i de loc de lepădat! Ce zici? își reluă glumele deplasate domnul Goliadkin-junior, contând, probabil, pe răbdarea fără margini a domnului Goliadkin. Nemțoaica cea dolofană se uita, la rândul ei, la cei doi clienți cu niște ochi inexpresivi, neînțelegând, probabil, o boabă rusește și zâmbind cu amabilitate. La auzul cuvintelor nerușinatului domn Goliadkin-junior, eroul nostru roși până în vârful urechilor, și, nemaiputându-se stăpâni, se repezi asupră-i cu intenția vădită de a-l sfâșia și a scăpa de el o dată pentru totdeauna. Dar domnul Goliadkin-junior, după obiceiul său ticălos, o și luase din loc și ajunsese într-o clipă pe peronul de la intrare. După un moment de firească buimăceală, domnul Goliadkin-senior își recăpătă cumpătul și se repezi în urma ofensatorului său, care tocmai era gata să urce în trăsura ce-l aștepta, fiind angajată, probabil, încă dinainte. În același timp, nemțoaica cea dolofană, văzând că cei doi clienți o șterg fără să plătească, scoase un țipăt strident și agită din răsputeri clopoțelul de pe tejghea. Eroul nostru se întoarse aproape din zbor, aruncă pe tejghea banii pentru el și pentru nerușinatul acela, fără a mai cere restul și, cu toată această zăbavă, izbuti tot așa, din zbor, să-l ajungă pe adversar. Agățându-se de aripa trăsurii din toate puterile sale, eroul nostru alergă un timp pe-alături de trăsură, încercând să se cațere în ea, cu toată opoziția domnului Goliadkin-junior, care căuta să-l respingă. Între timp, birjarul se străduia cu tot zelul să-și îndemne mârțoaga, dându-i ghes și cu biciul, și cu hățurile, și cu piciorul, încât aceasta o luă pe neașteptate la galop, mușcându-și zăbala și zvârlind la fiecare trei pași din picioarele dinapoi, după năravul ei păcătos. În cele din urmă, eroul nostru izbuti totuși să se cațere în trăsură; se postă în fața adversarului său, proptit cu spatele de birjar

și cu genunchii în genunchii nerușinatului, iar cu mâna dreaptă îl prinse cu putere de gulerul jerpelit de blană pe imoralul și înverșunatul său dușman.

Un timp, cei doi dușmani au mers așa, în tăcere. Eroul nostru respira adânc și gâfâit, abia trăgându-și sufletul; drumul era desfundat și trăsura îl sălta la fiecare hurducătură, punându-l în primejdia de a-și frânge gâtul. Iar pe deasupra, adversarul său cel crunt tot nu se dădea încă bătut și căuta din răsputeri să-l arunce în noroi. Pe lângă toate acestea, se nimerise și o vreme tare păcătoasă. Ningea și fulgii mari de zăpadă se încăpățânau, la rândule, să pătrundă neapărat sub mantaua descheiată a adevăratului domn Goliadkin. Prin pânza deasă din jur nu se vedea nimic. Cu greu își putea da seama încotro și pe ce străzi gonea trăsura... Domnul Goliadkin avu senzația că se petrece cu el ceva foarte cunoscut, că mai trăise ceva asemănător. O clipă încercă să-și reamintească dacă nu presimțise aceasta chiar ieri... văzând așa ceva în vis, bunăoară... Aici exasperarea lui atinse ultimul grad. Proptindu-se cu toată greutatea în dușmanul său neîmpăcat, începu să strige. Dar strigătul i se stingea pe buze... O clipă, domnul Goliadkin uită de toate, zicându-și că ceea ce se petrece nu înseamnă de fapt nimic, că totul se petrece într-un chip oarecum inexplicabil, că ar fi de prisos și n-ar avea nici un rost să protesteze, că orice protest ar fi cu totul inutil... Deodată însă și chiar în momentul când eroul nostru ajunsese la această concluzie, o mișcare imprudentă, pricinuită de o hurducătură puternică, răsturnă cu totul cursul afacerii. Domnul Goliadkin se rostogoli din trăsură ca un sac de făină recunoscând pe bună dreptate în momentul căderii că se pripise, într-adevăr, și că nu era încă momentul potrivit ca să se înfurie într-atât. Ridicându-se, în sfârșit, înțelese că ajunseseră undeva la destinație; trăsura se oprise în mijlocul unei curți și eroul nostru putu să-și dea seama, de la primă privire, că era curtea casei în care locuia Olsufi

Ivanovici. În aceeași clipă, îl zări pe amicul său urcând treptele peronului de la intrare. În culmea disperării, se repezi să-l ajungă din urmă pe inamic, dar, tot spre norocul său, își luă seama la timp. Fără a uita să-i plătească birjarului, domnul Goliadkin fugi în stradă și o luă la goană de-a lungul trotuarului. Ningea la fel ca înainte, cu fulgi mari și deși; în juru-i era aceeași pâclă umedă și întunecoasă. Eroul nostru nu mergea în pas zorit sau în fugă, ci pur și simplu zbura, răsturnând totul în cale - țărani, femei, copii și, la rândul său, sărea la o parte, ferindu-se cât putea de acești țărani, femei și copii. În jurul și în urma lui se auzeau strigăte speriate, țipete, exclamații... Dar părea că domnul Goliadkin nu-și dă seama de nimic și că nici nu-i mai pasă de nimic... Se dezmetici, de altfel, abia lângă podul Semionovski și numai datorită faptului că aici izbutise să răstoarne deodată două precupețe cu tarabele lor și, o dată cu ele, se rostogolise și el pe jos. „Nu-i nimic, gândi domnul Goliadkin, totul se poate încă aranja spre bine” și vârî mâna în buzunar, voind să le despăgubească cu o rublă de argint pe cele două precupețe pentru turtă dulce, merele, mazărea și diferite alte mărfuri împrăștiate. Deodată o nouă rază de lumină își croi drum prin mintea tulbure a domnului Goliadkin; dăduse în buzunar peste scrisoarea ce-i fusese înmânată în dimineața aceea de către conțopist. Amintindu-și de un tractir cunoscut undeva prin apropiere, alergă într-acolo; se așeză grăbit la o măsuță luminată de o lumânare de seu și, fără a da nici o atenție ospătarului care venise să ia comanda, rupse sigiliul și începu să citească uluit următoarea scrisoare:

„Suflete nobil și om pururea drag inimii mele, care ai suferit atâtea pentru mine!

Sufăr cumplit și sunt pierdută - salvează-mă! Un clevetitor, un intrigant, un om cunoscut prin comportarea lui mizerabilă, m-a prins în mreje și m-a nenorocit! Am

cedat! Dar el îmi este odios, pe când tu!... Au făcut totul ca să ne despartă, scrisorile mele către tine au fost interceptate - și toate acestea le-a făcut omul acela imoral, profitând de însușirea lui cea mai bună - asemănarea cu tine. În orice caz, poate să nu fie cineva frumos, dar să te cucerească prin inteligența sa, prin profunzimea sentimentelor, prin eleganța manierelor... Sunt pierdută! Vor să mă mărite fără voia mea și cel mai mult stăruie pentru aceasta părintele meu, binefăcătorul meu, consilierul de stat Olsufi Ivanovici, favorizând intențiile omului care vrea, probabil, să profite de poziția și relațiile mele în societatea selectă... Dar hotărârea mea este neclintită și protestez prin toate puterile ce mi-au fost hărăzite de natură. Așteaptă-mă în cupeul tău astăzi, la orele nouă precis, în fața ferestrelor locuinței lui Olsufi Ivanovici. O să avem iarăși o petrecere la care va fi prezent și frumosul locotenent. Voi ieși și ne vom lua zborul. Mai există și alte servicii de stat unde un om poate să aducă foloase patriei sale. În orice caz, te conjur, dragul meu, să-ți amintești că inocența este tare prin însuși faptul că este inocență. Și acum, la revedere, și așteaptă-mă în cupeu în dreptul ușii de la intrare. Mă voi arunca în brațele tale ocrotitoare în noaptea aceasta fix la ora două.

A ta până la ultima suflare
Klara Olsufievna”

După citirea scrisorii, eroul nostru rămase câteva clipe înmărmurit. Cu sufletul răscolit, extrem de tulburat, alb ca varul, măsură de câteva ori încăperea în lung și în lat, ținând scrisoarea deschisă în mână. Ca o culme a nenorocirii, în tulburarea lui nemărginită, eroul nostru nici nu observă că devenise în clipa aceea obiectul atenției exclusive a tuturor mușteriilor localului. Ținuta lui dezordonată, emoția nestăpânită, mersul, sau, mai bine zis, alergătura prin local, gesticulația dezordonată, poate că și cele câteva cuvinte stranii aruncate în vânt fără să-și dea

seama - toate acestea produseră probabil asupra celor de față o impresie extrem de nefavorabilă domnului Goliadkin. Până și ospătarul începu să-l privească bănuitor. Revenindu-și, eroul nostru băgă de seamă că stă în picioare în mijlocul încăperii, cu privirea ațintită în modul cel mai nepoliticos asupra unui bătrânel cu înfățișarea foarte respectabilă, care, după ce mâncase și se închinase în fața icoanei, se așezase iar la locul său și acum, la rându-i, nu-și mai lua ochii de pe chipul domnului Goliadkin. Eroul nostru își roti privirea prin sală și băgă de seamă că toată lumea nu-l slăbea din ochi, privindu-l cu o funestă suspiciune. Deodată un militar în retragere, cu guler roșu la haină, ceru cu glas tunător să i se aducă *Buletinul poliției*[37]. Domnul Goliadkin tresări și simți cum îi năvălește sângele în obraz: întâmplător, lăsând privirea în jos, constată cu surprindere că toată îmbrăcămintea sa era într-un hal nepermis nici măcar acasă, necum într-un local public. Încălțămintea, pantalonii și toată partea stângă erau pline de noroi, bentița pantalonului drept era ruptă, iar redingota sfâșiată în mai multe locuri. Deprimat la culme, eroul nostru se apropie de masa la care se așezase și citise scrisoarea și atunci văzu apropiindu-se ospătarul cu o expresie cam ciudată pe față, insolentă și amenințătoare totodată. Pierzându-și cumpătul și complet deznădăjduit, eroul nostru se apucă să examineze masa la care stătea. Pe masă se aflau o mulțime de farfurii rămase de la altcineva, un șervet murdar și un tacâm de curând folosit. „Cine o fi mâncat aici? se întrebă eroul nostru. Nu cumva eu? Totul este cu putință! Am mâncat fără să bag de seamă; ce să fac acum?” Ridicând ochii, domnul Goliadkin văzu iar lângă el pe ospătar care se pregătea să-i spună ceva.

— Cât am de plată, amice? întrebă eroul nostru cu glas tremurător.

Un râs zgomotos izbucni în jurul domnului Goliadkin; zâmbi și ospătarul. Domnul Goliadkin înțelese că și de astă

dată dăduse în gropi, spunând cine știe ce prostie. În fața acestei situații, se simți atât de jenat, încât trebui să-și vâre mâna în buzunar ca să-și scoată batista pentru a întreprinde măcar ceva și a nu rămâne nemișcat; dar spre surprinderea sa și a tuturor celor de față, în loc de batistă, scoase un flaconaș cu medicamentul prescris acum patru zile de Krestian Ivanovici. „Medicamentele de la aceeași farmacie”, trecu prin capul domnului Goliadkin... Dar tresări brusc și abia se stăpâni să nu scoată un țipăt de groază. O lumină nouă licări în capul lui... Lichidul tulbure, respingător, de culoare roșietică sclipi în reflexe sinistre sub ochii domnului Goliadkin... Sticluța îi scăpă din mână și se sparse. Eroul nostru scoase un țipăt și sări doi pași înapoi, ferindu-se de lichidul vărsat... Tremura din tot corpul și o sudoare rece îi acoperi fruntea și tâmplele. „Va să zică, mi-e viața în primejdie!” Întregul local se ridică în picioare; se produse o agitație și o hărmălaie nemaipomenite; toată lumea se înghesui în jurul domnului Goliadkin; toți îi vorbeau domnului Goliadkin, toți îl întrebau ceva, unii apucându-l chiar de mâini. Dar eroul nostru stătea încremenit și mut: nu vedea, nu auzea, nu simțea nimic... apoi, deodată, se smulse din locu-i, se repezi spre ieșire, dând la o parte pe oricine încerca să-l oprească și se prăbuși aproape în nesimțire în prima birjă ce ieșise înainte, și pe care o oprise, cerând să fie dus acasă în goană mare.

În vestibulul apartamentului său dădu peste Miheev, curierul departamental, care ținea un plic oficial în mână. „Știu, dragul meu, știu totul, zise cu vocea stinsă și tristă eroul nostru sleit de puteri, e un plic oficial...” În plic, într-adevăr, găsi ordinul semnat de Andrei Filippovici prin care era somat să predea colegului său Ivan Semionovici toate lucrările pe care le avea în seama sa. Luând plicul și vârând în mâna curierului o monedă de zece copeici, domnul Goliadkin intră în apartament unde îl găsi pe Petrușka adunându-și lucrurile și hainele într-o boccea, cu

gândul, probabil, de a-l părăsi pe domnul Goliadkin și de a se muta la Karolina Ivanovna, care îl chemase în locul lui Evstafi.

Capitolul XII

Petrușka intră în mers legănat, nepăsător, cu mișcări voit degajate și cu mâna solemnă a slugii eliberate de orice obligații. Era limpede că-și pusese ceva în gând, că se simțea pe deplin în dreptul său și în situația de om absolut dinafară, adică aflat acum în serviciul altcuiva, în orice caz, și nicidecum în situația de până acum de servitor al domnului Goliadkin.

— Ei, bine, dragul meu, începu eroul nostru gâfâind. Cât e ceasul, dragul meu?

Petrușka trecu în tăcere în cămăruța de alături, apoi se întoarse și pe un ton destul de degajat anunță că orele sunt aproape șapte și jumătate.

— Foarte bine, dragul meu, foarte bine. Uite ce, dragul meu... Dă-mi voie să-ți spun, dragul meu, că acum, între noi, se pare că totul s-a sfârșit.

Petrușka tăcea.

— Și acum, după ce că totul s-a sfârșit între noi, spune-mi, te rog, deschis, ca unui prieten, pe unde mi-ai umblat, măi frățioare?

— Pe unde să umblu? Pe la oameni cumsecade.

— Știu, știu asta, dragul meu. Întotdeauna am fost mulțumit de tine, dragul meu, și am să-ți dau și o recomandare corespunzătoare... Ei, și cum, te-ai aranjat la ei acum?

— Ce era să fac, domnule? Știți și dumneavoastră. Bineînțeles, un om cumsecade n-o să te îndemne la rău.

— Știu, dragul meu, știu. Numai că, în ziua de astăzi, mai rar se găsesc oameni cumsecade, dragul meu; prețuiește-i, dragul meu. Ei, și cum e pe la ei?

— Păi, cum să fie... Numai că eu, domnule, nu mai pot să stau în serviciul dumneavoastră; știți doar și dumneavoastră.

— Știu, dragul meu, știu; îți cunosc osârdia și vrednicia; mi-am dat seama de toate astea, dragul meu. Eu, dragul meu, te respect. Eu știu să respect un om de treabă și cinstit, chiar dacă este servitor.

— De, așa este! De-alde noi, firește, știți și dumneavoastră, caută unde-i mai bine. Așa e de când lumea. Ce să-i faci! Știut este, domnule, că fără sprijinul unui om cumsecade e greu să răzbești.

— Bine, bine, dragul meu; îmi dau seama... Poftim banii care ți se cuvin și recomandarea. Acum să ne îmbrățișăm frățește și să ne luăm rămas bun... Am să te rog totuși să-mi mai faci un serviciu, un ultim serviciu, zise domnul Goliadkin pe un ton solemn. Mă înțelegi, dragul meu, unui om i se poate întâmpla orice. Nenorocirea, dragul meu, pătrunde și în palatele aurite, și n-ai cum să te ascunzi de ea. Doar știi, dragul meu, că eu, dacă nu mă înșel, am fost totdeauna bun cu tine...

Petrușka tăcea.

— Mi se pare că am fost totdeauna bun cu tine, dragul meu... Ei, ia să vedem, ce lenjerie avem noi acum, dragul meu?

— Păi, toată lenjeria e aici. Șase cămăși de pânză; trei perechi ciorapi, patru plastroane; o flanelă groasă; două perechi de izmene. Știți și dumneavoastră, asta-i tot. Eu, domnule, din lucrurile dumneavoastră, nu m-am atins de nimic... Eu, domnule, păzesc avutul stăpânului meu ca ochii din cap. Eu față de dumneavoastră, domnule, cum să spun... se știe doar... Și nu am păcătuit cu nimic... Asta niciodată, domnule; o știți și dumneavoastră, domnule...

— Te cred, dragul meu, așa este. Dar nu despre asta e vorba, dragul meu; mă înțelegi, ce vreau să spun, dragul meu...

— Cum să nu, domnule? Înțeleg prea bine. Uite, când am fost în serviciul generalului Stolbneakov, când mi-a dat drumul, că pleca la Saratov... că avea acolo o moșie...

— Stai, dragul meu, nu-i vorba de asta; nici gând... Să nu-ți închipui cumva că eu, dragul meu...

— Păi, se știe. De-alde noi, știut este, e ușor să-i ponegrești. De mine au fost mulțumiți toți, oriunde am stat. Și miniștri, și generali, și senatori, și conți. La cine n-am stat: la prințul Svinciatkin, la colonelul Pereborkin, la generalul Nedobarov. Veneau des la moșia stăpânilor mei. Se știe...

— Așa este, prietene, așa este; foarte bine, dragul meu, foarte bine. Uite că plec și eu acum, dragul meu... Fiecare cu drumul lui, dragul meu, și niciodată nu se știe pe ce drum nimerește. Și acum, dragul meu, ajută-mă să mă îmbrac; să nu uiți să pui și uniforma... cealaltă pereche de pantaloni, cearșafurile, păturile, pernele...

— Le fac balot?

— Da, dragul meu, da; mai bine un balot... Cine știe ce i se poate întâmpla omului. Ei, și acuma, dragul meu, du-te și adă-mi un cupeu...

— Un cupeu?...

— Da, dragul meu, un cupeu mai încăpător și tocmește-l pe un timp mai îndelungat. Să nu-ți închipui cumva, dragul meu, că...

— Plecați departe?

— Nu știu, dragul meu, nici asta nu știu. Cred că ar trebui să pui și pilota aceea de puf. Tu ce zici, dragul meu? Am toată nădejdea în tine, dragul meu.

— Păi, plecați chiar acuma?

— Da, dragul meu, da! Așa sunt împrejurările... Ca să vezi cum se întâmplă câteodată, dragul meu, ca să vezi cum se întâmplă...

— Păi, știut este, domnule; uite, la noi la regiment tot așa s-a întâmplat cu un locotenent; de la un moșier... a răpit...

— A răpit?... Cum adică, dragul meu? Tu...

— Cum am spus, a răpit-o și la o altă moșie s-au cununat. Totul fusese pregătit dinainte. A fost trimisă și o poteră după ei; dar s-a amestecat răposatul prinț și a împăcat lucrurile...

— S-au cununat, zici? Păi... tu cum de știi, dragul meu? De unde ai aflat, dragul meu?

— Păi cum să nu știu, ce mare lucru! Gura lumii, domnule. Am aflat și noi, domnule, noi știm tot... De, cu cine nu se întâmpla! Numai că aș vrea să vă spun acum, domnule, să-mi dați voie să v-o spun așa, în prostia mea de slugă, domnule, dacă a ajuns treaba până aici, apoi să v-o spun deschis, domnule: aveți un dușman, un rival, domnule, un rival tare, așa să știți...

— Știu, dragul meu, știu; o știi și tu, dragul meu... Așadar, am toată nădejdea în tine. Cum e mai bine să facem acum, dragul meu? Ce sfat îmi dai?

— Păi cum să fie, domnule, de vreme ce dumneavoastră acum ați apucat, ca să spunem așa, pe drumul acesta, domnule, atunci o să fie nevoie să cumpărați câte ceva - să zicem, niște cearșafuri, perne, o altă pilotă pentru un pat dublu, o plapumă bună - s-ar putea găsi câteva lucruri de astea la vecina noastră de jos: e târgoveață, domnule; are o scurteică bună, de vulpe; ați putea s-o vedeți și s-o cumpărați, se poate merge și acum. Ar fi nevoie acum, domnule, de o scurteică; cu fața de atlaz, căptușită cu blană de vulpe...

— Bine, bine, dragul meu; dacă zici tu, sunt și eu de acord, dragul meu, îmi pun toată nădejdea în tine, toată nădejdea, dragul meu; fie și o scurteică, dragul meu... numai grăbește-te, te rog, grăbește-te! Pentru Dumnezeu, fă-o cât mai repede! Cumpăr și scurteică, numai, te rog, cât mai repede! A rămas puțin până la ora opt, te rog,

dragul meu, cât mai repede! Grăbește-te, grăbește-te, dragul meu!...

Petrușka lăsă nelegat balotul cu rufe, perne, plăpumi, cearșafuri și tot felul de boarfe pe care le adunase la un loc, și ieși în fugă din odaie. Între timp, domnul Goliadkin scoase repede scrisoarea ca s-o mai recitească - dar nu fu în stare. Punându-și mâinile în cap, se sprijini uimit de perete. Nu era în stare să se gândească la nimic, nici să întreprindă ceva; nu înțelegea ce se petrece cu el. În sfârșit, văzând că vremea trece, iar Petrușka nu mai apare cu scurteica, domnul Goliadkin decise să meargă el singur. Deschizând ușa spre vestibul, auzi jos, la intrare, o larmă neobișnuită, discuții, exclamații... Câteva vecine flecăreau, strigau, discutau ceva cu multă însuflețire - ce anume, știa prea bine domnul Goliadkin. Se auzi glasul lui Petrușka; apoi niște pași.

„Doamne! Toată lumea o să dea buzna aici!" gemu domnul Goliadkin, frângându-și mâinile deznădăjduit și alergă înapoi în camera sa, unde se prăbuși aproape fără simțire pe divan, îngropându-și fața în pernă. Zăcu un timp așa, apoi sări în picioare și, fără să-l mai aștepte pe Petrușka, își puse galoșii, mantaua, pălăria, vârî în buzunar portofelul și coborî în fugă scara. „Nu trebuie nimic, nu trebuie nimic, dragul meu! Mă descurc eu și singur, fac totul singur. Deocamdată nu-i nevoie de tine, și poate că între timp lucrurile se vor aranja cum e mai bine", murmură domnul Goliadkin adresându-se lui Petrușka pe care-l întâlni pe scară; apoi fugi în curte și de acolo în stradă; inima i se strângea dureros în piept; tot nu se hotărâse încă... Ce să facă, cum să procedeze, cum să procedeze în acest moment atât de critic...

— Poftim! Ce mă fac acum, Dumnezeule? Și ce nevoie era de toate astea! strigă el, în sfârșit, în culmea deznădejdii, mergând șontâcăit pe stradă încotro vedea cu ochii. Ce nevoie era de toate astea? Căci dacă nu se întâmpla asta, tocmai asta, lucrurile s-ar fi aranjat în bine;

dintr-o dată, dintr-o lovitură, dintr-o singură lovitură hotărâtă, energică, bine pregătită s-ar fi aranjat totul. Pot să pun mâna în foc că s-ar fi aranjat! Știu și cum anume s-ar fi aranjat. Iată cum ar fi decurs totul: aș fi spus, prin urmare, că, adică, așa și pe dincolo, dar eu, domnul meu, fie-mi îngăduit s-o spun, n-am încotro; că, adică, în afaceri nu se procedează așa; că, adică, domnul meu, stimate domn, nu se procedează așa, și impostorii nu au la noi șanse de izbândă; impostorul, domnul meu, este un om, ca să zic așa, nevrednic și care nu aduce nici un folos patriei. Înțelegi dumneata? Adică, înțelegi dumneata asta, stimate domn?! Uite, cam așa, prin urmare... Deși, adică, ce spun eu... căci nu e de loc așa, dar de loc nu este așa... O cam încurc eu, guguman ce sunt! Sinucigaș ce sunt! Că, adică, sinucigașule, nu-i de loc așa... Poftim, acum, om depravat ce ești, poftim cum se procedează!... Ei bine, ce mă fac eu acum? Ce trebuie să fac, de pildă, acum, în cazul acesta? La ce mai sunt bun acum? La ce mai ești bun, omule, te întreb, la ce, Goliadkin ce ești; nepricopsitule, nevrednicule! Și acum, ce trebuie să fac? Să caut o trăsură, asta trebuie să fac; ia un cupeu, adică, și prezintă-te la locul stabilit, ca să nu ne udăm cumva piciorușele... Și cine și-ar fi putut închipui așa ceva? Cum se poate așa ceva, domnișoară, cum se poate așa ceva, scumpă domnișoară! Și când te gândești că e o fată cu creștere aleasă! Virtutea întruchipată! Bravo, n-am ce zice! M-ai uimit, domnișoară, pur și simplu, m-ai uimit!... Și toate astea din pricina unei educații imorale; după ce am văzut și am înțeles atâtea, văd că toate astea se întâmplă numai din pricina imoralității. În loc s-o ia din copilărie cu toată strictețea... ba și cu nuielușa câteodată, ei o îndoapă cu bomboane și cofeturi, cu tot felul de dulciuri, ba și bătrânul însuși, coșcogea om cu situație, îi dă nas cu răsfățul: că, adică, așa și pe dincolo, splendoarea mea, bucuria mea, ești cea mai frumoasă și câte și mai câte, că, adică, o să te mărit cu un conte!... Și uite că le-a arătat ce poate, și-a dat

arama pe față; le-a jucat festa: a dat cărțile pe față, că, adică, ăsta-i jocul meu! În loc s-o țină acasă, tânără cum este, au dat-o la pension, la o *madame* franțuzoaică, la o emigrantă *Falbalas* oarecare[38]; și uite că a învățat acolo fel de fel de la emigranta aia *Falbalas* - și uite că acum lucrurile s-au întors cum s-au întors. Că, adică, poftește de te bucură! Că, adică, să mă aștepți cu trăsura-cupeu la ora cutare sub fereastră și să-mi cânți spaniolește o romanță sentimentală; și te aștept, adică, pentru că știu că mă iubești, și să fugim împreună, și să ne adăpostim într-o colibă. În definitiv, nici nu e permis așa ceva; căci, stimată domnișoară, dacă e vorba că lucrurile au ajuns până acolo - nici nu e permis așa ceva, chiar și legile interzic ca o fată cinstită și nevinovată să fie răpită din casa părintească fără voia părinților! Dar, la urma urmelor, de ce și pentru ce? Ce rost ar avea toate astea? Să se fi măritat, acolo, cu cine se cuvine, cu omul pe care i l-a hărăzit soarta, și pace! Eu nu sunt decât un biet slujbaș; s-ar putea să-mi pierd și slujba din pricina asta; s-ar putea să fiu dat și în judecată din pricina asta, domnișoară! Așa să știi! Dacă n-ai știut-o până acum. Și numai nemțoaica e de vină; ea trage sforile. De la vrăjitoarea asta pornesc toate; ea este capul răutăților. Pentru că au calomniat și au ponegrit un om, pentru că au născocit despre el o bârfeală josnică, o minciună ticăloasă, din îndemnul lui Andrei Filippovici, de-aia s-au întâmplat toate astea. Altminteri, cum de-ar fi amestecat și Petrușka aici? Ce-l privesc toate astea pe dânsul? De ce-și bagă nasul, nemernicul, în toată treaba asta? Ba nu, domnișoară, nu pot, în nici un caz nu pot, în nici un caz... Iartă-mă, dar nu pot. Va trebui cumva să mă scuzi de data aceasta. De la dumneata au pornit toate, domnișoară, nu de la nemțoaică, nu de la vrăjitoare, ci numai de la dumneata; pentru că vrăjitoarea este o femeie de treabă, pentru că vrăjitoarea nu are nici o vină, ci numai dumneata, domnișoară, ești vinovată - așa să știi! Dumneata, domnișoară, dumneata mă târăști în cloaca

clevetirilor... Pe mine... un om care și așa se pierde, un om care dispare prin el însuși, din cauza lui însuși, și nu este în stare să se țină în frâu pe el însuși, nu este stăpân nici pe propriile sale fapte - ce vorbă mai poate fi aici despre nuntă! Și cum se vor termina toate astea? Cum se vor aranja? Mult aș da să aflu acest lucru!”

Așa cugeta în disperarea lui nemărginită eroul nostru. La un moment dat, venindu-și în fire, constată că se află undeva pe Liteinaia. Era un timp groaznic: lapoviță, ninsoare și ploaie - exact ca în noaptea aceea de neuitat, în ceasul nefast de la miezul nopții, când începuseră toate nenorocirile domnului Goliadkin. „Numai în voiaj de nuntă nu poți pleca pe o vreme ca asta! gândea domnul Goliadkin, scrutând cerul pâclos - prăpăd, nu alta... Doamne, Dumnezeule! Unde găsești acum o trăsură, de pildă? N-o fi punctulețul acela negru din colț, un cupeu? Ia să vedem! Să cercetăm... Doamne, Dumnezeule!” se frământa eroul nostru, îndreptându-și pașii slabi și nesiguri spre locul unde i se păruse că se zărește un cupeu. „Ba, uite ce am să fac: mă duc, cad la picioarele lui, dacă se poate, și îl rog umil. Că, adică, așa și pe dincolo, îmi încredințez soarta în mâinile dumneavoastră, ca un șef bun ce sunteți; că, adică, excelența-voastră, ocrotiți și oblăduiți un om; căci așa și așa, adică, uite cum stă chestia, o faptă potrivnică legilor; nu mă lăsați pradă nenorocirii, sunteți pentru mine ca un părinte, nu mă lăsați... salvați-mi demnitatea, onoarea, numele și prenumele... de un ticălos, de un imoral și pervers, salvați-mă... El e altcineva, excelența-voastră, iar eu sunt altcineva; el e bașca socoteală și eu sunt bașca socoteală; credeți-mă, excelența-voastră, că eu sunt altul, un om întru totul diferit; că, adică, așa să se știe. Că adică, nu mai pot suferi să semăn cu el; faceți rectificarea cuvenită, binevoiți a da ordin să se facă rectificarea cuvenită - să fie anulată această substituire arbitrară și strigătoare la cer... ca exemplu pilduitor pentru oricine și pentru toate timpurile,

excelența-voastră. Sunteți pentru mine ca un părinte; un șef, bineînțeles, un șef ocrotitor și oblăduitor trebuie să încurajeze asemenea porniri... Ar fi și un gest cavaleresc. Că, adică, sunteți pentru mine un șef ocrotitor, un adevărat părinte și-mi încredințez soarta în mâinile dumneavoastră și nu voi ieși din cuvântul dumneavoastră, îmi încredințez soarta... și mă retrag din toate... Precum că să se știe!”

— Ascultă, prietene, ești birjar?

— Birjar...

— Am nevoie de un cupeu, pentru o seară întreagă...

— Mergeți departe?

— Pentru toată seara, pentru toată seara; oriunde va fi nevoie, dragul meu, oriunde va fi nevoie.

— Vreți să mergeți afară din oraș?

— Da, dragul meu; poate că și afară din oraș. Nu sunt nici eu încă sigur, dragul meu, n-aș putea să-ți spun precis, dragul meu. Căci, să vezi, dragul meu, poate că lucrurile se aranjează spre mai bine. Știi doar, dragul meu...

— Știu, domnule, așa este; deie Domnul fiecăruia.

— Așa, dragul meu, așa; îți mulțumesc, dragul meu; ei, și cât o să mă coste, dragul meu?...

— Plecați acum?

— Da, chiar acum, adică nu, ai să aștepți într-un anumit loc... N-ai să aștepți prea mult, dragul meu...

— Păi, dacă mă luați pentru o seară întreagă, vă costă cel puțin șase ruble. Altcum nu se poate pe o vreme ca asta...

— Bine, dragul meu, bine; îți mai dau ceva și pe deasupra. Așadar, du-mă chiar acum, dragul meu.

— Poftiți, urcați-vă; dați-mi voie să îndrept aici puțin; poftiți. Încotro porunciți?

— Spre podul Izmailovski, dragul meu.

Birjarul se cățără pe capră și îndemnă cele două mârțoage numai pielea și osul - pe care cu greu izbuti să le despartă de lada cu fân - și o luă spre podul Izmailovski. Deodată însă, domnul Goliadkin trase de sfoară, opri

cupeul și îl rugă cu glas implorator să întoarcă din drumul spre podul Izmailovski și s-o ia pe o altă stradă. Birjarul coti pe o altă stradă și după vreo zece minute cupeul tocmit de domnul Goliadkin se opri în fața casei în care locuia excelența-sa. Domnul Goliadkin coborî, îl rugă stăruitor pe vizitiu să-l aștepte, apoi, cu inima pierită, urcă scara la etaj, trase de firul clopoțelului, ușa se deschise și eroul nostru se văzu în vestibulul excelenței-sale.

— Excelența-sa e acasă? îl întrebă domnul Goliadkin pe fecior.

— Cine sunteți dumneavoastră? întrebă feciorul, măsurându-l din cap până în picioare.

— Eu sunt, dragul meu, eu sunt... Goliadkin, funcționar, în gradul de consilier titular, consilierul titular Goliadkin, că, adică, am venit așa și pe dincolo, pentru explicații...

— Așteptați; nu se poate așa...

— Dragul meu, eu nu pot să aștept: vin într-o chestiune importantă, care nu suferă nici o amânare...

— Dar din partea cui veniți? Aveți vreo scrisoare?

— Ba nu, dragul meu, vin personal... Anunță-mă, dragul meu, că, așa și pe dincolo... pentru explicații. Îți voi mulțumi pentru asta, dragul meu...

— Nu e voie. Am ordin să nu primesc pe nimeni; excelența-sa are musafiri. Poftiți mâine dimineață, la ora zece...

— Dar te rog, anunță-mă, dragul meu; nu pot, mi-e cu neputință să mai aștept... Altfel, vei avea de dat socoteală, dragul meu...

— Ce atâta vorbărie, du-te și anunță; doar n-o să ți se tocească ciubotele! zise un alt fecior care ședea tolănit pe o bancă, fără să scoată o vorbă până atunci.

— Deștept mai ești! Am ordin să nu primesc, ai înțeles! Audiențele pentru dumnealor sunt numai dimineața.

— Anunță. Doar n-o să-ți cadă limba!

— Eu pot să anunț, și nici limbă n-o să-mi cadă. Dar dacă am ordin să nu dau drumul la nimeni, înțelegi, am ordin! Intrați în anticameră.

Domnul Goliadkin trecu în anticameră; pe masă era o pendulă. Constată că era ora opt și jumătate. I se strânse inima de îngrijorare. Era gata să renunțe, să se întoarcă, dar în clipa aceea auzi glasul tunător al feciorului deșirat, care, oprindu-se în pragul încăperii de alături, anunță cu glas tare numele domnului Goliadkin. Ce gâtlej! gândi eroul nostru cuprins de negrăită tristețe... - Cel costa să spună simplu: că, adică, așa și pe dincolo, a venit prea plecat pentru explicații - că, adică... binevoiți să-l ascultați... Dar așa, a stricat totul, mi-a zădărnicit tot planul; dar să zicem... poate că nu-i nimic...” De altfel, nu prea a mai avut timp să-și continue reflecțiile, căci feciorul s-a întors, spunându-i „poftiți” și l-a condus pe domnul Goliadkin în cabinetul excelenței-sale.

Când trecu pragul cabinetului în care fusese poftit, eroul nostru nu mai văzu nimic, ca și cum ar fi orbit. Apoi deslușì ca prin ceață două-trei siluete și apucă să-și spună doar atât: „oaspeți, probabil”. În cele din urmă, eroul nostru izbuti totuși să vadă mai limpede steaua de pe fracul negru al excelenței-sale, apoi își plimbă privirea și peste frac și, în sfârșit, își recăpătă capacitatea contemplării totale...

— Ce este? auzi el glasul atât de binecunoscut al superiorului său.

— Consilierul titular Goliadkin, excelență.

— Vorbește!

— Am venit să mă explic...

— Poftim?... Cum?...

— Așa. Că, adică, așa și pe dincolo, am venit să mă explic, excelența-voastră...

— Da... Cine ești dumneata?...

— Do-do-domnul Goliadkin, excelența-voastră - consilier titular.

— Și ce vrei să-mi spui?

— Că adică, așa și așa, sunteți pentru mine ca un părinte. Mă retrag de bunăvoie din cauză, și vă rog să mă apărați împotriva dușmanului - așa!

— Ce-ai spus?...

— Se știe...

— Ce se știe?

Domnul Goliadkin amuți; bărbia începuse să-i tremure...

— Ei?

— Am crezut că o să fie cavalerește, excelența-voastră... că, adică, așa e cavalerește și sunteți pentru mine ca un părinte... Că adică, așa și așa, vă cer ocrotire, cu la... crimi în ochi vă... vă rog, și că asemenea por... niri tre... buie... în... în... curajate...

Excelența-sa întoarse capul, iar eroul nostru, timp de câteva secunde, nu mai văzu nimic.

I se tăiase respirația... Se înăbușea. Nu mai știa unde se află... se simțea copleșit de rușine și de o tristețe apăsătoare. Și nu mai știu ce a urmat după aceea. Revenindu-și, eroul nostru constată că excelența-sa discuta cu musafirii săi pe un ton mai ridicat. Pe unul dintre oaspeți domnul Goliadkin îl recunoscu îndată: era Andrei Filippovici. Pe celălalt interlocutor nu-l cunoștea; deși i se păru o figură oarecum cunoscută. Era un bărbat în vârstă, înalt, voinic, cu sprâncene stufoase și favoriți impresionanți, cu o privire expresivă. La gât purta o decorație, iar în gură ținea o țigaretă. Necunoscutul fuma și, fără a scoate țigara din gură, dădea din cap cu importanță, aruncând câte o privire spre domnul Goliadkin. Domnul Goliadkin se simți jenat; își întoarse privirea în altă parte și atunci zări încă un vizitator foarte ciudat. În pervazul ușii pe care până atunci eroul nostru o socotise oglindă, cum i se mai întâmplase și altădată - apăru *el*, se știe cine: cunoscutul său foarte apropiat, amicul domnului Goliadkin. Într-adevăr, domnul Goliadkin-junior se afla în camera alăturată și scria de zor; acum, terminând probabil, venea cu niște hârtii subsuoară; se

apropie de excelența-sa și, cu multă abilitate, așteptând să fie observat numaidecât, reuși să intervină și el în discuție, postându-se respectuos în spatele lui Andrei Filippovici și oarecum în umbra necunoscutului cu țigara în gură. Părea că domnul Goliadkin-junior urmărea cu mult interes discuția la care asista în acest moment, căci dădea din cap cu importanță, își schimba mereu locul în pași mici, trepădați, căuta mereu privirea excelenței-sale, implorând parcă permisiunea să spună și el o vorbă. „Canalia!” gândi domnul Goliadkin și, fără voie, făcu un pas înainte. În răstimp, generalul se întoarse și, oarecum nehotărât, se apropie de domnul Goliadkin.

— Bine, bine; poți să te retragi. Voi cerceta cazul dumitale, iar acum dau poruncă să fii condus...

Generalul se uită întrebător la necunoscutul cu favoriți stufoși. Acesta dădu din cap în semn de aprobare.

Domnul Goliadkin simți fără greș că este considerat și tratat cu totul într-alt fel decât s-ar fi cuvenit și decât merita el în realitate; că nu este privit așa cum trebuie. „Oricum, trebuie să mă explic, gândi el, că, adică, așa și pe dincolo, excelența-voastră...” Cum își lăsase, zăpăcit, privirea în jos, zări spre surprinderea sa nemărginită pe încălțămintea excelenței-sale o pată destul de albă, destul de măricică. „Să fi crăpat oare?” se întrebă domnul Goliadkin. Dar imediat făcu descoperirea că ghetele excelenței-sale nu erau crăpate, ci aveau niște luciri puternice - fenomen cu totul explicabil prin faptul că încălțămintea era de lac și răsfrângea razele de lumină. „Asta se cheamă *reflex*, gândi eroul nostru, dar această expresie este uzitată mai ales în atelierele pictorilor; unii mai numesc aceste sclipiri *racursuri luminoase*.” Aci domnul Goliadkin ridică privirea și înțelese că e momentul să vorbească, pentru că altminteri lucrurile puteau lua o întorsătură nefavorabilă... Eroul nostru făcu un pas înainte.

— Adică, așa și pe dincolo, excelența-voastră, zise el, în secolul nostru impostorii n-au nici o șansă de izbândă.

Generalul nu răspunse nimic, ci trase cu putere firul clopoțelului. Eroul nostru mai înaintă un pas.

— El este un om ticălos și pervers, excelența-voastră, zise eroul nostru pierzându-și de tot cumpătul și tremurând de frică, și în același timp arătând cu degetul, cu multă îndrăzneală și hotărâre pe nevrednicul său geamăn, care tocmai trepăda în jurul excelenței-sale; că, adică, mă refer la o anumită persoană cunoscută.

Aceste cuvinte ale domnului Goliadkin avură darul de a provoca o animație generală. Andrei Filippovici și persoana necunoscută dădură din cap aprobator; excelența-sa trăgea energic de firul clopoțelului, chemând servitorii. Iar domnul Goliadkin-junior, la rândul său, făcu un pas înainte.

— Excelența-voastră, zise el, vă rog respectuos să-mi îngăduiți și mie o vorbă.

Glasul domnului Goliadkin-junior răsună foarte hotărât; se simțea evident absolut în dreptul său.

— Îngăduiți-mi să vă întreb, începu el, anticipând prin sârguința sa răspunsul excelenței-sale și adresându-se de data aceasta domnului Goliadkin; îngăduiți-mi să vă întreb, în fața cui vă permiteți să vorbiți astfel? În fața cui vă aflați, în cabinetul cui vă aflați?...

Domnul Goliadkin-junior părea extrem de tulburat; era roșu la față de indignare și mânie, iar ochii i se umpluseră de lacrimi.

— Domnii Bassavriukov! anunță cu glas tunător lacheul apărut în ușa cabinetului.

„O familie cunoscută de nobili, originari din Ucraina”, reflectă domnul Goliadkin, simțind în același timp că cineva, cu un gest prietenesc, și-a pus mâna pe umerii săi și totodată o altă mână i s-a proptit în spate; nemernicul geamăn al domnului Goliadkin trepăda înainte-i, arătând drumul, și astfel eroul nostru își dădu seama că este împins spre ușa impresionant de mare a cabinetului excelenței-sale. „Exact ca la Olsufi Ivanovici”, gândi el și se pomeni în

vestibul. Întorcând capul, văzu în preajma sa pe cei doi lachei ai excelenței-sale și pe geamănul său.

— Mantaua, mantaua, mantaua, mantaua prietenului meu! Mantaua celui mai bun prieten al meu! se agita nemernicul, smulgând din mâna unuia dintre lachei mantaua și aruncând-o, pentru o și mai cruntă și mai ticăloasă bătaie de joc, pe capul domnului Goliadkin. Încercând să scape de mantaua astfel aruncată, domnul Goliadkin-senior auzi clar râsetele celor doi lachei. Dar fără să mai asculte și fără să mai fie atent la tot ce se petrece în juru-i, el părăsi vestibulul și se pomeni pe scara luminată. Domnul Goliadkin-junior se ținu după el.

— Adio, excelență! strigă el în urma domnului Goliadkin-senior.

— Ticălosule! strigă, la rândul său, eroul nostru cu totul ieșit din fire.

— Fie și ticălos...

— Desfrânatule...

— Fie și desfrânat... așa răspundea onestului domn Goliadkin necinstitul său adversar și, după obiceiul său ticălos, se uita de sus, din capul scării, țintă în ochii domnului Goliadkin, ca și cum l-ar fi îndemnat să mai continue.

Eroul nostru nu mai avu altă soluție decât să scuipe de scârbă și să fugă afară; zdrobit și copleșit cum era, nu mai știu nici cine și nici cum îl urcase în cupeu. Venindu-și în fire, înțelese că trăsura înaintează de-a lungul Fontankăi. „Va să zică, spre podul Izmailovski?” gândi domnul Goliadkin... Aci eroul nostru ar fi vrut să mai cugete la un lucru foarte important, dar n-a mai fost chip; părea să fie vorba de ceva atât de îngrozitor, încât ar fi fost imposibil de explicat... „Nu-i nimic!” își zise eroul nostru și-și continuă drumul spre podul Izmailovski.

Capitolul XIII

...Vremea arăta semne de îndreptare. Într-adevăr, ninsoarea, care până atunci căzuse în fulgi mari, apoși și deși, începu să se răărească și la urmă încetă cu totul. Se mai însenină, și pe cer apărură ici-colo stele sclipitoare. Dar pe stradă era zloată, noroi, și atmosfera rămânea umedă și înăbușitoare, mai cu seamă pentru domnul Goliadkin, care și așa abia mai sufla. Mantaua pătrunsă de apă îi apăsa mădularele cu o umezeală aburită, neplăcută; greutatea ei îl dărâma, picioarele îi erau și așa de mult istovite. Un tremur febril îi scutura neîncetat corpul - îl treceau fiori reci, înțepători; extenuarea răzbea din trupu-i vlăguit într-o sudoare rece, de om bolnav, încât domnul Goliadkin uită de data aceasta să mai repete cu acest prilej nimerit și cu fermitatea și hotărârea ce-l caracterizau, fraza lui preferată, că s-ar putea ca totul să se aranjeze deodată cum e mai bine, într-un fel sau într-altul, negreșit. „De altfel, nimic deosebit deocamdată!”, adăugă eroul nostru cu toată convingerea și cu optimismul său din totdeauna, ștergând picăturile reci care i se prelingeau pe față de pe borurile pălăriei sale rotunde, îmbibată de apă. Adăugând că, deocamdată, nu era încă nimic deosebit, eroul nostru încercă să se așeze pe un buștean mai gros, care zăcea lângă stiva de lemne din curtea lui Olsufi Ivanovici. Nu era cazul, bineînțeles, să se gândească la serenade spaniole și scări de mătase; trebuia să-și găsească totuși un colțișor mai retras, fie chiar și nu prea călduros, dar cât de cât comod și ferit de priviri indiscrete. Îl tenta mult, în treacăt fie spus, locșorul acela din antreiașul de serviciu al locuinței lui Olsufi Ivanovici, unde stătuse două ceasuri încheiate, pe la începutul acestei istorisiri adevărate, între dulapul cel mare și draperiile vechi, în mijlocul a tot felul de boarfe și vechituri casnice netrebuincioase. Trebuie spus că și acum domnul Goliadkin stătea și aștepta mai bine de două ore încheiate

în curtea lui Olsufi Ivanovici. Dar colțișorul acela discret și primitor, unde se simțise atât de bine atunci, prezenta de data aceasta unele neajunsuri, inexistente mai înainte. Primul inconvenient era că locul fusese probabil între timp reperat, luându-se anumite măsuri preventive de când cu întâmplarea de la ultimul bal din casa lui Olsufi Ivanovici; al doilea, - că trebuia să aștepte semnul convenit din partea Klarei Olsufievna, pentru că, oricum, un asemenea semn convențional trebuia să existe negreșit; doar așa s-a procedat întotdeauna și „de bună seamă, nu suntem noi primii care să punem începutul la asemenea dandanale și nici ultimii cu care se vor încheia”. Domnul Goliadkin își mai aduse aminte cu acest prilej, tot în treacăt, și de un roman pe care îl citise cândva, unde eroina a făcut un semn convenit lui Alfred într-o împrejurare absolut asemănătoare, atârnând o panglică roz la fereastră. Dar o panglică roz acum, noaptea, și în condițiile climei petersburgheze, cunoscută prin umezeala și instabilitatea ei, nu mai putea fi luată în considerare, într-un cuvânt, părea cu totul imposibilă. „A trecut vremea scărilor de mătase, cugetă eroul nostru, să mă aciuez mai bine într-un locșor discret și neobservat... Uite aici, de pildă.” Și își alese un locșor în dreptul ferestrelor, lângă stiva de lemne. Bineînțeles, prin curte treceau tot felul de persoane străine: vizitii, servitori; se auzea huruit de roți și fornăit de cai etc.; locșorul i se păru totuși cel mai potrivit: dacă putea sau nu putea fi observat - aceasta era o altă chestiune; deocamdată, avea avantajul de a ști, stând în umbră și nevăzut de nimeni, de a vedea totul. Ferestrele erau puternic luminate, semn că în casa lui Olsufi Ivanovici avea loc o reuniune. Nu se auzea însă muzică. „Înseamnă că nu e bal, ci s-au adunat cu un alt prilej oarecare, gândi cu inima strânsă eroul nostru. Dar n-am greșit oare ziua? Îi fulgeră prin cap. Să fi greșit eu cumva data? Se poate, tot ce se poate... Și uite cum anume s-ar fi putut întâmpla... Scrisoarea o fi fost scrisă încă de ieri, iar la mine n-a ajuns

ieri, și n-a ajuns pentru că păcătosul acela de Petrușka a hoinărit cine știe pe unde! Ori a fost scrisă mâine și... nu, ce spun eu!... Că mâine trebuie făcut totul, adică mâine trebuia s-o aștept aici, cu trăsura...” Aci eroul nostru simți că-i îngheață sângele în vine și căută scrisoarea în buzunar ca să se convingă. Dar spre surprinderea sa nu mai găsi scrisoarea în buzunar. „Cum așa? șopti domnul Goliadkin mai mult mort decât viu, unde am pus-o? S-o fi pierdut? Atât îmi mai lipsea! gemu el disperat. Dar dacă nimerește în mâinile unui răuvoitor? (poate că a și nimerit), Dumnezeule! Ce o să se întâmple acum! Se iscă un tămbălău de... Vai, ce soartă vitregă!” Și domnul Goliadkin începu să tremure ca varga la gândul că tizul și geamănul lui nerușinat i-a sfeterisit scrisoarea în momentul când îi arunca mantaua în cap; căci numai cu scopul acesta procedase așa, aflând prin careva dintre dușmanii domnului Goliadkin despre scrisoare. „De aceea a căutat să pună mâna pe ea, își zise eroul nostru, drept dovadă... dar ce să mai căutăm dovezi!...” După șocul de groază și înmărmurirea de o clipă, sângele îi năvăli vâjâind în cap; scrâșnind din dinți și gemând, domnul Goliadkin își puse mâinile în cap și se lăsă deznădăjduit pe buștean, încercând să-și adune gândurile... Dar în creierul lui înfierbântat nu se închega nici un gând mai limpede. I se prefirau prin minte diferite chipuri, reînviau mai clar sau vag de tot niște întâmplări de mult uitate, năvăleau tot felul de melodii, niște cântece stupide... Ce tânjală a inimii sfâșietor de nefirească! „Doamne, Dumnezeule! gândi el, revenindu-și puțin, înăbușind un plâns amarnic în piept. Dă-mi tărie de cuget în abisul de nepătruns al nenorocirilor mele! Că sunt pierdut, sfârșit de tot - nu încape îndoială, și e firesc să fie așa, pentru că nici n-ar putea fi altfel. În primul rând, că mi-am pierdut slujba, am pierdut-o sigur, este exclus să nu o fi pierdut... Dar să zicem că aceasta s-ar aranja într-un fel. Să zicem că pentru început mi-ar ajunge și bruma de bani pe care o am; îmi caut o altă

locuință, mai micuță, și de ceva mobilă va fi nevoie... Petrușka, în orice caz, nu mai rămâne la mine. Mă descurc eu și fără păcătosul acela... Cumva cu ajutorul vecinilor; nu e rău! Vii și pleci când vrei; nu te mai sâcâie Petrușka mormăind că vii târziu - iar nu e rău! Așadar, e mai bine cu ajutorul vecinilor... Să zicem că în privința asta lucrurile se vor aranja cumva. Dar de ce vorbesc eu despre cu totul altceva, de ce nu vorbesc despre ceea ce trebuie?" Aci gândul lui reveni la situația în care se afla în acel moment. Privi în jur. „Doamne, Dumnezeule! Doamne, Dumnezeule! Dar ce tot îndrug eu acum?" gândi el pierdut complet și luându-și iar capul înfierbântat între mâini.

— Mai rămânem mult aici, boierule? se auzi un glas deasupra lui. Domnul Goliadkin tresări; birjarul stătea în fața lui, ud leoarcă și rebegit de frig; pierzându-și răbdarea și împins de plictiseală s-a gândit să coboare pentru a vedea ce face domnul Goliadkin între stivele de lemne.

— Eu, dragul meu, nimic... uite, îndată, dragul meu, mai așteaptă puțintel... mai așteaptă...

Birjarul plecă mormăind sub nas. „De ce o fi bombănind și el? gândea printre lacrimi domnul Goliadkin. Că doar l-am angajat pentru toată seara, sunt prin urmare, oarecum... în dreptul meu... Ce mai! L-am angajat pentru toată seara, și gata! Chiar dacă stai locului, ce te interesează. Așa vreau eu. Dacă vreau - mă urc în trăsură și mergem, dacă nu vreau - nu mă urc și stăm pe loc. Iar faptul că stau aici, în dosul stivei de lemne, nu înseamnă nimic... mă privește. Și n-ai dreptul să spui nimic; vrea boierul să stea lângă stiva de lemne, și stă acolo lângă stiva de lemne... Atinge onoarea cuiva? Nu. Așadar? Ce mai! Uite așa, domnița mea, dacă vrei să știi. Iar în ce privește traiul împreună în colibă, domnița mea, adică, așa și pe dincolo, în secolul nostru nimeni nu e dornic să trăiască în colibă. Așa să știi! Dar fără principii morale în secolul nostru industrial, domnița mea, nu merge - dovadă, exemplul dumitale dăunător de acum... Că, adică, poate

omul să lucreze și ca impiegat undeva și să stea în colibă, pe malul mării. În primul rând, domnița mea, pe malul mării nu există impiegați, în al doilea rând - nici n-ai cum să obții un asemenea post de impiegat. Căci să presupunem, de pildă, că fac o cerere, mă prezint - că adică, așa și pe dincolo, vreau să mă angajați impiegat, că, adică, cum să spun... și apărați-mă de dușman... Iar ei ți-or spune, stimată domniță, că, adică, asta... impiegați sunt destui și că nu vă aflați aici la emigranta *Falbalas*, unde ați învățat principii morale, la care sunteți un exemplu dăunător. Principii morale, stimată domniță, înseamnă să stai acasă, să-ți respecți părintele și să nu te gândești la măritișuri înainte de vreme. Va veni și vremea măritișului, stimată domniță, așa să știi! Bineînțeles, trebuie să cultivi diferite talente, ca, de pildă: să cânți din când în când la pian, să conversezi franțuzește, să cunoști ceva istorie, geografie, catehismul și aritmetica - așa să știi! N-ai nevoie de mai mult. Și-apoi, nu trebuie să uiți nici de bucătărie. Domeniul de cunoștințe al oricărei tinere binecrescute trebuie să cuprindă și bucătăria! Dar așa, cum vine asta? Ce mai vorbă! În primul rând, drăguța mea, mult stimata mea domniță, nu te lasă cei de acasă, iar dacă te lasă - trimit din urmă o poteră și pe urmă, poftim după gratii, la mânăstire. Ei, și atunci, stimată domniță, ce ne facem? Ce mă fac eu atunci? Ai să-mi spui, poate, domnița mea, după exemplul unor romane stupide, să vin pe colnicul din apropiere și să mă topesc în lacrimi privind zidurile reci ale temniței dumitale și la urmă să mor urmând obiceiul unor poeți și romancieri germani caraghioși, asta vrei, stimată domniță? Dar în primul rând, dă-mi voie să-ți spun prietenește că lucrurile astea nu se fac așa; în al doilea rând, știi ce-aș face eu? V-aș da o învățătură de minte cu nuiaua, și dumitale, și părinților dumitale, pentru că te-au lăsat să citești cărticele franțuzești, căci aceste cărticele franțuzești nu te învață lucruri bune. Ele conțin otravă... otrava descompunerii, domnița mea! Sau poate crezi, dă-

mi voie să te întreb, îți închipui cumva, că adică, așa și pe dincolo, fugim nepedepsiți și că... adică, ne tocmim o colibă pe malul mării și ne apucăm să gângurim despre tot felul de sentimente și că toată viața numai asta vom face, trăind în bunăstare și fericire; că pe urmă apare și un urmaș, și că noi... adică, așa și pe dincolo, părintele nostru, domnule consilier de stat Olsufi Ivanovici, poftim, adică, vi s-a născut și un urmaș și, de aceea, cu acest prilej fericit, vă retrageți blestemul și binecuvântați fericită pereche? Nu, domniță, repet, nu prea se întâmplă așa; și mai întâi că n-o să fie nici o gângureală, lasă-ți orice nădejde. Astăzi, bărbatul, stimată domniță, este stăpân, și o soție bună și binecrescută trebuie să-i facă totul pe plac. Tot felul de gingășii, delicatețuri și sentimentalisme, domnița mea, nu au trecere astăzi, în secolul nostru industrial; a trecut, adică, vremea lui Jean-Jacques Rousseau. Astăzi vine, de pildă, bărbatul flămând de la serviciu - și cere, adică: sufletelule, n-ai ceva de mâncare, un rachiaș, colea, și o scrumbioară pentru gustărică? Și dumneata, stimată domniță, trebuie să fii gata și cu rachiașul și cu scrumbioara. Soțul va mânca cu poftă și nici nu se va uita măcar la dumneata, ci va spune: acum du-te, adică, și vezi-ți de bucătărie, drăguțo, și ai grijă ca prânzul să fie gata la timp, și doar o dată pe săptămână dacă te va săruta, dar și atunci cu indiferență... Uite cum vedem noi lucrurile astea, domnița mea! O dată pe săptămână și cu toată indiferența, va să zică!... Uite cum va fi, dacă e să vorbim pe șleau, dacă au ajuns lucrurile până acolo, dacă e să privim chestiunea în modul cuvenit... Și, la urma urmei, ce mă privesc pe mine toate astea? De ce mă amesteci, stimată domniță, în mofturile acestea ale dumitale? «Că, adică, omule drag inimii mele, care suferi pentru mine ș.a.m.d.» Dar în primul rând, eu, stimată domniță, nu sunt potrivit pentru dumneata; o știi doar, nu mă pricep la complimenturi, să înșir tot felul de fleacuri galante, atât de dragi inimilor femeiești; nu-mi plac filfizonii; dar nici ca

înfățișare, recunosc, nu sunt potrivit. La mine nu găsești falsă pudoare ori lăudăroșenie, ci sinceritate pură. Că, adică, așa și pe dincolo, vorbesc deschis, sunt franc și drept din fire și am o minte trează; nu-mi plac intrigile. Nu sunt intrigant, adică, și mă mândresc cu asta, așa să știi... Nu port mască între oamenii de bine și ca să fie spus totul...”

Domnul Goliadkin tresări. Barba roșcovană și udă ciuciulete a birjarului său apăru iarăși între stivele de lemne...

— Îndată, dragul meu, să știi că vin îndată; eu, dragul meu, vin îndată, zise domnul Goliadkin cu un tremur jalnic în glas.

Birjarul se scărpină la ceafă, își mângâie îngândurat barba, făcu un pas înainte... se opri și se uită cu bănuială la domnul Goliadkin.

— Îndată, dragul meu; să vezi... dragul meu... mai așteaptă puțin, căci, să vezi, dragul meu, numai câteva clipe mai am aici... auzi, dragul meu...

— Poate că nu mai mergeți de loc? zise în cele din urmă birjarul, apropiindu-se hotărât de domnul Goliadkin...

— Ba nu, dragul meu, vin numaidecât. Știi, dragul meu, aștept...

— Așa...

— Știi, dragul meu... Din ce sat ești, dragul meu?

— Iobagi suntem...

— Și ai stăpâni buni?...

— De...

— Așa, dragul meu; mai așteaptă puțin, dragul meu. Ești de mult la Petersburg, dragul meu?

— Păi, cam de un an...

— Și o duci bine, dragul meu?

— N-am de ce să mă plâng.

— Așa, dragul meu, așa. Mulțumește providenței, dragul meu. Să cauți să dai de un om bun, dragul meu, în zilele noastre rar se întâlnesc oameni buni, dragul meu; un om

bun îți potolește și foamea, și setea, dragul meu; omul bun... iar uneori, o știi doar, că și de prea mare huzur și prin aur curg lacrimi, dragul meu... Ai aici un exemplu dureros; așa să știi, dragul meu...

Birjarului i se făcu milă de domnul Goliadkin.

— Păi, dacă ziceți că e nevoie, să mai aștept. Dar o să stați mult aici?

— Ba nu, dragul meu, nu; știi, cred că... cred că n-am să mai aștept, dragul meu. Tu ce zici, dragul meu? Fac ce spui tu. N-am să mai aștept aici...

— Poate că nu mai aveți nevoie de mine?

— Nu, dragul meu, nu; și îți voi mulțumi, dragul meu... așa să știi. Cât îți datorez, dragul meu?

— Păi, cu cât ne-am tocmit, boierule, atâta să-mi dați. Am așteptat cam mult; n-o să obijduiți un om, boierule.

— Bine, bine, dragul meu, poftim.

Domnul Goliadkin achită pe loc birjarului cele șase ruble și se hotărî definitiv să nu mai piardă vreme, adică să plece de acolo, mai ales că problema fusese rezolvată definitiv fiind achitat și birjarul și, nemaiavând, prin urmare, de ce să aștepte, ieși din curte, o luă de la poartă la stânga și, fără să se mai uite înapoi, sufocându-se de bucurie, o luă la fugă. „Poate că o să se aranjeze cumva totul cum e mai bine, își făcea el socoteala, iar eu am să scap în felul acesta de o mare primejdie.” Într-adevăr, domnul Goliadkin se simți deodată ușurat de o grea povară. „De s-ar aranja totul cu bine! își zise iar eroul nostru, deși în sinea lui nu prea era convins de sensul cuvintelor sale. Așadar, iată cum... gândea el, ba nu, mai bine ar fi să fac altfel... sau, și mai bine, uite cum aș face...” Chinuit astfel de îndoieli și tot căutând cheia rezolvării acestor îndoieli, eroul nostru ajunse până la podul Semionovski, iar ajungând la podul Semionovski, hotărî înțelepțește și, bineînțeles, definitiv, să se reîntoarcă. „Va fi mai bine așa, gândi el, să procedez, adică, într-altfel, și uite cum anume: să mă duc ca un observator dinafară... Exact. Zis și făcut; că, adică, sunt un

observator dinafară, persoană străină de cauză - și atât; iar încolo, orice s-ar întâmpla, n-am nici o vină, nu mă privește! Grozavă idee! Uite așa trebuie să decurgă totul.”

Hotărând să se înapoieze, eroul nostru s-a reîntors cu adevărat, mai ales că, potrivit inspirației sale fericite, se vedea în situația unei persoane cu totul dinafară. „E chiar mai bine așa: n-ai nici o răspundere, și în același timp vezi tot ce trebuie... E mai bine așa! E mare lucru totuși să chibzuiești bine și să-ți faci calculele dinainte. Așadar, totul este în regulă!” Liniștindu-se astfel, eroul nostru se adăposti iar la umbra protectoare a stivei de lemne care-i asigura așteptarea și observația liniștită, rămânând cu privirea ațintită spre ferestrele locuinței lui Olsufi Ivanovici. Acum însă nu trebui să aștepte mult. Deodată, observă la toate ferestrele o mișcare neobișnuită, perdelele se dădură la o parte, apărură niște siluete și grupuri de oameni se îmbulziră la geamuri, cercetând cu privirea interiorul curții. Convins că umbra stivei îl acoperă îndeajuns ca să nu fie văzut, eroul nostru, la rându-i, urmări cu interes toată această mișcare, întinzând gâtul spre a vedea la dreapta și la stânga, atât cât îi permitea umbra scurtă și ocrotitoare a stivei. Deodată tresări și se trase speriat înapoi, aproape să se așeze la pământ de spaimă. I se păru - în câteva secunde urma să fie sigur de aceasta - că cei de la ferestre nu manifestau o curiozitate întâmplătoare, ci îl căutau pe el, pe domnul Goliadkin. Toată lumea privea și arăta cu mâna spre locul unde se afla el. Nu era chip să fugă: l-ar vedea... Îngrozit, domnul Goliadkin se lipi cât mai strâns de stivă și abia atunci băgă de seamă că umbra cea protectoare îl trădase, că nu-l acoperea de tot. Cu câtă bucurie ar fi convenit acum eroul nostru să se vâre cumva între butuci, să se ascundă undeva chiar și într-o gaură de șoarece, printre lemne, și să stea acolo liniștit, dacă ar fi fost cu putință. Era limpede însă că așa ceva ar fi fost cu totul imposibil. Disperat, hotărî să-i înfrunte pe toți și privi cu sfidare spre ferestre,

cuprinzându-le pe toate dintr-o dată; era și mai bine așa... Dar în aceeași clipă simți că roșește de rușine. Fusese văzut, toată lumea îl văzuse, cu toții îi făceau semne cu mâna, dând binevoitori din cap, îl chemau toți; iată, se deschiseră cu zgomot câteva gemulețe; se auziră câteva voci strigându-i ceva... „Mă mir, de ce aceste fetișcane nu sunt bătute încă din copilărie", murmură eroul nostru, contrariat la culme. Deodată, ușa de la intrare se deschise și pe peron apăru el (se știe cine), numai în redingotă de uniformă și cu capul gol, apoi coborî în grabă, cu pași mărunți, trepădați, în curte, exprimându-și zgomotos vicleana bucurie de a fi văzut în sfârșit pe domnul Goliadkin.

— Iakov Petrovici, gânguri omul cunoscut prin netrebnicia sa. Iakov Petrovici, ești aici? Ai să răcești. E frig afară, Iakov Petrovici. Vino înăuntru.

— Iakov Petrovici!... Adică, să lăsăm... nu-i nimic, Iakov Petrovici, îngăimă eroul nostru, resemnându-se.

— Cum așa? Dar nu se poate, Iakov Petrovici: ești poftit să intri în casă, ești poftit stăruitor, toată lumea te așteaptă. „Fiți amabil, adică, și aduceți-l înăuntru pe Iakov Petrovici". Așa mi-au spus. Te rog să mă crezi.

— Nu, Iakov Petrovici; eu cred... adică, aș prefera... mai bine să plec acasă, Iakov Petrovici... bâigui eroul nostru, perpelindu-se ca pe jăratic și totodată înghețând de rușine și groază.

— Nu-nu-nu-nu! se agită antipaticul individ - nu-nu-nu-nu, în nici un caz! Să mergem! zise el hotărât și îl târî pe domnul Goliadkin-senior spre intrare.

Domnul Goliadkin-senior n-ar fi vrut de loc să meargă; întrucât însă toată lumea se uita la el și ar fi fost caraghios să se împotrivească și să se smulgă, eroul nostru porni, deși acest cuvânt e cam impropriu în cazul de față, căci, fără îndoială, nu-și mai dădea seama nici el ce face și ce se petrece cu el.

Înainte de a fi apucat să-și vină cât de cât în fire și să-și controleze ținuta, eroul nostru se pomeni în salon. Era palid, cu părul răvășit, descompus la față; roti o privire tulbure prin salon și se îngrozi! Și salonul, și toate încăperile alăturate erau ticsite de lume: o mulțime de invitați, un adevărat buchet de doamne, toată lumea aceasta se îndrepta grăbită și curioasă spre domnul Goliadkin, se îmbulzea în jurul domnului Goliadkin, îl purta în mișcarea ei pe domnul Goliadkin într-o anumită direcție, după cum putu el să-și dea seama în acel moment. „Nu spre ușă”, licări în mintea domnului Goliadkin o constatare. Într-adevăr, nu era împins spre ușă, ci direct spre confortabilul fotoliu al lui Olsufi Ivanovici. Lângă fotoliu, de o parte stătea Klara Olsufievna, palidă, melancolică, tristă, fermecătoare, îmbrăcată luxos și elegant, gătită ca de sărbătoare. Atraseră în mod deosebit atenția domnului Goliadkin niște floricele albe, micuțe, în părul ei negru, care produceau un efect extraordinar. De cealaltă parte, cu mâna sprijinită pe spateaza fotoliului, stătea Vladimir Semionovici, în frac negru, cu o decorație nou-nouță pe rever. Domnul Goliadkin, după cum am mai spus, era condus direct spre Olsufi Ivanovici; dintr-o parte îl susținea de braț domnul Goliadkin-junior, care arborase un aer extrem de cuviincios și binevoitor - ceea ce îl bucura nespus pe eroul nostru - iar de cealaltă parte de Andrei Filippovici care înainta cu aerul cel mai solemn cu putință. „Ce-o fi însemnând asta?” gândi domnul Goliadkin. Când văzu însă că este dus spre Olsufi Ivanovici, îi veni un gând înspăimântător: gândul la scrisoarea interceptată. Ca în agonie se înfățișă eroul nostru înaintea lui Olsufi Ivanovici. „Ce mă fac acum? se întrebă el disperat. Nu-mi rămâne decât să mărturisesc cu tot curajul, cu toată sinceritatea și nu fără demnitate; că adică, așa și pe dincolo, și așa mai departe.” Dar teama eroului nostru nu se adeveri. Olsufi Ivanovici îl primi, se pare, cu foarte multă bunăvoință și, cu toate că nu-i întinse mâna, în orice

caz, uitându-se la domnul Goliadkin, clătină din capu-i cărunt care inspira un nemărginit respect - clătină din cap cu un aer grav și trist, dar și binevoitor; cel puțin așa i se păru domnului Goliadkin. Ba i se păru că în ochii împăienjeniți ai lui Olsufi Ivanovici sclipi și o lacrimă; domnul Goliadkin ridică ochii și i se păru că și pe genele Klarei Olsufievna, care stătea în picioare alături, zărește așijderea sclipiri de lacrimi, ca și în ochii lui Vladimir Semionovici; că până și ținuta gravă, calmă și imperturbabilă a lui Andrei Filippovici părea să fie în consens armonios cu această manifestare lacrimogenă a compasiunii generale; că, în sfârșit, tânărul, care semăna rândul trecut cu un consilier impozant, plângea amarnic, acoperindu-și obrazul cu palmele, în această clipă atât de emoționantă... Sau poate că așa i s-a părut numai domnului Goliadkin, pentru că el însuși stătea cu ochii împăienjeniți și simțea precis cum lacrimi mari, fierbinți, îi curg șiroaie pe obrajii reci... Zguduit, cu glasul sugrumat de plâns, împăcat cu oamenii și cu destinul său ingrat și plin în acea clipă de o iubire nemărginită nu numai față de Olsufi Ivanovici, nu numai față de toți oaspeții adunați acolo laolaltă, dar și față de răuvoitorul și netrebnicul său geamăn, care evident acum nu mai era netrebnic și răuvoitor și nici geamănul domnului Goliadkin, ci un om cu desăvârșire străin și, de fapt, foarte amabil și simpatic, eroul nostru voi să-i vorbească lui Olsufi Ivanovici, exprimând tot ce simțea în acel moment inima lui mult încercată; dar năvala de simțăminte ferecate de atâta vreme în sufletul său zbuciumat îi înecă cuvintele și nu mai fu în stare decât să arate cu un gest grăitor spre inima sa... În cele din urmă, Andrei Filippovici, dorind, probabil, să cruțe sensibilitatea venerabilului bătrân, îl duse pe domnul Goliadkin mai la o parte și-l lăsă acolo absolut de capul lui. Zâmbind, murmurând ceva sub nas, puțin nedumerit, dar în orice caz pe deplin împăcat cu oamenii și cu soarta, eroul nostru porni mai departe, strecurându-se prin

mulțime. Toți îi făceau loc să treacă, privindu-l cu o stranie și misterioasă curiozitate și compasiune. Trecu în camera de alături: îl întâmpină și acolo aceeași atenție generală; simțea freamătul surd al mulțimii în urma lui. Își dădea seama că fiecare pas al său este urmărit, că toți vorbeau în șoaptă între ei despre ceva deosebit de interesant, dădeau din cap, schimbau păreri, comentau. Grozav ar fi vrut domnul Goliadkin să afle subiectul conversației lor discrete, reținute. Întorcând capul, eroul nostru îl văzu alături pe domnul Goliadkin-junior. Simțind nevoia de a-l prinde de mână și de a se retrage cu el ceva mai la o parte, domnul Goliadkin îl rugă pe celălalt Iakov Petrovici să-l ajute în toate acțiunile sale viitoare și să nu-l părăsească în momentele critice. Domnul Goliadkin-junior dădu din cap cu un aer grav și strânse cu putere mâna domnului Goliadkin-senior. Inima eroului nostru tresări sub năvala unui sentiment copleșitor. În aceeași clipă însă avu senzația unei greutăți insuportabile în piept; simți că se sufocă, că toate privirile acestea întoarse spre el îl apasă și-l strivesc... Zări în treacăt figura consilierului care purta perucă. Consilierul îl privea cu ochi severi, iscoditori, fără a fi câtuși de puțin îmblânziți de manifestarea compasiunii generale... Eroul nostru hotărî să se ducă la el, să-i zâmbească și să se explice cu el pe loc; dar nu mai știu cum se întâmpla de nu izbuti s-o facă. Domnul Goliadkin se desprinse pentru un moment cu totul de realitate, rămânând aproape în neștire; pierduse memoria și simțirea... Revenindu-și, observă că se rotește în mijlocul unui cerc larg de invitați adunați în jurul său. Deodată, dintr-o altă cameră cineva îl strigă pe domnul Goliadkin; strigătul fu reluat subit de întreaga mulțime. Toată lumea fu cuprinsă de o agitație nemaipomenită, într-o larmă de nedescris se repeziră cu toții spre ușa salonului din față; îl conduseră aproape pe sus pe domnul Goliadkin, care se pomeni alături de consilierul cel cu inima aspră și cu perucă pe cap. Acesta îl apucă de mână și-l așeză alături

de dânsul, față în față cu Olsufi Ivanovici, de altfel, la o distanță destul de considerabilă de fotoliul acestuia. Toată lumea, din toate încăperile, se adunase aici, formând rânduri compacte în jurul domnului Goliadkin și al lui Olsufi Ivanovici. Se așternuse o liniște desăvârșită, o liniște solemnă; toate privirile erau ațintite asupra lui Olsufi Ivanovici, probabil în așteptarea unui eveniment cu totul neobișnuit. Domnul Goliadkin băgă de seamă că alături de fotoliul lui Olsufi Ivanovici și tot în fața consilierului, se așezară celălalt domn Goliadkin și Andrei Filippovici. Tăcerea se prelungea; toată lumea era în așteptare. „Exact ca într-o familie, când pleacă cineva la drum lung; rămâne doar să ne sculăm cu toții în picioare și să ne spunem rugăciunea”, gândi eroul nostru. Deodată se stârni iarăși o agitație neobișnuită care curmă firul reflecțiilor domnului Goliadkin. Se produsese, probabil, evenimentul mult așteptat. „Sosește, sosește!” se rostogoli zvon de glasuri prin mulțime. „Cine o fi sosind?” se întrebă domnul Goliadkin tresărind; îl încerca o senzație bizară. „E timpul!” zise consilierul, privindu-l atent pe Andrei Filippovici. Andrei Filippovici, la rândul său, privi spre Olsufi Ivanovici. Acesta încuviință grav și solemn cu o înclinare a capului. „Să ne ridicăm în picioare”, zise consilierul, ajutându-l pe domnul Goliadkin să se scoale în picioare. Toată lumea se ridică în picioare. Atunci consilierul îl prinse de mână pe domnul Goliadkin-senior, iar Andrei Filippovici pe domnul Goliadkin-junior și amândoi îi alăturară în mod solemn pe cei doi absolut asemănători, în mijlocul mulțimii adunate în jur, într-o așteptare încordată. Eroul nostru se uită nedumerit în jurul său, dar fu oprit îndată, atrăgându-i-se atenția că domnul Goliadkin-junior îi întinsese mâna. „Vor să ne împace”, gândi eroul nostru și, înduioșat, îi întinse mâna domnului Goliadkin-junior; apoi îi întinse și obrazul. Celălalt domn Goliadkin făcu la fel... Aci însă, domnul Goliadkin-senior avu impresia că surprinde pe fața vicleanului său amic un

surâs perfid; că acesta face cu ochiul, mucalit, spre mulțimea din jurul lor; că vede ceva înspăimântător pe fața nerușinatului domn Goliadkin-junior, că i-a surprins și o strâmbătură necuviincioasă în clipa sărutului său de Iuda... În capul domnului Goliadkin răsunară bătăi puternice de clopot, apoi se stârni o larmă de sunete asurzitoare, și i se întunecă în fața ochilor; avu senzația că o mulțime nenumărată, o liotă de Goliadkini absolut asemănători dau năvală, forțând ușile încăperii, prea târziu însă... sărutarea trădătoare veni și...

Aci surveni o împrejurare cu totul neașteptată... Ușile salonului se deschiseră cu zgomot și în prag apăru un om, la a cărui vedere domnul Goliadkin îngheță. Picioarele i se pironiră în podea. Strigătul amuți sugrumat de strânsoarea apăsării din piept. De altfel, domnul Goliadkin știuse dinainte, presimțise de mult totul. Necunoscutul se apropia de dânsul grav și solemn... Domnul Goliadkin îl cunoștea foarte bine pe acest om. Îl văzuse, îl văzuse de multe ori, chiar și astăzi îl văzuse... Necunoscutul era un om înalt, voinic, în frac negru; purta decorație impresionantă la rever și era împodobit cu niște favoriți negri, stufoși; îi lipsea doar țigara din gură pentru că asemănarea să fie perfectă. În schimb, privirea necunoscutului, după cum am mai spus, îl făcu pe domnul Goliadkin să înghețe de groază. Cu un aer grav și solemn omul acesta cumplit se apropie de bietul erou al povestirii noastre... domnul Goliadkin îi întinse mâna; necunoscutul îl luă de mână și îl duse cu el... Cu fața răvășită, eroul nostru își plimbă privirile rătăcite peste cei din jur...

— E Krestian Ivanovici Rutenspitz, doctor în medicină și chirurgie, o veche cunoștință a dumitale, Iakov Petrovici! sporovăi cineva, cu un glas antipatic chiar la urechea domnului Goliadkin.

Întorcând capul, domnul Goliadkin văzu că nu era altul decât geamănul său atât de odios prin însușirile mârșave ale sufletului său infam. O bucurie triumfătoare și

răutăcioasă, plină de cinism apăruse pe fața-i ipocrită; încântat, își freca mâinile, își răsucea capul în toate părțile, țopăia în jurul fiecăruia și a tuturora; de încântare, părea gata să danseze; iată-l acum sărind înainte, ca să smulgă lumânarea din mâinile unui servitor și să lumineze mai bine calea domnului Goliadkin și a lui Krestian Ivanovici. Domnul Goliadkin auzi clar cum toți cei din salon se îmbulziră în urma sa, înghesuindu-se, strivindu-se; cu toții, într-un singur glas, începură să repete după domnul Goliadkin că, nu-i nimic; nu te teme, Iakov Petrovici, e doar o veche cunoștință a dumitale, e prietenul dumitale Krestian Ivanovici Rutenspitz...” În sfârșit, ieșiră pe scara principală puternic luminată, și de asemeni ticsită de lume; ușa de la ieșire se deschise cu zgomot și domnul Goliadkin se pomeni pe peron împreună cu Krestian Ivanovici. În fața peronului aștepta un cupeu cu patru cai voinici, care sforăiau bătând nerăbdători din copite. Răutăciosul și bicisnicul domn Goliadkin-junior coborî în trei salturi scara și deschise ușa cupeului. Krestian Ivanovici, cu un gest al mâinii, îl pofti pe domnul Goliadkin să ia loc în cupeu. Gest inutil, de altfel, căci și fără îndemnul lui sărise destulă lume să-l ajute la urcat... Amuțit de spaimă, domnul Goliadkin privi înapoi: scara sclipitor luminată era înțesată de lume; de pretutindeni îl urmăreau ochi curioși; însuși Olsufi Ivanovici trona în capul scării, așezat în jilțul său comod, scos pe palier în acest scop, și urmărea cu multă compasiune desfășurarea ceremoniei. Toți erau într-o așteptare încordată. Un murmur de emoție înfiora mulțimea nerăbdătoare, când domnul Goliadkin întoarse capul.

— Nădăjduiesc că, în cazul de față, nu există nimic... nimic condamnabil... sau de natură să atragă reprobarea... și atenția tuturor, în ce privește relațiile mele oficiale... rosti aiurit eroul nostru.

Rumoare generală, glasuri și clătinări energice din cap exprimară asentimentul deplin al mulțimii. Lacrimi țâșniră din ochii domnului Goliadkin.

— În cazul acesta, eu sunt gata... Mă las pe deplin în voia... și îmi încredințez soarta în mâinile lui Krestian Ivanovici...

Cuvintele domnului Goliadkin, că își încredințează soarta în mâinile lui Krestian Ivanovici, fură întâmpinate cu un entuziasm delirant: un strigăt asurzitor de bucurie izbucni din pieptul celor care îl înconjurau, plutind ca un ecou sinistru peste mulțimea adunată. În același timp, Krestian Ivanovici dintr-o parte, iar Andrei Filippovici din cealaltă parte, îl prinseră de subsuori pe domnul Goliadkin și îl urcară în cupeu; celălalt, dublul său, după obiceiul lui ticălos, îl împingea de zor din spate. Nefericitul domn Goliadkin-senior aruncă o ultimă privire asupra oamenilor și lucrurilor din jur, și, tremurând ca un pisoi nimerit sub un șuvoi de apă rece - fie-mi îngăduită comparația - intră în cupeu; alături de el luă loc Krestian Ivanovici. Ușa cupeului se închise cu un zgomot sec, apoi răsună un pocnet de bici, caii se opintiră și trăsura porni... Totul se smuci în urma domnului Goliadkin. Strigătele asurzitoare, turbate ale tuturor dușmanilor săi se rostogoliră din urmă, ca o ultimă urare. Un timp, câteva chipuri mai mijiră în jurul cupeului care-l ducea pe domnul Goliadkin; treptat, însă, pe măsură ce caii se avântau înainte, rămaseră în urmă, apoi dispărură cu totul. Cel mai mult a zăbovit chipul omonimului, al mizerabilului geamăn al domnului Goliadkin. Cu mâinile vârâte în buzunarele pantalonilor săi verzi de uniformă, el alerga cu fața mulțumită, țopăind, când de o parte, când de cealaltă parte a trăsurii; uneori, prinzându-se de cadrul ferestrei, își vâra capul înăuntru și, în semn de adio, îi trimitea domnului Goliadkin bezele; curând, însă, începu să obosească și el, apărând tot mai rar în dreptul ferestrei; în cele din urmă, dispăru definitiv. Inima domnului Goliadkin zvâcnea dureros în bătăi surde;

sângele-i vâjâia în pulsații fierbinți pe la tâmple; se înăbușea, ar fi vrut să se descheie la gât, să-și descopere pieptul, să și-l frece cu zăpadă, să-l expună sub șuvoaie de apă rece. În cele din urmă căzu în neștire... Când își reveni, văzu că trăsura aleargă cu mare viteză pe un drum necunoscut lui. În dreapta și în stânga străjuiau desișuri de pădure; locurile păreau singuratice și pustii. Deodată, simți că încremenește: doi ochi scânteietori îl fixau din întuneric, sclipind de o bucurie diabolică, sinistră... Dar acesta nu este Krestian Ivanovici! Atunci cine-i? Sau poate că e el? El este, desigur! E Krestian Ivanovici, dar nu acela pe care îl cunoștea; e un alt Krestian Ivanovici! Un Krestian Ivanovici înspăimântător!...

— Krestian Ivanovici, eu... eu, mi se pare că, nimic... Krestian Ivanovici, începu sfios și tremurând eroul nostru, sperând ca, măcar prin supunere și umilință, să-l îmbuneze cât de cât pe neînduplecatul și cumplitul Krestian Ivanovici.

— Tumneavoastră căpătat apartament gratis de la stat, cu mult lemn de foc, cu Licht[9] și cu servitor, care tumneavoastră nu meritat te loc - răsună răspunsul domnului Krestian Ivanovici, aspru și cumplit, ca un verdict.

Eroul nostru scoase un țipăt și-și luă capul în mâini. O, presimțise el asta de multă vreme!...

NOTE și COMENTARII

[9] Lumină (germ).

UN ROMAN ÎN NOUĂ SCRISORI[39]

Traducere de
ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ și IGOR BLOK

I

(Piotr Ivanîci către Ivan Petrovici)

Mult stimate domn și preaiubite prieten Ivan Petrovici,

Sunt trei zile de când, ca să zic așa, alerg după dumneata, preaiubite prietene, având a-ți vorbi într-o chestiune de cea mai mare importanță, și nu te găsesc nicăieri. Aflându-ne ieri la Semion Alexeici, nevastă-mea a făcut o glumă foarte reușită, zicând că dumneata și cu Tatiana Petrovna alcătuiți o pereche de oameni care vă țineți numai de haimanalâcuri. N-au trecut nici trei luni de când v-ați luat, și iată că nu vă mai prinde omul pe-acasă. Am râs toți cu poftă, firește, pătrunși de sincera simpatie pe care v-o purtăm; dar, lăsând gluma la o parte, știu că

mi-ai dat de furcă, scumpul meu. Semion Alexeici mă întreabă dacă nu cumva te-ai dus la bal la clubul Societății Unite. Îmi las nevasta la consoarta lui Semion Alexeici și dau fuga la Societatea Unită. Să râzi și să plângi, nu alta! Închipuie-ți în ce situație m-am pus: să apar la bal singur, fără soție! Întâlnindu-mă în hol și văzându-mă singur, Ivan Andreici și-a spus numaidecât (nemernicul!) că mă prăpădesc după reuniunile dansante și, luându-mă de braț, a vrut să mă târască cu de-a sila în sala de dans, zicându-mi că nu se simte la largul lui în mediul acela, că virtutea lui n-are unde să-și dea drumul și că l-a apucat durerea de cap din pricina mirosului de paciuli și rezedă. Nu dau nici de dumneata, nici de Tatiana Petrovna. Ivan Andreici mă asigură și se jură pe toți sfinții că te afli de bună seamă la Teatrul Alexandrinski, la „Prea multă minte strică".

Hai la Teatrul Alexandrinski, dar nici urmă de dumneata, nici acolo. Azi-dimineață mi-am zis c-o să te prind la Cistoganov, dar ți-ai găsit! Cistoganov mă trimite la Perepalkin; acolo, aceeași poveste. Pe scurt, sunt frânt de oboseală; închipuie-ți ce alergătură! Acuma îți scriu (n-am altă soluție!). Eu sunt departe de a mă îndeletnici cu literatura (îți dai seama); socot că ar fi mai bine să stăm de vorbă între patru ochi, e absolută nevoie să ne explicăm și de aceea te rog să poftești diseară la mine, la ceai, la o parolă, împreună cu Tatiana Petrovna. Anna Mihailovna va fi foarte bucuroasă să vă vadă la noi. Îți rămân îndatorat, cum se zice, până la mormânt.

Și fiindcă tot am pus mâna pe condei, preaiubite prietene, mă văd oarecum nevoit să-ți reproșez și chiar să te mustru, stimabile, pentru figura cu totul nevinovată pe care mi-ai făcut-o... împelițat ce ești! Pe la jumătatea lunii trecute, introduci în casa mea pe un cunoscut de-al dumitale, pe nume Evgheni Nikolaici, și îl assurezi[10] cu recomandația dumitale amicală, pentru mine, firește, sacră; bucuros de prilej, îl primesc pe acest tânăr cu

[10] Assurezi (franțuzism) - asiguri.

brațele deschise și în felul ăsta îmi vâr capul în laț. Laț-nelaț, fapt e că mi-ai făcut figura, ca să zic așa. N-am vreme acum să-ți explic totul și-mi cam vine peste mână s-o fac cu condeiul, dar te rog din suflet, prietene răutăcios, poate găsești dumneata o modalitate să-i șoptești într-un chip cât mai delicat, așa, în treacăt, la ureche, fără să se bage de seamă, tânărului ăstuia al dumitale că mai există în Capitală multe alte case în afară de a noastră. Nu mai e chip, tăticule! Mă închin înaintea dumitale până la pământ, cum zice amicul Simonevici. Când o să ne vedem, am să-ți redau totul pe-ndelete. N-aș vrea să zic că tânărul nu ne-a plăcut, de pildă, ca înfățișare ori prin calitățile lui sufletești, ori că și-ar fi dat în petec într-alt chip. Dimpotrivă, se poartă drăguț și e simpatic; dar las' că-ți spun eu când ne-om vedea. Până atunci, dacă-l întâlnești cumva, strecoară-i o vorbă, onorabile, pentru numele lui Dumnezeu! Aș face-o eu însumi, dar îmi cunoști firea: nu pot, și basta. Dumneata mi l-ai recomandat. De altfel, diseară, o să ne lămurim în orice caz mai amănunțit. Și acum, la revedere! Rămân al dumitale, etc., etc.

P. S. Micuțul meu bolește de-o săptămână și pe zi ce trece se simte tot mai prost. Îi ies dinții și, are dureri. Nevastă-mea îl dădăcește într-una și e tare mâhnită, biata de ea. Vino. O să fim sincer bucuroși să vă vedem, preascumpe prietene.

II

(*Ivan Petrovici către Piotr Ivanîci*)

Preastimate domn Piotr Ivanîci,

Am primit ieri scrisoarea dumitale, am citit-o și am rămas nedumerit. Mă cauți Dumnezeu știe pe unde, și când colo eu mă aflu acasă. Aștept până la ceasurile zece pe Ivan Ivanîci Tolokonov. Apoi o iau pe nevastă-mea, ne suim într-o birjă, bag mâna în pungă și mă înfățișez la dumneata pe la vreo șase și jumătate. Nu ești acasă; ne iese înainte soția dumitale. Te aștept până la zece și jumătate; mai mult nu pot. Îmi iau nevasta, ne suim iar într-o birjă, bag iar mâna în pungă, duc nevasta acasă și după aceea pornesc spre Perepalkin, gândindu-mă că poate te aflu acolo, dar iarăși mă înșel în socotelile mele. Întors acasă, nu închid un ochi toată noaptea, mă frământ, a doua zi dimineața dau pe la dumneata de trei ori, la nouă, la zece și la unsprezece, de trei ori bag mâna în pungă, iau birje, și dumneata iarăși îmi faci figura.

Citindu-ți scrisoarea, am rămas mirat. Îmi scrii de Evgheni Nikolaici, mă rogi să-i șoptesc o vorbă, dar nu mă lămurești pentru ce. Îți apreciez prudența, dar există hârtii și hârtii, și eu, unul, nu dau hârtiile de trebuință nevestei ca să-și facă bigudiuri. Sunt nedumerit, în sfârșit, cu privire la motivele care te-au împins să-mi scrii toate astea. De altminteri, dacă e să vorbim pe șleau, nu văd de ce mă bagi pe mine în afacerea asta. Eu, unul, nu-mi vâr nasul unde nu-mi fierbe oala. Puteai să-l dai pe ușă afară și singur. Constat doar că între noi doi e nevoie de o explicație promptă și hotărâtă, și apoi nici timpul nu stă pe loc. În ce mă privește, mă simt stânjenit și nu știu la ce măsuri mă voi vedea silit să recurg, dacă dumneata vei trece cu vederea cele convenite între noi. Mă așteaptă un drum și drumul ăsta costă ceva parale, iar pe deasupra mă mai și sâcâie nevastă-mea: cică să-i fac un capot de catifea, așa cum e modă acum. Cât despre Evgheni Nikolaici, țin să-ți aduc neîntârziat la cunoștință următoarele: ieri, fără a mai pierde vremea de pomană, am cules toate informațiile despre dânsul, pe când mă găseam la Pavel Semionîci Perepalkin. Stăpânește cinci sute de suflete în gubernia

Iaroslavl și trage nădejde să mai capete și de la bunică-sa un sat cu trei sute de suflete în apropierea Moscovei. Cum stă cu banii, habar n-am, cred însă că asta o știi mai bine dumneata. Te rog stăruitor să-mi fixezi un loc de întâlnire. Te-ai văzut ieri cu Ivan Andreici și-mi scrii că ți-a spus că m-aș fi dus cu nevastă-mea la Teatrul Alexandrinski. Află de la mine că e un mincinos și cu atât mai mult nu-i poți da crezare în astfel de treburi, cu cât, nu mai departe decât acum trei zile, a înșelat-o pe bunică-sa, șterpelindu-i opt sute de ruble în hârtii de bancă. Al dumitale, cu toată stima...

P. S. Nevastă-mea e însărcinată; în afară de asta, e cam sperioasă și o cuprinde adesea o stare de melancolie. Iar la reprezentațiile teatrale se trag uneori focuri de armă și se produc cu diferite mașini tunete artificiale. De-aceea, de teamă să nu-mi sperii nevasta, n-o duc la teatru. În ceea ce mă privește, nu sunt prea mare amator de reprezentații teatrale.

III

(*Piotr Ivanîci către Ivan Petrovici*)

Neprețuite prietene Ivan Petrovici,

Sunt vinovat, de o mie de ori vinovat, dar mă grăbesc să mă justific. Ieri, la ceasurile șase, tocmai când vorbeam de dumneata cu toată simpatia, a venit un curier de la unchiul Stepan Alexeici și ne-a anunțat că mătușă-mea se simte foarte rău. Temându-mă să n-o sperii pe nevastă-mea, nu-i spun nimic, pretextez o treabă urgentă și plec la mătușă-mea. O găsesc mai mult moartă decât vie. Chiar la cinci avusese un atac, al treilea în ultimii doi ani. Karl Feodorîci, medicul casei, ne-a anunțat că s-ar putea ca mătușa să nu

mai apuce dimineața. Închipuie-ți situația mea, dragă prietene. Toată noaptea în picioare, frământându-mă, îndurerat! Abia spre dimineață, istovit și abătut trupește și sufletește, m-am întins acolo pe o canapea, uitând să spun să mă trezească la vreme, așa că m-am sculat tocmai la unsprezece și jumătate. Mătușa se simțea mai bine. Mă întorc acasă; nevastă-mea se chinuise cumplit, biata de ea, așteptându-mă. Am îmbucat ceva în grabă, l-am îmbrățișat pe micuț, am liniștit-o pe nevastă-mea și am pornit-o spre dumneata. Nu ești acasă. Îl găsesc însă la dumneata pe Evgheni Nikolaici. Mă întorc acasă, pun mâna pe condei și iată-mă că îți scriu. Nu cârti împotrivă-mi și nu fi supărat pe mine, scumpul și bunul meu prieten. Bate-mă, taie-mi capul vinovat, dar nu mă lipsi de bunăvoința dumitale. De la soția dumitale am aflat că diseară ai să fii la familia Slavianov. Am să vin și eu neapărat. Aștept cu cea mai mare nerăbdare să ne revedem.

Rămân al dumitale etc.

P. S. Micuțul nostru ne aduce la disperare. Karl Feodorîci i-a prescris rubarbă. Geme într-una, ieri nu mai recunoștea pe nimeni. Azi însă a început să ne recunoască și gungure mereu - tata, mama, bu... Nevastă-mea a plâns toată dimineața.

IV

(*Ivan Petrovici către Piotr Ivanîci*)

Stimate domn Piotr Ivanîci,

Îți scriu de la dumneata, din odaia dumitale, la biroul dumitale; înainte de a pune mâna pe condei, te-am așteptat mai bine de două ceasuri și jumătate. Acum îngăduie-mi să-ți spun de-a dreptul, Piotr Ivanîci, părerea mea sinceră

despre toată chestia asta scârnavă. Din ultima dumitale scrisoare am înțeles că ești așteptat la familia Slavianov și că mă chemi acolo; mă înfățișez, stau cinci ore și dumneata nu vii. Îți închipui oare că am ajuns de râsul oamenilor?! Dă-mi voie, stimate domn... Mă înfățișez la dumneata acasă de dimineață, nădăjduind să te găsesc, fără a proceda în cazul de față ca acele persoane mincinoase, care-i caută pe oameni Dumnezeu mai știe pe unde, în vreme ce i-ar putea găsi acasă la orice oră aleasă cu decență. Acasă - nici urmă de dumneata. Nu știu ce mă reține acum să-ți spun tot adevărul, oricât de crud. Îți voi spune doar atât: am impresia că te eschivezi în privința celor convenite între noi. Abia acum, văzând cum stau lucrurile, nu pot să nu mărturisesc că sunt de-a dreptul mirat de șiretenia minții dumitale. Îmi dau acum limpede seama că nutreai de mult față de mine aceste simțăminte răuvoitoare. Drept dovadă că presupunerea mea e întemeiată, slujește faptul că încă săptămâna trecută ai pus stăpânire într-un chip aproape nepermis pe scrisoarea aceea a dumitale adresată mie în care ai expus singur, deși destul de vag și anapoda, cele convenite între noi în privința chestiunii binecunoscute. Ți-e teamă de documente, le distrugi, iar pe mine vrei să mă prostești. Dar nu voi îngădui să fiu luat drept prost, pentru că până acum nimeni nu m-a tratat ca atare, ci, dimpotrivă, toți mi-au dat respectul cuvenit. Acum însă mi s-au deschis ochii. Mă amăgești, mă bați la cap cu acest Evgheni Nikolaici și atunci când în urma scrisorii dumitale din șapte crt., pe care încă n-am înțeles-o bine, caut să mă explic cu dumneata, îmi dai întâlniri la care nu vii, te ascunzi de mine. Îți închipui oare, stimate domn, că nu sunt în stare să observ toate astea? Îmi promiți că o să te revanșezi pentru serviciile foarte binecunoscute ce ți-am făcut, recomandându-te la diferite persoane, dar în același timp, nu știu cum se face, cum le potrivești, că tot dumneata iei bani de la mine fără chitanță, și încă sume serioase, așa cum s-a întâmplat nu mai departe decât

săptămâna trecută. Iar acum, după ce ai luat banii, te ascunzi, ba nici nu vrei să recunoști serviciul pe care ți l-am făcut în privința lui Evgheni Nikolaici. Contezi, poate, pe apropiata mea plecare la Simbirsk închipuindu-ți că n-o să apucăm a mai încheia socotelile. Eu însă îți declar solemn și îți dau cuvântul meu de onoare că dacă-i pe-așa, o să mai zăbovesc anume două luni la Petersburg, dar o să izbândesc, o să-mi ating scopul și o să dau de dumneata. Știm și noi uneori să răspundem cu aceeași monedă. În încheiere, îți fac cunoscut că dacă n-o să-mi dai chiar azi explicații satisfăcătoare, mai întâi în scris, apoi personal, între patru ochi, și n-o să expui din nou în scrisoarea dumitale tot ce am convenit împreună, și n-o să lămurești definitiv gândurile dumitale în privința lui Evgheni Nikolaici, voi fi nevoit să recurg la măsuri foarte neplăcute pentru dumneata și odioase mie însumi

Îngăduie-mi să rămân al dumitale etc.

V

(*Piotr Ivanîci către Ivan Petrovici*)

Preaamabile și preastimate prietene Ivan Petrovici,

Scrisoarea dumitale m-a mâhnit profund. Cum de te-a lăsat inima, scumpul dar nedreptul meu prieten, să procedezi astfel cu cel mai binevoitor amic al dumitale? Să te pripești, fără a lămuri mai întâi totul, și, în sfârșit, să mă ofensezi cu bănuieli atât de jignitoare?! Dar mă grăbesc să răspund la acuzațiile dumitale. Ieri, dragă Ivan Petrovici, nu m-ai găsit acasă, deoarece am fost chemat în chip cu totul neașteptat la căpătâiul unei muribunde. Mătușă-mea Evfimia Nikolavna s-a săvârșit din viață aseară, la ceasurile unsprezece *post meridianum*. Rudele m-au însărcinat în unanimitate cu organizarea tristei și dureroasei ceremonii.

Am avut atâta treabă, încât n-am mai apucat să te văd nici azi-dimineață, și nici măcar să te înștiințez prin câteva rânduri. Neînțelegerea ivită între noi mă mâhnește adânc. Cele spuse de mine despre Evgheni Nikolaevici, spuse doar ca o glumă și așa, în treacăt, dumneata le-ai înțeles cu totul pe dos și ai dat întregii chestiuni un sens care mă jignește adânc. Eu, însă, sunt gata, fără a sta mult pe gânduri, să satisfac toate dorințele și cerințele dumitale, deși, fiindcă veni vorba, nu pot să nu-ți amintesc - în treacăt fie zis - că banii, adică cele trei sute cincizeci de ruble în monede de argint, i-am luat de la dumneata săptămâna trecută în condițiile știute, și nu cu împrumut. În acest din urmă caz, ar fi existat neapărat o chitanță. Nu găsesc de cuviință să dau explicații referitor la celelalte puncte expuse în scrisoarea dumitale. Îmi dau seama că la mijloc e o neînțelegere și recunosc în aceasta obișnuita dumitale pripeală, înfierbântare și caracterul dumitale franc. Știu bine însă, calmul și francheța nu vor îngădui îndoielii să rămână în inima dumitale și, în cele din urmă, dumneata însuți îmi vei întinde cel dintâi mâna. Te-ai înșelat, Ivan Petrovici, te-ai înșelat amarnic!

Cu toate că scrisoarea dumitale m-a rănit adânc, aș fi fost gata să mă înfățișez eu primul, chiar azi, la dumneata cu scuzele cuvenite, dar am alergat atâta încă de ieri, încât acum sunt cu desăvârșire istovit și abia mă mai țin pe picioare. Peste toate aceste necazuri, a mai căzut și nevastă-mea la pat; teamă mi-e de o boală mai gravă. Cât despre micuț, el, slavă Domnului, se simte mai bine. Dar las condeiul... mă așteaptă treburile, o mulțime de treburi.

Îngăduie-mi, neprețuite prieten, să rămân al dumitale etc.

VI

(*Ivan Petrovici către Piotr Ivanîci*)

14 noiembrie

Stimate domn Piotr Ivanîci,

Am așteptat trei zile, pe care m-am străduit să le întrebuințez cu folos. Simțind că politețea și decența sunt cele dintâi virtuți ale oricărui om, în acest răstimp, adică de la ultima mea scrisoare, de pe data de zece a lunii curente, nu ți-am amintit de mine nici cu vorba, nici cu fapta, în parte pentru a-ți îngădui să-ți îndeplinești netulburat datoria creștinească față de mătușa dumitale, în parte pentru că aveam nevoie de timp ca să fac unele considerații și investigații în chestiunea cunoscută. Acum, însă, mă grăbesc să mă explic cu dumneata în mod definitiv și categoric.

Îți mărturisesc fără ocol că la citirea primelor două scrisori ale dumitale m-am gândit serios că nu înțelegi ce vreau; iată mai cu seamă din ce motiv căutam o întâlnire cu dumneata și o explicație între patru ochi, de ce îmi era teamă de condei și mă învinuiam că nu mă pricep să-mi aștern limpede gândurile pe hârtie. Dumneata știi că n-am avut parte de educație și că-mi lipsesc manierele alese, și sunt străin de fandoseala deșartă, deoarece am înțeles, în sfârșit, din amara mea experiență cât de înșelătoare sunt aparențele și că sub florile delicate se ascunde uneori un șarpe. Dar dumneata mă înțelegeai; nu-mi răspundeai însă așa cum se cuvine pentru că, cu perfidia care-ți este proprie, ți-ai propus dinainte să-ți calci cuvântul de onoare și să trădezi relațiile de prietenie existente între noi. Lucrul acesta l-ai dovedit întru totul prin purtarea dumitale mârșavă față de mine din ultima vreme, purtare dăunătoare intereselor mele, lucru la care nu m-am așteptat și pe care n-am vrut să-l cred până în clipa de față; căci, fermecat de la începutul cunoștinței noastre de manierele dumitale alese, de felul dumitale fin de a fi, de

cunoștințele dumitale și de foloasele pe care aveam să le trag din legătura noastră, mi-am închipuit că am găsit un prieten și un om cu adevărat binevoitor. Acum, însă, mi-am dat seama lămurit că sunt mulți oameni care sub o înfățișare atrăgătoare și strălucitoare ascund otravă în inima lor, întrebuințează mintea pe care o au pentru a unelti împotriva aproapelui și a se deda la înșelăciuni de neîngăduit, și de aceea se tem de condei și de hârtie, și totodată folosesc cuvântul lor nu spre binele aproapelui și al societății, ci pentru a adormi și vrăji judecata acelora care s-au legat cu ei în felurite chestiuni și afaceri. Perfidia dumitale față de mine, stimate domn, se poate vedea lămurit din cele de mai jos.

În primul rând, atunci când în scrisoarea mea ți-am înfățișat răspicat și limpede, stimate domn, situația mea, și totodată te întrebam în prima mea scrisoare ce vrei să înțelegi prin unele din expresiile și atitudinile dumitale, îndeosebi referitor la Evgheni Nikolaici, dumneata ai căutat să treci lucrul sub tăcere și după ce m-ai tulburat cu bănuieli și îndoieli, te-ai dat liniștit la o parte. Apoi, după ce te-ai purtat cu mine într-un mod care nici nu poate fi calificat cu un cuvânt decent, mi-ai scris că ești mâhnit. Cum pot fi calificate toate acestea, stimate domn? Apoi, când fiecare minut era prețios pentru mine și când m-ai făcut să alerg după dumneata de-a lungul și de-a latul Capitalei, îmi scriai sub masca prieteniei scrisori în care, trecând înadins sub tăcere chestiunea care mă ardea, vorbeai despre lucruri cu totul străine și anume despre bolile soției dumitale, pe care în orice caz o stimez, și despre faptul că micuțului dumitale i s-a dat rubarbă și că, cu prilejul ăsta, i-a ieșit un dinte. Pomeneai în fiecare scrisoare despre toate acestea cu o regularitate odioasă și jignitoare pentru mine. Desigur, sunt de acord că suferințele copilului sfâșie inima părintelui, dar de ce să amintești despre asta atunci când așteptam cu totul altceva, mult mai necesar și mai interesant? Am tăcut și

am răbdat, dar acum, după ce a trecut atâta timp, am găsit de datoria mea să mă explic. În sfârșit, după ce m-ai înșelat de câteva ori în chip perfid, fixându-mi întâlniri la care nu veneai, m-ai pus, pare-se, să joc față de dumneata rolul unui prost și al unui bufon, ceea ce nu am de gând să fiu niciodată. Apoi, după ce mă inviți la dumneata, înșelându-mă în prealabil de-a binelea, mă înștiințezi că ai fost chemat la mătușa dumitale aflată în suferință de pe urma unui atac survenit chiar la orele cinci, exprimându-te și în acest caz cu o exactitate penibilă. Din fericire pentru mine, stimate domn, în aceste trei zile am izbutit să capăt unele informații din care am aflat că mătușa dumitale a suferit un atac în ajunul datei de opt, cu puțin înainte de miezul nopții. De-aici văd că dumneata ai făcut abuz de sfințenia relațiilor de familie pentru a înșela niște oameni cu desăvârșire străini. În sfârșit, în ultima scrisoare vorbești și de moartea rudei dumitale, survenită - chipurile - exact în momentul când eu trebuia să mă prezint la dumneata pentru a ne consfătui în chestiunile cunoscute. Dar aici mârșăvia socotelilor și născocirilor dumitale chiar că depășește orice închipuire, deoarece, după informațiile demne de încredere pe care le-am obținut, din fericire, și într-un chip foarte oportun, am aflat că mătușa dumitale s-a săvârșit din viață exact cu douăzeci și patru de ore mai târziu decât data pe care ai indicat-o cu nerușinare în scrisoarea dumitale. N-aș mai sfârși dacă aș enumera toate semnele din care am aflat perfidia dumitale față de mine. Ajunge pentru un observator nepărtinitor chiar și faptul că în fiecare din scrisorile dumitale mă califici drept un prieten sincer și mi te adresezi în chipul cel mai amabil, ceea ce făceai, socot eu, nu pentru altceva decât ca să mă îmbeți cu apă rece.

Trec acum la principala dumitale înșelăciune și perfidie față de mine și care constă tocmai în împrejurarea că ai tăcut chitic în timpul din urmă cu privire la tot ceea ce se leagă de interesele noastre comune, la care se adaugă

furtul nerușinat al scrisorii unde îmi explicai, deși confuz și nu întru totul pe înțelesul meu, condițiile și învoielile noastre reciproce, apoi felul barbar în care m-ai silit să-ți împrumut trei sute cincizeci de ruble în monede de argint, fără chitanță, bani pe care mi i-ai smuls în calitatea dumitale de părtaș; și, în sfârșit, modul mârșav în care l-ai calomniat pe cunoscutul nostru comun, Evgheni Nikolaici. Acum văd limpede că voiai să-mi dovedești că n-ai cu ce te alege de la el, că e un om de nimic, așa cum i-ai și reproșat în scrisoarea dumitale de pe data de șase a lunii curente. Eu însă îl cunosc pe Evgheni Nikolaici ca pe un tânăr modest și cu purtări alese, însușiri cu care poate să farmece și să-și câștige respectul în societate. Știu, de asemenea, că dumneata ai pus seară de seară, timp de două săptămâni, în buzunar câteva monede de argint de câte zece ruble, ba uneori și până la o sută, ținând banca lui Evgheni Nikolaici. Acum însă dumneata te faci că uiți toate acestea și nu numai că nu te învrednicești să mă răsplătești pentru străduințele pe care le-am depus, dar ți-ai și însușit, fără intenția de a-i restitui, propriii mei bani, ademenindu-mă în prealabil cu calitatea dumitale de părtaș și ducându-mă cu zăhărelul prin înșirarea a tot felul de avantaje ce aveau, chipurile, să-mi revină. Iar acum că ți-ai însușit în chipul cel mai necinstit banii mei și ai lui Evgheni Nikolaici, cauți să scapi de obligația de a-mi mulțumi, folosind în acest scop calomnia, cu care l-ai și denigrat prostește în ochii mei pe acela pe care m-am străduit și m-am silit să-l introduc în casa dumitale. Iar pe de altă parte, după cum povestesc cunoscuții, dumneata mai că te lingi cu el pe bot și îl prezinți tuturor ca pe cel mai bun prieten al dumitale, deși nu există pe lume om atât de naiv care să nu ghicească numaidecât unde bat toate intențiile dumitale și ce înseamnă în realitate relațiile dumitale amicale și prietenești. Eu însă am să-ți spun că ele înseamnă minciună, calomnie, nerușinare și călcarea în picioare a îndatoririlor celor mai elementare, că sunt

imorale și pe de-a întregul vicioase. Ca dovadă mă dau pildă chiar pe mine. Cu ce te-am jignit și pentru ce ai procedat cu mine într-un chip atât de nerușinat?

Sfârșesc scrisoarea. Am așternut pe hârtie tot ce-am avut de spus. Și acum închei: dacă, stimate domn, în cel mai scurt timp de la primirea prezentei scrisori nu-mi vei restitui pe de-a întregul, în primul rând, suma pe care ți-am dat-o, trei sute cincizeci de ruble în monede de argint, și, în al doilea rând, toate sumele care mi se cuvin, așa cum mi-ai făgăduit dumneata, voi recurge la toate mijloacele posibile pentru a le obține, chiar și la forță; voi recurge și la protecția legilor, și, în sfârșit, îți aduc la cunoștință că dețin anumite mărturii care, rămânând în mâinile servitorului dumitale preaplecat și respectuos, pot să știrbească și să întineze numele dumitale în ochii întregii lumi.

Îngăduie-mi să rămân al dumitale etc.

VII

(*Piotr Ivanîci către Ivan Petrovici*)

15 noiembrie

Ivan Petrovici,

Primind misiva dumitale atât de grosolan și totodată straniu concepută, în primul moment am vrut s-o rup în bucăți, dar am păstrat-o ca pe o raritate. De altminteri, regret sincer neînțelegerile și neplăcerile ivite între noi. Nu voiam să-ți răspund. Dar împrejurările mă silesc s-o fac. Prin aceste rânduri, anume, trebuie să-ți aduc la cunoștință că va fi foarte neplăcut pentru mine să te văd vreodată în casa mea, la fel ca și pentru soția mea: are sănătatea șubrezită și mirosul de catran îi dăunează.

Soția mea restituie consoartei dumitale cartea acesteia, rămasă la noi, „*Don Quijote de La Mancha*”, cu toate mulțumirile. Cât privește galoșii dumitale, pe care - chipurile - i-ai uitat la noi când ne-ai vizitat ultima oară, cu regret te înștiințez că n-au fost găsiți nicăieri. Deocamdată sunt căutați, dar dacă nu se vor găsi, am să-ți cumpăr alții noi.

De altfel, am onoarea să rămân al dumitale etc.

VIII

La 16 noiembrie, Piotr Ivanîci primește prin poșta urbană două scrisori pe numele său. Deschizând primul plic, scoate un bilețel împăturit cu dichis, din hârtie roz-pal. Scrisul e al soției sale. Bilețelul e adresat lui Evgheni Nikolaici și poartă data de 2 noiembrie. În plic nu s-a mai găsit nimic altceva. Piotr Ivanovici citește:

Scumpe *Eugène*! Ieri nu s-a putut cu nici un chip. Bărbatu-meu a stat acasă toată seara. Mâine să vii însă neapărat la unsprezece fix. La zece și jumătate bărbatu-meu pleacă la Țarskoie și se va întoarce abia la miezul nopții. Toată noaptea am fost furioasă. Îți mulțumesc pentru știri și corespondența pe care mi-ai trimis-o. Câtă hârtie! Oare ea să fi scris toate astea? Trebuie să recunoaștem însă, are stil. Îți mulțumesc; văd că mă iubești. Nu fi supărat pentru ziua de ieri și vino mâine, nu mă lăsa să mai aștept.

A.

Piotr Ivanîci deschide cea de-a doua scrisoare.

Piotr Ivanîci,

Și așa, piciorul meu n-ar mai fi călcat niciodată în casa dumitale; degeaba te-ai ostenit să mâzgălești hârtia.

Săptămâna viitoare plec la Simbirsk; prieten neprețuit și amic preaiubit îți va rămâne Evgheni Nikolaici: îți doresc succes, iar în privința galoșilor nu-ți mai face nici o grijă.

IX

La data de 17 noiembrie, Ivan Petrovici primește prin poșta urbană două scrisori pe numele său. Deschizând primul plic, scoate din el un bilețel scris neglijent și în grabă. Scrisul e al soției sale; bilețelul e adresat lui Evgheni Nikolaici și poartă data de 4 august. În plic nu mai era nimic altceva. Ivan Petrovici citește:

Adio, adio, Evgheni Nikolaici! Dumnezeu să te răsplătească și pentru atât. Fii fericit; cât despre mine, ce soartă cumplită! Mă înspăimânt! Dar a fost voia dumitale. Dacă nu era mătușica, m-aș fi încredințat dumitale așa. Să nu râzi însă nici de mine, nici de mătușica. Mâine avem cununia. Mătușica e bucuroasă că s-a găsit un om de treabă să mă ia fără zestre. Azi m-am uitat pentru prima oară la el cu atenție. Pare să fie un om bun la suflet. Sunt zorită. Adio, adio... scumpul meu!! Adu-ți aminte cândva de mine; eu, una, n-am să te uit niciodată. Adio. Semnez această ultimă scrisoare ca și prima... îți mai aduci aminte?

Tatiana

Cea de-a doua scrisoare cuprindea următoarele:

Ivan Petrovici, mâine ai să primești o pereche de galoși noi; nu obișnuiesc să recurg la punga altuia și nici nu-mi place să adun de pe stradă tot felul de zdrențe.

Zilele acestea Evgheni Nikolaici pleacă la Simbirsk, pentru niște treburi de-ale bunicului său și m-a rugat să-i găsesc un tovarăș de drum; n-ai fi cumva amator?

NOTE și COMENTARII

DOMNUL PROHARCIN

Povestire[40]

Traducere de MIHAI SEVASTOS

Semion Ivanovici Proharcin, om în vârstă, cumpănit și fără năravul băuturii, locuia în apartamentul Ustiniei Feodorovna, în colțișorul cel mai întunecat și mai modest. Cum domnul Proharcin, mic slujbaș, avea o leafă exact pe măsura capacității sale funcționărești, Ustiniei Feodorovna îi era peste putință să capete de la dânsul pentru locuință mai mult de cinci ruble pe lună. Gurile rele spuneau că era aici o anumită socoteală a ei. Oricum, domnul Proharcin, parcă anume în pofida bârfitorilor săi, ajunsese într-adevăr favoritul gazdei, subînțelegând această calitate în sens cinstit și nobil. Trebuie să avem în vedere că Ustinia Feodorovna era o persoană foarte stimabilă și zdravănă, care avea o deosebită înclinare pentru mâncărica de frupt[11] și pentru cafea, îndurând cu greu zilele de post. Ținea în gazdă câteva exemplare de atare locatari, care îi plăteau o chirie chiar și de două ori mai mare decât Semion Ivanovici. Dar aceștia nu erau oameni la locul lor, ci, dimpotrivă, toți în păr niște zeflemiști răutăcioși, care se legau de treburile sale femeiești ca și de singurătatea-i fără apărare. De aceea pierdeau mult în ochii ei și, dacă nu i-ar fi plătit o chirie așa de mare, ea nu numai că nu le-ar fi dat locuință, dar n-ar fi vrut să-i vadă nici măcar trecându-i pragul. Semion Ivanovici ajunsese favoritul ei de pe vremea când conduseseră la cimitirul Volkovo pe un pensionar sau, mai bine zis, pe un licențiat din slujbă din pricina beției. Acest pătimaș izgonit, deși avea un ochi vânăt dintr-un act de curaj, după spusele lui, și un picior rupt tot din pricina unui fel de curaj, izbutise totuși să-și câștige, și încă cu folos, întreaga bunăvoință de care era capabilă Ustinia Feodorovna; și ar fi rămas, fără îndoială, cel mai credincios acolit și linge-blide dacă nu și-ar fi băut

[11] Produsul în lapte al animalelor mulgătoare; derivate ale laptelui. ♦ Mâncare de lapte, ouă, carne, pește sau derivate ale lor, de la care creștinii ortodocși sunt opriți în timpul posturilor.

vacul, la urma urmei, în chipul cel mai rușinos și mai jalnic. Toate acestea se petrecuseră la Peski, unde Ustinia Feodorovna ținuse doar trei chiriași în gazdă. O dată cu mutarea ei în altă locuință, întemeindu-și o întreprindere mai mare, cu aproape zece locatari noi, dintre vechii pensionari rămăsese numai unul singur, domnul Proharcin.

E greu de spus dacă domnul Proharcin în persoană își avea cusururile sale statornice sau dacă colocatarii lui, fiecare în parte, veniseră cu metehnele lor - dar sigur este faptul că, chiar de la început, legăturile între cele două tabere prinseră să scârțâie. Trebuie să avem în vedere că absolut toți chiriașii Ustiniei Feodorovna se aveau între dânșii ca frații. Unii lucrau în aceeași instituție. Îndeobște, la fiecare zi-ntâi, câștigau cu toții, rând pe rând, unul de la altul, întreaga lor leafă, jucând bancioc, preferans sau biksa. Când erau cu chef, le plăcea tuturora să se desfete de-a valma cu clipele spumoase ale vieții, după cum le numeau ei. Uneori sporovăiau cu plăcere și despre chestiuni înalte: atunci, deși discuțiile se sfârșeau rareori fără sfadă, totuși - în asemenea împrejurări - buna înțelegere dintre dânșii nu se strica niciodată, deoarece prejudecățile fuseseră cu totul izgonite din societatea aceasta. Dintre locatari se remarcau în mod deosebit: Mark Ivanovici, un om înțelept și citit; apoi chiriașul Oplevaniev[41]; pe urmă Prepolovenko, și el om modest și cumsecade; după aceea mai era unul, Zinovi Prokofievici, care țintea să ajungă neapărat în înalta societate; în sfârșit, conțopistul Okeanov, care, la vremea lui, fusese cât pe ce să-i smulgă lui Semion Ivanovici laurii întâietății și locul de favorit; mai era un conțopist, Sudbin[42]; apoi intelectualul Kantariov și încă alții. Dar Semion Ivanovici parcă nu se simțea tovarăș cu oamenii aceștia. Nimeni, bineînțeles, n-avea vreun gând rău împotrivă-i, cu atât mai mult, cu cât chiar de la început toți îi dădură dreptate lui Proharcin, recunoscând - după spusele lui Mark Ivanovici - că Proharcin este un bărbat cumsecade, liniștit, deși nu-i

om de lume, însă devotat, și nu știe ce-i lingușirea. Are, desigur, și cusururi. Iar dacă va avea vreodată de suferit ceva în viață - aceasta se va întâmpla numai din pricina lipsei sale de imaginație. Ba mai mult: deși lipsit de imaginație, domnul Proharcin, atât prin întreaga sa înfățișare cât și prin manierele sale nu putea uimi pe nimeni, să zicem, într-un mod avantajos pentru dânsul (lucru de care se legau cu plăcere zeflemiștii); toate acestea îl lăsară nepăsător - de parcă nici n-ar fi existat. Totodată Mark Ivanovici, om înțelept, luase pe față apărarea lui Semion Ivanovici, declarând cu temei, într-un stil preafrumos, colorat, că Proharcin este un bărbat serios, respectabil, în vârstă, care - demult de tot - lăsase în urmă vremea elegiilor. Așa că, dacă Semion Ivanovici nu izbutea să conviețuiască în bună înțelegere cu lumea - aceasta se datora numai și numai lui.

Lucrul de căpetenie, care atrăsese atenția tuturora, fusese, fără îndoială, zgârcenia, cărpănoșia lui Semion Ivanovici. Această trăsătură de caracter fusese numaidecât prinsă de toți și luată în considerare, fiindcă Semion Ivanovici - pentru nimic în lume - nu împrumuta nimănui, în nici un chip, ceainicul: chiar pentru un timp cât de scurt. Era cu atât mai nedrept în această privință, cu cât el însuși nu bea ceai aproape de loc. Își făcea, doar când avea nevoie, un fel de infuzie destul de bună la gust, preparată din flori de câmp și din niște plante medicinale, de care avea totdeauna rezervă în cantitate însemnată. De altfel, nici de mâncat nu mânca așa cum obișnuiau ceilalți chiriași. De pildă: nu-și permitea niciodată să ia un prânz întreg, oferit zilnic tovarășilor săi de către Ustinia Feodorovna. Un prânz costa cincizeci de copeici. Semion Ivanovici cheltuia cu masa doar douăzeci și cinci de copeici de aramă. Nu depășea niciodată suma asta. De aceea, lua ori câte o porție de ciorbă cu plăcintă, ori numai felul doi cu carne. Dar de cele mai multe ori nu mânca nici ciorbă, nici bucate cu carne, ci îmbuca pe săturate pâine cu ceapă,

brânză de vacă, castraveți murați sau cu alte adaosuri, care erau incomparabil mai ieftine. Numai când îl toropea foamea, se întorcea iarăși la jumătatea lui de prânz...

Biograful mărturisește că nu s-ar fi hotărât cu nici un preț să vorbească despre aceste amănunte meschine, josnice și chiar delicate, ba, mai mult decât atât, chiar jignitoare pentru urechea vreunui adept al stilului distins, dacă aceste amănunte n-ar cuprinde o particularitate, o trăsătură dominantă de caracter a eroului acestei povestiri; căci domnul Proharcin, departe de a fi atât de sărac - cum încerca uneori chiar el să-i asigure pe toți - încât să nu aibă nici hrană permanentă și sățioasă, proceda tocmai pe dos, fără să se rușineze și să se teamă de judecata oamenilor, căutând numai să-și satisfacă ciudatele capricii, din zgârcenie și dintr-o prudență de prisos - ceea ce se va vedea, de altfel, mai limpede în rândurile ce urmează. Dar ne vom feri să-l plictisim pe cititor cu descrierea tuturor toanelor lui Semion Ivanovici. Vom lăsa deoparte, bunăoară, nu numai descrierea, interesantă și foarte hazlie pentru cititor, a tuturor toaletelor sale, dar - dacă n-ar fi fost iarăși declarația Ustiniei Feodorovna - nu știm dacă am fi pomenit faptul că Semion Ivanovici, în toată viața lui, nu s-a putut hotărî în ruptul capului să-și dea rufele la spălat sau, chiar dacă s-a hotărât, acest eveniment s-a produs atât de rar, încât în intervalele de timp s-a putut uita cu totul că Semion Ivanovici ar fi avut cândva rufe. Iar în declarația gazdei se spunea că „Semion Ivanovici, drăguțul de el - aibă-i sufletul tihnă veșnică! - a mucezit douăzeci de ani într-un colțișor la mine, fără să se rușineze că în tot timpul vieții sale pământești se ferise cu îndărătnicie nu numai de ciorapi, batiste și alte asemenea obiecte, dar am văzut cu ochii mei, prin pânza găurită a paravanului, cum drăguțul de el n-avea uneori nici cu ce să-și acopere trupușorul său alb”. Astfel de vorbe se stârniră abia după moartea lui Semion Ivanovici. Dar în timpul vieții sale (și tocmai aceasta era

pricină de căpetenie a neînțelegerilor), el nu îngăduia în nici un chip - cu toate excelentele relații de conviețuire dintre chiriași - ca din curiozitate, fără învoire, cineva să-și bage nasul în ungherul lui, chiar cu concursul găurilor din paravan.

Era un om foarte îndărătnic, scump la vorbă și neînduplecat împotriva discuțiilor fără rost. Avea silă de sfătuitori, iar pe obraznici nu-i ierta de loc. Se întâmpla să-l pună de îndată la punct pe câte un zeflemist sau povățuitor neîntrebat. Îl rușina - și basta! „Ești un fluieră-vânt, măi băiete. Lasă-te de sfaturi, ca să se știe! Ai face mai bine să-ți cunoști lungul nasului, domnule! Socotește mai degrabă, băitănașule, din câte fire de ață ți-s țesute obielele - ca să se știe!” Semion Ivanovici era un om simplu; tuturora le spunea de-a dreptul: *tu*. Mai cu seamă nu putea suferi când vreun poznaș, știindu-i năravul nedezmințit, se apuca strengărește să-l descoasă, întrebându-l: ce are ascuns în lădiță? Semion Ivanovici avea într-adevăr o lădiță, pe care o ținea sub pat, și o păzea că ochii din cap. Deși toți știau că înlăuntru nu era nimic decât doar niște cârpe vechi, două-trei perechi de cizme prăpădite și, îndeobște, tot felul de boarfe sau nimicuri întâmplătoare, totuși Domnul Proharcin prețuia foarte mult această avere mobilă. Într-un rând se auzise chiar că, nemulțumit de vechiul său lacăt, încă destul de solid, adusese vorba despre procurarea unui altuia, lucru nemțesc, cu tot telul de marafeturi și cu un arc secret. Dar într-o zi, Zinovi Prokofievici, luat de mintea lui crudă, scăpă un gând foarte nepoliticos și grosolan, și anume că Semion Ivanovici, pesemne, ar strânge și ar ascunde bani în lădiță cu pricina, ca să-i lase moștenitorilor. Atunci toți cei de față rămaseră înmărmuriți de urmările neobișnuite ale purtării lui Zinovi Prokofievici. Mai întâi, domnul Proharcin nici nu putu găsi pe loc vorbe cuviincioase pentru o idee expusă atât de fățiș și de brutal. Din gura lui nu se auziră multă vreme decât niște vorbe fără șir. De

abia în cele din urmă se putu desluși că Semion Ivanovici, în primul rând, îi imputa lui Zinovi Prokofievici o veche dovadă de zgârcenie. Apoi se află prezicerea lui Semion Ivanovici: că Zinovi Prokofievici nu va ajunge niciodată în înalta societate. Iar cât privește croitorul căruia îi datora bani pentru un costum, acesta are să-l ucidă, musai are să-l ucidă, fiindcă flăcăiandrul nostru nu-i plătește de mult banii datorați și, în sfârșit, Semion Ivanovici adăugă: „Vezi tu, băiețașule, ții cu tot dinadinsul să ajungi iuncher de husari, ehei! Dar n-ai să izbutești, ai să înghiți hapul. Iar dacă mai-marii tăi au să afle toată tărășenia asta, or să te facă pisar. Ei, ai priceput acuma, băiețandrule, cum stă treaba?” Pe urmă, Semion Ivanovici se liniști. Dar după ce șezu culcat în pat vreo cinci ceasuri, parcă i se coapseră între timp niscaiva gânduri și dintr-o dată, spre marea uimire a tuturora, mai întâi vorbind singur, iar apoi adresându-se lui Zinovi Prokofievici, începu să-l dojenească și să-l facă iarăși de rușine. Dar pricina nu se sfârși cu asta, ci pe sub seară, când Mark Ivanovici și chiriașul Prepolovenko puseră de ceai, poftind pe conțopistul Okeanov; Semion Ivanovici se coborî din pat, se trase dinadins pe lângă ei, dădu partea lui de douăzeci sau de cincisprezece copeici și, prefăcându-se că-i venise poftă de ceai, intră pe larg în fondul aceleiași chestiuni. Începu să le explice că-i un om sărac, un biet om sărac și nimic mai mult, iar ca atare sărăntoc nu poate strânge părăluțe. Ba domnul Proharcin mărturisi chiar că se plânsese de sărăcia lui numai și numai fiindcă venise vorba - și nu de alta. Nu mai mult decât acum trei zile, voise să împrumute o rublă de la obrăznicătura asta. Astăzi însă n-o să-i mai ceară nimic, ca să nu se fălească băiețoiul cu trebușoara asta. Cât privește leafa ce-o avea, nici pentru hrană nu-i era de ajuns. În sfârșit, el, om sărac cum îl vedeți, trimite lună de lună câte cinci ruble cumnatei sale din Tver. Dacă nu i-ar fi trimis la Tver cele cinci ruble pe lună, cumnată-sa ar fi murit de foame. Iar dacă i-ar fi murit cumnata pe care o

întreținea Semion Ivanovici, de mult și-ar fi putut face rost de niște haine noi... Și așa vorbi Semion Ivanovici îndelung și pe larg despre sărăcia lui, despre ruble și cumnată. Repetă la nesfârșit același lucru, pentru a-i sugestiona cât mai puternic pe ascultători, încât, în cele din urmă, se încurcă de tot și tăcu din gură. Abia după trei zile, când nimeni nu se mai gândea să-l zădărască, uitându-l cu toții, Semion Ivanovici adăugă drept încheiere, chipurile, că Zinovi Prokofievici se va face husar, iar la război obrăznicăturii i se va reteza un picior și i se va pune în loc unul de lemn. Și va veni Zinovi Prokofievici la dânsul, milogindu-se: „Om al lui Dumnezeu, dă-mi o bucățică de pâine, Semion Ivanovici!” Iar Semion Ivanovici n-are să-i dea pâinica și nici n-o să se uite la nărăvașul acela de Zinovi Prokofievici. Așa are să i se întâmple, neapărat...

Toate acestea, cum se și cuvenea, părură tuturora foarte ciudate și, în același timp, grozav de hazlii. Fără a sta mult pe gânduri, chiriașii Ustiniei Feodorovna se uniră pentru a face noi investigații și, de fapt, numai din curiozitate, hotărâră să ia ofensiva împotriva lui Semion Ivanovici cu toții laolaltă și în mod definitiv. În ultima vreme, adică tocmai de când locuia împreună cu alți chiriași, domnul Proharcin ținea strașnic să afle toate cele, să descoasă pe oricine, ahtiat de curiozitate - făcând aceasta, după cât se pare, din niscai motive personale cu totul tainice: de aceea, legăturile dintre cele două tabere vrăjmașe se stabiliseră fără nici un fel de pregătiri preliminare sau de sforțări inutile, ci oarecum întâmplător, ca de la sine. Pentru a intra în relații cu ceilalți chiriași, Semion Ivanovici avea totdeauna la îndemână o anumită manevră, destul de vicleană și, de altfel, foarte întortocheată, cunoscută în parte de cititorul nostru: se cobora din pat către vremea ceaiului și, dacă vedea că se îmbulzesc și alții în jurul samovarului, se dădea pe lângă dânșii și, ca un om modest, înțelept și blând, plătea cele douăzeci de copeici rânduite și declara că vrea să ia parte, și el, la ceai. Tinerii își

făceau cu ochiul și, înțelegându-se astfel între dânșii asupra participării lui Semion Ivanovici la reuniunea lor, se puneau la taclale - mai întâi cuviincioase și curtenitoare; dar mai pe urmă, câte unul mai șugubăț se pornea, într-o doară, să povestească fel de fel de noutăți, adesea născocite, cu totul de necrezut. Așa, unul îndrugă, de pildă, că cineva auzise în aceeași zi cum excelența-sa îi spusese lui Demid Vasilievici în persoană că, după părerea lui, slujbașii însurați vor „ajunge” mai bine decât cei necăsătoriți; ba chiar vor fi preferați la avansare, fiindcă oamenii modești capătă în căsnicie încă și mai multe aptitudini; de aceea, el, povestitorul, ca să se distingă și să se căpătuiască mai ușor, își va da silința să se însoare cât mai degrabă cu vreo Fevronie Prokofievna. Mai ales, s-ar fi observat că diferiți inși dintre colegii lor nu-s de loc oameni de lume și habar n-au de bunele maniere. Prin urmare, ei nici nu pot plăcea doamnelor în societate. De aceea, pentru stârpirea acestor racile, se va aplica numaidecât o poprire pe salarii. Iar din banii strânși se va închiria o sală, unde se vor da lecții de dans, se vor învăța manierele distinse, politețea, respectarea superiorilor, tăria de caracter, bunătatea și recunoștința, precum și felurite reguli de frumoasă comportare. În sfârșit, se mai spunea că va ieși, cică, o nouă rânduială, precum că unii funcționari, începând cu cei mai vechi, pentru a ajunge fără întârziere instruiți, vor trebui să dea nu știu ce examen la toate materiile[43] și că, în modul acesta, multe lucruri vor ieși la lumină, iar atâția domni se vor vedea nevoiți să dea cărțile pe față - într-un cuvânt, se povestiră mii de versiuni neghioabe, ca acestea sau altele de același soi. Toți cei prezenți se prefăceau a crede pe loc, se amestecau în vorbă, puneau fel de fel de întrebări, își făceau socotelile lor personale; iar unii, luând o înfățișare abătută, clătinau din cap, cerând sfaturi la dreapta și la stânga - îngrijorați, chipurile: oare ce-o să li se întâmple și lor, dacă va da peste dânșii asemenea pacoste? Se înțelege

de la sine că și un om mult mai puțin blajin și liniștit decât domnul Proharcin s-ar fi tulburat și s-ar fi încurcat din pricina unor asemenea tâlcuiri. Afară de asta, se poate afirma fără greș, după toate aparențele, că Semion Ivanovici, era extrem de mărginit și de opac față de orice idee nouă, neobișnuită pentru mintea lui. Iar când afla, de pildă, o noutate oarecare, era nevoit totdeauna parcă s-o rumege mai înainte și s-o mestece, căutându-i tâlcul; se frământa, se încurca și, chiar dacă izbutea, în cele din urmă, s-o biruie, o făcea într-un fel cu totul aparte, propriu numai lui... Cu prilejul acesta, se vădiră la Semion Ivanovici fel de fel de însușiri curioase, nebănuite până atunci... Se scorniră bârfeli și vorbe, care - cu adaosurile de rigoare - ajunseră pe căile obișnuite până la serviciul lui Semion Ivanovici. Efectul a fost puternic și datorită faptului că domnul Proharcin, care avea din vremuri imemoriale o figură neschimbată, își transformă dintr-o dată fizionomia. Căpătă o mină neliniștită, arunca priviri sperioase, șovăielnice și cam bănuitoare; începu să umble îngrijorat, tresărea și trăgea cu urechea. Iar ca o culme a tuturor însușirilor sale noi, fu cuprins de patima căutării adevărului. Dragostea lui pentru adevăr merse atât de departe, încât omul ajunse, în cele din urmă, să se expună a cere lămuriri în vreo două rânduri chiar lui Demid Vasilievici despre probabilitatea nenumăratelor noutăți, care îi veneau zilnic la ureche. Iar dacă trecem sub tăcere urmările extravaganței lui Semion Ivanovici, o facem numai și numai dintr-o sinceră compasiune pentru reputația lui. Astfel se iscă părerea că Semion Ivanovici e un mizantrop, care nu ia în seamă îndatoririle de politeță din societate. Se remarcă și faptul că era copleșit de fantasmagorii - ceea ce era, într-adevăr, perfect exact. Colegii săi băgară de seamă că Semion Ivanovici cădea adesea într-un fel de uitare și, stând pe scaun, cu gura căscată și cu pana de scris ridicată în aer, rămânea ca înghețat sau încremenit, semănând mai curând cu umbra

unei făpturi cugetătoare decât cu o ființă în carne și oase. Se întâmpla adesea că vreun domn, rămas fără voie pe gânduri, în momentul când îi întâlnea întâmplător privirea fugară, tulbure și rătăcită, se simțea cuprins de o înfiorare, se speria și așternea deodată pe hârtia din față fie o pată de cerneală, fie un cuvânt într-aiuri. Lipsa de bună-cuviință în comportarea lui Semion Ivanovici îi scotea din sărite și chiar îi jignea pe oamenii cu adevărat distinși... În sfârșit, nimeni nu se mai îndoia că mintea lui Semion Ivanovici apucase pe căi fanteziste. Dar, într-o bună dimineață, se răspândi în tot biroul zvonul că domnul Proharcin îl sperie chiar și pe Demid Vasilievici, deoarece, întâlnindu-l pe culoar, Semion Ivanovici i se păru atât de nefiresc și de straniu, încât fu silit să se dea înapoi... Vestea despre rătăcirea lui Semion Ivanovici ajunse, în cele din urmă, și la el însuși. Auzind una ca asta, se sculă numaidecât de la locul lui, se strecură cu grijă printre mese și scaune, intră în vestibul, își luă singur mantaua, o îmbrăcă, ieși din instituție și se făcu nevăzut pentru câtăva vreme. Se îngrijorase el însuși, sau, poate, fusese altceva la mijloc - nu știm. Dar nu se ivi câtva timp nici acasă, nici la birou...

Nu vom încerca să explicăm soarta lui Semion Ivanovici numai prin faptul că o apucase pe calea fantasmagoriilor. Totuși nu putem să nu atragem luarea-aminte a cititorului că eroul nostru - un om simplu, foarte modest, care trăise într-o singurătate absolută, tainică, până la începutul conviețuirii cu alți chiriași, era cunoscut ca o persoană liniștită, ba chiar cam enigmatică. Căci în timpul ultimei sale șederi la Peski, obișnuia să stea întins în pat, după paravan. Nu scotea o vorbă și nu avea relații cu nimeni. Ceilalți doi colocatari ai săi îi semănau în totul: amândoi păreau de asemeni misterioși și au stat culcați în pat, după paravan, cincisprezece ani. Zile, ceasuri - fericite și somnolente - se scurseseră unele după altele într-o pace patriarhală. Și cum totul de jur împrejur se desfășurase într-o rânduială și pe-o cale cât se poate de molcomă, nici

Semion Ivanovici, nici Ustinia Feodorovna nu-și mai aduceau prea bine aminte de când îi adunase soarta laolaltă. Ea spunea câteodată noilor săi pensionari: „Or fi vreo zece anișori, ba poate chiar cincisprezece, dacă nu cumva douăzeci și cinci, de când s-a statornicit la mine, drăguțul de el, aibă-l Domnul în paza lui!” De aceea socotim că un lucru foarte firesc faptul că eroul povestirii noastre, neobișnuit cu hărmălaia, fusese foarte neplăcut surprins când, deodată, el - om serios și potolit - s-a trezit exact acum un an în mijlocul unei cete gălăgioase și zurbagii de zece flăcăiandri - noii săi colocatari și colegi.

Dispariția lui Semion Ivanovici aduse destulă zăpăceală în cotloanele pensiunii. Mai întâi prin faptul că el era favoritul casei; iar în al doilea rând, fiindcă buletinul său de identitate, depus în păstrarea gazdei, se rătăcise între timp. Ustinia Feodorovna se puse pe bocit - ceea ce făcea regulat în toate situațiile critice. Două zile încheiate probozi și boscorodi pe chiriași. Se jeli că „acești bârfitori răi” i-au gonit chiriașul ca pe-un pui de găină și l-au prăpădit. Iar a treia zi îi puse pe fugă pe toți pensionarii ca să-l caute și să i-l aducă pe fugar, viu ori mort.

Pe sub seară, cel dintâi care s-a întors a fost conțopistul Sudbin. Acesta a declarat că a dat de urma fugarului. L-a văzut la târgul de vechituri și în alte locuri. S-a luat după dânsul. S-a apropiat chiar de el, dar n-a îndrăznit să-i vorbească. S-a aflat în preajma lui chiar la un incendiu, când s-a aprins o casă pe ulicioara Strâmbă. Peste o jumătate de oră se întoarseră Okeanov și surtucarul Kantariov, care adeveriră cuvânt cu cuvânt spusele lui Sudbin: și ei s-au aflat nu departe de dânsul, s-au rotit pe aproape, nici la zece pași în jurul lui, dar de vorbit - n-au avut, nici ei, îndrăzneală. Amândoi au băgat de seamă că Semion Ivanovici era însoțit de un cerșetor bețivan. În sfârșit, se strânseră și ceilalți chiriași. Ascultând cu băgare de seamă veștile, ajunseră la încheierea că Proharcin trebuie să se afle acum undeva pe aproape și că urmează

să pice acasă din moment în moment. Dar cu toții știau, încă dinainte, că el se întovărășise cu un calic bețiv. Acesta era un ticălos, un zurbagiu și un lingău, care - după cum se vede - îl îmbrobodise pe Semion Ivanovici. Se pripășise tocmai cu o săptămână înainte de dispariția lui Semion Ivanovici, împreună cu Remnev - un prieten de-al lui. Se aciuise un timp prin felurite cotloane. Istorisea că suferise pentru adevăr și dreptate. Slujise în birouri prin provincie, împreună cu alții. Dăduse un revizor peste dânșii. Îi scuturase, tot pentru adevăr, pe el împreună cu gașca lui. Se înființă apoi la Petersburg, căzu în genunchi la picioarele lui Porfiri Grigorievici, i se făcu loc într-un birou în urma unor stăruințe, dar - prigonit cu cruzime de soartă - fu scos și de acolo prin desființarea cancelariilor, din pricina reorganizării. Dar în noua listă de slujbași nu fu inclus, atât datorită incapacității sale în serviciu, cât și din pricina capacității lui pentru o altă ocupație, cu totul lăturalnică, precum, pe deasupra, mulțumită pasiunii sale pentru adevăr și, în sfârșit, uneltirii unor dușmani. Încheindu-se istorisirea, în cursul căreia îl pupă de repetate ori pe Remnev, amicul său sever și nebărbierit, domnul Zimoveikin se închină adânc, pe rând, înaintea tuturor celor prezenți - fără s-o uite pe servitoarea Avdotia - îi numi pe toți binefăcătorii săi și le mărturisi că-i un netrebnic, un pisălog, un ticălos, un zurbagiu și un prostănac - așa că oamenii cumsecade nu trebuie să-i ia în nume de rău becisnicia și soarta cea amărâtă. După ce ceru ocrotire, domnul Zimoveikin deveni glumeț, radios de bucurie, sărută într-una mânuțele Ustiniei Feodorovna, cu toată modesta întimpinare din partea acesteia că mâinile sale-s grosolane, nu nobile. În sfârșit, el făgădui să arate întregii societăți, pe sub seară, talentul său într-un minunat dans de caracter. Dar a doua zi, acțiunea lui se încheie printr-un deznodământ jalnic. Fie că dansul său de caracter se dovedise mult prea de caracter, fie că Zimoveikin - după spusele Ustiniei Feodorovna - „ar fi

făcut-o de rușine și ar fi prostit-o, deși ea îl cunoaște chiar pe Iaroslav Ilici și, dacă ar fi vrut, de mult ar fi fost nevastă de ofițer superior”, dar Zimoveikin trebui să spele putina, îndreptându-și cârma spre meleagurile sale de baștină. Plecă, se întoarse din nou, fu izgonit iarăși fără glorie, se vârî pe sub pielea lui Semion Ivanovici, îi șterpeli pe nesimțite o pereche de nădragi noi și, în sfârșit, apăru din nou în calitate de seducător al lui Semion Ivanovici.

De îndată ce gazda află că Semion Ivanovici este viu-nevătămat și că nu mai avea nici un rost să-i caute buletinul de identitate, se lăsă numaidecât de bocit și se retrase ca să se liniștească. Între timp câțiva chiriași hotărâră să facă fugarului o primire triumfală: stricară închizătoarea, dădură la o parte paravanul de lângă patul dispărutului, răvășiră puțin așternutul, luară lădița cu pricina și o puseră în pat, la picioare, apoi o culcară în așternut pe „cumnată-sa”, adică o păpușă sau mai bine zis o momâie, alcătuită dintr-un șal vechi al gazdei, cu bonetă și cu un palton ponosit - semănând aidoma cu cumnata, așa că te puteai foarte lesne înșela. Isprăvind operația asta, chiriașii se puseră să-l aștepte pe Semion Ivanovici și să-i spună că sosise cumnată-sa din provincie, care se aciuise la dânsul după paravan. Dar îl așteptară până li se lungiră urechile... În așteptare, Mark Ivanovici - ținând „banca” la cărți - îi curăți pe chiriașii Prepolovenko și pe Kantariov de leafă pe câte o jumătate de lună. Iar lui Okeanov i se umflă și i se înroși trompa, jucând „Ține-ți nasul”[44] și „Trei foițe”. Între timp, servitoarea Avdotia trase un pui de somn, ba se și sculă de vreo două ori să care lemne și să aprindă focul în sobe. Iar pe Zinovi Prokofievici, care pe mică pe ceas ieșea în curte întru întâmpinarea lui Semion Ivanovici, ploaia îl mură până la piele. Dar nu se vedea nici Semion Ivanovici, nici cerșetorul bețivan. În sfârșit, se duseră cu toții la culcare, lăsând „cumnata” după paravan, pentru orice eventualitate. De abia pe la patru dimineața răsunară ciocănituri în poartă, atât de puternice, încât îi răsplătiră

cu prisosință pe chiriașii care îl așteptaseră, trudiți peste măsură. Era el, în carne și oase, Semion Ivanovici, domnul Proharcin, dar într-o stare de plâns, încât tuturor chiriașilor le pieri graiul și nimeni nu se mai gândi la cumnată. Rătăcitul se întoarse fără cunoștință. Îl conduse sau mai bine zis îl cără în spate un birjar de noapte, zdrențăros, ud până la piele și tremurând de frig. La întrebarea gazdei: unde o fi tras la măsea amărâtul? Birjarul îi răspunse: „Nu-i beat, strop de băutură n-a pus în gură. Mă jur cu mâna pe cruce! I-a venit pesemne un leșin sau o fi înlemnit așa, din senin, ori l-o fi pălit damblaua.” Toți îl cercetară cu privirea pe împricinat, proptindu-l de sobă - ca să le fie mai la îndemână. Văzură că nu era de loc cherchelit și nici nu-l lovise damblaua, ci altă pacoste căzuse peste dânsul, căci Semion Ivanovici nici nu-și putea mișca limba-n gură, și tot trupul îi era scuturat de spasme. Clipea doar din ochi, ațintindu-și nedumerit privirea când la unul, când la altul dintre spectatorii sumar îmbrăcați, ca pentru noapte. Lumea îl întrebă apoi pe birjar: de unde l-a luat? „Hm, de unde să-l iau? Ia, de la niște oameni din Kolomna, răspunse birjarul. Naiba știe dacă erau boieri ori ba. Dar păreau cu chef, veseli domni! Care vra să zică așa mi l-au dat în primire. S-or fi bătut? L-o fi lovit cataroiul? Numai unul Dumnezeu știe ce s-o fi întâmplat cu dânsul. Cât privește boierii, erau oameni veseli, buni băieți!” Îl luară pe Semion Ivanovici, îl ridicară pe umeri vânjoși și îl duseră la pat. Dar Semion Ivanovici, cuibărindu-se în așternut, când își simți alături cumnata și își propti picioarele în sacra lui lădiță, scoase deodată un răcnet ca de fiară și se puse în patru labe; apoi, zguduit tot de fiori și de tremur, începu să se frământe și, zbătându-se din răsputeri, își acoperi cu mâinile și cu trupul patul său întreg - în timp ce privirea-i alarmată, ciudat de hotărâtă, care-i țintuia pe cei de față, vroia parcă să arate tuturor că mai degrabă ar fi gata să moară decât să cedeze cuiva măcar o fărâmă din sărăcăciosul lui avut...

Semion Ivanovici zăcu două sau trei zile, izolat cu totul după paravan, despărțit astfel de restul lumii și de zbuciumul ei zadarnic. Cum era de așteptat, a doua zi toată lumea îl uită: iar timpul zbura, urmându-și cursul obișnuit. Ceasuri treceau după ceasuri, ca și zilele - una după alta. Capul greu și înfierbântat al bolnavului se afla între vis și viață, aproape în aiureală. Semion Ivanovici zăcea liniștit, fără un geamăt. Nici nu se jeluia, ci, dimpotrivă, stătea potolit, tăcut și se îmbărbăta singur, lipindu-se de pat ca iepurele care, auzind gonașii, se face de groază una cu pământul. Din vreme în vreme, o tăcere prelungită, apăsătoare, stăruia în toată casa - semn că chiriașii erau plecați la slujbă. Iar Semion Ivanovici, când se trezea, putea să-și risipească în voie urâtul, trăgând cu urechea la foșnetele apropiate din bucătărie, unde trebăluia stăpâna, sau la clempănitul cadențat, adică la bocănitul botinelor tocite ale slujnicei Avdotia care trecea din odaie în odaie, oftând și gâfâind, pe când făcea curățenie, ștergea praful și deretica prin toate ungherele locuinței pentru păstrarea ordinii. Ore întregi, una după alta, se scurgeau uniform, moțăind - leneșe, somnoroase, serbede, ca picul care cade sonor și ritmic la bucătărie, în copaie. În sfârșit, chiriașii se întorceau de la slujbă, unul câte unul sau în grup; iar Semion Ivanovici îi auzea foarte lesne cum blestemau vremea cea rea, vroiau să stea la masă mai repede, făceau zgomot, fumau, se certau, se împăcau, jucau cărți și, la vremea ceaiului, se deslușea ciocnit de căni. Semion Ivanovici făcea mașinal câte o sforțare să se ridice din pat și să se întovărășească în toată regula cu dânșii la pregătirea ceaiului. Recădea însă brusc în somnolență și aiura, părându-i-se că de mult ședea la masă cu ceaiul dinainte, bea împreună cu dânșii și sporovăia, și că Zinovi Prokofievici, folosindu-se de vreun prilej ca să intre în vorbă, strecura câte un proiect în privința cumnatelor și vorbea despre comportarea morală a diferiților oameni cumsecade față de ele. Semion Ivanovici vru să se justifice

și să se împotrivească fără zăbavă, dar fraza: „S-a observat în repetate rânduri”, imbatabilă ca formă, picată ca din senin de pe buzele tuturor, îi spulberă definitiv orice încercare de împotrivire. Semion Ivanovici nu putu născoci nimic mai bun decât să aiureze din nou, că ar fi zi-ntâi și își va primi la slujbă leafa întreagă în piese de o rublă. Desfășurând parcă o hârtie pe scară, el se uită în grabă de jur împrejur și, cât putu de iute, puse deoparte o jumătate bătută din leafa legiuită, primită de dânsul, și o ascunse în cizmă. Pe urmă, tot pe scară și fără să-și dea de loc seama că acționează în vis, pe patul său, hotărî ca, la sosirea acasă, să înmâneze de îndată gazdei suma cuvenită pentru casă și masă, iar după aceea să cumpere câte ceva de trebuință și să arate cui i se cuvine - dar fără să pară într-adins, ci doar așa, ca din întâmplare - că i s-a făcut o reținere din leafă, rămânându-i o nimica toată. Nici pentru cumnată nu-i mai rămăsese ce să-i trimită, urmând să pară îndurerat de trista ei soartă și să vorbească mult despre dânsa în zilele următoare. Iar peste vreo zece zile să mai pomenească în treacăt de sărăcia ei, ca să n-o uite tovarășii săi. Pe când își făcea astfel socoteala, Semion Ivanovici îl văzu pe Andrei Efimovici, omulețul acela mărunt, chel și veșnic tăcut, care lucra la serviciu în a treia cameră de la biroul său și cu care, timp de douăzeci de ani, nu schimbase nici un cuvânt. Acesta se afla de asemeni pe scară, își număra și el rublele de argint și, scuturând din cap, îi spuse: „Da, bănișorii!...” „N-ai parale, n-ai nici haleală”, adăugă cu asprime, coborând scara; și, ajuns jos, încheie: „Șapte am, domnule!” Atunci omulețul cel chel, fără să-și dea seama, pesemne, nici el, că se poartă ca o vedenie, și nu aievea, în realitate, ridică mâna până la o înălțime de un arșin și un verșok de la pământ și pe urmă o lăsă în jos, mormăind că băiatul cel mai mare învață la liceu. Apoi, aruncând o privire mânioasă spre Semion Ivanovici, ca și cum însuși domnul Proharcin ar fi fost vinovat de gloata lui de șapte copii, Andrei Efimovici își

trase pe ochi pălăria pleoștită, își flutură mantaua, o luă la stânga și se mistui undeva. Semion Ivanovici se îngrozi și, deși era absolut convins de nevinovăția sa în privința afluenței celor șapte copii sub același acoperământ, înțelese că, de fapt, reieșea nici mai mult, nici mai puțin, că nimeni altul nu era vinovat decât el însuși. Speriat, o luă la goană, deoarece i se păru că domnul cel chel se întorsese, se luase după dânsul, îi cotrobăia prin buzunare, ca să-i smulgă toată leafa, bizuindu-se pe numărul sacrosanct de șapte și negând cu hotărâre orice legătură posibilă între cumnate și Semion Ivanovici. Proharcin fugea, fugea în neștire, înăbușindu-se... Iar alături de dânsul alergau o sumedenie de oameni, zornăindu-și leafa în buzunarele de la spate ale straielor lor prea scurte. În sfârșit, tot norodul acela o întinse la goană, trâmbițau goarne de incendiu și valuri întregi de lume îl scoaseră, aproape pe umeri, de la focul pe care-l văzuse ultima oară împreună cu cerșetorul cel bețiv. Bețivanul, cu alte cuvinte domnul Zimoveikin - care sosise acolo cu puțin mai înainte - îl întâmpină pe Semion Ivanovici și, frământându-se cumplit, îl luă de mână și-l conduse în viermuiala de oameni. Ca și atunci, aievea, când în jurul lor se ridica zgomotul tumultuos și asurzitor al unei gloate fără număr, care zăgăzuise cheiul Fontanka între două poduri, precum și toate străzile și ulicioarele din vecinătate; la fel ca și atunci, Semion Ivanovici împreună cu bețivanul fură împinși după un gard, înghesuiți ca în clește într-o uriașă curte cu lemne, plină de spectatori veniți de pe străzi, de la târgul de vechituri, ca și din toate casele, cârciumile și birturile apropiate. Semion Ivanovici vedea și simțea totul ca și atunci, în realitate. În prada fierbințelii și a aiurării sale, tot felul de chipuri ba se iveau, ba se pierdeau în beznă. Câteva îi rămăseseră în minte: de pildă, același domn foarte impozant, înalt de un stânjen și cu mustăți lungi de un cot, care, în timpul incendiului, stătuse la spatele lui Semion Ivanovici și-l încurajase când eroul

nostru simțise la rându-i un fel de încântare și jucase bătuta, vrând parcă să aplaude astfel voinicească muncă a pompierilor, pe care îi vedea ca-n palmă de pe dâmbul unde se afla. Alt chip era flăcăul cel zdravăn, de la care eroul nostru căpătase un ghiont cu prilejul escaladării unui alt gard, fiind gata parcă să se urce pe dânsul spre a se arunca pentru salvarea unui sinistrat. Îi fulgeră pe dinainte și figura acelui bătrân, cu fața târșită, într-o zdreanță de halat vătuit, încins cu nu știu ce, care se dusese înainte de incendiu la prăvălie ca să cumpere niște pesmeți și tutun pentru un chiriaș, iar acum se strecura prin mulțime cu un vas de lapte și cu patru ruble în mână, în drum spre casa unde-i ardeau de vii soția, fiica și treizeci de ruble jumătate, pitite sub pernă, într-un cotlon. Dar mai deslușit decât toți i se înfățișă baba aceea sărmană și păcătoasă, care i se mai ivise de multe ori, pe când aiura în timpul boalei sale. I se înfățișă cum fusese pe atunci - în niște opincuțe prăpădite, sprijinită în cârjă, zdrențăroasă, cu o traistă împletită în spate. Țipa mai tare decât pompierii și decât mulțimea, agitându-și mâinile și cârja, fiindcă copiii săi adevărați o dăduseră afară din casă, pierzând cu acest prilej și două hârtii de câte cinci ruble. Copiii și rublele, rublele și copiii i se bolmojeau în gură, într-un amestec ciudat, lipsit de noimă. După zadarnice încercări de a pricepe ceva, oamenii o lăsară în plata Domnului. Baba însă nu se lăsa cu una, cu două, țipa într-una, urla, dădea din mâini, parcă neluând în seamă nici focul, la care fusese târâtă de șuvoiul mulțimii de pe uliță, nici toată omenirea din juru-i, nici nenorocirea altora, nici chiar tăciunii și scânteile presărate pretutindeni pe lângă oameni. În sfârșit, domnul Proharcin simți că-l apucă groaza, zicându-și că nu degeaba se întâmplau toate cele și că, de data asta, nu va mai avea nici o scăpare. Și, într-adevăr, nu departe de dânsul, se aburcă pe o stivă de lemne un țăran într-un suman ferfenițos, fără cingătoare, cu părul și cu barba pârlite, și se puse să ațâțe toată lumea împotriva lui

Semion Ivanovici. Gloata creștea, se îndesa; țăranul răcnea, iar domnul Proharcin, înlemnit de groază, își aminti că țăranul acesta era chiar birjarul pe care-l păcălise într-un chip mârșav tocmai acum cinci ani, când o ștersese din birjă fără să plătească, furișându-se într-o curte cu două ieșiri de-i sfârâiau călcâiele: parcă alerga pe-o tablă încinsă. Deznădăjduit, domnul Proharcin vru să spună ceva, să răcnească, dar glasul îi amuțise. Simțea că gloata, cuprinsă de furie, îl învăluia ca un balaur pestriț, strivindu-l și înăbușindu-l. Făcu o sforțare supraomenească - și se trezi. Văzu că izbucnise parcă un incendiu, ardea tot cuibușorul lui, se aprinsese paravanul, era în flăcări casa întreagă, împreună cu Ustinia Feodorovna și cu toți chiriașii săi. Îi ardeau patul, perna, plapoma, lada și chiar neprețuita-i saltea. Semion Ivanovici sări ca ars în picioare, își înfipse mâinile în saltea și o luă la fugă, târând-o după dânsul. Dar eroul nostru, când dădu buzna în odaia gazdei - așa cum se afla, necuviincios îmbrăcat, numai cu cămașa pe el, desculț - fu înhățat, legat burduf și dus în triumf îndărăt după paravanul care, de altfel, nu luase foc, ci mai degrabă se aprinsese însuși capul lui Semion Ivanovici. Fu culcat în pat, după cum un saltimbanc-flașnetar flenduros, neras și sever, își așază în lada de campanie un Polichinelle zurbagiu[45], care trăsese tuturor o mamă de bătaie, care își vânduse diavolului sufletul și care își încheiase, în sfârșit, existența, până la o nouă reprezentație, în aceeași ladă împreună cu dracul, arapii, Petruška, mamzel Katerina[46] și cu fericitul ei ibovnic - căpitanul ridicat la rangul de ispravnic.

Toți ai casei, cu mic, cu mare, se adunară în preajma lui Semion Ivanovici, înghesuindu-se în jurul patului cu privirile îngrijorate, ațintite asupra feței sale. Între timp, el își reveni, dar - fie de rușine, fie din cine știe ce altă pricină - începu numaidecât să-și tragă din răsputeri plapoma peste dânsul, dorind pesemne să se ascundă de ochii celor ce-l compătimeau. În sfârșit, Mark Ivanovici, ca om înțelept

ce era, curmă cel dintâi tăcerea și începu să spună duios că Semion Ivanovici trebuie să se liniștească bine de tot, boala fiind ceva urât și rușinos. Așa se poartă numai copiii mici. Trebuie să se însănătoșească și după aceea să se ducă la slujbă. Mark Ivanovici își încheie vorbirea cu o glumă nevinovată, adăugând că încă nu se fixase definitiv leafa pe timp de boală. Știe însă cu siguranță că sunt și grade foarte mici, și că, crede dânsul, o asemenea funcție și situație nu i-ar putea aduce cine știe ce avantagii. Într-un cuvânt, se vedea că toți luau parte activă în privința soartei lui Semion Ivanovici și îl compătimeau din tot sufletul. El însă, cu o grosolănie inexplicabilă, zăcea mai departe în pat, tăcea și își trăgea cu încăpățânare plapoma tot mai sus. Dar Mark Ivanovici nu se dădu bătut și, făcându-și curaj, îi spuse lui Semion Ivanovici ceva foarte plăcut, știind că așa trebuie să te porți cu un om bolnav. Dar Semion Ivanovici n-avea de loc înțelegere, ci, dimpotrivă, mârâind ceva printre dinți în semn de neîncredere totală, începu deodată să-și rotească ochii pe sub sprâncene la dreapta și la stânga, cu o expresie de vădită dușmănie, vrând parcă - numai dintr-o privire - să-i facă praf și pulbere pe toți cei ce-l compătimeau. Așa stând lucrurile și nemaifiind nimic de făcut, Mark Ivanovici, supărat și adânc jignit, nu se mai putu stăpâni și, văzând că bolnavul și-a pus în gând numai să se încăpățâneze, îi aduse de-a dreptul la cunoștință, fără ocolișuri diplomatice, că ar fi timpul să se scoale din pat, că n-are nici un rost să zacă pe coaste și că-i un lucru prostesc, necuviincios și ofensator pentru un om să țipe zi și noapte despre incendii, cumnate, bețivani, lacăte, lădițe și despre dracu mai știe ce... Iar dacă Semion Ivanovici n-are chef să doarmă, cel puțin să nu tulbure somnul altora! Asta să binevoiască dumnealui a și-o băga frumușel în cap! Cuvântarea aceasta își produse efectul, fiindcă Semion Ivanovici - întorcându-se numaidecât spre orator - cuvântă, deși cu voce încă slabă și răgușită: „Ție, băiețandrule, să-ți

tacă fleanca! Gură spurcată ce ești! Bădăran necioplit! Nu cumva îi fi prinț, hai! Și cu asta, basta!” Auzind asemenea vorbe, Mark Ivanovici se aprinse; dar, dându-și seama că are de-a face cu un bolnav, își stăpâni cu mărinimie mânia și încercă să-l rușineze cât de cât; dădu greș și de data aceasta. Căci Semion Ivanovici se burzului pe loc, făcându-i să înțeleagă că nu va îngădui nimănui să glumească pe socoteala sa, chiar dacă Mark Ivanovici știe să ticluiască poznele. Urmară câteva clipe de tăcere. În sfârșit, dezmeticindu-se din uimire, Mark Ivanovici declară fățiș, răspicat, cât se poate de elocvent și cu destulă fermitate că Semion Ivanovici trebuie să țină seama de un lucru: că se află printre oameni distinși. Va să zică: „Stimate domn, trebuie să pricepeți cum se cuvine a vă purta cu o persoană distinsă”. În anumite împrejurări, Mark Ivanovici știa să se exprime cu destulă elocință, și-i plăcea să se impună ascultătorilor. În schimb, Semion Ivanovici - pesemne datorită îndelungatei sale obișnuințe de a tăcea - se comporta altfel și vorbea sacadat, cu poticneli. Pe lângă asta, când avea de rostit, de pildă, o frază mai lungă, atunci - pe măsură ce încerca s-o descurce - fiecare cuvânt parcă îl trăgea după sine pe următorul; cel de-al doilea, imediat după născare, îl scotea pe cel de-al treilea, iar acesta - pe cel de-al patrulea și așa mai departe... așa că vorbele i se înghesuiau și i se încălecau în gură, râcâindu-l în gât, și, din învălmășeala asta, își luau, în sfârșit, zborul, într-o hărmălaie cât se poate de pitorească. Iată de ce Semion Ivanovici, deși om cu scaun la cap, debita uneori niște neghiobii gogonate. „Minți, țâncăule! izbucni de astă dată Semion Ivanovici. Pierde-vară ce ești! Nu-ți rămâne decât să pornești cu traista în lume și să te apuci de cerșit. Auzi, ce mai liber-cugetător! O târâtură! Na-ți cu tifla, stihuitorule!”

— Ehei, dar matale văd că tot mai aiurezi, Semion Ivanovici!

— Ian ascultă! se rățoi Semion Ivanovici. Aiurează omul cel prost, bețivanul aiurează, dulăul aiurează, iar care-i înțelept, judecă rezonabil, cumpătat. Ascultă aici, târâtură! Habar n-ai de nimic! Cică-i om învățat, cărturar! Iar dacă o să iei foc, o să arzi, nici n-ai să prinzi de veste cum are să ți se mistuie capul în flăcări, înțelesu-m-ai? Asta-i toată pătărania!

— Hm... oare ce ți-a mai venit... cum poți să spui, Semion Ivanovici, că are să-mi ardă capul?...

Mark Ivanovici nu apucă să isprăvească vorba, fiindcă toți își dădură perfect de bine seama că Semion Ivanovici nu se dezmeticise încă și că tot mai aiura. Gazda însă nu se putu stăpâni și spuse că în ulicioara Strâmbă o casă căzuse pradă incendiului, din pricina unei fete pleșuve. Fata asta cheală aprinsese o lumânare și așa luase foc cămara. Dar la dânsa n-o să se întâmple așa ceva, nici o grijă! Toate ungherele din casa ei, în care stau locatarii, vor rămâne neatinse.

— Va să zică așa, Semion Ivanovici! începu să zbiere, scos din fire, Zinovi Prokofievici, întrerupând-o pe gazdă. Ăsta-mi erai, Semion Ivanovici, om simplu, care ți-ai trăit traiul, și acum îți arde de glume? Ce? Îți închipui că avem chef de șuguit pe seama cumnatei tale sau în legătură cu examenele de dans? Asta-i? Cum îți poate trece așa ceva prin minte?

— Mai bine destupă-ți urechile, răspunse eroul nostru, săltându-se puțin din pat, după ce-și adună ultimele puteri, și-i fulgeră cu o privire mânioasă pe compătimitorii din juru-i. Mă rog, cine-i măscărici aicea? Tu ești măscărici, porc-de-câine, lepădătură! N-am să șuguiesc, stimabile, la porunca ta! Auzi, mucosule, nu-s eu sluga ta, stimabile!

Semion Ivanovici vru să mai adauge ceva, dar se prăbuși pe pat, istovit de puteri. Compătimitorii rămaseră încurcați, cu gura căscată, deoarece își dădură seama încotro bătea Semion Ivanovici și nu știau cum să-l domolească. Deodată, ușa de la bucătărie scârțâi, se

deschise și amicul bețivan - adică domnul Zimoveikin - își strecură sfios capul în încăpere, parcă adulmecând, ca de obicei, grijuliu, cum se prezintă situația. S-ar fi zis că tocmai el fusese cel așteptat. Toți îi făcură dintr-o dată semn să intre mai repede în casă. Iar Zimoveikin, nemaiputând de bucurie, fără să-și scoată mantaua, grăbit și prevenitor din cale-afară, își făcu loc spre patul lui Semion Ivanovici.

Se vedea cât de colo că Zimoveikin își petrecuse toată noaptea în deplină veghe, prins în cine știe ce treabă foarte importantă. Pe obrazul drept avea lipit un fel de plasture. Pleoapele umflate îi erau umede din pricina ochilor purulenți. Haina și celelalte vestminte - ferfeniță, iar toată partea stângă a îmbrăcăminții părea să fie stropită cu ceva foarte respingător, poate chiar cu noroi dintr-o băltoacă. Avea subsuoară o scripcă străină, pe care o ducea s-o vândă undeva. Pesemne, chiriașii nu se înșelaseră chemându-l într-ajutor, căci - aflând cum anume stau lucrurile - el se întoarse numaidecât către năbădăiosul Semion Ivanovici și, ca un om cu o superioritate vădită asupra celorlalți, care, pe deasupra, își cunoștea și branșa, îi spuse: „Ce-i cu tine, Senka? Ce te-a apucat? Hai, scoală-te! Ei, Senka, tu, înțeleptul de Proharcin, nu mai face pe grozavul, că acuși te trag jos din pat. Nu mai face pe grozavul!” O cuvântare atât de scurtă, dar energică, îi uimi pe cei de față. Dar rămaseră cu toții și mai uimiți când observară că Semion Ivanovici, la auzul acestor vorbe și văzând în fața lui asemenea figură, deodată se pierdu cu firea, și rămase buimac, intimidat peste măsură, încât abia mai avea curajul să șoptească printre dinți, mormăind o ripostă de rigoare: „Fă-te încolo, neisprăvitule! Mă, berechetule... mă, tâlharule! Auzi tu, mă-nțelegi? Excelență, prințule, față simandicoasă!”

— Ehei, frate, răspunse tărăgănat Zimoveikin, păstrându-și prezența de spirit, nu-i bine ce faci, frate, înțeleptul de Proharcin! Om de nimic și nepricopsit ce

ești![47] urmă el, parodiindu-l puțin pe Semion Ivanovici și uitându-se cu satisfacție de jur împrejur: Nu mai face pe grozavul! Liniștește-te, Senea, liniștește-te! Altfel, te torn, frățioare, destăinuiesc știi tu ce... Ai priceput?

Semion Ivanovici deslușì pesemne totul, fiindcă se cutremură la auzul sfârșitului cuvântării și deodată începu să-și rotească grăbit privirile pierdute în jur. Mulțumit de efectul obținut, domnul Zimoveikin vru să continue, dar Mark Ivanovici preveni pe loc acest zel al lui și, așteptând un răstimp până ce Semion Ivanovici își reveni, se mai potoli nițel, și chiar se liniști aproape cu totul, se puse să-l povățuiască pe năbădăios, îndelung și cu înțelepciune că „mai întâi, n-are nici un rost să se lase pradă unor asemenea gânduri ca acum; iar în al doilea rând, că așa ceva nu-i numai fără folos, ba și vătămător; în sfârșit, nu-i chiar atât de vătămător, pe cât e de imoral. Pricina-i că Semion Ivanovici îi duce pe toți în ispită și le dă un exemplu rău.” Se aștepta ca asemenea cuvinte să aibă un deznodământ rezonabil, mai ales că Semion Ivanovici se liniștise de-a binelea și se opunea cu măsură. Se porni o discuție potolită. Toți i se adresară frățește, întrebându-l de ce în ultimul timp l-a apucat teama? Semion Ivanovici răspunse ceva fără noimă, dar cu un tâlc ascuns. I se făcură obiecții. La rându-i, Semion Ivanovici ripostă și el. Amândouă taberele se înfruntară încă o dată, pentru ca până la urmă toată lumea să intre în horă, cu mic, cu mare, căci veni deodată vorba despre o chestiune atât de uimitoare și de ciudată, încât nimeni nu mai știa cum să-și exprime gândurile. Ciorovăiala a degenerat în cele din urmă într-o adevărată ceartă; la un moment dat, toți și-au pierdut răbdarea, din care pricină se iscară țipete, ba chiar și lacrimi. În sfârșit, Mark Ivanovici plecă cu spume la gură de mânie, exclamând că nu mai cunoscuse până atunci un om atât de sucit. Oplevaniev scuipă de necaz, Okeanov era speriat de-a binelea, Zinovi Prokofievici începu să lăcrămeze, iar Ustinia Feodorovna se puse pe urlat în lege,

bocindu-se că-i „pleacă chiriașul, care se scrântise la minte, și o să moară, sărmănelul, fără buletin de identitate - iar pe dânsa, orfană, au s-o nenorocească". Într-un cuvânt, toată lumea înțelese perfect în cele din urmă că semănătura fusese rodnică, și că răsărise însutit orice le trăsnise prin cap să samene, că pământul fusese darnic și că Semion Ivanovici, ajutat de tovărășia lor, izbuti să-și cultive de minune capul, și încă într-o formă definitivă. Întreaga societate amuți, văzând că, dacă lui Semion Ivanovici îi era frică de te miri ce - atunci, de data aceasta, se îngroziseră înșiși compătimitorii săi...

— Cum! începu să răcnească Mark Ivanovici. Adică de ce ți-e teamă? Oare de ce ți-ai pierdut mințile? Cine se gândește la dumneata, stimabile? Oare ai dreptul să-ți fie frică? Cine ești dumneata? Ce ești? O nimica toată, domnule, o nulitate, asta ești! De ce te zbați? Dacă a fost călcată pe uliță o babă, înseamnă că și dumneata vei fi strivit? Dacă un bețivan oarecare nu-și păzește bine buzunarul, crezi că și dumitale o să ți se taie buleandra? A ars o casă: trebuie imediat să ți se aprindă capul, hai? N-am dreptate, stimabile? Așa-i, tătucule? Așa-i?

— Tu, tu, tu ești un nătărău! mormăi Semion Ivanovici. Au să-ți mănânce nasul[48], ba ai să ți-l înfuleci singur, cu pâine, și nici n-ai să bagi de seamă...

— Un nătărău, zici? O ciobotă?! răcni Mark Ivanovici, fără să-l asculte până la sfârșit. Mă rog, oi fi, poate, și eu ciobotă. Dar eu n-am de dat examen, nu-s candidat la însurătoare și nu țin să iau lecții de dans. Eu nu mă tem, domnule, c-o să-mi fugă pământul de sub picioare, că o să-mi pierd locul. Ce-ai de zis, tătucule? N-ai loc destul în lumea asta? Te temi să nu se surpe dușumeaua sub tine, hai?

— Adică ce? Au să te întrebe pe tine? Îl desființează, îl suprimă, și basta!

— Și basta! Pe cine să desființeze, pe cine să suprime? Ce-ți mai trece prin minte, hai?

— Dar pe beţivanul acela, ai văzut doar că l-au scos...

— L-au scos. Fiindcă-i beţivan, iar dumneata şi cu mine suntem nişte oameni cumsecade!

— Moft, oameni cumsecade! Să vezi, există acum, iar într-o bună zi, te trezeşti că nu mai e... s-a zis cu ea...

— S-a zis cu ea! Şi cine este *ea*, mă rog?

— Cum, cine? Păi, cancelaria... can-ce-la-ri-a!!!

— Bine, omul lui Dumnezeu! Dar cancelariile sunt necesare...[49]

— Zici că-s necesare? Or fi necesare azi, ori fi necesare mâine, dar poimâine n-o să mai fie necesare... Am aflat o istorie...[50]

— Dar ai să primeşti leafa pe tot anul! Toma, tu eşti Toma necredinciosul! Apoi, poate au să te şi avanseze cumva... Ţinând seama de vechime.

— Leafa, zici? Dar nu vezi că mi-au şi mâncat-o, sau cine ştie, vor veni nişte tâlhari şi-mi vor prăda banii. Şi-apoi, am o cumnată, mă-nţelegi? O cumnată! Nu te mai grozăvi atâta...

— Cumnată, da! Eşti un om de suflet...

— Om de suflet... Într-adevăr, eu sunt om de suflet, pe când tu, cărturarule, eşti un nătărău care te grozăveşti, mă-nţelegi? Numai grozăveala-i de capul tău, şi nimic mai mult. Mai bine să nu mai vorbim de glumele tale. Dar cât priveşte postul, azi există, iar mâine se apucă şefii de-l suprimă. Până şi Demid, mă-nţelegi, Demid Vasilievici, spune că posturile se desfiinţează...

— Uf! Şi dumneata, îi tot dai zor cu Demid, cum îi zice? Demid... Ce-ţi mai trece prin cap? Om păcătos ce eşti, doar...

— Ba da, te pocneşte odată - şi basta! Te trezeşti pe drumuri. Du-te de te pune cu şeful, uite-aşa...

— Bine bine, dar dumneata, după cum se vede, sau minţi fără ruşine, sau te-ai ţicnit de tot. Mai degrabă să ne spui de-a dreptul: ce s-a întâmplat? Mărturiseşte-ne fără teamă

care ți-i păcatul? N-ai de ce să te rușinezi! Ai căpiat, tătucule, hai?

— A căpiat. Și-a pierdut mințile! răsunară glasuri de jur împrejur.

Toți își frângeau mâinile de deznădejde. Iar gazda îl și cuprinse cu amândouă brațele pe Mark Ivanovici, că nu cumva să-l sfâșie pe Semion Ivanovici.

— Păgânule, inimă de câine, înțeleptule! izbucni Zimoveikin: Senea, ești un om blajin, un om plăcut și cumsecade! Om simplu și bun la suflet... m-auzi? Toate ți se trag de la bunătatea ta. Zurbagiu și prostănac sunt eu. Linge-blide - tot eu. Tu, om bun, m-ai cules de pe drumuri. Nu vezi câtă cinste mi se arată? Le mulțumesc și dumnealor, și gazdei. Uite, vezi, mă închin până la pământ. Ian privește! Îmi fac datoria, numai datoria, față de mata, scumpă stăpână!

Într-adevăr, cu o demnitate aproape pedantă, Zimoveikin făcu de îndată plecăciuni până la pământ înaintea tuturor celor dimprejur. După aceea, Semion Ivanovici dădu să vorbească mai departe, dar cei prezenți nu-l mai lăsară. Toți interveniră, îl implorară, îi dădură asigurări, îi spuseră vorbe de alinare, încât, până la urmă, Semion Ivanovici se simți rușinat de-a binelea - și, cu voce slabă, ceru să fie lăsat a se justifica.

— Și așa, foarte bine, zise el, sunt un om cumsecade, potolit, mă-nțelegi, plin de virtuți, devotat și credincios... Îmi dau, ca să zic așa, până și ultima picătură de sânge... mă-nțelegi, măi băiete, voinicosule... Să lăsăm postul în plata Domnului... eu însă sunt sărac, lipit pământului... iar dacă se apucă șefii... mă-nțelegi, persoană simandicoasă ce ești, acum taci din gură și bagă-ți-o în cap... dacă se apucă, zic, și, vorba ceea... postul, măi frate-miu, există și pe urmă ia-l de unde nu-i... mă-nțelegi? Atunci, fârtate, nu-mi rămâne decât să plec în lume cu traista în spinare, mă-nțelegi?

— Senka! urlă Zimoveikin, scos din fire, înăbușind de astă dată cu glasul său toată larma stârnită. Auzi ce mai liber-cugetător! Acuși am să te dau pe față! Ce ești tu, mă rog? Cine ești? Zurbagiu sau cap de berbec? Un zurbagiu, un dobitoc e dat afară din slujbă, mă rog, fără demisie. Iar tu cine ești?

— Ei vezi, tocmai asta-i...

— Cum: asta-i?! Adică, s-a zis cu el!...

— Cum s-a zis?

— Foarte bine: el e liber, eu sunt liber; iar când zaci la pat, zaci... și, vorba ceea...

— Care vorbă?

— Devii liber-cugetător...

— Li-ber-cu-ge-tă-tor! Senka, tu ești liber-cugetător!

— Stai! răcni domnul Proharcin și, făcând un gest cu mâna, opri strigătele care se stârniseră - eu nu-s... Înțelege-mă numai, pricepe odată, berbec încăpățânat ce ești, că eu sunt îndeobște un om potolit, un om docil, supus azi, supus mâine, iar într-o bună zi nu mai sunt docil și le-o spun pe șleau, le-o spun verde în față, le torn o grosolănie, și atunci, atâta ți-a trebuit, te trezești pe loc și ți se și duce faima de liber-cugetător...

— Dar, în definitiv, ce-i fi fiind dumneata? tună în sfârșit Mark Ivanovici, sărind de pe scaunul pe care se așezase ca să se odihnească, și se repezi spre patul bolnavului, așa cum era: tulburat peste măsură, scos din fire, tremurând de ciudă și de mânie: Ce-i fi fiind? Ești un nătărău! Un nepricopsit, fără căpătâi. Ce? Ești singur pe lume? Nu cumva ți se pare că lumea-i făcută numai pentru dumneata? Te crezi, poate, vreun Napoleon oarecare? Ce ești? Cine ești? Un Napoleon, hai? Spune: ești Napoleon, ori ba?...

Dar domnul Proharcin nu mai răspunse la întrebare. Și nu că s-ar fi rușinat de faptul că fusese luat drept Napoleon sau că s-ar fi temut de a-și asuma o asemenea răspundere - nu, de loc, ci numai fiindcă nu mai era în

stare nici să se sfădească, și nici să discute despre astfel de materii serioase... Semion Ivanovici fu apucat de o criză. Lacrimi mărunte și dese țâșniră din ochii săi cenușii, aprinși de arșița febrei. Își acoperi capul înfierbântat cu mâinile sale osoase, supte de boală. Se ridică puțin din pat și, printre sughițuri de plâns, prinse a spune că-i sărac lipit pământului - ia, un om atât de nenorocit, simplu, prost și neștiutor, încât oamenii cumsecade ar trebui să-l ierte, să-l ocrotească, să-l apere, să-l hrănească și să-i dea de băut, având grijă de dânsul în nenorocirea lui... și numai Dumnezeu știe pentru ce pacoste se mai boci Semion Ivanovici... Pe când se văicărea, el se uita în juru-i cu o privire îngrozită: parcă se aștepta ca din clipă în clipă să i se năruie tavanul în cap, ori să se scufunde dușumeaua sub dânsul. Privindu-l, tuturor li se făcu milă de acest om sărman și li se înmuiară inimile. Plângând în hohote, ca o muiere ce era, și jelindu-se că-i orfană, gazda îl culcă singură pe bolnav în pat. Văzând că nu fusese de nici un folos evocarea amintirii lui Napoleon, Mark Ivanovici se înduioșă brusc și dădu și el o mână de ajutor. Alții, în dorința de a fi și ei utili, la rândul lor - barem cât de cât - propuseră să pregătească o infuzie de zmeură, spunând că aceasta ajută imediat și că bolnavul o să bea cu mare plăcere. Zimoveikin însă îi contrazise numaidecât pe toți, declarând că în astfel de cazuri cel mai bun leac este un ceai de mușețel. Cât privește pe Zinovi Prokofievici, acesta - având inimă bună - plângea cu hohote și vărsa șiroaie de lacrimi, căindu-se că-l speriase pe Semion Ivanovici cu tot felul de născociri. El pătrunsese tâlcul ultimelor cuvinte rostite de bolnav - că-i sărac lipit pământului, având nevoie de întreținere - și întocmi pe loc o listă de subscripție, mărginindu-se până una alta la chiriașii pensiunii. Toți oftau, se văicăreau, întristați și amărâți, minunându-se mai ales cum e cu putință să se înspăimânte un om în halul acesta? Și de ce anume să se fi speriat atâta? Barem să fi deținut un post mare, să fi avut nevastă, să fi avut o casă

plină de copii sau, cel puțin, să fi fost dat în judecată pentru vreo pricină, cât de mică. Pe când el nu-i, de fapt, decât un om de nimic, având numai o ladă cu lacăt nemțesc - un om care a zăcut peste douăzeci de ani pe după paravan, și a tăcut chitic. N-a cunoscut lumea și nici necazurile, ia, acolo, un cărpănos; și deodată i s-a năzării omului cine știe ce, dintr-un cuvânt oarecare, fără noimă, încât și-a pierdut mințile și l-a apucat groaza că nu mai e de trăit pe lume... Și nici nu s-a gândit măcar că toți o duc greu! „Să-i fi trecut prin minte numai atâta: că toată lumea trăiește anevoie, și i-ar fi rămas capul sănătos; n-ar mai fi făcut fel de fel de năzbâtii și și-ar fi dus zilele, șontâc-șontâc, mai departe, pe calea cuvenită”, cum spuse mai târziu Okeanov. Toată ziulica nu s-a sporovăit decât despre Semion Ivanovici. Veneau oameni la dânsul, îl întrebau de sănătate, căutau să-i aline suferința. Dar pe sub seară nu-i mai ardea lui de mângâieri. Sărmanului i se urcă temperatura. Începu să aiureze, își pierdu cunoștința. Cei din juru-i se gândeau chiar să cheme un doctor. Chiriașii se înțeleseră și făgăduiră să-l privegheze cu rândul, toată nopticica, pe Semion Ivanovici, liniștindu-l. Iar de s-ar întâmpla ceva, să fie treziți cu toții. Ca să nu adoarmă, colocatarii se așezară la o partidă de cărți, lăsând lângă bolnav pe amicul cel bețivan, care se cartiruise ziua întreagă prin cotloanele casei și se rugase de chiriași să-i îngăduie a și mânca acolo. Deoarece jocul se încinse pe veresie și nu prezenta nici un interes, jucătorii se plictisiră repede. Se lăsară de cărți, apoi se ciorovăiră nu se știe de ce; pe urmă începură să facă zgomot și să bocănească. După aceea se împrăștiară prin cotloanele lor, se strigară mânioși unul pe altul și își vorbiră încă multă vreme. Cum tuturor le sări dintr-o dată țandăra, nimeni nu se mai învoi să stea de veghe și pe toți îi cuprinse somnul. În curând, în toate colțișoarele se făcu liniște ca într-o pivniță pustie, cu atât mai mult cu cât era și un frig îngrozitor. Printre cei din urmă toropiți de somn fu Okeanov, care povesti mai

târziu: „Să tot fi fost în zori de zi când, parcă în somn, parcă aievea, mi se păru că lângă mine stăteau de vorbă doi oameni”. Okeanov istorisi că îl recunoscuse pe Zimoveikin, care se apucase să-l trezească pe vechiul său prieten, Remnev, de lângă dânsul. Amândoi se puseră la vorbă în șoaptă. Apoi Zimoveikin ieși din cameră și se auzea cum încerca să deschidă cu cheia ușa bucătăriei. Iar cheia - cum adeveri în urmă gazda - fusese pusă sub pernele sale și dispăruse în aceeași noapte. În sfârșit, declară Okeanov, auzi cum parcă amândoi trecuseră la bolnav, după paravan și aprinseră acolo o lumânare. „Altceva, povesti el, nu mai știu nimic, fiindcă îmi căzură pleoapele ca de plumb.” După aceea, Okeanov se trezi împreună cu ceilalți. Toți săriră din paturi de prin colțișoarele lor, când răsunară niște țipete, care ar fi trezit morții din groapă. Multora li se păru că se stinse o lumânare după paravan. Se iscă o învălmășeală, care te făcea să-ți sară inima din loc. Lumea dădu buzna la țipete. Între timp, de după paravan se deslușeau vânzoleala, răcnete, înjurături și bătaie. Făcură lumină și văzură că Zimoveikin și Remnev se băteau între dânșii, ocărându-se și certându-se. În lumină, unul dintre ei răcni: „Nu-s eu răufăcătorul, ci el!”; iar celălalt, adică Zimoveikin, strigă: „Nu mă atinge, că nu-s vinovat; depun numaidecât jurământ!” Amândoi numai chip de om nu aveau. Dar în primul moment nimeni nu se gândea la dânșii, căci bolnavul dispăruse de la locul lui obișnuit de după paravan. Bătăușii fură imediat despărțiți și trași deoparte. Atunci se văzu că domnul Proharcin zăcea sub pat, pesemne fără cunoștință, cu pernă și cu plapoma trase peste dânsul, încât pe pat rămăsese numai salteaua goală, veche și slinoasă (pe care nu fusese niciodată vreun cearceaf). Îl traseră pe Semion Ivanovici de sub pat și îl culcară pe saltea, dar pe loc își dădură seama că bolnavul nu mai avea să le dea multă bătaie de cap, deoarece mai avea puțin de trăit. Îi înțepeniseră mâinile și abia mai sufla. Îl

înconjurară cu toții. El se mai înfiora câte puțin și zvâcnea uneori din tot trupul. Se sforța să facă ceva cu mâinile, nu putea să-și miște limba în gură, dar clipea încă din ochi, cum se spune că clipește un cap cald, scăldat în sânge, dar încă viu, sărit în clipa aceea de sub securea gâdelui.

În sfârșit, ultimele licăriri de viață se stinseră într-însul, rând pe rând. Încetară și tremurul, și spasmele de dinaintea morții. Domnul Proharcin își dete duhul și porni spre ceea lume, unde nu-i durere, nici întristare. Se speriase oare de ceva Semion Ivanovici sau avusese un vis urât, cum susținea după aceea Remnev, ori să fi fost la mijloc vreo altă pricină - asta nu se poate ști. Dar sigur este numai faptul că, în acel moment, dacă s-ar fi ivit în casă însuși intendentul și ar fi anunțat personal licențierea lui Semion Ivanovici ca liber-cugetător, zurbagiu și bețivan... dacă ar fi intrat în aceeași clipă pe cealaltă ușă vreo cerșetoare zdrențăroasă, dându-se drept cumnata lui Semion Ivanovici... dacă chiar domnul Proharcin ar fi primit pe loc o gratificație de două sute de ruble... În sfârșit, chiar dacă ar fi luat casa foc și s-ar fi aprins însuși capul lui Semion Ivanovici - chiar atunci, acesta, poate, n-ar fi mișcat nici un deget, fiind în atare situație. Până să se dezmeticească cei de față... până să le revină celor prezenți graiul, să se învălmășească, să-și dea fiecare cu părerea, să-și arate îndoielile și să se pună pe urlat... în timp ce Ustinia Feodorovna trăgea lada de sub pat și cotrobăia în grabă pe sub pernă, pe sub saltea și chiar și în cizmele lui Semion Ivanovici... până să fi fost interogați Remnev și Zimoveikin - chiriașul Okeanov, care fusese mai înainte locatarul cel mai apropiat, cel mai cuminte și mai liniștit, își recapătă dintr-o dată întreaga prezență de spirit și, descoperind adevăratul său dar și talent, își înșfăcă șapca și, fără zarvă, o șterse binișor din casă. Când toate grozăviile anarhiei atinseră culmea în colțișoarele agitate - până acum atât de liniștite ale acestei case, deodată se deschise ușa și, ca fulgerul într-un cer senin, se iviră mai

întâi un domn cu înfățișare distinsă și cu fața severă, dar cu un aer nemulțumit, iar în urma lui Iaroslav Ilici, după care intrară ajutorul său și toți cei de trebuință. La urmă de tot se arătă, jenat, domnul Okeanov. Domnul cu înfățișare severă, dar distinsă, se duse de-a dreptul la Semion Ivanovici, îl pipăi, făcu o schimă, ridică din umeri și anunță ceva arhicunoscut - și anume că mortul decedase, adăugând de la dânsul că același lucru se petrecuse de curând, în timpul somnului, cu o persoană foarte respectabilă și importantă, care s-a apucat să-și dea duhul tot așa. Totodată domnul cu chip distins, dar cu un aer nemulțumit, se îndepărtă de pat, spuse că fusese deranjat degeaba și plecă. Îi luă locul numaidecât Iaroslav Ilici și (după ce Remnev și Zimoveikin fură predați între timp în mâinile celor chemați) întrebă câte ceva pe unii și pe alții, luă în primire cu dibăcie lada, pe care gazda încercase mai înainte s-o deschidă, așeză cizmele la locul lor, remarcând că erau rupte și nu făceau nici două parale; apoi ceru perna, îl chemă pe Okeanov, întrebă de cheia de la ladă, care din întâmplare se găsi în buzunarul amicului bețivan și, în mod solemn, față de persoanele oficiale, dădu la lumină averea lui Semion Ivanovici. Toate lucrurile erau la locul lor: două cârpe, o pereche de ciorapi, o basma, o pălărie veche, câțiva nasturi, două tălpi prăpădite și o tureatcă de cizmă, într-un cuvânt: o nimica toată, adică fleacuri, vechituri, gunoi, nimicuri, din care ieșea un iz stătut. Nu era bun decât lacătul nemțesc. Îl chemară pe Okeanov și îl întrebară cu asprime: ce știe? El se arătă gata să jure. Aduseră perna pe care o cercetară cu de-amănuntul: nu era decât murdară, iar în celelalte privințe semăna aidoma a pernă. Se apucară de saltea, dădură s-o ridice puțin, dar se opriră o clipă să chibzuiască. Dintr-o dată, cu totul pe neașteptate, ceva greu și sonor căzu pe dușumea. Se aplecară, căutară și văzură un pachet înfășurat în hârtie, în care erau vreo zece bucăți de câte o rublă fiecare. „He-hei!” făcu Iaroslav Ilici, arătând la saltea

o ruptură din care ieșeau câlți și fire de păr. Cercetară locul cu pricina și își dădură seama că era o tăietură, făcută de curând cu cuțitul, în lungime de vreo jumătate de arșin. Băgară mâna pe gaură și scoaseră dinlăuntru un cuțit de bucătărie al gazdei, uitat acolo pesemne din graba cu care fusese tăiată salteaua. N-apucă bine Iaroslav Ilici să scoată cuțitul din locul vulnerabil, și făcu din nou „He-hei!”, când dinlăuntru căzu alt pachet, după care se rostogoliră, una câte una, două jumătăți de rublă, un ban de douăzeci și cinci de copeici, apoi niște mărunțiș și o enormă monedă străveche de cinci ruble. Tot ce cădea din saltea era strâns de mâini grijulii. Cineva dădu ideea de a se tăia cu foarfecele toată salteaua. Cerură un foarfece…

Între timp, opaițul de seu, ars aproape în întregime, lumina o scenă extrem de curioasă pentru un spectator. Vreo zece chiriași, în vestmintele cele mai pitorești, stăteau împrejurul patului - toți zbârliți, nerași, nespălați, somnoroși, așa cum se aflau înainte de a se duce la culcare. Unii erau palizi ca varul, alții aveau broboane de sudoare pe frunte - ba scuturați de fiori, ba cuprinși de fierbințeli. Gazda stătea ca prostită, fără să rostească o vorbă, cu brațele încrucișate, așteptând bunăvoința lui Iaroslav Ilici. De sus, de pe cuptor, servitoarea Avdotia și pisica - favorita stăpânei - se uitau cu niște ochi speriați, plini de curiozitate. De jur împrejur zăceau împrăștiate bucăți din paravanul rupt și spart. Lada deschisă își arăta măruntaiele scârbavnice. Plapoma și perna zăceau pe jos, acoperite de smocuri smulse din saltea și, în sfârșit, pe mesuța de lemn în trei picioare strălucea grămada din ce în ce mai sporită, de argint și de alte monezi felurite. Singur Semion Ivanovici își păstra inalterabilul său sânge rece, zăcea smerit în pat și parcă nici nu bănuia ruina averii sale. După ce se aduseră foarfecele și ajutorul lui Iaroslav Ilici, din exces de zel, scutură salteaua cam zorit, ca s-o elibereze mai lesne de sub spinarea posesorului său, Semion Ivanovici, din politeță, se dădu întâi un pic mai la o

parte, rostogolindu-se pe-o rână, cu spatele către căutători; apoi, la a doua scuturătură, se întoarse cu fața în jos; în sfârșit, mai făcu loc și, cum lipsea ultima scândura laterală a patului, execută deodată un plonjon neprevăzut, cu capul în jos, lăsând la vedere numai două picioare slăbănoage și vinete, care împungeau văzduhul ca două cioturi ale unui copac ars. Cum domnul Proharcin făcea a doua vizită sub pat în dimineața aceea, se iscară numaidecât unele bănuieli. De aceea, câțiva chiriași, sub conducerea lui Zinovi Prokofievici, se vârâră de-a bușilea sub pat cu gândul de a cerceta dacă n-o fi ascuns și acolo câte ceva. Dar căutătorii numai se izbiră zdravăn cap în cap. Iaroslav Ilici îi certă pe loc și ordonă ca Semion Ivanovici să fie eliberat de urgență dintr-un loc atât de infam. Atunci doi dintre cei mai înțelepți îl înhățară fiecare cu amândouă mâinile de câte un picior, îl traseră la lumina zilei pe neașteptatul capitalist și-l așezară de-a latul patului. Între timp, smocuri de păr și scame zburau împrăștiindu-se de jur împrejur, grămada de arginți creștea într-una și - Doamne sfinte! Ce nu se găsea acolo!... Monezi nobile de o rublă, piese solide, forte, de o rublă și jumătate, bănuți frumușei de cincizeci de copeici, plebei de un sfert de rublă, piștari de douăzeci de copeici, chiar mărunțiș neînsemnat, pentru cerșetori, ca bănuți de zece și cinci copeici de argint - totul înfășurat în hârtii deosebite, în ordinea cea mai metodică și mai impunătoare. Mai erau acolo și unele rarități: două jetoane necunoscute, un napoleon de aur, o mică monedă neidentificată, dar foarte rară... Erau și unele ruble din timpuri străvechi, băncuțe roase și zgâriate de pe vremea împărătesei Elisabeta, creițari nemțești, monezi de la Petru cel Mare și de la Ecaterina... Se aflau, de pildă, piese de câte cincisprezece copeici foarte vechi, extrem de rare, găurite pentru a fi purtate ca cercei, roase cu totul, dar păstrându-și numărul legal de puncte. Se găseau până și gologani de aramă cocliți, ruginiți. Dădură și peste o

bancnotă de zece ruble - numai una singură. În sfârșit, când se isprăviră toate operațiile de disecție anatomică, iar coșul saltelei fu scuturat de nenumărate ori, constatându-se că nu mai sună nimic, cercetătorii adunară toți banii pe masă și se puseră pe numărat. La prima vedere te puteai înșela de-a binelea, închipuindu-ți că e vorba de un milion întreg - atât de învârvorată era grămada de bani! Un milion însă nu se adunase; se văzu, totuși, la urmă, că suma strânsă era extrem de importantă - două mii patru sute nouăzeci și șapte de ruble în cap, așa că, dacă s-ar fi realizat și lista de subscripție din ajun a lui Zinovi Prokofievici, s-ar fi ajuns, poate, în total exact la două mii cinci sute de ruble în bancnote.

Bănuții fură ridicați, lada defunctului - sigilată... Autoritățile ascultară jalbele gazdei și îi dădură lămuriri când și unde să-și prezinte cererea cu privire la mica datorie a decedatului. De la persoanele în chestiune s-au luat declarații. Se pomeni în treacăt și despre cumnata răposatului. Dar lumea se încredință că toată povestea cu cumnata nu fusese decât un mit, adică o creație a sărmanei închipuiri cu care fusese înzestrat Semion Ivanovici, și pentru care, după cum se spunea, defunctul primise destule reproșuri. De aceea, ideea fu numaidecât părăsită, ca inutilă, nocivă și compromițătoare pentru reputația domnului Proharcin. Și cu aceasta se lichidă chestiunea. După ce trecură primele momente de groază și le veni tuturor mintea la loc, își dădură seama cu toții ce fel de om fusese mortul. Colocatarii se potoliră, se domoliră și începură să se uite unul la altul cu oarecare neîncredere. Unii își puseră la inimă, cu toată seriozitatea, purtarea lui Semion Ivanovici, simțindu-se chiar oarecum jigniți... Ce capital! Cât a putut să strângă un om! Mark Ivanovici, fără să-și piardă prezența de spirit, era cât pe ce să-i lămurească de ce se speriase așa de rău Semion Ivanovici, dar nimeni nu-l mai asculta. Zinovi Prokofievici căzu pe gânduri. Okeanov trase o dușcă de băutură. Ceilalți

rămaseră parcă cu o apăsare pe suflet. Iar omulețul Kantariov, care avea drept semn distinctiv nasul ca un plisc de vrabie, plecă pe sub seară de acasă, încuind și legând cu foarte multă grijă toate lădițele și bocceluțele sale. Explică cu sânge rece curioșilor că nu mai putea locui aici, vremurile fiind grele și chiria prea mare pentru buzunarul său. Iar gazda se bocea neogoită, jelindu-se și afurisindu-l pe Semion Ivanovici, fiindcă o păgubise în singurătatea ei de orfană. Îl întrebă pe Mark Ivanovici de ce răposatul nu-și punea banii la o Casă de economii? „Era un om prea simplu, măicuță! Îi lipsea imaginația chiar pentru atâta lucru!” îi răspunse Mark Ivanovici.

— Dar și dumneata, măicuță, ești o femeie simplă, adăugă Okeanov. Timp de douăzeci de ani s-a aciuit un bărbat la matale, care dintr-un bobârnac s-a dus pe lumea cealaltă; iar dumneata tot de coada cratiței te-ai ținut, n-ai avut vreme de alte cele... Eh, măicuță!...

— Of, tinerețe-tinerețe! urmă gazda. Ce Casă de economii? Să-mi fi adus pumnișorul său de bani și să-mi fi spus: „Uite, tinerico, Ustiniușka, ia de la mine pomana asta. Ține-mă pe mâncare câtă vreme o să mă rabde pământul.” Iată, mă jur la icoană, l-aș fi hrănit, i-aș fi dat de băut, l-aș fi îngrijit. Aoleu, păcătosul, înșelătorul! A păcălit, a înșelat o orfană!

Toți se apropiară din nou de Semion Ivanovici. Ședea întins, de data asta, așa cum se și cuvenea, îmbrăcat în cele mai bune haine ale sale - în treacăt fie zis: unicele - ascunzându-și bărbia încremenită în dosul cravatei legate cam stângaci, scăldat, pieptănat, doar neras proaspăt, fiindcă nu se găsea vreun brici în nici un colțișor al casei; singurul brici, care aparținuse lui Zinovi Prokofievici, se știrbise încă de anul trecut și fusese vândut la târgul de vechituri. Ceilalți chiriași se rădeau la bărbier. Ne-orânduiala dăinuia încă în casă. Paravanul rupt zăcea tot pe podele, dezvăluind singurătatea lui Semion Ivanovici, ca o emblemă doveditoare a faptului că moartea ridică vălul

de pe toate tainele, intrigile și necazurile noastre. Măruntaiele saltelei rămăseseră, și ele, nemăturate și stăteau grămezi-grămezi de jur împrejur. Acest colțișor, înfrigurat pe neașteptate, ar fi putut fi lesne comparat de către un poet cu un cuib dărâmat al unei rândunele, „bună gospodină”: furtuna sfâșiase și sfărâmase cuibul, ucisese puii împreună cu maica lor; iar pătucul cald din fulgi, pene și perișori fusese împrăștiat în toate părțile... Drept vorbind, Semion Ivanovici arăta mai degrabă ca un bătrân vanitos sau ca lupul-vrăbiilor. Se domolise acum, parcă se pitise, ca și cum n-ar fi avut nici o vină și nu el s-ar fi ținut de glume ca să înșele și să păcălească, fără rușine și fără scrupule, în chipul cel mai necuviincios, pe toți oamenii de bună-credință. Nu mai auzea acum plânsetele și bocetele gazdei sale, jignită și lăsată de izbeliște. Dimpotrivă, semăna cu un capitalist încercat, trecut prin ciur și prin dârmon, care nici pe lumea cealaltă nu vroia să piardă vreo clipă în neactivitate, ci părea cufundat cu totul în niște calcule speculative. Pe chipul lui se ivi un gând adânc, iar buzele i se strânseră într-o schimă de importanță, pe care nimeni n-ar fi putut-o bănui lui Semion Ivanovici când era în viață. Parcă se făcuse mai înțelept. Ochiul drept îi rămăsese întredeschis, cu șiretenie. Semion Ivanovici parcă vroia să spună ceva, să comunice un lucru foarte important și să se explice, dar fără să piardă vremea, și cât mai repede, fiindcă i se strânseseră o grămadă de treburi și n-avea timp de pierdut... Și parcă s-ar fi auzit: „Ce-i? Oare ce-i cu tine? Isprăvește odată, mă-nțelegi, muiere proastă ce ești! Nu te mai boci! Tu, mămucă, trezește-te, mă-nțelegi? Eu, cum s-ar zice, am murit; acum nu mai are nici un rost; că e cu adevărat! Ce bine-i să stai așa întins... Eu, adică, mă-nțelegi, nu de asta îți vorbesc; tu ești o muiere strașnică, grozavă, mă-nțelegi; uite, eu am murit acum; dar te pomenești deodată - deși nu prea e cu putință așa ceva - că n-am murit - mă-nțelegi, o să mă scol și atunci ce-o să fie, hai?”

1846

NOTE și COMENTARII

GAZDA

Nuvelă[51]

Traducere de
ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ și IGOR BLOK

Partea întâi

I

Ordînov se hotărî, în sfârșit, să-și schimbe locuința. Gazda lui, o femeie trecută de ani, foarte săracă, văduvă de funcționar, la care stătea cu chirie într-o odaie, părăsise Petersburgul în împrejurări neprevăzute și plecase undeva într-un fund de provincie, la niște neamuri, fără să mai aștepte data de întâi, termenul chiriei. Așteptând expirarea termenului, tânărul se gândea cu părere de rău la vechiul lui ungher și era necăjit că trebuie să-l părăsească; sărac cum era, chiria apartamentului întrecea posibilitățile sale. Chiar a doua zi după plecarea gazdei, și-a luat șapca și a pornit pe ulicioarele Petersburgului, cercetând în hoinăreala lui toate biletele de închiriat prinse de porțile caselor: voia o casă mai obscură, mai populată, o casă *de raport*, unde putea cel mai lesne să găsească un colțișor potrivit la niscaiva chiriași săraci.

Căuta așa de multă vreme, cu sârg, dar curând îl încercară senzații noi, aproape necunoscute. Începu să se uite în jurul său mai întâi distrat și nepăsător, apoi cu atenție și, în sfârșit, stăpânit de o mare curiozitate. Gloata și viața străzii, larma, mișcarea, noutatea lucrurilor și a stării sale - toată viața asta măruntă și toate nimicurile cotidiene de care i s-a făcut de mult lehamite petersburghezului copleșit de treburi, ocupat pururi în căutarea zadarnică, dar febrilă a unor mijloace de a se împăca cu situația lui și de a afla liniște undeva într-un cuib călduț, dobândit cu trudă, cu sudoare și cu felurite alte mijloace, toată *proza* și plictiseala asta vulgară treziră

în el, dimpotrivă, o senzație calmă și luminoasă de bucurie. Obrajii palizi i se acoperiră de o ușoară roșeață, ochii îi străluciră luminați parcă de o nouă speranță; începu să tragă cu lăcomie, adânc, în piept, aerul rece și proaspăt. Se simți surprinzător de înviorat.

Dusese întotdeauna o viață tihnită, foarte retrasă. Cu vreo trei ani în urmă, terminându-și studiile superioare și devenind oarecum liber, se prezentase la un bătrânel pe care până atunci îl cunoștea numai din auzite și unde așteptase multă vreme până când lacheul în livrea a catadicsit să-l anunțe a doua oară. Pătrunsese apoi într-un salon cu tavanul înalt, întunecos, pustiu și tare trist, așa cum mai poți întâlni încă în casele boierilor, casele acelea bătrânești, cruțate de vreme; fusese primit aici de un bătrânel cu pieptul plin de decorații și cu capul împodobit de un păr alb, prieten și coleg de slujbă al tatălui, iar apoi tutorele său. Bătrânelul i-a înmânat un teanc subțire de bani. Suma era cu totul neînsemnată și reprezenta tot ce mai rămăsese din moștenirea străbunicului vândută la licitație pentru datorii. Ordînov a intrat cu indiferență în posesiunea banilor, și-a luat pentru totdeauna rămas bun de la tutorele său și a ieșit în stradă. Era o seară de toamnă, rece și sumbră. Tânărul s-a cufundat în gânduri, cu inima strânsă, cuprins de o tulbure mâhnire. Ochii îi ardeau; își simțea tot trupul năpădit de fierbințeală. Pe drum și-a făcut socoteala că mijloacele de care dispune i-ar permite să-și ducă existența vreo doi-trei ani, ba chiar și patru, însă mai mult nemâncat. Amurgea și cernea o ploaie de toamnă. A închiriat primul ungher ce i-a ieșit în cale și o oră mai târziu s-a mutat. Aici trăise ca într-o mânăstire, parcă s-ar fi lepădat de lume. În doi ani s-a sălbăticit de-a binelea.

S-a sălbăticit fără să bage de seamă; până acum, nici prin cap nu-i trecuse vreodată că mai există o altă viață, o viață zgomotoasă, agitată, în continuă frământare, mereu în schimbare, o viață care pururi te cheamă și care

întotdeauna, mai devreme sau mai târziu, te prinde în mrejele ei. E drept, nu se putea ca el să nu fi auzit de viața aceasta, dar n-o cunoscuse și n-o căutase niciodată. Din copilărie, a trăit într-un cadru singular, izolat de restul lumii, iar acum această solitudine căpătase o finalitate, canalizându-se într-o direcție bine definită, îl mistuia o pasiune din cele mai intense, din cele mai nesățioase, o patimă care vlăguiește omul pentru toată viața și nu mai îngăduie unor ființe ca Ordînov niciun contact cu sfera vreunei alte activități practice, a vieții. Pasiunea aceasta era știința. Deocamdată, îi devorase tinerețea, otrăvindu-i ca o licoare amară și îmbătătoare tihna nopților, răpindu-i hrana sănătoasă și aerul curat ce-i lipsea întotdeauna în ungherul lui înăbușitor, lucru pe care, orbit de pasiune, Ordînov nici nu voia să-l ia în seamă. Era tânăr și pentru moment nu pretindea mai mult. Pasiunea aceasta făcuse din el un prunc în fața vieții dinafară, care nu mai era în stare să-i silească pe ceilalți oameni de treabă să-i facă și lui loc, atunci când avea să simtă nevoia să-și statornicească și el între dânșii un locșor al său. În mâinile unor oameni dibaci, știința este un capital, pe când patima lui Ordînov ajunsese o armă îndreptată împotriva lui însuși.

Ceea ce îl îndemna să învețe și să știe era mai mult o atracție inconștientă decât un motiv logic, limpede, la fel ca și în oricare altă activitate, fie chiar și cea mai măruntă, care-l preocupase până atunci. Încă de pe când era copil, trecea drept un ins bizar și nu semăna de fel cu tovarășii săi de vârstă. Nu-și cunoscuse părinții. Din pricina firii lui ciudate, închise, avusese de îndurat cruzimile și grosolăniile colegilor, ceea ce l-a făcut într-adevăr ursuz și sălbatic, ducându-l treptat-treptat la însingurare, la o solitudine deplină. În îndeletnicirile lui retrase n-a existat, însă, niciodată și nu exista nici chiar acum o ordine și un anumit sistem; îl stăpânea doar primul entuziasm, prima înflăcărare, prima febrilitate a artistului. Își făurise singur un sistem, închegat în el de-a lungul anilor, și în sufletul lui

se conturase, încetul cu încetul, imaginea încă obscură, vagă, dar parcă plină de încântare a ideii întruchipate într-o formă nouă, străluminată, și forma aceasta încerca să răbufnească din sufletul lui, chinuindu-i-l; simțea încă timid originalitatea, specificul și adevărul acestei forme: creația îi năpădea sufletul, creștea și prindea puteri. Dar ziua întruchipării și realizării era încă departe, poate foarte departe, poate că n-avea să vină niciodată!

Acum hoinărea pe străzi ca un înstrăinat, ca un pustnic, venit tam-nesam din schimnicia lui tăcută într-un oraș zgomotos și plin de mișcare. Totul i se părea nou și ciudat. Era însă atât de străin de lumea care clocotea și hăuia în juru-i, încât nici măcar nu-i trecea prin gând să se mire de senzația lui ciudată. Părea că nici nu observă sălbăticia sa; dimpotrivă, în făptura lui se înfiripase un simțământ de bucurie, un fel de amețeală, ca la acei înfometați cărora, după un post îndelungat, li s-a dat de băut și de mâncat; deși, firește, era ciudat faptul că o împrejurare nouă, atât de neînsemnată, ca schimbarea locuinței putea să amețească și să tulbure pe un locuitor al Petersburgului, fie chiar și pe Ordînov; nu e mai puțin adevărat, însă, că până atunci nu i se întâmplase aproape niciodată să iasă în oraș *cu treburi*.

Simțea o plăcere din ce în ce mai mare să hoinărească pe străzi. Holbă ochii la tot ceea ce vedea ca un *flâneur*[12].

Dar și de data aceasta, credincios stării lui de spirit dintotdeauna, deslușea tabloul luminos ce se deschidea înainte-i, ca și cum ar fi citit o carte printre rânduri. Totul îl uluia: nu lăsa să-i scape nici o impresie și se uita cu o privire meditativă la fețele oamenilor care treceau pe stradă, cerceta chipul a tot ceea ce-l înconjura, asculta cu drag larma mulțimii, confruntând parcă în orice-i ieșea în cale gândurile născute în tihna nopților de singurătate. Adeseori îl uimea câte un lucru mărunt, iscând o idee, și pentru întâia oară i se făcu ciudă că se îngropase de viu în

[12] Hoinar (fr.).

chilia sa. Aici totul se desfășura cu repeziciune; pulsul îi era mai plin și mai iute, mintea, covârșită de singurătate, subțiată și înălțată doar pe culmile unei activități pline de tensiune și exaltare, lucra acum repede, calm și cu îndrăzneală. În afară de aceasta, simțea parcă inconștient dorința de a se integra și el cumva în viața asta străină lui, pe care până acum abia o cunoscuse sau, mai bine zis, o bănuise cu instinctul artistului. Inima începu, fără voie, să-i bată mai puternic, pătrunsă de nostalgia dragostei și a simpatiei. Se uita mai atent la cei care treceau pe lângă dânsul; dar oamenii erau străini, preocupați, cufundați în gândurile lor... Așa că, fără voia lui Ordînov, starea aceasta de seninătate începu să scadă, puțin câte puțin, din intensitate; realitatea îl apăsa acum, sădind în el, împotriva voinței sale, un fel de teamă respectuoasă. Începu să se simtă obosit din pricina afluxului de impresii noi, necunoscute încă, întocmai ca un bolnav care s-a dat bucuros jos pentru întâia oară din patul lui de suferință și s-a prăbușit, istovit de lumină, de strălucirea și pulsația vieții, de larma mulțimii pestrițe ce freamătă lângă el, tulburat și ametit de mișcarea din jurul său. Fu cuprins de regret și de mâhnire. Începu să se teamă de viața lui, de toată activitatea sa și chiar de viitor. Ideea cea nouă îi ucidea liniștea. Deodată își spuse că toată viața a fost un însingurat, că nu l-a iubit nimeni și că nici el n-a fost în stare să iubească pe cineva. Niște trecători cu care intrase în vorbă la începutul plimbării l-au privit aspru și ciudat. Își dă seama că-l luau drept un nebun sau un om sucit, foarte original, ceea ce, de altfel, era întru totul adevărat. Și-a adus aminte că întotdeauna cei din preajma lui se simțeau oarecum stânjeniți de față cu el, că încă în copilărie fugeau toți de dânsul pentru că prea era închis și îndărătnic din fire, pentru că înțelegerea sufletească ce exista la el - omul a cărui alcătuire morală nu se lăsa niciodată întrezărită - se manifesta greu, chinuit, fără ca alții să bage de seamă, și asta l-a durut încă de mic, de pe

vremea când s-a vădit că nu seamănă de loc cu ceilalți copii de aceeași vârstă cu el. Acum îi veneau în minte toate astea și își dădea seama că de-a lungul întregii lui vieți, toți l-au părăsit și l-au ocolit.

A ajuns astfel undeva, la o periferie, departe de inima orașului. După ce a îmbucat ceva într-un birt retras, a pornit din nou, hoinar. A străbătut iarăși o mulțime de străzi și de piețe. Apoi s-au înșiruit dinainte-i garduri lungi, galbene și cenușii. Întâlnea acum, în locul palatelor impozante, căsuțe părăduite și în același timp niște clădiri uriașe, ocupate de fabrici, monstruoase, înnegrite, roșii, cu coșuri ce se lungeau către cer. Peste tot era pustiu și nu zăreai țipenie de om; toate îl priveau parcă ursuz și dușmănos: cel puțin așa i se părea lui Ordînov. Se înserase. Strecurându-se pe o ulicioară lungă, a ieșit într-o piațetă unde se afla o biserică modestă.

A intrat înăuntru cu gândurile răvășite. Slujba tocmai se sfârșise; biserica era aproape goală, numai două babe mai stăteau încă îngenuncheate la intrare. Țârcovnicul, un bătrânel cu părul alb, stingea lumânările. Razele soarelui ce scăpăta se revărsau într-un șuvoi larg de sus, printr-una din ferestruicile înguste ale turlei, scăldând într-o mare de lumină una din laturile bisericii; dar razele slăbeau din ce în ce și cu cât se întunecau mai mult umbrele înserării sub bolțile bisericii, cu atât străluceau mai cu putere pe-alocuri icoanele aurite, luminate de pălălaia tremurată a candelelor și a lumânărilor. Într-un acces de adâncă și tulburătoare melancolie și stăpânit de un simțământ apăsător, Ordînov se rezemă de zid în ungherul cel mai întunecos al bisericii și pentru o clipă își pierdu firul gândurilor. Se dezmetici doar atunci când sub bolți răsunară ritmic pașii înfundați a doi credincioși care tocmai intraseră. Ridică ochii și la vederea lor fu cuprins de o nestăpânită curiozitate. Noii veniți erau un bătrân și o femeie tânără. Bătrânul, înalt, se ținea încă drept și bine, dar era slab și avea o paloare bolnăvicioasă. După

înfățișare, puteai să-l iei drept un negustor venit de undeva de departe. Avea pe el un caftan lung, negru, îmblănit, ca de zile mari, pe care-l purta descheiat. De sub caftan se zărea altă haină rusească, cu poalele lungi, încheiată de jos până sus. Gâtul liber era înfășurat neglijent cu o basma de un roșu-aprins; în mâini își ținea căciula. Barba lungă, subțire, pe jumătate căruntă, îi cădea pe piept; sub sprâncenele stufoase, încruntate, sticlea o privire de foc, trufașă și iscoditoare. Femeia avea vreo douăzeci de ani și era minunat de frumoasă. Îmbrăcată într-o șubiță scumpă, albastră, avea capul acoperit cu o basma albă de atlaz, legată sub bărbie. Mergea cu ochii în pământ și aerul de importanță ce i se revărsa pe tot chipul, dându-i o înfățișare gânditoare, se răsfrângea strident și trist pe conturul dulce al liniilor gingașe - copilărești și blânde - ale feței. Perechea aceasta, picată pe neașteptate, avea ceva bizar.

Bătrânul se opri în mijlocul bisericii și făcu câteva plecăciuni în toate părțile, deși biserica era cu desăvârșire goală; însoțitoarea lui făcu așijderi. Apoi bătrânul o luă de mână și o duse la icoana mare a Maicii Domnului, al cărei hram îl purta biserica și care strălucea dinaintea altarului în luminile orbitoare ce scânteiau pe odăjdiile de aur bătute cu pietre scumpe. Țârcovnicul, ultimul care mai rămăsese în biserică, îl salută pe bătrân cu o respectuoasă plecăciune; acesta răspunse cu un semn din cap. Femeia se prosternă dinaintea icoanei. Bătrânul apucă de margine vălul ce atârna sub icoană și i-l puse pe cap. În biserică se auzi un hohot de plâns înfundat.

Ordînov rămase uluit de solemnitatea întregii scene și aștepta nerăbdător sfârșitul ei. După vreo câteva minute, femeia își săltă capul și lumina puternică a candelei se răsfrânse iarăși pe chipul ei minunat. Ordînov tresări și făcu un pas înainte. Femeia întinse mâna bătrânului și amândoi porniră încet spre ieșire. În ochii ei de un albastru-închis, adumbriți de gene lungi, lăsate în jos, care

străluceau pe fața albă ca laptele, tremurau lacrimi, prelingându-se pe obrajii palizi. Pe buze îi flutura un surâs; dar pe figură se deslușeau urmele unei spaime copilărești și ale unei groaze tăinuite. Se lipise sfioasă de bătrân și se vedea că tremura toată de tulburare.

Uluit, pătruns de un simțământ dulce și stăruitor cum nu mai cunoscuse, Ordînov porni cu pași repezi pe urma lor, și în pridvorul bisericii le tăie calea. Bătrânul se uită la dânsul cu o privire dușmănoasă și aspră; femeia îl privi la rândul ei - dar era o privire distratră, de loc curioasă, ca și cum cu totul alte gânduri ar fi stăpânit-o atunci. Fără să-și dea seama nici el ce face, Ordînov se luă după ei. Se întunecase de-a binelea; Ordînov îi urmă la oarecare depărtare. Bătrânul și femeia cea tânără intrară într-o stradă mare și largă, murdară, plină de ateliere de tot felul, depozite de făină și hanuri, și care ducea drept la barieră, apoi cotiră într-o ulicioară îngustă și lungă, mărginită de amândouă părțile de garduri nesfârșite, care dădea drept în zidul uriaș, înnegrit, al unei clădiri masive cu trei etaje, prevăzută cu un pasaj prin care se putea ieși într-o altă stradă, la fel de mare și de animată. Cei doi se apropiau de clădire, când deodată bătrânul se întoarse și se uită nerăbdător la Ordînov. Tânărul încremeni locului; toana asta a lui i se păru lui însuși stranie. Bătrânul mai întoarse o dată capul, vrând parcă să se încredințeze că amenințarea lui și-a făcut efectul, după care, împreună cu femeia cea tânără, pătrunse prin poarta îngustă în curtea casei. Ordînov se întoarse din drum.

Era cât se poate de prost dispus și nemulțumit de el însuși, căci își dădea seama că a pierdut ziua degeaba, că degeaba ostenise, ba încă sfârșise cu o prostie, dând înțeles de aventură unei întâmplări mai mult decât banale.

Oricât se arătase de înciudat de dimineață pe viața lui de pustnic, instinctul îl îndemna totuși să fugă de tot ceea ce putea să-l distragă, să-l tulbure, să-l zguduie în lumea plăsmuirilor dinafară, spre paguba celor lăuntrice. Acum

se gândea mâhnit și oarecum căindu-se la ungherul lui plin de tihnă; apoi îl cuprinse un simțământ de regret și se gândi îngrijorat la situația sa nerezolvată, la alergătura ce-l aștepta, și, în același timp, îi fu necaz că poate să-l frământe un lucru atât de mărunt. În cele din urmă, obosit, fără a mai fi în stare să lege două idei, ajunse târziu de tot la locuința sa și constată uimit că trecuse fără să bage de seamă pe lângă casa în care locuia. Perplex, clătinând din cap la gândul că era atât de distrat, atribui această stare oboselii și, urcând scara, intră în sfârșit în odaia lui de la mansardă. Aici aprinse lumânarea, și în clipa următoare chipul femeii care plângea îi răsări în minte. Senzația era atât de vie, atât de puternică, inima lui reprodusese cu atâta dragoste trăsăturile acelea blânde și calme ale feței scăldate în lacrimi de venerație sau de căință copilărească, încât i se încețoșară ochii și simți parcă un foc străbătându-i toate mădularele. Dar viziunea nu ținu mult. După clipa de încântare, urmă un moment de reflecție, apoi un simțământ de ciudă și, în sfârșit, un fel de furie neputincioasă; fără să se dezbrace, se înfășură în plapumă și se trânti pe patul lui tare...

Se trezi dimineața destul de târziu, nervos, indispus și deprimat, se pregăti zorit de plecare, străduindu-se aproape cu silă să se gândească la grijile de fiece zi, și porni în direcția cu totul opusă plimbării din ajun; în cele din urmă, găsi o locuință, undeva la mezanin, la un neamț sărac, poreclit Spiess, care stătea cu fiică-sa Tinchen. Primind arvuna, Spiess scoase numaidecât biletul de închiriat de la poartă, lăudă pe Ordînov pentru că iubea științele și-i făgădui că o să facă și el cu toată osârdia lecții cu dânsul. Ordînov îi spuse că se mută pe seară. De-aici o porni spre casă, dar se răzgândi și coti în altă parte; își recăpătase vioiciunea și zâmbi singur la gândul curiozității de care era însuflețit. Nerăbdător cum era, drumul i se păru peste măsură de lung; în sfârșit, ajunse la biserica unde intrase în ajun. Se slujea liturghia. Își alese un loc de

unde putea să vadă aproape pe toți credincioșii: dar cei pe care îi căuta nu se aflau aici. După o lungă așteptare, ieși roșind. Înăbușindu-și cu îndărătnicie simțământul ce i se iscase în suflet, fără voia lui, se străduia din răsputeri, cu toată încăpățânarea, să-și schimbe firul gândurilor. Zăbovi astfel asupra lucrurilor obișnuite ale vieții de toate zilele și își aduse aminte că e vremea să ia masa; simțind că într-adevăr i s-a făcut foame, intră în același birt unde prânzise și în ajun. Mai târziu nici nu-și mai putea aminti cum a ieșit de-acolo. Hoinări mult, în neștire, pe străzi, pe ulicioare înțesate de oameni sau pustii, și, în cele din urmă, ajunse departe, la marginea orașului, unde se întindea în față-i câmpul îngălbenit; se dezmetici doar când tăcerea desăvârșită din partea locului îl izbi cu o impresie nouă, pe care n-o mai cunoscuse de multă vreme. Era o zi uscată și geroasă, așa cum se întâmpla adesea la Petersburg în octombrie. În apropiere se afla o căsuță, lângă care zăceau două clăi de fân; un căluț costeliv, cu capul plecat și cu buza de jos răsfrântă, aștepta deshămat lângă un faeton cu două roți. Căluțul părea dus pe gânduri. Lângă o roată ruptă, un dulău rodea, mârâind, un ciolan, iar un copilaș de vreo trei ani, numai în cămășuță, se uita mirat, scărpinându-și capul bălai și ciufulit, la orășeanul singuratic ce nimerise aici. În dosul casei se întindeau țarini și grădini de zarzavat. La marginea cerului albastru se deslușeau fâșii negre de pădure, iar din partea cealaltă se apropiau nori grei de zăpadă, gonind parcă din urmă un cârd de păsări călătoare, care se înșiruiau în tăcere, una după alta, pe cer. Pretutindeni stăruia liniștea și un fel de tristețe solemnă, totul, părea că încremenise în așteptare... Ordînov porni mai departe, dar pustiul nu făcea decât să-l apese și mai mult. Se întoarse și o luă spre oraș, de unde răzbi deodată dangătul plin al clopotelor care chemau la vecernie; grăbi pasul și curând intră iarăși în biserica atât de familiară din ajun.

Necunoscută era acolo.

Stătea în genunchi chiar la intrare, în mijlocul mulțimii de credincioși. Ordînov își făcu loc prin îmbulzeala de oameni sărmani, babe îmbrăcate în zdrențe, betegi și schilozi care așteptau pomană în ușa bisericii și se lăsă în genunchi lângă dânsa. Hainele lui se atingeau de ale ei; îi auzea răsuflarea întretăiată strecurându-se printre buzele ce șopteau o rugă fierbinte. Ca și data trecută, chipul ei exprima cucernicie adâncă și lacrimile șiroiau iar și se uscau pe obrajii ei fierbinți, spălând parcă cine știe ce fărădelege cumplită. În locul unde stăteau amândoi era cu desăvârșire întuneric și doar în răstimpuri flacăra palidă și tremurată a unei candele, legănată de vântul ce răzbea printr-o ferestruică îngustă, deschisă, îi lumina fața, ale cărei trăsături se întipăriseră puternic în memoria tânărului, tulburându-i vederea și sfâșiindu-i nespus de dureros inima. Dar chinul acesta avea ceva îmbătător. În cele din urmă, nu se mai putu stăpâni: își simți tot pieptul înfiorat de un freamăt adânc și într-o clipă se lăsă biruit de o pornire nespus de dulce; izbucnind în plâns, Ordînov își lipi capul înfierbântat de pardoseală rece a bisericii. Nu auzea și nu simțea nimic, afară de durerea din inima lui, ce se oprea parcă în loc, apăsată de dulci chinuri.

Poate că singurătatea făcuse să crească într-însul sensibilitatea aceasta nemaipomenită, lăsând simțămintele descoperite și lipsite de apărare; ori poate că tăcerea apăsătoare, înăbușitoare, deznădăjduită a nopților de veghe, cu năzuințe tulburi și cu irezistibila cutremurare a spiritului, a fost aceea care pregătise izbucnirea aceasta a inimii, gata, în sfârșit, să se reverse toată; așa-i era dat ei să fie, precum într-o zi de arșiță cumplită se întunecă deodată cerul și furtuna revarsă ploaie și foc pe pământul înfometat, agățând mărgăritarele ploii pe crengile de smaragd, răvășind iarba și holdele, așternând la pământ cupele gingașe ale florilor, pentru ca apoi, la primele raze ale soarelui, toate să prindă iarăși viață, să se avânte și să se ridice solemn în întâmpinarea lui, trimițându-și până la

cer minunatele miresme dulci, veselindu-se și bucurându-se de viața înnoită... Acum, însă, Ordînov nici nu s-ar fi putut gândi la ceea ce se petrece cu el, căci abia mai știa de dânsul...

Aproape că nici nu băgă de seamă când se sfârși slujba; se dezmetici strecurându-se în urma necunoscutei prin mulțimea bulucită la ieșire. Din când în când, întâlnea privirea ei mirată și luminoasă. Nevoită să se oprească din clipă-n clipă în loc, din pricina mulțimii, ea întoarse de câteva ori capul înspre Ordînov; se vedea cum mirarea ei crește tot mai mult și deodată se aprinse toată, ca învăluită de o pălălaie. În clipa aceea, răsări iarăși din mulțime bătrânul din ajun și o luă de mână. Ordînov întâlni din nou privirea lui răutăcioasă și ironică, și o furie ciudată îi prinse inima în ghearele ei. În cele din urmă, o pierdu din vedere în întuneric; atunci, făcând un efort suprem, se smuci înainte și ieși din biserică. Dar aerul proaspăt al înserării nu izbuti să-l învioreze: respirația se îneca și se oprea în pieptul lui, și inima începu să-i bată rar și cu putere, ca și cum ar fi vrut să-i străpungă pieptul. În sfârșit, constată că pierduse într-adevăr pe cei doi necunoscuți; nu se vedeau nici pe stradă, nici în ulicioară. Dar în capul lui Ordînov se și născu o idee, se urzi unul din acele planuri precise și stranii, care, deși par întotdeauna extravagante, izbândesc aproape întotdeauna, îndeplinite fiind cu hotărâre; a doua zi, la ceasurile opt dimineața, se apropie de casa cu pricina dinspre ulicioară și intră în curtea din dos, strâmtă și murdară, ca un fel de groapă pentru gunoi. Rândașul, care trebăluia în curte, se opri din lucru, își rezemă bărbia de coada lopeții, îl măsură pe Ordînov din cap până-n picioare și-l întrebă ce dorește.

Era un om tânăr, de vreo douăzeci și cinci de ani, mic de stat, cu fața grozav de bătrânicioasă, plină de crețuri. Era tătar.

— Caut locuință, îi răspunse nerăbdător Ordînov.

— Ce fel? întrebă tătarul cu un surâs batjocoritor. Se uita la Ordînov, de parcă ar fi știut despre ce era vorba.

— O cămăruță de închiriat, răspunse iar Ordînov.

— În curte aia nu estem nimic, spuse misterios omul.

— Dar aici?

— Nu estem nici aici.

Și cu asta, puse mâna pe lopată.

— Poate găsesc totuși la careva, stărui Ordînov, dându-i un gologan.

Tătarul se uită la Ordînov, luă gologanul, apoi se apucă iar de lopată și după câteva clipe de tăcere rosti un „nu, nu estem nimic de închiriat”. Dar tânărul nu-l mai asculta; el pășea acum pe scândurile putregăite ce tremurau sub picioarele lui, întinse peste o băltoacă și care duceau la singura ieșire ce dădea în această curte dintr-o aripă a clădirii, neagră și hâdă, cufundată parcă în apă murdară. La parter locuia un dricar, un om sărac. Trecând de atelierul cu iscusință orânduit al acestuia, Ordînov urcă pe o scară în spirală, dărăpănată și alunecoasă, la primul etaj, dibui pe întuneric o ușă grea, lucrată ca din topor și acoperită cu niște rupturi de rogojini, găsi clanța și întredeschise ușa. Nu se înșelase. Dinaintea lui stătea bătrânul cu pricina, uitându-se la el țintă, grozav de mirat.

— Ce dorești? întrebă acesta scurt, aproape în șoaptă.

— Aveți ceva de închiriat?... se interesă Ordînov, uitând aproape cu desăvârșire tot ce voia să spună.

În spatele bătrânului o zări pe necunoscută.

Fără să răspundă, bătrânul dădu să închidă ușa, împingându-l afară pe Ordînov.

— Avem de închiriat, se auzi deodată vocea blândă a tinerei femei.

Bătrânul lăsă ușa liberă.

— Am nevoie de un ungher, spuse Ordînov, intrând repede în odaie și adresându-se frumoasei femei.

Se opri însă zăpăcit, încremenit parcă, privindu-și viitoarele gazde; în ochii lui se desfășură o uluitoare scenă

mută. Pe fața bătrânului se așternuse o paloare cadaverică; omul părea gata-gata să leșine. O învălui pe femeie cu o privire ca de plumb, fixă și pătrunzătoare. La început, păli și ea, dar apoi sângele îi năvăli în obraji și ochii ei sclipiră într-un chip ciudat. Femeia îl conduse pe Ordînov într-o odăiță alăturată.

Toată locuința era alcătuită dintr-o încăpere destul de spațioasă, împărțită prin doi pereți de scânduri în trei încăperi mici; din antreu dădeai pe o săliță îngustă și întunecoasă, drept înainte se făcea o ușă într-una din despărțituri, care dădea, pare-se, în dormitorul gazdelor. În dreapta, trecând prin săliță, dădeai în odăița de închiriat. Era lunguiață și strâmtă, îndesată de despărțitură lângă două ferestruici joase. Se îngrămădeau acolo cele trebuincioase în orice locuință; aspectul era sărăcăcios și înghesuit, dar pe cât cu putință curat. Mobilierul era alcătuit dintr-o masă simplă, albă, două scaune la fel de simple și o laiță de-a lungul celor doi pereți. O icoană mare, bătrânească, cu o cununiță aurită, stătea deasupra unei policioare într-un colț și dinaintea ei ardea o candelă. În odaia asta, se afla o sobă rusească mare și greoaie, răspunzând și în săliță. Era limpede că într-o astfel de locuință nu puteau să conviețuiască trei persoane.

Începură să se tocmească, dar într-un chip dezlânat și abia înțelegându-se între ei. La doi pași de tânăra femeie, Ordînov îi auzea bătăile inimii; o vedea cum tremură toată de emoție, ori, poate, de spaimă. În cele din urmă, se învoiră într-un fel. Tânărul spuse că se mută numaidecât și își aruncă ochii la stăpânul casei. Bătrânul stătea în ușă, palid încă la față, dar zâmbind îngândurat. Întâlnind privirea lui Ordînov, își încruntă iar sprâncenele.

— Act de identitate ai? întrebă el deodată scurt, cu o voce puternică, deschizând înaintea lui ușa care dădea în antreu.

— Am! răspunse Ordînov, ușor nedumerit.

— Cum te cheamă?

— Vasili Ordînov, nobil, nu am serviciu, îmi văd de treburile mele, răspunse el, imitând tonul bătrânului.

— Și eu la fel, îl informă la rându-i bătrânul. Mă numesc Ilia Murin, târgoveț; ți-ajunge atâta? La revedere...

O oră mai târziu, Ordînov se mută în locuința cea nouă, spre mirarea lui și a neamțului care începuse să bănuiască, laolaltă cu docila Tinchen, că acest chiriaș picat din senin îi înșelase încrederea. Ordînov nu înțelegea nici el cum s-au petrecut toate astea și nici nu voia să înțeleagă...

II

Inima îi bătea cu atâta putere, încât privirea i se încețoșase și îl cuprinse parcă o amețeală. Se apucă mașinal să-și aranjeze bagajul sărăcăcios în noua locuință, desfăcu bocceaua cu felurite lucruri de trebuință, deschise lada cu cărți și începu să le rânduiască pe masă; dar curând se lăsă de toate îndeletnicirile astea. Îi răsărea mereu în minte chipul femeii, care, ieșindu-i în cale, tulburase și zguduise toată existența lui și care îi umplea inima de o năvalnică și înfrigurată bucurie; în viața lui mizeră pătrunsese deodată atâta fericire, încât gândurile i se întunecau și, descumpănit, cuprins de o tulburătoare nostalgie, își simțea inima pierită. Luă buletinul de identitate și îl duse stăpânului casei, în speranța s-o vadă pe femeie. Dar Murin abia întredeschise ușa, luă actul, spunându-i: „Bine, vezi-ți liniștit de treabă” și se zăvorî iarăși în odaia sa. Un sentiment neplăcut puse stăpânire pe Ordînov. Fără să știe nici el de ce, îi venea greu să se uite la bătrânul acesta. Era ceva disprețuitor și răutăcios în privirea lui. Dar impresia asta neplăcută se risipi curând. Ordînov trăia de trei zile ca într-un vârtej, în comparație cu liniștea de mai înainte din viața lui; dar nu putea să se

gândească la asta, ba se și temea s-o facă. Totul se învălmășise și se amestecase în existența lui; simțea vag că viața lui s-a frânt parcă în două; o singură năzuință, o singură așteptare pusese stăpânire pe dânsul și niciun alt gând nu-l mai stânjenea.

Se întoarse în odăița lui nedumerit. Aici, lângă vatra cuptorului, unde se gătea mâncarea, trebăluia o băbuță mică și încovoiată, atât de murdară și îmbrăcată în niște zdrențe atât de respingătoare, încât ți-era mai mare milă când te uitai la ea. Părea mânioasă și în răstimpuri bombănea ceva, morfolindu-și buzele. Era slujnica gazdelor. Ordînov încercă să intre în vorbă cu dânsa, dar bătrâna nu-i răspunse, se vede treaba din răutate. În sfârșit, sosi ora mesei; bătrâna scoase din cuptor oala cu ciorbă, plăcintele, fiertura de carne de vită, și le duse stăpânilor. Apoi servi aceleași feluri și lui Ordînov. După prânz, în casă se lăsă o liniște mormântală.

Ordînov luă o carte și o frunzări îndelung, silindu-se să pătrundă înțelesul celor citite de câteva ori până acum. Nerăbdător, azvârli cartea și încercă din nou să pună ordine în lucrurile sale; în cele din urmă, își luă șapca, aruncă mantaua pe umeri și ieși în stradă. Mergând la întâmplare, fără să vadă drumul, se străduia, pe cât era cu putință, să se concentreze, să-și adune gândurile răvășite și să chibzuiască un pic asupra situației sale. Dar sforțarea nu-l făcea decât să sufere, îl tortura. Când îl cuprindeau frigurile, când îl apuca fierbințeala, iar în răstimpuri inima începea să-i bată cu atâta putere, încât se vedea nevoit să se rezeme de câte un zid. „Nu, mai bine moartea, mai bine moartea”, șoptea cu buzele arse, tremurătoare, gândindu-se prea puțin la ceea ce spune. A mers așa multă vreme; în cele din urmă, simțind că l-a pătruns ploaia până la oase și băgând de seamă abia acum că toarnă cu găleata, se întoarse acasă. Aproape de casă îl zări pe rândaș. I se păru că tătarul l-a privit o vreme atent și curios, iar apoi, când a

băgat de seamă că a fost observat, și-a văzut mai departe de treabă.

— Să trăiești, spuse Ordînov, ajungându-l din urmă. Cum te cheamă?

— Rândaș, așa mă cheamă, răspunse omul rânjind.

— Ești de mult în slujbă aici?

— De mult.

— Gazda mea e târgoveț?

— Târgovăț, dacă așa a zis.

— Și cu ce se ocupă?

— Bolește; trăiește și se roagă lui Dumnezeu - asta face.

— Ea e nevasta lui?

— Care nevastă?

— Care stă cu el.

— Nevastă o fi, dacă așa a zis. Rămâi sănătos, cucoane.

Și, ducând mâna la căciulă, tătarul intră în chilioara lui.

Ordînov intră și el în casă. Bătrâna îi deschise ușa, molfăind din buze și bodogănind, apoi puse zăvorul și se sui pe cuptorul unde-și ducea traiul. Amurgea. Ordînov se duse după foc și văzu că ușa de la odaia gazdelor avea lacătul pus. O strigă pe bătrână, care, sprijinită într-un cot, se uita cu băgare de seamă la el de pe cuptor, întrebându-se parcă ce-o fi având omul ăsta cu lacătul stăpânilor; fără să spună o vorbă, îi aruncă o cutie de chibrituri. Ordînov se întoarse în odaie și se apucă iar, pentru a suta oară, de lucrurile și de cărțile sale. Curând însă, întrebându-se nedumerit ce-o fi cu el, se așeză pe lavița din odaie și se lăsă furat de somn. În răstimpuri se dezmeticea și își dădea seama că somnul lui n-a fost somn, ci un fel de piroteală chinuitoare, bolnăvicioasă. Auzi zgomotul ușii, o auzi deschizându-se. Și pricepu că s-au întors gazdele de la vecernie. Atunci îi veni în minte că trebuie să se ducă la ei după ceva. Se ridică și i se păru că a pornit-o spre dânșii, când, deodată, făcu un pas greșit și căzu peste grămada de lemne aruncate de bătrână în mijlocul camerei. În clipa asta își pierdu cu desăvârșire cunoștința și când deschise

ochii după multă vreme, constată mirat că stătea întins pe aceeași laviță, așa îmbrăcat cum era, și că deasupra lui se aplecase cu grijă și duioșie fața unei femei nespus de frumoase, parcă umezită toată de niște lacrimi domoale de mamă. Simți cum îi punea cineva sub cap o pernă, cum punea pe el ceva călduros, și cum i se lipi de fruntea înfierbântată o mână gingașă. Vru să mulțumească, vru să apuce mâna asta și s-o ducă la buzele lui arse, s-o ude cu lacrimi și s-o sărute, s-o sărute o întreagă veșnicie. Ar fi vrut să-i spună multe - tare multe, dar ce anume nici el nu știa; în clipa aceea simți un dor de moarte. Dar mâinile lui erau ca de plumb și nu era în stare să le miște; amuțise parcă și n-auzea decât sângele cum se împrăștie prin toate arterele, săltându-l parcă din pat. Cineva îi dădu apă... În cele din urmă, căzu în nesimțire.

Se deșteptă de dimineață, pe la ceasurile opt. Soarele își azvârlea razele într-un snop de aur prin geamurile verzui, mucegăite, ale odăiței lui; o stranie senzație de bucurie mângâia toate mădularele bolnavului. Era calm și senin, nespus de fericit. I se părea că cineva fusese adineauri la căpătâiul lui. Se trezi, căutând cu grijă în juru-i făptura aceea nevăzută; ar fi vrut atât de mult să-și îmbrățișeze prietenul și să spună pentru întâia oară în viață: „Să trăiești, bună dimineața, dragul meu”.

— Ce mult ai dormit! rosti o voce duioasă de femeie.

Ordînov întoarse capul și asupră-i se aplecă, cu un zâmbet prietenos și luminos ca soarele, fața frumoasei sale gazde.

— Ce multă vreme ai fost bolnav, spuse ea. Hai, scoală-te; ce stai așa legat de pat? Libertatea e mai dulce ca pâinea și mai frumoasă ca soarele. Scoală, scumpule, scoală!

Ordînov îi apucă mâna și i-o strânse cu putere. I se părea că încă mai visează.

— Stai că ți-am fiert un ceai; vrei ceai? Să vrei, că o să-ți facă bine. Am fost și eu bolnavă și mă pricep.

— Da, dă-mi să beau, zise Ordînov cu glasul stins și se ridică în picioare.

Era încă foarte slăbit. Îl trecu un fior prin spate; îl dureau toate mădularele, de parcă ar ff fost zdrobite. Inima lui, însă, era ușoară și razele soarelui păreau că-l încălzesc cu o bucurie luminoasă și solemnă. Simțea că pentru el a început o viață nouă, năvalnică și nevăzută. Capul îi fu prins de o ușoară amețeală.

— Te cheamă Vasili, nu? întrebă ea; ori n-am auzit eu bine, ori parcă așa-ți spunea ieri dumnealui.

— Da, Vasili. Dar pe dumneata cum te cheamă? întrebă Ordînov, și se apropie de dânsa, abia ținându-se pe picioare. Se clătină. Femeia îl apucă de mâini și izbucni în râs.

— Pe mine mă cheamă Katerina, spuse ea, uitându-se în ochii lui cu ochii ei mari, albaștri, limpezi.

Amândoi se țineau de mâini.

— Vrei să-mi spui ceva? rosti ea în cele din urmă.

— Nu știu, răspunse Ordînov cu vederea începțoșată.

— Ian te uită la dumnealui! Ei haide, haide, scumpule, nu te mai necăji; șezi colea la masă, în bătaia soarelui; șezi binișor și nu te ține după mine, adăugă tânăra femeie, văzând că bolnavul făcuse o mișcare de parcă ar fi vrut s-o rețină. Las’ că mă-ntorc numaidecât și ai să te uiți la mine cât îi vrea.

Câteva clipe după aceea îi aduse un pahar de ceai, îl puse pe masă și se așează dinaintea lui Ordînov.

— Poftim, bea, zise. Ce, te doare capul?

— Nu, acuma nu mă mai doare. Nu știu, poate că mă doare... nu vreau... ajunge, ajunge!... Nu știu ce-i cu mine, zise el, sufocându-se și găsind, în sfârșit, mâna femeii. Stai aici, nu pleca de lângă mine; dă-mi, dă-mi mâna dumitale... Mi se întunecă în fața ochilor; mă uit la dumneata ca la soare, zise apoi, smulgându-și parcă cuvintele din inimă și încremenind de încântare în timp ce le rostea. Simțea un

nod în gât și era gata-gata să izbucnească în hohote de plâns.

— Sărmane, se vede că n-ai avut un om bun lângă tine. Ești singur-singurel. N-ai neamuri?

— N-am pe nimeni, sunt singur... Dar nu-i nimic! Acum mi-e mai bine... Mi-e bine acum! spuse Ordînov, parcă în delir.

I se părea că odaia se învârte în jurul lui.

— Și eu am stat mulți ani fără să văd oameni. Te uiți așa la mine... rosti ea după o pauză.

— Și... ce vrei să spui?...

— Ochii mei parcă te încălzesc! Știi, când iubești pe cineva... Eu, una, te-am primit în inima mea de la cele dintâi cuvinte pe care le-ai rostit. Dacă o fi să te mai îmbolnăvești, am să te îngrijesc iarăși. Dar să nu te îmbolnăvești, nu. Ai să te faci bine și-o să trăim ca frate și soră. Vrei? Să știi că e greu să dobândești o soră, dacă nu ți-a dat Dumnezeu o soră adevărată.

— Cine ești tu? De unde ești? rosti Ordînov cu glasul stins.

— Nu sunt de-aici... dar ce te privește asta? Știi, cică trăiau odată, într-un codru des, doisprezece frați, și în codrul acela s-a rătăcit o fată frumoasă. Fata a intrat în casa lor și a făcut rânduială acolo, punându-și toată dragostea în treaba asta. Când au venit frații, au băgat de seamă că au avut musafir de o zi, pe fată. Au strigat-o și ea li s-a înfățișat. I-au spus soră și au lăsat-o în voia ei, și le-a fost ca o soră iubitoare la toți doisprezece. Cunoști povestea?

— O cunosc, șopti Ordînov.

— E tare bine să trăiești; dumitale îți place să trăiești pe lumea asta?

— Da, da; să trăiești o viață de om, să trăiești mult, răspunse Ordînov.

— Nu știu, făcu gânditoare Katerina, eu mai că mi-aș dori moartea. E bine să iubești viața și să iubești oamenii buni, da... Vezi că iar te-ai făcut alb ca varul!

— Da, se-nvârtește odaia cu mine...

— Stai să-ți aduc așternutul meu și perna, altă pernă; ți-aștern aici. Ai să adormi și ai să mă visezi, și atunci o să-ți treacă boala. Bătrâna noastră e beteagă și ea...

Femeia mai vorbea încă în vreme ce făcea așternutul și în răstimpuri se uita zâmbitoare, peste umăr, la Ordînov.

— Ce de-a cărți ai! spuse ea, mișcând lada din loc.

Se apropie de dânsul, îl apucă cu mâna dreaptă, îl duse la pat, îl culcă și-l înveli cu plapuma.

— Cărțile îl strică pe om, așa se spune, urmă femeia, clătinând gânditoare din cap. Îți place să citești cărți?

— Da, răspunse Ordînov, fără să știe dacă a adormit ori nu și strângând mai cu putere mâna Katerinei, ca să se încredințeze că nu doarme.

— Dumnealui are multe cărți; și ce cărți! Zice că sunt sfinte, îmi citește mereu din ele. Am să ți le arăt mai târziu; ai să mă lămurești și pe mine pe urmă: ce-mi tot citește din ele?

— Am să te lămuresc, șopti Ordînov, fără a-și lua ochii de la dânsa.

— Îți place să te rogi? întrebă tânăra femeie după un răstimp. Știi ceva? Mie mi-e teamă mereu, mi-e teamă...

Nu-și sfârși vorba, cu gândul pierdut undeva. Până la urmă Ordînov duse mâna ei la buze.

— De ce-mi săruți mâna? (Obrajii i se îmbujorară ușor.) Poftim, sărută-le, adăugă femeia, râzând și întinzându-i amândouă mâinile; apoi își retrase una și o puse pe fruntea lui înfierbântată, după care se apucă să-i îndrepte și să-i netezească părul. Obrajii i se îmbujorau tot mai tare; în cele din urmă, se așeză pe podea, lângă pat, și își lipi obrazul de obrazul lui; răsuflarea ei caldă și jilavă îi foșnea pe față... Deodată Ordînov simți cum din ochii ei se revarsă un potop de lacrimi fierbinți, care cădeau ca plumbul topit

pe obrajii lui. Slăbiciunea îl cuprindea tot mai mult; nu mai putea să miște mâna. În clipa aceea, se auzi o bătaie în ușă și țăcăni clanța. Ordînov mai auzi o clipită cum bătrânul, gazda lui, a intrat în odaia cealaltă. O auzi apoi pe Katerina ridicându-se și luându-și cărțile fără grabă, câtuși de puțin tulburată, văzu cum face asupră-i semnul crucii la plecare, și închise ochii. Deodată, un sărut fierbinte și lung îi înfioră buzele arse; era ca și cum un cuțit i-ar fi străpuns inima. Scoase un țipăt slab și își pierdu cunoștința...

Apoi începu pentru el o viață ciudată.

Uneori, în clipele când își recăpăta puțin de tot cunoștința, i se năzărea că e osândit să trăiască într-un somn lung, nesfârșit, frământat de cumplite și sterpe neliniști, de luptă și de suferință. Îngrozit, căuta să se împotrivească acestei fatalități ce-l apăsa, dar după o zbatere aprigă și deznădăjduită, o putere necunoscută îl răpunea din nou, și atunci simțea limpede cum se pierde iar, cum se cască înainte-i o beznă adâncă, de netrecut, și el se aruncă într-însa cu un strigăt de jale și de deznădejde. Câteodată trăia clipe de nemaipomenită, nimicitoare fericire, ca și atunci când puterea de viață irumpe nestăvilită în toată făptura omului, când trecutul se limpezește, când răsună solemn și vesel clipa luminoasă a prezentului și apare în vis, ca aievea, viitorul necunoscut; când, ca o rouă dătătoare de viață, se strecoară în suflet o speranță ce nu poate fi cuprinsă în cuvinte; când îți vine să chiui de bucurie; când ți se pare că trupul ți-e neputincios în fața acestui belșug de simțăminte, că tot firul existenței se destramă și când, totodată, îți binecuvântezi viața care se înnoiește și se transfigurează. Uneori cădea într-o stare de toropeală și atunci tot ce i se întâmplase în ultimele zile revenea, perindându-i-se prin minte ca un roi răzvrătit și tulbure; dar viziunea apărea ciudată și misterioasă. Alteori, bolnavul uita ce-a fost cu el și se mira că nu se află în vechea lui locuință, la vechea lui gazdă. Se întreba nedumerit de ce bătrânica aceea nu se apropie, așa cum

făcea întotdeauna la ceasul târziu al amurgului, de soba ce stă să se stingă inundând în răstimpuri cu o lumină slabă și tremurată tot colțul întunecos al odăii, și, așteptând să se stingă focul, nu-și încălzește, ca de obicei, mâinile osoase și tremurânde la jarul mocnit, boscorodind și șușotindu-și mereu vorbe neînțelese, și uitându-se din când în când nedumerită la dânsul, chiriașul ciudat, pe care-l socotea zănatic din pricină că stă prea mult aplecat asupra cărților. Alteori își amintea că se mutase într-o altă locuință; dar cum se făcuse, ce se întâmplase cu el și de ce se mutase, nu știa, cu toate că o neîntreruptă și nestăvilită năzuință îi oprea bătăile inimii... Dar încotro năzuia, ce anume îl chema și-l chinuia, cine azvârlise într-însul flacăra asta îngrozitoare care-l înăbușea și-i mistuia tot sângele? Nu știa și nu-și aducea aminte. Adesea prindea lacom cu mâinile o umbră, adesea auzea foșnetul unor pași ușori, apropiați, lângă patul lui și șoapta dulce, ca un viers, a unor vorbe gingașe și duioase, rostite de cineva; pe fața lui luneca o răsuflare umedă și întretăiată, și atunci toată ființa i se înfiora de dragoste; lacrimi fierbinți îi ardeau obrajii încinși și deodată un sărut lung și suav îi înclește buzele; atunci viața lui se mistuia într-un chin fără sfârșit; părea că toată existența, că lumea întreagă se curmă, încremenind pentru veacuri și veacuri în jurul lui, și peste toate se așternea noaptea lungă a mileniilor...

Deodată se vedea parcă din nou în anii firavi și lipsiți de griji ai îndepărtatei copilării, cu bucuria lor luminoasă, cu fericirea lor nestinsă, cu primele înmuguriri uluitoare, dulci ale vieții, cu roiurile de duhuri bune ce-și luau zborul de sub fiecare floare pe care o rupea și se jucau cu el pe tăpșanul verde dinaintea căsuței împrejmuite de salcâmi; ele îi zâmbeau din necuprinsul lac de cleștar, pe al cărui țărm zăbovea ceasuri întregi, ascultând cum se izbesc valurile unele de altele, sau foșneau în jurul lui din aripi, împresurând cu drag micu-i leagăn cu visuri senine și voioase, atunci când maică-sa, aplecându-se asupra lui, îl

binecuvânta, îl săruta, îngâna încetișor un cântec de leagăn în nopțile lungi și fără griji. Apoi i se înfățișa brusc o făptură care-l tulbura, făcându-l să încerce un simțământ de spaimă peste puterea de închipuire a unui copil; făptura aceasta picura cea dintâi otravă a durerii și a lacrimilor în viața lui. Simțea vag cum un bătrân pe care nu-l cunoaște ține în puterea lui anii ce avea să-i trăiască de-aci înainte și, înfiorat, nu-și putea lua ochii de la dânsul. Bătrânul acesta îl urmărea cu răutatea lui pretutindeni. Se ițea și-i făcea semne înșelătoare din cap de după fiecare tufă din crâng, rânjea la el ca să-l necăjească, lua chipul fiecărei păpuși a copilului, schimonosindu-se și hohotind de râs în mâinile lui, ca un spiriduș rău și urâcios; asmuțea asupră-i pe colegii săi de școală, cei lipsiți de omenie, sau, așezându-se cu copiii în bancă și scălâmbăindu-se, se ițea de după fiecare literă a manualului său de gramatică. Apoi, când somnul îi închidea ochii, bătrânul cel rău se așează la căpătâiul său... Mâna bătrânului a alungat roiul duhurilor bune ce-și fosneau aripile de aur și de safir în jurul leagănului, a îndepărtat-o pentru totdeauna de el pe biata maică-sa și a început să-i înșire în șoaptă, nopți de-a rândul, o poveste lungă și minunată[52], cu neputință de pătruns pentru sufletul lui fraged, dar care-l chinuia și-l tulbura, sădind în el groaza și o patimă nefirească la un copil. Dar bătrânul cel rău nu asculta de plânsetele și rugămințile lui și sporovăia într-una, până-l aducea într-o stare de toropeală, făcându-l să cadă în nesimțire. Apoi copilul se trezea deodată om în toată firea; tiptil și ușurel trecuseră pe deasupră-i ani și ani. Își dădea dintr-o dată seama de toată starea lui de-acum, înțelegea dintr-o dată că e un singuratic, străin de lumea întreagă, părăsit într-un ungher întunecos, printre oameni ciudați și dubioși de care e mai bine să te păzești, printre dușmani, care se tot adună și își șușotesc prin colțurile odăii lui ferite de lumină, făcând semne din cap babei chincite la gura sobei ca să-și încălzească mâinile bătrâne și uscate, și arătându-li-l pe

dânsul. Fâstâcit și speriat, ar fi vrut să știe cine sunt oamenii aceștia, ce caută aici, de ce se află el însuși în odaia asta și i se părea că a nimerit într-un cuib de răufăcători, unde-l ademenise o putere necunoscută și nu cercetase înainte cine și ce fel sunt locatarii și cine sunt gazdele lui. Începea să-l chinuie îndoiala și, deodată, în noaptea neagră, se pornea iarăși povestea aceea lungă, înșirată în șoaptă; o pornea încetișor, că abia se auzea, ca și cum și-ar fi spus-o pentru sine, o bătrână, clătinând trist capul ei alb-colilie, dinaintea focului ce da să se stingă. Dar îl cuprindea iarăși groaza, căci povestea prindea în fața lui chip și formă. Vedea cum totul, începând cu visele lui nedeslușite din copilărie, toate gândurile și visele lui, toate prin câte trecuse el în viață, tot ce citise în cărți, tot ce dispăruse de mult din amintirea lui, totul învia, se rânduia, se închega, răsărea dinainte-i în forme și chipuri uriașe, se învârtea și roia în juru-i; vedea cum se întindeau dinaintea lui grădini de vrajă, grele de culori, cum se înălțau și se prăbușeau sub ochii lui orașe întregi, cum cimitirele își trimiteau la dânsul morții lor, care se întorceau la viață, cum veneau, se nășteau și dispăreau sub ochii lui neamuri și popoare, cum, în sfârșit, se întrupa acum, în jurul patului său de suferință, fiecare gând al lui, fiecare vis neîntrerupt în clipa chiar în care lua naștere; cum, în sfârșit, i se închegau în minte nu idei dezlânate, ci lumi întregi, universuri întregi, cum zbura, ca un firicel de praf, prin lumea aceasta infinită, stranie, de necuprins, și cum toată viața aceasta, cu răzvrătita ei neatârnare, îl sugrumă, îl apasă și-l urmărește cu batjocura ei veșnică, fără sfârșit; vedea cum se stinge, cum se destramă, prefăcându-se în praf și pulbere, fără să mai poată învia vreodată, în vecii vecilor; voia să fugă, dar nu exista colțișor în tot universul unde să se poată ascunde. În cele din urmă, într-o clipă de deznădejde, își încordă toate puterile, scoase un țipăt și se trezi...

Se trezi ud leoarcă, scăldat de o sudoare rece, ca de gheață, în jurul lui stăruia o liniște mormântală; era în puterea nopții. I se părea însă mereu că undeva continuă povestea lui minunată, că o voce răgușită deapănă cu adevărat o poveste lungă, lucruri parcă cunoscute lui. Era vorba despre păduri întunecoase, despre tâlhari îndrăzneți, despre un voinic plin de cutezanță, poate chiar Stenka Razin, despre niște edecari bețivi și veseli, despre o fată frumoasă și despre Măicuța Volga. N-o fi cumva un basm, îl aude oare aievea? Stătu așa culcat o oră încheiată, cu ochii deschiși, fără a mișca nici un mădular, într-o amorțeală chinuitoare. În cele din urmă, se ridică cu băgare de seamă în capul oaselor și simți bucuros puterea ce nu i-o istovise cu totul cumplita boală. Delirul trecuse, începea viața adevărată. Își dete seama că era îmbrăcat la fel ca atunci când stătuse de vorbă cu Katerina și că, prin urmare, nu trecuse multă vreme din dimineața aceea când tânăra femeie a plecat de lângă dânsul. O pornire vie îi străbătu întreg trupul, ca un fior. Dibui cu mâinile pironul înfipt cine știe pentru ce în partea de sus a paravanului lângă care se află patul său, se apucă de el și, agățându-se de piron, izbuti să-și salte tot trupul și să ajungă la crăpătura prin care răzbea în odăița lui un firicel de lumină. Își lipi ochiul de această deschizătură și, cu răsuflarea tăiată de emoție, privi în odaia vecină.

Într-un colț al încăperii gazdelor se afla un pat, iar în fața patului - o masă acoperită cu un covor și încărcată de cărți voluminoase, bătrânești, cu scoarțe groase, semănând cu cărțile sfinte. În același colț atârna o icoană la fel de veche ca și cea din odaia lui Ordînov; dinaintea icoanei ardea candela. În pat ședea lungit bătrânul Murin, bolnav, istovit de suferință, cu fața albă ca varul, acoperit cu o blană. Ținea pe genunchi o carte deschisă. Pe lavița de lângă pat stătea întinsă Katerina; cuprinsese cu o mână pieptul bătrânului și-și aplecase capul pe umărul lui. Se uita la el cu o privire atentă și mirată, ca de copil, și părea

să asculte ceea ce-i povestea Murin, stăpânită de o puternică curiozitate, încremenită în așteptare. În răstimpuri, glasul povestitorului se ridica și fața lui lividă prindea parcă viață; își încrunta sprâncenele, ochii îi scânteiau și Katerina pălea de spaimă și emoție. Atunci pe chipul bătrânului flutura un fel de zâmbet și Katerina râdea încetișor. Uneori în ochii ei răsăreau lacrimi; atunci bătrânul o mângâia duios pe cap, ca pe un copil, și ea îl cuprindea și mai strâns cu brațu-i dezgolit, alb ca zăpada, și se lipea și mai drăgăstoasă de pieptul lui.

Câteodată, Ordînov își zicea că vede totul încă în vis, ba chiar era încredințat că așa este; dar sângele îi năvălise în cap și vinele de la tâmple îi zvâcneau dureros, ca niște corzi întinse. Dădu drumul la piron, se ridică din pat și, clătinându-se, strecurându-se ca un lunatic, fără să înțeleagă el însuși pornirea ce-i învăpăiase sângele, se apropie de ușa gazdelor și izbi cu putere în ea; zăvorul ruginit se desfăcu brusc și, făcând un zgomot cumplit, Ordînov se pomeni în dormitorul gazdelor sale. O văzu pe Katerina tresărind speriată, văzu ochii bătrânului scăpărând de mânie sub sprâncenele împreunate; era desfigurat la față. Îl văzu apoi dibuind zorit cu mâna pușca din perete, fără a-și lua ochii de la dânsul; văzu apoi cum sclipi țeava puștii îndreptată de mâna nesigură, tremurând de turbare, spre pieptul lui... Răsună împușcătura, urmată de un țipăt sălbatic, aproape neomenesc, iar când se împrăștie fumul, o priveliște înspăimântătoare îl făcu pe Ordînov să se cutremure. Dârdâind, se aplecă deasupra bătrânului. Murin zăcea întins pe podea; se zbătea în spasme, cu fața schimonosită, chinuită, cu bale curgându-i printre buzele strâmbate dureros. Ordînov își dădu seama că nefericitul avea un groaznic acces de epilepsie. Împreună cu Katerina îi sări în ajutor...

III

A fost o noapte de zbucium pentru Ordînov. A doua zi, ieși dis-de-dimineață, cu toate că era slăbit și nu-l părăsiseră încă frigurile. În curte dădu iar peste rândaș. De data aceasta, tătarul își săltă de departe șapca și se uită la el plin de curiozitate. Apoi, dezmeticindu-se parcă, puse mâna pe mătură și-l privi chiorâș pe Ordînov, care se apropia încet.

— Ia spune, n-ai auzit nimic azi-noapte? îl întrebă Ordînov.

— Ba da, am auzit.

— Ce fel de om e gazdă mea? Cine e?

— Dumneata chiriaș, dumneata trebuie știi; eu nu știi nimic.

— Ia ascultă, ai de gând să vorbești odată? țipă Ordînov, ieșindu-și din fire, mânios peste măsură.

— Eu ce vinovat? Vinovat ăla al dumitale; el speriat chiriași. Jos stai care face coșciuge; el surd, dar auzit tot, nevasta la el surd și auzit tot. Și în curtea ailaltă, măcar că departe, tot a auzit, da. Am să mă duc la secția de poliție.

— Mă duc și eu acolo, răspunse Ordînov și se îndreptă spre poartă.

— Cum vrei; dumneata închiriat... Boierule, boierule, stai puțin!

Ordînov întoarse capul; tătarul își săltă iar, respectuos, șapca.

— Ei?

— Dacă te duci, spun gazdei de la dumneata.

— Ei și ce?

— Mai bine mută de aici.

— Ești un prost, făcu Ordînov și-și văzu de drum.

— Boierule, boierule, ia stai!

Rândașul își săltă iar șapca și rânji.

— Ascultă, boierule, nu te mânia; de ce gonești om sărman? E păcat să gonești om sărman. Te oprește Dumnezeu - auzi?

— Ascultă, ține asta! Ei, și acum spune cine-i omul ăsta?

— Cine e?

— Da.

— Spun și fără bani.

Zicând acestea, rândașul apucă matura, dădu de vreo două ori cu ea, apoi se opri și se uită la Ordînov cu băgare de seamă, privindu-l parcă de sus.

— Dumneata boier bun. Dar dacă nu ții să stai cu om de treabă, cum vrei; eu așa zic.

Tătarul îi aruncă o privire și mai grăitoare și, parcă supărat, puse iar mâna pe mătură. În cele din urmă, făcându-se că a isprăvit treaba, se apropie misterios de Ordînov și, cu un gest foarte expresiv, spuse:

— Asta e la el!

— Ce? Cum?

— N-are mintea întreagă!

— Ce-e?

— S-a dus! Da, s-a dus! repetă el pe un ton și mai misterios. E beteag. Avut barcaz, barcaz mare, și încă unul, și încă unul; mergeau pe Volga; și eu de pe Volga; a avut și fabrică, dar a ars și el nu mai are cap.

— E nebun?

— Țț!... răspune tătarul. Țț!... Nu nebun. Om deștept. Citește mereu, citit mult carte. Citea, citea mult carte și spunea și la alții adevărul. Venea unul - două ruble, altul - trei ruble, altul - patruzeci de ruble. Care nu vrea dă bani, treaba lui. Se uită în carte, vede și spune adevărul curat. Banii pe masă, numaidecât pe masă; fără bani - țț!

Aici tătarul, pătrunzând cu prea mult avânt în intimitatea lui Murin, râse bucuros.

— Făcea vrăji, ghicea?

— Hm... făcu rândașul, dând repede din cap de câteva ori. Spune adevăr. Dânsa se roagă, se roagă mult. Pe el îl apucă așa câteodată.

Zicând acestea, tătarul repetă același gest grăitor.

În clipa aceea cineva îl strigă din curtea vecină, și curând după aceea se ivi un om mic de stat, gârbov, cărunt, îmbrăcat cu un cojoc. Mergea icnind și împiedicându-se, cu ochii în pământ și bolborosind ceva în șoaptă. Ai fi putut crede că și-a ieșit din minți din pricina bătrâneții.

— Proprietar, proprietar! rosti pripit tătarul, apoi, grăbit, făcu un semn din cap lui Ordînov și, smulgându-și șapca, se repezi la bătrânel, a cărui față îi părea cunoscută lui Ordînov; oricum, îl întâlnise undeva, de curând. Dându-și, de altminteri, seama că nu e nimic de mirare în asta, părăsi curtea. Rândașul i se păru un pungaș și un șnapan de prima mână. „Parcă se tocmea cu mine, netrebnicul! își zise tânărul. Știe Dumnezeu ce-o fi la mijloc aici!”

Rosti aceste cuvinte după ce ajunse în stradă.

Puțin câte puțin, alte gânduri puseră stăpânire pe dânsul. Îl urmărea o senzație neplăcută; ziua era închisă și rece, fulguia. Tânărul simți că l-a pătruns frigul și că începe să tremure; simțea, de asemenea, că pământul începe parcă să se clatine sub picioarele lui. Deodată o voce cunoscută, cu un timbru neplăcut de tenor, dulceag și tremurat, îi dădu bună-dimineața.

— Iaroslav Ilici! exclamă Ordînov.

În fața lui stătea un om vioi, cu obrajii rumeni, de vreo treizeci de ani, de statură potrivită, cu ochii cenușii, onctuoși, cu un zâmbet mieros în colțul buzelor, îmbrăcat... așa cum se purta întotdeauna Iaroslav Ilici; omul acesta îi întinse mâna în chipul cel mai prietenos. Ordînov făcuse cunoștință cu Iaroslav Ilici exact cu un an în urmă, cu totul întâmplător, aproape în plină stradă. Cunoștința aceasta s-a legat foarte lesne nu numai datorită întâmplării, ci și neobișnuitei înclinări a lui Iaroslav Ilici de a căuta

pretutindeni oameni cumsecade și binecrescuți, înainte de toate instruiți, vrednici de înalta societate cel puțin prin talentul și eleganța manierelor lor. Cu toate că Iaroslav Ilici avea o voce de tenor grozav de dulceagă, chiar și în discuțiile cu cei mai buni prieteni, în glasul lui răsuna o neobișnuită seninătate, forță și autoritate, ceva ce nu îngăduia nici o zăbavă, ceea ce venea, poate, în urma obișnuinței.

— Ce vânt te-aduce pe-aici? strigă Iaroslav Ilici cu o expresie de sinceră și mare bucurie pe față.

— Locuiesc pe-aproape.

— De mult? urmă Iaroslav Ilici, subțiindu-și tot mai mult glasul. Nu știam! Va să zică suntem vecini! Acum stau și eu aici. E o lună de când m-am întors din gubernia Riazan. Iată c-am pus mâna pe dumneata, vechiul și preanobilul meu prieten!

Zicând acestea, Iaroslav Ilici râse nespus de binevoitor.

— Sergheev! strigă el apoi cu multă însuflețire, așteaptă-mă la Tarasov; fără mine să nu miște nimeni sacii din loc. Dă-i un brânci rândașului de la Olsufiev și spune-i să se prezinte numaidecât la birou. Vin și eu peste o oră...

Dând zorit cuiva această poruncă, preadelicatul Iaroslav Ilici îl luă pe Ordînov de braț și-l duse la cârciuma cea mai apropiată.

— N-o să-mi aflu liniștea până nu schimbăm și noi două vorbe în tihnă după atâta despărțire. Cum îți mai merg treburile? adăugă el aproape pios, coborând tainic glasul. Tot cu științele?

— Păi, ca și mai înainte, răspunse Ordînov, luminat deodată de o idee.

— Foarte frumos, Vasili Mihailovici, foarte frumos!

Zicând asta, Iaroslav Ilici strânse cu putere mâna lui Ordînov.

— Dumneata ai să fii o podoabă a societății noastre. Să-ți lumineze Dumnezeu calea pe tărâmul pe care ți l-ai ales... Doamne, cât mă bucur că te-am întâlnit! De câte ori îmi

aduceam aminte de dumneata, mă întrebam: pe unde oare o mai fi bunul, mărinimosul și spiritualul nostru Vasili Mihailovici?

Se instalară într-un separeu. Iaroslav Ilici comandă o gustare, ceru să li se servească votcă și se uită la Ordînov cât se poate de mișcat.

— De când nu te-am mai văzut, am citit mult, începu el cu o voce sfioasă, ușor insinuantă. L-am citit pe Pușkin din scoarță-n scoarță...

Ordînov îl privi cu un aer distrat.

— Înfățișează într-un chip de-a dreptul uimitor pasiunile omenești! Dar înainte de toate îngăduie-mi să-ți fiu recunoscător. Ai făcut atât de mult pentru mine, sugerându-mi cu atâta noblețe un mod just de a gândi...

— Te rog, te rog!

— Nu, nu, dă-mi voie. Îmi place întotdeauna să fiu drept și sunt mândru că măcar acest simțământ n-a amuțit în mine.

— Te rog, ești nedrept cu dumneata, iar eu, zău...

— Nu, sunt absolut drept, replică Iaroslav Ilici cu o surprinzătoare pornire. Ce sunt eu în comparație cu dumneata? Nu-i așa?

— Ah, Doamne!

— Mda...

Urmă o pauză.

— Dând ascultare sfaturilor dumitale, am rupt-o cu mulți dintre cunoscuții mei mai vulgari și m-am mai lustruit un pic, începu iar Iaroslav Ilici cu o voce oarecum sfioasă, dar pătrunzătoare. În timpul liber stau mai mult acasă; seara citesc câte-o carte folositoare și... am o singură dorință, Vasili Mihailovici, să fiu de folos societății atât cât îmi stă în puteri...

— Eu, Iaroslav Ilici, te-am considerat întotdeauna un om plin de noblețe.

— Dumneata îmi dai întotdeauna un balsam... nobile tânăr...

Iaroslav Ilici strânse cu căldură mâna lui Ordînov.

— Nu bei? observă el, înăbușindu-și ușor emoția.

— Nu pot; sunt bolnav.

— Bolnav? Zău? De mult te-ai îmbolnăvit și cum? Dacă n-ai nimic împotrivă, am să-ți spun... la ce medic te tratezi? Dacă-mi îngădui, am să-i spun imediat medicului nostru particular[53]. Am să mă duc chiar eu la dânsul. E un om foarte priceput!

Iaroslav Ilici dădu să-și ia pălăria.

— Foarte mulțumesc. Nu urmez nici un tratament și nu-mi plac medicii...

— Vai de mine! Se poate una ca asta? Dar e un om foarte priceput, urmă Iaroslav Ilici pe un ton de rugă; deunăzi - dă-mi voie, dragă Vasili Mihailovici - deunăzi vine un prăpădit de lăcătuș: „M-am înțepat la mână cu unealta mea, zice; vindecați-mă...” Semion Pafnutici, văzând că nefericitul e amenințat de o cangrenă, a hotărât să-i taie mădularul infectat. A făcut asta de față cu mine. Dar a făcut-o în așa fel, cu atâta nob... vreau să zic într-un chip atât de admirabil, încât, dacă am trece peste compasiunea pentru omenirea în suferință, ar fi o plăcere să te uiți numai așa, de curiozitate. Dar spune-mi unde și în ce fel te-ai îmbolnăvit?

— În timp ce mă mutam în nouă locuință... Abia m-am dat jos din pat.

— Dar ești încă foarte bolnav și nu s-ar fi cuvenit să ieși. Așadar, nu mai stai acolo unde stăteai înainte? Și ce te-a determinat să te muți?

— Gazda mea a plecat din Petersburg.

— Domna Savișna? Ce vorbești?... O bătrânică atât de cumsecade, atât de nobilă! Știi, îi purtam un respect aproape filial. Viața asta aproape sfârșită era străluminată de ceva înălțător din vremurile străbune; uitându-te la dânsa, vedeai parcă întrupându-se mărețele vremuri de altădată... adică poezia trecutului!... încheie Iaroslav Ilici, fâstâcindu-se cu totul și roșind până-n vârful urechilor.

— Da, era o femeie de treabă.

— Dacă-mi îngădui, te-aș întreba unde te-ai mutat.

— Aici pe-aproape, în casa lui Kosniarov.

— Îl cunosc. Impozant bătrân! Îndrăznesc să spun că sunt aproape prieten bun cu el. Magnifică bătrânețe!

Buzele lui Iaroslav Ilici tremurau aproape de duioșie. Mai ceru un păhărel de votcă și o pipă.

— Ai închiriat direct?

— Nu, sunt subchiriaș.

— La cine? Poate-l cunosc și pe el.

— La Murin, un târgoveț, bătrân, înalt...

— Murin, Murin; asta vine în curtea din fund, nu? Deasupra ăluia care face coșciuge?

— Da, da, chiar în curtea din fund.

— Hm... și ai liniște acolo?

— Abia m-am mutat.

— Hm... voiam numai să spun, hm... deși... dar spune-mi, n-ai observat nimic deosebit?

— Drept să-ți spun...

— Adică, sunt încredințat că ai să stai bine la dânsul dacă o să-ți convină locuința... Nu zic asta de altceva, sunt gata să te previn, dar cunoscându-ți firea... Ce impresie ți-a făcut târgovețul ăsta bătrân?

— Se pare că e foarte rău bolnav.

— Da, e foarte bolnav. Spune-mi, n-ai observat nimic deosebit? Ai stat de vorbă cu el?

— Foarte puțin; e atât de ursuz și plin de venin...

— Hm...

Iaroslav Ilici rămase pe gânduri.

— E un om nefericit! spuse după o pauză.

— Murin?

— Da, nefericit și, în același timp, un om neînchipuit de ciudat și interesant. De altminteri, dacă nu te deranjează... Iartă-mă dacă ți-am atras atenția asupra acestei chestiuni, dar eram curios..

— Într-adevăr, m-ai făcut curios și pe mine... Aș vrea foarte mult să știu cine e. Mai ales că locuim sub același acoperiș...

— Vezi dumneata, se zice că omul acesta a fost foarte bogat. Făcea negoț, după cum, poate, ai auzit. Din pricina unor împrejurări nenorocite, a sărăcit; în timpul unei furtuni i s-au sfărâmat câteva barcazuri cu încărcătură. Fabrica pe care o avea și pe care o încredințase, pare-se, spre administrare, unei rude apropiate, la care ținea mult, a fost lovită și ea de o calamitate și a ars; în pârjolul acela și-a găsit moartea și ruda de care vorbeam. Ești de acord, cred, că a fost o pierdere îngrozitoare! Atunci Murin, după cum se spune, a căzut într-o stare de melancolie vrednică de plâns. Se temeau să nu-și fi pierdut mințile și, într-adevăr, luându-se o dată la ceartă cu un alt negustor, și el proprietar de barcazuri pe Volga, s-a manifestat deodată într-un fel atât de bizar și de surprinzător, încât toată întâmplarea a fost atribuită unei stări de nebunie, ceea ce înclin să cred și eu. Am auzit eu însumi o serie de amănunte despre câteva ciudățenii de-ale lui; în sfârșit, într-o bună zi, s-a întâmplat ceva foarte straniu, aș putea zice fatal, și care nu are altă explicație decât efectul îngrozitor al vicisitudinilor sorții.

— Ce anume? întrebă Ordînov.

— Se spune că într-un acces de nebunie ar fi încercat să ucidă pe un tânăr negustor la care mai înainte ținuse extrem de mult. A rămas atât de uluit când și-a venit în fire, încât era gata să-și facă seama; așa se vorbește, cel puțin. N-aș putea să spun cu precizie ce s-a întâmplat după aceea, se știe însă că a fost condamnat la câțiva ani de pocăință... Dar ce-i cu dumneata, Vasili Mihailovici? Nu cumva te obosesc poveștile mele fără haz?

— O, nu, vai de mine... Zici că a fost la pocăință, dar nu a fost singur.

— Nu știu. Se zice că singur. În orice caz, n-a mai fost amestecat nimeni în afacerea asta. De altfel, n-am aflat ce s-a mai întâmplat după aceea; știu numai...

— Da...

— Știu numai, adică nu e vorba de ceva deosebit... vreau doar să spun că dacă găsești la el ceva curios și în afara stărilor de lucruri normale, totul se trage numai din nenorocirile care s-au abătut asupră-i una după alta...

— Da, e atât de evlavios; un bigot cum rar întâlnești.

— Nu cred, Vasili Mihailovici; a suferit atâta! Cred că are inima curată.

— Dar acum și-a revenit; e în toate mințile.

— Firește, firește; pot să garantez și sunt gata să jur; e în deplinătatea facultăților sale mintale. Doar că, așa cum pe bună dreptate ai observat în treacăt, e extrem de bizar și evlavios. Chiar un om cu multă judecată. Vorbește cu ușurință și agerime și cu multă șiretenie. Pe fața lui se mai văd și acum urmele vieții furtunoase de altădată. E un om interesant și foarte citit.

— Se pare că citește numai cărți sfinte?

— Da, e un mistic.

— Cum?

— Un mistic. Dar asta să rămână între noi. Și mai adaug, tot între noi, că într-o vreme a fost supravegheat îndeaproape. Căci omul ăsta avea înrâurire teribilă asupra celor care îl frecventau.

— Ce fel anume?

— N-ai să mă crezi; vezi dumneata, pe-atunci nu locuia încă în cartierul acesta; Alexandr Ignatici, cetățean de onoare al orașului, om de vază și respectat de toți, s-a dus la dânsul din curiozitate, însoțit de un locotenent. Ajungând acolo, sunt primiți, și ciudatul om se apucă să-i cerceteze cu atenție. Avea obiceiul să se uite atent la fața omului, dacă voia să-i fie de folos; în caz contrar, îi trimitea pe vizitatori acasă și încă, după cum se spune, într-un chip foarte nepoliticos. Ce doriți, domnilor? i-a întrebat el. Uite,

să vezi, îi răspunde Alexandr Ignatici: darul pe care-l posezi dumneata poate să ți-o spună în locul nostru. Atunci, poftiți cu mine în odaia de alături, zice el. Aici, a ghicit îndată care anume dintre ei avea nevoie de dânsul. Alexandr Ignatici n-a mărturisit niciodată ce s-a întâmplat cu el după aceea, dar a ieșit de acolo alb ca varul la față. Același lucru i s-a întâmplat și unei doamne din înalta societate: a ieșit și ea de la Murin albă ca varul, scăldată în lacrimi, năucită de prezicerile și magia vorbirii lui.

— Ciudat. Dar acum nu se mai îndeletnicește cu treburi de soiul ăsta, nu-i așa?

— I s-a interzis categoric. Au fost câteva cazuri stranii. Un tânăr cornet, floarea și nădejdea unei familii din lumea bună, uitându-se la el, a zâmbit ironic. „De ce râzi? l-a întrebat mânios bătrânul. Peste trei zile ai să zaci uite-așa!” și și-a încrucișat mâinile pe piept, ca la morți.

— Și?

— Nu-mi vine să cred, dar se spune că prezicerea s-a împlinit. Are un har, Vasili Mihailovici... Ai zâmbit ascultându-mi povestirea naivă. Știu că ești mult mai instruit decât mine, dar eu, unul, cred într-însul: nu e un șarlatan. Și Pușkin amintește de ceva asemănător în scrierile sale.

— Hm. Nu vreau să te contrazic. Dacă nu mă-nșel, spuneai că nu stă singur.

— Nu știu... se pare că stă împreună cu fiică-sa.

— Fiica?

— Da, sau, poate, nevasta; știu doar că stă cu o femeie. Am văzut-o în treacăt și n-am luat-o în seamă.

— Hm, ciudat...

Tânărul căzu pe gânduri; Iaroslav Ilici se lăsă pradă unei duioase contemplații. Era mișcat și de faptul că revăzuse un vechi prieten, și pentru că povestise cum trebuie un lucru dintre cele mai interesante. Ședea cu ochii țintă la Vasili Mihailovici, trăgând din pipă. Deodată, sări în picioare, agitat.

— A trecut o oră încheiată și am uitat! Dragă Vasili Mihailovici, mulțumesc încă o dată sorții că mi te-a scos în cale, dar e timpul să plec. Îmi îngădui oare să te vizitez în acel lăcaș al științei unde stai?

— Te rog să poftești, am să mă bucur să te văd. Am să te vizitez și eu când o să am timp.

— Să dau oare crezare acestei vești plăcute? Îți voi rămâne foarte, foarte îndatorat! Nici nu-ți poți închipui câtă bucurie mi-ai făcut!

Ieșiră din locantă. Sergheev se și grăbi în întâmpinarea lor, anunțându-l la repezeală pe Iaroslav Ilici că Vilm Emelianovici binevoiește să treacă pe-acolo. Într-adevăr, în depărtare se arătă o pereche de roibi ageri, înhămați la o droșcă ușoară. Deosebit de arătos era lăturașul, un cal cu totul ieșit din comun. Iaroslav Ilici strânse cu putere, ca într-o menghină, mâna celui mai bun dintre prietenii săi, își duse mâna la pălărie și se repezi în întâmpinarea trăsurii ce venea în goană. Se mai întoarse din fugă de vreo două ori și făcu cu capul un semn de rămas bun lui Ordînov.

Acesta era atât de obosit, simțea o sfârșeală atât de cumplită în toate mădularele, încât abia își mai trăgea picioarele. Cu chiu, cu vai, ajunse acasă. Îi ieși iar înainte rândașul, care urmărise atent toată scena despărțirii lui de Iaroslav Ilici, și îi făcu încă de departe un semn de chemare. Dar tânărul trecu pe lângă el fără să se oprească. În ușa locuinței se izbi zdravăn de o făptură scundă, cu părul cărunt, cu ochii în pământ. Ieșea de la Murin.

— Doamne, iartă-mi păcatele! șopti omulețul, sărind în lături cu sprinteneala unui dop de plută.

— V-am lovit?

— Nu; foarte mulțumesc pentru atenție... O, Doamne, Doamne!

Omulețul cel sfios începu să coboare cu băgare de seamă scara, icnind și oftând, și bolborosind ceva care aducea a povață. Era proprietarul casei, de care se

speriase atâta portarul. Abia atunci își aduse aminte Ordînov că-l văzuse pentru prima oară tot aici, la Murin, când se mutase.

Își dădea seama că este nervos și tulburat; știa că fantezia și sensibilitatea lui sunt extrem de stârnite și se hotărî să n-aibă încredere în sine. Puțin câte puțin, căzu într-o stare de amorțeală. În piept i se cuibări un simțământ greu, apăsător. Îl durea inima, ca o rană vie, și în suflet i se revărsau lacrimi grele, nesecate.

Se lungi iar în patul pe care i-l așternuse tânăra femeie și începu să tragă din nou cu urechea. Se puteau deosebi două suflări: una grea, zbuciumată, de om bolnav, alta liniștită, dar inegală, parcă tulburată și ea, ca și când în amândouă piepturile inimile ar fi bătut stăpânite de una și aceeași dorință, de una și aceeași patimă. Auzea în răstimpuri un foșnet de rochie, târșâitul ușor al pașilor Katerinei, înfundați, moi, și până și fâșâitul acesta stârnea în inima lui o durere surdă, însă chinuitor de dulce. În sfârșit, deslușì parcă sughițuri de plâns, un geamăt răzvrătit și apoi cuvintele unei rugăciuni. Știa că stă în genunchi înaintea icoanei, frângându-și mâinile disperată!... Cine era, la urma urmei, femeia aceasta? Pentru cine se ruga ea? Ce patimă apăsătoare îi frământa inima? De ce suferea și se chinuia atâta, și de ce vărsa lacrimi atât de fierbinți și deznădăjduite?...

Începu să-și aducă aminte de ceea ce-i spusese dânsa. Cuvintele ei răsunau încă în urechile lui ca o muzică și inima lui răspundea învăluită de dragoste cu câte o lovitură grea și înfundată la fiecare aducere-aminte, la fiecare vorbă a ei, repetată cu evlavie... Pentru o clipă, îl străfulgeră gândul că văzuse toate acestea în vis. Dar în aceeași clipă toată ființa lui fu cuprinsă de o dureroasă amorțeală atunci când amintirea lăsată de răsuflarea ei fierbinte, de cuvintele, de sărutarea ei îi aprinse iar închipuirea. Închise ochii și se pierdu în uitare. Undeva bătu un orologiu; se făcuse târziu și se lăsa seara.

Deodată i se păru că tânăra femeie s-a aplecat din nou asupră-i și că-și scufundă în ochii lui ochii ei minunați, luminoși, umeziți de lacrimile scânteietoare ale unei bucurii înalte și nemărginite, calmi și limpezi ca necuprinsa boltă de peruzea a cerului, în zăduful amiezii. Fața ei radia atâta liniște solemnă, zâmbetul ei ascundea făgăduința unei fericiri atât de nesfârșite și ea însăși își plecase capul pe umărul lui cu atâta compasiune și cu atâta avânt copilăresc, încât, de bucurie, lăsă să-i scape un geamăt din pieptul lui istovit. Ea voia să-i spună ceva; îi împărtășea ceva cu duioșie în glas. Și iarăși o muzică tulburătoare îi izbi parcă auzul. Trăgea cu nesaț aer în piept, încălzit, electrizat de răsuflarea ei apropiată. Cuprins de dor, întinse mâinile, răsuflă adânc și deschise ochii... Ea stătea dinaintea lui, aplecată deasupra obrazului său, albă la față, ca și când s-ar fi speriat de ceva, scăldată în lacrimi, tremurând toată de tulburare. Îi spunea ceva, îl ruga ceva, împreunându-și și frângându-și mâinile. Avea brațele pe jumătate dezgolite. El o strânse la piept și o simți fremătând toată...

Partea a doua

I

— Ce este? Ce-i cu tine? întrebă Ordînov, dezmeticit de-a binelea, strângând-o încă în brațele lui puternice și fierbinți; ce-i cu tine, Katerina? Ce-i cu tine, dragostea mea?

Ea plângea încetișor, cu ochii în pământ, ascunzându-și fața înfierbântată la pieptul lui. Multă vreme încă nu putu

să rostească o vorbă și tremura din tot trupul, cuprinsă parcă de groază.

— Nu știu, nu știu, spuse ea în cele din urmă, cu o voce abia auzită, sufocându-se și rostind cu greu cuvintele. Nu-mi aduc aminte nici cum am intrat aici, la tine...

Zicând acestea, se lipi de el și mai strâns, împinsă de o pornire și mai adâncă, și, cuprinsă de un simțământ nestăvilit, îi săruta spasmodic umărul, mâinile, pieptul; în sfârșit, deznădăjduită parcă, își acoperi fața cu palmele, căzu în genunchi și își ascunse capul între genunchii lui. Iar atunci când Ordînov, copleșit de un dor nespus, o ridică nerăbdător și o așeză lângă dânsul, fața ei ardea de rușine ca o pălălaie, ochii plângeau, cerând îndurare și zâmbetul chinuit din colțul buzelor se străduia din răsputeri să înăbușe forța nestăvilită a senzației aceleia noi care o copleșea. Acum era parcă iarăși speriată de ceva, căuta să-l respingă, bănuitoare, cu mâna, abia de-i aruncă câte-o privire pe furiș și, cu capul lăsat în pământ, răspundea la întrebările lui precipitate cu șoapte speriate.

— Poate că ai visat urât, spuse Ordînov, poate că ai avut năluciri, nu-i așa? Nu cumva te-a speriat el?... Aiurează, nu mai e în toate mințile... Poate a vorbit ceva care nu era pentru urechile tale?... Ai auzit ceva, da?

— Nu, n-am dormit, răspunse Katerina, stăpânindu-și anevoie tulburarea. Nici nu-mi era somn. El tăcea într-una și numai o dată m-a chemat. M-am dus lângă dânsul, l-am strigat, i-am vorbit; m-a cuprins spaima, pentru că nu se trezea și nu mă auzea. E bolnav rău de tot, Dumnezeu să-l ajute! Atunci mi-am simțit inima sfâșiată de un dor amar! M-am tot rugat, m-am tot rugat și uite că m-a apucat, așa...

— Ei, haide, Katerina, ajunge. Ajunge, sufletul meu! Asta e din pricină că te-ai speriat ieri...

— Nu, ieri nu m-am speriat!...

— Ți se mai întâmplă?

— Da, mi se întâmplă.

Începu să tremure toată și se lipi de el, ca un copil speriat.

— Vezi, zise ea printre sughițurile de plâns, n-am venit la tine așa, degeaba, n-am venit degeaba; îmi era tare greu singură, urmă Katerina, strângându-i mâinile cu recunoștință. Haide, ajunge, nu mai vărsa lacrimi pentru amarul altora! Ține-ți-le pentru zile negre, când o să-ți vină greu, că ești singur și n-o să ai pe nimeni lângă tine!... Ia spune-mi, ai avut vreo iubită?

— Nu... Înaintea ta n-am cunoscut nici una...

— Înaintea mea... tu mă socoți iubita ta?

Se uită deodată la el mirată parcă și vru să-i spună ceva, dar nu rosti nici o vorbă și își plecă iarăși ochii în pământ. Puțin câte puțin, fața i se coloră din nou, îmbujorându-se; printre lacrimile nemistuite încă, uitate printre gene, ochii îi străluciră cu putere și se vedea că pe buzele ei stăruie o întrebare. Se uită de vreo două ori la el cu o privire șireată și rușinată totodată, apoi, deodată, își lăsă iarăși ochii în pământ.

— Nu, nu se poate să fiu eu întâia ta iubită, zise ea; nu, nu, repetă apoi, clătinând din cap îngândurată, în vreme ce pe fața ei se furișă iarăși, încetișor, un zâmbet. Nu, zise, izbucnind în cele din urmă în râs, nu mi-e dat mie, scumpule, să-ți fiu iubită.

Zicând acestea, se uită la dânsul; dar pe fața ei se oglindi dintr-o dată atâta mâhnire, atâta tristețe cumplită îi încătușă deodată toate trăsăturile, atât de neașteptat izbucni din rărunchi, din inimă, deznădejdea ei, încât Ordînov se pomeni cuprins de un simțământ neînțeles și amarnic de milă față de o durere necunoscută lui și se uită la ea cu o expresie neînchipuit de tristă.

— Ascultă-mă ce vreau să-ți spun, zise Katerina cu o voce care-i străpungea inima, strângându-i mâinile într-ale sale și silindu-se să-și înăbușe sughițurile de plâns. Ascultă-mă bine, ascultă-mă, bucuria ochilor mei! Strunește-ți inima și nu mă iubi așa cum mă iubești acum.

O să-ți fie mai ușor, inima o să-ți fie mai ușoară și mai voioasă, și așa ai să te păzești de un dușman cumplit și ai să dobândești o soră dragă. O să vin la tine dacă ai să vrei, o să fiu bună cu tine și nici n-o să mă rușinez că te-am cunoscut. Am stat doar cu tine două zile, cât timp ai zăcut doborât de boala aceea cumplită! Recunoaște-ți sora! Nu degeaba ne-am înfrățit noi doi, nu degeaba m-am rugat cu lacrimi în ochi pentru tine Maicii Domnului! Alta ca mine n-ai să găsești! O lume întreagă de vei umbla, n-ai să găsești altă iubită ca mine, dacă inima ta își dorește o iubită. O să te îndrăgesc din toată inima și o să te iubesc întotdeauna ca și acum, o să te iubesc pentru că ai sufletul curat și luminos, în care se poate citi totul; pentru că din clipa când te-am văzut întâia oară, mi-am dat seama că ești oaspetele casei mele, un oaspete dorit și nu în zadar ai venit aici la noi; o să te iubesc pentru că atunci când te uiți la mine, ochii tăi revarsă iubire și răsfrâng inima ta, și când încep să vorbească, eu aflu numaidecât toate simțămintele tale, și de-aceea vreau să-mi închin viața și libertatea iubirii tale, pentru că e dulce să fii și roabă aceluia a cărui inimă ți-e dragă... dar vezi că viața mea nu-i a mea, ci a altcuiva, și libertatea mi-e încătușată! Primește-mă ca soră și fii fratele meu, primește-mă în inima ta când mă va cuprinde iar aleanul și cumplita sfârșeală; dar fă așa ca să nu-mi fie rușine să vin la tine și să rămân cu tine, ca acum, noaptea întreagă. Auzitu-m-ai? Ți-ai deschis inima pentru mine? Oare ai priceput ce ți-am spus?...

Vru să mai spună ceva, se uită la el, îi puse mâna pe umăr și, în sfârșit, căzu neputincioasă la pieptul lui. Glasul i se pierdu într-un hohot spasmodic de plâns, pieptul i se zbătea cumplit și fața i se aprinse ca geana înserării.

— Viața mea! șopti Ordînov, cu ochii încețoșați și răsuflarea tăiată. Bucuria inimii mele! spuse în neștire, fără să-și dea seama ce cuvinte rostește, fără a se înțelege pe sine însuși, tremurând de teamă să nu destrame cu un singur suflu vraja, să nu sfarme tot ceea ce se petrecea cu

el acum și i se părea mai curând vis decât realitate, într-atât se înnegurase totul dinaintea lui! Nu știu cine ești și nu te înțeleg, nu-mi amintesc ce mi-ai spus adineauri, mintea mi se întunecă și-mi simt inima pierită, stăpâna mea!...

Aici glasul i se frânse iarăși de emoție. Katerina se lipea tot mai strâns, tot mai caldă, mai fierbinte de dânsul. Fără a se mai stăpâni, tânărul se ridică, zdrobit, apoi, istovit de extaz, căzu în genunchi. Din pieptul lui răzbiră, în sfârșit, spasmodic și dureros, hohote de plâns și glasul, venind de-a dreptul din inimă, tremură ca o strună, pradă văpăilor, într-o beatitudine necunoscută încă lui.

— Cine ești, cine ești tu, scumpa mea? De unde vii, draga mea dragă? întrebă el silindu-se să-și înăbușe sughițurile de plâns. Din ce tării ai coborât pe cerul meu? Trăiesc parcă un vis; nu pot să cred în tine. Nu mă mustra... lasă-mă să vorbesc, lasă-mă să-ți spun tot, tot!... De mult voiam să vorbesc... Cine ești, cine ești tu, bucuria vieții mele?... Cum ai descoperit inima mea? Spune-mi, de mult ești tu surioara mea?... Spune-mi tot despre tine, spune-mi unde ai fost până acum, spune-mi cum se chema locul unde ai stat, ce ai îndrăgit acolo mai întâi, care-ți erau bucuriile și care-ți erau dorurile?... Era oare cald aerul acolo și cerul era curat?... Pe cine ai îndrăgit mai înainte, cine te-a iubit, după cine a tânjit pentru întâia oară sufletul tău?... Ai avut o măicuță care să te crească de copilă, ori, ca și mine, ți-ai deschis singură ochii în fața vieții? Spune-mi, întotdeauna ai fost așa? Ce vise te-au legănat, ce gânduri ai împletit, ce ți s-a împlinit și ce nu ți s-a împlinit - să-mi spui tot... După cine a tânjit întâia oară inima ta de fecioară și cui ai dăruit-o? Spune-mi ce să-ți dau pentru ea, ce să dau pentru făptura ta?... Spune-mi, scumpa mea, lumina mea, surioara mea, spune-mi cum aș putea să dobândesc inima ta?...

Aici glasul i se curmă și Ordînov își plecă încet fruntea. Dar când își ridică ochii, o groază mută îi îngheță toată ființa și părul i se făcu măciucă pe cap.

Katerina stătea în fața lui albă ca varul. Privea nemișcată, într-aiuri, buzele i se învinețiseră ca la o moartă și ochii îi erau învăluiți de un chin nespus. Se sculă încet, făcu doi pași și, scoțând un țipăt sfâșietor, se prăbuși dinaintea icoanei... Din pieptul ei izbucniră cuvinte repezi, fără legătură. Căzu în nesimțire. Zguduit de groază, Ordînov o ridică și o duse la patul său; rămase aplecat asupră-i, pierdut. După câteva clipe femeia deschise ochii, se ridică în capul oaselor, aruncă o privire prin încăpere și luă mâna tânărului. Îl atrase spre dânsa, silindu-se să șoptească ceva cu buzele încă livide, dar glasul nu-i dădea ascultare. În cele din urmă, izbucni într-o ploaie de lacrimi; picăturile fierbinți frigeau mâna rece a lui Ordînov.

— Mi-e greu, mi-e greu acum, se apropie ceasul meu cel de pe urmă! vorbi ea în sfârșit, chinuită de o tristețe fără leac.

Se strădui să mai spună ceva, dar limba înțepenită nu putea să mai rostească nici un cuvânt. Se uita deznădăjduită la Ordînov, care n-o înțelegea. Tânărul se aplecă mai aproape de ea, numai ochi și urechi... În sfârșit, o auzi șoptind deslușit:

— Sunt deocheată. Boala de care sufăr mi se trage din farmece. M-au nenorocit!

Ordînov ridică fruntea și o privi sălbatic, uluit. Îl fulgeră un gând hidos. Katerina îi văzu fața spasmodic și dureros schimonosită.

— Da! M-au deocheat, urmă ea, m-a fermecat un om rău, el mi-a fost piază-rea!... I-am vândut sufletul... De ce, de ce ai pomenit de măicuța? De ce trebuia să mă chinuiești? Domnul Dumnezeu să te judece!...

Apoi izbucni în plâns; inima lui Ordînov se zbătea copleșită de un alean de moarte.

— Mi-a spus, șopti ea cu un glas stăpânit și tainic, că atunci când o să moară, o să vină după sufletul meu cel încărcat de păcate... Sunt a lui, i-am vândut sufletul... M-a chinuit, mi-a citit din cărți... Uite, uite cartea lui! Asta-i cartea lui. Zice că am săvârșit un păcat de moarte... Uite, uite...

Și îi arătă o carte; Ordînov nici nu băgase de seamă de unde a luat-o. Era scrisă toată de mână, ca vechile cărți ale rascolnicilor[13] pe care avusese prilejul să le vadă înainte. Acum însă nu avea putere s-o răsfoiască și să-și concentreze atenția asupra slovelor. Cartea îi căzu din mâini. O cuprinse blând pe Katerina, silindu-se s-o facă să-și recapete judecata.

— Ei, haide, ajunge! zise el; te-au înspăimântat; acum sunt eu lângă tine; odihnește-te alături de mine, scumpa mea, dragostea mea, lumina ochilor mei!

— Tu nu știi nimic, nimic! răspunse tânăra femeie, strângându-i cu putere mâinile. Așa sunt eu întotdeauna!... Mi-e teamă, într-una mi-e teamă... Haide, nu mă mai chinui!...

După câteva clipe, trăgându-și puțin răsuflarea, urmă:

— Când mi-e teamă, mă duc la el. Câteodată mă vrăjește cu vorbele lui, alteori ia cartea cea mai mare și-mi citește. Ce lucruri cumplite, înspăimântătoare! Nu știu ce anume și nu înțeleg fiecare cuvânt, dar mă cuprinde spaima și când îi ascult glasul, parcă n-ar vorbi el, ci altcineva - cineva rău, pe care nu-l poți îmblânzi și nu-l poți îndupleca cu nimic. Mi se strânge inima și parcă-mi trece un fier ars prin ea... Mi-e mai greu decât atunci când m-a cuprins dorul amar!

— Nu te mai duce la el! De ce te duci la dânsul? zise Ordînov, abia dându-și seama de ceea ce spune.

---

[13] Adept al unei secte religioase din Rusia, care s-a separat de Biserica ortodoxă oficială la mijlocul sec. XVII, rămânând fidelă așa-numitului rit vechi.

— Dar pentru ce am venit la tine? Dacă mă-ntrebi, n-aș ști să-ți spun... El îmi zice mereu: roagă-te, roagă-te! Uneori mă scol în puterea nopții și mă rog mult, ceasuri în șir; adesea mă doboară somnul, dar tresar speriată și atunci mi se pare că în jurul meu se adună nori negri prevestitori de furtună, că o să fie rău de mine, c-au să mă sfâșie și-au să mă rupă în bucăți oamenii răi, că n-am să pot îndupleca sfinții din ceruri și că n-au să mă scape de nenorocirea cumplită care mă pândește. Mi se rupe inima, tot trupul parcă ar vrea să mi se desfacă în bucăți de atâtea lacrimi... Atunci iar mă rog, și mă tot rog până o văd pe Maica preacurată privindu-mă din icoană mai cu drag. Mă ridic apoi și mă duc să mă culc, frântă, zdrobită toată; câteodată adorm pe podea, în genunchi, dinaintea icoanei. Atunci se trezește uneori și el, mă cheamă la dânsul, mă mângâie și-mi spune vorbe liniștitoare și mi se face sufletul mai ușor; și orice nenorocire ar veni, lângă el nu mai mi-e teamă. Are putere! Cuvântul lui atârnă greu!

— Dar ce nenorocire, ce nenorocire s-a abătut asupra ta?

Ordînov își frângea mâinile deznădăjduit.

Katerina păli îngrozitor. Se uita la el ca o osândită la moarte, care nu mai nădăjduiește îndurare.

— Asupra mea?... Sunt o fiică blestemată, o ucigașă; m-a ajuns blestemul părintesc! Mi-am nenorocit mama!...

Ordînov o cuprinse în brațe fără să spună o vorbă. Ea se lipi fremătând de dânsul. O simțea tremurând toată și părea că sufletul i se desparte de trup.

— Am băgat-o în pământ, urmă femeia, tulburată de aducerile-aminte, copleșită de nălucirile trecutului. Voiam de mult să vorbesc, dar el îmi poruncea mereu să tac, rugându-mă, mustrându-mă și mâniindu-se, ba uneori îmi stârnea singur aleanul, ca un dușman înrăit. Dar pe mine mă tot bat gândurile, ca și în noaptea asta... Ascultă, ascultă! A fost demult, tare demult, că nici nu-mi mai aduc aminte când, dar parc-a fost ieri, parc-am avut ieri un vis

care mi-a supt inima toată noaptea. Aleanul îndoiește vremea. Șezi, șezi colea lângă mine; am să-ți spun tot amarul meu; să se abată asupră-mi blestemul mamei mele... Îți încredințez povestea vieții mele...

Ordînov vru s-o oprească, dar ea își împreună mâinile, rugându-l în numele dragostei lui să-i dea ascultare, apoi începu iar să vorbească, și mai tulburată încă. Vorbea parcă în neștire și din cuvintele ei răzbea furtuna ce-i zbuciuma sufletul; dar Ordînov înțelegea totul, pentru că viața ei era acum și viața lui, durerea ei era și durerea lui, pentru că dușmanul lui stătea acum aievea în fața lui, întrupându-se și crescând dinainte-i din fiece cuvânt rostit de ea, apăsându-i parcă cu putere neistovită inima și bătându-și joc de mânia lui. Sângele îi clocotea în vine, potopindu-i inima și încâlcindu-i gândurile. Bătrânul cel rău din vis (Ordînov credea în asta) stătea aievea înaintea lui.

— Era o noapte ca acum, începu Katerina, dar mai cumplită, și vântul hăuia prin pădurea noastră așa cum nu mi-a mai fost dat nicicând să aud... poate pentru că în noaptea aceea începuse pierzania mea! Sub fereastra noastră furtuna doborâse un stejar; venea pe la noi un bătrân cu părul alb, un om sărman, care spunea că ține minte stejarul acela încă de copil și că pe-atunci fusese tot așa ca și în noaptea când l-a doborât vântul... În aceeași noapte - țin minte ca acum - furtuna a sfărâmat barcazurile tatei de pe fluviu și el, cu toate că se simțea rău, s-a dus la locul nenorocirii de îndată ce au sosit în fugă pescarii la noi, la cherhana. Am rămas singure, măicuța și cu mine; eu moțăiam, ea era mâhnită și plângea amar, nu știu de ce... ba da, știu de ce! Fusese bolnavă, era albă la față și îmi tot spunea să-i pregătesc giulgiul... Deodată, pe la miezul nopții, am auzit o bătaie în poartă; am sărit în sus și sângele mi-a năvălit în inimă; măicuța a scos un țipăt... nu m-am uitat la dânsa, mi-era teamă; am luat felinarul și m-am dus să deschid eu poarta... Era el! Mi s-a făcut frică,

pentru că întotdeauna mi-era teamă când venea el, încă de mică, de când mă țin aducerile-aminte! Pe-atunci nu-i albise încă părul; avea barbă neagră ca smoala, ochii îi ardeau în cap ca doi tăciuni și nu mă privise niciodată până atunci cu blândețe. M-a întrebat: „Acasă-i mama?” Închizând portița, i-am spus: „Tata nu-i acasă”. A zis: „Știu” și s-a uitat o dată la mine... pentru întâia oară se uită așa. Am pornit-o; el stătea locului. „De ce nu vii?” „Stau și mă gândesc.” Când să intrăm înăuntru, zice: „De ce-ai spus că tata nu-i acasă, când eu te-am întrebat dacă-i mama acasă?” Nu i-am răspuns... Măicuța, mai mult moartă decât vie, s-a repezit la el... dar el abia s-a uitat la dânsa; am văzut tot. Era leoarcă de apă, din cap până-n picioare, rebegit de frig: l-a gonit furtuna douăzeci de verste; nici măicuța, nici eu nu știam de unde vine și pe unde umblă; nu-l mai văzusem de nouă săptămâni... Și-a aruncat căciula, și-a scos mănușile și fără să se închine nici la icoane, nici la gazde, s-a așezat la gura sobei...

Katerina își trecu palma peste față, ca și când ar fi apăsat-o ceva, dar după o clipă ridică iarăși capul și urmă:

— A început să vorbească cu mama pe tătărește. Mama știa, dar eu nu pricepeam nici o iotă. Altă dată când venea, îmi spuneau să ies; de rândul ăsta mama n-a cutezat să spună o vorbă copilei sale. Necuratul mi-a cumpărat sufletul. Mă uitam la măicuța minunându-mă eu însămi. Băgăm de seamă că se tot uită la mine, că vorbea despre mine; mama a început să plângă. Deodată îl văd că pune mâna pe cuțit. Nu era întâia oară că punea mâna pe cuțit de față cu mine când stătea de vorbă cu mama. M-am ridicat și l-am apucat de curea, vrând să-i smulg din mână cuțitul blestemat. A scrâșnit din dinți, a urlat o dată, și a dat să mă îmbrâncească; m-a izbit în piept, dar nu m-a îmbrâncit. Credeam că am să mor pe loc; ochii mi s-au încețoșat și am căzut, dar n-am scos un țipăt. Când mă uit, îl văd că-și smucește cureaua, își suflecă mâneca de la mâna cu care m-a lovit, scoate cuțitul și mi-l întinde: „Na,

taie-o, veselește-te; m-ai mâniat rău și eu sunt un om mândru, dar am să mă închin dinainte-ți până la pământ”. Am pus cuțitul deoparte: clocotea sângele în mine; m-am uitat la dânsul și-mi aduc aminte că am surâs, cu buzele strâns lipite, și m-am uitat drept în ochii triști ai mamei mele; a fost o căutătură cumplită, iar pe buze îmi stăruia același zâmbet nerușinat; mama ședea albă la față, mai mult moartă decât vie...

Ordînov asculta cu atenția încordată povestirea aceasta dezlânată; puțin câte puțin însă, tulburarea Katerinei se potoli; acum vorbea mai liniștit; biata femeie se lăsase pradă aducerilor-aminte, care-i risipiră pe tot întinsul mării lor nemărginite aleanul.

— Și-a luat căciula fără să rostească un cuvânt de bun rămas. Am luat și eu felinarul ca să-l petrec, în locul mamei mele, care, deși era bolnavă, voia să-l conducă. Am ajuns amândoi la poartă: i-am deschis portița fără să scot o vorbă, după ce am alungat câinii. Deodată îl văd că-și scoate căciula și se ploconește dinaintea mea. Îl văd pe urmă că vâră mâna în sân, scoate un sipețel roșu de safian[14] și-i dă la o parte zăvorelul; mă uit și zăresc înăuntru mărgăritare; erau pentru mine. „Am, zice, la marginea orașului, o ibovnică și ei i le duceam, dar n-am mai ajuns la dânsa; ia-le, frumoaso, să-ți dezmierzi frumusețea cu ele; calcă-le în picioare dacă așa ți-i voia, dar ia-le”. Le-am luat, dar să le calc în picioare nu mă înduram; nici prea multă cinstire nu voiam să-i arăt, dar le-am luat, ca o năpârcă, și n-am scos o vorbă. M-am întors și le-am pus pe masă dinaintea mamei mele, căci pentru asta le și primisem. Măicuța a rămas o vreme mută, albă ca varul la față, ca și când i-ar fi fost teamă să vorbească cu mine. „Ce-i asta, Katia?” „Ți le-a adus negustorul matale, atâta știu”, i-am răspuns eu. Mă uit și văd că i-au dat

[14] Piele de capră (mai rar de vițel sau de oaie), subțire și fină, din care se confecționează articole de marochinărie sau de galanterie, încălțăminte de lux etc.; marochin.

lacrimile și i s-a tăiat răsuflarea. „Nu mie, Katia; nu mie, răutate ce ești, nu mie”. Îmi aduc aminte cu câtă amărăciune a spus maică-mea asta, de parcă și-ar fi vărsat tot amarul din suflet. Mi-am ridicat ochii și voiam să cad la picioarele ei, când deodată mi-a șoptit ucigă-l-crucea: „Atuncea, dacă nu dumitale, înseamnă că i le-a adus lui tătuca; am să i le dau lui când s-o întoarce și am să-i spun că au fost pe la noi niște neguțători, care și-au uitat marfa aici...” Și o văd cum o podidesc lacrimile... „Las’ că-i spun eu ce fel de neguțători au fost și ce fel de marfă căutau... Las’ că-i spun eu a cui fiică ești tu, nelegiuito! Căci acuma tu nu mai ești copilul meu, năpârcă! Blestemată să fii!”

Eu tăceam și lacrimile îmi șiroiau pe obraz... Ah! Eram toată că un sloi de gheață... M-am dus la mine în odaie și am ascultat noaptea întreagă vuietul furtunii, și în vuietul ei mi-am adunat gândurile.

Au trecut cinci zile. În seara celei de-a cincea zile, vine tătuca, încruntat și mânios; avea o vătămătură de pe drum. Când mă uit, văd că-i e mâna legată și mi-am închipuit că i-a ieșit în cale vrăjmașul lui și l-a vătămat. Știam și cine era vrăjmașul, toate le știam. N-a schimbat o vorbă cu măicuța, nici de mine n-a întrebat; și-a chemat toți oamenii, a dat poruncă să oprească lucrul la cherhana și să păzească de rele casa. În clipa aceea a simțit inima mea că în casa noastră ceva nu-i a bine. Am stat noi așa, în așteptare, mult, până-n puterea nopții; era o noapte tot așa furtunoasă, viscolită, și mi s-a încuibat neliniștea în suflet. Am deschis fereastra; fața îmi dogorea toată, ochii îmi lăcrimau, mă ardea la inimă. Parcă mă mistuia un foc și îmi venea să ies afară și să merg în neștire, până la capătul lumii, acolo unde se înfiripă trăsnetele și furtuna. Pieptul mi se zbătea cumplit... când, deodată, târziu de tot - poate ațipisem, sau poate că o negură mi-a învăluit sufletul și mi-a tulburat judecata - aud o bătaie în fereastră: „Deschide!” Când mă uit, văd un om cățărat pe o frânghie în dreptul ferestrei. L-am recunoscut numaidecât pe musafir, am

deschis fereastra și l-am lăsat să intre în odaia mea. Era *el*! Fără să-și scoată căciula, s-a așezat pe laviță, răsuflând anevoie, de parcă ar fi fost hăituit. M-am proptit într-un cotlon și numai eu știu cum mi-a fugit tot sângele din obraz. „Acasă-i taică-tu?”, „Acasă”. „Și maică-ta?” „Și mama-i acasă”. „Taci! Auzi?” „Aud”. „Ce?” „Aud un șuierat sub fereastră”. „Și-acuma, vrei, frumoaso, să-mi pierzi capul, să-l strigi pe tătuca, să mă nenorocești? N-am să-ți ies din voie; uite frânghia, leagă-mă, dacă inima îți poruncește să speli obida pe care ți-am făcut-o”. Nu i-am răspuns. „Ei, ce zici? Vorbește, bucuria vieții mele!” „Ce vrei?” „Trebuie să mă feresc de vrăjmașul meu, să-mi iau rămas bun omenește de la iubita cea veche și să mă închin dinaintea celei noi, tânără ca tine, frumoaso...” Am râs; nici eu nu știu cum de m-a ajuns la inimă vorba lui spurcată. „Lasă-mă, frumoaso, să cobor, să-mi descarc inima, să mă închin stăpânilor casei”. Tremuram toată, îmi clănțăneau dinții în gură și inima mi-era ca fierul înroșit în foc. M-am dus de i-am deschis ușa și l-am lăsat să intre înăuntru; numai în prag am rostit anevoie: „Na, ia-ți înapoi boabele astea și să nu-mi mai faci daruri niciodată”, și i-am azvârlit în urmă sipețelul acela.

Katerina se opri să-și mai tragă răsuflarea; aci tresărea, tremurând ca o frunză și se făcea albă la față, aci îi năvălea tot sângele în obraji. Acum, când contenise de vorbit, obrajii îi ardeau ca focul, ochii scânteiau printre lacrimi, și răsuflarea grea, neregulată îi răscolea pieptul. Deodată păli iar și glasul, tulburat și trist, tremură și se frânse.

— Am rămas singură atunci și parcă m-a prins furtuna în vârtejul ei. Deodată aud țipete, aud oamenii alergând prin curte, îi aud strigând: „Arde cherhanaua”. Stăteam cu sufletul la gură; toți fugiseră afară, nu rămăseserăm în casă decât eu și cu măicuța. Știam că își ia rămas bun de la viață, că de trei zile zace pe patul de moarte, știam, nemernica de mine!... Deodată aud un țipăt sub odaia mea,

un țipăt slab ca al unui prunc speriat în somn. Pe urmă s-a făcut liniște. Am stins lumânarea și simțind fiori de gheață în tot trupul, mi-am acoperit fața cu mâinile; nu mai îndrăzneam să mă uit în jurul meu. Un țipăt răsună chiar în preajma mea, oamenii veneau fuga dinspre cherhana. Am scos capul pe fereastră și am văzut cum îl duceau pe tata mort; și i-am auzit vorbind între ei: „A alunecat și a căzut de pe scară în cazanul încins; să știi că necuratul l-a împins acolo”. M-am trântit pe pat; încremenisem în așteptare, fără să știu nici eu ce anume și pe cine așteptam; știu doar atât: că mi-era greu pe suflet în clipele acelea. Nu mai țin minte cât am așteptat; îmi amintesc că deodată am început să mă leagăn toată, capul mi se făcuse greu, ochii mă usturau din pricina fumului; mă bucuram că mi-i moartea aproape! Când, iată, simt că mă ridică cineva de umeri. Mă uit cât îmi îngăduie vederile: era el, pârlit tot, cu caftanul fierbinte, fumegând.

„Am venit să te iau, frumoaso; scapă-mă de primejdie, așa cum adineauri m-ai împins în iad, căci din pricina ta mi-am pierdut sufletul. N-o să aflu iertare prin nici o rugăciune pentru noaptea asta blestemată. Poate numai dacă ne-om ruga laolaltă!” Râdea, nemernicul! „Arată-mi, zice, cum să ies de aici ca să nu mă vadă nimeni!” L-am luat de mână și l-am tras după mine. Am străbătut coridorul - aveam cheile la mine - am deschis ușa magaziei și i-am arătat fereastra. Fereastra aceea dădea în grădină. M-a strâns și m-a ridicat în brațele lui puternice și a sărit cu mine pe fereastră. Am luat-o la fugă, ținându-ne de mână; am fugit mult, pân-am ajuns în pădurea deasă și întunecoasă. A tras cu urechea: „S-au luat după noi, Katia! S-au luat după noi, frumoaso, dar nu e încă vremea să ne lăsăm doborâți! Sărută-mă, frumoaso, pentru dragostea noastră, pentru fericirea veșnică!” „Dar de ce ți-s mâinile pline de sânge?” „Zici că mi-s mâinile pline de sânge, iubito? Am înjunghiat dulăii, că prea lătrau la oaspetele picat în puterea nopții. Haidem!” Am luat-o iarăși la fugă;

când ne uităm, zărim calul lui tătuca pe potecă; rupsese căpăstrul și fugise afară din grajd; se vede că n-avea chef să ardă de viu! „Vino cu mine, Katia! Dumnezeul nostru ne-a venit în ajutor!” Eu tăceam. „Nu vrei? Să știi că nu sunt păgân și nu sunt un nemernic; uite, dacă vrei tu, îmi fac cruce”. Și și-a făcut semnul crucii. M-am urcat, m-am lipit de dânsul și m-am cufundat în uitare la pieptul lui, ca în vis, iar când mi-am venit în fire, ne aflam pe malul unui râu cu ape bogate! S-a dat jos de pe cal, m-a coborât și pe mine și a intrat în păpuriș; acolo își avea ascunsă luntrea. Când să ne urcăm în luntre, îl aud zicând: „Rămâi cu bine, cal de ispravă; du-te de-ți caută un alt stăpân, căci vechii tăi stăpâni te părăsesc!” M-am repezit la calul lui tătuca și l-am îmbrățișat cu putere, ca pentru despărțire. Pe urmă ne-am urcat în luntre, el a pus mâna pe vâsle și, cât ai clipi, n-am mai văzut malul. Iar când a pierit malul, îl văd că ridică vâslele în luntre și se uită de jur împrejur pe tot întinsul apei.

„Bine te-am găsit, zice, râule năvalnic, care dai de băut la oameni și mie îmi dai de mâncare! Spune-mi, avut-ai grijă de bunul meu cât am lipsit, întregi-s mărfurile mele?” Eu tăceam, cu capul în piept; fața-mi ardea toată de rușine. Iar el de colo: „Poți să-mi iei tot, năvalnic și nesătul ce ești, dar făgăduiește-mi să-mi păzești și să ai grijă de mărgăritarul meu neprețuit! Spune-mi măcar o vorbă, frumoaso, strălumineză-ți chipul ca soarele-n furtună, destramă cu lumina ta noaptea cea întunecată!” Zicea așa și râdea; îl ardea inima de dorul meu, dar nu voiam, de rușine, să-i rabd zâmbetul acela; aș fi vrut să rostesc cuvântul, dar m-am pierdut cu firea și n-am cutezat. „Ei, fie și-așa!” a răspuns el la gândul meu sfios, cu un glas parcă plin de amar, ca și când l-ar fi cuprins și pe el mâhnirea. „Știut e că nu-i chip să faci nimic cu sila. Dumnezeu cu tine, porumbița mea trufașă, fata mea frumoasă. Pesemne că tare mă mai urăști, ori nu sunt eu pe placul ochilor tăi luminoși.” Ascultându-l, m-a apucat furia, o furie născută

din dragoste; mi-am călcat pe inimă și am zis: „Nu mie îmi este dat să știu dacă-mi ești drag ori ba, ci de bună seamă alteia, nesocotitei și nerușinatei aceleia care și-a batjocorit odaia de fecioară în bezna nopții, și-a vândut sufletul pentru un păcat de moarte și n-a putut să-și țină în frâu inima smintită; o știu însă bine ochii mei înfierbântați, ca și cel care se laudă ca un tâlhar cu nenorocul altora și batjocorește o inimă de fecioară!” N-am mai putut răbda și am izbucnit în plâns... A tăcut și m-a învăluit cu o cătătură care m-a cutremurat. „Ascultă-mă, frumoaso, zice, și ochii i se aprind în chip ciudat, ceea ce o să-ți spun acum nu sunt vorbe aruncate în vânt, ci o mare făgăduială: o să-ți fiu domn și stăpân pe măsura fericirii ce-mi vei dărui-o, iar când o fi să nu mă mai îndrăgești, nici să nu mi-o spui, să nu irosești vorbe în zadar, să nu te ostenești degeaba; saltă-ți numai sprânceana de samur, scapără din ochii tăi întunecați, mișcă numai degetul cel mic de la mână și o să-ți dau îndărăt dragostea ta, laolaltă cu libertatea cea de aur; dar să știi, frumoasa mea cea mândră și neîndurătoare, că atuncea s-or sfârși și zilele mele!” La auzul acestor cuvinte, mi s-a cutremurat a batjocură toată ființa...

Katerina se opri, adânc tulburată; își trase răsuflarea, zâmbi la gândul ce-o bătea acum, apoi vru să-și urmeze povestirea, când, deodată, privirea ei scânteietoare întâlni privirea tulbure a lui Ordînov, ațintită asupră-i. Tresări, vru să spună ceva, dar sângele îi năvăli în obraz... Își înfundă fața în palme, ca și când ar fi căzut în nesimțire și se trânti cu capul în perne. Ordînov era zdrobit! Cu fiecare cuvânt rostit de Katerina, prin vinele lui se răspândea ca o otravă, sporind necontenit, un simțământ chinuitor, o tulburare cumplită, de neîndurat: o năzuință de neîmplinit și o patimă lacomă și copleșitoare îi încătușaseră gândurile și-i tulburaseră simțurile. Dar în aceeași vreme o mâhnire grea și fără leac îi apăsa tot mai mult inima. Uneori îi venea să strige Katerinei să tacă, ar fi vrut să cadă la

picioarele ei și s-o roage cu lacrimi în ochi să-i redea chinurile iubirii de mai înainte, dorurile lui curate și gingașe de mai înainte, și-i păru rău de lacrimile ce-i secaseră de mult. Inima-i tânjea însângerată, alungând lacrimile din sufletul rănit. Nu înțelegea vorbele Katerinei și dragostea lui se speria de simțământul ce-o răscolea pe biata femeie. În clipa aceea își blestemă patima, căci patima asta îl sugruma și-l apăsa, și tânărul simțea cum i se scurge prin vine plumb topit în loc de sânge.

— Dar vai, nu ceea ce ți-am spus până acum m-apasă cel mai avan, zise Katerina, săltându-și deodată capul; nu asta mă apasă, urmă ea cu un glas căruia un nou și neașteptat simțământ îi dădea răsunet de aramă, în timp ce lacrimile ascunse, deznădăjduite, îi sfâșiau inima; nu asta mă apasă, nu asta mă chinuie, nu asta mă tulbură! Puțin îmi pasă de măicuța, cu toate că altă mamă nu mai e chip să dobândesc, de-aș umbla toată lumea! Puțin îmi pasă de blestemul ei în ceasul acela greu, cel de pe urmă! Puțin îmi pasă de viața mea de aur de altădată, de odaia mea călduță de fecioară slobodă! Puțin îmi pasă că m-am vândut necuratului și mi-am dat sufletul celui care m-a dus la pierzanie, că pentru fericirea aceasta m-am încărcat de un păcat veșnic! Ah, nu asta mă apasă, măcar că și de-aici mi se trage nenorocirea cea mare! Mă chinuie amarul și mi se sfâșie inima pentru că sunt roaba lui, batjocorită, pentru că mi-e dragă mie însămi rușinea asta a mea, nerușinata de mine, că inima-mi lacomă a păstrat cu drag amintirea nenorocirii mele ca și când ar fi vorba de bucurie și de fericire; asta mă apasă - că n-am putere în nenorocirea care m-a ajuns și nu mă revolt împotriva obidei îndurate!...

De-abia mai vorbea, biata femeie, și un plâns isteric o făcu să-și curme povestirea. Răsuflarea-i fierbinte, grăbită, îi ardea buzele, pieptul i se ridica și cobora adânc, ochii îi sticleau vădind o neînțeleasă răzvrătire. Dar în clipa aceea atâta farmec îi lumină fața, fiecare trăsătură și fiecare mușchi al feței tresăriră sub imboldul unui atât de pătimaș

șuvoi de simțăminte, iscând atâta frumusețe nemaivăzută, de neîndurat, încât gândurile negre ale lui Ordînov se mistuiră pe dată și mâhnirea curată din pieptul său conteni. Inima lui ardea de dorința să se lipească de a ei și să se piardă într-însa pătimaș, cuprinsă de o tulburare peste fire, să bată în ritmul aceleiași furtuni, sub imboldul aceleiași pasiuni neînțelese și chiar să-și oprească bătăile laolaltă cu ea. Katerina întâlni privirea tulbure a lui Ordînov și zâmbi în așa fel, încât îi învălui inima într-un și mai bogat șuvoi de foc. Tânărul abia își mai dădea seama ce se întâmpla cu dânsul.

— Fie-ți milă de mine, cruță-mă! îi șopti, stăpânindu-și glasul tremurat, aplecându-se asupră-i, rezemându-se cu mâna de umărul ei și uitându-i-se în ochi atât de aproape, încât răsuflările lor se contopiră într-una singură. M-ai dat pierzării! Neștiut mi-e amarul tău și tulburat mi-e sufletul... Puțin îmi pasă de toată povestea asta! Spune-mi ce vrei... și am să fac totul. Vino cu mine, nu-mi lua viața!...

Katerina se uita la dânsul cu o privire fixă; lacrimile se uscaseră pe obrajii ei înfierbântați. Vru să-l întrerupă, îl luă de mână, încercând să spună și ea ceva, dar nu găsea cuvintele de care avea nevoie. Pe buzele ei înflori încet un zâmbet straniu, prin care se străduia parcă să răzbească râsul.

— Vezi că nu ți-am spus încă tot, vorbi ea în sfârșit, cu vocea întretăiată. Am să-ți spun și altele; dar ai să mă asculți oare, ai să mă asculți, inimă înfierbântată? Ascultă ce are să-ți spună surioara ta! Bag de seamă că ai înțeles prea puțin din cumplita mea nenorocire! Voiam să-ți povestesc cum am trăit un an alături de dânsul, dar mai bine tac... După ce-a trecut un an, s-a dus cu tovarășii lui pe râu în jos, iar eu am rămas să-l aștept în port, la mama-sa adoptivă. L-am așteptat o lună, două. Pe urmă am întâlnit la marginea orașului un tânăr negustător și când m-am uitat la el, mi-am adus aminte de anii cei de aur de altădată. „Surioară dragă, zice, după ce-am schimbat

câteva cuvinte, eu sunt Alioșa; când eram noi doi mici, bătrânii ne-au juruit unul altuia; ia adu-ți aminte dacă m-ai uitat, că suntem de pe-aceleași meleaguri...” „Și ce se vorbește pe seama mea pe meleagurile noastre?” „Zice lumea că ai apucat-o pe-o cale strâmbă, că ai uitat de cinstea ta de fată, că te-ai legat cu un tâlhar și un ucigaș”, îmi spune Alioșa râzând. „Dar tu ce ziceai despre mine?” „Aș fi zis eu multe, venind încoace, rostește el cu inima tulburată, multe aș fi zis, dar de cum te-am văzut, a încremenit sufletul în mine; m-a ajuns parcă o năpastă! zice. Haide, cumpără și sufletul meu, ia-l, chiar dacă o să-ți bați joc de inima și de dragostea mea, frumoaso. Părinți nu mai am, mi-s singur stăpân și sufletul meu e-al meu, nu-i al altuia, nu l-am vândut nimănui, așa cum a făcut știu eu cine, care a uitat de toate; nu-i nevoie să-mi cumperi inima, ți-o dau pe degeaba, căci se vede treaba că-i lucru de procopseală!” Am râs. Mi-a tot vorbit așa nu o dată; stătea de-o lună singur cuc în casă, își lăsase mărfurile în părăsire și dăduse drumul la oameni. Mi s-a făcut milă de lacrimile lui de orfan, așa că i-am spus într-o dimineață: „Așteaptă-mă, Alioșa, de cum s-o lăsa noaptea, mai la vale de chei; să plecăm, să mergem la tine acasă, că mi s-a acrit de viața asta năpăstuită!” Noaptea, mi-am strâns bocceaua, cu sufletul tânjind și zbuciumându-se. Când mă uit, îl văd pe stăpânu-meu intrând pe nepusă masă. „Bine te-am găsit, zice: haidem, vine furtună pe râu și vremea nu așteaptă.” M-am dus cu el. Ne-am apropiat de râu; până la ai noștri aveam de mers mult cu luntrea. Când ne uităm, zărim o luntre; luntrașul ne era cunoscut și parcă aștepta pe cineva. „Să trăiești, Alioșa, Doamne-ajută! Ce, ai zăbovit pe chei și acum ești zorit să ajungi la barcazurile tale? Du-mă, fă bine, omule, și pe mine cu femeia mea la ai noștri, că am dat drumul la luntrea mea și înot nu-i chip să ajungem.” „Urcă, a zis Alioșa, și când i-am auzit glasul, parcă m-a împuns ceva în inimă. Urcă cu femeia ta, că vântul e pus să ne slujească pe toți și s-o găsi loc și pentru

voi în bordeiul meu.” Ne-am urcat în luntre. Era o noapte întunecoasă, stelele se ascunseseră, vântul s-a pornit să urle și pe râu s-au stârnit valuri. Ne-am depărtat cam o verstă de mal. Tăceam tustrei.

„Vine furtuna! zice omul meu. Nu-i a bine furtuna asta! De când mama m-a făcut n-am mai văzut pe râu așa furtună ca asta ce vine acum! O să-i fie greu luntrii noastre; n-o să ne țină pe toți trei!” „Dă, n-o să ne țină, a răspuns Alioșa. Unul din noi, vezi bine, e de prisos.” Glasul îi tremura ca o strună. „Ia spune, Alioșa, te cunosc de mic copil, am fost bun prieten cu taică-tu; ia spune, Alioșa, poți tu să ajungi la mal fără luntre, ori ba? Ori te duci pe copcă și te prăpădești?” „Nu-i chip de ajuns!” „Dar tu, omule, la o adică, de-ar fi să cazi în apă, ai ajunge oare la mal, ori ba?” „N-aș ajunge; m-aș prăpădi, căci n-aș putea să înfrunt vâltoarea!” „Și acum, ascultă și tu ce am să-ți spun, Katerinușka, mărgăritarul meu neprețuit! Mi-aduc aminte de-o noapte la fel ca și asta, doar că atunci nu se zbuciuma valul, și sclipeau stelele, și strălucea luna... Vreau să te-ntreb, uite-așa, dacă n-ai uitat cumva noaptea aceea?” „N-am uitat-o”, zic... „Ei, dacă n-ai uitat-o, înseamnă că n-ai uitat nici înțelegerea aceea, n-ai uitat cum a-nvățat un voinic pe o preafrumoasă fată să-și redobândească libertatea de la omul care nu-i era drag, ai?” „Nu, n-am uitat nici asta”, zic, mai mult moartă decât vie. „Ei, dacă n-ai uitat, uite că acuma suntem prea mulți în luntrea asta. Oare nu cumva i-a sunat ceasul unuia din noi? Spune, scumpo, spune, porumbițo, gângurește cu glasul tău cel dulce ce ai de spus”...

— Nu mi-am spus atunci cuvântul! urmă în șoaptă Katerina, pălind...

Și femeia n-apucă să-și sfârșească istorisirea.

— Katerina! auziră deasupră-le un glas înfundat și răgușit.

Ordînov tresări. În cadrul ușii stătea Murin. Cu blana pe umeri, palid ca un mort, învăluindu-i cu o privire rătăcită.

Katerina pălea tot mai tare, și se uita la el încremenită, vrăjită parcă.

— Vino aici, Katerina! șopti bolnavul cu glasul stins și părăsi încăperea.

Katerina mai zăbovi câteva clipe, cu ochii pierduți în gol, ca și când bătrânul s-ar mai fi aflat dinaintea ei. Deodată însă sângele îi năvăli în obrajii palizi. Se ridică încet de pe pat. Ordînov își aduse aminte de prima lor întâlnire.

— Pe mâine, nenorocul meu! zise ea surâzând într-un chip straniu. Pe mâine! Ține minte unde m-am oprit: „Alege din doi, frumoaso, care ți-i drag și care nu!” Ai să ții minte, ai să mai aștepți o noapte? repetă ea, punându-i mâinile pe umeri și privindu-l cu duioșie.

— Katerina, nu te duce, nu te lăsa pradă năpastei! E nebun! șopti Ordînov, tremurând pentru ea.

— Katerina! se auzi glasul de după despărțitură.

— Da ce, crezi că o să-mi facă seama? răspunse femeia râzând. Noapte bună, sufletul meu drag, scumpul meu cu inima fierbinte, fratele meu iubit! spuse ea, lipindu-i cu gingășie capul de pieptul ei, în vreme ce lacrimile îi scăldară deodată fața. Astea sunt lacrimile cele de pe urmă. Uită-ți amarul în somn, scumpul meu, și mâine ai să te trezești plin de bucurie.

Zicând acestea, îl sărută cu patimă.

— Katerina! Katerina! șopti Ordînov, căzând în genunchi dinaintea ei și încercând s-o oprească.

Femeia se întoarse, îi făcu un semn din cap, zâmbi și ieși din odaie. Ordînov o auzi intrând la Murin; își reținu răsuflarea, trăgând cu urechea; dar nu mai auzi nimic. Bătrânul tăcea, ori poate căzuse iar în nesimțire... Vru să treacă la ea, dincolo, dar i se tăiau picioarele... Se trânti sfârșit pe pat...

II

Multă vreme nu și-a putut da seama ce oră era când s-a trezit. Nu se putea dumiri dacă era în zori sau în amurg; în odaie stăruia încă întunericul. Nu-și putea da seama cât a dormit, dar simțea că avusese un somn bolnăvicios. Venindu-și în fire, își trecu palma peste față, dând parcă la o parte somnul și vedeniile nopții. Dar când vru să pună piciorul pe dușumea, simți o sfârșeală în tot trupul și picioarele istovite refuzară să-i dea ascultare. Îl durea capul, avea o senzație de amețeală și trupul i se zbătea într-un tremur mărunt sau ardea în vâlvătăi. O dată cu conștiința îi reveni și memoria; în clipa când străfulgerară în el amintirile nopții trecute, fu cuprins de panică. Inima îi bătea cu atâta putere ca răspuns la gândurile lui, simțurile îi erau atât de înfierbântate și de vii, încât i se părea că de la plecarea Katerinei trecuse nu o noapte, nu câteva ceasuri lungi, ci doar o secundă. Simțea că ochii nu i se uscaseră încă de lacrimi; ori poate țâșniseră ca un izvor din sufletul lui înfierbântat alte lacrimi, proaspete? Și - ciudat lucru! - chinurile i se păreau chiar dulci, deși presimțea în adânc că nu va mai putea îndura o asemenea încercare. La un moment dat, simți moartea aproape; era gata s-o întâmpine ca pe un oaspete binevenit: atât de mult i se încordaseră simțurile, atât de năvalnic izbucnise iar într-însul patima, când s-a trezit, atâta nespusă bucurie îi învălui sufletul, încât viața, supusă acestei tensiuni supreme, părea gata să se oprească, să se năruie, să se mistuie brusc și să se stingă pe veci. Aproape în aceeași clipă, ca răspuns parcă la dorurile lui, ca un răspuns dat inimii care începuse să tremure, se auzi glasul ce-l cunoștea acum atât de bine, glasul bogat, cristalin al Katerinei, ca muzica aceea lăuntrică ce răsună în sufletul omului în clipele când simte bucuria vieții, în clipele de nemărginită fericire. În preajmă-i, aproape de tot, parcă la căpătâiul lui, se auzi un cântec, mai întâi încet și trist...

Glasul urca, apoi cobora, apoi amuțea într-un spasm, nevrând parcă să se dea în vileag și parcă desfătându-se cu chinul plin de zbucium al dorinței neîmplinite, înăbușite, ascunse adânc în inima îndurerată, pentru a se revărsa iar în triluri de privighetoare și tremurând, cuprins de văpăile patimii nestăvilite, se revărsa într-un ocean de neasemuite bucurii, într-un ocean de sunete puternice, de necuprins, ca țâșnirea dintâi a fericirii pe care ți-o dă dragostea. Ordînov deslușea și cuvintele: simple, pornite din inimă, de mult alcătuite de un simțământ sincer, calm, pur și limpede. Dar le uită grabnic, căci n-auzea decât sunetele. Prin melodia simplă și naivă a cântecului răzbeau apoi alte cuvinte, pătrunse de năzuințele ce-i umpleau pieptul, ca un ecou al celor mai tainice ascunzișuri, necunoscute lui însuși, ale pasiunii sale, făcându-l s-o deslușească limpede în ele, cu toată făptura sa, pe Katerina. Auzea când ultimul geamăt al unei inimi încremenite în strânsoarea patimii, când bucuria libertății și a spiritului care și-a sfărâmat lanțurile și s-a avântat luminos și slobod deasupra oceanului nesfârșit al iubirii fără opreliști; era primul jurământ al unei ibovnice cast îmbujorate, cu rugăminți, cu lacrimi și cu șoapte tainice și sfioase; era dorința unei bacante, mândră și bucuroasă de puterea ei, ce-și destăinuie, lepădând vălurile, cu un râs scânteietor, privirea îmbătată...

Ordînov nu mai putu aștepta sfârșitul cântecului și se dădu jos din pat. În aceeași clipă cântecul încetă.

— Dimineața cea bună și ziua cea bună au trecut, scumpul meu! auzi glasul Katerinei. Așadar: bună seara! Scoală-te și vino la noi, trezește-te întru bucurie; te așteptăm, eu și stăpânul casei, ca niște oameni buni, gata să se supună voii tale; stinge ura cu dragostea, dacă tot te mai încearcă obida din inimă. Spune o vorbă blândă!...

Ordînov ieșise din odaie încă la prima ei chemare, abia dându-și seama că intră la stăpânii casei. Ușa se deschise dinaintea lui. Scânteind ca lumina soarelui, i se înfățișă

zâmbetul de aur al minunatei sale gazde. În clipa aceea, nu vedea și n-auzea decât pe femeia iubită. În aceeași clipă viața și bucuria lui se contopiră într-un singur tot în inima sa - în chipul luminos al Katerinei sale.

— De două ori a asfințit soarele de când ne-am luat rămas bun, spuse ea, întinzându-i mâinile; acum asfințește pentru a treia oară, uită-te prin fereastră. Ca două asfințituri în sufletul unei frumoase, rosti zâmbind Katerina; unul ce-i îmbujorează fața cu sfială celei dintâi zbateri a inimii singuratice de fată; celălalt, care arde-n vâlvătăi, apăsându-i pieptul și azvârlindu-i în față sângele rumen, atunci când uită cea dintâi sfială... Poftim, vino în casa noastră, voinicule! De ce-ai rămas în prag? Toată cinstea și dragostea, și plecăciunile stăpânului casei!

Izbucnind într-un râs cristalin, luă mâna lui Ordînov și-l atrase în odaie. În inima lui se cuibări teama. Toată vâlvătaia, tot focul ce se aprinsese în pieptul lui se mistuise parcă și se stinsese într-o clipă și pentru o clipă; lăsă stânjenit ochii în pământ, temându-se să se uite la dânsa. Simțea că e atât de minunat de frumoasă, încât inima lui n-o să poată îndura dogoarea privirilor ei. N-o mai văzuse încă niciodată așa pe Katerina lui. Pe fața ei scânteiau acum pentru întâia oară râsul și veselia, secând lacrimile amare din genele-i negre. Mâna lui tremura într-a ei. Și dacă și-ar fi ridicat ochii, ar fi văzut pe Katerina cu un zâmbet biruitor, cu ochii luminoși ațintiți asupra feței lui încețoșate de tulburare și de pasiune.

— Hai, scoală, bătrâne! zise în cele din urmă Katerina, ca și când atunci s-ar fi dezmeticit și ea, și spune un cuvânt de bun venit musafirului nostru. Musafirul acesta e ca un frate! Hai, scoală odată, moșneag trufaș și mândru, ploconește-te, ia-l pe oaspete de mâinile lui albe și așază-l la masă!

Ordînov ridică ochii și parcă abia acum își veni în fire. Abia acum se gândi la Murin. Ochii bătrânului, gata parcă să se stingă în nostalgia din pragul morții, îl priveau fix; își

aduse aminte cu durere în suflet de privirea aceasta pe care o văzuse scânteind ultima oară de sub niște sprâncene negre și stufoase, încruntate ca și acum de alean și de mânie. Simți o ușoară amețeală. Aruncă o privire în jur și abia acum pricepu totul deslușit, limpede. Murin ședea încă lungit în pat, dar era îmbrăcat ca și cum s-ar fi sculat de mult și-ar fi ieșit în dimineața asta în oraș. Gâtul îi era înfășurat, ca și rândul trecut, cu o basma roșie, în picioare avea pantofi. Boala părea să-i fi trecut, numai fața lui era cumplit de palidă încă și gălbejită. Katerina stătea lângă pat, rezemată cu mâna de masă, și se uită atentă la amândoi. Pe fața ei stăruia un zâmbet prietenos. Părea că totul se petrece ca la un semn al ei.

— A, dumneata ești! spuse Murin, ridicându-se pe jumătate în pat. Chiriașul meu. Sunt vinovat față de dumneata, boierule, am greșit și te-am supărat când m-am jucat deunăzi cu pușca. De unde era să știu că te apucă și pe dumneata boala rea! Pe mine mă necăjește mereu, adăugă el cu o voce răgușită, bolnăvicioasă, încruntându-se și întorcându-și fără să vrea ochii de la Ordînov. Nenorocirea, când vine, nu bate la poartă, se furișează ca un hoț! Și ei era să-i înfig mai deunăzi cuțitul în piept... adăugă Murin, arătând cu un semn din cap înspre Katerina. Sunt un om bolnav și când mă apucă, asta-i! Ce să-ți mai spun! Stai jos și fii binevenit!

Ordînov nu-și lua ochii de la el.

— Stai jos, stai jos! strigă bătrânul nerăbdător, stai jos dacă așa-i place ei! Văd că vă aveți că frații! V-ați îndrăgit, de parc-ați fi ibovnici!

Ordînov se așează.

— Ian te uită ce mai surioară ai, urmă bătrânul, izbucnind în râs și arătându-și cele două rânduri de dinți, albi și întregi până la unul. Giugiuliți-vă, dragii mei! Ce zici, boierule, frumoasă surioară ai, nu? Hai, răspunde! Ia te uită cum i s-au aprins obrajii! Da uită-te o dată, fă-i

cinstea asta frumuseții! Arată-ne că te perpelești după dânsa!

Ordînov își încruntă sprâncenele și se uită furios la bătrân. Acesta tresări sub privirea lui. În pieptul lui Ordînov clocotea o turbare oarbă. Cu un fel de instinct animalic, simțea în preajmă-i un dușman de moarte. Nu putea să-și dea nici el seama ce se petrece cu dânsul, rațiunea refuza să-l slujească.

— Nu te uita! auzi o voce în spatele său.

Ordînov întoarse capul.

— Nu te uita, nu te uita, spuse râzând Katerina. Fie-ți milă de draga ta, dacă te îndeamnă diavolul.

Apoi, deodată, îi puse pe la spate palmele peste ochi; și le retrase însă numaidecât, și-și acoperi fața. Dar roșeața din obraji părea să răzbată printre degetele ei. Își luă mâinile de la ochi și, roșie ca para focului, încercă să înfrunte, cu o privire luminoasă și de loc înfrigurată, râsetele și privirile curioase ale celor doi bărbați. Amândoi o priveau tăcuți; Ordînov - cu uimirea îndrăgostitului căruia pentru întâia oară i-a străpuns inima o frumusețe nemaivăzută; bătrânul - atent și rece. Fața lui lividă nu exprima nimic; numai buzele i se învinețiseră și tremurau ușor.

Katerina se apropie de masă, acum fără să mai râdă, și se apucă să strângă cărțile, hârtiile, călimara, tot ce se afla acolo, punând apoi totul pe pervazul ferestrei. Răsufla iute, sacadat, și în răstimpuri trăgea cu nesaț aer în piept, ca și când ar fi simțit o strânsoare la inimă. Pieptul ei plin se lăsa greu, ca valul la țărm, apoi se sălta iarăși. Își plecă ochii în pământ și genele ei negre ca smoala și ascuțite ca niște ace sclipiră pe obrajii albi...

— Frumoasa-frumoaselor! spuse bătrânul.

— Stăpâna mea! șopti Ordînov, tremurând din tot trupul.

Se dezmetici, simțind asupră-și privirea bătrânului care-l străfulgerase o clipă, lacomă, rea, rece și disprețuitoare. Ordînov dădu să se ridice, dar o forță nevăzută îi

încătușase parcă picioarele. Se așeză din nou. Din când în când, își strângea o mână, ca și când n-ar fi dat crezare realității. I se părea că e pradă unui coșmar și că pe ochii lui mai stăruie încă somnul chinuit, bolnăvicios. Dar - ciudat lucru! - nu dorea să se trezească...

Katerina luă covorul vechi de pe masă, deschise sipetul, scoase o față de masă scumpă, brodată toată cu mătase în culori vii și cu aur, și o întinse; apoi scoase din dulap un serviciu vechi de argint, îl puse în mijlocul mesei și luă trei pahare - unul pentru stăpânul casei, unul pentru musafir și unul pentru ea, după care se uită la bătrân și la oaspete cu o privire gravă, aproape gânditoare.

— Care dintre noi și cui îi e drag ori ba? spuse ea. Care nu-i e drag cuiva, mi-e drag mie și o să-și bea paharul cu mine. Mie îmi sunteți dragi și unul, și altul; să bem, dar, cu toții pentru dragoste și bună înțelegere!

— Să bem și să ne înecăm gândurile negre în vin! spuse bătrânul cu vocea schimbată. Toarnă, Katerina!

— Și tu ce zici, să torn? întrebă Katerina, uitându-se la Ordînov.

Ordînov îi împinse paharul fără să spună o vorbă.

— Așteaptă! Cine are vreun gând ascuns, să i se împlinească! spuse bătrânul, ridicând paharul.

Ciocniră tustrei și băură.

— Și acuma, hai să bem noi doi, bătrâne! spuse Katerina, adresându-se stăpânului casei. Să bem, dacă inima ta bate pentru mine! Să bem pentru fericirea pe care am trăit-o, să facem plecăciune anilor trăiți, să ne închinăm din inimă și cu dragoste fericirii! Cere-mi să torn, dacă inima ta arde pentru mine!

— Vinul tău e tare, porumbițo, dar văd că tu abia îți înmoi buzele în el! zise bătrânul râzând și întinzându-i iar paharul.

— Sorb și eu o înghițitură, dar tu să bei până la fund!... Așa e viața asta, bătrâne, împovărată de gânduri grele, și gândurile grele fac inima să tânjească! Gândurile de la

amărăciune vin și amărăciune aduc; când ești fericit, nu te bat niciun fel de gânduri! Bea, bătrâne! Înecă-ți gândurile!

— Multă amărăciune ai mai strâns, se vede, de ești atâta de pornită împotrivă-i! Vrei, de bună seamă, s-o dai gata dintr-o dată, porumbița mea albă. Beau cu tine, Katia! Ai și dumneata vreo amărăciune, boierule, dacă-mi îngădui să te întreb?

— Ce am, ce n-am, numai sufletul meu știe, spuse în șoaptă Ordînov, fără a-și lua ochii de la Katerina.

— Ai auzit, moșule? Nici eu nu m-am cunoscut pe mine însămi multă vreme, nu-mi aduceam aminte de nimic, dar când a venit vremea, m-am cunoscut pe de-a întregul și mi-am adus aminte de toate; am retrăit cu nesaț tot ce-a fost și-a trecut.

— Da, e vai și-amar când încerci să răzbești numai ce-a fost, spuse bătrânul gânditor. Ce-a trecut, e ca vinul băut! Ce preț are fericirea din trecut? Caftanul purtat îl arunci...

— Iei unul nou! zise Katerina, cu un râs nervos, în vreme ce pe genele-i sclipitoare atârnau două lacrimi ca două diamante. Ehei, viața n-o trăiești cu o clipă de fericire, și-apoi inima de fată bate vârtos, greu să te potrivești cu ea! Priceput-ai, moșule? Uite, mi-am înecat o lacrimă în paharul tău!

— Oare multă fericire ai dat ca să-ți cumperi amarul? întrebă Ordînov cu vocea tremurând de emoție.

— Dumneata, boierule, după cum se vede, ai multe de vânzare, de te bagi nepoftit! răspunse bătrânul, chicotind ușor și cu răutate, aruncându-i lui Ordînov o privire nerușinată.

— Cât am dat, am dat, răspunse și Katerina cu o voce parcă nemulțumită, jignită. Unuia i se pare mult, altuia puțin. Unul vrea să dea totul și să nu ia nimic, altul nu făgăduiește nimic, dar inima îl urmează ascultătoare! Tu nu mai necăji omul, adăugă ea, uitându-se cu tristețe la Ordînov, un om e cum trebuie, altul nu; parcă poți să știi

de ce și după cine tânjește sufletul? Umple-ți paharul, moșule! Bea pentru fericirea copilei tale, a iubitei, a roabei tale supuse și ascultătoare, așa cum a fost ea de la început de când te-a cunoscut. Ridică paharul!

— Fie! Umple-ți și tu paharul! zise bătrânul, luându-și-l pe-al său.

— Stai, bătrâne, nu bea încă! Lasă-mă mai întâi să spun o vorbă!...

Katerina se rezemă cu coatele de masă și se uită țintă în ochii bătrânului cu ochii ei aprinși de patimă, în care strălucea o hotărâre stranie. Toate mișcările ei erau însă neliniștite, gesturile repezite, neașteptate, agitate. Era parcă toată cuprinsă de vâlvătaie și înfățișarea asta părea bizară. Dar frumusețea ei părea că sporește o dată cu tulburarea, cu starea de însuflețire ce pusese stăpânire pe dânsa. Pe buze îi înflorise un zâmbet care scotea la iveală două șiraguri de dinți albi și frumoși ca mărgăritarele; răsuflarea ei zbuciumată îi înfiora cu un tremur ușor nările. Pieptul îi tresălta; cosița, răsucită de trei ori la ceafă, căzuse în ușoară neorânduială, pe urechea stângă și acoperea o parte din obrazul încins. La tâmple răzbeau broboane mici de sudoare.

— Ia ghicește-mi, bătrâne! Ghicește-mi, scumpule, ghicește-mi înainte să ți se tulbure mințile de băutură; uite palma mea cea albă! Știau ei oamenii de pe la noi ceva când ziceau că ești un vrăjitor! Vezi bine, ai învățat din cărți și cunoști tot felul de scrieri diavolești! Uită-te, moșule, și spune-mi ce soartă nefericită mă așteaptă; dar vezi, să nu mă minți! Ei, haide, spune-mi cum știi, dac-o să aibă parte de fericire copila ta, ori n-ai s-o ierți și ai să-i cobești la drum numai amar și jale? Spune-mi, o să-mi fie oare cald ungherul, m-oi statornici undeva, ori, ca pasărea călătoare, o să umblu stingheră printre oameni, căutându-mi adăpost? Spune-mi, cine mi-e dușman, cine îmi hărăzește dragoste și cine îmi poartă gând rău? Spune-mi, dacă inima mea tânără și fierbinte o să-și trăiască pustie

viața și-o să se chircească înainte de vreme, ori o să-și afle și ea una pe seama ei și s-o porni să bată a bucurie laolaltă cu ea... până-n clipa unui nou nenoroc? Ghicește-mi apoi, bătrâne, pe ce tărâm peste mări și țări, sub care cer albastru trăiește șoimul meu cel frumos, pe unde-și caută perechea, și dacă o caută cu ochiul ager, dacă o așteaptă cu drag și o s-o-ndrăgească tare, dacă dragostea lui s-o mistui curând, spune-mi dacă o să mă amăgească ori ba? Așijderea, dacă tot ghicești, spune-mi, moșule, pentru cea din urmă oară, dacă noi doi o s-o mai lungim așa multă vreme, tot stând în ungherul ăsta amărât și tot citind cărțile astea diavolești; spune-mi, când să-mi iau rămas bun de la tine, bătrâne, așa, omenește, să-ți mulțumesc pentru pâine și sare, pentru că mi-ai dat de băut și de mâncare, pentru că mi-ai depănat povești?... Bagă de seamă, să-mi spui tot adevărul, să nu mă minți; iată, a venit ceasul, ține-te tare!

Însuflețirea ei crescuse treptat până la ultimul cuvânt, când deodată glasul i se frânse de tulburare, ca și când un vârtej i-ar fi prins inima. Ochii îi scânteiară și buza de sus tremură ușor. Se auzea cum se încolăcește ca un șarpe și se ascunde în fiecare cuvânt al ei batjocura răutăcioasă, dar râsul ei avea parcă sunet de plâns. Se aplecase peste masă înspre bătrân și se uita țintă, cu atenție lacomă, în ochii lui tulburi. Ordînov auzi inima ei bătând deodată cu putere atunci când sfârși de vorbit; uitându-se la ea, scoase un țipăt de admirație și dădu să se ridice de pe bancă. Dar privirea neliniștită a bătrânului, oprindu-se o clipă asupră-i, îl țintui iarăși locului. În privirea aceasta neliniștită, fulgerătoare, care îl făcea de fiecare dată pe Ordînov să se cutremure, umplându-i inima de venin, de ciudă și de furie neputincioasă, stăruia un amestec ciudat de dispreț, ironie și adâncă iritare, la care se adăuga o curiozitate răutăcioasă și vicleană.

Bătrânul se uita la Katerina lui gânditor și cu un fel de tristă curiozitate. Inima îi fusese rănită, cuvintele fuseseră

rostite. Dar bătrânul nici măcar nu mișcă din sprâncene! Se mulțumi să zâmbească atunci când femeia sfârși de vorbit.

— Prea multe vrei să afli dintr-o dată, puicuța mea care-ai prins pene, păsăruica mea care ai început să bați din aripi! Umple-mi mai repede paharul adânc; să bem mai întâi pentru despărțirea cea de bunăvoie, ca nu cumva să stric urarea cu vreun gând negru, necurat. Diavolul e tare și lesne te împinge la păcat!

Bătrânul ridică paharul și bău. Cu cât bea mai mult, cu atât se făcea mai palid. Ochii i se înroșiseră ca doi tăciuni aprinși. Era vădit că sclipirea lor înfrigurată și vinețeala mortală care-i schimbă dintr-o dată chipul prevesteau un nou acces. Vinul era tare, așa că și lui Ordînov i se tulburau ochii tot mai mult, cu fiecare pahar. Sângele îi dogorea în vine, nu mai putea fi ținut în frâu: îi potopea inima și-i tulbura mintea. Neliniștea ce-l cuprinsese sporea necontenit. Își turnă și bău iar, fără să știe el însuși ce face și cum să-și domolească tulburarea tot mai puternică; sângele porni și mai iute prin vinele lui. Ca în delir, abia mai putea urmări, încordându-și toată atenția, ceea ce se petrecea între straniile lui gazde.

Bătrânul izbi cu paharul de argint în masă.

— Toarnă, Katerina! strigă el. Mai toarnă-mi, fiică rea ce ești, toarnă până m-oi face praf! Doboară pe moșneag, să se isprăvească cu el! Uite-așa, mai toarnă-mi, mai toarnă-mi, frumoaso! Să bem! De ce ai băut așa de puțin? Ori n-am văzut eu...

Katerina îi răspunse ceva, dar Ordînov nu auzi ce anume. Bătrânul n-o lăsă să-și sfârșească vorba; o apucă de mână, ca și cum n-ar mai fi fost în putere să-și stăvilească clocotul din piept. Avea fața palidă; ochii i se întunecau, apoi se aprindeau iar cu putere; buzele livide îi tremurau; i se adresă cu un glas șovăielnic, tulbure, din care răzbea în răstimpuri un straniu extaz:

— Dă-mi mânuța, frumoaso! Dă-mi-o să-ți ghicesc și să-ți spun adevărul curat! Să știi că nu te-ai înșelat, Katerina; da, sunt vrăjitor! Drept a grăit inimioara ta de aur, când a spus că numai eu am vrăjit-o, și inimii acesteia nevinovate n-am să-i ascund adevărul! Un singur lucru n-ai priceput tu: că nu eu, vrăjitorul, trebuie să-ți luminez mintea! Judecata unei fete nu-i totuna cu voia ei, judecata prinde tot adevărul; dar tu parcă n-ai fi știut și n-ai fi aflat nimic! Are și ea cap pe umeri, șarpe viclean, măcar că inima i se scaldă în lacrimi! Să găsească ea singură drumul, strecurându-se printre stâncile vieții și păzindu-și voia cea vicleană! Unde poate, răzbește cu mintea, iar unde nu poate răzbi cu mintea, știe să tulbure cu frumusețea ei, să îmbete cu ochiul ei cel negru, căci frumusețea e în stare să frângă puterea și despică în două chiar și o inimă de fier! Ai să cunoști tu oare jalea și mâhnirea? Grea e jalea omului! Dar o inimă slabă nu știe ce-i durerea! Durerea trage la inima cea tare, o face să verse în tăcere lacrimi de sânge și nu vrea să fie alinată de oameni cumsecade; durerea ta, fată, e ca urma în nisip, pe care o spală ploaia, o usucă soarele și o spulberă vântul! Hai să-ți mai spun, să-ți mai vrăjesc: cine-o să te îndrăgească pe tine, o să te aibă roabă; singură ai să-ți încătușezi libertatea, ai s-o zălogești și n-ai s-o mai iei înapoi; n-ai să faci să tacă iubirea la vremea cuvenită; tu ai să dai un bob, și cel ce te va duce la pierzanie o să ia un spic întreg! Copilul meu gingaș, căpșor de aur, tu ți-ai înecat în paharul meu o lacrimă ca un bob de mărgăritar, dar nu te-a răbdat inima după ea și ai mai vărsa încă o sută de lacrimi, ți-ai prăpădit vorba cea frumoasă și mi te-ai lăudat cu pacostea asta de căpșor. N-ai de ce să tânjești după lăcrimioara asta ca un bob de rouă, căci ai să simți cu prisosință bobul de mărgăritar în noaptea lungă și amară când o să te roadă jalea și gândurile negre; atunci, pentru bobul acela are să-ți picure în inima fierbinte și o altă lacrimă, a altcuiva - o lacrimă însângerată, și nu caldă, ci ca plumbul topit; o să-ți ardă

până la sânge pieptul alb și până dimineața, o dimineață posomorâtă și apăsătoare care anunță o zi mohorâtă, ai să te zbuciumi în așternutul tău, secătuindu-ți sângele roșu ca focul, și n-ai să-ți tămăduiești rana vie nici până în dimineața cealaltă! Mai toarnă-mi, Katerina, toarnă-mi, porumbița mea, toarnă-mi pentru sfatul înțelept pe care ți-l dau; mai mult nu face să-mi ostenesc gura...

Glasul îi slăbise și începuse să tremure; pieptul i se zbuciumă, gata-gata să izbucnească în hohote de plâns... Își turnă vin și bău cu sete încă un pahar; pe urmă izbi din nou cu paharul în masă. Privirea tulbure i se mai învăpăie o dată.

— Trăiește și tu cum te taie capul! strigă el. Ce-a fost, s-a dus! Toarnă-mi, mai toarnă-mi, dă-mi paharul cel greu, ca să-mi ia mințile și să-mi amorțească sufletul! Afundă-mă în noaptea nesfârșită, în care nu mai aștepți dimineața; vreau să alung aducerile-aminte. Ce-a fost, s-a dus! Vezi bine, s-a învechit marfa negustorului și o dă acum de pomană! Și n-ar fi vândut-o de bunăvoie negustorul acela sub preț, chiar de-ar fi fost să se verse sânge dușman și sânge nevinovat, chiar de și-ar fi dat cumpărătorul pe deasupra și bietul lui suflet rătăcit! Toarnă, mai toarnă-mi, Katerina!...

Dar mâna lui care ținea paharul rămase nemișcată, încremenită parcă; răsufla greu, anevoie, capul îi căzuse în neștire pe piept. Își mai aținti o dată privirea încețoșată asupra lui Ordînov, însă în cele din urmă se stinse și privirea aceasta, pleoapele căzură grele ca plumbul peste ochi. O paloare mortală îi învălui fața... Buzele mai tremurară o vreme, străduindu-se parcă să mai spună ceva, și deodată o lacrimă mare și fierbinte i se anină între gene, apoi se desprinse și lunecă încet pe obrazul cadaveric... Ordînov nu mai putu îndura. Se ridică, făcu un pas înainte, clătinându-se, se apropie de Katerina și o apucă de mână; dar ea nici măcar nu se uită la dânsul, ca

și când nu l-ar fi băgat în scamă, ca și când nu l-ar mai fi recunoscut...

Părea că își pierde și ea cunoștința, ca și când un singur gând, o singură idee nestrămutată ar fi pus stăpânire în întregime pe ea. Se lipi cu pieptul de bătrânul adormit, îi încolăci gâtul cu brațul ei alb și își pironi ochii asupră-i într-o privire încinsă, de jăratic. Părea să nu-l fi simțit pe Ordînov când acesta o apucase de mână. În cele din urmă, își întoarse capul spre el și-l învălui cu o privire lungă și cercetătoare. Părea că înțelege, în sfârșit; pe buzele ei apăru anevoie, parcă, un zâmbet îndurerat, greu, plin de mirare...

— Pleacă, pleacă de-aici, spuse ea în șoaptă. Ești beat și ești rău! Tu nu-mi ești oaspete!...

Și se întoarse iar spre bătrân, pironindu-și ochii asupră-i.

Părea că-i străjuiește fiecare răsuflare și că-i dezmiardă cu privirea ei somnul. Părea că se teme să răsufle ea însăși, stăpânindu-și clocotul inimii. Iar inima ei vădea atâta dăruire, încât Ordînov se simți cuprins de deznădejde, de ură și de o mânie cumplită...

— Katerina! Katerina! spuse el strângându-i mâna cu putere.

Fața ei exprima durere. Își ridică iarăși capul și îl privi cu atâta ironie, cu atâta dispreț nerușinat, încât Ordînov fu cât pe ce să se prăbușească. Apoi arătă spre bătrânul adormit și-l învălui iarăși pe Ordînov cu o privire groaznică, de gheață, ca și când toată batjocura dușmanului lui ar fi trecut în ochii ei.

— Ce, are să-ți facă seama? spuse Ordînov ieșindu-și din fire.

Parcă demonul lui i-ar fi șoptit la ureche că a înțeles-o... Inima toată i se umplu de bucurie la gândul care o stăpânea pe Katerina...

— Am să te cumpăr, frumoasa mea, de la negustorul tău, dacă îți trebuie sufletul meu! Las' că nu-ți face el seama!...

Pe fața Katerinei stăruia același surâs țeapăn care înfiora toată ființa lui Ordînov. Zâmbetul ei batjocoritor îi sfâșie inima. Ca și cum și-ar fi pierdut mințile, aproape fără a-și mai da seama ce-i cu el, se rezemă cu cotul de perete și scoase din cui cuțitul bătrânului, un cuțit vechi și scump. Pe fața Katerinei apăru o expresie de uimire; dar în aceeași vreme în ochii ei se oglindiră parcă, întâia oară, cu toată puterea, mânia și disprețul. Uitându-se la dânsa, Ordînov simțea că-l cuprinde amețeala... Simțea că cineva îi smulge mâna scăpată de sub controlul lui și o îndeamnă să săvârșească o nebunie. Luă cuțitul... Katerina îl urmărea nemișcată, ca și când ar fi încetat să mai răsufle...

Ordînov aruncă o privire bătrânului.

În clipa aceea i se păru că un ochi al lui Murin se deschide ușor și se uită la el râzând. Privirile lor se întâlniră. Câteva clipe Ordînov se uită țintă la el... Deodată i se păru că toată fața bătrânului rânjește și că un hohot diabolic, groaznic și ucigător, răsună în odaie. Un gând teribil, monstruos, îi tulbură mintea cu zvârcoliri de șarpe. Începu să tremure; cuțitul îi căzu din mână, izbindu-se cu zgomot de podea. Katerina scoase un țipăt, ca și cum s-ar fi dezmeticit, ca și cum ar fi scăpat de un coșmar, de o vedenie grea, apăsătoare... Palid la față, Murin se ridică încet din pat și aruncă furios cu piciorul cuțitul cât colo. Katerina stătea lividă, încremenită, cu ochii închiși; pe figura ei în spasme se citea o durere surdă, înfiorătoare; își acoperi fața cu palmele și, scoțând un țipăt sfâșietor, pierzându-și aproape cu desăvârșire simțirea, se prăbuși la picioarele bătrânului...

— Alioșa! Alioșa! izbucni un strigăt din pieptul ei prins în strânsoare...

Murin întinse brațele lui vânjoase și o cuprinse cu putere la pieptul său. Dar în clipa când ea își lipi capul de inima lui, trăsăturile bătrânului căpătară o expresie atât de batjocoritoare, încât Ordînov se îngrozi. Înșelăciune și perfidie, gelozie tiranică, o adevărată teroare exercitată

asupra unei biete inimi zdrobite - iată ce se deslușea în expresia aceasta, batjocură dezvăluită acum fără rușine...

III

Când, palid și tulburat, fără a-și fi revenit încă de-a binelea după zbuciumul din ajun, Ordînov deschise a doua zi, pe la ceasurile opt dimineața, ușa lui Iaroslav Ilici, la care, de altminteri, se dusese fără să știe nici el de ce, făcu uluit un pas înapoi și rămase încremenit în prag, zărindu-l în cameră pe Murin. Bătrânul era și mai palid decât Ordînov, și părea atât de bolnav, încât abia se mai ținea pe picioare; nu voia cu nici un chip să stea jos, în ciuda invitațiilor stăruitoare ale lui Iaroslav Ilici, cât se poate de fericit de această vizită. La vederea lui Ordînov, Iaroslav Ilici lăsă și el să-i scape o exclamație, dar aproape în aceeași clipă bucuria i se spulberă și, la jumătatea drumului dintre masă și scaunul cel mai apropiat, se pierdu deodată cu firea. Se vedea bine că nu știe ce să spună și ce să facă, și își dădea pe deplin seama că nu se cuvenea să tragă din ciubuc într-un astfel de moment complicat, lăsându-și oaspetele singur; și totuși (era atâta de fâstâcit) trăgea din ciubuc chiar cu oarecare râvnă. Ordînov pătrunse, în sfârșit, în cameră. Aruncă o privire fugară lui Murin. Pe fața bătrânului flutură parcă zâmbetul acela răutăcios din ajun, care îi dădu și acum lui Ordînov un tremur de indignare. De altminteri, dușmănia de pe fața bătrânului dispăru numaidecât, luându-i locul o expresie de nepătruns. Se înclină adânc dinaintea chiriașului său... Toată această scenă îl readuse, în sfârșit, la realitate pe Ordînov. Se uită țintă la Iaroslav Ilici, vrând să-și dea seama cum stau lucrurile. Iaroslav Ilici, emoționat, se fâstâci de-a binelea.

— Poftim, poftim, rosti el în cele din urmă. Poftim înăuntru, scumpe Vasili Mihailovici. Luminează-ne cu vizita dumitale și dă un înțeles... lucrurilor ăstora obișnuite... spuse Iaroslav Ilici, arătând cu brațul un ungher al camerei; era roșu la față ca un trandafir învolt, încurcându-se de ciudă că o frază din cele mai nobile se împotmolise fără să-și fi putut face efectul. Împinse cu zgomot un scaun până în mijlocul camerei.

— Nu vă deranjez, Iaroslav Ilici? Voiam... două minute...

— Vai, dar dumneata nu mă poți deranja niciodată... Vasili Mihailovici! Bei un ceai? Hei, femeie!... Sunt încredințat că n-ai să refuzi nici dumneata încă o cești!

Murin dădu din cap, arătând în felul acesta că nu refuză.

Iaroslav Ilici se răsti la femeia care intrase la porunca lui și-i ceru pe un ton foarte aspru să aducă încă trei pahare, apoi se așeză lângă Ordînov. O vreme își tot suci capul, ca o jucărie din ghips, când în dreapta, când în stânga, de la Murin la Ordînov și de la Ordînov la Murin. Era pus într-o situație cât se poate de neplăcută. Voia, pare-se, să spună ceva, după părerea lui, foarte delicat, cel puțin pentru una din părți. Dar cu toate eforturile pe care le făcea, nu era în stare să rostească o vorbă... Ordînov părea și el nedumerit. La un moment dat, porniră să vorbească amândoi deodată... Tăcutul Murin, care îi urmărea curios, deschise gura, arătându-și toți dinții...

— Am venit să-ți aduc la cunoștință, începu Ordînov, că în urma unei întâmplări cât se poate de neplăcute, mă văd nevoit să-mi părăsesc locuința și...

— Închipuie-ți ce lucru curios! îl întrerupse Iaroslav Ilici. Mărturisesc că am rămas foarte surprins când acest venerabil bătrân mi-a adus azi-dimineață la cunoștință hotărârea dumitale. Dar...

— *Dânsul* te-a înștiințat? întrebă uluit Ordînov, aruncând o privire lui Murin.

Bătrânul își netezi barba și râse, ducându-și mâneca la gură.

— Da, întări Iaroslav Ilici. De altfel, s-ar putea să mă înșel. Mărturisesc însă cu mâna pe inimă că n-am găsit nimic jignitor în cele spuse despre dumneata de acest venerabil bătrân!...

Și Iaroslav Ilici roși iar, stăpânindu-și anevoie tulburarea care-l cuprinsese. Parcă pe deplin satisfăcut, în sfârșit, de confuzia gazdei și a oaspetelui, Murin făcu un pas înainte.

— Eu, înălțimea-voastră, începu el, înclinându-se politicos în fața lui Ordînov, am îndrăznit să supăr un pic pe înălțimea-sa... Adicătelea, domnule, după cum știi și dumneata, eu și cu femeia mea am fi bucuroși și n-am îndrăzni să rostim un cuvânt... dar viața mea, știi și dumneata, domnule, vezi prea bine!... Atâta cât ne mai ține Domnul în viață, pentru care lucru ne și rugăm voii lui celei sfinte; altfel, vezi și dumneata, domnule, că-mi vine să urlu, nu alta!

Zicând acestea, Murin își șterse iar barba cu mâneca hainei.

Ordînov simțea că-i vine rău.

— Da, da, ți-am spus și eu că dânsul e bolnav, *malheur*... voisem să mă exprim în franțuzește, dar, te rog să mă ierți, nu stăpânesc prea bine franceza, așa că...

— Mda...

— Mda, adică...

Ordînov și Iaroslav Ilici își făcură reciproc câte o plecăciune, ridicându-se fiecare pe jumătate și puțin într-o parte de pe scaunul său, și amândoi încercară să ascundă nedumerirea ivită, zâmbind în chip de scuză. Om practic, Iaroslav Ilici se corectă numaidecât.

— De altminteri, începu el, l-am luat la întrebări amănunțite pe acest om cinstit, care mi-a spus că boala femeii...

Delicat de felul său, voind pesemne să mascheze expresia discretă de nedumerire ce se ivise iarăși pe chipul lui, Iaroslav Ilici aruncă repede o privire întrebătoare lui Murin.

— Da, femeia mea... spuse acesta.

Delicatul Iaroslav Ilici nu mai stărui.

— Gazda, adică fosta dumitale gazdă... drept să-ți spun... hm! Trebuie să știi că e o femeie bolnavă. Dânsul susține că asta te stânjenește... îndeletnicirile dumitale... De altfel, și dânsul... mi-ai ascuns un amănunt important, Vasili Mihailovici!

— Care anume?

— Acela cu pușca, zise aproape în șoaptă, cât se poate de condescendent, Iaroslav Ilici, imprimând tonului amical al gingașei sale voci de tenor o fărâmă de reproș. Dar, se grăbi el să adauge, știu tot, mi-a spus dânsul totul, și socot că ai procedat foarte nobil iertându-l pentru gestul involuntar față de dumneata. Pe cinstea mea, am văzut lacrimi în ochii săi!

Iaroslav Ilici roși din nou și ochii i se luminară. Se suci în scaun foarte mișcat.

— Eu, adicătelea noi, înălțimea-voastră, domnule, adicătelea eu, ca să zic așa, și cu femeia mea, ne rugăm mult lui Dumnezeu pentru dumneata, începu Murin, întorcându-se spre Ordînov și uitându-se țintă în ochii lui, în vreme ce Iaroslav Ilici se străduia să-și înăbușe emoția dintotdeauna. După cum știi și dumneata, domnule, e o muiere bolnavă și proastă; cât despre mine, abia mă mai țin pe picioare...

— Mă rog, eu sunt gata, spuse nerăbdător Ordînov; chiar acum!...

— Nu, adicătelea, domnule, noi suntem, vezi bine, mulțumiți de dumneata (aici Murin făcu o plecăciune). Altceva voiam să-ți spun, domnule; voiam să-ți spun, domnule, că mi-e neam, adică neam de departe, a șaptea spiță, cum se zice, dacă nu ți-i cu supărare de vorba noastră, că noi suntem oameni de jos! Așa se poartă ea de când era mică! Are mintea cam aprinsă; de, e de la țară, a crescut în pădure, printre edecari și lucrători de la cherhanea. Pe urmă le-a ars casa; măicuța *dânșii* s-a

prăpădit și ea în focul ăla; taică-su n-a mai răzbit, vezi că ea ar putea să-ți povestească cine știe ce... Eu, unul, nu mă bag, dar să știi că au văzut-o doftorii din Moscova... Ce mai, domnule, e beteagă rău, asta e! Numai pe mine mă mai are; stă cu mine. Trăim și noi, și ne rugăm lui Dumnezeu, și ne punem nădejdea în puterea cea de sus; eu, unul, nu mai ies din vorba ei...

Ordînov se schimbă la față. Iaroslav Ilici se uita când la unul, când la altul.

— Dar nu asta voiam să spun, domnule... nu! se corectă Murin, clătinând din cap cu un aer grav. Dânsa e, ca să zic așa, ca un vânt, ca un vifor, capul ei numai la dragoste se gândește, tot așteaptă un ibovnic, să-mi fie cu iertare; asta-i sminteala ei. O mai mângâi și eu cu poveștile. Că doar am văzut cu ochii mei, domnule - iartă-mi vorba asta proastă - urmă Murin, ștergându-și barba cu mâneca, am văzut, care va să zică, cum te-a cunoscut pe dumneata; și dumneata, înălțimea-voastră, ca să zic așa, ai binevoit s-o îndrăgești...

Iaroslav Ilici se făcu roșu ca focul și aruncă o privire de reproș lui Murin. Ordînov abia mai stătea pe scaun.

— Nu... adicătelea, domnule, nu asta voiam să zic... Eu, domnule, am vorbit așa, ca țăranul, că de, n-aș ieși din voia dumitale... Vezi bine, noi, domnule, suntem oameni de jos, slugile domniei-tale, rosti Murin, făcând o plecăciune adâncă. Ehei, ce-o să ne mai rugăm eu și cu nevastă-mea lui Dumnezeu pentru milostivirea domniei-tale!... Nouă ce ne trebuie? Să fim sătui și sănătoși, că de cârtit, nu *cârtim*. Și-apoi, ce să fac, domnule, să-mi pun ștreangul de gât? Vezi și dumneata, domnule, așa-i viața; ai milă de noi, că, vezi bine, domnule, atâta i-ar mai lipsi - un ibovnic!... Fie-mi iertat, domnule, e un cuvânt cam din topor... sunt țăran, domnule, dumneata ești boier... dumneata, domnule, înălțimea-voastră, ești un om tânăr, mândru, înfierbântat, pe câtă vreme dânsa, domnule, știi singur, e un copil fără minte; lesne ajungi la păcat cu ea! E o muiere pe cinste, rumână și frumoasă; iar eu, de, cu bătrânețile. Eu ce zic?

Vezi bine, domnia-ta, și-o fi vârât necuratul coada și în viața dumitale! O mângâi și eu cu povești, zău așa. Și ce-o să ne mai rugăm lui Dumnezeu, eu și cu nevastă-mea, pentru domnia-ta! Ce-o să ne mai rugăm! Ce-ți trebuie ea dumitale, înălțimea-voastră! O fi frumoasă, nu zic ba, da tot țărancă e; ia, o nespălată, o proastă, pereche potrivită doar pentru un țăran ca mine! Nu se cade, boierule, ca domnia-ta să te ții cu niște țărănci! Ehei, ce ne-om mai ruga lui Dumnezeu pentru domnia-ta, ce ne-om mai ruga!...

Zicând acestea, Murin făcu o plecăciune adâncă și rămase multă vreme așa încovoiat, ștergându-și necontenit barba cu mâneca hainei. Iaroslav Ilici nu-și mai găsea locul.

— Da, e un om tare cumsecade, observă el, fâstâcit de-a binelea. Mi-a vorbit despre niscaiva încurcături ce s-ar fi ivit între domniile-voastre, dar nu îndrăznesc să mă amestec, Vasili Mihailovici... Am auzit că tot mai ești bolnav, urmă el grăbit, cu ochii înlăcrimați de emoție, uitându-se năuc la Ordînov.

— Mda... Mă rog, cât îți datorez? îl întrebă repede Ordînov pe Murin.

— Vai de mine, boierule! Se poate? Doar nu suntem de-alde... Ne jignești, boierule, zău! Să-ți fie rușine, domnule; cu ce te-om fi supărat eu și cu nevastă-mea? Vai de mine!

— E totuși o împrejurare ciudată, prietene; dumnealui ți-a fost chiriaș; nu-ți dai seama că, refuzându-l, îl jignești? găsi Iaroslav Ilici de cuviință să-i arate lui Murin cât de bizară și nepotrivită era atitudinea lui.

— Păi cum așa, nenișorule! Zău, boierule! Cu ce te-om fi supărat oare? Că ne-am dat și noi toată silința, zău așa! Hai, boierule, pentru numele lui Dumnezeu! Ce, suntem păgâni? Să fi trăit la noi și să fi mâncat sănătos din bucatele noastre țărănești, să fi stat lungit în pat - o vorbă n-am fi zis; dar vezi că și-a vârât necuratul coada și eu îs om bolnav, femeia mea e beteagă și ea - ce să-i faci! N-ar avea cine să te slujească; altfel am fi fost tare bucuroși.

Hei, și ce-o să ne mai rugăm lui Dumnezeu, eu și cu nevastă-mea, pentru domnia-ta, ce-o să ne mai rugăm!

Murin făcu o plecăciune adâncă. Două lacrimi picurară din ochii extaziați ai lui Iaroslav Ilici, care se uită entuziasmat la Ordînov.

— O, câtă noblețe! Sfânta ospitalitate a poporului rus!

Ordînov îi aruncă o privire sălbatică, măsurându-l aproape îngrozit din cap până-n picioare.

— Chiar așa, domnia-ta, noi cinstim musafirii, chiar așa, și încă cum îi mai cinstim! interveni Murin, acoperindu-și barba cu mâneca. Mă bate un gând, zău: să mai zăbovești la noi, cucoane, urmă el, apropiindu-se de Ordînov. Zău, n-aș avea nimic împotrivă; pentru o zi-două, zău că n-aș zice nimic. Dar vezi, păcatele noastre; mi-e femeia beteagă! De n-ar fi dânsa... Dac-aș fi, ca să zic așa, singur, ehe! Cu toată cinstea, uite-așa te-aș ține. Păi cui altcuiva am putea noi să-i dăm cinstirea cuvenită? Te-aș face bine, zău că te-aș face bine, pentru că știu și leacul care-ți trebuie domniei-tale... Ce-ar fi, zău, să mai zăbovești, cucoane? Mai stai la noi, chiar așa!...

— Într-adevăr, există oare vreun remediu? interveni Iaroslav Ilici, dar nu-și sfârși vorba.

Ordînov exagerase cercetându-l adineauri din cap până-n picioare, uluit, pe Iaroslav Ilici. Acesta era, desigur, un om cât se poate de cinstit și de nobil, dar acum pricepuse totul și, ca să fim drepți, se afla într-o situație cât se poate de dificilă! Îi venea pur și simplu să crape de râs! Dacă ar fi fost singur cu Ordînov - doi prieteni ca ei! - de bună seamă că nu s-ar fi putut stăpâni și ar fi izbucnit în hohote. În orice caz, ar fi făcut asta într-un chip cât se poate de demn, iar după cascada de râs i-ar fi strâns cu căldură mâna lui Ordînov, asigurându-l sincer și pe bună dreptate că simte pentru el un respect îndoit și că în orice caz îl scuză... și că, în sfârșit, nici nu pune la socoteală împrejurarea tinereții. În cazul de față, însă, cu delicatețea

lui, se vedea într-o situație din cele mai dificile și aproape că-i venea să intre în pământ...

— Leacurile, adicătelea dresurile! interveni iarăși Murin, cu mușchii feței tresăltând în urma exclamației stânjenitoare a lui Iaroslav Ilici. Eu, coane, așa țăran prost cum mă vezi, uite ce-aș zice... urmă el, făcând încă un pas înainte. Prea multe cărți ai citit domnia-ta; prea ești deștept; cum zice o vorbă din popor, te-ai smintit de-atâta carte...

— Ajunge! îi curmă vorba Iaroslav Ilici cu asprime în glas.

— Am plecat, spuse Ordînov. Îți mulțumesc, Iaroslav Ilici. Am să trec pe la dumneata, am să trec neapărat, făgădui el, drept răspuns la manifestările de politețe ale lui Iaroslav Ilici, care nu mai era în stare să-l rețină. Rămâi cu bine...

— Multă sănătate, înălțimea-voastră, multă sănătate, și nu ne uitați pe noi, păcătoșii; mai poftim pe la noi! zise Murin petrecându-l.

Ordînov nu mai auzea nimic; ieși de acolo într-o stare de surescitare vecină cu nebunia.

Nu mai putea suporta; era frânt; abia mai lega două gânduri între ele. Simțea că-l sugrumă boala, iar în sufletul lui se cuibărise o disperare rece; simțea cum îl roade, cum îi mistuie inima o durere stăruitoare. În clipa aceea ar fi vrut să moară. Picioarele i se tăiară, încât fu nevoit să se așeze sub un gard, fără să mai ia în seamă nici trecătorii, nici mulțimea care începuse să se adune în preajma lui, nici întrebările curioșilor din jurul său. Deodată însă din mulțimea de glasuri desluși deasupră-i glasul lui Murin. Ordînov își ridică ochii la el. Într-adevăr, bătrânul stătea dinaintea lui cu fața palidă, gânditoare, gravă. Părea cu totul alt om decât acela care-și bătuse în chip atât de grosolan joc de el la Iaroslav Ilici. Ordînov se ridică, Murin îl luă de braț și-l scoase din mulțime...

— Trebuie să vii să-ți iei calabalâcul, spuse el, uitându-se pieziș la Ordînov. Nu fi necăjit, boierule! exclamă apoi. Ești tânăr, n-ai de ce să te amărăști!

Ordînov nu-i răspunse.

— Ești supărat, boierule? Ți-e tare ciudă, vezi bine... dar n-ai de ce; fiecare își păzește ce-i al lui!

— Nu știu cine ești, replică Ordînov, și nu vreau să-ți cunosc tainele. Dar ea! Ea!... și lacrimile îi șiroiră din belșug pe obraji, furate una după alta de vânt... Ordînov și le ștergea cu mâna.

Gestul lui, privirea, tremurul involuntar al buzelor învinețite - toate prevesteau nebunia.

— Ți-am mai spus, reluă Murin, încruntându-și sprâncenele, că nu-i în toate mințile! De ce și cum s-a smintit... n-ai nevoie să știi. Dar mie, unuia, mi-e dragă și așa! Mi-e mai dragă decât viața și n-am s-o dau nimănui. Pricepi acum?

Ochii lui Ordînov scăpărară.

— Dar de ce... de ce mă simt acum ca și când mi-aș fi pierdut viața? De ce mă doare inima? De ce-am cunoscut-o pe Katerina?

— De ce?

Murin surâse și, o clipă, rămase pe gânduri.

— Nu știu nici eu de ce, rosti în cele din urmă. Firea femeii nu-i ca adâncul mărilor; de cunoscut, ajungi s-o cunoști, dar e vicleană și se ține tare! Ca și cum ar vrea să spună: uită-te la mine, așa sunt eu! Să știi c-a vrut într-adevăr să mă lase și să fugă cu dumneata, boierule, urmă Murin, gânditor. I s-a făcut, vezi dumneata, lehamite de moșneag, după ce a luat de la dânsul tot ce a putut să ia! La început, vezi bine, i-ai plăcut grozav! Adicătelea ori că erai dumneata, ori că era altul... Eu, unul, nu mă pun niciodată împotrivă-i; luna din cer de-ar vrea, luna din cer i-o aduc, orice s-ar întâmpla! E tare trufașă! Vrea să fie slobodă și nici ea nu știe ce-i dorește inima. Doar un lucru s-a văzut: că tot e mai bine cum a fost înainte! Ehei,

boierule, ești tare tânăr! Ți-e inima încă fierbinte, ca de fată mare părăsită, care-și șterge lacrimile cu mâneca! Ascultă-mă pe mine, boierule, omul cel slab nu poate să se țină singur! Dă-i tot, că vine singur și-ți dă totul înapoi; încearcă de-i dă o jumătate din împărăția pământului, și ce crezi? Numaidecât se face mititel și ți se bagă sub papuc. Dă-i libertate omului slab, că o leagă singur fedeleș și ți-o aduce plocon. O inimă proastă n-are ce face cu libertatea! Cu o astfel de fire nu-i chip de trăit! De ce-ți spun toate astea? Pentru că ești tare tinerel! Ce-mi ești dumneata mie? Ai venit și-ai plecat; ori că ai fost dumneata, ori că a fost altul, tot aia e. Știam de la început că o să fie așa. Dar nu-i chip să te pui împotrivă! O vorbă împotrivă nu-i chip să rostești, dacă vrei să-ți păstrezi fericirea. Știi și dumneata, boierule, urmă să filozofeze Murin, că ăsta-i adevărul; dar câte nu se întâmplă pe lume! O fire ca asta, la mânie, pune mâna pe cuțit, și dacă nu-l are, se repede cu mâinile goale, ca berbecul, și rupe dușmanului beregata cu dinții. Dar dacă ți se dă cuțitul în mână și dușmanul îți pune singur dinainte pieptul lui larg, vezi că s-ar putea să dai îndărăt!

Intrară în curte. Tătarul îl văzu încă de departe pe Murin și își scoase căciula dinaintea lui, uitându-se țintă, cu o privire vicleană, la Ordînov.

— E-acasă maică-ta? strigă Murin la el.

— Acasă.

— Spune-i să-l ajute pe dumnealui să-și care calabalâcul! Du-te și tu; hai, mișcă!

Urcară scara. Bătrâna care slujea la Murin și care era într-adevăr mama tătarului se căznea cu calabalâcul fostului chiriaș, strângându-l într-o coșcogea boccea și bombănind într-una.

— Așteaptă un pic; am să-ți mai aduc ceva ce-a rămas dincolo...

Murin intră înăuntru. După un minut se întoarse și îi întinse lui Ordînov o pernă frumoasă, brodată toată cu

mătase și lână; era perna pe care i-o pusese sub cap Katerina atunci când căzuse bolnav.

— E de la dânsa, spuse Murin. Și acum, mergi sănătos și ferește-te să dai târcoale pe-aici, adăugă el cu glasul coborât, pe un ton părintesc, că altfel e de rău.

Se vedea că nu voia să-și jignească chiriașul. Dar când se uită la acesta pentru ultima oară, văzu pe fața lui clocotind o furie cumplită. Închise ușa în urma lui Ordînov aproape cu scârbă.

Două ore mai târziu Ordînov se mută la neamțul Spiess. La vederea lui, Tinchen lăsă să-i scape un strigăt de mirare. Îl întrebă numaidecât de sănătate și aflând cum stau lucrurile, se oferi să-l tămăduiască. Bătrânul neamț îi arătă satisfăcut chiriașului său biletul pe care voia să-l pună din nou la poartă, dat fiind că tocmai astăzi se împlinea termenul până la care era valabilă arvuna. Cu acest prilej bătrânul nu uită să ridice în slăvi punctualitatea și cinstea nemților. În aceeași zi, Ordînov căzu bolnav și nu se mai dădu jos din pat decât după trei luni.

Încetul cu încetul, se făcu bine și începu să iasă. Viața pe care o ducea în casa lui Spiess era monotonă și tihnită. Neamțul era un om potolit, iar drăguța de Tinchen făcea de toate, fără a friza moralitatea. Pentru Ordînov, însă, viața parcă se ofilise! Cădea mereu pe gânduri, era nervos: sensibilitatea lui luă proporții de-a dreptul bolnăvicioase, făcându-l să cadă pe neobservate într-o ipohondrie cumplită. Treceau săptămâni întregi fără să deschidă o carte. Viitorul i se părea fără zare, banii erau pe sfârșite; se dădea dinainte bătut și nici nu se mai gândea la ziua de mâine. Uneori, patima lui de altădată pentru știință, sârguința de odinioară, idealurile trecutului, plăsmuite de el însuși, i se înfățișau limpede înainte, dar toate acestea nu făceau decât să-l apese, să-i sugrume energia. Gândul nu se întrupa în faptă. Creația se sleise. Părea că toate aceste plăsmuiri i se înfățișau înadins uriașe, ca să-și bată

joc de neputința lui, neputința creatorului înfrânt. În clipele de deznădejde se asemuia, fără să vrea, cu lăudărosul ucenic de vrăjitor[54], care, furând formula dascălului său, poruncise măturii să care apă și se înecase apoi în ea, pentru că uitase cum să spună „oprește-te”. Poate ar fi fost în stare și el, Ordînov, să ducă la desăvârșire o idee mare și originală. Poate că soarta îi hărăzise să fie un maestru al științei. În orice caz, mai demult crezuse el însuși acest lucru; iar credința sinceră este o chezășie a viitorului. Acum, însă, râdea singur câteodată de convingerea lui oarbă de odinioară, căci nu mai era în stare să înfăptuiască nimic.

Cu o jumătate de an mai înainte, când se trezise din nou la viață, plăsmuise și așternuse pe hârtie schița armonioasă a edificiului, în care (de vină fiind tinerețea) își punea în clipele de stagnare nădejdile cele mai reale. Lucrarea ținea de domeniul istoriei bisericii. Autorul dăduse cuvânt celor mai aprinse și mai fierbinți convingeri ale sale. Acum recitise acest plan, îl refăcuse, meditase îndelung asupra lui, citise și scotocise prin cărți și, în cele din urmă, înlătură ideea fără a fi construit nimic pe ruinele ei. În sufletul lui, însă, începuse să se strecoare ceva ce aducea a misticism, a predestinație și mister. Nefericitul își trăia adânc suferințele și se ruga lui Dumnezeu să-l tămăduiască. Slujnica neamțului, o bătrână evlavioasă, rusoaică, povestea cu desfătare cum se roagă chiriașul cel cuminte, și cum stă prosternat ceasuri în șir, parcă dus de pe lume, în fața altarului...

Ordînov nu suflă nimănui o vorbă despre ceea ce i se întâmplase. Câteodată, însă, mai cu seamă pe înserat, la ceasul când dangătul clopotelor îi amintea de clipa în care tot pieptul începuse să-i tremure și să-l doară întâia oară, frământat de un simțământ necunoscut până atunci, clipa în care căzuse în genunchi lângă dânsa în lăcașul Domnului, uitând de toate și auzind numai bătaia inimii ei sfioase, clipa în care își scăldase în lacrimi de bucurie și

extaz nădejdea luminoasă ce-i străfulgerase viața singuratică; atunci în sufletul lui rănit pe vecie se isca furtuna. Atunci i se cutremura toată ființa și chinul dragostei îl mistuia ca un foc lăuntric. Atunci inima îi zvâcnea dureros, cuprinsă de patimă și de dor și se părea că dragostea lui sporește o dată cu tristețea. Adesea, uitând de el și de viața lui cea de toate zilele, uitând de toate câte sunt pe lume, ședea ceasuri întregi într-un loc, singur, mâhnit, și, clătinând trist din cap, șoptea printre lacrimi: „Katerina, porumbița mea cea mult iubită! Surioara mea singuratică!...”

Începu să-l chinuiască tot mai mult un gând monstruos. Gândul acesta îl urmărea din ce în ce mai stăruitor și zi de zi se întrupa dinainte-i, viu și real. I se părea - și până la urmă ajunse să creadă el însuși toate acestea - i se părea că mintea Katerinei era întreagă, dar că Murin avea în felul lui dreptate când vorbea de inima ei slabă. Ordînov avea impresia că pe Katerina o lega de bătrân o taină, dar că ea, fără să-și dea seama de nelegiuirea săvârșită, trecuse curată ca o porumbiță sub stăpânirea lui. Cine erau dânșii? Iată ce nu știa. Se gândea mereu însă la robia neagră, fără ieșire, în care căzuse o sărmană făptură lipsită de apărare; și inima i se zbuciuma în piept, pradă unei răzvrătiri neputincioase. I se părea că dinaintea ochilor înfricoșați ai sufletului ei, care-și recăpătase deodată vederea, cineva scotea cu perfidie la iveală propria ei prăbușire, chinuind cu aceeași perfidie biată ei inimă *slabă*, răstălmăcind în fel și chip adevărul, ca s-o țină în orbire; iar la nevoie, lingușea cu viclenie pornirile naive ale inimii ei avântate și neștiutoare, tăind puțin câte puțin aripile unui suflet slobod și care nu era în stare până la urmă nici să se răzvrătească, nici să-și ia singur zborul spre viața cea adevărată...

Puțin câte puțin, Ordînov se sălbătici și mai rău ca înainte, și, ca să fim drepți, nemții lui nu-l împiedicau de loc de la aceasta. Îi plăcea adesea să hoinărească pe străzi,

îndelung și fără țintă. Își alegea cu precădere ceasul amurgului, iar ca loc de plimbare ulicioare depărtate, rar frecventate de trecători.

Într-o seară urâtă și păcătoasă de primăvară, îl întâlni într-o astfel de hudiță pe Iaroslav Ilici.

Acesta slăbise mult, ochii atrăgători își pierduseră din strălucire, el însuși părea că decăzuse, dezamăgit. Alerga zorit cu o treabă care nu suferea amânare, ud leoarcă, plin de noroi, și pe nasul lui cât se poate de bine alcătuit, acum însă vânăt, atârna de când se lăsase seara, într-un chip aproape fantastic, o picătură de ploaie. Pe deasupra, își lăsase favoriți. Favoriții aceștia, cum și faptul că Iaroslav Ilici se uită la el ca și când ar fi vrut să evite o întâlnire cu vechea sa cunoștință, îl nedumeriră profund pe Ordînov… și - ciudat lucru! - rănind parcă și jignind o inimă care până atunci nu avusese nevoie de mila nimănui. Găsea mai plăcut, în sfârșit, pe omul de altădată, simplu, blajin, naiv și, în sfârșit, ca să fim sinceri, cam prostuț, dar fără pretenții de dezamăgiri și deșteptăciune. E dezagreabil, însă, foarte dezagreabil, când un om prost, la care mai înainte ai ținut poate tocmai pentru prostia lui, *devine deodată deștept*. De altminteri, aerul bănuitor cu care îl privi el pe Ordînov se risipi numaidecât. Deși trecuse prin atâtea, nu-și părăsise câtuși de puțin apucăturile de altădată, apucături cu care omul, după cum se știe, moare, și se vârî așa cum era, simțind o desfătare deosebită, în sufletul lui Ordînov, deschis pentru prietenie. Mai întâi de toate spuse că are multă treabă, apoi că nu s-au mai văzut de lungă vreme; deodată însă convorbirea luă iarăși o întorsătură bizară. Iaroslav Ilici aduse vorba despre firea mincinoasă a oamenilor în general, despre nestatornicia lucrurilor bune de pe lumea asta, despre deșertăciunea deșertăciunilor, ba chiar nu zăbovi să pomenească în treacăt, cu un aer de deplină indiferență, de Pușkin, să vorbească cu oarecare cinism despre câțiva cunoscuți și, în încheiere, făcu chiar o aluzie la falsitatea și perfidia

acelora care își zic pe lumea asta prieteni, atunci când, de fapt, prietenie adevărată nici n-a existat vreodată. Pe scurt, Iaroslav Ilici devenise mai deștept. Ordînov nu-l contrazise de fel, dar se simți copleșit de tristețe; era ca și când i-ar fi murit cel mai bun prieten!

— Ah, închipuie-ți, uitam să-ți spun o noutate! vorbi deodată Iaroslav Ilici, aducându-și parcă aminte de ceva foarte interesant. Am să-ți spun un secret. Mai ții minte casa unde ai stat?

Ordînov tresări și păli.

— Ei bine, închipuie-ți, de curând s-a descoperit în această casă o întreagă bandă de hoți, o speluncă, un cuib de contrabandiști, de pungași și de mai știu eu ce! Pe unii i-au prins, pe alții îi caută; s-au dat ordine severe. Închipuie-ți: îl mai ții minte pe proprietarul casei, omul acela evlavios, venerabil și nobil în aparență...

— Ce-i cu el?

— Să judeci, după asta, toată omenirea! Chiar el era șeful bandei, căpetenia lor! Ei bine, nu e stupid?

Iaroslav Ilici vorbea cu patimă și din pricina unui individ condamnase întreaga omenire, pentru că Iaroslav Ilici nici nu putea să facă altfel; asta era în firea lui.

— Și cei doi?... Murin? întrebă Ordînov în șoaptă.

— Ah, Murin, Murin! Nu, el e un bătrân venerabil și nobil. Dar, dă-mi voie, dumneata pui într-o lumină nouă...

— Cum, făcea și el parte din bandă?

Inima lui Ordînov era gata-gata să-i spargă pieptul de nerăbdare...

— A, cum ai putea să crezi?... adăugă Iaroslav Ilici, ațintindu-și ochii de plumb asupra lui Ordînov, semn că se gândea[55]. Murin n-avea cum să fie printre ei. Exact cu trei săptămâni înainte plecase cu nevastă-sa acasă, pe meleagurile natale... Mi-a spus rândașul... tătarul acela, dacă-ți mai aduci aminte de el.

NOTE și COMENTARII

POLZUNKOV[56]

Traducere de
ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ și IGOR BLOK[57]

M-am uitat cu băgare de seamă la omul acela. Până și înfățișarea lui exterioară avea ceva aparte, care te făcea, oricât de distrat ai fi fost, să-ți ațintești deodată privirea asupră-i și să izbucnești numaidecât într-un râs greu de reținut. Așa s-a întâmplat și cu mine. Trebuie să notez că domnul acesta mărunțel avea niște ochișori atât de vioi, sau că, în sfârșit, era el însuși, cu toată făptura lui, atât de receptiv la magnetismul oricărei priviri ațintite asupră-i, încât ghicea aproape instinctiv că e privit și se întorcea îndată spre observatorul său, cercetându-i neliniștit privirea. Se agita mereu și n-avea astâmpăr, ca o sfârlează. Ciudat lucru, părea să-l sperie ironia, deși s-ar putea spune că își câștigă pâinea tocmai făcând pe bufonul în fața tuturora și expunându-și docil scăfârlia tuturor bobârnacelor de ordin moral și chiar fizic, în funcție de societatea în care se afla. Bufonii voluntari nici măcar nu sunt vrednici de milă. Eu însă am remarcat numaidecât că făptura asta ciudată, că omulețul ăsta caraghios nu era de loc un bufon de profesie. Mai avea în el un pic de demnitate. Neliniștea pe care o vădea, veșnica teamă bolnăvicioasă pentru persoana sa constituiau în sine o mărturie în favoarea lui. Mi se părea că toată dorința lui de a face un serviciu pornea mai curând din inimă decât din considerentul unor avantaje materiale. Îngăduia cu plăcere altora să râdă în gura mare de dânsul și să-l ia peste picior fără nici o sfială, dar în același timp - sunt gata s-o jur - inima lui suferea și sângera la gândul că ascultătorii săi sunt atât de josnic de cruzi, încât pot să râdă nu de un fapt oarecare, ci de el anume, de toată făptura lui, de inima, de capul, de înfățișarea lui exterioară, de trupul și sufletul lui. Sunt încredințat că în astfel de clipe simțea întreaga stupiditate a situației sale; dar protestul i se mistuia de îndată în piept, deși de fiecare dată se isca din plin. Sunt încredințat că toate acestea purcedeau doar din inimă și nu din gândul la dezavantajul material pe care-l prezenta

perspectiva de a fi gonit în brânci și de a fi lipsit de posibilitatea de a împrumuta bani de la cineva: domnul acesta se împrumuta mereu, adică cerea de pomană sub forma asta, atunci când, după o serie de strâmbături și după ce-i făcea pe alții să se amuze pe seama lui, simțea că și-a câștigat într-un fel dreptul de a se împrumuta. Dar, Doamne, ce fel de împrumut era acesta! Și cu ce mină îl făcea! Nu mi-aș fi putut închipui că pe o suprafață atât de redusă ca figura zbârcită și colțuroasă a acestui omuleț să-și afle loc simultan atâtea grimase de tot felul, atâtea simțăminte ciudate și cu caracter atât de felurit, atâtea expresii dintre cele mai îngrozitoare. Câte nu descopereai aici! Și rușine, și falsă impertinență, și ciuda care făcea să i se îmbujoreze dintr-o dată obrajii, și mânie, și sfială de teama unui eșec, și rugămintea de a fi iertat că a îndrăznit să inoportuneze, și conștiința propriei sale demnități, ca și conștiința cea mai deplină a propriei sale nimicnicii - toate acestea se perindau ca fulgerele pe fața lui. Șase ani încheiați a dus-o așa pe lumea asta și nici până acum n-a izbutit să-și creeze o figură cu desăvârșire potrivită pentru momentele însemnate când cere bani împrumut! Se înțelege de la sine că până la urmă tot n-a putut să se învârtoșeze și să se ticăloșească de-a binelea. Avea o inimă mult prea vioaie și fierbinte! Mai mult, aș zice chiar că, după socotința mea, era unul din cei mai cinstiți și mai nobili oameni din lume, dar avea o mică slăbiciune: era gata să săvârșească o mârșăvie la prima poruncă, sincer și dezinteresat, numai pentru a face pe plac aproapelui său. Pe scurt, era, cum se zice, o cârpă, în înțelesul deplin al acestui cuvânt. Cel mai caraghios era faptul că se purta îmbrăcat aproape la fel ca toată lumea, nici mai rău, și nici mai bine, ba chiar cu oarecare distincție, năzuind la o prestanță și o demnitate proprie. Această potrivire exterioară și nepotrivirea lăuntrică, neliniștea pentru propria lui persoană și, în același timp, o pornire necontenită de a se umili, constituiau un contrast din cele

mai puternice și erau vrednice de râs și de milă. Dacă inima l-ar fi încredințat (ceea ce, în ciuda experienței, i se întâmpla mereu) că toți ascultătorii săi sunt oamenii cei mai cumsecade din lume, care râd numai de faptul hazliu și nu de persoana lui nenorocită, și-ar fi scos cu plăcere fracul, l-ar fi îmbrăcat pe dos și, înțolit așa, ar fi luat-o pe străzi întru veselia altora și desfătarea sa, numai ca să-și amuze protectorii și să le facă tuturor plăcere. Dar niciodată și în nici un fel n-a putut să ajungă asemenea celorlalți. Și încă o trăsătură: caraghiosul avea amor propriu și câteodată, când nu întrezărea nici o primejdie, era chiar mărinimos. Trebuia să vezi și să auzi cum știa el uneori, fără a se cruța pe sine și deci riscând aproape cu eroism, să tragă un perdaf câte unuia dintre *protectorii* săi care-l scosese din sărite. Dar asta se întâmplă rar... Într-un cuvânt, era un martir[58], dar un martir dintre cei mai inutili și, ca atare, dintre cei mai comici.

Oaspeții se angajaseră într-o dispută generală. Deodată îl văzui pe caraghiosul meu urcându-se pe un scaun și strigând în gura mare, dornic să i se dea cuvântul numai lui.

— Ascultă, îmi șopti amfitrionul. Povestește câteodată lucruri extrem de nostime... Te interesează cumva persoana lui?

Dădui din cap și mă strecurai în mulțime.

Într-adevăr, vederea unui domn bine îmbrăcat, care sărise pe scaun și striga în gura mare, atrase atenția tuturor. Mulți dintre cei care nu-l cunoșteau pe caraghios schimbau priviri nedumerite, în vreme ce alții râdeau cu hohote.

— Îl cunosc pe Fedosei Nikolaici![59] Am motive să-l cunosc mai bine decât toți pe Fedosei Nikolaici! țipa caraghiosul cocoțat pe postamentul său. Domnilor, dați-mi voie să vă povestesc... Am să vă spun lucruri interesante despre Fedosei Nikolaici! Cunosc o poveste pe cinste!

— Vorbește, Osip Mihailîci, vorbește!

— Hai, vorbește odată! Dă-i drumul!

— Ascultați, dar...

— Ascultați, ascultați!!

— Iacă încep. Da, domnilor, e o poveste cum n-ați mai auzit...

— Bine, bine!

— O poveste comică.

— Foarte bine, perfect, minunat! Treci la obiect!

— E un episod din viața preaplecatei slugi a domniilor-voastre...

— De ce te-ai mai ostenit atunci să spui că e o poveste comică?

— Și chiar nițeluș tragică!

— Așa???!

— Pe scurt, este povestea datorită căreia, domnilor, aveți cu toții fericirea de a mă asculta în clipa de față, este povestea datorită căreia am nimerit într-o societate atât de *interesantă* pentru mine.

— Lasă calamburile!

— E povestea care...

— Pe scurt, e o poveste - ia sfârșește-ți mai repede apologul - e o poveste care face câteva parale, interveni cu o voce răgușită un tânăr blond și mustăcios, vârându-și mâna în buzunarul surtucului și scoțând, ca din greșeală, în loc de batistă, portmoneul.

— E o poveste, scumpii mei domni, după care aș vrea să văd pe mulți dintre dumneavoastră în locul meu. Și, în sfârșit, e o poveste datorită căreia nu m-am însurat!

— Însurat!... Nevastă!... Polzunkov a vrut să se însoare!!

— Zău, ce n-aș da s-o văd acum pe *madame* Polzunkova!

— Spuneți-mi, vă rog, cum o chema pe fosta *madame* Polzunkova? țipă strident un tânăr, strecurându-se mai aproape de povestitor.

— Așadar, domnilor, capitolul întâi: Lucrurile s-au petrecut exact acum șase ani, în primăvară, la treizeci și unu martie; notați data, domnilor - în ajun de...

— Întâi aprilie! Strigă un tânăr cu zulufi.

— Ești foarte perspicace!

Era în amurg. Deasupra orașului X., capitală de județ, se lăsa întunericul, dădea să iasă luna... și așa mai departe. Ei bine, târziu, în amurg, m-am strecurat tiptil din mica mea locuință, după ce mi-am luat rămas bun de la răposata bunică-mea, o femeie care ducea o viață retrasă. Iertați-mă, domnilor, că folosesc o expresie atât de la modă, pe care am auzit-o ultima oară la Nikolai Nikolaici, dar bunică-mea era într-adevăr retrasă, căci era oarbă, mută, surdă și proastă - tot ce doriți!... Mărturisesc, tremura sufletul în mine, căci mă pregăteam să săvârșesc un lucru de seamă; inimioara mi se zbătea în piept ca la un motănel care simte că l-a înhățat de grumaz o labă osoasă.

— Dați-mi voie, *monsieur* Polzunkov!

— Doriți ceva?

— Vorbiți mai simplu; vă rog, lăsați zelul ăsta excesiv!

— Prea bine, rosti oarecum stânjenit Osip Mihailîci. Am intrat în căsuța lui Fedosei Nikolaici (ridicată din truda dumisale). Fedosei Nikolaici, după cum se știe, mi-e nu numai coleg de slujbă, dar și totodată șef. Am fost anunțat și apoi numaidecât introdus în cabinet. Văd ca acum: o încăpere cu totul, aproape cu totul cufundată în întuneric, unde nu s-au adus încă lumânări. Îl văd apoi intrând pe Fedosei Nikolaici. Rămânem amândoi așa, în întuneric...

— Și ce s-a întâmplat? întrebă un ofițer.

— Dumneata ce crezi? întrebă la rândul său Polzunkov, adresându-se îndată, cu fața crispată, tânărului cu zulufi.

Și apoi:

— Ei bine, domnilor, atunci s-a petrecut un lucru ciudat. De fapt, nu era nimic ciudat, ci, ca să zic așa, ceva cât se poate de obișnuit; eu am scos din buzunar un teanc de hârtii, iar el a scos din buzunarul său tot un teanc de hârtiuțe, numai că acestea erau...

— Bilete de bancă?

— Exact: bilete de bancă. Am făcut schimb.

— Pariez că mirosea a mită, spuse un tânăr domn bine îmbrăcat și tuns scurt.

— Mită! făcu Polzunkov. Eh!

Liberal să fiu numit,
Precum mulți am întâlnit!

Să văd eu, dacă, ivindu-ți-se prilejul să faci slujbă la gubernie, nu ți-ai frige și dumneata degetele... în vatra țării... De-aia a spus un literat:

Și fumul patriei ni-i dulce și plăcut...[60]

Patria, domnilor, ne e mumă; iar noi, puișorii ei, o sugem!...

Izbucniră cu toții în râs.

— Vă rog însă să mă credeți, domnilor, că eu n-am luat niciodată mită, declară Polzunkov, privind asistența cu îndoială.

Un râs homeric, nestăvilit, acoperi ultimele lui cuvinte.

— Zău, domnilor...

Se opri însă, continuând să-i cerceteze pe toți cu o expresie stranie pe față. Poate - cine știe? - poate în clipa aceea se gândea că el e un pic mai cinstit decât mulți din toată această onorabilă societate... Fapt e că expresia gravă de pe figura lui nu dispăru până nu se potoliră râsetele.

— Așadar, începu Polzunkov, după ce amuțiră cu toții, deși n-am luat niciodată mită, de data asta am păcătuit: am pus în buzunar mita luată de la... un șperțar... Vreau să zic că eram în posesia unor hârtiuțe pe care dacă aș fi vrut să le expediez cuiva, ar fi fost rău de Fedosei Nikolaici.

— Care va să zică le-a răscumpărat?

— Le-a răscumpărat.

— Ți-a dat mult?

— Mi-a dat atâta cât i-ar face în zilele noastre pe unii să-și vândă în întregime conștiința, cu toate ascunzișurile ei...

bineînțeles, dacă li s-ar oferi ceva. Numai că, vârând banii în buzunar, am simțit că mă trec toate năduşelile. Nu știu, zău, dar așa mi se întâmplă întotdeauna, domnilor: stăteam mai mult mort decât viu, îmi tremurau buzele și picioarele; mă simțeam vinovat, mă mustra grozav conștiința și eram gata să-i cer iertare lui Fedosei Nikolaici...

— Și te-a iertat?

— Păi nu i-am cerut... Zic așa, pentru că așa a fost atunci. Știți, am o inimă fierbinte. Îl văd că mi se uită drept în ochi:

„Nu te temi de Dumnezeu, Osip Mihailîci!” zice.

Ce să-i faci! Am dat și eu din mâini, așa, ca să fac un gest, și mi-am întors capul într-o parte. „Ce te îndeamnă să zici că nu mă tem de Dumnezeu, Fedosei Nikolaici?...” îl întreb. Ziceam așa, ca să spun și eu ceva, dar eram gata să intru în pământ.

„După ce că ești de atâta vreme prietenul familiei mele, aș putea zice că te socotim că pe un fiu, și... mai știi ce-ar fi putut să aducă cerul, Osip Mihailîci!... Și deodată, poftim, vrei să mă denunți, și acuma... Ce să mai crezi după toate astea despre oameni, Osip Mihailîci?”

S-a apucat să-mi facă morală, domnilor! „Spune-mi, zice, ce să mai crezi după toate astea despre oameni, Osip Mihailîci?” „Ce să mai crezi?” îmi zic. Mă râcâia în gât și-mi tremura glasul. Presimțindu-mi năravul ticălos, îmi luai pălăria...

„Încotro, Osip Mihailîci? Chiar în ajunul unei asemenea zile... Oare și-acuma îmi porți pică? Mă rog, cu ce ți-am greșit?...”

„Fedosei Nikolaici, zic; Fedosei Nikolaici!”

Ei bine, domnilor, mă fleșcăisem cu totul. Încotro s-o iau?! Pachetul de bani din buzunar parcă striga și el la mine: „Nerecunoscătorule, tâlharule, hoț ticălos ce ești!” Parcă ar fi cântărit cinci puduri, așa trăgea de mine... (Măcar să fi cântărit într-adevăr cinci puduri!...)

„Văd, zice Fedosei Nikolaici, văd că te căiești... Știi că mâine...”

„E Maria Egipteanca...”

„Ei hai, nu plânge, zice Fedosei Nikolaici, ajunge: ai păcătuit și te-ai căit! Să mergem! Poate c-am să izbutesc, zice, să te readuc pe calea cea dreaptă... Poate că modestul meu cămin (chiar așa s-a exprimat, tâlharul) o să-ți încălzească iarăși inima învâr... n-aș vrea să zic învârtoșată, ci rătăcită...”

M-a luat, domnilor, de braț și m-a dus la ai lui. Simțeam fiori reci în spate și tremuram tot, căci mă gândeam cu ce ochi am să mă înfățișez... Trebuie să știți, domnilor... cum să zic... era aici o chestiune delicată!

— N-o fi cumva vorba de doamna Polzunkova?

— Da, Maria Fedoseevna... Se vede treaba că nu i-a fost dat să fie „doamnă”, cum îi spuneți domniile-voastre, n-a avut parte de cinstea asta! Vedeți dumneavoastră, Fedosei Nikolaici avea dreptate, spunând că eram socotit ca un fel de fiu în casa lui. Chiar așa și era cu șase luni în urmă, pe când mai trăia încă un iuncher în retragere, pe nume Mihailo Maximîci Dvigailov. Dar, cu voia lui Dumnezeu, iuncherul cu pricina s-a săvârșit din viață fără a mai fi apucat să-și facă testamentul, așa că am rămas cu buzele umflate.

— Tii!!!

— Dar n-are importanță - ce să-i faci? Domnilor, iertați-mi gluma cam stupidă, m-a luat gura pe dinainte; mai stupid, însă, a fost faptul că m-am trezit, ca să zic așa, fără nici o perspectivă, pentru că iuncherul acela în retragere, măcar că mie nu mi se îngăduia să-i calc în casă (trăia pe picior mare, pentru că avea mâinile lungi!), mă socotea, și el, poate nu fără temei, ca pe un adevărat fiu[61].

— Aha!!

— Asta e! Ei bine, în casa lui Fedosei Nikolaici au cam început să-mi dea toți cu tifla. Eu vedeam totul și mă țineam tare, când, deodată, din nefericire (ori, poate, din

fericire!), a picat tam-nesam în târgușorul nostru un ofițer trimis să cumpere niște cai pentru regiment. E drept că treaba pe care o avea de făcut era o treabă care cerea să te învârtești, o treabă ușoară, o treabă de cavalerist, dar vezi că dumnealui mi s-a oploșit la Fedosei Nikolaici, de nu-l mai puteai clinti! L-am luat și eu pe bătrân pe ocolite, ticălosul de mine: „Uite-așa și pe dincolo, Fedosei Nikolaici, zic, de ce să fiu jignit? Sunt, pentru dumneata, aș putea zice, ca un fiu... Cât o să mai aștept binecuvântarea părintească?...” Și unde prinde să-mi răspundă, dom’le! Când se apuca să vorbească, țâșnea dintr-însul un poem întreg, în douăsprezece cânturi și în versuri, de te lingeai pe buze ascultându-l și dădeai din mâini a desfătare; dar vezi că toate astea fără nici un rost; adică nu era chip să pricep o iotă; nu pricepeam, și pace! Stăteam ca un prostănac și el mă ducea cu vorba, tot scăldând-o uite-așa. Talent, curat talent, un har - nu alta, de-ți vine s-o iei la sănătoasa! Eu, unul, mă chinuiam cumplit: veneam cu romanțe și cu zaharicale, storceam din mine numai vorbe de duh, gemeam și oftam, jeluindu-mă că mă doare inima din pricina amorului. Și dă-i cu lacrimi, și dă-i cu mărturisiri tainice! Omul e prost! Doar nu l-a întrebat el pe popa, ca să afle că am treizeci de ani! Umblam cu șiretlicuri, dar nu s-a prins! Mereu mă lua peste picior. Atunci m-a apucat ciuda, am șters-o și n-am mai pus piciorul în casa aceea. M-am frământat eu ce m-am frământat și, deodată, i-am trântit un denunț! Am săvârșit o ticăloșie, recunosc, îmi trădam un prieten, dar strânsesem atâta material, și încă ce material! Când am schimbat materialul ăsta laolaltă cu denunțul pe bani, mi-a adus o mie cinci sute de ruble în piese de argint!

— Ăsta da ciubuc!

— Da, domnul meu, a fost un ciubuc pe cinste; mi-a plătit-o scump, șperțarul! (Nu se poate spune că-i un păcat, zău că nu!) Și acum, să vă povestesc mai departe: M-a dus - fiți atenți, vă rog - la ceai, mai mult mort decât viu. Ai săi

m-au primit cu toții cam supărați, adică ce supărați? - Amărâți ca vai de lume... zdrobiți, zdrobiți cu desăvârșire, dar în același timp cu un aer impozant și ocrotitor pe față și cu privirile grave, mă rog, ceva părintesc, ceva ca de rubedenie... ceva cam așa: uite că s-a întors fiul rătăcitor! M-au poftit la ceai, dar eu parcă aveam în piept un samovar care clocotea, înfierbântându-mi tot corpul, în timp ce picioarele mi se făcuseră reci ca gheața; ce mai, m-am înfricoșat de-a binelea și m-am făcut mic de tot! Maria Fominișna, nevastă-sa, soție de consilier de birou (acum soție de consilier de colegiu), m-a luat *per tu* de la început: „Ce-ai slăbit așa, nenișorule?" zice. „Nu mă simt prea bine, Maria Fominișna..." răspund eu cu glas tremurat. Iar ea de colo, abia aștepta, vipera, să mi-o plaseze: „Pare-mi-se, Osip Mihailîci, scumpule, că te-au răzbit mustrările de conștiință! Față de ospitalitatea noastră, glasul sângelui s-a făcut auzit! Te-au ajuns lacrimile mele amestecate cu sânge!" Chiar așa a zis, zău; vrea să mă atingă la conștiință. Ce mai? De câte nu-i în stare, că-i dată naibii muierea! Atunci însă ședea așa și turna ceai în pahare. Și când te gândești, mi-am zis, că porumbița asta le-ar întrece la gură pe toate precupețele din piață! Ca să vezi ce nevastă avea consilierul! Colac peste pupăză, apare și Maria Fedoseevna, fie-sa, cu aerul ei neprihănit, cam palidă, cu ochii înroșiți, chipurile, de lacrimi. Praf m-a făcut, prostul de mine. Mai târziu, însă, mi-am dat seama că plânsese după ofițerul acela; omul spălase putina, o tulise, pentru că (fiindcă veni vorba) sosise vremea să plece. Adică nu știu dacă își sfârșise chiar treburile, dar... abia după aceea au băgat de seamă iubiții părinți și au aflat toată tărășenia, dar ce erau să facă? Au mușamalizat-o, căci li se mărise familia. Ei bine, când am văzut-o, m-a dat gata; m-am uitat pe furiș după pălărie, căci voiam s-o șterg cât mai repede, dar ți-ai găsit! Îmi ascunseseră pălăria... Eram gata să fug chiar și nu capul gol, dar vezi că dumnealor puseseră cârligul la ușă. Și unde s-au pus pe

mine cu apropourile, și cu ocheadele, și cu zeflemeaua, de m-am fâstâcit de-a binelea. Am turnat și eu niște minciuni, chestii de-astea de amor... Dumneaei, porumbița mea, s-a așezat la clavicord și mi-a cântat pe-un ton jignit despre husarul acela rezemat în sabie[62]. Să mori, nu alta! „Ei, zice Fedosei Nikolaici, totul a fost dat uitării, așa că vino, vino să te îmbrățișez!” Eu mi-am și lipit fața de jiletca lui. „Binefăcătorul meu, părintele meu drag!” zic și mi-au și țâșnit lacrimile. Și-apoi - țin-te frate! El plângea, nevastă-sa plângea, Mașenka plângea și ea... Mai era de față una bălăioară; plângea și asta... De prin toate ungherele au răsărit niște copilași (i-a dat Dumnezeu prăsilă, nu glumă!); boceau și ăștia... Ce de-a lacrimi, câtă înduioșare, ce bucurie! Mă rog, s-a întors fiul rătăcitor, că soldatul care vine acasă de la oaste! Așa că dă-i cu tratațiile, pe urmă ne-am apucat să jucăm gajuri: ah, mă doare! Ce te doare? Inima; după cine? Dumneaei, porumbița, roșește toată! Am băut punci cu bătrânul. Ce mai, m-am muiat cu totul...

M-am întors la bunica. Mi se învârtea capul. Tot drumul am mers râzând în sinea mea, iar o dată ajuns acasă, două ceasuri încheiate am umblat încoace și încolo prin odăița mea. Am trezit-o pe bătrâna și i-am împărtășit întreaga bucurie. „Da bani ți-a dat, tâlharul?” „Mi-a dat, bunicuțo, mi-a dat, draga mea; avem la bani cu duiumul!” „Se cheamă că ești bun de însurătoare; însoară-te numaidecât, îmi zice bătrâna. Să știi că mi-a ascultat Dumnezeu rugăciunile!” L-am trezit pe Sofron. „Sofron, zic, scoate-mi cizmele!” Sofron mi-a scos cizmele din picioare. „Ei, Sofroșa, poți să mă feliciți; sărută-mă! Mă însor, frățioare; uite-așa, mă însor. Mâine să-i tragi o beție, zic, că se însoară boierul tău!” Râdea inima în mine, voioasă nevoie mare!... Când să adorm, m-am sculat iar în picioare și am rămas pe gânduri. Și deodată - ce-mi trece prin cap? Păi mâine e întâi aprilie - zi frumoasă și hazlie. Ce-aș putea oare să mai scornesc? Și am găsit! Ei bine, domnilor, mă

dau jos din pat, aprind lumânarea, mă așez la masa de scris așa cum eram și-i dau drumul. Oho, domnilor, știți bine ce se-ntâmplă când își dă omul drumul!... M-am vârât în mocirlă, stimabililor, cu cap cu tot! De, așa mi-i firea: dacă cineva îți ia una, tu dă-i-o și pe cealaltă: na, ia-o și pe asta! Dacă te mângâie pe obraz, tu, de bucurie, arată-i dosul. Dacă te îmbie pe urmă cu ciozvârta ca pe un câine, tu apucă-l cu labele tale cele proaste, din toată inima și din tot sufletul, și linge-l pe bot! Păi să vă iau, de pildă, pe dumneavoastră, domnilor! Acuma faceți haz și vă șușotiți - după cum văd! Dar mai târziu, după ce-o să-mi cunoașteți toate dedesubturile, tot pe mine o să mă luați peste picior și-o să-mi arătați ușa. Și totuși vă povestesc totul despre mine, tot, tot! Dar cine m-a îndemnat? Cine-mi dă ghes? Cine stă în spatele meu și mă ațâță: dă-i nainte, dă-i nainte! Și uite că vă ascult, și gura-mi turuie, mă vâr în sufletul dumneavoastră, ca și când mi-ați fi, vorba aia, frați, prieteni la cataramă... u-uf!...

Hohotele ce se iscaseră încetul cu încetul din toate părțile acoperiră cu desăvârșire în cele din urmă glasul povestitorului, ajuns într-adevăr într-o stare de euforie; acesta se opri, își plimbă câteva clipe privirea asupra celor de față, apoi, deodată, prins parcă de un vârtej, dădu din mână și izbucni și el în hohote, ca și când ar fi găsit într-adevăr situația sa vrednică de râs, după care își urmă povestirea:

— Abia dacă am închis un ochi în noaptea aceea, domnilor; toată noaptea am scris. Păi, dac-ați ști, domnilor, ce idee mi-a venit! Când mă gândesc, mă mustră conștiința! Barem s-o fi făcut într-o noapte cu beție, mă rog, o mai ia omul razna, le-ncurcă, mai trage o minciună; ei bine, nu! Dimineața m-am trezit devreme de tot, căci n-am dormit mai mult de-o oră-două, și dă-i mai departe! M-am îmbrăcat, m-am spălat, mi-am încrețit părul, m-am pomădat, mi-am pus fracul cel nou și tunde-o drept la Fedosei Nikolaici, la petrecere, dar cu hârtia în pălărie. Îmi

iese chiar el înainte, cu brațele desfăcute, și iarăși mă cheamă să-mi lipesc fața de jiletca lui părintească! O dată m-am umflat în pene, că vezi, mi se învârtejeau încă în cap gândurile din ajun! Am făcut un pas înapoi. „Nu, Fedosei Nikolaici, zic; fă bine, rogu-te, și citește hârtiuța asta.” Și-i dau hârtia, o dată cu o cerere. Știți ce zicea în cerere? Zicea că, având în vedere și luând în considerație cutare și cutare fapte, numitul Osip Mihailîci își prezintă demisia; și sub cerere mi se lăfăia gradul înșirat de-a fir a păr! Ca să vezi idee, Doamne! Nici că putea să-mi treacă ceva mai deștept prin cap! Ce mi-am zis? Azi e întâi aprilie; ei bine, mă fac, așa, în glumă, că supărarea nu mi-a trecut, că mi-am schimbat gândul peste noapte, mi-am schimbat gândul și m-am zbârlit, și m-am supărat și mai rău ca înainte; adicătelea, poftim, dragii mei binefăcători, nu vreau să mai știu nici de voi, nici de odrasla voastră; ieri am pus banii în buzunar, sunt asigurat și - poftim cererea de demisie. Nu vreau să fac serviciu sub șefia unuia ca Fedosei Nikolaici! Vreau să-mi iau altă slujbă și, pe deasupra, păzea că vin cu un denunț. M-am înfățișat, uite-așa, ca un mare ticălos; voiam să-i bag în sperieți! Și chiar că am găsit cu ce să-i bag în sperieți! Ce ziceți, domnilor; fain, nu? Adicătelea mi s-a muiat inima de ieri și mi-am zis să-i trag o glumă, așa, ca în familie; să-mi bat un pic joc de inimioara de părinte a lui Fedosei Nikolaici...

N-a apucat bine să ia hârtia mea și s-o despăturească, și o dată îl văd schimbându-se la față. „Cum vine asta, Osip Mihailîci?” Iar eu de colo, ca prostul: „Întâi aprilie! La mulți ani, Fedosei Nikolaici!”, adică întocmai ca un băiețaș care s-a tupilat după jilțul bunicii și pe urmă - ba-u! în gura mare la urechea ei, cu gând s-o sperie! Da... mi-e și rușine să vă povestesc, domnilor! Nu, nu vă mai spun nimic!

— Ba da, ba da! Zi-i mai departe!

— Ba da, ba da! Zi-i, haide, zi! stăruiră din toate părțile.

— Și dă-i, domnilor, cu explicații și cu țipete! Auzi ce ștrengar, auzi ce i-am mai speriat! De-atâtea vorbe

mieroase, zău că mi se făcuse rușine; stăteam așa și mă gândeam cu spaimă: cum de-l mai rabdă locul ăsta sfânt pe un păcătos ca ăsta! „Vai, dragule, ce m-ai speriat! unde-a țipat o dată nevasta consilierului. Și acuma îmi tremură genunchii, abia mă mai țin! Dau buzna ca o smintită la Mașa: Mașenka, zic, ce ne facem? Ia vezi cine mi-a fost *omul tău*! Am greșit, deh, scumpule; iartă-mă că m-am făcut de rușine la bătrânețe! Ce mi-am zis? Când a plecat ieri de la noi, a ajuns târziu acasă, o fi căzut pe gânduri și poate i s-a părut că înadins l-am luat noi cu binișorul ieri, c-am vrut să-l ademenim, și am rămas încremenită! Lasă, Mașenka, nu mai clipi din ochi, că Osip Mihailîci nu e străin pentru noi; doar îți sunt mamă, n-o să scot nici un cuvânt urât din gură! Slavă Domnului, nu mai am douăzeci de ani; trăiesc de patruzeci și cinci de ani pe lumea asta!...”

Ce credeți, domnilor? Măi-măi să-i cad la picioare! Și dă-i cu lacrimi, și dă-i cu pupături în bot și dă-i cu râsete! Fedosei Nikolaici s-a gândit să facă și el o glumă de întâi aprilie! Cică a venit o pasăre de foc, cu pliscul de diamante și cu o scrisoare în plisc! Voia și el să-i tragă o păcăleală. Ce-am mai râs! Să ți se rupă inima, nu alta! Ptiu, mi-e și rușine să vă mai povestesc!

Ei, și-acuma, stimabililor, să isprăvesc! Am dus-o așa o zi, două, trei, o săptămână. Eram ca și logodit, ce mai! Se comandaseră și inelele, fusese fixată și ziua logodnei, atât că nu anunțaseră nimic până una alta, pentru că, vezi, trebuia să sosească un revizor. Eu, unul, așteptam nerăbdător venirea revizorului, căci fericirea mea de el atârna acum! Mă gândeam de-ar trece mai repede vizita revizorului! Cât despre Fedosei Nikolaici, de bucurie, mi-a aruncat mie pe cap, așa, pe neobservate, toate lucrările: încheie conturi, scrie rapoarte, verifică registrele, fă bilanțuri. Când mă uit, ce văd? O dezordine cumplită, totul în delăsare, pretutindeni numai chițibușării și matrapazlâcuri! Ei, îmi zic, o să-mi dau și eu silința pentru

tata-socrul! Dumnealui, vezi matale, bolea; cu fiecare zi se simțea tot mai rău. Iar eu mă făcusem ca un țâr, nu dormeam nopțile, mi-era teamă să nu cad dintr-o dată din picioare! Totuși am isprăvit treaba și o făcusem pe cinste! L-am servit taman la țanc! O dată văd că mă cheamă curierul. „Veniți repede, că îi e rău lui Fedosei Nikolaici!” Dau fuga, să văd ce s-a întâmplat. Când mă uit, îl văd pe Fedosei Nikolaici al meu oblojit tot, cu o prișniță de oțet pe cap, strâmbându-se, gemând și oftând: o-of și o-of! „Scumpule, iubitule, îmi zice, o să mor și cui vă las, puișorii mei?” Vine și nevastă-sa cu copiii; Mașenka izbucnește în plâns. Deh, am început să mă smiorcăi și eu! „Eh, zice, mare-i Dumnezeu! N-o să plătiți voi pentru păcatele mele!” Pe urmă le-a spus la toți să iasă și mie mi-a poruncit să închid ușa după dânșii. Am rămas numai noi doi, între patru ochi. „Am o rugăminte la tine”, zice. „Ce anume?” „Uite-așa și pe dincolo, frățioare, nici pe patul de moarte n-am liniște, sunt la mare ananghie!” „Cum așa?” Mi-a năvălit tot sângele-n obraji și mi s-a tăiat limba în gură. „Uite-așa, frățioare, am dat din banii mei ca să acopăr niște lipsuri; căci eu, unul, nu precupețesc nimic pentru binele public și mi-aș da și viața! Dar să nu-ți închipui cumva mai știu eu ce! Mult mă doare că m-au ponegrit răuvoitorii față de tine... Te-ai lăsat înșelat și de-atâta amărăciune mi-a albit și mie părul! Revizorul trebuie să pice de la o zi la alta și Matveev are o lipsă de șapte mii; cine răspunde? Eu! Eu sunt acela care o să trebuiască să dau socoteală; că, vorba aia, unde mi-au fost ochii? De la Matveev ce să ia? I-ajunge lui și așa cât a pătimit, ce să-i mai dea la cap!” Doamne, Dumnezeule, mi-am zis, ce om drept, ce suflet! Iar el de colo: „N-aș vrea să iau din zestrea fetei; ăia-s bani sfinți! Am și eu bani, e drept, zice, dar îs risipiți pe la oameni și nu-i chip să-i adun!” Așa cum eram am și căzut în genunchi dinaintea lui. „O, binefăcătorul meu, unde izbucnesc eu odată, te-am jignit și te-am supărat; te-au pârât răuvoitorii; dar nu mă omorî de

tot și primește-ți banii înapoi!” Se uită la mine și-i dau lacrimile. „Asta și așteptam s-o aud de la tine, fiul meu. Ridică-te! Atunci te-am iertat pentru lacrimile fie-mi; acum te iartă și inima mea! Mi-ai tămăduit rănile! zice. Fii binecuvântat în vecii vecilor!” Ei bine, de îndată ce m-a binecuvântat, am și dat fuga acasă și i-am adus banii: „Ia-i, taică; sunt toți, nu lipsesc decât cincizeci de ruble!” „Nu-i nimic, zice. Și-acum, să lăsăm fleacurile astea, că timpul nu așteaptă. Fă un raport cu data din urmă că ești la strâmtoare și ceri înainte din leafă cincizeci de ruble. Am să raportez eu superiorilor că ți se dă avans...” Ce credeți, domnilor? Am făcut raport!

— Și? Și cum s-a sfârșit?

— După ce am făcut raport, domnilor, uite cum s-a sfârșit toată povestea. A doua zi, dis-de-dimineață, primesc un plic sigilat. Mă uit și ce văd? Demisia! Cu alte cuvinte, sunt înștiințat să dau în primire, să închei socotelile și să mă duc unde-oi vedea cu ochii!

— Cum așa?

— Uite-așa am strigat și eu: cum așa, domnilor? Am simțit că-mi țiuie-n urechi și mi-am zis că țiuitul ăsta e-așa, aiurea, dar vezi dumneata că intrase revizorul în oraș. O dată mi-a sărit inima din loc! Ehe, mi-am zis, nu degeaba mi-au țiuit urechile! Și așa cum eram am și dat fuga la Fedosei Nikolaici. „Ce-i asta?” zic. „Ce anume?” zice el. „Păi, demisia!” „Care demisie?” „Da asta ce-i?” „Mda, adevărat!” „Ce, am vrut eu să-mi dau demisia?” „Păi nu ți-ai dat-o dumneata, la întâi aprilie?” (vezi că nu luasem hârtia înapoi!) „Fedosei Nikolaici, pe dumneata te aud urechile mele, pe dumneata oare te văd ochii mei?” „Pe mine; da de ce mă-ntrebi?” „Doamne, Dumnezeule!” „Îmi pare rău de dumneata, domnule, îmi pare tare rău că îți lași slujba așa de timpuriu. Tinerii trebuie să muncească; dumitale, însă, domnule, ți-au intrat sticleți în cap. În ce privește caracterizarea, fii pe pace, o să am eu grijă. Dumneata, doar, te caracterizezi întotdeauna atât de bine

singur!” „Bine, dar atunci am glumit, Fedosei Nikolaici; eu nu voiam să demisionez, am făcut cerere numai așa, ca o glumă, între noi!...” „Așa! Care va să zică a fost o glumă, domnule! Păi astea-s hârtii să glumești cu ele? Pentru astfel de glume o dată ai să ajungi în fundul Siberiei. Și-acum, la revedere, sunt ocupat, ne-a venit un revizor, îndatoririle serviciului înainte de toate; dumneata tai frunză la câini, iar noi avem de lucru. Cât privește caracterizarea... ți-o fac eu așa cum trebuie. Și încă ceva; am cumpărat casa lui Matveev, zilele astea ne mutăm și nădăjduiesc că n-o să am plăcerea să te văd în casă nouă. Drum bun!” Am dat fuga acasă: „Suntem pierduți, bunicuțo!” Ce-a mai bocit! După aia, vedem că vine un băiat de la Fedosei Nikolaici, cu un bilețel și cu o colivie cu un graur înăuntru; era un graur vorbitor, pe care îl făcusem cadou de prea multă dragoste. În bilețel scria: *întâi aprilie* și nimic mai mult. Asta-i, domnilor! Ei, ce părere aveți?

— Și după aia???

— După aia... L-am întâlnit o dată pe Fedosei Nikolaici și voiam să-i spun în față că-i un ticălos...

— Și?

— Nu știu cum, domnilor, dar nu mi s-a întors limba-n gură!

NOTE și COMENTARII

INIMĂ SLABĂ

Nuvelă[63]

Traducere de
MIHAI SEVASTOS

Sub același acoperământ, în aceeași locuință, la etajul trei, stăteau doi tineri colegi de birou: Arkadi Ivanovici Nefedevici și Vasea Șumkov[64]. Se înțelege de la sine că autorul simte nevoia de a da o explicație cititorului: de ce unul dintre eroi este desemnat cu numele său întreg, iar celălalt printr-un diminutiv, chiar și pentru ca nu cumva asemenea procedeu de exprimare să fie considerat, de pildă, ca nepoliticos și, în parte, familiar.

Dar pentru așa ceva ar fi fost necesar să se explice cu anticipație și să se determine gradul, vârsta, profesia, funcția și, în sfârșit, caracterul celor două personagii. Cum există mulți scriitori de soiul acesta, care își încep opera exact așa, de aceea autorul povestirii de față, numai și numai ca să nu semene cu dânșii (cu alte cuvinte, cum ar zice unii, din pricina nemărginitei sale vanități) s-a hotărât să pornească de-a dreptul cu acțiunea. Încheind această introducere, autorul începe astfel:

În ajunul Anului nou, Șumkov se întoarse acasă pe la orele șase seara. Arkadi Ivanovici, care era culcat în pat, se trezi și cu ochii mijiți îl privi pe prietenul său. Îl văzu îmbrăcat în cel mai elegant costum civil al său, cu un plastron alb ca neaua. Această împrejurare, bineînțeles, îl miră. „Oare unde are de gând să se ducă Vasea, pus astfel la punct? Și nici n-a luat prânzul acasă!” Între timp, Șumkov aprinse lumânarea, iar Arkadi Ivanovici ghici numaidecât că amicul său avea intenția de a-l deștepta ca din întâmplare. Într-adevăr, Vasea tuși de vreo două ori și tot de atâtea ori făcu ocolul odăii. Apoi, chiar ca din nebăgare de seamă, scăpă din mână pipa, pe care se apucase, chipurile, s-o umple cu tutun, stând în colțul de lângă sobă. Arkadi Ivanovici de-abia se stăpâni să nu pufnească în râs.

— Vasea, nu mai umbla cu șiretlicuri! îi spuse el.

— Cum, nu dormi, Arkașa?

— Zău că n-aș putea să-ți răspund exact; dar parcă nu dorm.

— Ah, Arkașa! Bună seara, scumpul meu! Ehei, frățioare! Ehei, frățioare! Nici nu-ți trece prin minte ce am să-ți spun!

— Hotărât că nu-mi trece. Ia, dă-te mai aproape!

Parcă atâta și aștepta Vasea. Se apropie numaidecât de dânsul, fără să se aștepte câtuși de puțin la vreo viclenie din partea lui Arkadi Ivanovici, care îl apucă cu dibăcie de mână, îl răsuci și-l răsturnă în pat. Suindu-se peste dânsul, începu să-l buchisească cum se cuvine - ceea ce făcea, pare-se, o nespusă plăcere veselului Arkadi Ivanovici.

— Te-am găbjit, izbucni el. Am pus mâna pe tine!

— Arkașa, Arkașa, ce faci? Lasă-mă în pace, pentru numele lui Dumnezeu, dă-mi drumul, îmi nenorocești fracul!

— N-ai nevoie de dânsul. Ce-ți trebuie frac? De ce ești așa de credul și te prinzi atât de ușor în laț? Hai, spune-mi pe unde ai hoinărit? Unde ai luat prânzul?

— Uf, pentru Dumnezeu, lasă-mă odată în pace!

— Unde ai prânzit?

— Tocmai despre asta și vreau să-ți povestesc.

— Atunci zi-i!

— Dar mai întâi dă-mi drumul!

— Ba nu-ți dau drumul până nu-mi istorisești totul.

— Arkașa, Arkașa! Nu-ți dai seama că așa nu pot, mi-e imposibil! răcni firavul Vasea, zbătându-se ca să scape din puternicele labe ale amicului său. Există doar niște subiecte...

— Ce fel de subiecte?

— Niște subiecte pe care dacă începi să le povestești în postura asta, pierzi orice demnitate. Mi-e peste putință așa. Ar apărea ridicole, și lucrul nu-i de loc ridicol, ci, dimpotrivă, foarte important.

— Dă-le încolo de lucruri importante! Ce-i mai fi scornit? Tu povestește-mi așa ca să-mi vină a râde, așa să-mi

povestești. Nici nu vreau să aud de lucruri importante. Altfel, ce prieten mi-ai fi? Spune-mi, ce fel de prieten mi-ai fi, hai?

— Arkașa, zău că așa nu merge!

— Altfel nici nu vreau să aud...

— Ei bine, fie și așa, Arkașa, începu Vasea, așezat de-a curmezișul patului, silindu-se din răsputeri să dea cât mai mare greutate cuvintelor sale. Arkașa, o să-ți spun, cred; numai că...

— Ce mai e?

— Află că m-am logodit!

Fără a scoate o vorbă, Arkadi Ivanovici îl înșfăcă pe Vasea în brațe ca pe-un copil, cu toate că acesta nu prea era scund, ci destul de lung, dar pirpiriu; și începu, pe tăcute, să-l poarte ca pe un fulg dintr-un colț în altul prin odaie, prefăcându-se că-l leagănă.

— Află, logodnicule, că acuși am să te înfăș ca pe-un țânc.

Văzând însă că Vasea stă cuminte în brațele sale, fără să se miște și să spună nici pâs, se răzgândi pe loc și, pesemne, își dădu seama că mersese prea departe cu gluma. Îl așează în mijlocul camerei și-l sărută pe obraz cu cea mai sinceră prietenie.

— Vasea, nu ești supărat?

— Ascultă-mă, Arkașa...

— Am făcut-o, ca de Anul nou.

— Lasă asta, nu-i nimic. Dar oare de ce ești așa de nebunatic, ștrengarule? De câte ori nu ți-am spus: Arkașa, zău că n-ai niciun haz; n-ai haz, și pace!

— Dar nu-i așa că nu te superi?

— De loc! De altfel, știi prea bine că nu mă supăr niciodată, pe nimeni. Numai că tu m-ai amărât, mă-nțelegi?

— Adică cum te-am amărât? În ce fel?

— Venisem la tine ca la un prieten, cu inimă deschisă, ca să-mi revărs în fața ta tot sufletul și să-ți povestesc despre fericirea mea...

— Despre ce fericire? De ce nu-mi spui?

— Bine, dar ți-am spus doar că mă însor! răspunse cu ciudă Vasea, căci era într-adevăr cam scos din sărite.

— Tu?! Tu te însori! Va să zică e adevărat? zbieră Arkașa cât îl ținea gura. Nu, nu... Dar ce-i asta? Îmi vorbești și-ți curg lacrimi pe obraz! Vasea, Vasiuk dragă, băiețașul meu, liniștește-te! E adevărat, hai?

Și Arkadi Ivanovici se aruncă din nou spre dânsul, ca să-l cuprindă în brațe.

— Îți dai seama, măcar acum, de natura celor întâmplate? zise Vasea. Știu doar că ești bun, că-mi ești prieten. Eu vin la tine cu atâta bucurie, cu încântare sufletească, și deodată întreaga-mi bucurie, tot avântul inimii mele am fost nevoit să ți le destăinuiesc tăvălindu-mă de-a curmezișul patului, fără pic de demnitate... Mă înțelegi, Arkașa, urmă Vasea, râzând reținut. Ți-am povestit totul ca un măscărici, pe când eu - în clipele acelea - nici nu-mi aparțineam în întregime mie însumi. Doar nu puteam înjosi lucrul acesta... Mai lipsea să mai întrebi: cum o cheamă? Uite, îți jur că nici mort nu ți-aș fi răspuns.

— Dar de ce ai tăcut atâta vreme, Vasea? Dacă mi-ai fi spus totul mai înainte, nu m-aș fi apucat să șuguiesc, exclamă Arkadi Ivanovici într-un acces de sinceră deznădejde.

— Hai, ajunge acum, destul! Eu, cum să-ți spun... Doar îți dai seama de ce s-au întâmplat așa toate acestea, fiindcă am inimă bună. De aceea mi-e și necaz că nu ți le-am putut spune, cum aș fi vrut, ca să te fi bucurat și să-ți fi făcut plăcere, povestindu-ți-le pe-ndelete și împărtășindu-ți-le după cuviință... Zău, Arkașa, te iubesc atât de mult, încât - dacă n-ai fi fost tu - poate nici nu m-aș fi însurat și nici n-aș fi avut chef să mai trăiesc pe lumea asta!

Arkadi Ivanovici, care era extrem de sensibil, râse și plânse în același timp, ascultându-l pe Vasea. Acesta - la

fel... Apoi amândoi se aruncară din nou unul în brațele celuilalt și dădură uitării cele ce se întâmplaseră.

— Cum așa, tam-nesam? Vasea, istorisește-mi, de-a fir-a-păr! Măi frate-miu, iartă-mă, sunt uimit, nu mai pot de uimire! Parcă m-a lovit un trăsnet, pe legea mea! Dar nu se poate, frate, e cu neputință una ca asta, sunt numai scornituri de-ale tale, zău că tu le-ai născocit, ai mințit! Nu? răcni Arkadi Ivanovici și se uită cu sinceră îndoială în ochii lui Vasea; dar văzând într-înșii o strălucită confirmare a unei intenții ferme de a se însura cât se poate de curând, se aruncă pe pat și începu să facă tumbe de entuziasm, încât se cutremurară toți pereții.

— Vasea, șezi aici! strigă la dânsul, așezându-se, în sfârșit, pe pat în capul oaselor.

— Nici nu știu, frate, nici nu știu cum să încep, și nici cu ce!

Amândoi, tulburați de bucurie, se priviră unul pe altul.

— Cine-i, Vasea?

— Din familia Artemiev! rosti Vasea cu glasul sugrumat de emoție.

— Nu, zău?

— Știi doar că-ți împuiasem urechile cu familia asta; apoi, nu ți-am mai pomenit de ea, iar tu n-ai băgat de seamă nimic. Vai, Arkașa, dacă ai ști cât m-a costat faptul de a mă fi ascuns față de tine! Îmi era teamă să-ți spun ceva; da, mă temeam! Mă gândeam că totul s-ar putea strica; iar eu sunt îndrăgostit, Arkașa! Doamne, Dumnezeule! Asta-i povestea, începu Vasea, întrerupându-se mereu, de emoție. Fata a mai avut un logodnic, acum un an. Acesta, pe neașteptate, a fost trimis undeva în interes de serviciu. L-am cunoscut și eu. Era unul, nu știu cum, Doamne iartă-mă! Și așa, n-a mai scris de loc. I s-a prăpădit urma. L-au așteptat cât l-au așteptat. Ce-o fi însemnând tăcerea lui? Când, deodată, ce să vezi, cu vreo patru luni în urmă, logodnicul se întoarce, însurat gata, și, bineînțeles, nici nu mai calcă pe la Artemievi. Ce

grosolănie! Ce josnicie! Și nici n-avea cine să le ia apărarea! A plâns cât a plâns, sărmănica de ea! Iar eu m-am îndrăgostit de dânsa. De fapt o îndrăgisem de mult. Totdeauna îmi fusese dragă. Am început s-o consolez, și m-am tot dus pe la ei, m-am tot dus. Apoi, drept să-ți spun, nici eu nu știu cum s-au petrecut lucrurile, că și ea s-a îndrăgostit de mine. Acum o săptămână nu m-am mai putut stăpâni, am început să plâng, am plâns chiar cu hohote și i-am mărturisit totul - adică c-o iubesc, într-un cuvânt, totul!... „Și eu sunt pe cale să mă îndrăgostesc de dumneata, Vasili Petrovici, dar îs o fată săracă și - să nu râzi de mine - nici nu cutez să iubesc pe careva.” Înțelegi, frate? Înțelegi?... Pe loc ne-am și juruit să ne logodim. M-am gândit ce m-am gândit, m-au frământat gândurile și în sfârșit i-am vorbit: „Cum să-i spunem măicuții?” Ea-mi răspunse: „E greu de tot, mai așteaptă puțin. I-i frică. Acum, poate nici nu va mai vrea să mă deie. Plânge și ea, sărmana!” Iar eu, fără să fi suflat vreun cuvânt, tranc! îi trântesc bătrânei vestea. Lizanka îi cade în genunchi; eu alături... și ea - ce să facă? - Ne dă blagoslovenia. Arkașa, Arkașa! Scumpule! Vom locui împreună. Da-da. Eu de tine n-am să mă despart pentru nimic în lume.

— Vasea, când stau și te privesc, zău că nici nu-mi vine a crede, îți jur că-i așa. Pe legea mea, parcă totul nu-i decât o părere... Ia ascultă. Cum? Adică te însori cu adevărat? Cum n-am știut și eu, hai? Într-adevăr, Vasea, trebuie să-ți mărturisesc, măi frate, mă gândisem și eu să mă însor. Iar dacă te însori tu, atunci mi-i totuna. Ei, să fie într-un ceas bun cu noroc!...

— Frate, mi-i inima atât de împăcată, iar sufletul mi-i așa de ușurat... zise Vasea, sculându-se și pășind emoționat prin odaie. Nu-i adevărat, nu-i așa, nu-i adevărat? Nu simți și tu același lucru? Vom trăi, desigur, sărăcăcios; dar vom fi fericiți. Asta nu-i o himeră. Fericirea noastră nu-i doar o poveste scoasă din cărți, ci vom fi aievea fericiți!

— Vasea, Vasea, ascultă ceva!

— Ce anume? întrebă Vasea, oprindu-se în fața lui Arkadi Ivanovici.

— Mi-a venit așa, un gând. Zău că mi-e și teamă să ți-l spun! Iartă-mă, dar fii bun și împrăștie-mi îndoielile. Oare din ce ai să trăiești? Eu, după cum ai văzut, sunt încântat că te însori. Sunt așa de încântat, bineînțeles, că nici nu mă pot stăpâni, dar - din ce ai să trăiești? Hai?

— Ah, Doamne, Dumnezeule! Ce fel de om mai ești, Arkașa! zise Vasea, privindu-l pe Nefedevici cu adâncă uimire. Ce te-a apucat? Chiar bătrâna n-a stat nici o clipă la îndoială, când i-am arătat lămurit situația. Mai degrabă întreabă-mă din ce trăiesc amândouă? Numai cinci sute de ruble pe an pentru trei persoane - asta-i toată pensia rămasă de pe urma răposatului. Au trăit din ea fata, bătrâna și un frățior. Școala acestuia din aceiași bănuți se plătește. Vezi acuma cum o duc! Pe lângă acestea, tu și cu mine suntem adevărați capitaliști! Iar eu, știi bine, scot într-un an mai bun chiar șapte sute de ruble.

— Ascultă-mă, Vasea, iartă-mă, te rog. Dar eu stau așa și zău că mă gândesc cum să nu se încurce lucrurile. De unde șapte sute? Numai trei sute...

— Trei sute? Dar Iulian Mastakovici?[65] Pe dânsul l-ai uitat?

— Ei, și tu: Iulian Mastakovici! Dar asta-i, măi frate-miu, o afacere nesigură. Asta nu se potrivește cu o leafă de trei sute de ruble, fiecare rublă din ea fiind ca un prieten de credință. Iulian Mastakovici, fără îndoială, este chiar un om mare. Îl stimez, îl înțeleg, cu toate că-i cocoțat atât de sus. Zău că-l și iubesc, fiindcă și el te iubește pe tine, ba te și răsplătește pentru munca ta, deși ar fi putut să nu cheltuiască nici o lețcaie, detașând de-a dreptul încă un slujbaș pe lângă cabinetul său, dar recunoaște și tu, Vasea... ascultă-mă: eu doar nu vorbesc în vânt. Sunt de acord că-n tot Petersburgul n-ai să găsești un scris mai frumos decât al tău... sunt gata oricând să convin, încheie încântat Nefedevici, dar, Doamne ferește! Într-o bună zi

poți să nu-i mai placi, să nu-i mai intri în voie, să-i înceteze afacerile sau să ia pe un altul în locul tău... În sfârșit, câte nu se pot întâmpla! Doar Iulian Mastakovici azi e, și mâine nu-i, Vasea...

— Ascultă, Arkașa, dacă judecăm așa, atunci din clipă în clipă poate să ne cadă plafonul pe cap...

— Desigur, desigur... Vorbesc și eu așa, într-o doară...

— Ba nu, ascultă-mă, ascultă aici. Uite ce: în ce chip crezi că s-ar putea despărți el de mine? Nu, te rog, ascultă ce vreau să-ți spun. Doar știi că eu îndeplinesc toate cele cu mare hărnicie. Iar el e atât de bun! Chiar azi, Arkașa, mi-a dat cu mâna lui cinci ruble de argint!

— Nu mai spune, Vasea? Înseamnă că ai primit o gratificație?

— Ce gratificație? Mi-a dat din buzunarul său. Mi-a spus: „Tu de cinci luni, frate, n-ai mai primit nici un ban. Vrei să-i iei? Îți mulțumesc, zice, îți mulțumesc, sunt mulțumit... Nu lucrezi doar de pomană pentru mine - pe legea mea! Asta mi-a spus. Iar mie mi s-au umplut ochii de lacrimi, Arkașa, Dumnezeule mare!

— Ascultă, Vasea, ai isprăvit de scris hârtiile acelea?

— Nu... Încă nu le-am isprăvit.

— Va... senka! Îngerașule! Ce-ai făcut?

— Ascultă, Arkadi, nu-i nimic. Mai am două zile până la termen. O să le mântui...

— Cum se face că nu le-ai scris până acum?

— Ei vezi, ei vezi? Îmi arunci o privire atât de dojenitoare, încât mi se întorc pe dos toate măruntaiele și simt o strângere de inimă! Și ce-i cu asta? Totdeauna mă dobori așa! Începi să țipi: a-a-a!!! Stai și chibzuiește un pic. Ce-i cu asta? Am să le sfârșesc, zău că am să le sfârșesc...

— Și ce-i dacă n-ai să le termini? răcni Arkadi, sărind din pat. Doar el ți-a și dat astăzi o gratificație! Și tu, ai de gând să te însori... Văleleu!...

— Nu-i nimic, nu-i nimic, începu să răcnească Șumkov. Îndată mă pun la scris, chiar în clipa asta mă așez. Nu-i nimic!

— Cum de nu te-ai ținut de lucru, Vasiutka?

— Uf, Arkașa! Crezi c-am mai putut sta locului? Nu știi în ce hal eram? Abia ședeam la birou. Nici inima nu mi-o simțeam în mine. Vai, vai! Acum am să stau o noapte la scris, mâine altă noapte, iar poimâine încă una, și gata!

— Ți-a mai rămas mult?

— Nu mă mai necăji, pentru numele lui Dumnezeu, nu mă mai necăji, taci din gură!

Arkadi Ivanovici se apropie de pat în vârful degetelor și se așează. Apoi, brusc, dădu să se scoale; dar se răzgândi, amintindu-și că și-ar putea încurca prietenul, deși, din pricina emoției, nu era în stare nici să șadă locului. Se vedea că vestea cea nouă îi răscolise tot sufletul și primul entuziasm încă nu i se potolise. Se uită la Șumkov, care, la rândul său, aruncă o privire spre dânsul, zâmbi, îl amenință cu degetul și pe urmă, încruntându-și cu strășnicie sprâncenele (ca și cum asta ar fi fost cheia întregii sale forțe și a succesului lucrării), își pogorî ochii țintă pe hârtie.

Parcă nici Vasea nu-și biruise tulburarea, își schimba într-una penele de scris, se foia pe scaun, își căuta o poziție comodă, se apuca iarăși de lucru, dar mâna îi tremura și refuza să se miște.

— Arkașa, să știi că le-am vorbit de tine, strigă dintr-o dată Vasea, ca și cum în aceeași clipă și-ar fi adus aminte.

— Da? răcni la rându-i și Arkadi. Tocmai asta vroiam să te întreb. Ei și? Spune!

— Ei, las-că ți-oi povesti toate cele mai pe urmă. Zău că eu însumi sunt de vină. Dar mi-a ieșit cu totul din minte că îmi propusesem să nu mai deschid gura până n-oi scrie patru foi. Și uite, mi-am amintit de tine și de dânșii. Eu, frățioare, parcă nici de scris nu mai am chef. Numai la voi mi-i gândul... încheie Vasea cu un zâmbet.

Se făcu liniște.

— Ptiu! Ce pană proastă! se răsti Șumkov, trântind-o cu ciudă pe masă. Puse apoi mâna pe alta.

— Știi ce, Vasea! Numai un cuvințel...

— Hai, dă-i drumul mai repede și pentru ultima oară...

— Ți-a mai rămas mult de scris?

— Uf, frate!

Vasea se schimonosi așa de tare la față, că parcă nimic pe lume n-ar fi fost mai groaznic și mai catastrofal decât asemenea întrebare.

— Mult, strașnic de mult!

— Știi ce? Mi-a venit o idee...

— Ce anume?

— Lasă, nu-i nimic, mai bine scrie înainte.

— Dar spune odată, omule! Ce-i?

— Acuma-i trecut de ora șase, Vasiuk!

Aici Nefedevici zâmbi și făcu cu ochiul lui Vasea, strengărește, totuși cu oarecare sfială, neștiind cum îi va fi primită propunerea.

— Și ce-i cu asta? zise Vasea și, renunțând la scris, îl privi drept în ochi, pălind chiar de emoția așteptării.

— Știi ce?

— Pentru numele lui Dumnezeu, spune odată!

— Știi ce? Ești tulburat! N-ai să poți lucra ca lumea. Stai, stai, stai... văd, văd... ascultă-mă, urmă Nefedevici, sărind cu avânt din pat, întrerupând ripostele lui Vasea și căutând din răsputeri să-i înlăture orice împotrivire: Mai întâi și mai întâi trebuie să te liniștești, trebuie să te reculegi, nu-i așa?

— Arkașa, Arkașa! exclamă Vasea, sărind din fotoliu. O să stau toată noaptea la lucru, zău că o să stau!

— Hm, așa-așa! Numai că spre ziuă ai să adormi...

— N-am să adorm, pentru nimic în lume n-am să adorm...

— Nu, nu se poate, ți-i peste putință. Ai să adormi, cu siguranță. La cinci ai să adormi. La opt am să te trezesc.

Mâine-i sărbătoare: te așezi și-i dai bătaie toată ziua... apoi noaptea întreagă, dar - mult ți-a mai rămas?

— Uite, vezi și tu!

Fremătând de entuziasm și de febră așteptării, Vasea îi arătă un caiet:

— Iată!

— Dar bine, frate, asta n-ar fi prea mult...

— Dragă, mai am acolo încă ceva, zise Vasea, privindu-l cu mare sfială pe Nefedevici, ca și cum de dânsul ar fi depins învoiala de a merge ori nu.

— Cât?

— Ia, vreo două... file...

— Va să zică numai atâta? Atunci haide, ascultă-mă! Înseamnă că vom dovedi să terminăm, pe legea mea, vom izbuti.

— Arkașa!

— Vasea! Ascultă! Acuma, în ajunul Anului nou, toată lumea se strânge în familie. Numai noi suntem ca doi orfani, fără casă... Uf, Vasenka!

Nefedevici îl înșfăcă pe Vasea și-l strânse în brațele sale puternice, ca de urs...

— Arkadi, gata, s-a făcut!

— Vasiuk, tocmai asta vroiam să-ți și spun. Vezi, Vasiuk, ursulețule! Ascultă! Ascultă! Doar...

Arkadi se opri cu gura căscată, fiindcă nu putea rosti nici un cuvânt de bucurie. Vasea îl ținea de umeri, i se uita drept în ochi și își mușca astfel buzele, ca și când ar fi vrut să întregească el vorba lui.

— Hai!... rosti el, în sfârșit.

— Prezintă-mă astăzi și pe mine!

— Arkadi! Să mergem acolo, la ceai! Știi ceva? Știi ceva? N-o să stăm nici până la miezul nopții, o să plecăm mai devreme, izbucni Vasea într-un elan de sinceră însuflețire.

— Adică două ore, nici mai mult, nici mai puțin!

— Pe urmă ne despărțim până isprăvesc lucrul.

— Vasiuk!...

— Arkadi!

În trei minute Arkadi se îmbrăcă ca de sărbătoare. Vasea însă numai se scutură, căci încă n-apucase să-și scoată costumul cel bun: cu atâta ardoare se pusese la muncă.

Amândoi ieșiră grăbiți în stradă, unul mai bucuros decât celălalt. Drumul ducea din cartierul Peterburgskaia storona spre Kolomna. Arkadi Ivanovici întindea un pas vioi și energic, încât numai după mersul său se putea măsura întreaga-i bucurie, datorată propășirii prietenului său, care se simțea din ce în ce mai fericit. Vasea mergea repejor, cu pași mărunți, dar fără să-și piardă nimic din demnitate. Dimpotrivă, Arkadi Ivanovici nu-l văzuse niciodată într-o lumină așa de avantajoasă. În clipa aceea chiar îl stimă, parcă, întrucâtva mai mult. Iar defectul fizic al lui Vasea, despre care cititorul încă nu știe nimic (el era cam șoldiu), și care trezea totdeauna un adânc simțământ de compătimire afectuoasă în inima cea bună a lui Arkadi Ivanovici, contribuia acum și mai mult la profunda înduioșare, simțită de dânsul mai ales în momentul acela față de amicul său care, bineînțeles, o merita pe deplin. Arkadi Ivanovici era cât pe ce să izbucnească în plâns de fericire, dar se stăpâni.

— Încotro, Vasea, încotro? Pe aici e mai aproape! strigă Nefedevici, văzând că Vasea dădea s-o cârmească spre bulevardul Voznesenski.

— Taci din gură, Arkașa, taci...

— Vasea, zău că-i mai aproape pe aici.

— Arkașa! Știi ce? începu Vasea cu o voce enigmatică, sugrumată de bucurie. Știi ce? Aș vrea să duc Lizankăi un mic dar...

— Cam ce?

— Aici, în colț, *madame* Leroux are un magazin splendid!

— Atunci, hai acolo!

— O bonetă, dragă, o bonetă... Azi am văzut o bonețică tare drăgălașă. Am și întrebat. Modelul, mi-au spus, se cheamă „Manon Lescaut”[66] - e o minune! Are panglici

vișinii, și dacă n-o fi scump... Ba, Arkașa, chiar de-ar fi scump!...

— Vasea, tu, după mine, ești mai presus decât toți poeții. Haidem!

Amândoi o luară la goană și peste două minute intrară în magazin. Îi întâmpină o franțuzoaică cu ochi negri și cu zulufi care, de îndată ce aruncă o privire la cei doi cumpărători, deveni numaidecât tot atât de veselă și de fericită ca și dânșii, ba încă și mai fericită, dacă s-ar putea spune... Lui Vasea îi venea chiar s-o sărute de încântare pe *madame* Leroux...

— Arkașa! rosti Vasea cu jumătate de gură, aruncând o căutătură indiferentă la superbele minunății, expuse pe suporturile de lemn de pe contuarul magazinului. Niște minuni! Oare ce-o fi aceea? Dar cealaltă? Ian te uită, de pildă, la asta. O vezi? Parcă-i o bombonică, îi șopti Vasea, arătându-i o bonetă frumușică, ultima din rând, dar care nu semăna nici pe departe cu aceea, pe care vroia s-o cumpere, fiindcă din depărtare privise și își pironise ochii pe celălalt model, vestita și adevărata bonețică, așezată tocmai în partea opusă. Vasea o privea atât de stăruitor, încât ți-ar fi putut trece prin gând că cineva se pregătea să pună mâna pe ea și s-o fure sau că însăși boneta era gata să-și ia singură zborul din loc - numai și numai ca să nu cadă în mâinile lui Vasea.

— Uite, zise Arkadi Ivanovici, arătând un model: după mine, iată boneta cea mai elegantă.

— Așa, Arkașa! Asta-ți face cinste! De azi înainte, pe legea mea, am să încep a te prețui și mai mult pentru gustul tău, rosti Vasea cu o ștrengărească viclenie, înduioșându-se până în fundul inimii față de Arkașa: boneta ta e o încântare; dar ia vino puțin încoace!

— Unde poți găsi, frate, una mai bună?

— Uite, aici!

— Asta? făcu Arkadi cu îndoială.

Dar când Vasea, nemaiputându-se stăpâni, smulse boneta de pe suportul său de lemn, de pe care ea parcă singură își luase zborul, bucuroasă de un cumpărător așa de bun, după atâta așteptare... când foșniră toate panglicuțele, volănașele și danteluțele sale, atunci din pieptul puternic al lui Arkadi Ivanovici izbucni o neobișnuită exclamație de încântare. Chiar și *madame* Leroux, păstrându-și întreaga demnitate incontestabilă și avantajul său în materie de gust în tot timpul alegerii modelului, și care tăcuse în vremea asta numai din condescendență, îl răsplăti pe Vasea cu un larg surâs de aprobare. Astfel, și privirea ei, și gesturile, și acel zâmbet - totul proclamă dintr-o dată: da! Ați ghicit și sunteți vrednic de fericirea ce vă așteaptă.

— Ai cochetat aici, în singurătate! exclamă Vasea, trecându-și întreaga-i dragoste asupra bonetei celei drăguțe: dinadins te-ai pitit, strengăriță, hulubițo!

Și Șumkov o sărută, drept vorbind, sărută numai văzduhul care o împresura, temându-se să nu se atingă de juvaerul său.

— Așa se ascund de văzul lumii adevăratele merite și virtutea personală, adăugă entuziasmat Arkadi, citind pentru haz o frază dintr-o gazetă foarte spirituală[67], pe care o răsfoia în fiecare dimineață. Ei, Vasea, ce zici?

— Vivat, Arkașa! Ești plin de duh astăzi. Ai să faci furori, cum se spune, în mijlocul doamnelor. Îți prezic succes. *Madame* Leroux, *madame* Leroux!

— La dispoziție!

— *Madame* Leroux, scumpa mea!

Madame Leroux aruncă o privire asupra lui Arkadi Ivanovici și surâse cu îngăduință.

— Nici nu vă închipuiți cât vă ador în clipa asta... Dați-mi voie să vă sărut... și Vasea o sărută pe patroana magazinului.

În asemenea împrejurare, trebuie să faci apel la întregul tău simț de demnitate, ca să nu-ți pierzi prestigiul față de

un ștrengar ca acesta. Dar eu susțin că ai nevoie, în plus, de o amabilitate și de o grație - înnăscute, firește - cu care *madame* Le Roux primi exploziile de entuziasm ale lui Vasea. Ea îl scuză și știu, atât de înțelepțește și de grațios, să-și păstreze întreaga prezență de spirit în cazul de față. Dar oare te puteai supăra pe Vasea?

— *Madame* Leroux, cât face?

— Cinci ruble de argint, răspunse ea cu încă un surâs pe buze, potrivindu-și cu demnitate ținuta.

— Dar aceasta, *madame* Leroux? întrebă Arkadi Ivanovici, arătând boneta aleasă de dânsul.

— Asta-i opt ruble de argint.

— Hm, staţi puţin, daţi-mi voie! Fiţi atât de amabilă, *madame* Leroux, spuneţi-mi care-i mai bună, mai șic, mai drăguță și care seamănă mai mult cu dumneavoastră?

— Cealaltă bonetă e mai bogată, dar cea aleasă de dumneavoastră - c'est plus coquet[15].

— Atunci pe asta o luăm!

Madame Leroux luă o foaie de hârtie, subțire ca pânza de păianjen, înfășură în ea boneta și o prinse într-un ac cu gămălie - hârtia cu boneta cu tot făcându-se parcă mai ușoară decât mai înainte, fără bonetă. Vasea apucă pachetul cu nespusă grijă, abia respirând, își luă rămas bun de la *madame* Leroux, îi mai spuse ceva foarte curtenitor și ieși din magazin.

— Sunt un *viveur*[16], Arkașa. Îs născut să fiu un *viveur*! exclamă Vasea, hohotind.

Se porni apoi pe un râs mărunt, înfundat, nervos, ocolind în fugă pe trecătorii, bănuiți de el toți, fără excepție, de intenția unui atentat împotriva nestematei bonete, spre a o șifona cu orice preț.

— Ascultă-mă, Arkadi, ascultă! începu peste câteva clipe Vasea, dând vocii sale o tonalitate solemnă, cu accente de-

[15] E mai cochetă (fr.).
[16] Om de viață (fr.).

o dragoste nesfârșită: Arkadi, sunt așa de fericit, așa de fericit!

— Vasenka! Și eu sunt atât de fericit, scumpul meu prieten!

— Nu-i același lucru, Arkașa. Iubirea ta față de mine este fără margini, știu asta. Dar tu nu poți simți nici a suta parte din ceea ce mă frământă pe mine în momentul acesta. Mi-e inima așa de plină, așa de plină! Arkașa! Nici nu-s vrednic de fericirea asta! Aud și simt acest lucru. Cu ce-am meritat-o? rosti el cu glas înăbușit, printre sughițuri de plâns. Ce-am făcut eu deosebit, spune-mi! Privește în juru-ne: câți oameni, câte lacrimi, câtă durere, ce viață searbădă, fără sărbătoare! Iar eu ce-s? Pe mine mă iubește o fată încântătoare - pe unul ca mine... În curând, ai s-o vezi și tu, ai să-i prețuiești singur inima nobilă. M-am născut într-o familie umilă, acum am un grad în serviciu și un venit propriu, leafă. M-am născut cu o meteahnă fizică, sunt puțin șoldiu. Totuși, uite, ea m-a îndrăgit așa cum sunt. Azi, Iulian Mastakovici a fost atât de duios cu mine, atât de atent, atât de binevoitor! Rar stă de vorbă cu mine. Astăzi însă, s-a apropiat și mi-a spus: „Ei, ce zici, Vasea (zău, așa mi-a zis, chiar Vasea), ai să chefuiești de sărbători, hai?” (Și a râs singur.)

— Așa și-așa, excelență, zic, am de lucru (îndată însă mi-am luat inima în dinți și am adăugat:) poate am să mă și veselesc, excelență! Zău că așa i-am răspuns. El mi-a dat pe loc bani și mi-a mai spus două-trei cuvinte. Mie, frățioare, mi-a venit să plâng, pe legea mea! M-au podidit lacrimile. Și el era parcă mișcat. M-a bătut pe umăr și a adăugat: „Aceeași simțire s-o ai mereu, Vasea, aceeași simțire pe care o ai acum”...

Vasea tăcu o clipă. Arkadi Ivanovici își întoarse capul și își șterse, și el, o lacrimă cu pumnul.

— Și câte, și mai câte... urmă Vasea. Niciodată nu ți-am vorbit despre asta, Arkadi... Arkadi! Tu mă fericești nespus de mult cu prietenia ta. Fără tine nici n-aș mai fi astăzi pe

lume. Nu, nu, să nu rostești nici un cuvânt, Arkașa! Dă-mi mâna să ți-o strâng. Dă-mi voie să-ți... mul... țu... mesc!

Vasea iarăși nu-și putu isprăvi vorba.

Arkadi Ivanovici era cât pe ce să se arunce de gâtul lui Vasea; dar, cum tocmai atunci treceau strada și le răsună drept în urechi un țipăt pițigăiat: „Dă-te la o parte!" amândoi, speriați și emoționați, abia ajunseră în goană până la trotuar. Pe Arkadi Ivanovici îl bucură chiar întâmplarea asta. Iertă revărsarea de mulțumiri recunoscătoare ale lui Vasea numai datorită momentului cu totul excepțional. Lui însuși îi era necaz, dându-și seama că făcuse prea puțin pentru Vasea. I se făcu chiar rușine, când Vasea dădu să-i mulțumească pentru asemenea nimicuri! Dar o viață întreagă îi aștepta înainte și Arkadi Ivanovici respiră mai ușurat...

Familia Artemiev renunțase de mult să-i mai aștepte! Dovadă că erau cu toții la ceai. Într-adevăr, omul în vârstă vede uneori mai bine decât tineretul, și încă ce tineret! Lizanka susținea sus și tare că n-o să mai vină: „N-o să vină, mămico; îmi spune inima că n-o să vină". Iar mămica o ținea una și bună, că inima ei, dimpotrivă, simțea că neapărat o să vină... El n-are să poată sta locului, va veni în fugă, în sfârșit, nu-i de lucru nici la serviciu acum, că suntem doar în ajunul Anului nou.

Chiar și când se deschise ușa, Lizanka nu se aștepta să-i vadă. Nu-i venea să-și creadă ochilor. Îi întâmpină cu sufletul la gură, cu inimioara zvâcnindu-i ca o vrabie captivă. Roși până-n vârful urechilor, îmbujorată ca o vișină, cu care semăna aidoma. Doamne sfinte, ce surpriză! Un „ah" de bucurie se desprinse în zbor de pe buzișoarele sale. „Mincinosule! Dragul meu!" exclamă ea, încolăcindu-și mânuțele pe după gâtul lui Vasea.

Închipuiți-vă uimirea-i extraordinară și valul de rușine ce-o cuprinse dintr-o dată, când - chiar în spatele lui Vasea - îl zări pe Arkadi Ivanovici, cam fâstâcit, vrând parcă să se ascundă după dânsul. Trebuie să recunoaștem că el era

stângaci înaintea femeilor, ba chiar foarte stângaci. Să vedeți ce i s-a întâmplat odată, când... Dar despre asta, mai târziu.

Puneți-vă însă acum în situația lui. Nu-i nimic de râs aici. Stătea în antreu, în galoși, manta, căciulă cu apărătoare pe care se grăbise să și-o smulgă din cap, încotoșmănat în chip pitoresc într-un fular croșetat, galben, prăpădit, înnodat la spate pentru desăvârșirea efectului. Și când te gândești că toate acestea trebuiau desfăcute și deznodate, scoase cât mai degrabă, ca să se poată înfățișa sub un aspect mai favorabil! De altfel, nu-i om care să nu dorească a se prezenta într-un mod cât mai avantajos. În aceeași clipă Vasea, poznașul, imposibilul, în treacăt fie zis, același Vasea, bineînțeles, drag și bun ca pâinea caldă, dar, în sfârșit, încurcă-lume și fără menajamente, dădu drumul glasului:

— Uite, Lizanka, iată-l pe Arkadi al meu! Cum arată? Ăsta mi-i cel mai bun amic. Îmbrățișează-l și sărută-l, Lizanka, sărută-l imediat, ai să-l cunoști mai bine pe urmă și singură ai să-l săruți! Ei, spuneți, spuneți și voi, doar vă întreb: ce avea de făcut Arkadi Ivanovici? Iar el de-abia își desfășurase jumătate din fular. Cu drept cuvânt, uneori mă și rușinez de excesivul entuziasm al lui Vasea. Acesta denotă o inimă bună, dar... nu-i la locul lui și-i chiar supărător!

În sfârșit, amândoi intrară în casă. Bătrânica era nespus de bucuroasă de cunoștința cu Arkadi Ivanovici. Auzise atât de multe despre dânsul, atâtea... Dar ea nu-și isprăvi vorba. Un „ah” de bucurie răsună în odaie și o opri la jumătatea frazei. Doamne, Dumnezeule! Lizanka stătea în fața bonetei scoase pe neașteptate la lumină. Își împreunase copilărește mânuțele și zâmbea, zâmbea atât de suav... O, Doamne, oare de ce n-a avut *madame* Leroux o bonetă încă și mai bună!

Vai, pentru Dumnezeu, dar unde ați fi putut găsi o bonetă mai bună? E din cale-afară de frumoasă! Unde ați fi

descoperit una mai elegantă? Vorbesc serios! Pe mine, la drept vorbind, mă supără în oarecare măsură și chiar mă amărăște puțin asemenea ingratitudine a îndrăgostiților. Hai, priviți, domnilor, priviți voi înșivă, și spuneți ce poate fi mai frumos decât acest amor de bonetă! Hai, zvârliți numai o aruncătură de ochi! Dar nu, nu... mustrările mele sunt inutile. Au căzut cu toții de acord cu mine. A fost numai o rătăcire de o clipă, o începătoșare, o fierbințeală a simțurilor. Sunt gata să-i iert... Dar, în schimb, luați seama! Iertați-mă, domnilor, că îi tot dau înainte numai cu boneta aceasta: făcută din tul, ușurică, iar o panglică vișinie, lată, acoperită cu dantelă, se întinde între calotă și volănașul încrețit; la spate alte două panglici, late, lungi, care cad ceva mai jos de ceafă, pe gât. Hai, priviți-o! Am să vă întreb după aceea!... Dar văd că voi nici nu vă uitați la ea! Vi se pare pesemne că-i totuna! V-ați întors ochii în altă parte. Priviți cum au izbucnit dintr-o dată două lacrimi, mari-mari, ca niște mărgăritare, din ochișorii negri ca smoala, au tremurat o clipită pe genele lungi și apoi s-au rostogolit - pe tul, nu, mai degrabă pe aerul din care era alcătuită opera artistică a lui *madame* Leroux... Și iarăși mi-e necaz: că aceste două lăcrămioare aproape nu erau pentru bonetă. Nu! După mine, un astfel de obiect trebuie dăruit cu sânge rece! Numai așa ar putea fi prețuit la adevărata valoare. Mărturisesc, domnilor, că tot pentru bonetă erau!

Vasea se așează lângă Lizanka, bătrânica alături de Arkadi Ivanovici. Se puseră la vorbă. Arkadi Ivanovici se dovedi la înălțime. Recunosc bucuros și cu obiectivitate acest lucru, greu de așteptat de la dânsul. După două-trei cuvinte despre Vasea, el izbuti să treacă cu abilitate la Iulian Mastakovici, binefăcătorul acestuia. Și vorbi atât de înțelepțește, atât de înțelepțește, încât discuția, cu drept cuvânt, nu lâncezi nici peste o oră. Să fi văzut cu câtă dibăcie și cu cât tact atinse Arkadi Ivanovici unele particularități ale lui Iulian Mastakovici care aveau o

legătură directă sau indirectă cu Vasea! În schimb, bătrânica era fermecată, într-adevăr fermecată. Ea însăși recunoscu acest lucru: îl chemă într-adins la o parte pe Vasea și îi spuse că prietenul său e un tânăr admirabil, foarte politicos și - ceea ce-i mai de preț - o persoană serioasă și respectabilă. Vasea cât pe ce să izbucnească în hohote de fericire, aducându-și aminte cum îl buchisise în pat timp de un sfert de ceas respectabilul Arkașa! Pe urmă, bătrânica îi făcu cu ochiul lui Vasea și-i spuse să treacă ușurel și cu grijă după dânsa în odaia de alături. Trebuie să recunoaștem că ea se purtă cam nedelicat față de Lizanka. Dintr-un exces de sinceritate, ea o trăda, desigur, pe fiică-sa, născocind să arate pe ascuns lui Vasea ce-i pregătise Lizanka de Anul nou. Era un portofel cusut cu mărgelușe și cu fir de aur, având un desen superb: pe-o parte era reprezentat un cerb - de-ai fi zis că-i viu - în plină goană, și atât de bine semăna, leit cerb! Iar pe cealaltă parte era portretul unui vestit general, meșterit cu artă și cu o asemănare perfectă. Nici nu mai vorbesc de încântarea lui Vasea. Între timp, nici în sufragerie vremea nu trecu în zadar. Lizanka se apropie de-a dreptul de Arkadi Ivanovici, îi strânse amândouă mâinile și-i mulțumi pentru ceva. Arkadi Ivanovici ghici, în sfârșit, că era vorba tot de neprețuitul Vasea.

Lizanka era adânc mișcată. Auzise că Arkadi Ivanovici era un prieten atât de sincer al logodnicului său. Îl iubea așa de mult, avea atâta grijă de dânsul. La fiecare pas îi dădea sfaturi salvatoare, încât Lizanka, cu drept cuvânt, nu putea decât să-i mulțumească și nu se putu reține de a-i arăta toată recunoștința. În sfârșit, ea își exprimă nădejdea că Arkadi Ivanovici o va îndrăgi și pe dânsa, barem pe jumătate cât îl iubește pe Vasea.

Apoi îl întrebă dacă Vasea își păzește sănătatea. Schiță unele temeri în legătură cu caracterul său, extrem de expansiv, înfocat, ca și cu insuficienta cunoaștere a oamenilor și a vieții practice. Adăugă că-l va îngriji cu

sfințenie, îl va păstra și-l va păzi ca ochii din cap. În sfârșit, speră că Arkadi Ivanovici nu numai că nu-i va părăsi, ci chiar va locui împreună cu dânșii.

— Vom fi tustrei ca un singur om! exclamă ea într-o pornire cât se poate de naivă.

În sfârșit, sosi timpul de plecare. Se înțelege că gazdele insistară, invitându-i să mai rămână. Dar Vasea declară fără putință de tăgadă că nu se mai putea. Arkadi Ivanovici confirmă același lucru. Fură întrebați, se-nțelege: care-i pricina? Se află numaidecât că Vasea avea o lucrare, încredințată de Iulian Mastakovici.

— O lucrare urgentă, importantă și teribilă, care trebuie prezentată poimâine dimineață; iar Vasea nu numai că n-o terminase, dar o neglijase cu totul.

Când aflară cum stau lucrurile, mămica îl jeli, iar Lizanka se sperie pur și simplu, se îngrijoră și chiar îl goni pe Vasea. Din pricina aceasta, tinerii nu-și pierdură, bineînțeles, ultima sărutare - mai scurtă și mai grăbită, în schimb, mai focoasă și mai puternică. În cele din urmă, se despărțiră și cei doi prieteni porniră spre casă.

Cum ajunseră în stradă, amândoi începură - care mai de care - să-și destăinuiască unul altuia impresiile. De altfel, așa trebuia să se și întâmple: Arkadi Ivanovici se îndrăgostise, se îndrăgostise lulea de Lizanka! Și cine altul să creadă mai lesne lucrul acesta decât însuși fericitul de Vasea? Așa și făcu, nu se rușină și, numaidecât, mărturisi lui Vasea totul. Vasea se tăvăli de râs și se bucură la culme. Ba observă că nu vede aici nimic de prisos și că de-acum vor fi încă și mai buni prieteni.

— M-ai ghicit, Vasea, zise Arkadi Ivanovici: da. O iubesc la fel ca și pe tine. Ea va fi îngerul meu ca și al tău, fiindcă fericirea voastră se va revărsa și asupră-mi, încălzindu-mă și pe mine. Vasea, ea va fi și gospodina mea; în mâinile sale se va afla fericirea mea. Să ne gospodărească pe amândoi - atât pe tine, cât și pe mine. Da, prietenie față de tine - prietenie și față de dânsa. Acum nu vă pot despărți în

sufletul meu. Atâta numai: de azi înainte voi avea două ființe ca tine, în loc de una singură...

Arkadi tăcu, copleșit de sentimente. Cuvintele lui îl cutremurară pe Vasea până-n adâncul sufletului. Căci nu se așteptase niciodată la asemenea vorbe din partea lui Arkadi. Îndeobște, Arkadi Ivanovici nu prea știa să vorbească și nici nu-i plăcea să se avânte în lumea viselor. De data asta, se pierdu în visurile cele mai vesele, mai tinerești și mai trandafirii.

— Cum o să vă priveghez pe amândoi, cum o să vă răsfăț! urmă el. În primul rând, Vasea, o să-ți botez toți copiii, pe toți, până la unul; iar în al doilea rând, Vasea, trebuie să ne îngrijim și de viitor. Va fi nevoie de cumpărat mobilă, de închiriat o locuință - așa că ea, tu și cu mine să avem câte o cămăruță aparte. Știi ce, Vasea, chiar de mâine voi da o raită ca să văd anunțurile de închiriere afișate pe la porți. Trei camere... nu, de fapt numai două, n-avem nevoie de mai multe. M-am și gândit, Vasea, că azi am spus prostii; au să ne ajungă banii - și încă cum! Când m-am uitat în ochișorii săi, mi-am dat seama pe dată că au să ne ajungă. Totul va fi pentru ea. Văleleu, cu ce foc vom munci! Acuma, Vasea, vom putea risca să dăm chiar vreo douăzeci și cinci de ruble pentru locuință. De altfel, frate, locuința-i totul. Într-o casă bună, și omul este mai vesel, are numai vise frumoase! Apoi, Lizanka va fi casierul nostru comun: nici o copeică de prisos! Ferit-a sfântul să mai dau de-acum încolo pe la vreo crâșmă! Drept cine mă iei? Drept o nimica toată, hai? Pe urmă, are să mai cadă vreun spor la leafă, vreo gratificație, căci o să muncim pe brânci la slujbă, o-ho-ho! Vom trage ca bivolii la plug!... Ce-ai zice - și vocea lui Arkadi Ivanovici se înmuie de plăcere - să ne pice așa, din senin, câte treizeci sau douăzeci și cinci de ruble-argint pe cap de om!... Rămâne stabilit: din orice gratificație - ba o bonetă, ba un fular drăguț, ba niște ciorăpiori! Ea trebuie să-mi împletească neapărat un fular. Uite ce prăpădit e fularul meu: galben, urât, mi-a făcut

astăzi destule necazuri! Dar și tu, Vasea, știi că ai avut haz: tu mă recomanzi, iar eu - cu harnașamentul pe mine... Dar nu-i ăsta lucrul de căpetenie! Uite la ce m-am gândit: toată argintăria o iau pe seama mea! Doar sunt dator să vă fac un dar, cât de mic: asta-i o cinste pentru mine, amorul propriu mi-e în joc!... Gratificația mea e sigură. Doar n-au s-o deie lui Skorohodov! N-o să putrezească în gușa acestui bâtlan. Am să vă cumpăr, măi frate, linguri de argint, cuțite bune - nu de argint, dar solide. Am să iau și o vestă, dar asta pentru mine. Doar o să-ți fiu cavaler de onoare la nuntă! Numai că de-acuma ține-te bine, ține-te, frate; de aci înainte, și azi, și mâine, toată noaptea, o să stau cu bâta pe tine. Am să scot untul din tine la lucru; termină odată! Termină, frate, mai repede! Iar după aceea, serile, iarăși la ea și amândoi vom fi fericiți. O să ne punem pe jucat loton! În fiecare seară, vom sta împreună. Doamne, ce bine o să ne fie! Strașnic de bine! Mare necaz am că nu te pot ajuta. M-aș apuca și aș scrie tot-tot în locul tău... Păcat că nu avem același scris!

— Da! răspunse Vasea. Da! Trebuie să ne grăbim. Or fi ceasurile unsprezece. Să ne grăbim. La lucru!

După vorbele acestea, Vasea - care tot timpul ba surâdea, ba se străduia fel și chip să întrerupă printr-o oarecare observație entuziastă torentul simțămintelor de prietenie ale lui Nefedevici și, într-un cuvânt, manifestase cea mai deplină însuflețire - se potoli ca prin farmec, tăcu din gură și o luă aproape la goană pe stradă. Parcă un gând greu, ca de plumb, îi îngheță brusc capul înfierbântat și îi dădu o strângere de inimă.

Arkadi Ivanovici chiar se neliniști. La întrebările sale zorite, el nu primea aproape nici un răspuns de la Vasea, care se descotorosea cu două-trei cuvintele, uneori printr-o exclamație, adesea fără de nici o legătură cu subiectul.

— Ce-i cu tine, Vasea! strigă în sfârșit Nefedevici, abia ținându-se de dânsul. Nu cumva te tulbură atâta...

— Ah, frate, destul cu palavrele! răspunse Vasea, oarecum ciudos.

— Nu te necăji, Vasea, ajunge! îl întrerupse Arkadi. Am văzut eu cum ai scris infinit mai mult într-un răstimp foarte scurt... Ce-i cu tine? Ești cu adevărat plin de talent! La nevoie ai putea scrie chiar mai repede. Doar n-o să ți se litografieze manuscrisul. Ai să izbutești! Poate, unde ești emoționat acum, chiar distrat. De aceea are să-ți meargă treaba mai greu.

Vasea nu răspunse sau mormăi ceva în barbă și amândoi, alarmați de-a binelea, ajunseră în goană acasă.

Șumkov se așeză numaidecât la scris. Arkadi Ivanovici se potoli și se liniști, se dezbrăcă molcom și se culcă în pat, fără să-l scape din ochi pe Vasea... Îl cuprinse un fel de teamă. „Oare ce-i cu dânsul?” își spuse în sine, cătând la fața palidă a lui Vasea, la ochii săi învăpăiați, la neliniștea trădată de orice mișcare a lui – chiar mâna îi tremura... „Vai, pe legea mea! Oare n-ar fi bine să-l sfătuiesc a ațipi o oră sau două? O să-și potolească enervarea, dormind un pic.”

Vasea tocmai isprăvi o pagină, își ridică ochii, îl privi ca din întâmplare pe Arkadi și, lăsându-și numaidecât privirea în jos, se repezi din nou la pana de scris.

— Ascultă, Vasea, începu deodată Arkadi Ivanovici: oare n-ar fi bine să-ți lași puțin capul pe pernă? Ia vezi cum te scutură frigurile...

Vasea se uită la Arkadi cu necaz, chiar cu răutate și nu răspunse nici un cuvânt.

— Zău, Vasea, unde vrei s-ajungi?

Șumkov își reveni pe loc.

— Ce-ar fi să bem un ceișor, Arkașa, îi spuse el.

— Cum adică? De ce?

— Ca să mă mai întărească. Nu mi-e somn, n-am să dorm. O să scriu într-una. Bând ceai, m-aș mai odihni olecuță și clipa critică ar trece.

— Perfect, frate Vasea, minunat! Tocmai asta vroiam să-ți propun. Mă mir numai cum nu mi-a venit mai înainte gândul acesta! Dar știi ce? Mavra n-are să se scoale; n-o să se trezească pentru nimic în lume...

— Așa-i!

— Dar nu-i nimic, ăsta-i un fleac! izbucni Arkadi Ivanovici, sărind desculț din pat. Am să pun singur samovarul. Parcă-i pentru prima oară?

Arkadi Ivanovici alergă la bucătărie și trebălui pe lângă samovar. Vasea își văzu mai departe de scris. Pe lângă asta, Arkadi Ivanovici se îmbrăcă și dădu o fugă până la franzelărie, pentru ca Vasea să se poată fortifica pe deplin pentru noapte. Peste un sfert de ceas, samovarul se afla pe masă. Începură să bea ceai, dar conversația nu se lega. Vasea era tot timpul pe gânduri.

— Hm, mâine trebuie să mă duc cu felicitările, rosti în sfârșit Vasea, revenindu-și puțin în fire.

— Nu-i nevoie să te duci neapărat tu.

— Imposibil, frate, zise Vasea...

— Las-pe mine, te semnez eu în condică la toți... Să n-ai nici o grijă! Lucrează mâine toată ziua. Acuma stai până la cinci dimineața, cum ți-am spus, iar după aceea trage-i un pui de somn. Altfel, în ce hal ai să fii mâine? Eu te-aș trezi la opt fix...

— Dar oare ar merge ca să mă semnezi tu? zise Vasea, pe jumătate convins.

— Și de ce nu? Toți fac la fel!...

— Dar eu mă tem, pe legea mea...

— De ce să te temi, de ce?

— La alții să zicem că ar mai merge, dar la Iulian Mastakovici... el este binefăcătorul meu, Arkașa. Ce-ar zice dacă ar observa un scris străin...

— Cum să observe? Ce om mai ești și tu, Vasiuk! Cum ar putea să observe? Doar știi ce bine-ți imit eu semnătura, chiar înfloritura o fac la fel, zău!

Fără să răspundă, Vasea își bău în grabă paharul. Apoi dădu din cap cu îndoială.

— Vasea, dragul meu! Ah, dacă am izbuti! Dar ce-i cu tine, Vasea? Chiar mă sperii! Atunci n-am să mă culc nici eu, Vasea, și nici n-am să dorm. Ia arată-mi! Ți-a mai rămas mult?

Vasea îi aruncă o căutătură atât de dușmănoasă, încât Arkadi Ivanovici își pierdu graiul și îngheță inima într-însul.

— Vasea! Ce-i cu tine? Ce ai? De ce mă privești așa?

— Arkadi, drept să-ți spun, mâine mă duc să-l felicit pe Iulian Mastakovici.

— N-ai decât, poftim, du-te! spuse Arkadi, uitându-se la dânsul cu ochii în patru, într-o penibilă așteptare. Ascultă, Vasea, scrie și tu mai repede. Nu te sfătuiesc de rău, zău așa! De câte ori n-a spus chiar Iulian Mastakovici că-n scrisul tău, cel mai mult, îi place claritatea. Numai lui Skoropliohin îi place ca manuscrisul să fie citeț și frumos, căutând pe urmă să pună cumva mâna pe hârtie ca s-o ducă acasă copiilor, pentru transcriere. Nu poate, dobitocul, să cumpere niscaiva modele de caligrafie! Iar Iulian Mastakovici cere numai una și bună: citeț, citeț și iar citeț!... Ce mai vrei? Vasea, zău că nici nu mai știu cum să vorbesc cu tine. Sunt chiar îngrijorat... Mă bagi în mormânt cu tristețea ta.

— Nu-i nimic, nu-i nimic! rosti Vasea și, istovit, căzu pe scaun.

Arkadi se alarmă.

— Nu vrei cumva apă? Vasea! Vasea!

— Lasă, lasă, zise Vasea, strângându-i mâna. N-am nimic. Mă simt numai tare mâhnit, Arkadi. Nici eu singur n-aș putea spune de ce? Vorbește-mi mai bine de altceva. Nu-mi mai aduce aminte...

— Liniștește-te, Vasea, pentru numele lui Dumnezeu! Ai să termini, zău că ai să termini! Și chiar dacă n-ai să

isprăvești, ce mare nenorocire-i aici? Parc-ar fi cine știe ce crimă!

— Arkadi, spuse Vasea, privindu-și atât de semnificativ prietenul, încât acesta se îngrozi de-a binelea; nu-l văzuse pe Vasea niciodată atât de alarmat. Dacă aș fi fost singur, ca mai înainte! Dar, nu! Nu-ți spun ceea ce ar trebui. Îmi vine într-una să-ți vorbesc, să-ți încredințez totul, ca unui prieten... Dar de ce să-ți tulbur liniștea? Așa-i lumea, Arkadi, unora li-i hărăzit mai mult, alții însă nu fac decât lucruri mărunte, ca mine. Iar dacă ți s-ar cere recunoștință, gratitudine și tu n-ai putea răspunde cum se cuvine?

— Vasea! Hotărât lucru: nu te mai înțeleg de fel!

— Niciodată n-am fost nerecunoscător, rosti încet Vasea, ca și cum ar fi vorbit cu sine însuși. Dar dacă nu-s în stare să exprim tot ceea ce simt, atunci parcă nu-s în apele mele... Mă tem să nu iasă, Arkadi, că într-adevăr n-aș fi recunoscător, și asta m-ar distruge sufletește.

— Ce vrei să spui? Ce anume? Nu cumva toată recunoștința ai să ți-o manifești sfârșind la soroc manuscrisul? Gândește-te, Vasea, la ceea ce vorbești. Oare așa se arată recunoștința?

Vasea tăcu brusc din gură și îl privi cu ochi mari pe Arkadi, ca și cum argumentul lui neașteptat i-ar fi dărâmat toate îndoielile. Surâse chiar, dar numaidecât își recăpătă aceeași expresie de îngândurare de mai înainte. Arkadi luă zâmbetul lui Vasea drept o lichidare a tuturor temerilor sale, iar noua-i neliniște ca o hotărâre pentru o acțiune mai bună și nu mai putu de bucurie.

— Ei, Arkașa, când ai să te trezești, frate, din somn, să te uiți la mine. Dacă cumva am să dorm, va fi o nenorocire. Iar acuma mă așez iarăși la lucru... Arkașa!

— Ce-i?

— Nu, nu-i nimic, vroiam numai... Vroiam...

Vasea se așeză și tăcu, iar Arkadi se culcă. Nici unul, nici altul nu rostiră vreo vorbă despre cele petrecute la

Kolomna. Poate amândoi simțiseră că se făcuseră puțin vinovați, veselindu-se la o vreme nepotrivită. În curând Arkadi Ivanovici se gândi cu inima tângă la Vasea. Spre uimirea lui, se trezi exact la orele opt dimineața. Vasea dormea în fotoliu, cu pana de scris în mână. Era palid, istovit. Lumânarea arsese până la capăt. În bucătărie, Mavra trebăluia pe lângă samovar.

— Vasea, Vasea! îl strigă speriat Arkadi. Când ai adormit?

Șumkov deschise ochii și sări din fotoliu.

— Uf! făcu el. Va să zică, tot am adormit.

Vasea se repezi numaidecât la hârtii. Nu se întâmplase nimic. Manuscrisul era în bună rânduială. Nu-l mânjise cu cerneală și nici seul lumânării nu picurase asupră-i.

— Cred c-am adormit pe la șase, zise Vasea. Ce frig se face noaptea! Hai să bem un pahar de ceai și m-apuc iar de lucru...

— Te-ai mai întărit un pic?

— Da, da, mi-i mai bine, acuma mi-i mai bine!

— La mulți ani, frate Vasea!

— Să fii sănătos, frate, multă sănătate, și ție la fel! dragul meu.

Se îmbrățișară. Lui Vasea îi tremura bărbia și i se umeziră ochii. Arkadi Ivanovici tăcea: simțea o strângere de inimă. Amândoi băură ceaiul în grabă...

— Arkadi! Am hotărât să mă duc singur la Iulian Mastakovici...

— Doar n-o să observe...

— Eu însă, frate, aproape aș avea mustrări de conștiință.

— Dar tu pentru el stai aici, pentru dânsul te omori. Hai, lasă fleacurile! Iar eu, mă-nțelegi, frățioare, am să trec și pe acolo...

— Pe unde? întrebă Vasea.

— Pe la familia Artemiev ca să-i felicit din partea mea și a ta.

— Scumpule! Ehei! Iar eu am să rămân acasă. Văd că te-ai gândit foarte bine. Eu doar șed aici și lucrez. Nu-mi petrec vremea în distracții. Așteaptă o clipă ca să le trimit o scrisoare.

— Scrie, frate, scrie! Ai tot timpul. Eu mai am să mă spăl, să mă bărbieresc și să-mi perii fracul. Ehei, frate Vasea, o să fim mulțumiți și fericiți! Îmbrățișează-mă, Vasea!

— Uf, frate, numai de n-ar fi...

— Aici locuiește domnul funcționar Șumkov? răsună pe scară glăsciorul unui copil.

— Aici, tătucule, aici, zise Mavra, dând drumul musafirului.

— Ce-i acolo? Ce-i, ce-i? strigă Vasea, sărind ars de pe scaun și dând buzna în antreu. Petinka, tu ești?

— Bună ziua! Am cinstea să vă spun: „La mulți ani!”, Vasili Petrovici, rosti un băiețandru frumușel, cu păr negru, numai cârlionți, de vreo zece ani, surioara vă trimite multe salutări, de asemeni mămica; iar surioara mi-a mai dat în grijă să vă sărut din partea ei...

Vasea săltă în văzduh pe micuțul sol și imprimă cu avânt pe buzișoarele sale, care semănau strașnic de bine cu cele ale Lizankăi, un sărut prelung, dulce ca mierea.

— Sărută-l, Arkadi! îi spuse Vasea, trecându-i-l pe Petea care, fără să atingă pământul, zbură în brațele puternice și avide, cu drept cuvânt, ale lui Arkadi Ivanovici.

— Puiule scump, vrei un ceișor?

— Mulțumesc frumos! Dar noi am luat ceaiul. Azi ne-am sculat devreme. Ai noștri au plecat la sfânta liturghie. Surioara mi-a făcut zulufii două ceasuri bătute, m-a dat cu pomadă, m-a spălat, mi-a cusut pantalonașii, fiindcă îi rupsesem aseară cu Sașka pe uliță. Începusem să ne batem cu bulgări de zăpadă...

— Ei, haide, haide!

— Va să zică m-a dichisit pentru vizita la dumneavoastră; m-a pomădat, m-a acoperit de sărutări, spunându-mi: Dă

fuga la Vasea, spune-i la mulți ani! Și întreabă-l dacă e mulțumit, dacă s-a odihnit în liniște... și încă ceva... să vă întreb încă un lucru, bineînțeles, despre treburile de care, aseară, erați... am uitat cum... dar nu-i nimic... am scris totul aici, zise băiatul și citi de pe hârtia pe care o scoase din buzunar: a, da - ...„erați îngrijorat".

— Va fi gata la timp. Va fi! Așa să-i și spui, voi isprăvi lucrarea neapărat, pe cuvântul meu de onoare!

— Și încă ceva... Vai, cum am uitat! Surioara v-a mai trimis o scrisorică și un mic dar, însă îmi ieșiseră din minte!

— O, Doamne! Haide, guguștiucule! Unde-s? Unde? Unde? Iată! Ah! Ia uite, frate, uite ce-mi scrie. Scumpa, draga de ea! Știi că aseară am văzut la ea un portofel pentru mine. Încă nu-i gata. Dar, zice, îți trimit o buclă din părul meu; iar cât despre portofel, să n-ai nici o grijă: va fi al dumitale. Uite aici, frate, privește!

Zguduit de emoție și încântare, Vasea arătă lui Arkadi Ivanovici o buclă din părul cel mai des și mai negru de pe lume, apoi o sărută cu pasiune și o ascunse în buzunarul de dinlăuntru al hainei, cât mai aproape de inimă.

— Am să-ți comand un medalion pentru bucla asta de păr, spuse hotărât Arkadi Ivanovici.

— Noi o să avem astăzi friptură de vițel, iar mâine creier. Măicuța vrea să ne facă și pișcoți... iar kașă de mei n-o să fie, spuse băiatul după o clipă de gândire, ca să-și încheie povestirea.

— Ptiu, ce băiat frumușel! exclamă Arkadi Ivanovici, Vasea, tu ești cel mai fericit muritor!

Băiatul isprăvi de băut ceaiul, căpătă o scrisorică și o mie de sărutări; apoi ieși fericit și vioi ca și mai înainte.

— Ehei, frate, începu bucuros Arkadi Ivanovici. Nu vezi ce bine-i, ce bine! Toate s-au rânduit de minune. Nu te mai amărî, nu te mai alarma! Înainte! Dă-i bătaie cu lucrul, Vasea, dă-i bătaie! La două mă întorc acasă. Am să trec întâi pe la ele, apoi la Iulian Mastakovici.

— Ei, la revedere, frate, la revedere! Of, dacă n-ar fi fost... Bine, du-te, bine, spuse Vasea. Să știi, frate, că m-am hotărât definitiv: nu mă mai duc la Iulian Mastakovici.

— La revedere!

— Stai, frățioare, stai! Spune-le... ba îndrugă și tu ce ți-o trece prin minte. Pe dânsa s-o săruți. Apoi povestește-i, frățioare, tot ce știi, povestește-i...

— Ei lasă, lasă! Cunoaștem cum stau lucrurile. Știm noi! De bună seamă, fericirea ți-a răscolit tot sufletul! A venit atât de neașteptat! De aseară nu mai ești în apele tale. Încă nici nu ți-ai revenit cumsecade după impresiile de ieri. Dar - gata! Refă-te, Vasea, dragule! Rămâi cu bine, rămâi cu bine!

În sfârșit, amicii se despărțiră. Toată dimineața Arkadi Ivanovici rămase pe gânduri: nu-i mai ieșea din minte Vasea. Îi cunoștea firea slabă și irascibilă. „Da, fericirea asta l-a descumpănit, nu m-am înșelat! își spuse în sine. O, Doamne! Tânga lui mi-a insuflat-o și mie. Și când te gândești că omul acesta, dintr-o nimica toată, a fost în stare să dureze o întreagă tragedie! Ce înfrigurare l-a apucat! Ah, trebuie să-l salvez. Trebuie să-l salvez!” își zise Arkadi fără să-și dea seama că el însuși dăduse în inima lui proporții de nenorocire, după cum se vede, unor mici neplăceri casnice, cu totul neînsemnate în fond. Ajunse abia pe la unsprezece în camera portarului de pe lângă locuința lui Iulian Mastakovici ca să-și adauge modestul său nume la lungul șir de fețe simandicoase, semnate pe-o listă pătată și acoperită cu tot felul de scrisuri. Dar care nu-i fu mirarea, când îi sări în ochi semnătura proprie a lui Vasea Șumkov! Rămase ca trăsnit. „Oare ce-o fi cu dânsul?” își spuse el. Arkadi Ivanovici, care până-n ultimul moment nutrise tot felul de nădejdi, ieși de-acolo profund emoționat. Într-adevăr, se pregătea o nenorocire. Dar de unde? În ce fel?

Sosi la Kolomna cu gânduri întunecate, distrat la început, dar, după ce stătu de vorbă cu Lizanka, plecă cu

lacrimi în ochi, foarte alarmat din pricina lui Vasea. Porni în goană spre casă, însă pe malul Nevei se ciocni nas în nas cu Șumkov, care de asemenea alerga.

— Încotro? îl strigă Arkadi Ivanovici.

Vasea se opri, ca un om surprins la locul crimei.

— Eu, frate, numai așa... am vrut doar să iau puțin aer.

— Nu te-a răbdat inima. O apucaseși spre Kolomna, hai? Of, Vasea, Vasea, de ce te-ai mai dus la Iulian Mastakovici?

Vasea nu răspunse. Pe urmă făcu un gest cu mâna a lehamite și zise:

— Arkadi! Nici eu însumi nu știu ce se petrece cu mine. Eu...

— Ajunge, Vasea, destul! Îmi dau perfect seama ce se petrece cu tine. Liniștește-te! Ești emoționat și zguduit sufletește de ieri! Stai și te gândește: cum să poți trece prin dordora asta! Doar toți te iubesc, toți îți poartă de grijă, lucrul tău avansează, ai să-l isprăvești, neapărat, știu asta. Ți s-a năzărit ceva și te-ai alarmat...

— Nu. Nu-i nimic, nu-i nimic...

— Îți mai amintești, Vasea? Ții minte cum ți s-a mai întâmplat o dată același lucru? Când ai fost avansat, ai uitat că de fericire și de recunoștință ți-ai dublat sforțările și, timp de o săptămână întreagă, ai stricat toate lucrările... Același caz se petrece și acum cu tine...

— Da, da, Arkadi! Numai că acum e altăceva... e cu totul altăceva...

— Cum adică altăceva? Ba să mă ierți! Poate lucrarea nici nu-i chiar așa de urgentă, iar tu îți faci de-a dreptul seama...

— Nu-i nimic, nu-i nimic... eu doar așa... Hai mai bine să mergem!

— Încotro? Acasă - nu la ele?

— Nu, frate. Cum m-aș arăta acolo în halul în care sunt? M-am răzgândit. Nu puteam suporta să rămân singur acasă, fără tine. Acum că suntem împreună, o să mă așez la scris. Haidem!

Amândoi porniră și tăcură o bucată de vreme. Vasea era grăbit.

— Cum de nu mă întrebi despre ele? rosti Arkadi Ivanovici.

— A, da... Zi-i, Arkașenka, ce mai nou pe acolo?

— Vasea, ești de nerecunoscut!

— Lasă, nu-i nimic, nu-i nimic. Hai, povestește-mi totul, Arkașa! îl imploră Vasea, căutând parcă să ocolească alte explicații. Arkadi Ivanovici oftă. Își pierdu cu totul cumpătul, privindu-l pe Vasea.

Povestirea despre cei din Kolomna îl învioră puțin. Prinse chiar chef de sporovăit. Prânziră. Bătrânica umpluse cu pișcoți buzunarele lui Arkadi Ivanovici. Amicii, mâncându-i, se înveseliră. Vasea făgădui să se culce puțin după prânz, ca să poată sta toată noaptea. Se culcă, într-adevăr. Încă de dimineață, Arkadi Ivanovici fu invitat la ceai de cineva, pe care nu-l putea refuza. Amicii se despărțiră. Arkadi Ivanovici își propuse să se întoarcă cât mai devreme, dacă se va putea chiar către orele opt seara. Trei ore de despărțire trecură pentru dânsul ca trei ani. Scăpă, în cele din urmă, și se repezi acasă la Vasea. Intră în cameră - întuneric beznă! Vasea nu era acasă. O întrebă pe Mavra, care-i spuse că „Șumkov scrisese într-una și nu dormise de loc; apoi se plimbase prin odaie, iar mai târziu, cu vreo oră mai înainte, ieși în goană, spunând că se va înapoia într-o jumătate de ceas. «Iar când o veni Arkadi Ivanovici, o rugase Vasea, spune-i, mătușă, încheie Mavra, c-am plecat la plimbare» și repetă același lucru de trei sau chiar de patra ori.”

„E la familia Artemiev!” își zise Arkadi Ivanovici și, pe gânduri, dădu din cap.

După câteva clipe, Nefedevici sări ars, înviorat de o speranță. „Să știi c-a sfârșit, pur și simplu, se gândi, asta-i explicația. Nu l-a răbdat inima și a tras o fugă până acolo. Dar nu poate fi asta. M-ar fi așteptat... Ia să mă uit ce are pe masă.”

Arkadi Ivanovici aprinse lumânarea și se așeză la masa de scris a lui Vasea. Lucrul mergea bine și sfârșitul parcă nu era departe. Nefedevici era gata să-și urmeze cercetările, când Vasea intră brusc în odaie.

— A! Aici îmi erai? exclamă el, tresărind de spaimă.

Arkadi Ivanovici rămase tăcut, temându-se să-i pună întrebări. Vasea își pironi ochii în pământ și, tot în tăcere, începu să-și răsfoiască hârtiile. În sfârșit, li se întâlniră ochii. Privirea lui Vasea exprima atâta rugă, implorare și deznădejde, încât Arkadi se cutremură când i-o întâlni. Inima îi tresări și nu mai putu răbda...

— Vasea, frățioare, ce-i cu tine? Ce înseamnă asta? exclamă el, aruncându-se spre dânsul și îmbrățișându-l. Lămurește-mă și pe mine. Nu te înțeleg și nici nu-ți pricep tristețea. Ce ți s-a întâmplat, sărmanul de tine? Ce? Destăinuiește-mi totul, fără nici un ascunziș. Nu poate să fie la mijloc numai atâta...

Vasea se strânse din răsputeri în brațele sale și nu putu scoate nici un cuvânt. I se tăiase respirația.

— Destul, Vasea, liniștește-te! Să zicem că n-ai să isprăvești lucrarea, și ce-i cu asta? Nu te înțeleg, și pace! Dezvăluie-mi chinurile tale. Vezi tu, eu, pentru tine... Vai, Doamne, Doamne, rosti el pășind prin odaie și apucând tot ce-i ieșea în cale, ca și cum ar fi căutat în grabă vreun leac pentru Vasea. Să știi că mâine am să mă duc eu însumi, în locul tău, la Iulian Mastakovici ca să-l rog și să-l implor a-ți mai da o zi de amânare. Am să-i explic totul, totul - dacă numai asta te chinuie într-atât...

— Doamne ferește! izbucni Vasea și se făcu alb ca varul, abia ținându-se pe picioare.

— Vasea, Vasea!

Șumkov își veni în fire. Îi tremurau buzele. Vroia să rostească ceva, dar nu putea decât să strângă spasmodic mâna lui Arkadi, în tăcere... Mâna-i era rece. Arkadi stătea în fața lui într-o așteptare tristă, chinuitoare... Vasea își ridică din nou ochii spre dânsul.

— Vasea! Pentru Dumnezeu, Vasea! Mi-ai zdrobit inima, prietenul meu, dragul meu!

Șiroaie de lacrimi țâșniră din ochii lui Vasea, care se aruncă la pieptul lui Arkadi.

— Te-am mințit, Arkadi! spuse el. Te-am mințit. Iartă-mă, iartă-mă! Ți-am înșelat prietenia…

— Cum anume, Vasea, ce-i? Ce s-a întâmplat? îl întrebă Arkadi, în culmea groazei.

— Asta-i!…

Și Vasea, cu un gest deznădăjduit, scoase din sertar și aruncă pe masă șase caiete, unul mai gros decât altul, pe măsura aceluia pe care-l transcria.

— Ce-i asta?

— Iată ce am de dat gata pentru poimâine. N-am făcut nici a patra parte! Și să nu mă întrebi, să nu-mi pui nici o întrebare: cum s-a putut ajunge la asta? urmă Vasea, începând singur să vorbească despre ceea ce îl chinuise atâta. Arkadi, dragul meu prieten! Nici eu nu știu ce s-a petrecut cu mine! Parcă m-am trezit acuma din cine știe ce vis. Am pierdut degeaba trei săptămâni. Am tot… eu… am tot bătut drumul la dânsa… Mi se sfâșia inima, mă chinuia îngrozitor… îndoiala… nu eram în stare să scriu. Nici nu mă gândeam la așa ceva. Abia acum, când mi-a surâs fericirea, m-am trezit.

— Vasea! începu cu hotărâre Arkadi Ivanovici. Vasea, am să te salvez eu. Înțeleg ce s-a întâmplat. Într-adevăr, nu-i de glumă. Dar te salvez eu. Ascultă, ascultă-mă pe mine! Chiar mâine am să mă duc la Iulian Mastakovici… nu da din cap, nu, fii atent! Am să-i povestesc de-a fir-a-păr tot ce s-a întâmplat. Dă-mi voie să iau calea asta… Am să-l lămuresc! Sunt gata de orice! Am să-i spun cât ești de zdrobit, cum te torturezi.

— Îți dai seama că chiar în momentul de față îmi tragi lovitura de grație? rosti Vasea îngrozit, pătruns de fiori reci ca gheața.

Arkadi Ivanovici păli, dar își reveni repede și izbucni în râs.

— Numai atât? Doar asta-i? zise el. Scuză-mă, Vasea, iartă-mă! Dar nu-ți crapă obrazul de rușine? Stai mai bine și ascultă! Văd că te amărăsc. Dar nu-ți dai seama că te înțeleg? Eu știu ce se petrece în sufletul tău. Ce Dumnezeu! Doar locuim împreună de cinci anișori. Tu ești un om bun și delicat, dar slab, rușinos de slab. Chiar și Lizaveta Mihailovna a remarcat asta. Pe deasupra, mai ești și visător: ceea ce, de asemeni, nu-i bine - poți să te și scrântești, frate, într-o bună zi! Ascultă, eu știu ce-ți dorește inima. Ai vrea, de pildă, ca Iulian Mastakovici să nu mai poată de fericire și, de bucurie, să dea chiar un bal în cinstea nunții tale... Dar, ia stai, stai puțin! Văd că te încrunți. Numai dintr-un cuvânt al meu te-ai și supărat pentru Iulian Mastakovici! Dar să-l lăsăm în pace! Și eu îl stimez, cel puțin tot atâta ca și tine! Dar să nu mă contrazici și nici să nu mă oprești a gândi, că - după dorința ta - n-ar mai fi trebuit să existe oameni nefericiți pe lume o dată ce tu te însori... Da, frate, te rog să recunoști că tare te-ai bucura, de pildă, dacă mie, cel mai bun prieten al tău, mi-ar cădea din senin pe cap vreo sută de mii de ruble... de asemeni, dacă toți vrăjmașii de pe lume s-ar împăca dintr-o dată, așa, tam-nesam, și s-ar îmbrățișa de bucurie în mijlocul uliței - venind pe urmă ca oaspeți acasă la tine. Prietene! Dragul meu! Nu-i nimic de râs - acesta-i adevărul adevărat. De multă vreme, cam așa îmi prezinți tu lumea, în fel și chip. Fiindcă tu ești fericit, ai vrea morțiș ca toți oamenii, până la unul, să devină fericiți. Te doare inima, simți o greutate pe suflet - fiind fericit numai tu însuți. Pesemne de aceea vrei din răsputeri să fii vrednic de fericirea aceasta și, pentru împăcarea conștiinței tale, ții să săvârșești, neapărat, o faptă eroică oarecare! Înțeleg de ce ești gata să te chinuiești acum, fiindcă ți-ai neglijat îndatoririle tocmai față de aceia cărora trebuia să-ți arăți sârguință, priceperea, ba - mă rog - chiar

recunoștința, cum spui tu. Te torturează gândul că Iulian Mastakovici se va posomorî, poate chiar se va supăra, că n-ai îndreptățit speranțele puse de dânsul în tine. Te simți copleșit de durere, când te gândești că vei auzi mustrări tocmai de la acela, pe care îl socoți că binefăcătorul tău - și încă în ce momente! Mai cu seamă când ți-i inima plină de bucurie și când nici nu știi asupra cui să-ți reverși recunoștința... Asta-i! Nu-i așa? Nu-i adevărat?

Arkadi Ivanovici rosti ultimele cuvinte cu glas tremurat, tăcu și își recăpătă în sfârșit răsuflarea.

Vasea își privi cu iubire prietenul. Un surâs îi flutură pe buze. Fața i se învioră parcă în așteptarea unei licăriri de nădejde.

— Așa că dă-mi ascultare, începu din nou Arkadi, însuflețit încă și mai mult de speranță. Nici nu-i nevoie ca Iulian Mastakovici să-și schimbe bunăvoința față de tine. Nu-i așa, scumpul meu? Aici e nodul chestiunii? Iar dacă astfel stau lucrurile, zise Arkadi sărind de la locul său, atunci eu am să mă jertfesc pentru tine. Am să mă duc chiar mâine la Iulian Mastakovici... Nu mă contrazice! Tu, Vasea, faci din țânțar armăsar. Iar el, Iulian Mastakovici, este un om mărinimos și bun și nu seamănă cu tine! El, frate Vasea, are să ne asculte pe amândoi și o să ne scoată din bocluc. Ei, te-ai liniștit?

Vasea, cu lacrimi în ochi, strânse puternic mâna lui Arkadi.

— Destul, Arkadi, sfârșește-o! îi spuse el. Situația-i limpede. Eu n-am isprăvit, și basta! N-am terminat, și pace! Iar tu n-ai de ce să te duci. Am să mă duc eu însumi și am să-i povestesc totul. M-am liniștit acum, sunt pe deplin liniștit. Numai tu să nu te duci... Și încă ceva.

— Vasea, dragul meu! exclamă de bucurie Arkadi Ivanovici. Înseamnă că am vorbit cu cuvintele tale. Mă bucur că te-ai răzgândit și că ți-ai venit în fire. Dar orice-ai pătimi, orice ți s-ar întâmpla, să știi că eu voi fi alături de tine. Să-ți intre asta în cap! Văd că te torturează gândul că

să nu-i spun ceva lui Iulian Mastakovici. N-am să-i vorbesc, n-am să suflu nici un cuvânt. Tu singur să-i povestești. Știi ce? Du-te mâine... Ori nu, nu te du, șezi aici și scrie, mănțelegi? Iar eu am să iscodesc pe acolo: cam ce fel de lucrare-i asta, dacă-i foarte urgentă sau nu, dacă trebuie să fie predată neapărat la termen ori ba și, intervenind o întârziere, ce-ar putea să se întâmple? Pe urmă voi veni într-un suflet la tine... Ei, vezi, vezi! Avem o speranță. Închipuie-ți că nu-i urgentă lucrarea - atunci vom putea câștiga timp. Iulian Mastakovici poate nici nu-și mai aduce aminte de dânsa; în cazul acesta, situația-i salvată.

Vasea dădu din cap în semn de îndoială. Dar privirea-i recunoscătoare nu se putea desprinde de pe figura prietenului său:

— Ei, destul, ajunge! Sunt atât de slăbit, atât de ostenit, rosti el cu respirația întretăiată, încât nu-mi vine nici mie însumi să mă gândesc la asta. Mai bine, hai să vorbim de altăceva! Vezi tu, cred că acum nici n-am să pot scrie. Deaș isprăvi doar de formă vreo două păginuțe până la vreun punct oarecare. Ascultă, de mult vroiam să te întreb: cum se face că mă cunoști așa de bine?

Lacrimi picurară din ochii lui Vasea pe mâinile lui Arkadi.

— Dacă ai fi știut, Vasea, cât de mult te iubesc, nici nu mi-ai fi pus această întrebare. Da-da!

— Într-adevăr, Arkadi, nu știu, fiindcă... fiindcă nu-mi dau seama de ce mă iubești atâta! Da, Arkadi, știi tu că chiar iubirea aceasta mă zdrobește? Știi tu că adesea, mai ales când mă duceam la culcare și mă gândeam la tine (fiindcă totdeauna mă gândesc la tine înainte de a adormi), lacrimi îmi șiroiau pe față și inima îmi palpita, deoarece... Deoarece... hai să-ți spun: deoarece tu mă iubeai atâta, iar eu nu-mi puteam ușura de loc sufletul, nu eram în stare să te răsplătesc cu nimic...

— Vezi, Vasea, vezi ce fel de om îmi ești! Uite ce tulburare te stăpânește, zise Arkadi, care simți în clipa

aceea o mare greutate pe inimă și își aminti scena din ajun de pe stradă.

— Lasă, lasă! Tu vrei să mă liniștesc, dar eu n-am fost niciodată atât de liniștit și de fericit ca acum! Știi tu... Ascultă, aș dori să-ți povestesc totul, dar mă tem să nu te amărăsc... Tu veșnic te necăjești și mă dojenești; iar eu mă înspăimânt... Privește-mă cum tremur acuma fără să știu: de ce? Vezi tu, uite ce-aș vrea să-ți spun. Mi se pare că mai înainte eu nu mă cunoșteam, da-da! Dar și pe alții de abia ieri i-am cunoscut. Eu, frate, nu-mi dădeam seama și nu-i prețuiam la justa valoare. Aveam o inimă aspră... De aceea, poate, s-a întâmplat că n-am făcut niciun bine, nimănui pe lume, absolut nimănui, fiindcă nu eram în stare - de altfel, chiar am o înfățișare neplăcută... Iar alții - oricare - numai bine mi-au făcut! Tu - cel dintâi: parcă nu văd? Eu însă numai am tăcut, numai am tăcut!

— Vasea, lasă astea!

— De ce, Arkașa? Ce-i? N-am doar nimic, îl întrerupse Vasea, abia rostind cuvintele printre lacrimi. Ți-am vorbit ieri despre Iulian Mastakovici. Îl știi și tu ce sever și ce aspru este. Chiar și tu ai căpătat de câteva ori mustrări de la dânsul. Iar cu mine ieri i s-a abătut să șuguiască și să mă alinte, ba chiar și-a deschis în fața mea inima lui cea bună, pe care și-o ascunde înțelepțește de toți ceilalți.

— Și ce-i cu asta, Vasea? Înseamnă numai că ești vrednic de fericirea ta.

— Vai, Arkașa! Cât de mult aș dori să isprăvesc toată lucrarea asta! Dar nu, am să-mi nimicesc fericirea! Am o presimțire. Nu însă din pricina lucrării... Vasea se întrerupse, pentru ca Arkadi să se uite chiorâș la manuscrisul enorm, urgent, de pe masă, asta nu-i nimic, numai hârtie mâzgălită... niște fleacuri! Asta-i o problemă rezolvată... Eu... Arkașa, am fost astăzi acolo, pe la ele... Dar n-am intrat înlăuntru. Mi-a fost peste putință. Eram tare amărât! Am stat numai la ușa casei. Ea cânta la pian.

Am ascultat-o. Mă-nțelegi, Arkadi, rosti Vasea, coborându-și vocea, n-am îndrăznit să intru...

— Ascultă, Vasea, ce-i cu tine? Mă privești așa de ciudat!

— Ce? Nu-i nimic! Mi-a venit o ușoară amețeală. Îmi tremură picioarele - pesemne unde n-am dormit toată noaptea și am lucrat. Mi se împăienjenesc ochii. Aici, aici mă doare.

Vasea arătă spre inimă și căzu leșinat.

Când își veni în fire, Arkadi căută să ia măsuri de constrângere împotrivă-i. Vru să-l culce cu de-a sila în pat, dar Vasea se opuse cu înverșunare. Plângea, își frângea mâinile, vroia să scrie mai departe, vroia să isprăvească neapărat cele două pagini ce-și propusese. Ca să nu-l irite, Arkadi îl lăsă la scris.

— Vezi! spuse Vasea, așezându-se la locul său. Uite, mi-a venit și mie o idee. Am o nădejde.

Și-i zâmbi lui Arkadi. O adevărată rază de speranță îi înviora fața palidă.

— Uite ce-o să fac: poimâine am să-i duc o parte din lucrare, nu totul. Despre rest am să-i trag o minciună. Îi voi spune că a ars, am udat-o din greșeală, am pierdut-o... În sfârșit, că n-am terminat-o. Eu nu pot minți. Singur o să-i explic totul. Știi ce? Am să-i lămuresc toate cele. O să-i spun: așa și așa, n-am dovedit-o... Am să-i povestesc despre dragostea mea. Doar el singur s-a însurat de curând și are să mă înțeleagă. Am să mă port, bineînțeles, cuviincios, am să-i vorbesc cu voce scăzută. Are să-mi vadă lacrimile. Ele îl vor mișca...

— Da, firește, du-te la dânsul să te explici... De altfel, nici nu-i nevoie de lacrimi. Adică de ce? Vasea, zău că m-ai băgat și pe mine în toți sperieții.

— Da, am să mă duc, am să mă duc. Iar acuma lasă-mă să scriu, Arkașa! N-am să supăr pe nimeni, lasă-mă să scriu!

Arkadi se trânti pe pat. Nu prea avea însă încredere în Vasea - ba chiar de loc. Vasea era capabil de orice. Dar să-

și ceară iertare? De ce? Cum? Necazul nu-i venea de aici, ci fiindcă nu-și îndeplinise îndatoririle. Vasea se simțea vinovat *față de sine însuși*. Se socotea nerecunoscător înaintea sorții. Zguduit și strivit de fericire, se considera nedemn de ea. Născocise, în sfârșit, un pretext pentru a luneca pe panta asta. De ieri nu-și revenise încă din surpriză, - asta era toată explicația, se gândi Arkadi Ivanovici. Trebuie salvat! Trebuie împăcat cu sine însuși. El singur își îngâna prohodul. Se gândi ce se gândi; și, în cele din urmă, hotărî să se ducă neîntârziat la Iulian Mastakovici. Chiar mâine o să se ducă, și are să-i povestească tot-tot.

Vasea ședea și scria. Arkadi Ivanovici, vlăguit de atâta zbucium, se întinse pe pat ca să mai dezbată în minte situația și se trezi înainte de revărsatul zorilor.

— Uf, drace! Iarăși! exclamă el, privindu-l pe Vasea, care ședea și scria într-una.

Arkadi se repezi la dânsul, îl înșfăcă în brațe și-l culcă cu de-a sila în pat. Vasea zâmbea. Pleoapele îi cădeau de istovire. Abia putu să rostească:

— Tocmai vroiam și eu să mă culc. Știi ce, Arkașa? Am o idee: o să isprăvesc lucrarea. Am început să-i dau zor la scris. Nu eram în stare să șed la lucru mai mult. Trezește-mă la opt.

Fără să-și fi încheiat fraza, Vasea adormi buștean.

— Mavra! îi spuse în șoaptă Arkadi Ivanovici femeii care aducea ceaiul. El ne-a rugat să-l trezim peste un ceas. Cu nici un preț! Lasă-l să doarmă chiar zece ore, mă-nțelegi?

— Cum de nu, tătucule!

— Pentru prânz să nu gătești nimic, cu lemnele să nu te foiești prea mult, să nu faci zgomot, că-i vai de capul tău! Dacă dumnealui va întreba de mine, să-i spui că m-am dus la slujbă, înțelesu-m-ai?

— ’Nțeles, tătucule! N-are decât să se odihnească cât i-o plăcea! Ce treabă am eu? Mă bucură când boierii dorm și priveghez cu grijă bunul boieresc. Iar deunăzi, când am

spart o cană și ați binevoit să mă ocărâți, atunci să știți că n-am fost eu de vină, ci mâța a spart-o. Atâta doar că n-am ținut-o din scurt: Zât, i-am strigat, blestemata!

— Sst! Tacă-ți gura!

Arkadi Ivanovici o petrecu pe Mavra până la bucătărie, îi ceru cheia și o încuie acolo sub lacăt. Plecă apoi la slujbă. Pe drum își bătu capul cum să se înfățișeze înaintea lui Iulian Mastakovici. Ar fi oare o faptă convenabilă sau ar fi privită ca o necuviință din parte-i?

Sosi la servici cu oarecare teamă și se informă îngrijorat dacă excelența-sa se afla acolo. I se spuse că lipsește și că nici nu va veni. Arkadi Ivanovici se gândi numaidecât să se ducă la dânsul acasă; dar chibzui la vreme că dacă Iulian Mastakovici nu venise la slujbă, înseamnă că, de bună seamă, era ocupat și acasă. Rămase pe loc. Ceasurile i se păreau nesfârșite. Iscodi pe furiș despre lucrarea încredințată lui Șumkov. Dar nimeni nu știa nimic. Se spunea numai că Iulian Mastakovici binevoise să-i încredințeze niște însărcinări speciale, dar ce anume - nu știa nimeni. În sfârșit, bătură ceasurile trei și Arkadi Ivanovici dădu s-o zbughească acasă. În antreu însă îl opri un conțopist, care-i spuse că Vasili Petrovici Șumkov trecuse pe acolo - să tot fi fost orele unu - și întrebase, adăugă slujbașul: „Dacă sunteți dumneavoastră aici și dacă n-a fost la servici Iulian Mastakovici”. La auzul acestor știri, Arkadi Ivanovici tocmi o birjă și ajunse acasă speriat din cale-afară.

Șumkov era acasă. Se plimba prin odaie strașnic de surescitat. Dând cu ochii de Arkadi Ivanovici, își veni numaidecât în fire, își luă de seamă și se grăbi să-și ascundă tulburarea. Se puse pe tăcute la masa de scris. Evita parcă întrebările amicului său, care erau ca o povară pentru dânsul; chibzui ceva în sinea lui și hotărî să nu-i dezvăluie planul - deoarece nu se mai putea bizui nici pe prietenie. Toate acestea îl uimiră pe Arkadi, care simți în inimă săgetătura unei dureri grele și adânci. Se așeză pe

pat și deschise o cărțulie, singura din patrimoniul său, fără să-și ia însă ochii de la bietul Vasea, care tăcea cu încăpățânare și scria fără să-și ridice capul de pe manuscris. Trecură așa câteva ore și chinurile lui Arkadi ajunseră la culme. În sfârșit, către ceasurile unsprezece, Vasea își înălță fruntea și, cu o căutătură fixă, ștearsă, îl privi pe Arkadi, care rămase în așteptare. Trecură două-trei minute. Vasea tăcea mai departe. „Vasea!” strigă Arkadi. Șumkov nu răspunse. „Vasea!” repetă el, sărind din pat. „Vasea, ce-i cu tine? Ce ai?” țipă Arkadi, apropiindu-se dintr-un salt de prietenul său. Vasea ridică fruntea și îl privi din nou cu aceeași căutătură fixă și ștearsă. „Parcă ar fi cataleptic!” se gândi Arkadi, tremurând de spaimă. Înșfăcă o carafă cu apă, îl săltă puțin pe Vasea, îi turnă apă în cap, îi udă tâmplele, îi frecă mâinile între palmele sale. Vasea își mai reveni puțin. „Vasea, Vasea!” striga Arkadi și vărsa șiroaie de lacrimi, nemaiputându-se stăpâni: „Vasea, nu te prăpădi. Vino-ți în fire! Vino-ți în fire!...” Fără să-și sfârșească fraza, Arkadi îl strânse cu putere în brațe. O senzație de durere trecu pe fața lui Vasea, care își șterse fruntea și se apucă de cap, temându-se parcă să nu i se spargă în țăndări.

— Nu știu ce se petrece cu mine! rosti în cele din urmă Vasea. Mi se pare că m-am istovit. Ei, bine, bine! Ajunge, Arkadi, nu te întrista, destul! repetă el, privindu-l cu o căutătură sleită, mohorâtă. De ce ești îngrijorat? Lasă, destul!

— Cum? Tu, tu însuți mă consolezi pe mine, exclamă Arkadi, cu inima zdrobită. Vasea, îngăimă el, în sfârșit. Întinde-te pe pat și dormi un pic. Nu vrei? Nu te mai chinui în zadar! Mai bine apucă-te de lucru mai târziu!

— Da, da! încuviință Vasea. Poftim! Am să mă culc. Bine! Vezi tu, voiseм să termin lucrarea; acum, însă, m-am răzgândit, da...

Arkadi îl duse în brațe la pat.

— Ascultă, Vasea, îi spuse el cu hotărâre. Trebuie rezolvată definitiv chestiunea asta. Spune-mi, ce ți-ai băgat în cap?

— Ah! oftă Vasea, făcând un gest de lehamite cu mâna-i slăbită, și își întoarse capul în altă parte.

— Destul, Vasea, ajunge! Hotărăște-te odată! Nu vreau să fiu ucigașul tău. Nu mai pot tăcea. N-ai să adormi până nu te hotărăști să-mi spui totul, te cunosc eu.

— Cum vrei tu, cum vrei tu, repetă enigmatic Vasea.

„Se predă!” se gândi Arkadi Ivanovici.

— Urmărește-mă, Vasea, îi spuse Nefedevici. Adu-ți aminte ce ți-am mai spus, că mâine te voi salva. Mâine o să-ți hotărăsc soarta! Dar ce vorbesc eu despre soartă! M-ai speriat atât de cumplit, Vasea, încât am ajuns să mă exprim cu cuvintele tale. Ce soartă! Astea-s în fond niște fleacuri - o nimica toată! Tu ții să nu pierzi bunăvoința și, dacă vrei, iubirea lui Iulian Mastakovici, da! Și n-ai să le pierzi, vei vedea... Eu...

Arkadi Ivanovici ar mai fi vorbit încă mult și bine, dar Vasea îl întrerupse. Se săltă nițeluș din pat, cuprinse în tăcere, cu amândouă brațele, gâtul lui Arkadi Ivanovici și-l sărută.

— Ajunge! rosti el cu o voce stinsă. Destul! Să nu mai vorbim despre asta!

Și Vasea se întoarse din nou cu fața la perete.

„O, Doamne! își zise Arkadi. O, Doamne! Oare ce se petrece cu dânsul? S-a zăpăcit de tot. Oare ce hotărâre o fi luat? Are să se nenorocească.”

Arkadi îl privea deznădăjduit.

„Dacă s-ar îmbolnăvi, se gândi Arkadi, poate că ar fi spre binele lui. O dată cu boala, i-ar trece și grijile, iar chestiunea lui s-ar lichida în modul cel mai favorabil. Dar ce prostii îndrug! Ah, Ziditorule!...”

Între timp, Vasea parcă aținise. Arkadi Ivanovici se bucură. „Semn bun!” își zise și hotărî să vegheze toată noaptea la căpătâiul lui. Dar Vasea era neliniștit. Tresărea

mereu, se zvârcolea în pat și își deschidea ochii pentru câte-o clipă. În sfârșit, istovirea îl birui. Parcă adormi tun. Se făcuseră orele două noaptea. Arkadi Ivanovici moțăia pe scaun, cu cotul rezemat de masă.

Se cufundă într-un vis neliniștit și ciudat. I se părea că nu doarme și că Vasea șade culcat în pat, ca și mai înainte. Dar curios lucru! Avea impresia că Vasea se preface, că-l minte chiar, și-i gata-gata să se scoale încetișor și, crăpându-și ușor ochii, în urmărirea lui, vrea să se furișeze spre masa de scris. O durere năprasnică săgetă inima lui Arkadi. Îl cuprinseră necazul, jalea și regretul, văzând că Vasea nu mai are încredere în el, ci umblă cu ascunzișuri și se ferește de dânsul. Vru să-l cuprindă, să țipe, să-l ducă la pat... Atunci Vasea, din brațele sale, începu să răcnească; iar el parcă purta spre pat un trup neînsuflețit. O sudoare rece îmbrobonea fruntea lui Arkadi, inima îi bătea sălbatic. Deschise ochii și se trezi. Vasea ședea la masă, în fața sa, și scria.

Fără să mai aibă încredere în simțurile sale, Arkadi își aruncă ochii la pat. Vasea nu era acolo. Nefedevici sări speriat, încă sub impresia visului. Vasea nici nu se clintise din loc. Scria într-una. Atunci Arkadi văzu cu groază cum purta Vasea pana uscată pe hârtie, cum întorcea foile albe, nescrise, și se grăbea, se grăbea să umple pagina, ca și cum ar fi săvârșit operația în mod perfect, cu deplin succes! „Nu, asta nu-i catalepsie!” se gândi Arkadi Ivanovici și un tremur nervos îi trecu prin tot corpul. „Vasea, Vasea, răspunde-mi!” răcni el și îl apucă de umăr. Dar Șumkov tăcea și urma să scrie, zorit, purtându-și pana uscată pe hârtie.

— În sfârșit, am început *să scriu repede*, rosti Vasea fără să ridice capul spre Arkadi.

Arkadi îl înșfăcă de mână și-i smulse pana.

Un geamăt izbucni din pieptul lui Vasea. Lăsă să-i cadă mâna în jos și-și înălță ochii spre Arkadi; apoi, cu un simțământ de chinuitoare tristețe, își trecu palma pe

frunte, ca și cum ar fi vrut să înlăture o povară de plumb, care-i apăsa întreaga ființă; după aceea, încetișor, i se lăsă capul în piept.

— Vasea, Vasea, strigă deznădăjduit Arkadi Ivanovici. Vasea!

Peste un minut, Șumkov îl privi. Lacrimi îi umplură ochii mari, albaștri. Iar fața lui, palidă și blajină, exprima un chin fără margini... Șopti ceva neînțeles.

— Ce-i, ce-i? izbucni Arkadi, aplecându-se asupra lui.

— De ce? De ce vor să mă ia? șopti Vasea. De ce? Ce-am făcut?

— Vasea, ce-i cu tine? De ce te temi, Vasea? Ce ai? exclamă Arkadi, frângându-și mâinile de deznădejde.

— De ce mă dau la oaste? spuse Vasea, privindu-și prietenul drept în ochi. De ce? Ce-am făptuit?

Lui Arkadi i se făcu părul măciucă în cap. Nu-i venea să creadă. Stătea înmărmurit deasupra lui.

Peste câteva clipe își luă de seamă. „Nu-i nimic, pesemne-i ceva trecător!" își zise Arkadi, palid, cu buzele vinete tremurânde și dădu repede să se îmbrace. Vroia să alerge în goană după doctor. Deodată, Vasea îl strigă; atunci Arkadi se aruncă spre dânsul și îl îmbrățișă, ca o mamă căreia i se smulge copilul său drag.

— Arkadi, Arkadi, să nu spui la nimeni. M-auzi? Pacostea asta-i a mea! Eu singur trebuie s-o suport...

— Ce-i cu tine? Ce-i cu tine? Vino-ți în fire, Vasea, vino-ți în fire!

Vasea oftă și lacrimi liniștite șiroiră pe obrajii săi.

— De ce s-o omor pe dânsa? Adică cu ce-i vinovată ea? Cu ce? mormăi Șumkov cu o voce chinuită, sfâșietoare. Păcatul e al meu, păcatul e numai al meu!...

Vasea tăcu câteva clipe.

— Adio, iubita mea! Adio, iubita mea! șopti bietul, clătinând din cap.

Arkadi se cutremură, își veni în fire și dădu să se repeadă după doctor.

— Haidem! A sosit ceasul! răcni Vasea, îndemnat de ultima mișcare a lui Arkadi. Să mergem, frate, să mergem. Sunt gata! Tu să mă conduci!

Vasea tăcu și-i aruncă lui Arkadi o privire dezolată, neîncrezătoare.

— Vasea, să nu vii după mine, pentru numele lui Dumnezeu! Așteaptă-mă aici. Acuși, acuși mă întorc la tine, zise Arkadi Ivanovici și, pierzându-și și el capul, își înșfacă șapca ca să alerge după doctor.

Șumkov se așeză numaidecât. Era tăcut și ascultător. Numai în ochii săi lucea o hotărâre îndârjită. Arkadi se întoarse, luă de pe masă briceagul deschis, se mai uită o dată la sărmanul său prieten, apoi ieși în goană din casă.

Erau orele opt dimineața. Lumina gonise de mult semiîntunericul din odaie.

Nefedevici nu găsi pe nimeni. Alergă un ceas bătut. Află câteva adrese de la portarii caselor pe la care întreba dacă nu locuiește cumva acolo vreun medic? Dar toți doctorii erau plecați - care la slujbă, care pe la alte treburi de-ale lor. Găsi un singur medic care tocmai primea pacienți. Acesta îl chestionă îndelung și amănunțit pe servitorul care-l anunțase pe Nefedevici: din partea cui vine, cum și ce fel de persoană este, ce nevoie îl aduce și ce semnalmente are acest vizitator matinal... pentru ca, la urmă, să încheie că nu-l poate primi, având mult de lucru, că-i este imposibil să se deplaseze - mai ales că asemenea bolnavi trebuiesc duși la spital.

Atunci Arkadi, distrus, zguduit până-n fundul sufletului, neașteptându-se de loc la asemenea deznodământ, lăsă baltă orice, în frunte cu toți doctorii de pe lume, și porni fuga acasă, speriat la culme din pricina sănătății lui Vasea. Dădu buzna în locuință. Ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, Mavra mătura pe jos, făcea surcele și se pregătea să aţâțe focul în sobă. Arkadi intră în odaie. Iar Vasea - ia-l de unde nu-i... Plecase de acasă.

„Încotro? Unde? În ce parte o fi luat-o nefericitul?” își zise Arkadi, cu sufletul înghețat de groază. Începu s-o descoasă pe Mavra. Ea nu știa și nu văzuse nimic. Nici nu-l auzise pe Vasea ieșind, Doamne iartă-mă! Nefedevici o luă la goană spre Kolomna.

Cine știe de ce îi trecu prin cap că acolo trebuie să se afle.

Când sosi Arkadi la familia Artemiev, bătuse ora zece. Vasea nu era așteptat acolo, nu fusese văzut și nu se știa nimic de dânsul. Adânc tulburat, cuprins de spaimă, Nefedevici stătea în fața gazdelor, întrebând: unde-i Vasea? Bătrânei parcă i se tăiaseră picioarele și se prăvăli pe divan. Lizanka, tremurând de groază, începu să-l întrebe despre cele întâmplate. Ce mai puteau vorbi? Arkadi Ivanovici scăpă repede de ele: născoci o minciună și porni la goană, lăsând pe toți pradă alarmei și chinurilor.

Nefedevici o luă la fugă spre departamentul său, ca să nu întârzie, cel puțin, la slujbă și să anunțe acolo pentru a se lua măsuri grabnice. Își zise că Vasea ar putea fi la Iulian Mastakovici. Aceasta era presupunerea cea mai plauzibilă. Înainte de orice, chiar înainte de a se duce la Kolomna, Arkadi se gândise la posibilitatea asta. Trecând cu birja pe lângă casa excelenței-sale, el vru să se oprească; dar porunci numaidecât vizitiului să țină drumul mai departe. Hotărî să se informeze mai întâi dacă nu se știe ceva la instituția unde lucra; și numai după aceea, dacă nu-l va găsi acolo, să se prezinte excelenței-sale, cel puțin pentru a raporta în privința lui Vasea.

Încă din vestibul, colegii săi mai tineri, cei mai mulți egali în grad cu dânsul, îl înconjurară pe Arkadi Ivanovici și, într-un glas, îl întrebară: ce se întâmplase cu Vasea? Aceștia, vorbind toți deodată, spuneau că Vasea își pierduse mințile. Înnebunise și-l urmărea ideea că vroiau, cică, să-l trimită la oaste pentru neîndeplinirea corectă a îndatoririlor sale.

Arkadi Ivanovici răspundea la stânga și la dreapta sau, mai bine zis, nu dădea nimănui un răspuns precis, străduindu-se să pătrundă în birourile dinlăuntru. Află din mers că Vasea se găsea în cabinetul lui Iulian Mastakovici, unde intraseră cu toții. Acolo se dusese și Esper Ivanovici. Nefedevici se opri o clipă. Cineva dintre superiori îl întrebă: încotro a apucat și ce treabă are? Fără să distingă figura acestuia, Arkadi mormăi ceva despre Vasea și apucă de-a dreptul spre cabinet. De acolo se și auzi vocea lui Iulian Mastakovici. „Încotro?" îl întrebă cineva chiar la ușă. Arkadi Ivanovici aproape se pierdu cu firea. Era cât pe ce să se întoarcă, dar prin ușa întredeschisă îl văzu pe bietul său Vasea. Atunci deschise ușa și se strecură, cu chiu, cu vai, în cameră. Acolo era învălmășeală și uimire, pesemne, unde Iulian Mastakovici se arăta foarte necăjit. Lângă dânsul se găseau funcționarii mai de vază; își dădeau cu părerea, fără să se ia vreo hotărâre. Ceva mai la o parte stătea Vasea. Când se uită la dânsul, lui Arkadi i se tăie răsuflarea. Palid, cu capul în sus, Șumkov stătea în poziția de drepți, ca un recrut înaintea comandanților, cu călcâiele lipite, cu palmele întinse pe vipușca pantalonilor, îl privea țintă în ochi pe Iulian Mastakovici.

Nefedevici fu numaidecât observat și cineva, știindu-i colegi de cameră, raportă acest amănunt excelenței-sale. Îl aduseră pe Arkadi mai aproape. El vru să răspundă ceva la întrebările puse de unii, dar - când se uită la Iulian Mastakovici și văzu întipărită pe fața acestuia o sinceră compătimire - se cutremură și izbucni în hohote de plâns, ca un copil. Ba, mai mult: se repezi la șeful său, îi apucă mâna și o duse la ochi, scăldând-o în lacrimi - așa că însuși Iulian Mastakovici se văzu nevoit să și-o retragă în grabă, făcând un gest cu ea în aer; apoi adăugă: „Ei, lasă, frate, destul! Văd că ai inimă bună."

Arkadi plângea cu hohote, aruncând tuturor priviri rugătoare. I se părea că toți sunt frați cu bietul Vasea și, doborâți de durere, îl deplâng. „Ce-a fost? Cum s-a

întâmplat una ca asta cu el? îl întrebă Iulian Mastakovici. Din ce pricină și-a pierdut mințile?”

— Din re-cu-noș-tință! abia putu să articuleze Arkadi Ivanovici.

Toată lumea primi răspunsul cu uimire. Explicația le păru tuturor stranie și neverosimilă: oare cum și-ar putea pierde mințile un om numai din recunoștință? Arkadi îi lămuri, pe cât se pricepu și el.

— Ce păcat, Doamne, Dumnezeule! rosti, în sfârșit, Iulian Mastakovici. De altfel, lucrarea pe care i-am încredințat-o nu era nici prea importantă, și nici urgentă. Uite cum, din nimica toată, se poate prăpădi un om! Ce putem face? Duceți-l de aici!...

Iulian Mastakovici se adresă apoi din nou lui Arkadi Ivanovici și-l întrebă: „Ne roagă, zise excelența-sa, arătându-l pe Vasea, să nu spunem nimic despre asta unei fete. Cine-i ea? Logodnica lui?”

Arkadi îi dădu explicații. Între timp, Vasea se frământa ca și cum ar fi încercat, cu o supraomenească încordare, să-și amintească un lucru important și necesar, care i-ar putea fi de folos tocmai acum. Din când în când, își rotea chinuit ochii, parcă sperând că cineva din asistență i-ar putea aminti ceea ce uitase el. Își pironi ochii asupra lui Arkadi. În sfârșit, dintr-o dată, cu un licăr de nădejde în ochi, Șumkov se urni din loc; porni cu stângul, bătu cu talpa de pământ trei pași ostășești cât putu mai îndemânatic și își lovi chiar călcâiul cu cizma dreaptă, ca soldații care se apropie, chemați de ofițerul comandant.

— Am un defect fizic, excelență, sunt slab și mic de statură, nu-s bun de armată, rosti el, sacadat.

Cei din cameră, toți până la unul, simțiră o strângere de inimă. Chiar Iulian Mastakovici, cu toată tăria lui de caracter, lăsă să-i cadă o lacrimă din ochi. „Duceți-l!” rosti el, făcând un gest de regret cu mâna.

— Capul la ras! rosti Vasea cu jumătate de gură, făcu stânga-mprejur și ieși din cameră.

Se năpustiră după dânsul toți cei pe care-i interesa soarta lui. Arkadi se înghesui printre ceilalți. Șumkov fu așezat în vestibul în așteptarea internării și a ambulanței care urma să-l ducă la spital. Ședea tăcut și părea foarte îngrijorat. Făcea câte un semn din cap cunoscuților: ca și cum și-ar fi luat rămas bun de la dânșii. Aruncă din clipă în clipă priviri spre ușă, pregătindu-se pentru momentul când i se va spune: „A sosit timpul”. În jurul lui se strânsese multă lume. Oamenii clătinau din cap, tânguindu-l. Mulți rămaseră uimiți de povestea lui, care se răspândi ca fulgerul. Unii dezbăteau cazul. Alții îl compătimeau și îl lăudau pe Vasea. Spuneau că fusese un tânăr așa de modest și de liniștit: promitea foarte mult. Povesteau cât de stăruitor fusese la învățătură. Era însetat de cunoștințe, dornic să se instruiască. „Prin propriile sale puteri s-a ridicat dintr-o stare socială umilă!” remarcă cineva. Se vorbea cu înduioșare despre afecțiunea excelenței-sale față de dânsul. Unii se apucară să lămurească chestiunea: de unde și până unde i-a venit în cap gândul - care l-a și făcut să-și piardă mințile - că va fi trimis la militărie, fiindcă nu-și terminase lucrarea? Se spunea că sărmanul, ieșit de curând din clasa birnicilor, căpătase postul de slujbaș cu primul său grad numai și numai prin stăruința lui Iulian Mastakovici, care știuse să descopere la dânsul talent, supunere și o rară blândețe.

Într-un cuvânt, se făcură multe tâlcuri de tot felul și se dădură diferite păreri. Printre slujbașii impresionați mai profund de eveniment, se distingea îndeosebi un coleg de birou al lui Vasea Șumkov. Era un om foarte mic de statură și nu prea tânăr, ci așa, cam la vreo treizeci de ani. Palid, alb ca varul, tremura din tot trupul și surâdea într-un chip straniu, fiindcă îndeobște orice trebușoară scandaloasă sau vreo scenă de groază sperie și totodată distrează oarecum pe un spectator străin. Alerga într-una împrejurul cercului de oameni din preajma lui Șumkov; și, cum era mărunt, se înălța în vârful degetelor, apuca de câte un nasture pe

oricine îi cădea sub mână (adică pe care avea dreptul să-l apuce) și le spunea tuturor că el cunoaște țițele acestei afaceri, că nu-i la mijloc o chestiune simplă, ci destul de importantă, care nu poate fi lăsată așa... Se sălta pe urmă tot așa în vârful picioarelor, șoptea ceva la urechea ascultătorului, dădea iarăși de două-trei ori din cap și alerga din nou mai departe.

În sfârșit, spectacolul se isprăvi: se iviră un paznic și un felcer de la spital, se apropiară de Vasea și-i spuseră că a sosit vremea de plecare. El sări ars în sus, se frământă o clipă și plecă cu dânșii, rotindu-și privirea de jur împrejur. Căuta cu ochii pe cineva! „Vasea, Vasea!" îl strigă Arkadi Ivanovici, într-un hohot de plâns. Vasea se opri, iar Arkadi, înghesuindu-se, răzbătu până lângă dânsul. Se aruncară unul în brațele altuia, pentru ultima oară și se strânseră cu putere... Îți făcea milă să-i vezi. Ce himerică nenorocire le smulgea lacrimi din ochi! De ce plângeau? Unde era nenorocirea? De ce nu se înțelegeau - unul pe celălalt?

— Ține asta! S-o păstrezi, îi spuse Șumkov, vârând o hârtiuță în mâna lui Arkadi. Să nu mi-o ia. Mi-o aduci tu pe urmă! Să mi-o aduci! S-o păstrezi...

Vasea nu-și isprăvi vorba: îl chemară însoțitorii. Șumkov coborî în goană scara, dând din cap tuturora în semn de rămas bun. Pe față i se citea deznădejdea. În sfârșit, îl suiră în ambulantă, și îl duseră. Arkadi desfăcu în grabă hârtia: era bucla, din părul negru al Lizei, de care Șumkov nu se despărțise niciodată. Lacrimi fierbinți izvorâră din ochii lui Arkadi. „Ah, sărmana Liza!"[68]

După orele de birou, Arkadi Ivanovici se duse la cei din Kolomna. E greu de descris ce-a fost acolo! Până și Petea, micuțul Petea, care nici nu înțelegea în totul ce se petrecuse cu bunul Vasea - chiar el se ascunse într-un ungher, își acoperi fața cu mânuțele și plânse cu hohote din adâncul inimioarei lui de copil.

Se lăsase de mult amurgul, când Arkadi se întorcea acasă. Apropiindu-se de malul Nevei, se opri o clipă și

aruncă o privire, ca un jungher, de-a lungul fluviului, în depărtările fumurii, tulburi, înghețate, pe care dintr-o dată le împurpura apusul însângerat, stingându-se pe bolta cuprinsă de neguri. Noaptea se așternea peste oraș și peste lunca întinsă a Nevei, umflată de zăpada încremenită de ger, deasupra căreia, în cele din urmă pâlpâiri ale soarelui - promoroaca împrăștiase miriade de ace scăpărătoare.

Se întărise un ger de vreo douăzeci de grade. Aburi înghețați învăluiau caii mânați în goană, până la istovire, și pe oamenii care alergau. Văzduhul dens vibra la cel mai slab zvon, iar trâmbele de fum care se ridicau ca niște uriași din hogeagurile acoperișurilor de pe amândouă malurile Nevei se înălțau spre cerul înghețat - ba împletindu-se, ba despletindu-se - îngrămădind parcă clădării de case unele peste altele, ca și cum un nou oraș s-ar fi zidit în văzduhuri... În sfârșit, lumea această întreagă, cu toți locuitorii săi, puternici și slabi, cu toate sălașurile lor, aziluri de cerșetori sau palate aurite - desfătarea puternicilor acestei lumi - totul, în amurgul acela, părea o iluzie fantastică, magică, un vis care se va împrăștia și se va mistui ca aburul către cerul siniliu-încliis. Prietenul însingurat al sărmanului Vasea surprinse un gând straniu cuibărindu-se în cap. Se cutremură; iar în inima lui, în clipa aceea, parcă se năpusti un șuvoi de sânge clocotitor, înfierbântat de fluxul unei puternice senzații, necunoscute încă de dânsul. I se păru că abia atunci înțelese toată neliniștea prietenului său și află de ce își pierduse mințile bietul Vasea, care nu și-a putut suporta fericirea. Buzele începură să-i tremure, ochii i se aprinseră, păli și parcă în clipa aceea pătrunse cu mintea ceva nou...

Nefedevici ajunse posomorât și morocănos. Își pierdu toată veselia. Vechea-i locuință îi deveni nesuferită. Se mută în altă parte. La cei din Kolomna nu vroia și nici nu putea să se mai ducă. Peste doi ani se întâlni la biserică cu Lizanka. Se măritase. În urma ei venea doica purtând un

prunc în brațe. Se salutară și mult timp evitară să răscolească trecutul. Liza-i spuse că, slavă Domnului, e fericită, că nu trăiește în sărăcie. Are un soț bun, pe care îl iubește... Dar dintr-o dată, pe când vorbea, lacrimi îi izbucniră din ochi, i se frânse glasul, se întoarse brusc și se lăsă în genunchi în fața altarului ca să-și ascundă durerea de ochii oamenilor...

NOTE și COMENTARII

UN HOȚ CINSTIT

Din însemnările unui necunoscut[69]

Traducere de
ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ și IGOR BLOK

Într-o dimineață, pe când mă pregăteam să mă duc la serviciu, a venit la mine Agrafena, bucătăreasa, spălătoreasa și jupâneasa mea, și, spre marea mea mirare, a intrat în vorbă cu mine.

Până atunci se arătase a fi o femeie atât de tăcută și de simplă, încât, în afară de cele câteva cuvinte rostite în fiecare zi în legătură cu masa de prânz, n-a mai scos aproape nici o vorbă în răstimp de șase ani. Oricum, mie nu mi-a fost dat să aud nimic altceva din gura ei.

— Am venit să vă spun, domnule, începu ea tam-nesam, că ați face bine să închiriați cămăruța.

— Care cămăruță?

— Ei, care: aia de lângă bucătărie.

— De ce?

— De ce! Pentru că așa e obiceiul, ca oamenii să țină chiriași.

— Cine s-o ia cu chirie?

— Cine s-o ia cu chirie! Un chiriaș. Parcă matale nu știi.

— Păi bine, femeie, dar acolo e așa de strâmt, că nici n-ar încăpea un pat. Cine să stea acolo?

— De ce să stea? Numai să aibă unde să doarmă, că de stat o să stea pe prichiciul ferestrei.

— Care fereastră?

— Ei, care; parcă matale nu știi! Aia din antreu. O să stea acolo și o să coasă, ori să facă mai știu eu ce altă treabă. Poate să stea și pe scaun. Are scaun, are și masă, are acolo de toate.

— Și cine e, mă rog, dumnealui?

— Un om cumsecade, un om umblat. Eu am să-i gătesc și am să-i iau pentru casă și masă numai trei ruble de argint pe lună...

În cele din urmă, după îndelungi străduințe, am aflat că un ins oarecare, un om mai în vârstă, a convins-o pe Agrafena sau a făcut-o într-un fel să-l accepte în bucătărie ca chiriaș, cu masă cu tot. Ce-i trecea prin cap Agrafenei

trebuia neapărat să se împlinească, deoarece știam că altminteri n-o să mă mai lase-n pace. Când se întâmpla câte ceva ce nu-i era pe plac, numaidecât cădea pe gânduri și devenea profund melancolică, iar starea asta ținea vreo două-trei săptămâni. În acest răstimp, mâncarea se făcea mai proastă, din rufărie lipsea mereu câte ceva, dușumelele rămâneau nespălate, pe scurt - se iveau o mulțime de neplăceri. Băgasem de seamă încă mai de mult că femeia asta atât de tăcută nu era în stare să ia o hotărâre, să stăruie asupra unei idei care să-i fi aparținut ei înseși. Dar dacă totuși în creierul ei plăpând se înfiripa cine știe cum câte ceva ce semăna cu o idee, cu o acțiune, oprind-o să-și ducă la îndeplinire ideea însemna să-i dai pentru o bucată de vreme o cumplită lovitură morală. Iată de ce, ținând mai mult ca la orice la propria mea liniște, m-am învoit numaidecât.

— Măcar e ceva de capul lui; are buletin de identitate sau ceva de felul ăsta?

— Cum să nu! E limpede că are. E un om de treabă, un om umblat; zice că dă trei ruble.

A doua zi, în modesta mea locuință de burlac și-a făcut apariția noul chiriaș, lucru care, departe de a mă supăra, mi-a dat prilej chiar să mă bucur în sinea mea. Duc în genere o existență retrasă, ca de schimnic. Cunoștințe nu am aproape de loc; ies din casă rar. După zece ani de viață solitară, m-am obișnuit, desigur, cu singurătatea. Dar nu mă încântă, firește, câtuși de puțin perspectiva altor zece, cincisprezece ani, sau poate și mai mulți, în tovărășia aceleiași Agrafena și în aceeași locuință de burlac! Iată de ce, așa stând lucrurile, un om liniștit în plus însemna pentru mine curată mană cerească!

Agrafena nu mințise: chiriașul meu era un om umblat. Din buletinul său am văzut că a fost la viața lui ostaș, lucru pe care, de altfel, l-am observat și fără a mă uita în buletin, de la prima vedere. E destul de lesne de ghicit. Printre cei din mediul său, Astafi Ivanovici, chiriașul meu, era un om

deosebit. Ne înțelegeam de minune. Lucrul cel mai bun era că lui Astafi Ivanovici îi plăcea câteodată să povestească tot felul de istorii, întâmplări din viața sa. În existența mea atât de plictisitoare, un astfel de povestitor apărea de-a dreptul ca o comoară. Într-un rând, mi-a povestit o istorie de-a lui, care într-o oarecare măsură m-a tulburat. Dar iată în ce împrejurări mi-a povestit istoria cu pricina.

O dată am rămas singur acasă: și Astafi, și Agrafena plecaseră la treburile lor. Pe neașteptate aud din odaia cealaltă că a intrat cineva și mi s-a părut că era un străin; am ieșit: într-adevăr, în antreu stătea un străin - un om scund, numai în haină, deși era toamnă și se făcuse frig.

— Pe cine cauți?

— Aici stă funcționarul Alexandrov?

— Nu amice; la revedere.

— Păi, portarul zicea că stă aici, a mai stăruit vizitatorul, retrăgându-se sfios spre ușă.

— Hai, întinde-o amice; pleacă.

A doua zi, după prânz, în timp ce Astafi Ivanovici îmi proba surtucul pe care i-l dădusem să mi-l transforme, a intrat iarăși cineva în antreu. Am întredeschis ușa.

Chiar sub ochii mei, individul de ieri a luat foarte calm din cuier căftănelul meu îmblănit, l-a pus la subțioară și a rupt-o la fugă. În tot acest timp, Agrafena s-a uitat țintă la el cu ochii holbați de mirare și n-a mai făcut nimic altceva pentru salvarea căftănelului. Astafi Ivanovici a întins-o după pungaș și după zece minute s-a întors cu mâinile goale, gâfâind. Individul parcă intrase în pământ!

— Ghinion, Astafi Ivanovici! Bine că n-a luat mantaua! Mă nenorocea, pungașul!

Dar întâmplarea l-a tulburat atât de mult pe Astafi Ivanovici, încât, uitându-mă la dânsul, am și uitat de pagubă. Nu putea să-și mai vină în fire. Lăsa mereu acul și se apuca să povestească iar și iar cum s-au petrecut lucrurile, cum stătea el, uite-așa, cum a luat hoțul, sub ochii lui, la doi pași de dânsul, căftănelul, și cum s-a

întâmplat de nici nu l-a putut prinde. După aceea se apuca iarăși de lucru, ca apoi să-l lase iarăși. În cele din urmă, l-am văzut că s-a dus la portar să-i povestească întâmplarea și să-l mustre pentru că îngăduie să se petreacă una ca asta în curtea lui. Apoi s-a întors și a prins s-o certe pe Agrafena. Pe urmă s-a apucat iar de lucru și multă vreme a tot bombănit, repetând aceeași istorie, cum stătea el colea, și eu dincolo, cum a luat hoțul sub ochii noștri, numai la doi pași de noi, căftănelul etc. Pe scurt, deși iscusit la treabă, Astafi Ivanovici avea obiceiul să se moșmondească și să se foiască într-una.

— Ne-a prostit pe amândoi, Astafi Ivanîci! i-am zis seara, oferindu-i un pahar de ceai și dorind, de plictiseală, să-l fac să povestească iar întâmplarea cu furtul căftănelului, povestire care, datorită desei ei repetări și sincerității profunde a povestitorului, devenise foarte amuzantă.

— Ne-a prostit, domnule! Tare mi-e ciudă, mă iau toți dracii, măcar că nu era haina mea. Eu așa zic, că nu există pe lunea asta nemernic mai mare decât hoțul. Altul te păgubește barem pe nimica, dar ăsta îți fură munca, sudoarea ce-ai vărsat-o muncind, îți fură timpul... Ptiu, ce porcărie! De necaz, nici nu-mi vine să mai vorbesc despre asta. Mă întreb cum de nu vă pare rău, domnule, după bunul dumneavoastră?

— Asta așa e, Astafi Ivanîci; mai bine să-ți ia foc un lucru decât să i-l lași unui hoț - ți-e ciudă, nu-ți vine la socoteală.

— Cred și eu că nu-ți vine la socoteală! Bun-înțeles, sunt hoți și hoți... Eu, domnule, am dat o dată și peste un hoț cinstit.

— Cum adică, cinstit? Ce, sunt și hoți cinstiți, Astafi Ivanîci?

— Adevărat, domnule! Cum poate să fie un hoț cinstit? Voiam numai să spun că omul cu pricina părea să fie cinstit, și totuși a furat. Mi-era mai mare milă de el.

— Ia spune, cum s-a întâmplat, Astafi Ivanîci?

— S-a întâmplat, domnule, acum doi ani. Pe-atunci rămăsesem aproape un an fără slujbă. Pe când aveam încă slujbă, făcusem cunoștință cu un om căzut cu totul la pământ. Ne-am cunoscut într-o cârciumă. Era mare bețivan, un stricat și un trântor. Avusese mai înainte o slujbă nu știu pe unde, dar îl daseră de mult afară din pricina beției. Era o târâtură! Umbla îmbrăcat ca vai de lume! Uneori mă întrebam dacă are cămașă pe sub manta; își cheltuia ultimul bănuț pe băutură. Nu era un zurbagiu; avea o fire liniștită, blândă și miloasă, și se rușina să cerșească, dar băgai îndată de seamă că tare ar mai vrea să tragă o dușcă sărmanul, și-l cinsteai. Nu știu cum s-a întâmplat că ne-am împrietenit, mai bine zis s-a lipit el de mine... că mie îmi era totuna. Ce om! Se lipea ca un cățeluș și se ținea scai de tine; și când te gândești că nu ne văzuserăm decât o dată, amărâtul de el! Mai întâi m-a rugat să-l las să doarmă la mine, și l-am lăsat; avea buletinul în regulă și părea un om cumsecade! Pe urmă, a doua zi, s-a rugat iarăși să-l las să doarmă, iar a treia zi a venit din nou, a stat toată ziua pe pervazul ferestrei și iarăși a rămas peste noapte. Ei, acum nu mai scap de el, mi-am zis: dă-i de băut și de mâncat, ba mai dă-i și adăpost peste noapte; după ce că sunt sărac, mi-am mai luat și un trântor în cârcă! Mai înainte se ducea tot așa, ca și la mine, la un slujbaș, se legase de dânsul și beau tot ce aveau împreună; acela însă a dat cu totul în patima beției și a murit din nu mai știu ce necaz. Pe ăsta îl chema Emelea. Emelian Ilici. Mă tot gândeam ce să mă fac cu el. Să-l izgonesc nu mă lăsa inima, mi-era milă de dânsul, că prea era prăpădit și nenorocit! Nu scotea o vorbă, nu cerea nimic; numai ședea așa și se uita în ochii tăi, ca un cățeluș. Ca să vezi cum îl strică băutura pe om! Mă gândeam în sinea mea cum aș putea oare să-i spun: pleacă de la mine, Emelianușka, că n-ai ce face aici, nu sunt eu omul pe care-l cauți; vezi că mâine-poiimâine n-o să am nici eu ce pune în gură; darămite să te mai țin și pe tine? Ședeam așa și mă

frământam, întrebându-mă ce-o să facă atunci când i-oi spune una ca asta. Parcă-l vedeam cum o să se uite lung la mine când o să mă audă vorbindu-i, cum o să stea multă vreme așa fără să priceapă nici un cuvânt, cum, pe urmă, când o să priceapă, o să se ridice de pe pervaz și o să-și ia bocceluța aceea a lui - parcă o văd! - roșie, în pătrățele, găurită, în care Dumnezeu știe ce punea și pe care o căra pretutindeni cu el, cum o să-și potrivească prăpădita de manta așa ca să vină cât de cât pe umerii lui, și să-i ție și cald, și nici găurile să nu i se prea vadă - căci era un om tare delicat! - Cum o să deschidă pe urmă ușa și o să iasă pe scară cu ochii înlăcrimați. Mi s-a făcut milă... doar nu puteam să las omul să se prăpădească cu zile! Apoi iar m-am gândit la mine. Ei, lasă, Emelianușka, mi-am zis, multă vreme n-ai să mai hălăduiești tu la mine; ca mâine mă mut și n-ai să mai dai de mine. Și m-am mutat, domnule. Mi-a zis atunci boierul meu, Alexandr Filimonovici (acuma a răposat, Dumnezeu să-l ierte): sunt foarte mulțumit de tine, Astafi, și când ne-om întoarce de la țară, n-o să te uităm și-o să te luăm iarăși la noi. Fusesem chelar în casa lui. Ce om! Dar vezi că a murit chiar în același an. După ce l-am petrecut la groapă, mi-am luat calabalâcul, bănuții ce-i agonisisem și m-am mutat la o bătrânică, cu gândul să mă odihnesc și eu. Am închiriat un ungher, singurul liber pe care-l avea. Fusese și ea dădacă undeva și acuma trăia singură dintr-o pensioară. Ei, mi-am zis, rămâi cu bine, Emelianușka, scumpule; acuma n-ai să mă mai găsești! Și ce credeți, domnule? Când mă întorc pe seară (fusesem la un cunoscut), îl văd și pe Emelea; ședea pe lada mea, cu o legăturică din pânză cadrilată alături; ședea cu mantaua pe el și mă aștepta... ba încă, așa, ca să-i treacă urâtul, luase o carte bisericească de la bătrâna, pe care o ținea de-a-ndoaselea! Uite că m-a găsit! Am rămas buimac. Deh, mi-am zis, dacă nu l-am gonit de la bun început, nu mai e chip să scap de dânsul! Așa că l-am întrebat de-a dreptul: „Ai buletinul la tine, Emelea?”

Am stat pe urmă, domnule, și m-am gândit: adică, ce mare bucluc o să-mi facă pribeagul ăsta? Și tot gândindumă așa, am găsit că buclucul ăsta n-o să mă păgubească prea tare. Trebuie să-i dau de mâncare, mi-am zis. Mă rog - un coltuc de pâine dimineața și, ca să fie mai cu spor, cumpăr și ceva ceapă. La prânz îi dau iarăși un coltuc de pâine cu ceapă. La cină - iar ceapă, cvas, și-un coltuc de pâine dacă o pofti. Iar când s-o nimeri și câte-o ciorbă, înseamnă c-o să ne săturăm amândoi de-a binelea. Eu unul mănânc puțin, iar omul băutor, după cum se știe, nu pune nimic în gură: îl mulțumești cu rachiu și cu vin. O să mă dea gata cu băutura lui, mi-am zis, dar numaidecât mi-a venit în minte încă ceva, domnule, și gata, m-am prins! M-am gândit că dacă ar fi să plece Emelea, viața n-ar mai avea nici un haz... Și m-am hotărât atunci să-i fiu părinte și binefăcător. N-am să-l las să piară, mi-am zis, și-am să-l dezvăț de băutură! Ei, las că te fac eu om! Fie, Emelea, zic, rămâi, dar vezi să te ții bine și să mă asculți!

Ce mi-am zis? M-apuc să-l învăț să muncească, dar nu așa dintr-o dată; îl las mai întâi să se sature de hoinărit, și în timpul ăsta caut și chitesc cam la ce-ar fi bun Emelea al meu. Pentru că, domnule, la orice soi de muncă se cere mai întâi ca omul să aibă anumite însușiri. Așa că m-am apucat să-l cercetez pe-ascuns. Văd că Emelianușka al meu e un om tare înverșunat! Și-am început-o, domnule, cu vorba bună: uite-așa și pe dincolo, Emelian Ilici, zic, ar trebui să-ți dai seama și tu în ce hal ai ajuns și să încerci să mai semeni a om.

— Destul cu chefurile, zic! Uite, curg zdrențele pe tine, mantaua ta, să-mi fie cu iertare, numai de ciur mai e bună. Nu-i bine așa, zău! Cred că a venit vremea să-ți vâri mințile-n cap. Emelianușka ședea și mă asculta cu capul plecat. Păi ce credeți, domnule? A ajuns până acolo, că și limba și-a băut-o și nu mai putea scoate o vorbă mai de Doamne-ajută. Tu îi spuneai de una, și el îți răspundea

Dumnezeu mai știe ce! M-a ascultat el ce m-a ascultat, și pe urmă a oftat o dată din rărunchi.

— De ce oftezi, Emelian Ilici? îl întreb.

— Așa, Astafi Ivanîci; nu-ți face griji dumneata. Știi, Astafi Ivanîci, azi două muieri s-au luat la harță în stradă; una, fără să vrea, a răsturnat coșulețul cu răchițele al celeilalte.

— Ei, și ce-i cu asta?

— Ailantă i-a vărsat și ea înadins coșulețul cu răchițele, ba încă s-a apucat să le strivească cu piciorul.

— Și ce-i cu asta, Emelian Ilici?

— Nimic, Astafi Ivanîci; spun și eu, așa...

„Nimic, spun și eu, așa. O-of, Emelea, Emelianușka! Mi-am zis. Ți-ai băut mințile!... „

— Un boier a pierdut o bancnotă pe trotuar, pe Gorohovaia, ba nu, pe Sadovaia. Un țăran dă cu ochii de ea și zice: norocul meu; dar a zărit-o și altul, și zice și el: nu, e norocul meu! Eu am văzut-o mai întâi...

— Ei și, Emelian Ilici?

— Și-au prins țăranii să se chelfănească, Astafi Ivanîci. În vremea asta iacă un vardist, a ridicat hârtia de jos și i-a dat-o boierului, iar pe cei doi țărani i-a amenințat că-i vâră la răcoare.

— Și ce-i cu asta? Ce găsești tu aici vrednic de luat aminte, Emelianușka?...

— Păi, nimica. Făcea haz lumea, Astafi Ivanîci.

— O-of, Emelianușka! Lumea! Ți-ai vândut sufletul pe-un pitac de aramă. Știi ceva, Emelian Ilici?

— Ce, Astafi Ivanîci?

— Caută-ți și tu ceva de lucru, zău. Ți-o spun pentru a suta oară, caută de lucru, aibi milă de tine.

— Ce-aș putea să găsesc de lucru, Astafi Ivanîci? Nici nu mai știu ce-aș putea să caut de lucru, și apoi nici nu m-ar tocmi nimeni, Astafi Ivanîci.

— De-aia te-au și dat afară din slujbă, Emelea, bețivanule!

— Astafi Ivanîci, azi l-au chemat la birou pe Vlas, sufragiul.

— Și de ce, mă rog, l-au chemat, Emelianușka?

— Asta nu mai știu, Astafi Ivanîci. O fi fost de trebuință pe acolo, de-aia l-au chemat...

„O-of! Mi-am zis. Suntem pierduți amândoi, Emelianușka! Ne pedepsește Dumnezeu pentru păcatele noastre!” Ei bine, domnule, ce poți să faci cu un astfel de om?

Dar vezi că era al naibii de șiret! Mă asculta el cât mă asculta, pe urmă însă se vede treaba că i se făcea lehamite și cum mă vedea mânios, își lua mantaua, o ștergea și dus era! Umbla teleleu toată ziua și se-ntorcea pe seară cherchelit. Dumnezeu mai știe cine-i dădea de băut, de unde făcea rost de bani; eu unul știu că nu purtam nici o vină!...

— Ehei, Emelian Ilici, zic, ai s-o sfârșești rău! Isprăvește cu băutura - auzi? - Isprăvește! Altă dată, dacă mai vii beat, te las să dormi pe scară. Nu te primesc în casă!...

Auzindu-mi amenințarea, s-a ținut Emelea o zi, două, dar a treia zi iar a șters-o. Stau eu și-l aștept; nu vine! Zău că m-am și speriat; m-a năpădit mila. Ce-am făcut cu el? mi-am zis. Am vârât spaima într-însul. Pe unde-o fi rătăcind acum, amărâtul ăsta? Te pomenești că se prăpădește, o, Doamne! S-a lăsat noaptea: Emelea nicăieri! A doua zi dimineața ies în antreu și când mă uit, îl văd culcat acolo, cu capul pe o treaptă, amorțit de frig.

— Ce-i cu tine, Emelea? Ei, asta-i bună? Unde mi-ai fost?

— Păi, mai deunăzi, Astafi Ivanîci, te-ai supărat și te-ai mâniat, și ai zis să mă culc în antreu; de-aia nici n-am mai îndrăznit să intru, Astafi Ivanîci, și-am pus capul acilea...

Mi-era și necaz, și milă de el!

— Decât să păzești scara, Emelian, zic, mai bine ți-ai lua altă slujbă mai acătării!...

— Ce altă slujbă mai acătării, Astafi Ivanîci?

— Păi, zic, nefericitule (mă apucase ciuda!), măcar să înveți și tu meșteșugul croitoriei. Ia te uită la mantaua ta! N-ajunge că-i toată numai găuri, dar mai și măturі scara cu ea! Pune și tu mâna pe ac și mai cârpește-ți găurile, ca omul. O-of, bețivanule.

Ei bine, domnule, a luat acul în mână. Eu unul i-o spusesem numai așa în glumă, dar el s-a speriat și a pus mâna pe ac. Și-a scos mantaua și s-a apucat să vâre ața în ac. Mă uit la dânsul: bineînțeles, ochii i s-au tulburat și i s-au înroșit, mâinile îi tremurau de ziceai ce-i aia! S-a chinuit el cât s-a chinuit, dar ața nu voia să intre cu nici un chip; o tot muia și o tot răsucea - aș! Până la urmă, s-a lăsat păgubaș. Stătea și căsca ochii la mine...

— Ehei, Emelea, da știi că-mi placi! Dacă mai era cineva p-acilea, o păteai! Păi bine, omule, eu ți-am spus-o în glumă, așa ca o mustrare... Hai, lasă-te păgubaș! Stai binișor acolo și nu te mai ține de pozne, nu mai dormi pe scări, nu mă face de râs!...

— Vai de mine, Astafi Ivanîci! Știu prea bine că umblu mereu afumat și nu-s bun de nimic!... Doar că te supăr degeaba pe dumneata... bi-binefăcătorul meu...

Și deodată văd că încep să-i tremure buzele vinete, o lacrimă i se prelinge pe obrazul alb și-i sticlește în barba nerasă, și unde mi se pune Emelian pe un plâns... Doamne-Doamne! Parcă mi-ar fi intrat un cuțit în inimă.

„Ehe, nici nu-mi închipuiam să fii chiar atât de simțitor! Cui să-i fi trecut prin minte?... Nu, Emelea, mi-am zis, să știi că te las în plata Domnului; du-te la pierzanie, ca un prăpădit ce ești!..."

Ce s-o mai lungesc, domnule! Toată povestea asta e așa de zadarnică și de nenorocită, că nici nu merită să vorbești despre ea; dumneavoastră, domnule, vorba ceea, n-ați da doi bani pe ea, dar eu aș fi dat cu amândouă mâinile dacă aș fi avut ce da, numai să nu se fi întâmplat ceea ce s-a întâmplat! Aveam, domnule, o pereche de pantaloni de călărie, alege-s-ar praful de ei, niște nădragi strașnici, pe

cinste, albaștri, în pătrățele. Îi comandase un moșier care venise la oraș, și pe urmă i-a refuzat; zicea că-l strâng. Așa că mi-au rămas mie. Făceau ceva parale! Mi-am zis că aș putea să iau pe ei la târgul de vechituri vreo cinci ruble, și, dacă nu, croiesc din ei două perechi de pantaloni din ăia strâmți, pentru domnii din Petersburg, și-mi mai rămâne și mie un capăt de-o jiletcă. La de-alde ăștia ca noi, oamenii sărmani, ne prinde bine orice! În vremea aceea, Emelianușka era tare necăjit și abătut. Îl văd că nu bea o zi, nu bea două și încă o zi după aceea nu pune nici un strop de băutură în gură; se fleșcăise de tot și ședea amărât, de-ți era mai mare milă să te uiți la dânsul. Ehe, mi-am zis: ori că n-ai lețcaie-n buzunar, băiete, ori că ai apucat-o singur pe calea cea dreaptă, ai ascultat de glasul judecății și-ai pus cruce la ce-a fost. Uite așa stăteau lucrurile, domnule. Taman atunci s-a nimerit să fie o mare sărbătoare. M-am dus și eu la vecernie și când m-am întors, îl văd pe Emelea așteptând pe pervazul ferestrei cherchelit și clătinându-se. Ehe! mi-am zis. Care va să zică de ăștia mi-ești, băiete! Pe urmă m-am apucat să caut ceva în ladă. Când mă uit - nădragii cu pricina ia-i de unde nu-s!... Caut eu și caut: parc-au intrat în pământ! După ce-am cotrobăit peste tot și am văzut că nu-s, parcă m-a râcâit la inimă! Am luat-o mai întâi la rost pe bătrânica și-am învinuit-o degeaba; am păcătuit, deh! La Emelea, măcar că putea da de bănuit, pentru că îl vedeam beat, nici nu m-am gândit! „Vai de mine, nenișorule, îmi zice bătrânica, ce-mi trebuie mie nădragi din ăștia? Ce, am să-i port eu? Mai zilele trecute văd că-mi lipsește și mie o fustă; mi-a luat-o, cred, tot un om bun ca alde matale... Ce mai tura-vura, nu știu, n-am văzut”, zice. „Cine-a fost pe-aici? întreb eu. A venit cineva?” „N-a fost nimeni, n-a venit nimeni, nenișorule, zice; eu am stat acasă toată vremea, Emelian Ilici a ieșit, dar pe urmă s-a întors; uite-l colea! Întreabă-l pe dânsul.” „Emelea, zic, n-ai luat cumva nădragii mei ăia noi; ții minte, ăia pe care i-am făcut pentru moșierul acela?

Poate că ai avut nevoie de ei!” „Nu, Astafi Ivanîci, zice, nu i-am luat.”

I-auzi, domnule! Dă-i iar cu căutatul; caut eu ce caut, dar pantalonii nicăieri! Emelea șade și se tot clatină. Ședeam și eu, domnule, uite-așa pe vine, dinaintea lui, aplecat deasupra lăzii, și deodată mă uit cu coada ochiului la dânsul... Hait! Mă gândesc și odată simt că mi se aprinde inima în piept; m-am și roșit tot. Și iată că se uită și Emelea la mine.

— Nu, Astafi Ivanîci, nu ți-am luat eu nădragii... Poate ți-oi fi închipuind cine știe ce, da să știi că eu unul nu ți i-am luat.

— Doar nu i-o fi înghițit pământul, Emelian Ilici?

— Nu, Astafi Ivanîci, zice, nici nu i-am văzut.

— Deh, Emelian Ilici, atunci poate că au făcut singuri picioare, nu?

— Poate că au făcut singuri picioare, Astafi Ivanîci.

Când l-am auzit vorbind așa, m-am ridicat, m-am dus la fereastră, am săltat fitilul la lampă și m-am apucat de lucru. Aveam de prefăcut jiletca slujbașului care locuia sub noi. Mă ardea în piept și mă durea. Zău dacă nu era mai bine să-mi fi aruncat toată hăinăria pe foc. Emelea a simțit, se vede treaba, că-mi ieșisem din fire. Așa e, domnule; omul care a săvârșit o faptă rea simte de departe nenorocirea, așa cum simte pasărea cerului furtuna.

— Auzi, Astafi Ivanîci, a început Emeliușka cu glas tremurat, Antip Prohorîci, felcerul, s-a însurat astăzi cu nevasta birjarului care-a murit mai deunăzi...

M-am uitat o dată la el, vezi bine, negru la față... Emelea a priceput. Iacătă-l că se ridică, se apropie de pat și se apucă să scotocească prin preajmă. Aștept. S-a foit mult, vorbind într-una ca pentru el: „Nu-s, și pace; unde-or fi pierit, fir-ar să fie de nădragi!” Aștept eu, aștept și odată îl văd pe Emelea că se vârâ sub pat, în patru labe. N-am mai putut răbda.

— Ce te-a apucat, Emelian Ilici, de umbli-n patru labe? zic.

— Caut nădragii, Astafi Ivanîci. Poate-or fi pe undeva.

— Lasă, domnule, zic (necăjit cum eram, îl iau de sus), nu te mai osteni și dumneata pentru fitece; nu-ți mai roade genunchii degeaba!

— Nu-i nimic, Astafi Ivanîci... Poate s-or găsi, dacă i-om mai căuta.

— Hm!... zic. Ascultă, Emelian Ilici!

— Ce e, Astafi Ivanîci?

— Nu cumva mi i-ai furat tu, ca un tâlhar, ca un nemernic, drept răsplată pentru că te-am miluit cu o bucată de pâine?

Mă apucaseră toți dracii, domnule, când l-am văzut târându-se pe jos, în genunchi, înaintea mea.

— Nu... Astafi Ivanîci...

A zis așa și acolo a rămas, sub pat, cu fața la pământ. A stat mult așa culcat; pe urmă a ieșit. Se făcuse alb ca varul. S-a ridicat, s-a așezat lângă mine pe pervazul ferestrei și a zăbovit așa preț de vreo zece minute.

— Nu, Astafi Ivanîci, zice, și deodată se proțăpește dinaintea mea, înspăimântător ca păcatul însuși; parcă-l văd și acum. Nu, Astafi Ivanîci, zice; nu eu ți-am luat nădragii...

Dârdâia din tot trupul și se împungea într-una cu degetul în piept, iar glasul îi tremura în așa hal, că mi-am pierdut și eu cumpătul și am rămas încremenit pe pervaz.

— Cum vrei, Emelian Ilici, zic; iartă-mă, dacă din prostie te-am învinuit pe degeaba. Cât despre nădragi, mai dă-i încolo; ne-om descurca noi și fără ei. Brațe avem, slavă Domnului, n-o să ne apucăm de furat... și n-o să păgubim oamenii sărmani; ne-om câștiga noi cumva un codru de pâine...

M-a ascultat Emelea cu luare-aminte, a mai zăbovit așa o vreme dinainte-mi și pe urmă s-a așezat. Și a stat așa, neclintit, toată seara; când m-am dus la culcare, Emelea

tot acolo ședea. A doua zi dimineață, când mă uit, îl zăresc culcat pe dușumeaua goală, încovrigat sub mântăluța lui; de-atâta umilință, nici n-a mai îndrăznit să se culce în pat. Ei bine, domnule, de-atuncea nu l-am mai putut suferi, ba încă în primele zile îl uram de-a binelea. Era, ca să zic așa, ca și cum m-ar fi furat propriul meu fecior și mi-ar fi pricinuit o supărare cumplită. Eh, Emelea, Emelea! mi-am zis. Cât despre Emelea, domnule, de vreo două săptămâni bea de stingea. Se înverșunase cu totul la băutură. Pornea de dimineață și se-ntorcea târziu noaptea. Două săptămâni n-am auzit o vorbă de la el. De bună seamă că-l rodea amarul, ori și-o fi pus în gând să-și facă seama în felul ăsta. În cele din urmă s-a potolit; și-o fi băut toți banii. S-a statornicit iarăși pe pervazul ferestrei. Țin minte că a stat așa, fără să scoată o vorbă, trei zile încheiate; când deodată iată-l că plânge. Plângea, domnule, și încă cum! Îi curgeau lacrimile gârlă și parcă nici nu simțea că varsă lacrimi. Trebuie să știți, domnule, că e tare greu să vezi plângând de amar și de alean un om în toată firea, ba încă un moșneag ca Emelea.

— Ce-i cu tine, Emelea? zic.

Odată a tresărit. Dârdâia din tot trupul. Vezi bine, era întâia oară că-i vorbeam, de la întâmplarea cu pricina.

— Nimic... Astafi Ivanîoi.

— Nu te mai necăji, Emelea. Ia mai dă-le încolo de prostii! Ce stai așa îmbufnat?

Mi se făcuse milă de el.

— Așa, Astafi Ivanîci; nu la asta mă gândeam. Aș vrea să-mi găsesc ceva de lucru, Astafi Ivanîci.

— Ce anume să-ți găsești de lucru, Emelian Ilici?

— Ia, ceva acolo. Poate o slujbă, cum aveam mai înainte; m-am și dus și m-am rugat de Fedosei Ivanîci... N-aș vrea să te supăr, Astafi Ivanîci. Poate mi-oi găsi o slujbă, Astafi Ivanîci, și atunci am să-ți dau dumitale tot și am să mă răsplătesc pentru toată îmbucătura cu care m-ai miluit.

— Lasă, Emelea, lasă; dac-a fost un păcat, s-a dus! Alege-s-ar praful de el! Hai să trăim iar ca mai înainte.

— Nu, Astafi Ivanîci, dumneata poate te gândești tot la aia... Dar să știi că eu nu ți-am luat nădragii...

— Fie și așa; Dumnezeu cu tine, Emelianușka!

— Nu, Astafi Ivanîci. Văd că nu mai e chip să stau la dumneata. Te rog să mă ierți, Astafi Ivanîci.

— Vezi-ți de treabă, Emelian Ilici, zic; da oare cine te supără, cine te gonește - eu?

— Nu, dar nu se cuvine să mai hălăduiesc așa la dumneata, Astafi Ivanîci... Mai bine plec...

Care va să zică s-a supărat omul și o ține una și bună. Mă uit la el și văd că într-adevăr s-a ridicat și își pune mântăluța.

— Încotro, Emelian Ilici? Fii cuminte! Ce faci, unde o să te duci?

— Nu, nu; rămâi cu bine, Astafi Ivanîci, și nu mă mai ține (iar scâncea); mai bine să mă feresc de păcat, Astafi Ivanîci. Nu mai ești nici dumneata cum erai.

— Cum să nu mai fiu? Tot așa sunt! Ai să te prăpădești singur, Emelian Ilici, ca un copil fără minte.

— Nu, Astafi Ivanîci. Acuma, Astafi Ivanîci, de câte ori pleci, dumneata încui lada; când văd asta, mă podidesc lacrimile... Nu, mai bine lasă-mă să plec, Astafi Ivanîci, și iartă-mi toate supărările pe care ți le-am pricinuit cât am stat împreună.

Ei bine, domnule, a plecat. Îl aștept o zi, gândindu-mă că are să se întoarcă pe seară. Nu s-a întors! N-a venit nici a două și nici a treia zi, M-am speriat; mă apăsa urâtul - nu beam, nu mâncăm, nu dormeam. Mă dăduse gata omul meu! A patra zi, am pornit-o pe la toate cârciumile, întrebând de dânsul; dar pe Emelianușka nu era chip să-l găsești! „Să te fi prăpădit oare? mi-am zis. Poate ți-ai dat sufletul pe sub vreun gard, criță cum erai, și acuma zaci ca o buturugă putredă.” M-am întors acasă mai mult mort decât viu. A doua zi aveam de gând să colind iar după

dânsul. Mă blestemam că l-am lăsat să plece așa, de capul lui, prostul de el. În cea de-a cincea zi (era sărbătoare), aud deodată ușa scârțâind și-l văd pe Emelea intrând: vânăt la față, cu părul plin de noroi, ca și când ar fi dormit în uliță, se scofâlcise și se făcuse ca o surcică. Și-a scos măntăluța, s-a așezat pe ladă lângă mine, cu ochii țintă în ochii mei. M-am bucurat, de bună seamă, dar în aceeași vreme mă rodea la inimă și mai avan ca înainte. Vedeți dumneavoastră, domnule, să fi făcut eu un păcat omenesc ca ăsta, apăi mai bine mă prăpădeam ca un câine, decât să mă mai întorc. Dar Emelea s-a întors! Firește, nu e lucru ușor să vezi un om în halul ăsta. M-am apucat să-l mângâi, să-l liniștesc. „Îmi pare bine că te-ai întors, Emelianușka, zic. Dacă mai zăboveai un pic, mă duceam și azi să te caut prin cârciumi. Ai luat ceva în gură?”

— Am luat, Astafi Ivanîci.

— Și zici c-ai mâncat? Uite, frățioare, a mai rămas ceva din ciorbița de ieri; e cu carne. Uite colea și niște ceapă cu pâine. Mănâncă, zic, că nu strică.

I-am dat să mănânce și atunci am înțeles că poate n-a pus nimic în gură de trei zile; cu atâta poftă mânca. Ei, va să zică foamea l-a mânat încoace. M-am muiat cu totul, uitându-mă la el, sărmanul. Ia să dau o fugă până la dugheană, să-i aduc ceva pentru sufletelul lui și s-o sfârșim cu ce-a fost! Nu mai sunt supărat pe tine, Emelianușka! Ți-am adus vinișor. Hai, Emelian Ilici, zic, să-i tragem o dușcă, doar e zi de sărbătoare. Vrei să bei? Face bine.

A întins mâna lacom, a luat paharul și s-a oprit; a stat așa câteva clipe, apoi a dus paharul la gură; vinul i-a curs pe mânecă. A dus paharul la gură, dar numaidecât l-a pus pe masă.

— Ce-i, Emelianușka?

— Nimic, Astafi Ivanîci.

— Nu bei?

— Păi, Astafi Ivanîci… nu mai beau, Astafi Ivanîci.

— Vrei să te lași cu totul, Emeliușka, ori numai azi nu bei?

A rămas o vreme tăcut, pe urmă îl văd că-și lasă capul pe braț.

— Nu cumva ești bolnav, Emelea?

— Nu prea mă simt bine, Astafi Ivanîci.

L-am culcat în pat. Într-adevăr, îi ardea capul și-l scuturau frigurile. Am stat toată ziua la căpătâiul lui; spre seară i s-a făcut mai rău. I-am dat cvas amestecat cu ulei și cu ceapă, și cu firimituri de pâine. Na, zic, mănâncă un pic de papară, poate c-o să-ți facă bine! A clătinat din cap. „Nu, zice, azi nu mai mănânc, Astafi Ivanîci”. I-am pregătit un ceai. S-a spetit bătrânica de atâta alergătură. Starea lui însă nu se îmbunătățea de loc. Proastă treabă! mi-am zis. A mai trecut o zi și în dimineața zilei următoare m-am dus la doctor. Nu departe de noi locuia un doctor pe care-l știam, pe nume Kostopravov. Îl cunoscusem mai demult, când eram încă în serviciu la familia Bosomiaghin; mă îngrijise și pe mine. Doctorul a venit și l-a văzut. „Stă prost, zice. Nici nu mai făcea să trimiți după mine. Să-i dăm totuși niște prafuri.” Nu i-am dat prafurile; mi-am zis că sunt mofturi de-ale doctorului. Așa am intrat în a cincea zi de boală.

Emelea se sfârșea, întins pe pat, sub ochii mei. Ședeam pe pervaz cu lucrul în mână. Bătrânica făcea focul în sobă. Tăceam cu toții. Mi se rupea inima, domnule, după el, după bețivan, ca și când ar fi murit un copil de-al meu. Știam că Emelea se uită acum la mine; băgasem de seamă încă de dimineață că se luptă cu el însuși, că are ceva pe suflet, dar nu îndrăznește să-mi spună. În cele din urmă, m-am uitat la dânsul; nu-și mai lua ochii de la mine și i se citea în priviri o mâhnire cumplită. Când și-a dat și el seama că mă uit în ochii lui, i-a lăsat numaidecât în jos.

— Astafi Ivanîci!

— Ce e, Emeliușka?

— Dacă, să zic așa, Astafi Ivanîci, am duce mănătăluța mea la târgul de vechituri, cam cât am putea să luăm pe ea?

— Nu știu dacă am lua mare lucru, Emelian Ilici. Poate o hârtie de trei ruble.

Dacă aș fi dus-o într-adevăr la târgul de vechituri, n-ar fi fost chip să iau nimic pe ea, ba încă mi-ar fi râs oamenii în nas că umblu să vând asemenea zdreanță. I-am spus și eu numai așa, ca să-l mângâi, știindu-l sărac cu duhul.

— Eu socoteam, Astafi Ivanîci, că s-ar putea lua trei ruble de argint; oricum, e din postav, Astafi Ivanîci. Cum să iei numai o hârtie de trei ruble, dacă e din postav?

— Nu știu, Emelian Ilici, zic; dacă vrei s-o duci, firește, trebuie să ceri de la început trei ruble.

O vreme Emelea a rămas tăcut, pe urmă m-a strigat iar:

— Astafi Ivanîci!

— Ce e, Emelianușka? îl întreb.

— Când oi închide ochii, să vinzi mantaua. Să nu mă îngropați într-însa, că o să zac eu și așa. E un lucru bun, poate ți-o fi de folos.

Odată mi s-a strâns inima, domnule, așa cum nici nu-i chip de spus în cuvinte. Mi-am dat cu socoteala că l-a cuprins aleanul morții. Am tăcut iar cu toții. S-a scurs așa un ceas. Când m-am uitat iarăși la dânsul, era tot cu ochii la mine, și când mi-a întâlnit privirea, i-a lăsat în jos.

— Nu vrei apă, Emelian Ilici?

— Dă-mi, Astafi Ivanîci, dacă te lasă inima.

I-am dat să bea.

— Mulțumesc, Astafi Ivanîci, zice.

— Mai vrei ceva, Emelianușka?

— Nu, Astafi Ivanîci, nu mai vreau nimic; vreau numai...

— Ce?

— Vreau...

— Ce vrei, Emeliușka?

— Nădragii ăia... eu i-am luat atunci... Astafi Ivanîci...

— Las-că te iartă Dumnezeu, Emelianușka, sărmanule! zic. Mori liniștit...

Mi se tăiase răsuflarea, domnule, și mi-au dat lacrimile. Am întors capul o clipă.

— Astafi Ivanîci...

Mă uit la el: Emelea voia să-mi spună ceva - se săltase în capul oaselor și se trudea, mișca din buze... S-a roșit la față deodată, cu ochii țintă la mine... Cum îl privesc, văd că pălește iar. Într-o clipită, s-a mistuit tot; și-a răsturnat capul pe spate, a oftat o dată și și-a dat duhul.

.....
.

NOTE și COMENTARII

UN POM DE CRĂCIUN ȘI O NUNTĂ

Din însemnările unui necunoscut[70]

Traducere de
MIHAI SEVASTOS

Zilele trecute, am văzut o nuntă... Ei, dar să vă povestesc mai bine despre un pom de Crăciun. Nunta a fost frumoasă; mi-a plăcut foarte mult. Însă o altă întâmplare a fost mai interesantă. Nu știu de ce, privind nunta, mi-am amintit de un pom de Crăciun. Iată cum s-au petrecut lucrurile:

Acum cinci ani, în ajunul Anului nou, am fost poftit la un bal de copii. Persoana care m-a invitat era un personaj cunoscut, un om de afaceri, cu relații, cunoștințe și cu intrigi, încât se putea crede că balul de copii era un pretext pentru părinți de a se aduna laolaltă și de a sta de vorbă, ca dintr-o întâmplare nevinovată, pe alte teme interesante. Eu eram o persoană străină. N-aveam de dezbătut nici un fel de teme asemănătoare. De aceea mi-am petrecut seara nestingherit de preocupări lăturalnice. Se mai afla acolo încă un domn, care părea singur cuc și care, ca și mine, nimerise în mijlocul fericirii familiale... Acesta mi-a sărit în ochi înaintea tuturora. Era un bărbat înalt, uscățiv, foarte serios, cât se poate de bine îmbrăcat. Dar se vedea cât de colo că nu-l interesau nici bucuriile, nici fericirea familială. Când se retrăgea în vreun ungher, i se ștergea numaidecât surâsul de pe buze; ba chiar își încrunta sprâncenele negre și stufoase. Afară de gazdă, n-avea nici un cunoscut în tot balul. Se vedea că se plictisea de moarte, dar juca eroic până la sfârșit rolul unui om pe deplin amuzat și fericit.

Ulterior am aflat că era un provincial care venise în capitală într-o chestiune importantă și foarte încurcată. Adusese o scrisoare de recomandație gazdei noastre, care nu-l proteja de loc *con amore* și-l invitase numai din politețe la balul de copii. Cărți nu se jucau; trabucuri nu i se oferiră. Nimeni nu intră în vorbă cu dânsul, dându-și seama pesemne de la distanță cu ce tacâm aveau de-a face. De aceea, ca să dea o atribuție mâinilor sale, domnul meu își netezea toată seara favoriții, ce-i drept, foarte frumoși. Îi mângâia cu atâta râvnă, încât - uitându-te la dânsul - îți

putea veni negreșit gândul că mai întâi apăruseră pe lume acești favoriți și numai după aceea li se adăugase un domn, ca să-i netezească.

În afară de acest participant, în felul său, la fericirea familială a gazdei care avea cinci băieți dolofani, mi-a plăcut încă un domn. Acesta însă avea cu totul altă factură. Era o personalitate. Se numea Iulian Mastakovici.

Dintr-o singură privire îți puteai da seama că era un musafir de onoare și se afla cu stăpânul casei în aceleași raporturi, în care acesta se găsea cu domnul ce-și dezmierda favoriții. Stăpânul și stăpâna casei îi spuneau o sumedenie de amabilități, aveau grijă de dânsul, îl serveau cu băuturi, îl răsfățau, îi aduceau pe toți ceilalți oaspeți pentru a-i prezenta; iar pe el nu-l conduceau la nimeni. Am observat chiar o lacrimă scânteind în ochii gazdei, când Iulian Mastakovici - referindu-se la serată - spuse că rareori i se întâmplase să-și petreacă timpul într-un mod atât de plăcut. Eu am avut parcă o înfiorare în prezența unui asemenea personaj și, de aceea, după ce m-am desfătat admirând copiii, m-am retras într-un salonaș, gol de tot, și m-am așezat în chioșcul de flori al stăpânei, care ocupa aproape jumătate din cameră.

Toți copiii erau extraordinar de drăguți și nu vroiau cu nici un preț să semene cu *cei mari*, cu toate dojenile guvernantelor și ale mămicuțelor. Desfăcură într-o clipă întreg pomul de Crăciun, până la ultima bomboană, și izbutiră să strice jumătate din jucării - înainte chiar de a se ști cui aparține fiecare din ele. Drăguț îndeosebi era un băiețel cu ochi negri, cu părul numai cârlionți, care ține cu tot dinadinsul să mă împuște cu arma lui de lemn. Dar mai mult decât toți ceilalți atrase atenția asupră-i surioara lui, o fetiță de vreo unsprezece ani, frumoasă ca un cupidon, tăcută, visătoare, cu ochi mari, îngândurați, cam boldiți. Copiii o supărară într-un rând. De aceea se retrase în același salon unde ședeam și eu, ca să se îndeletnicească într-un colțișor cu păpușa ei.

Oaspeții făceau semn, cu respect, către un otcupciu bogat, tatăl fetiței; ba unii remarcau chiar, în șoaptă, că i se și puseseră deoparte, ca zestre, trei sute de mii de ruble. M-am întors ca să arunc o căutătură spre cei ce-și manifestau curiozitatea în această chestiune. Privirea-mi căzu asupra lui Iulian Mastakovici, care, cu mâinile la spate și cu capul nițeluș aplecat într-o parte, trăgea cu urechea, extrem de atent, la flecăreala acestor domni. Ceva mai târziu, n-am putut să nu mă minunez de înțelepciunea gazdelor cu prilejul împărțirii darurilor. Fetița, care avea încă de pe acum o zestre de trei sute de mii de ruble, căpătă păpușa cea mai scumpă. Urmară daruri de valoare descrescândă pentru acești copii fericiți, după rangul, din ce în ce mai mic, al părinților lor. În sfârșit, ultimul copil, un băiețaș de zece ani, pirpiriu, mărunt, pistruiat, roșcovan, primi doar o cărțulie cu povestiri despre măreția naturii, despre lacrimi de înduioșare și așa mai departe, fără poze și chiar fără vreo vinietă. Acesta era un băiat cât se poate de oropsit și de sperios, fiul guvernantei copiilor de gazdă - o sărmană văduvă. Purta o tunicuță sărăcăcioasă de nanchin. Căpătându-și cărțulia, el se învârti multă vreme pe lângă celelalte jucării. Strașnic ar fi vrut să se joace cu alți copii, dar nu îndrăznea. Își dădea probabil seama de situația lui, pe care o înțelegea încă de pe acum. Am o deosebită plăcere să-i observ pe copii. Este extraordinar de interesantă prima lor manifestare de independență în viață. Am băgat de seamă că băiețelul roșcovan era atât de tare ispitit de jucăriile scumpe ale celorlalți copii, îndeosebi de teatru, în care vroia să capete un rol, încât hotărî să se poarte slugarnic. Zâmbea tuturor și-i lingușea pe ceilalți copii. Își dădu mărul unui băiețandru puhav, care avea o basma întreagă plină de daruri. Se învoi chiar să poarte pe un băiat în cârcă, numai să nu fie alungat din preajma teatrului. Dar peste câteva clipe, un ștrengar îl zvântă în bătaie. Copilul nici nu îndrăzni să plângă. Apăru

guvernanta, mămica lui, și-i porunci să nu-i încurce la joacă pe ceilalți copii. Băiețelul se duse în același salon unde se afla și fetița. Ea îl lăsă să se așeze alături de dânsa și amândoi se apucară să îmbrace păpușa cea scumpă.

Ședeam aproape de o oră în chioșcul îmbrăcat cu iederă și aproape ațipisem, trăgând cu urechea la sporovăiala băiețelului roșcovan și a fetiței celei frumoase cu zestre de trei sute de mii de ruble, care se îngrijeau de păpușă - când intră deodată în cameră Iulian Mastakovici. Se folosise de scena turbulentă cu cearta dintre copii și se strecurase pe tăcute din sală. Observasem că, numai cu câteva momente mai înainte, stătuse de vorbă foarte aprins cu tăticul viitoarei mirese bogate, pe care îl cunoscuse tocmai atunci, despre avantajele unei slujbe față de o alta. Se oprise locului îngândurat și parcă socotea ceva pe degete.

— Trei sute... trei sute, șoptea el. Unsprezece... doisprezece... treisprezece și așa mai departe. Șaisprezece - cinci ani! Să zicem cu patru la sută fac doisprezece, de cinci ori doisprezece fac șaizeci și la acești șaizeci... hai să socotim în total, după cinci ani vom avea patru sute. Da! Iată... Și n-o fi luând pungașul numai patru la sută! Poate ia opt sau chiar zece la sută. Atunci fac cinci sute, să zicem pe puțin cinci sute, asta-i sigur... și ce-o mai fi în plus pentru tot felul de cârpe, hm... hm...

Iulian Mastakovici își isprăvi socotelile, își suflă nasul și era cât pe ce să iasă din salonaș - când deodată o zări pe fetiță și se opri. Pe mine, care mă găseam dincolo de ghiveciurile de flori, nu mă putea vedea. Mi se păru extrem de emoționat. Poate că socotelile își făcuseră efectul asupra lui sau poate că era altceva. Dar el își freca mâinile și nu-și găsea astâmpăr. Tulburarea crescu până la *nec plus ultra*[17], când se opri și aruncă încă o privire fermă asupra viitoarei mirese. Era gata să treacă înainte, dar se uită mai întâi de jur împrejur. Apoi, în vârful degetelor,

[17] Dincolo de orice limită (lat.).

simțindu-se parcă vinovat, porni încetișor către copilă. Cu un zâmbet timid pe buze, se apropie de ea, se aplecă și o sărută în creștetul capului. Neașteptându-se la asemenea atac, fata dădu un țipăt de spaimă.

— Ce faci aici, copilă dragă? o întrebă în șoaptă, aruncând priviri în juru-i și mângâind fetița pe obraz.

— Ne jucăm...

— Cum? Cu dânsul? Și Iulian Mastakovici se uită chiorâș la băiat. Iar tu, puișorule, mai bine te-ai duce în salon, îi spuse băiețașului.

Băiatul îl privea în tăcere, cu niște ochi holbați. Iulian Mastakovici se uită din nou împrejuru-i și se aplecă iarăși spre fetiță.

— Dar ce ai aici, copilă dragă? O păpușică? o întrebă.

— Da, o păpușică, răspunse fetița, încruntându-se și sfiindu-se puțin.

— O păpușică... Dar știi tu oare, dragă copiliță, din ce-i făcută păpușică asta?

— Nu știu... răspunse fetița în șoaptă, lăsându-și capul în piept.

— Din cârpușoare, puișorule! Iar tu, măi băiete, mai bine te-ai duce în salon la cei de-o seamă cu tine, zise Iulian Mastakovici, privindu-l aspru pe copil.

Fetița și băiețelul își încrețiră frunțile și se apucară de mâini, unul cu altul. Nu vroiau să se despartă.

— Și știi de ce ți-a fost dăruită această păpușică? o întrebă Iulian Mastakovici, coborându-și tot mai mult vocea.

— Nu știu.

— Fiindcă toată săptămâna trecută ai fost o copilă bună și cuminte.

Aici, Iulian Mastakovici, tulburat la culme, privi în juru-i; și, coborând din ce în ce mai mult vocea, întrebă în cele din urmă cu un glas de-abia auzit, aproape stins de emoție și de nerăbdare:

— Ai să mă iubești, copilă dragă, când am să vin în vizită la părinții tăi?

După ce rosti aceste cuvinte, Iulian Mastakovici vru s-o sărute încă o dată pe fetița cea drăguță; dar băiatul roșcovan, văzând-o gata să izbucnească în plâns, o prinse de mâini și dădu drumul unui scâncet în semn de deplină compasiune față de dânsa. Iulian Mastakovici se înfurie de-a binelea.

— Pleacă, ieși, marș de aici! se răsti la băiat, du-te în salon! Du-te la cei de-o seamă cu tine.

— Nu! Nu pleca! Stai pe loc! Plecați dumneavoastră de aici, spuse fetița, lăsați-l, lăsați-l pe dânsul! adăugă ea aproape plângând.

Se auzi zgomot la ușă. Iulian Mastakovici, speriat, își înălță numaidecât statura-i măreață. Dar băiețelul cel roșcovan se înfricoșă încă și mai mult decât Iulian Mastakovici, dădu drumul fetiței și încetișor, sprijinindu-se de pereți, trecu din salonaș în sufragerie. Pentru a nu da loc la bănuieli, Iulian Mastakovici trecu și el în sufragerie. Era stacojiu la față, ca un rac, și, aruncând o privire în oglindă, se rușină parcă de el însuși. Poate se necăji de nerăbdarea și de pripeala lui. Fusese, poate, din capul locului, atât de ispitit și înflăcărat de socoteală făcută pe degete, încât - cu toată prestanța și seriozitatea sa - își permisese să se poarte ca un băiețandru și să abordeze de-a dreptul subiectul său, deși acesta ar fi putut deveni un adevărat subiect cel puțin peste cinci ani. L-am urmat în sufragerie pe acest onorabil domn și am asistat la un spectacol original. Iulian Mastakovici, roșu la față de necaz și de mânie, îl amenința pe băiețelul cel roșcovan care, retrăgându-se din ce în ce mai mult dinaintea lui, nu știa unde să se ascundă de groază.

— Ce cauți aici, lipsește din fața mea, netrebnicule! Șterge-o! Ai venit să furi fructe, hai? Șterpelești fructe? Pleacă, nevrednicule, marș, mucosule, marș, du-te la cei de-o seamă cu tine!

Băiatul, înfricoșat, era cât pe ce să se folosească de un mijloc deznădăjduit, încercând să se vâre sub masă. Atunci, urmăritorul său, iritat la culme, scoase o lungă batistă de pânză fină și, fluturând-o, căută să-l gonească de sub masă pe băiatul înlemnit de groază. Trebuie să avem în vedere că Iulian Mastakovici era cam îndesat - bine hrănit, rumeior, rotofei, cu burticică, cu osânză pe coapse, într-un cuvânt, vârtos și rotund ca o nucă. Asudase, gâfâia și se îmbujorase ca focul. Clocotea de înverșunare, atât de năprasnică îi era furia și, poate (cine știe?), chiar gelozia. Izbucnii în hohote de râs. Iulian Mastakovici se întoarse spre mine, și, cu toată grandoarea lui, sc fâstâci peste măsură. În aceeași clipă, stăpânul casei intră prin ușa de vizavi. Băiețașul țâșni de sub masă și se puse să-și șteargă genunchii și coatele. Iulian Mastakovici se grăbi să-și ducă la nas batista, pe care o ținea de-un colț în mână.

Gazda se uită cu oarecare surprindere la noi, tustrei. Dar, cunoscător al vieții pe care o privea cu toată seriozitatea, folosi numaidecât prilejul de a-și fi prins oaspetele între patru ochi, ca să zic așa:

— Acesta-i băiețașul pentru care am avut onoarea să vă rog, spuse el arătând spre copilul roșcovan...

— A! Răspunse Iulian Mastakovici, revenindu-și greu în fire.

— E fiul guvernantei copiilor mei, urmă pe un ton rugător gazda -- o femeie sărmană, văduva unui slujbaș cinstit; de aceea, Iulian Mastakovici, dacă se poate...

— A, nu, nu! izbucni grăbit Iulian Mastakovici, vă rog să mă iertați, Filip Alexeevici, e absolut imposibil! M-am și interesat, dar nu există locuri libere și, chiar dacă ar fi vreunul, sunt de pe acum zece candidați cu drepturi mult mai mari decât dânsul... Îmi pare rău, foarte rău...

— Îmi pare rău, repetă gazda, e un băiețaș foarte modest, liniștit...

— Mare șirengar, după cât bag de seamă, răspunse Iulian Mastakovici, și o grimasă isterică îi strâmbă gura.

Pleacă, măi băiete, ce te-ai proțăpit aici? Du-te la cei de-o seamă cu tine, adăugă el adresându-se copilului.

Totuși pe Iulian Mastakovici nu-l rabdă inima și se uită la mine cu coada ochiului. Nici eu nu m-am putut stăpâni și i-am râs în nas, cu hohote. Iulian Mastakovici s-a întors brusc și am înțeles foarte ușor că îl întrebă pe gazdă despre mine: cine-i acest tânăr ciudat? Își urmară apoi în șoaptă convorbirea și ieșiră din cameră. După aceea, am văzut cum Iulian Mastakovici, pe când îl asculta pe stăpânul casei, clătina cu neîncredere din cap.

Săturându-mă de râs, m-am întors în sală. Acolo, această mare personalitate, înconjurat de către tați și mame că și de gazde, debita ceva, cu multă căldură, unei doamne, la care tocmai fusese condus. Ea o ținea de mână pe fetița cu care Iulian Mastakovici avusese cu zece minute mai înainte scena din salonaș. Acum nu mai pridideа cu laudele și cu exclamațiile admirative pentru frumusețea, talentele, grația și educația aleasă a copilitei. Se gudura vădit pe lângă mămițică. Aceasta îl asculta cu lacrimi de încântare în ochi. Un surâs flutura pe buzele tatălui. Pe stăpân îl bucura afluxul general de bucurie. Toți oaspeții erau înțelegători. Chiar jocurile copiilor se opriră, ca să nu tulbure convorbirea. Întreaga atmosferă era plină de venerație. O auzii pe mămica frumoasei fetițe, mișcată până-n adâncul inimii, cum îl rugă cu expresii alese pe Iulian Mastakovici să le facă deosebita cinste de a le onora casa prin neprețuita sa prezență. Îl auzii pe Iulian Mastakovici cu câtă sinceră încântare primi invitația și cum oaspeții, împrăștiindu-se prin colțuri - așa cum cerea buna-cuviință, nu mai pridideau cu laudele duioase, adresate otcupciului, otcupcitei, copilei și, îndeosebi, lui Iulian Mastakovici.

— E însurat domnul acesta? îl întrebai aproape cu glas tare pe un cunoscut al meu care ședea foarte aproape de Iulian Mastakovici.

Acesta îmi aruncă o privire iscoditoare și mânioasă.

— Nu! îmi răspunse cunoscutul, amărât până-n fundul sufletului de neabilitatea mea, manifestată într-adins...

Mai deunăzi treceam pe lângă biserica X. Mulțimea de invitați și de gură-cască mă surprinse. În jurul meu se vorbea despre o nuntă. Era o zi mohorâtă. Începuse să bureze. Urmând mulțimea, intrai în biserică și îl văzui pe mire. Era un omuleț scund, rotunjor, bine hrănit, cu burticică, foarte împopoțonat. Alerga în toate părțile, aferat, dând dispoziții la dreapta și la stânga. În sfârșit, se auziră voci: sosise mireasa. Îmi făcui loc cu greu prin înghesuiala de oameni și văzui o frumusețe de fată, pentru care abia sosise întâia-i primăvară. Dar mândrețea asta era palidă și tristă. Avea privirile rătăcite. Ochii săi îmi părură învăpăiați de lacrimi proaspete. Fiecare trăsătură a feței sale, prin severitatea-i clasică, imprima acestei frumuseți un aer de măreție și solemnitate. Dar prin această măreție și severitate, prin tristețea figurii, se întrezărea primul chip - copilăresc, nevinovat, trăsăturile unei desăvârșite naivități ale adolescenței și frăgezimii care, parcă fără rugăminți, implorau îndurare.

Se spunea că mireasă de abia împlinise șaisprezece ani. Uitându-mă cu luare-aminte la mire, îl recunoscui dintr-o dată pe Iulian Mastakovici, pe care nu-l mai văzusem exact de cinci ani. O privii și pe dânsa... Doamne, Doamne! O luai în grabă spre ieșirea din biserică, înghesuindu-mă prin mulțime. Oamenii spuneau că mireasa este bogată: are o zestre de cinci sute de mii... și nu se mai știe cât - în boarfe...

„Da, nu greșise socoteala!” mă gândii, zbughind-o în stradă...

NOTE și COMENTARII

NEVASTA ALTUIA ȘI UN SOȚ SUB PAT

O întâmplare neobișnuită[71]

Traducere de
MIHAI SEVASTOS

I

— Fiți atât de bun, stimate domn, permiteți-mi, vă rog, să vă întreb ceva…

Trecătorul tresări și se uită oarecum speriat la domnul cu blană de raton, care-l oprise tam-nesam în mijlocul străzii, pe la orele opt seara. De altfel, se știe că dacă un domn din Petersburg intră intempestiv în vorbă, pe stradă, cu o persoană cu totul necunoscută, aceasta se sperie fără doar și poate.

Așa că trecătorul tresări și se sperie nițeluș.

— Scuzați-mă că vă inoportunez, zise domnul în blană de raton, dar eu… eu, drept vorbind, nu știu… sper că mă veți ierta… după cum vedeți, mă aflu într-o proastă dispoziție sufletească…

Tânărul, într-o scurtă blănită, abia atunci băgă de seamă că domnul cu blană de raton era într-adevăr surescitat. Fața lui zbârcită era cam palidă, îi tremura glasul, gândurile pesemne i se învălmășeau, iar cuvintele nu se legau între ele. Era clar că făcea din răsputeri o imensă sforțare de a adresa o umilă rugăminte unei persoane, inferioare poate ca grad și ca stare socială, căreia te vedeai constrâns a-i face asemenea rugă. Într-adevăr, rugămintea era nepoliticoasă, bizară și lipsită de seriozitate, venind din partea unui domn care purta o blană atât de impozantă, un frac atât de respectabil, de o minunată culoare verde-închis, împestrițat de atâtea podoabe foarte semnificative. Se vedea cât de colo că toate acestea îl stânjeneau pe domnul cu blană de raton; în cele din urmă, surescitat cum era, nu mai putu răbda și hotărî să-și înăbușe tulburarea și să pună capăt, în mod onorabil, acestei scene neplăcute, pe care el însuși o provocase.

— Scuzați-mă, vă rog, nu-s în apele mele; dar dumneavoastră, într-adevăr, nu mă cunoașteți... iertați-mă că v-am deranjat... m-am răzgândit.

În același timp, își ridică respectuos pălăria și o luă la fugă mai departe.

— Dar fiți atât de bun și permiteți-mi...

Totuși omulețul se mistui în beznă, lăsând încremenit pe domnul cu scurtă de blană.

„Ce om sucit!" se gândi tânărul. Apoi, minunându-se la culme, își veni în fire din starea de prostrație, își aduse aminte de ale lui și începu să se plimbe înainte și înapoi, cu ochii țintă la poarta unei case cu nenumărate etaje. Se lăsa ceață și tânărul se bucură întrucâtva, deoarece plimbarea lui prin pâcla era mai puțin vizibilă - deși, în treacăt fie zis, nu l-ar fi zărit poate decât vreun birjar care și-ar fi așteptat în zadar, o zi întreagă, mușteriii.

— Scuzați!

Trecătorul tresări din nou: în fața lui se ivi iarăși domnul în blană de raton.

— Iertați-mă că vă deranjez încă o dată... începu el vorba; dar dumneavoastră sunteți desigur o persoană distinsă! Să nu mă luați drept un ins oarecare din punct de vedere social; de altfel, mă cam încurc... dar vă rog să priviți lucrurile în fond, omenește... În fața dumneavoastră, domnule, se află un om nevoit să vă facă o umilă rugăminte...

— Dacă-mi stă în puteri... Și ce doriți?

— Vă gândiți, poate, c-o să vă cer bani! rosti enigmaticul domn, strâmbându-și gura într-un râs isteric, și pălind la față.

— Da de unde, nici vorbă!...

— Ba nu, nu! Văd că vă inoportunez! Iertați-mă, dar nu mai pot răbda. Să aveți în vedere că mă găsesc într-o tensiune nervoasă, aproape scos din minți, și să nu trageți cine știe ce concluzii...

— Treceți la subiect, vă rog, la subiect! răspunse tânărul, dând din cap încurajator, cu nerăbdare.

— A! Va să zică, așa! Sunteți un om atât de tânăr și mă chemați la ordine ca pe un băiețandru prostuț! Hotărât că am dat în mintea copiilor! Spuneți-mi sincer, cum vă par acum, în starea mea de înjosire?

Tânărul se fâstâci și nu răspunse.

— Permiteți-mi să vă întreb deschis: n-ați văzut cumva o doamnă? Asta-i toată rugămintea mea! rosti în sfârșit cu hotărâre domnul în blană de raton.

— O doamnă?

— Da, o doamnă.

— Am văzut... dar, trebuie să recunosc, au trecut atâtea...

— Exact! răspunse omul enigmatic, cu un surâs amar pe buze. M-am încurcat, nu asta am vrut să întreb, scuzați! Am vrut să spun: dacă n-ați văzut întâmplător o doamnă în blană de vulpe cu un capișon de catifea neagră și cu o voaletă de aceeași culoare?

— Nu, n-am văzut una ca asta... nu, parcă n-am observat.

— În cazul acesta, scuzele mele, domnule!

Tânărul dădu să mai întrebe ceva, dar domnul în blană de raton se și făcu nevăzut, lăsând din nou înmărmurit pe interlocutorul său răbdător. „Lua-l-ar dracul!” se gândi tânărul, vădit contrariat.

Își ridică cu ciudă gulerul de biber și, respectând unele precauțiuni, începu din nou să se plimbe pe lângă poarta casei cu nenumărate etaje. Se înfuriase de-a binelea.

„Oare de ce nu mai iese? își zise. E aproape opt!”

Chiar atunci ornicul din turn bătu opt ceasuri.

— Ah! Naiba să te ia, la urma urmei!

— Scuzați!

— Ba pe mine să mă scuzați că v-am zis așa... Dar ați răsărit atât de neașteptat în fața mea, că m-am speriat rău de tot, spuse trecătorul, încruntându-se și cerându-și iertăciune.

— Vin iarăși la dumneavoastră. De bună seamă trebuie să vă par agitat și straniu.

— Fiți bun și lăsați la o parte fleacurile. Explicați-vă cât mai repede. Încă nu știu în ce constă dorința dumneavoastră!...

— Vă grăbiți? Știți ce, domnule? Am să vă povestesc totul, deschis, fără înfloriturі. Ce să-i faci! Împrejurările leagă uneori oameni ou caractere diferite... Dar văd că sunteți nerăbdător, tinere domn! Și așa... de altfel nici nu știu cum să încep: caut o doamnă (am hotărât să dau totul pe față). Eu musai vreau să aflu unde a intrat doamna asta! Cine-i anume? Cred, tinere, că n-aveți nevoie să știți cum o cheamă.

— Nu, nu, spuneți mai departe.

— Mai departe, tinere domn! Dar cu ce ton îmi vorbiți! Iertați-mă, poate v-am jignit, spunându-vă „tinere”... n-am avut însă nici o... Într-un cuvânt, dacă doriți să-mi faceți un imens serviciu, aflați că o cucoană, adică o femeie cumsecade, vreau să spun, dintr-o familie excelentă, niște cunoscuți ai mei... mi s-a încredințat, ca să zic așa... doar trebuie să aveți în vedere că eu nu-s familist...

— Ei și?

— Puneți-vă în pielea mea, tinere (ah! iarăși! scuzați-mă; veșnic vă spun mereu „tinere”). Fiecare minut mi-i scump... Închipuiți-vă că doamna asta... dar nu puteți să-mi spuneți cine locuiește în casa de aici?

— Hm! Locuiește doar multă lume.

— Așa-i, aveți perfectă dreptate, răspunse domnul în blană de raton, zâmbind a râde pentru salvarea bunei-cuviințe, simt că o iau nițel razna... dar de ce-mi vorbiți cu asemenea ton? După cum vedeți, eu recunosc din adâncul inimii că o iau razna și, dacă sunteți un om trufaș, vă dați seama cât de mult m-am înjosit... După cum v-am spus, o doamnă cu purtări distinse, adică cu un fond cam facil - iertați-mă, iarăși o iau pe de lături: parcă aș vorbi de-un soi de literatură. Așa au scornit unii, de pildă, că Paul de

Kock[72] are un fond facil. De altfel, tot necazul mi se trage de la Paul de Kock... asta-i...

Tânărul îl privea cu compătimire pe domnul în blană de raton care parcă bătea rău de tot câmpii, iar după ce isprăvi de vorbit, rămase cu ochii pironiți la dânsul, cu un surâs fără noimă și, cu mână tremurătoare, îl trăgea din senin de reverul scurtei.

— Întrebați cine locuiește aici? spuse tânărul, dându-se puțin înapoi.

— Da, locuiește multă lume, mi-ați și spus adineauri.

— Aici... știu că locuiește și Sofia Ostafievna, rosti tânărul în șoaptă și chiar cu un ton de compasiune.

— Ei, vedeți, vedeți?! Înseamnă, tinere, că totuși știți ceva!

— Vă asigur că nu știu nimic, absolut nimic... Mi-am închipuit după surescitarea dumneavoastră.

— Am aflat numaidecât de la bucătăreasă că ea vine aici. Dar n-ați nimerit, fiindcă nu vine la Sofia Ostafievna... De altfel nici n-o cunoașteți.

— Nu? Atunci, scuzați-mă...

— Pesemne, tinere, toate acestea nu vă prea interesează, zise ciudatul domn cu o amară ironie.

— Ascultați, spuse tânărul, oarecum încurcat. Eu nu cunosc în fond pricina stării dumneavoastră sufletești. Ați fost, probabil, înșelat? Spuneți-mi pe șleau.

Tânărul surâse încurajator.

— Cel puțin ne vom înțelege amândoi, adăugă el, și întreaga sa persoană exprimă o mărinimoasă înclinare de a-i face o reverență.

— M-ați distrus! Dar - vă mărturisesc cu toată sinceritatea - e-ntocmai așa... cu cine însă nu se întâmplă la fel!... Sunt mișcat până-n adâncul sufletului de participarea domniei-voastre la necazul meu. Trebuie să recunoaștem, noi între noi, tinerii... Deși nu mai sunt așa de tânăr, cunosc viața de becher, știți, din obișnuință, tot printre holtei... știu doar...

— Ei, bine, se știe, se știe! Dar cu ce v-aș putea fi de folos?

— Iată ce! Vă rog să consimțiți că vizitarea Sofiei Ostafievna... De altfel, eu încă nu știu cu siguranță la cine s-a dus cucoana asta. Știu numai că se află în casa de aici. Dar când v-am văzut plimbându-vă și cum eu mă plimbam pe partea cealaltă, mi-am zis: Eu, uite, o aștept pe doamna asta, știu că ea-i aici. Aș fi vrut s-o întâlnesc și să-i explic cât este de necuviincios și de mârșav faptul de a... Într-un cuvânt, mă înțelegeți...

— Hm! Ei, bine?

— Și când te gândești că demersul acesta nu-l fac pentru mine! Nici să nu vă treacă prin minte. E vorba doar de nevasta altuia! Bărbatul său se află colea, pe podul Voznesenski. El vrea s-o surprindă, dar nu se poate hotărî. Încă nu crede, ca orice soț... (aici, domnul în blană de raton dădu să surâdă). Iar eu sunt amicul lui. Conveniți și dumneavoastră, sunt un om care mă bucur de oarecare considerație, eu nu pot fi acela drept care mă luați...

— Bineînțeles, ei și? Ce mai e?...

— Și așa, eu o tot urmăresc, ca s-o surprind (m-a însărcinat chiar nefericitul soț!). Dar știu ce vicleană-i doamna asta tânără (veșnic se culca doar cu Paul de Kock sub pernă) și sunt sigur că are să se strecoare pe nevăzute... Mie mi-a suflat bucătăreasa că ea vine aici. Am pornit ca un nebun într-acoace, cum am avut știrea la mână. Vreau s-o prind. De mult am bănuit-o. De aceea am vrut să vă rog, cum tot vă plimbați pe aici, ca dumneavoastră, dumneavoastră... nu știu cum să vă spun...

— Dar haide odată! Ce doriți?

— Da-a... Însă n-am avut onoarea să fi făcut cunoștință. De aceea nu îndrăznesc să vă descos: ce și cum?... În orice caz, permiteți-mi să facem cunoștință; e un prilej plăcut!

Domnul în blană de raton, vibrând de emoție, scutură cu efuziune mâna tânărului.

— Asta ar fi trebuit s-o fac chiar de la început, adăugă el, dar am uitat toate regulile de politeță.

Pe când vorbea, domnul în blană de raton nu putea sta potolit, arunca priviri neliniștite în juru-i, tropăia mărunțel pe loc și, pe mică pe ceas, îl apuca cu mâna pe tânăr, ca un om în primejdie de înec.

— Vedeți, urmă el, vroiam să mă adresez dumneavoastră, ca unui prieten... iertați-mi această libertate... v-aș ruga să umblați pe partea cealaltă și înspre ulicioară, unde dă ieșirea de serviciu. Dacă nu-i nimic, circulați ca și cum ați face pe stradă litera U. Eu, din parte-mi, am să circul prin fața intrării principale - așa că n-are să ne scape. Tot timpul mi-a fost teamă să nu mi se strecoare printre degete. Nu vreau să-mi zboare din palmă. Cum veți vedea-o, opriți-o și dați-mi glas... Dar nebun mai sunt! De-abia acum văd toată prostia și necuviința propunerii mele!

— Ce mai e și asta? Nu, vă rog!...

— Nu merit nici un menajament. Sunt într-o proastă dispoziție sufletească și mă pierd, cum nu m-am pierdut niciodată! Parcă aș fi fost târât înaintea judecății! Vă mărturisesc că vă voi fi recunoscător, tinere, și mă voi purta cu inimă deschisă față de dumneavoastră. Chiar vă luasem drept amantul ei!

— Cu alte cuvinte, vreți să aflați ce hram port eu aici?

— Nobile și preacinstite domn, departe de mine gândul că dumneavoastră ați fi el. Nu vă voi întina cu bănuiala asta, dar... dar dați-mi cuvântul de onoare că nu sunteți amantul ei!...

— Prea bine, vă dau cuvântul meu de onoare că sunt amant, dar nu amantul nevestei dumneavoastră. Altfel, n-aș fi în stradă, ci m-aș afla înlăuntru, împreună cu dânsa.

— Amantul nevestei mele? Dar, tinere, cine v-a spus că am soție? Sunt holtei, eu, adică, însuși amantul...

— Ați spus că există un soț... la podul Voznesenski...

— Desigur, fără îndoială, spun și eu verzi și uscate; dar sunt pe lume și alte relații între oameni! Și vă rog să conveniți, tinere, că există o oarecare ușurătate a caracterelor, adică...

— Ei, haide-haide, bine-bine!...

— Rămâne stabilit că eu nu-s de loc soț...

— Vă cred. Dar vă declar cu toată sinceritatea că, încercând să vă schimb convingerile, eu însumi vreau să mă liniștesc și, de aceea, drept vorbind, sunt și eu sincer cu dumneavoastră: m-ați indispus și mă încurcați. Vă făgăduiesc că am să vă chem. Dar vă rog frumos să-mi lăsați mie locul de aici și să vă depărtați cât mai mult. Căci aștept și eu pe cineva.

— Vai de mine, vai de mine, plec numaidecât, respect pătimașa impacientă a inimii domniei-voastre. Înțeleg asta, tinere. Ah, cât de bine vă înțeleg acum!

— Bine, bine...

— La revedere!... Dar, scuzați-mă, tinere, mai am încă ceva... Nu știu cum să spun... Dați-mi cuvântul de om nobil și de onoare că nu sunteți amantul ei!

— Pentru numele lui Dumnezeu!

— Și încă o întrebare - ultima: cunoașteți numele de familie al soțului aceleia... care constituie, cum să zic, obiectul așteptării domniei-voastre?

— Bineînțeles că-l cunosc: nu-i numele domniei-voastre, și basta!

— Dar de unde îmi cunoașteți numele?

— Dați-mi un moment ascultare și vedeți-vă de drum! Vă pierdeți vremea degeaba! Are să vă scape ea între timp printre degete de o mie de ori... Ce mai stați? Ei bine, dama dumneavoastră are blană de vulpe și glugă, iar a mea pardesiu în carouri și pălărioară bleu de catifea... Ce vă mai trebuie? Ce vreți mai mult?

— Pălărioară bleu de catifea! Are și pardesiu în carouri, și pălărioară bleu, exclamă domnul cel inoportun, întorcându-se brusc din drum.

— Uf, la dracu'! Dar se pot întâmpla asemenea coincidențe... În definitiv, ce-aveți cu mine? A mea doar nu se duce acolo!

— Dar unde-i cea - a domniei-voastre?

— Vreți neapărat să știți unde se află? Ce vă privește?

— Trebuie să recunosc că și eu tot despre...

— Uf, Doamne! Dar n-aveți pic de rușine! Ei bine, a mea are niște cunoștințe la etajul doi, spre stradă. Ce mai vreți? Să vă indic persoanele, cu numele lor, hai?

— Sfinte Dumnezeule! Și eu am cunoscuți la etajul doi, cu ferestrele tot la stradă... De pildă, generalul...

— Cum? Un general?

— Da, un general. De altfel, pot să vă spun și care general: ei bine, îi vorba de generalul Polovițîn.

— Bună treabă! Nu, nu-i el! (Ah, dracu' să-l ia, dracu' să-l ia!)

— Nu sunt ei?

— Nu-s ei!

Amândoi tăcură și se priviră încurcați unul pe altul.

— Mă rog, adică de ce mă tot priviți așa? Izbucni domnul cel tânăr, căutând, înciudat, să-și alunge starea de încremenire și de îngândurare care-l cuprinsese.

Domnul începu să se frământe:

— Eu, eu, recunosc...

— Nu, stați, permiteți-mi, vă rog, mai bine să stăm de vorbă rezonabil. E un interes comun. Lămuriți-mă... Pe cine aveți acolo?...

— Adică, ce cunoștințe?

— Da, ce cunoștințe...

— Ei, vedeți, vedeți... După ochi îmi dau seama că am ghicit!

— La dracu'! Ei bine, nu, nu, la dracu'! Ce? Sunteți orb? Eu doar stau aici în fața dumneavoastră, nu mă aflu împreună cu dânsa. Ei? Atunci, cum vine treaba? Hm, drept vorbind, mie mi-i totuna: îmi spuneți, ori nu-mi spuneți!

Domnul cel tânăr, turbat de mânie, făcu de vreo două ori stânga-mprejur și schiță cu mâna un gest a lehamite.

— Dar eu n-am nici o pretenție, vai de mine! Ca om de onoare, am să vă povestesc totul. Mai întâi, soția venea aici singură. E rudă cu dânșii. Și nici n-am bănuit nimic. Ieri, îl întâlnesc pe excelența-sa, care-mi spune că de trei săptămâni s-a mutat de aici în alt apartament; dar soția... adică nu a mea (ci soția domnului de pe podul Voznesenski), va să zică cucoana aceasta spusese bărbatului său că acum trei zile fusese la dânșii în apartamentul de aici... Pe de altă parte, bucătăreasa mi-a povestit că apartamentul locuit de excelența-sa a fost închiriat de un oarecare tânăr cu numele de Bobîniț în...

— Ah, ducă-se dracului, ducă-se dracului!

— Stimate domn, sunt înfricoșat, sunt îngrozit!

— Uf, ducă-se dracului! Mie, drept să vă spun, nu-mi face nici cald, nici rece înfricoșarea sau groaza dumneavoastră. Vai, uite-uite, parcă s-a zărit ceva, colea...

— Unde? Unde? Numai strigați odată: Ivan Andreici! și zbor...

— Bine, bine! Ah, la dracu', la dracu'! Ivan Andreici!!

— Aici! strigă Ivan Andreici, cu sufletul la gură. Ei, ce-i? Ce-i? Unde?

— Nu. Te-am strigat numai așa... am vrut doar să știu cum se numește doamna asta?

— Glaf...

— Glafira?

— Nu, nu chiar Glafira... scuzați-mă, dar nu vă pot spune numele ei.

Rostind vorba asta, stimabilul domn se făcu alb ca varul.

— Da, bineînțeles, nu-i Glafira; știu și eu că nu-i Glafira; nici aceea nu-i Glafira. Dar vorba e: cu cine-i acum?

— Unde?

— Acolo! Ah, la dracu'! La dracu'! (Tânărul nu-și afla locul de turbare.)

— A, ia te uită! Cum ați știut că o cheamă Glafira?

— Dar, la urma urmei, ce dracu'! Pe deasupra mai am tevatură și cu dumneavoastră! Spuneați doar că pe dama dumneavoastră n-o cheamă Glafira!...

— Stimabile, cu ce ton îmi vorbiți!

— Uf, la dracu'! De ton îmi arde mie acum? Dar ce-i cu dânsa? Vi-i soție ori ba?

— Nu! V-am spus doar că nu-s însurat!... N-aș fi pomenit de dracu' la fiecare pas față de o persoană respectabilă, căzută într-un necaz - o persoană, zic, dacă nu demnă de toată stima și considerațiunea, cel puțin binecrescută. Văd că rostiți într-una: La dracu'! Ducă-se dracului!

— Ei și! La dracu'! Asta-i, acum ați priceput?

— Dumneavoastră sunteți orbit de mânie, iar eu tac chitic. Doamne sfinte, dar cine-o fi oare?

— Unde?

Răsunară zgomote, hohote de râs... Două fete drăguțe ieșiră din pridvorul casei. Amândoi bărbații se repeziră spre ele.

— Aha, cine-mi sunteți? Ce-i cu voi?

— Ce vă privește?

— Nu-s ele!

— Ce? N-ați nimerit pe cele căutate? Birjar!

— Încotro mergem, mamzel?

— La Pokrov. Urcă-te, Annușka, te duc până acasă.

— Eu mă așez de partea cealaltă. Dă-i drumul! Vezi să mâi repede...

Birjarul plecă.

— De unde or fi venit?

— Doamne Dumnezeule, oare n-ar fi bine să ne ducem noi acolo?

— Unde?

— Cum unde? La Bobîniț în...

— Nu, nu se poate...

— De ce?

— Eu m-aș duce, bineînțeles; dar ea ar spune altăceva; ea... mi-ar lua-o înainte: doar o cunosc eu câte parale face!

Va spune că a venit dinadins, ca să mă prindă pe mine cu careva, și va arunca toată beleaua asupra mea!

— Să știți că ea ar putea fi acolo! Parcă îmi spune inima că dumneavoastră ar trebui să vă duceți la general...

— Păi, s-a mutat!

— N-are a face, nu mă înțelegeți? Ea s-a dus, chipurile, la dânsul, iar dumneavoastră - la fel. Acum ați priceput? Procedați așa, ca și cum n-ați fi știut că generalul s-ar fi mutat și ați venit, adică, să vă luați soția, și așa mai departe.

— Și pe urmă?

— Pe urmă puneți gabja la Bobînițîn pe cine trebuie. Uf, drace, dar greu de cap mai...

— Dumneavoastră însă de ce țineți atâta ca eu să pun gabja pe cine trebuie? Ia să vedem, de ce?...

— De ce, de ce, tătucule? De ce? Iar o luați de la început? Of, Doamne, Doamne! Vă faceți de râs, ce ridicol, ce greu de cap mai sunteți!

— Atunci de ce vă interesați așa de mult? Vreți să aflați...

— Ce să aflu? Ce? Ei, la dracu'! Nu-mi arde acum de dumneavoastră! Am să mă duc singur, luați-o din loc, ștergeți-o de aici, pândiți-o, porniți la goană, hai!

— Stimabile, v-ați cam obrăznicit! exclamă deznădăjduit domnul în blană de raton.

— Cum adică? Cum? M-am obrăznicit? zise tânărul, cu dinții încleștați, turbat de mânie, apropiindu-se de domnul în blană de raton: Cum adică, hai? Față de cine m-am obrăznicit? răcni el cu voce tunătoare, strângându-și pumnii.

— Dar, stimate domn, permiteți-mi...

— Adică cine îi fi fiind dumneata, față de care m-am obrăznicit? Ce nume de familie ai?

— Nu înțeleg, tinere, cum vine vorba. Ce nevoie ai de numele meu? Eu nu-l pot declara... Mai bine merg cu dumneata. Haidem, n-o să mă las, sunt gata de orice... Dar,

crede-mă, merit expresii mai politicoase! Nu trebuie să-ți pierzi prezența de spirit în nici o împrejurare. Chiar dacă te-a indispus ceva - și bănuiesc ce anume - atunci nu trebuie, totuși, să întreci măsura... Ești un domn încă foarte, foarte tânăr!...

— Și ce contează în ochii mei că dumneata ești bătrân? Mare scofală! Ia-ți tălpășița, domnule, ce te tot învârtești pe aici?

— Cum adică bătrân? Cum? Eu sunt bătrân? Bătrân doar ca grad. Apoi, eu nu mă învârt de loc pe aici...

— Se și vede! Te rog însă s-o iei la sănătoasa...

— Nu, nu, rămân cu dumneata. Nu-mi poți interzice. Mai ales că și eu sunt amestecat în afacerea asta... de altfel, eu și cu dumneata...

— Atunci mai încet, liniște, taci din gură!

Amândoi pătrunseră pe ușa de la intrare și suiră scara până la etajul al doilea. Era întuneric beznă.

— Stai pe loc! N-ai cumva chibrituri?

— Chibrituri? Ce fel de chibrituri?

— Nu fumezi trabuc?

— A, da! Am, am. Sunt aici. Iată-le, stai...

Domnul în blană de raton se agită.

— Uf, ce om fără cap... drace! Parcă asta-i ușa...

— Asta - asta - asta - asta - asta...

— Asta - asta - asta... ce tot urli? Mai încet!...

— Stimabile, eu mi-am călcat pe inimă... dar dumneata ești un obraznic. Asta ești!

Sclipi o lumină.

— Ei, aici e: uite tăblița de aramă! Iată, scrie! Nu vezi: Bobîniț în?!...

— Văd, văd!

— Mai încet! Ce, s-a stins?

— S-a stins.

— Trebuie să batem la ușă?

— Da, trebuie! răspunse domnul în blană de raton.

— Bate în ușă!

— Nu vreau, de ce să bat eu? Începe dumneata, bate dumneata întâi...

— Fricosule!

— Ba dumneata ești un fricos!

— Șterge-o de a-ici!

— Aproape mă căiesc că ți-am încredințat secretul meu. Dumneata ești un...

— Eu? Adică ce sunt eu?

— Un profitor de pe urma tulburării mele sufletești: ai văzut că mă aflu într-o stare de deprimare morală...

— Doi bani nu dau pe așa ceva. Zău că-mi vine să și râd. Și cu asta - basta!

— Atunci, ce cauți aici?

— Dar dumneata?

— Splendidă moralitate! remarcă mânios domnul în blană de raton.

— Ce tot trăncănești despre moralitate? Ce te-a apucat?

— Dar asta-i curat imoral!

— Ce anume?

— După dumneata, orice soț jignit este un găgăuță.

— Dar dumneata nu ești soțul! Nu mi-ai spus că soțul se află acum pe podul Voznesenski? Atunci, dumneata ce hram porți? Ce te legi de mine, ca scaiul?

— Fiindcă mi se pare că tocmai dumneata ești amantul!...

— Ia ascultă, domnule, dacă o ții mereu una și bună, voi fi nevoit să recunosc că dumneata ești un găgăuță. Adică știi cine-i acela?

— Vrei să zici, prin urmare, că eu sunt soțul! rosti domnul cu blană de raton cu un ton, de parcă l-ar fi opărit cineva cu apă clocotită și zvâcni îndărăt.

— Ssst! Taci din gură! M-auzi...

— Asta-i ea.

— Ba nu!

— Uf, ce întuneric! Beznă!

Se așternu o liniște adâncă. Din apartamentul lui Bobîniț în se auziră zgomote.

— Adică ce rost are să ne certăm, stimate domn! șopti persoana în blană de raton.

— Dar, mii de draci! Dumneata singur te-ai ofensat.

— Bine, dar dumneata m-ai scos din țâțâni.

— Taci din gură!

— Recunoaște că ești încă foarte tânăr...

— Taci o-da-tă din gu-ră!

— Sunt de acord, bineînțeles, cu părerea dumitale că soțul care se găsește într-o asemenea situație este un găgăuță!

— N-ai să taci odată din gură? A-a-a!

— Nu înțeleg de loc prigoana asta îndârjită a unui soț nefericit!

— Asta-i ea!

Dar între timp zgomotul se stinse.

— E ea?

— Ea! Ea! Ea! Adică, dumneata de ce te afli în treabă? Nu-i doar pacostea dumitale!

— Stimabile, stimabile! mormăi domnul în blană de raton, pălind și sughițând a plâns. Eu sunt, fără îndoială, într-o proastă dispoziție sufletească... ai văzut îndeajuns cum m-am înjosit. Acuma-i noapte, bineînțeles, dar mâine... Probabil mâine nici n-o să ne mai întâlnim, deși nu mă sfiesc a mă întâlni cu dumneata. De altfel, nici nu sunt eu în cauză, ci amicul meu, cel de pe podul Voznesenski. Zău că el îi la mijloc! Nevasta lui e cu pricina. E vorba deci de soția altuia. Bietul om! Te asigur, că-i un bun cunoscut al meu. Dă-mi voie să-ți povestesc totul. După cum îți poți da seama și singur, suntem adevărați prieteni. Altfel nu mi-aș fi făcut atâta sânge rău, îți dai seama și dumneata. De atâtea ori i-am spus: Ce ți s-a abătut cu însurătoarea, dragul meu amic? Ai un titlu, ești om cu stare, onorabil! De ce să schimbi toate acestea pe un capriciu de cochetărie? Spune și dumneata, n-am dreptate? Nu și nu, mă-nsor, zise

el. Vreau fericire familială!... A și dat acum peste fericirea familială! Odinioară, el însuși încornora pe soți, iar acum soarbe singur cupa amărăciunilor... Te rog să mă ierți, căci explicația mea a fost impusă de necesități!... E un om nenorocit, care-și bea până la fund cupa amărăciunilor, asta-i!

Domnul în blană de raton sughiță: parc-ar fi izbucnit de-a binelea în hohote de plâns.

— N-are decât să-i ia dracu' pe toți! Pe lume sunt proști cu ghiotura! Dar dumneata, în definitiv, cine ești?

Domnul cel tânăr, în culmea furiei, scrâșni din dinți:

— După toate acestea, vă rog să recunoașteți... că m-am purtat cu dumneavoastră cu noblețe și cu inimă deschisă... și drept răspuns - un asemenea ton!

— Vai de mine! Permiteți-mi... scuzați-mă... vă rog... Dar cum vă cheamă?

— Asta nu! Ce nevoie aveți de numele meu?

— A!!

— Nu vă pot spune numele...

— Mă rog, îl cunoașteți pe Șabrin? îl întrebă repede domnul cel tânăr.

— Șabrin!!

— Da, Șabrin! A!!! (Aici, domnul cel tânăr îl tachină pe domnul în blană de raton.) Ați înțeles cum stă afacerea?

— Nu-l cunosc, dar mă rog: care Șabrin? răspunse buimăcit domnul în blană de raton. Nu-i vorba de Șabrin. E o persoană respectabilă! Vă iert nepolitețea provocată de chinurile geloziei dumneavoastră.

— E un pungaș, un suflet corupt, un mitarnic, un escroc, un delapidator de bani publici. În curând are să fie tras la judecată!

— Scuzați-mă, zise domnul în blană de raton, îngălbenindu-se la față. Dar nu-l cunoașteți. După cum văd, vi-i cu totul necunoscut.

— Într-adevăr, nu știu cum arată la față. În schimb, din surse foarte apropiate de dânsul, îl cunosc prea bine.

— Cam din ce surse, stimate domn? Am rămas descumpănit, după cum vedeți...

— Un dobitoc, un gelos, care nu-i în stare să-și păzească nevasta! Acesta-i el, în carne și oase, dacă vă face plăcere să-l cunoașteți!

— Iertați-mă, tinere, dar în înverșunarea dumneavoastră sunteți pe-o cale cu totul greșită...

— Ah!

— Ah!

În apartamentul lui Bobîniț în se auzi din nou zgomot. O cheie se întoarse în broasca ușii. Răsunară voci.

— Ah, nu-i ea; nu-i ea! O cunosc după voce. Acum am descoperit totul: nu-i ea, zise domnul în blană de raton, îngălbenindu-se ca ceara.

— Tăcere!

Tânărul se lipi de perete.

— Stimate domn, eu o iau la sănătoasa: nu-i ea, sunt foarte bucuros.

— Foarte bine, n-aveți decât, călătorie sprâncenată!

— Dar dumneavoastră de ce mai stați aici?

— Ce-ți fi având cu mine?

Ușa se deschise și domnul în blană de raton, fără să mai aștepte, se năpusti valvârtej pe scară în jos.

Un bărbat și o femeie trecură pe lângă tânăr, care avu o strângere de inimă. Se auzi un glas cunoscut de femeie; apoi hârâi o voce răgușită de bărbat, cu totul necunoscută.

— Nu-i nimic, voi da poruncă să tragă sania la scară, rosti vocea răgușită.

— Ah, așa? Foarte bine, de acord! Dă poruncă...

— Este acolo, mă întorc îndată.

Doamna rămase singură.

— Glafira! Cum? Ți-ai călcat jurămintele? răcni tânărul, apucând-o de mâna pe doamnă.

— Vai, cine-i? Dumneata ești, Tvorogov? Dumnezeule! Ce faci aici?

— Cu cine-ai fost aici?

— Dar ăsta-i soțul meu! Hai, pleacă, pleacă imediat! Are să iasă acuși de acolo... de la familia Poloviț în. Pleacă, pentru numele lui Dumnezeu, pleacă!

— Poloviț în s-a mutat de aici de trei săptămâni. Știu tot!

— Vai!

Și doamna dădu buzna spre ieșire. Tânărul o ajunse din urmă.

— Cine ți-a spus? îl întrebă ea.

— Chiar soțul dumneavoastră, doamnă, Ivan Andreici. E aici, înaintea dumneavoastră, doamnă...

Ivan Andreici se afla într-adevăr în fața ușii de la intrare.

— A, dumneata-mi erai? exclamă domnul în blană de raton.

— Ah! *C'est vous*[18]? izbucni Glafira Petrovna, năpustindu-se spre dânsul cu o sinceră bucurie. Vai, Doamne, să vezi ce mi s-a întâmplat! Am fost la familia Poloviț în... Închipuie-ți... știi că ei locuiesc acum lângă podul Izmailovski... doar ți-am spus, mai ții minte? Am luat de acolo o sanie. Caii s-au speriat, au luat-o la goană, au sfărâmat sania, iar pe mine m-au răsturnat la vreo sută de pași de aici; birjarul a fost arestat, iar eu de groază îmi pierdusem mințile. Noroc de *monsieur* Tvorogov...

— Cum?

Monsieur Tvorogov semăna mai degrabă cu o stană de piatră decât cu *monsieur* Tvorogov.

— *Monsieur* Tvorogov m-a văzut aici și s-a oferit să mă conducă. Dar acuma, cum te afli dumneata de față, nu pot decât să-ți exprim călduroase mulțumiri, Ivan Ilici...

Doamna întinse mâna lui Ivan Ilici, care înlemnise de surprindere, și mai mult îi ciupi mâna decât i-o strânse.

— *Monsieur* Tvorogov e o cunoștință de-a mea. Am avut plăcerea să ne vedem la un bal, la familia Skorlupov. Parcă ți-am povestit, nu? Cum de ai uitat, *Coco*?

— Ah, da, desigur! Cum să nu! Îmi aduc aminte! zise domnul în blană de raton, supranumit *Coco*. Îmi pare

[18] Dumneata erai? (fr.).

foarte, foarte bine de cunoștință - și strânse cu efuziune mâna domnului Tvorogov.

— Cu cine stai de vorbă? Ce înseamnă asta? Eu stau și te aștept... răsună o voce răgușită.

În fața acestui grup de persoane se arătă un domn lung cât o prăjină care își scoase lornionul și îl privi atent pe domnul în blană de raton.

— Ah, *monsieur* Bobînițîn! ciripi doamna. De unde veniți? Ce întâlnire neașteptată! Închipuiți-vă, m-a răsturnat sania cu puțin mai înainte... dar iată-l și pe soțul meu! *Jean*! *Monsieur* Bobînițîn, știi, de la balul Karpovilor...

— O, îmi pare foarte, foarte bine!... Dar, draga mea, aduc un cupeu, numaidecât!

— Adă, *Jean*, adă! Nu mai pot de spaimă. Tremur toată. Mă ia cu un fel de leșin... Pe diseară, la balul mascat, îi șopti lui Tvorogov... Rămâneți cu bine, domnule Bobînițîn, rămâneți cu bine! Ne vom întâlni, probabil, mâine, la balul dat de familia Karpov...

— Nu-nu, scuzați, dar mâine n-o să pot. Mâine, vorba ceea, dacă azi n-a prea fost...

Domnul Bobînițîn mai mormăi ceva printre dinți, bătu zgomotos din călcâiele cizmelor, se urcă în sania lui și plecă.

Cupeul trase la scară. Doamna luă loc. Domnul în blană de raton se opri un moment. Parcă nu era capabil să facă vreo mișcare și numai îl privea fără noimă pe domnul cel tânăr. Iar acesta zâmbi tâmp.

— Nici nu știu cum...

— Scuzați-mă, sunt foarte bucuros de cunoștință, îi tăie vorba domnul cel tânăr, înclinându-se pătruns de curiozitate și de oarecare teamă.

— Sunt și eu cât se poate de bucuros...

— Mi se pare că v-a căzut un galoș din picior...

— Mie? A, da! Mulțumesc, mulțumesc... Tot vroiam să-mi cumpăr o pereche, de cauciuc...

— În galoșii de cauciuc cam asudă piciorul, rosti domnul cel tânăr cu o nemărginită bunăvoință, după toate aparențele.

— *Jean!* Mai ai mult?

— Într-adevăr, asudă... Numaidecât, puișorule, numaidecât! Am o discuție interesantă! Tocmai, cum ați binevoit a observa, asudă piciorul... De altfel, scuzați-mă, eu...

— Vai de mine!

— Bucuros de cunoștință, foarte bucuros...

Domnul în șubă de raton se urcă și el în cupeul care porni imediat. Tânărul rămase îndelung pe loc, petrecând careta cu ochii plini de uimire.

II

Chiar în seara următoare se dădea un spectacol la opera italiană. Ivan Andreevici năvăli în sală ca o bombă. Niciodată nu se remarcase la dânsul până atunci asemenea *furore*[19], asemenea pasiune pentru muzică. Se știa cel puțin, cu certitudine, că Ivan Andreevici era mare amator să tragă un puișor de somn de vreo oră sau două la opera italiană. Se și pronunțase în câteva rânduri că la operă e plăcut și chiar dulce somnul. „Până și primadona, spunea el amicilor, miaună - ca o pisicuță albișoară - un cânticel de leagăn.”

Dar aceste aprecieri fuseseră făcute de dânsul mai demult, încă în timpul stagiunii trecute. Acum însă, vai! Ivan Andreevici nu-și mai găsea somnul nici acasă, în timpul nopții. Totuși, dădu buzna ca un vifor în sala ticsită de lume. Chiar și plasatorul se înfioră în fața lui și pe loc aruncă o privire bănuitoare cu coada ochiului spre

[19] Patimă nebună (it.).

buzunarul său lateral, așteptându-se să vadă cu siguranță mânerul unui pumnal, ascuns pentru orice eventualitate.

Trebuie să adăugăm că pe vremea aceea erau în floare două tabere, fiecare fiind adepta unei primadone. Unii se numeau ***_iști alții_ ***_ini_.[73] Amândouă taberele erau atât de mari admiratoare de muzică, încât plasatorii se temeau cu drept cuvânt de vreo manifestare prea accentuată de iubire față de frumosul și de superiorul acumulate în cele două primadone. Iată de ce, când văzu o năvalnică izbucnire juvenilă în sala teatrului chiar din partea unui bătrân cărunt, deși - în treacăt fie zis - nu cărunt de tot... om așa, cam de vreo cincizeci de ani, cam plești și în genere respectabil ca înfățișare, plasatorul își aduse aminte fără voie de superbele cuvinte ale lui Hamlet, prințul danez:

> *„Când bătrânețea freamătă năprasnic,*
> *Ce-nseamnă tinerețea?...*

și - după cum am spus mai înainte - se uită chiorâș la buzunarul lateral al fracului, nădăjduind să zărească un pumnal. Dar acolo era numai portofelul și nimic mai mult.

Intrând ca o furtună în teatru, Ivan Andreevici făcu într-o clipă, cu privirea, ocolul tuturor lojilor de rangul al doilea, și - grozăvie! Inima i se opri într-o zvâcnire: ea era acolo! Ședea într-o lojă. Tot acolo se afla și generalul Polovițîn, împreună cu soția și cu cumnata lui, precum și aghiotantul său, un tânăr extrem de abil. De asemenea se găsea cu ei și un civil oarecare... Ivan Andreevici își încordă atenția la maximum, își ascuți vederea, dar - catastrofă! Civilul se ascunsese mișelește la spatele aghiotantului și rămase în negura anonimatului.

Ea era aici, deși spusese că va fi cu totul în altă parte!

Tocmai această duplicitate care, de la o vreme, se manifesta la fiecare pas al Glafirei Petrovna, îl distrugea pe Ivan Andreevici. Iar tânărul acela în haine civile îl făcu să

ajungă la culmea disperării. Se lăsă în fotoliu zdrobit de-a binelea. Oare de ce? Cazul era foarte simplu...

Trebuie să menționăm că fotoliul lui Ivan Andreevici se afla drept lângă lojile de la parter și, afară de asta, loja trădătoare de rangul al doilea se afla chiar deasupra fotoliului său - așa că, spre imensa lui nemulțumire, nu putea să vadă absolut nimic din ceea ce se petrecea deasupra lui. De aceea se înfurie și începu să fiarbă ca un samovar.

Actul întâi, în întregime, trecu neobservat pentru dânsul, care nu auzi, adică, nici o notă. Avantajul muzicii ar consta, după unii, în faptul că impresiile muzicale se pot pune de acord cu orice fel de simțăminte. Omul vesel va găsi în sunete bucurie, iar cel mohorât - tristețe... În urechile lui Ivan Andreevici vuia o adevărată furtună. Iar drept culme a necazului său, răsunau voci atât de puternice de la spate, din față, de pe de lături, încât Ivan Andreevici își ieși din fire. În sfârșit se încheie actul întâi. Dar în clipa când se lăsă cortină, eroul nostru avu o aventură așa de extraordinară, că nici o pană n-ar fi în stare s-o descrie.

Se întâmplă uneori să cadă câte un program din lojile rangurilor de sus. Când se joacă o piesă plictisitoare, iar spectatorii cască de urât, lucrul acesta ia pentru dânșii proporțiile unui adevărat eveniment. Cu un deosebit interes ei urmăresc zborul hârtioarei extrem de subțirele, privind-o cum pică de la rangul superior, și găsesc o plăcere a-i însoți călătoria în zigzaguri până la fotoliile de la parter, unde ea se așază neapărat pe capul cuiva cu totul nepregătit pentru asemenea întâmplare. Într-adevăr, este foarte interesant să te uiți cum se fâstâcește persoana cu pricina (căci trebuie să se fâstâcească, fără doar și poate). Pe mine mă înspăimântă totdeauna binoclurile doamnelor, așezate pe bordura lojilor. Am impresia că au să cadă din moment în moment pe capul cuiva, care nu se așteaptă de loc la o astfel de întâmplare. Dar îmi dau seama că n-ar fi locul să fac asemenea observație tragică și

de aceea o las pe seama foiletoanelor din gazetele care ne apără împotriva înșelătoriilor, a relei-credințe și a gândacilor (dacă-i aveți prin casă), recomandând pe celebrul domn Principe, teribilul inamic și adversar al tuturor gândacilor din lume, nu numai rusești, ci și străini, cum sunt, de pildă „șvabii” și alții.

Dar ceea ce s-a întâmplat cu Ivan Andreevici n-a mai fost descris nicăieri până acum. Căzu din zbor pe capul său - destul de pleșuv, cum v-am mai spus - nu un program. Recunosc că am chiar mustrări de conștiință spunând ce i se lăsă pe cap, fiindcă e într-adevăr cam rușinos să afirmi că pe capul respectabil și dezgolit, adică lipsit în parte de păr, al gelosului și iritatului Ivan Andreevici - a căzut din văzduh un obiect atât de imoral, de pildă, ca un bilețel de amor, intens parfumat. Bietul Ivan Andreevici, cu totul nepregătit pentru acest caz neprevăzut și infam, se cutremură ca și cum ar fi prins pe capul său un șoarece sau vreo fiară sălbatică.

În privința caracterului amoros al bilețelului nu putea fi nici o îndoială. Era scris pe o hârtie foarte parfumată, exact cum se scriu bilețelele în roman, și îndoit într-un format suspect de mic pentru a putea fi ascuns într-o mănușă de damă. Căzuse pesemne din întâmplare în timpul transmiterii. Ceruse probabil cineva programul, iar bilețelul fusese introdus cu dibăcie înlăuntru și era pe cale de a fi predat în mâini sigure. Dar în clipa următoare, poate un ghiont din nebăgare de seamă al aghiotantului, care se scuză cu o extremă abilitate de stângăcia sa - și bilețelul lunecă din mânuța care tremura de tulburare; iar tânărul civil, care-și întinse între timp mâna nerăbdătoare, căpătă tam-nesam, în loc de scrisorică, numai programul - cu care nu mai știu ce să facă. A fost o întâmplare neplăcută, stranie - acesta-i purul adevăr. Dar pentru Ivan Andreevici, trebuie să conveniți, cazul acesta a fost încă și mai displăcut.

— *Prédestiné*[20], șopti el scăldat de-o sudoare rece, strângând biletelul în amândouă mâinile, *prédestiné*! Glonțul îl va nimici pe vinovat! îi fulgeră prin minte. Ba nu, nu așa! Ce-s eu de vină? Mai ales că mai este o vorbă: se găsește totdeauna câte un țap ispășitor...

Dar puține gânduri pot trece printr-un cap buimăcit de o întâmplare atât de neașteptată?! Ivan Andreevici înlemnise pe scaun, cum se spune, mai mult mort decât viu... Era sigur că pățania lui fusese observată de jur împrejur, deși între timp începuse o forfoteală în toată sala, care chema cântăreața la rampă. Ședea în fotoliu atât de rușinat, așa de tare roșise la față, neîndrăznind să ridice ochii din pământ, ca și cum i s-ar fi întâmplat o neașteptată neplăcere sau vreo neînțelegere într-o societate distinsă și numeroasă. În sfârșit, se hotărî să-și înalțe privirile.

— Au cântat plăcut! rosti el, adresându-se unui tânăr spilcuit care avea loc în stânga lui.

Fantele, care era în culmea entuziasmului, bătea din palme, dar mai cu seamă tropăia din picioare, aruncă asupra lui Ivan Andreevici o căutătură fugară și distrată; apoi, făcând imediat o pâlnie din amândouă mâinile la gură, ca să se audă mai bine, strigă numele cântăreței. Ivan Andreevici, care nu auzise încă niciodată o voce atât de puternică, rămase încântat. „N-a observat nimic!” își zise și se întoarse spre cei dindărăt. Domnul cel gras, care ședea în dosul său, se sculase, la rându-i, stând cu spatele spre Ivan Andreevici și se uita la loji cu lornionul. „E bine și din partea asta!” se gândi Ivan Andreevici. Se înțelege de la sine că cei din față nu puteau vedea nimic. Se uită sfios, cu coada ochiului, dar cu o îmbucurătoare rază de speranță spre loja de la parter, în dreptul căreia se afla fotoliul său și se cutremură de-o senzație foarte dezagreabilă. Acolo ședea o doamnă splendidă care, acoperindu-și gura cu batista și răsturnându-se pe spateaza fotoliului, râdea cu hohote, ca apucată.

[20] Predestinat (fr.).

— Uf, și femeile astea! șopti Ivan Andreevici și se năpusti spre ieșire, călcând pe picioarele spectatorilor.

Acum propun cititorilor să hotărască ei înșiși. Îi rog să fie arbitri în procesul dintre mine și Ivan Andreevioi. Avea el dreptate oare să procedeze astfel în momentul acela? După cum se știe, un mare teatru are patru ranguri de loji, ba chiar și cel de-al cincilea - galeria. Atunci, de ce să presupui neapărat că bilețelul căzuse tocmai dintr-o lojă, și anume: din cea cu pricina, și nu din altă loja - de pildă, de la galerie, unde de asemeni se află femei. Dar pasiunea este exclusivistă, iar gelozia este pasiunea cea mai exclusivistă de pe lume.

Ivan Andreevici dădu buzna în foaier, se așeză lângă o lampă, rupse sigiliul și citi:

„Astăzi, imediat după spectacol, pe strada G., colț cu stradela X., în casa K., la etajul al doilea, pe dreapta scării. Intrarea prin ușa principală. Vino acolo *sans faute*[21], pentru numele lui Dumnezeu!”

Ivan Andreevici nu recunoscu scrisul, dar nu încăpea nici o îndoială: se fixa o întâlnire. „S-o surprind, să pun mâna pe ea asupra faptului și să tai răul de la rădăcină!” - acesta fu primul gând al lui Ivan Andreevici. Îi veni în minte să dea totul pe față chiar acum, aici, pe loc. Dar cum să procedeze? Ivan Andreevici se urcă în goană până la lojile de rangul al doilea, dar se întoarse în mod rezonabil. Hotărât lucru: nu știa încotro să se repeadă. Neavând ce face, alergă în partea opusă și, prin ușa deschisă a unei loji străine, privi spre rangul dimpotrivă. Așa, așa! În cele cinci ranguri de loji suprapuse din față, ședeau doamne și domni - numai tineret. Scrisorica putea să cadă de la orice lojă din cele cinci ranguri, căci Ivan Andreevici bănuia absolut toate lojile de conspirație contra lui. Dar nici un fapt evident, nimic care să-l aducă la realitate!

În tot timpul actului al doilea, alergă pe toate culoarele, dar nicăieri nu-și găsi liniștea sufletească. Se duse și la

[21] Negreșit (fr.).

casa teatrului, în speranța de a afla numele persoanelor care ocupau lojile celor tuspatru ranguri, dar casa era închisă. În sfârșit, izbucniră aclamații și aplauze frenetice. Spectacolul se terminase. Începură chemările la rampă. Tunau mai cu seamă două voci de la galerie: capii celor două tabere. Dar nu de dânșii îi ardea lui Ivan Andreevici, căruia îi și fulgerase prin minte un gând cu privire la comportarea sa în viitor. Îmbrăcă scurta de blană și porni într-un suflet în strada G., ca să zăpsească, să prindă și să dea în vileag totul, într-un cuvânt, să procedeze ceva mai energic decât în ziua precedentă. Găsi repede casa și, când dădu să intre pe ușa principală, i se strecură pe dinainte silueta unui filfizon îmbrăcat în palton, care îl întrecu și o luă la goană pe scară spre etajul al doilea. Lui Ivan Andreevici i se păru că era același tânăr sclivisit, deși nici atunci nu izbutise să-i distingă figura. Inima îi zvâcni. Fantele însă i-o luă înainte cu două paliere de scară. Auzi în cele din urmă cum se deschise o ușă de la etajul doi fără să se fi sunat, gazda fiind parcă în așteptarea musafirului. Tânărul se și furișă în apartament. Ivan Andreevici ajunse la etajul al doilea, când încă nu apucase să se închidă ușa. Vru să stea puțin în fața ușii pentru a-și cumpăni bine demersul, să șovăie un pic, urmând ca după aceea să ia hotărârea definitivă. Dar în aceeași clipă răsună la intrarea principală hârșcâitul roților unui cupeu, ușa din față se deschise cu zgomot și cineva, cu pași grei, gâfâind și tușind, își începu urcușul la etajul de sus. Ivan Andreevici nu se mai putu stăpâni, deschise ușa și se trezi într-un apartament, cu aerul solemn al unui soț ofensat.

În întâmpinarea lui sări jupâneasa, foarte emoționată; apoi apăru un servitor. Dar nici o forță din lume nu-l mai putu opri pe Ivan Andreevici. Dădu năvală ca un vifor în odăi și, după ce străbătu două camere întunecoase, se trezi deodată în dormitor, față în față cu o doamnă, tânără și splendidă, care tremura ca varga de spaimă, privindu-l cu adevărată groază, fără să-și dea seama ce se petrecea în

juru-i. În aceeași clipă, răsunară pași grei în odaia de alături, îndreptându-se direct spre dormitor; aceiași pași care urcaseră scara.

— Dumnezeule! E soțul meu! exclamă doamnă, plesnindu-și palmele și făcându-se mai albă decât capotul său.

Ivan Andreevici își dădu seama de realitate: nu nimerise la țel, avusese o ieșire prostească, copilăroasă, nu-și cumpănise îndestul demersul, și nu șovăise îndeajuns pe scară. Dar ce era de făcut! Ușa se și deschise, iar soțul (judecând după pașii săi apăsați) dădea să intre în cameră... Nu știu drept cine se socotea Ivan Andreevici în clipa aceea! Nu înțeleg ce l-a împiedecat să iasă de-a dreptul în întâmpinarea soțului și să declare că nimerise într-o încurcătură, recunoscându-și comportarea într-adevăr necuviincioasă, dar fără voie, cerându-și iertare și luându-și tălpășița. Aceasta plecare ar fi fost, bineînțeles, lipsită de cine știe ce onoare și de glorie, însă ar fi fost cel puțin cinstită și francă.

Dar nu se întâmplă așa. Ivan Andreevici se purtă din nou ca un băiețandru, ca și când s-ar fi socotit un Don Juan sau un craidon! Se ascunse la început după perdelele de lângă pat; iar după aceea, simțindu-se descurajat cu totul, se lăsă pe podea și se vârî fără noimă sub pat. Spaima acționă asupră-i mai puternic decât rațiunea. Ivan Andreevici, fiind el însuși un soț ofensat, sau care, cel puțin, se socotea în sine ca atare - nu putea suporta întâlnirea cu alt soț, temându-se, poate, să nu-l jignească prin propria-i prezență. Oricum ar fi, el se trezi sub pat fără să-și dea seama cum devenise cazul. Dar mai surprinzător decât orice fu faptul că doamna nu făcu niciun gest de opunere. Nici nu țipă când văzu un domn în vârstă, extraordinar de straniu, căutând adăpost în dormitorul său. Fusese atât de înspăimântată, de bună seamă, încât - după toate probabilitățile - își pierduse graiul.

Soțul intră, oftând și gâfâind; dădu nevestei sale: „bună seara!” cu glas cântător, bătrânește, și se răsturnă în fotoliu ca și cum ar fi adus în spate o sarcină de lemne. Răsună o tuse surdă și prelungă. Ivan Andreevici, care se prefăcuse din tigru furios în mielușel, înfricoșat și cuminte ca un șoricuț la botul motanului, de abia îndrăznea să răsufle de spaimă - deși ar fi putut ști, din proprie experiență, că nu toți soții jigniți sunt primejdioși. Dar asta nu-i veni în minte, fie din lipsa imaginației, fie datorită cine știe cărei crize lăuntrice. Începu să se cuibărească sub pat cu grijă, încetișor, pe pipăite - ca să se poată întinde barem mai comod. Dar mare-i fu mirarea când simți, bâjbâind, un obiect care - spre imensa lui uimire - se mișcă de asemeni și, la rându-i, îl apucă de mână! Sub pat se afla o altă ființă omenească...

— Cine ești? șopti Ivan Andreevici.

— Ei, chiar am să mă și grăbesc a-ți spune cine-s! răspunse în șoaptă chisnovatul necunoscut. Șezi acolo și taci din gură, dacă ai pățit-o!

— Totuși...

— Zât!

Bărbatul străin de sub pat (unde abia era loc pentru unul), strânse în pumn mâna lui Ivan Andreevici cu atâta putere, încât acesta era cât pe ce să țipe de durere.

— Stimabile...

— Ssst!

— Nu mă mai strânge așa, că țip...

— Ian să te văd țipând! Hai, încearcă!

Ivan Andreevici roși de rușine. Necunoscutul era aspru și furios. Poate că domnul acesta suferise adesea rigorile soartei și nu numai o dată se aflase la strâmtoare. Ivan Andreevici însă era novice și se sufoca la înghesuială. Sângele îi năvăli la cap. Totuși n-avea ce face. Se văzu nevoit să rămână întins pe podele. Ivan Andreevici se supuse soartei și tăcu din gură.

— Eu, bombonico, începu soțul, eu, bombonico, am fost la Pavel Ivanîci. Ne-am pus la jucat preferans, și așa, ci-ha, ci-ha, ci-ha (se porni pe-o tuse rebelă) așa... ci-ha! Așa m-a apucat spina... ci-ha! Dă-o dracului... Ci-ha, ci-ha, ci-ha!...

Bătrânelul se înecă în tusea lui.

— Spinarea... rosti, în sfârșit, cu lacrimi în ochi; spinarea a început să mă doară... pe urmă blestemații de trânji. Nu pot nici să stau în picioare, nici să șed jos... nici jos! Ci-ha, ci-ha, ci-ha!...

Tusea care-l apucase era parcă sortită să dăinuiască mai îndelungată vreme decât însuși bătrânelul, posesorul acestei afecțiuni. Moșneguțul mormăia ceva printre chintele de tuse, dar nu se putea deslușì absolut nimic.

— Stimabile, pentru numele lui Dumnezeu, dați-vă puțin mai încolo! șopti nefericitul Ivan Andreevici.

— Încotro dispuneți? Nu-i loc.

— Totuși vă rog să conveniți că mi-i imposibil să rămân așa. Pe lângă asta, mă aflu pentru prima oară în viață într-o atare situație neplăcută.

— Iar eu într-o societate atât de neplăcută.

— Totuși, tinere domn...

— Taci din gură!

— Să tac? Totuși, tinere, te porți extrem de nepoliticos... Dacă nu mă înșel, ești încă foarte june; sunt ceva mai în vârstă decât dumneata.

— Tacă-ți gura!

— Stimabile! Te întreci cu gluma! Nici nu știi cu cine ai de-a face!

— Cu un domn de sub pat...

— Pe mine m-a adus aici o surpriză, o greșeală; iar pe dumneata, dacă nu mă înșel, imoralitatea.

— Tocmai aici te și înșeli.

— Stimabile! Sunt mai în vârstă decât dumneata, eu îți spun...

— Onorate domn! Trebuie să știi că aici amândoi suntem egali. Te rog să nu-ți mai bagi mâna în nasul meu!

— Stimabile! Nu disting nimic. Scuză-mă, n-am loc.

— De ce ești așa de gras!

— O, Doamne! Niciodată nu m-am aflat într-o situație atât de înjositoare.

— Ce-i drept, nu-i păcat. Mai jos nici nu se poate ședea.

— Stimabile, stimabile! Eu habar n-am cine ești dumneata, nici nu-mi dau seama cum s-au întâmplat lucrurile. Dar eu mă găsesc aici dintr-o eroare. Eu nu-s ceea ce îți închipui dumneata...

— Drept să-ți spun, nu mi-aș închipui nimic despre dumneata, dacă nu te-ai îndesa așa în mine. Dar taci odată din gură!

— Stimabile! Dacă n-ai să te dai puțin la o parte, am să capăt o congestie cerebrală. Dumneata vei fi răspunzător de moartea mea. Te asigur... Sunt un om onorabil, părinte de familie. Nu pot să rămân în asemenea situație!

— Singur te-ai băgat în asemenea situație. Ei, hai, apropie-te! Îți fac un pic de loc. Mai mult - imposibil!

— Tinere domn, stimabile! Văd că mă înșelasem în privința dumitale, rosti Ivan Andreevici într-un elan de recunoștință pentru cedarea unui locșor, ca să-și poată întinde mâinile și picioarele amorțite. Îmi dau seama de dificultatea strâmtorării dumitale. Dar ce-i de făcut? Văd că ai o părere proastă despre mine. Permite-mi să mă reabilitez în ochii dumitale; dă-mi voie să-ți spun cine sunt și te încredințez că am venit aici împotriva voinței mele. N-am venit aici pentru ceea ce crezi dumneata... Sunt în culmea groazei.

— N-are să-ți tacă gura odată? Nu-nțelegi că dacă ne-o auzi, va fi rău de noi? Ssst! A început să vorbească.

Într-adevăr, tusea parcă îl mai lăsase pe bătrân.

— Și cum îți spuneam, bombonico, hârâi bătrânul pe un ton foarte plângăreț, uite așa, bombonico, ci-ha! Vai! Mare pacoste! Iar Fedosei Ivanovici mă îndemna: Mai bine ai încerca să bei ceai de coada-șoricelului. Auzi, bombonico?

— Aud, dragă.

— Și așa mă povățuiește: încearcă să bei, zice, ceai de coada-șoricelului. Iar eu îi răspund: Mi-am luat și sânge cu lipitori. Dar el nu se lasă: Nu, Alexandr Demianovici, e mai bună coada-șoricelului, că te și descuie, pe cuvântul meu… ci-ha! Of, Doamne sfinte! Tu ce zici, bombonico? Ci-ha! Ah, Ziditorule! Ci-ha! O fi mai bună coada-șoricelului, ce zici? Ci-ha, ci-ha, ci-ha! Ah, ci-ha…

— Cred că n-ar fi rău să încercăm și leacul ăsta, răspunse consoarta.

— Da-da, n-ar fi rău! Pesemne dumneata, zice, ai oftică, ci-ha, ci-ha! Iar eu îi spun: am podagră și iritație la stomac, ci-ha, ci-ha! Dânsul o întoarce: poate ai pe deasupra și oftică. Tu ce crezi? Ci-ha, ci-ha! Ce zici, bombonico, să fie oftică?

— Of, Doamne, sfinte, ce tot îndrugi mata?

— Hm, oftică. Da tu, bombonico, mai bine te-ai dezbrăca și te-ai culca, ci-ha, ci-ha! Că peste mine, ci-ha, a dat azi și un guturai.

— Uf! făcu Ivan Andreevici. Pentru numele lui Dumnezeu, dă-te oleacă mai încolo.

— Zău că mă și mir ce-i cu dumneata. Nu poți ședea liniștit nici un moment, hai?

— Tinere, văd că ești îndârjit împotriva mea. Veșnic vrei să mă jignești. Înțeleg asta prea bine. Pesemne ești amantul doamnei acesteia.

— Tacă-ți gura!

— Ba n-am să tac! Nu-ți dau voie să comanzi aici. A-ha, desigur, ești amantul! Dacă au să ne descopere, eu n-am nici o vină, eu nu știu nimic nici cu spatele.

— Dacă n-ai să taci, rosti tânărul scrâșnind din dinți, am să spun că dumneata m-ai adus aici. O să adaug că ești unchiul meu, care și-a tocat averea. Atunci nimeni n-are să creadă, cel puțin, că eu sunt amantul acestei doamne.

— Stimabile! Dumneata îți bați joc de mine. Mă scoți din răbdări.

— Zât! Altfel am să te forțez să taci! Dumneata îmi porți ghinion! Ia spune-mi: ce mi-a trebuit să te afli aici? Dacă n-ai fi venit, eu aș fi rămas aici până în ziuă, cum o fi dat Dumnezeu, și pe urmă aș fi ieșit la lumină.

— Dar eu nu pot să zac sub pat până dimineața, sunt doar om rezonabil. Eu, vezi bine, am relații... Ce crezi? Nu cumva are să mâie aici?

— Cine?

— Ei, bătrânul ăsta...

— Bineînțeles! Doar nu toți soții sunt de teapa dumitale. Unii mai dorm și pe-acasă.

— Stimabile, stimabile! exclamă Ivan Andreevici, înghețând de spaimă. Poți fi sigur că și eu tot acasă dorm. Asta-i pentru prima oară. Dar... O, Doamne! Văd că mă cunoști. Tinere, cine ești? Spune-mi imediat numele dumitale, te implor din prietenie dezinteresată: cum te cheamă?

— Ia ascultă! Vrei să trec la represalii?

— Dar dă-mi voie, permite-mi să-ți povestesc, stimabile; lasă-mă să-ți explic pățărania asta dezagreabilă...

— Nu ascult nici un fel de explicații, nu vreau să știu nimic. Tacă-ți gura, ori...

— Totuși, nu pot...

Sub pat se încinse o mică încăierare și Ivan Andreevici tăcu.

— Bombonico, parcă se aud niște motani șoșotind?

— Ce motani? Ce ți se mai năzare...

Pesemne soția nu găsea subiect de vorbă cu bărbatul său. Fusese atât de uluită, încât nu-și mai putuse veni în fire. Acum tresări și-și ciuli urechile.

— Despre ce motani vorbești?

— Despre motani ca toți motanii, bombonico! Mai deunăzi, intru în casă, motanul șade în birou și toarce; sfâr, sfâr, sfâr... Îi spun: Ce-i cu tine, pisoiule? Iar el din nou: sfâr, sfâr, sfâr... Ca și cum mi-ar șopti ceva. Stau și

mă gândesc: aoleu, sfinților părinți! Oare nu-mi șoptește despre moarte?

— Ce bazaconii vorbești azi! Cum nu ți-i rușine!

— Ei, nu-i nimic, nu te supăra, bombonico! Văd că te îndurerează gândul c-o să mor. Nu fi supărată! Vorbesc și eu așa, într-o doară. Tu, bombonico, mai bine te-ai dezbrăca și te-ai culca; iar eu aș rămâne aici până te vei fi culcat.

— Pentru numele lui Dumnezeu, destul! După...

— Zău, nu te supăra, nu fi supărată! Numai că, pe legea mea, parcă ar umbla șoarecii pe aici.

— Alta! Când motani, când șoareci... Drept să-ți spun, nici nu știu ce se petrece cu dumneata.

— Lasă, lasă, eu... numai așa... ci-ha, ci-ha! N-am nimic, ci-ha, ci-ha, ci-ha, ci-ha, ci-ha! Uf, Doamne, Doamne! Ci-ha!

— Nu vezi, domnule, atâta te vânzolești, că a auzit și el, șopti tânărul.

— Dacă ai ști ce se petrece cu mine! Îmi curge sânge din nas.

— Las' să curgă. Tacă-ți gura! Așteaptă-l să plece.

— Dar, tinere, pune-te, mă rog, în pielea mea. Nici nu știu măcar alături de cine zac sub pat.

— Dac-ai ști, ți-ar fi mai bine, hai? De altfel pe mine nu mă interesează numele dumitale. Dar, apropo, cum te cheamă?

— Nu-ți spun! Ce nevoie ai de numele meu?... Mă interesează numai să-ți lămuresc chipul prostesc în care...

— Ssst! Iar vorbește bătrânul...

— Zău, bombonico, parcă se aud niște șoapte...

— Da de unde... pesemne ți-ai vârât prost vată în urechi.

— A, da... cât despre vată... nu știi că aici, deasupra... ci-ha, ci-ha! Deasupra noastră, ci-ha, ci-ha!...

— Deasupra! șopti tânărul. Uf, drace! Iar eu credeam că acesta-i ultimul etaj. Suntem la etajul întâi?

— Tinere, șopti tresărind Ivan Andreevici. Ce spui? Pentru Dumnezeu, de ce vă interesează împrejurarea asta?

Și eu mi-am închipuit că suntem la ultimul etaj. Doamne, Doamne! Oare mai există încă un etaj?

— Zău că se foiește cineva pe aici, spuse bătrânul, stăpânindu-și, în sfârșit, tusea.

— Ssst! Auzi? șopti tânărul, aproape strivind amândouă mâinile lui Ivan Andreevici.

— Stimabile, îmi violentezi mâinile. Dă-mi drumul!

— Zât!

Urmă o mică încăierare; apoi se făcu iarăși tăcere.

— Așadar, mă întâlnesc cu o doamnă frumușică... începu bătrânul.

— Cum frumușică? îl întrerupse soția.

— Uite așa... doar ți-am spus mai înainte că m-am întâlnit pe scară cu o doamnă frumușică, ori poate am uitat? Mi-a cam slăbit memoria. Niște ceai de sunătoare... ci-ha, ci-ha!

— Ce?

— Trebuie să beau ceai de sunătoare: cică ar face bine... ci-ha, ci-ha, ci-ha! Ar face bine!

— Dumneata l-ai întrerupt, rosti tânărul, scrâșnind iarăși din dinți.

— Începuseși să spui că ai întâlnit astăzi o doamnă frumușică? îl îndemnă soția.

— Hai?

— Ai întâlnit una frumușică?

— Care anume?

— Doar mata îmi spuneai.

— Eu? Când? Da, ce spuneam eu!...

— În sfârșit! Ce mumie! Ei și? șopti tânărul, încercând să-l îmboldească telepatic pe bătrânul cel uituc.

— Stimabile! Tremur tot de groază. Doamne, Dumnezeule! Ce-mi aud urechile? Că și ieri, exact ca și ieri!

— Ssst!

— Da, da, da! Mi-am adus aminte. O strengăriță fără pereche! Cu niște ochișori... Purta o pălărioară albastră...

— Pălărioară albastră! Vai, vai!

— Ea-i! Ea poartă pălărioară albastră. Doamne, Dumnezeule! exclamă Ivan Andreevici.

— Ea? Care ea? șopti tânărul, strângând ca într-un clește mâinile lui Ivan Andreevici.

— Ssst! făcu la rându-i Ivan Andreevici. Vorbește bătrânul!

— Ah, Doamne, Doamne!

— Bine-bine, dar... de altfel, cine n-are pălărioară albastră! Ei și?

— O strengăriță și jumătate! urmă bătrânul. Vine aici la niște cunoscuți. Își dă mereu ochii peste cap. Iar la aceia vin și alți cunoscuți...

— Uf, ce lucruri plicticoase! îl întrerupse soția. Mă rog, ce te interesează acestea?

— Ei, bine, lasă, lasă! Nu te supăra! psalmodie bătrânelul. N-am să-ți mai povestesc, dacă nu dorești. Dar parcă nu prea ești în apele tale azi...

— Dar dumneata cum ai nimerit aici? îl întrebă tânărul pe Ivan Andreevici.

— Vezi, vezi?! Acum te interesezi, iar înainte nici nu vroiai să auzi!

— Haida de! În privința mea, mi-i totuna. N-ai decât să nu-mi spui, poftim! Ah, la dracu'! Ce poveste o mai fi și asta?!

— Tinere, nu te supăra... Nici nu știu ce vorbesc... Trăncănesc și eu într-o doară... Vroiam să spun că tot ce se întâmplă aici, o fi având, desigur, un rost, la care participi și dumneata. Dar cine ești, tinere? Văd că ești străin. Însă nu am habar cine ești în realitate. Dumnezeule, nici nu știu ce vorbesc!...

— Ehei, ia stai nițel, rogu-te! îi tăie vorba tânărul, ca și când ar fi avut ceva în vedere.

— Am să-ți povestesc totul, totul. Îți închipui, poate, că n-am să-ți povestesc, că am pică pe dumneata. Ei bine, nu! Ține mâna mea, în semn că-ți vorbesc din inimă. Am numai

moralul scăzut, asta-i, și nimic mai mult. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, istorisește-mi totul de la început: cum ai ajuns aici? Cu ce ocazie? În ce mă privește pe mine, eu nu mă supăr, zău că nu mă supăr - ai mâna mea drept dovadă. Numai că-i cam praf aici și am murdărit-o nițeluș. Dar asta n-are nici o importanță când este vorba de înalte sentimente.

— Ei, mai lasă-mă cu mâna dumitale! Aici n-ai unde te învârti, iar el se bagă cu mâna lui!

— Dar, stimabile, te porți cu mine, parcă aș fi - iartă-mi expresia - un galoș vechi, rosti Ivan Andreevici cu o voce rugătoare, cuprins de o deznădejde potolită. Poartă-te cu mine mai cuviincios, barem nițeluș mai dulce, și îți voi povesti totul. Ne-om împrieteni chiar. Sunt gata să te invit pentru prânz acasă la mine. Dar, drept să-ți spun, nu-i îngăduit să zăcem așa sub pat. Te înșeli, tinere! Nici nu-ți dai seama!...

— Când o fi întâlnit-o? bolborosi tânărul, după toate aparențele, extrem de emoționat. Ea mă așteaptă, poate, acum... Trebuie să ies neapărat de aici!

— Ea? Care ea? Of, Doamne! Despre cine vorbești, tinere? Te gândești că acolo sus... O, Doamne sfinte! Doamne sfinte! De ce-s așa de crunt pedepsit?

Ivan Andreevici încercă să se întoarcă pe spate în semn de deznădejde.

— Dar dumneata ce interes ai să știi anume: cine-i ea? Uf, drace! Fie ce-o fi, trebuie să ies neapărat de aici!...

— Stimabile, ce ți-a venit? Dar cu mine, cu mine - nu te gândești ce are să se întâmple? șopti Ivan Andreevici și, într-o criză de disperare, înșfacă faldurii de la fracul vecinului său.

— Ce-mi pasă de dumneata! N-ai decât să rămâi singur. Iar dacă nu vrei, atunci am să spun că ești unchiul meu care și-a tocat averea - ca să nu-și închipuie bătrânul că eu sunt amantul nevestei lui.

— Dar așa ceva nu-i cu putință, tinere. E nefiresc să-ți fiu unchi. Nimeni n-are să te creadă. N-ai să înșeli cu asta nici pe-un copilaș, șopti Ivan Andreevici în culmea deznădejdii.

— Atunci, nu mai pălăvrăgi atâta, ci șezi smirna lungit pe podele. N-ai decât să mâi aici, iar mâine ai să ieși cumva pe burtă la lumină. Nimeni n-are să te observe. Cine ar fi în stare să și închipuie că, dacă a ieșit unul de sub pat, ar mai putea fi acolo și altul. Chiar dacă ar fi hălăduit sub pat o duzină întreagă. De altfel, dumneata singur faci cât o duzină. Mișcă-te puțin sau zbughesc afară!

— Scuză-mă, tinere. Dar ce-ar fi dacă m-ar apuca și pe mine tusea? Trebuie să prevedem totul!

— Zât!

— Ce-i asta? Parcă aud din nou o vânzoleală sus, rosti bătrânelul care, între timp, apucase să aţipească.

— Sus?

— Auzi, tinere? Eu am să ies de aici.

— Ei bine, aud!

— Doamne, Dumnezeule, tinere, o să ies neapărat.

— Ba eu n-o să ies. Mi-i totuna. Dacă mi s-au încurcat socotelile, mi-i indiferent. Dar știi ce presupunere am? Bănuiesc că dumneata ești tocmai un soț încornorat - asta-i!

— Doamne, ce cinism! Cum este cu putință să presupui așa ceva? De ce taman soț... Eu nu-s însurat.

— Cum, nu ești însurat? Aș!

— Poate că eu însumi sunt amant!

— Halal amant!

— Stimabile, stimate domn! Ei bine, am să-ți istorisesc totul. Să ai însă înțelegere pentru deznădăjduirea mea. Nu-i vorba de mine; eu nu-s însurat. Sunt și eu holtei, ca și dumneata. În cauză e un amic al meu, prieten din copilărie... iar eu sunt amantul... Îmi spune acesta: „Sunt un om nefericit... eu, zice, îmi beau până-n fund cupa amărăciunilor: îmi tem nevasta”. Iar eu îi vorbesc

rezonabil: „De ce o bănuiești?” ... Dar văd că nu m-asculți. Ascultă! Ascultă-mă! „Gelozia e ridicolă, zic, gelozia e un viţiu!...” „Nu, zice, sunt un om nefericit. Eu, vorba ceea: cupa amărăciunilor, adicătelea, o tem.” „Tu, zic, mi-ești prieten. Ai fost tovarășul duioasei mele copilării. Împreună doar am cules florile plăcerilor, am adormit pe perina de puf a desfătărilor.” Doamne, nici nu mai știu ce spun. Iar dumneata, tinere, râzi de mine. Mă vei face să înnebunesc.

— Ce să te mai fac? Că ești nebun gata!...

— Așa, așa. Prevedeam ce ai să spui, când am vorbit de nebunie. Râzi, tinere, râzi! Eram și eu în floare la vremea mea, ademeneam și eu... Ah, am să capăt o congestie cerebrală!

— Ce să fie asta, bombonico? Mi se pare că strănută cineva la noi, psalmodie bătrânelul. Tu ai strănutat, bombonico?

— O, Doamne sfinte! rosti soția.

— Ssst! se auzi de sub pat.

— Pesemne ciocănesc cei de sus, observă soția, speriindu-se, fiindcă, într-adevăr, se stârni sub pat gălăgie.

— Da, cei de sus! rosti soțul. Cei de sus. Ți-am spus că am întâlnit un craidon, ci-ha! Un craidon cu mustăcioară, ci-ha! Vai, Doamne, cum mă doare spinarea! Am întâlnit adineauri un craidon cu mustăcioară!

— Cu mustăcioară! Doamne sfinte! Să știi că-i vorba de dumneata, șopti Ivan Andreevici.

— O, Ziditorule, ce feleșag de om mai ești! Doar eu mă aflu aici, aici! Zac întins pe podele, alături de dumneata. Cum putea să mă fi întâlnit? Și nu mă mai apuca cu mâinile de obraji!

— Sfinte Dumnezeule, îmi vine să leșin!

Între timp, deasupra se auziră, într-adevăr, zgomote.

— Oare ce să fie acolo? șopti tânărul.

— Stimate domn! Sunt înspăimântat, îngrozit! Vino-mi în ajutor.

— Ssst!

— Într-adevăr, bombonico, se aude zgomot. E o adevărată hărmălaie sus, și încă deasupra dormitorului tău. Oare n-ar fi bine să trimit pe cineva după lămuriri?

— Asta-i bună! Ce-ți mai trece prin cap!

— Bine, n-o să trimit. Dar azi ești, ce-i drept, așa de nervoasă!...

— O, Doamne, du-te mai bine la culcare.

— Liza! Tu nu mă iubești de loc.

— Ah, te iubesc! Pentru numele lui Dumnezeu, sunt așa de obosită!

— Ei, haide, haide, am să plec.

— Vai, nu, nu, nu pleca! țipă soția. Ba nu, mai bine du-te, du-te!

— Dar ce-i cu tine, de fapt? Ba du-te, ba nu pleca! Ci-ha! Drept să-ți spun, de dormit... ci-ha! La fetița lui Panafidin... ci-ha! La fetița... ci-ha! La fetița asta am văzut o păpușă din Nürenberg, ci-ha!...

— Acuma de păpuși îți arde!

— Ci-ha! Frumoasă păpușă, ci-ha!

— Își ia rămas bun, rosti tânărul; pleacă, iar noi vom lua-o din loc numaidecât. N-auzi? Bucură-te!

— O, dă, Doamne! Dă, Doamne!

— Asta să-ți fie o lecție bună...

— Tinere, adică de ce să-mi fie mie lecție? Pricep eu foarte bine... Dar dumneata ești încă tânăr... nu-mi poți da lecții.

— Totuși am să-ți dau... Ia ascultă.

— Dumnezeule mare! Îmi vine să strănut!...

— Zât! Numai să îndrăznești!

— Ce să mă știu eu face? Aici miroase urât a șoareci. Nu mai pot suporta. Scoate-mi din buzunar batista, pentru numele lui Dumnezeu! Nu-mi pot mișca nici un deget... O, Doamne, Doamne! Cu ce-am greșit pentru asemenea pedeapsă?

— Poftim batista! Iar cât privește vina, am să-ți spun numaidecât de ce ai fost pedepsit. Ești gelos. Plecând de la

Dumnezeu știe ce fapte, alergi ca un nebun, dai buzna într-o locuință străină, produci dezordine...

— Tinere, eu n-am produs nici o dezordine.

— Taci din gură!

— Tinere, n-ai dreptul să-mi dai lecții de moralitate; eu sunt mai moral decât dumneata.

— Tacă-ți gura!

— O, Doamne! Doamne!

— Provoci dezordine, sperii o tânără doamnă, o femeie fricoasă care și-a pierdut mințile de groază, poate chiar o să se și îmbolnăvească. Tulburi viața unui bătrân onorabil, sâcâit de trânji, care mai întâi de toate are nevoie de liniște - și de ce toate acestea? Fiindcă ți s-a năzărit o neghiobie, după care alergi prin toate cotloanele! Înțelegi, înțelegi dumneata, în ce situație penibilă te afli? Îți dai seama de acest lucru?

— Stimabile, foarte bine! Îmi dau seama, dar dumneata n-ai dreptul...

— Să taci din gură! Despre ce drept poate fi vorba aici? Pricepi că toate acestea pot avea un sfârșit tragic? Înțelegi că bătrânul, care-și iubește soția, și-ar putea pierde mințile, văzându-te cum ai să apari târâș de sub pat? Dar nu! Dumneata nu ești destoinic să dezlănțui o tragedie. Când vei ieși de-a bușilea de sub pat, cred că oricine te va privi va izbucni în hohote de râs. Eu unul strașnic aș dori să te văd la lumina lumânărilor: vei fi, desigur, foarte caraghios.

— Dar dumneata? Și dumneata vei fi caraghios în aceeași postură. Și eu aș vrea să te privesc.

— Tocmai dumneata?

— Tinere, porți pesemne stigmatul imoralității!

— Aha! Tocmai dumneata vorbești despre moralitate?! Și de unde știi datorită cărei împrejurări mă găsesc aici? Eu mă aflu aici din eroare. Am greșit un etaj. Dracu' știe de ce mi s-a dat voie să intru. Pesemne doamna aștepta într-adevăr pe cineva (nu pe dumneata, se-nțelege de la sine).

M-am ascuns sub pat când ți-am auzit pasul prostesc și când am văzut spaima doamnei. Iar pe deasupra se mai adăuga și întunericul beznă. Și ce scuză ar putea fi pentru dumneata? Dumneata, domnul meu, ești un bătrân ridicol și gelos. De ce nu ies eu de sub pat? Îți închipui, poate, că mă tem să ies de aici? Nu, domnul meu, de mult aș fi ieșit, dar numai din compasiune pentru dumneata șed sub pat. Cum ai putea să rămâi aici fără ajutorul meu? Ai sta ca o buturugă în fața lor, fiindcă ți-ai pierde numaidecât capul...

— Ba de loc! De ce aș sta ca o buturugă? De ce ai ales asemenea obiect? N-ai putut, tinere, să mă compari cu altăceva? De ce crezi c-o să-mi pierd capul? Nu, n-o să mi-l pierd.

— O, Doamne, cum mai latră cățelușul ăsta!

— Ssst! Vai, într-adevăr... Asta-i din pricină că pălăvrăgești într-una. Nu vezi c-ai trezit cățelușul? Alt necaz pe capul nostru!

Într-adevăr, cățeluța stăpânei, care dormise tot timpul pe o pernă într-un colț, se trezi dintr-o dată, adulmecă miros de străin în casă și, cu un lătrat răsunător, se năpusti sub pat.

— O, Doamne! Ce cățel tâmpit! șopti Ivan Andreevici. Are să ne dea de gol. Are să dea totul în vileag! Mare pacoste!

— Dârdâi în așa hal, încât asta se va întâmpla cu siguranță!

— Amie, Amie, aici! o strigă stăpâna, *ici, ici*[22]!

Dar cățeluța n-o ascultă și se năpusti de-a dreptul asupra lui Ivan Andreevici.

— Ce-o mai fi și asta, bombonico: Amișka latră într-una, zise bătrânelul. Pesemne mișună șoareci, ori s-o fi băgat acolo motanul. De aceea aud că strănută cineva, strănută mereu. Iar cotoiul e guturăit astăzi.

— Stai liniștit! șopti tânărul. Nu te mai vânzoli atâta! Poate o să se astâmpere.

[22] aici, aici (fr.).

— Stimabile, stimabile, dă-mi drumul la mâini! De ce mă ții?

— Ssst! Taci din gură!

— Să-mi fie cu iertare, tinere. Mă mușcă de nas. Vrei să rămân cârn?

Urmă o vânzoleală și Ivan Andreevici izbuti să-și elibereze mâinile. Cățelușa lătra cât o ținea gura. Deodată. Încetă să mai latre și schelălăi strident.

— Vai! țipă doamna.

— Căpcăunule! Ce faci? șopti tânărul. Ne nenorocești pe amândoi! De ce ai înșfăcat-o? O, Dumnezeule! O strânge de gât! N-o sugruma! Dă-i drumul! Căpcăunule! Înseamnă că nu cunoști inima femeii. Are să ne divulge pe amândoi dacă îi sugrumi cățelul.

Dar Ivan Andreevici nu mai auzea nimic. Izbutise să captureze cățelușa și, într-un acces de autoapărare, o strânse de gât. Cățelușa schelălăi jalnic și își dădu duhul.

— Suntem pierduți! șopti tânărul.

— Amișka! Amișka! o strigă doamna. O, Dumnezeule! Oare ce fac ei cu Amișka mea? Amișka! Amișka! *Ici*! O, monștrii! Barbarii! Doamne, mi-i rău!

— Ce s-a întâmplat? Ce anume? exclamă bătrânelul, sărind ars din fotoliu. Ce-i cu tine, bombonico? Amișka, vin' aici! Amișka, Amișka, Amișka! Răcni bătrânelul, plesnind din degete, țocăind din buze și chemând-o pe Amișka de sub pat. Amișka! *Ici! Ici!* Nu-i admisibil s-o fi mâncat motanul. Trebuie să-i tragem, dragă, o mamă de bătaie. Hoțomanul ăsta de-o lună n-a mai fost bătut. Ce zici? Să mă sfătuiesc mâine cu Praskovia Zaharievna. Dar, o, Doamne! Ce-i cu tine? Te-ai îngălbenit ca ceara. Vai de mine! Săriți, oameni buni, săriți!

Moșneguțul începu să alerge încoace și încolo prin cameră.

— Ticăloșii! Monștrii! țipă doamna, răsturnându-se pe sofa.

— Cine? Cine? Anume care? strigă bătrânul.

— Acolo sunt niște oameni străini! Sub pat! Vai, Doamne! Amișka! Amișka! Ce-au făcut cu tine?

— Vai, Doamne, Dumnezeule! Ce fel de oameni? Amișka... Săriți, oameni buni, veniți aici! Cine-i acolo? Care-i acolo? izbucni bătrânul, apucând lumânarea și aplecându-se sub pat. Care-i acolo? Săriți, oameni buni!...

Ivan Andreevici zăcea mai mult mort decât viu, lângă trupul neînsuflețit al Amișkăi. În schimb, tânărul urmărea orice mișcare a moșului. Deodată, bătrânul trecu de cealaltă parte, spre perete, și se aplecă. Într-o clipă, tânărul țâșni de sub pat și o luă la fugă, pe când soțul își căuta musafirii de cealaltă parte a patului conjugal.

— Doamne, rosti în șoaptă doamnă, ațintindu-și privirile asupra tânărului. Cine ești? Și eu care credeam că...

— Căpcăunul acela a rămas, șopti tânărul. El e vinovat de moartea Amișkăi.

— Vai! scoase un țipăt doamna.

Dar tânărul se și mistuise din cameră.

— Aha! Aici se află careva. Văd cizma cuiva! zbieră soțul, prinzându-l de picior pe Ivan Andreevici.

— Ucigașule! Ucigașule! răcni doamna. O, Amie! Amie!

— Ieși afară de acolo, afară! strigă moșneguțul, tropăind cu picioarele pe covor. Ieși afară! Cine ești? Spune: cine ești? Doamne! Ce om chisnovat!

— Ăștia-s bandiți!...

— Pentru numele lui Dumnezeu, pentru numele lui Dumnezeu! exclamă Ivan Andreevici, ieșind târâș de sub pat, pentru Dumnezeu, excelență, nu chemați oamenii dumneavoastră în ajutor. Excelență, nu chemați pe nimeni. E de prisos! Nu mă puteți scoate cu forța de aici! Nu sunt un terchea-berchea! Eu singur am să vă... Excelență, totul s-a întâmplat dintr-o eroare! O să vă explic imediat, excelență, urmă Ivan Andreevici, plângând cu sughițuri. Totul s-a petrecut din pricina soției... nu-i vorba de nevasta mea, ci a altuia, eu, de altfel, nu-s însurat... și am venit numai așa... E-n joc amicul și prietenul meu din copilărie...

— Ce prieten din copilărie! urlă moșneguțul, tropăind din picioare. Ești un tâlhar, ai venit să prazi... ce-mi umbli cu prietenul din copilărie...

— Nu, nu-s tâlhar, excelență; sunt într-adevăr tovarăș din copilărie... am făcut numai o greșeală din nebăgare de seamă și am nimerit pe altă poartă de intrare.

— Da, domnul meu, văd prea bine prin ce poartă de ieșire te-ai strecurat de-a bușilea afară.

— Excelență, nu-s ceea ce credeți. Vă înșelați. Vă declar, excelență, că sunteți cu desăvârșire greșit. Uitați-vă la mine și priviți-mă atent. Puteți vedea după anumite semne și particularități că nu pot fi un hoț. Excelență! izbucni Ivan Andreevici, apoi își împreună mâinile și se adresă tinerei doamne: Dumneavoastră sunteți femeie, și vă rog să mă înțelegeți... Eu am omorât-o pe Amișka... dar nu-s vinovat... zău că nu-s vinovat... Soția mea poartă toată vina. Eu sunt un biet om nefericit... beau cupa...

— Mă rog, mă rog, ce mă interesează pe mine că dumneata ai băut o cupă... poate ai băut chiar mai multe, se și vede, după starea în care te găsești; dar spune-mi și mie: cum ai pătruns aici, stimate domn? exclamă bătrânul, fremătând de emoție, dar încredințat, după anumite semne și particularități, că nu putea fi vorba de un hoț. Te întreb însă: cum ai intrat aici, ca un bandit...

— Nu-s bandit, excelență! Am greșit numai poarta. Dar nu-s bandit, pe legea mea! Totul s-a întâmplat fiindcă-s gelos. Am să vă povestesc totul, excelență, cu inimă deschisă, ca unui adevărat părinte - căci, după vârsta pe care o aveți, îmi puteți fi tată.

— Cum? Care vârstă?

— Excelență, poate v-am ofensat? Într-adevăr, o doamnă așa de tânără... la anii domniei-voastre... e plăcut să vezi, excelență, e plăcut să vezi, ce-i drept, asemenea pereche... în floarea vârstei... Dar nu chemați slugile în ajutor... pentru numele lui Dumnezeu... nu chemați slugile... ele ar râde numai... le cunosc eu... Nu vreau să zic, adică, prin

asta că am cunoștințe doar printre lachei. Am și eu lachei, excelență, și toți râd... măgarii! Luminăția-voastră! Mi se pare că nu mă înșel, vorbesc cu un prinț!

— Nu, nu-s prinț; eu, stimate domn, sunt cum s-ar zice... dar te rog să nu cauți a mă îmbuna cu „luminăția-voastră”. Cum ai ajuns aici, stimabile? Cum ai ajuns?

— Luminăția-voastră, adică excelență! Scuzați-mă, am crezut că sunteți luminăția-voastră. Am greșit... m-am încurcat - se întâmplă uneori. Semănați leit cu prințul Korotkouhov, cu care am avut onoarea să mă întâlnesc la cunoștința mea, domnul Puzîriov... Vedeți, și eu cunosc prinți. M-am întâlnit cu un prinț la un cunoscut al meu. Deci nu mă puteți lua drept ceea ce mă luați. Nu-s hoț. Excelență, nu dați alarma! Și chiar dacă ați chema slugile aici, ce-ar ieși din asta?

— Dar cum ai picat la noi? țipă doamna. Cine ești?

— Da, da, cine ești? reluă soțul; iar eu credeam, bombonico, că motanul se vârâse sub pat și strănuta. Când colo, el era. Ah, târâtură! Cine ești? Spune odată!

Moșneguțul tropăi din nou pe covor.

— Dar nici nu mă lăsați să vorbesc, excelență. Aștept să isprăviți dumneavoastră... Vă urmăresc cu plăcere glumele spirituale. În ce mă privește, excelență, e o istorie caraghioasă la mijloc. Vă voi povesti de-a fir-a-păr toată pățărania. Toate se vor lămuri, excelență, fără să dați, adică, alarma! Comportați-vă cu mine într-un chip mărinimos... N-are nici o importanță că am stat un pic sub pat... Nu mi-am pierdut prin asta ighemoniconul. Asta-i o istorie extrem de comică! Izbucni Ivan Andreevici, adresându-se soției cu o mină rugătoare. Mai cu seamă dumneavoastră o să râdeți cu poftă! Vedeți pe scenă un soț gelos. Vedeți cum mă înjosesc, și mă înjosesc singur, de bunăvoie. Desigur, eu am omorât-o pe Amișka, dar... Doamne sfinte, nici nu mai știu ce spun.

— Dar cum ai intrat aici? Cum?

— Profitând de întunecimea nopții, excelență, folosindu-mă deci de bezna asta... Sunt vinovat! Iertați-mă, excelență! Vă cer, cu capul plecat, iertare! Nu sunt decât un soț ofensat, și nimic mai mult. Nici să nu vă treacă prin minte că aș fi fost amant! Eu nu-s amant. Soția dumneavoastră este foarte virtuoasă, dacă pot îndrăzni să mă exprim astfel. Este pură și nevinovată!

— Ce? Ce? Ce îndrăznești să spui? izbucni bătrânul, tropăind iarăși. Ai înnebunit, hai? Cum cutezi să te exprimi astfel despre soția mea?

— Ticălosul ăsta, ucigașul care a omorât-o pe Amișka! începu să țipe doamnă, înecându-se în lacrimi. Cum mai are curaj!

— Excelență, excelență! M-a luat gura pe dinainte, exclamă buimăcit Ivan Andreevici. M-a luat gura pe dinainte, și atâta tot! Ziceți că nu-s în toate mințile... Mă închin cu smerenie și vă rog să fiți atât de bun și s-o ziceți. V-aș da și mâna, dar nu îndrăznesc. N-am fost singur, eu eram unchiul... vreau să spun, adică, că nu pot fi luat drept amant... Doamne, Dumnezeule! Iar mă ia gura pe dinainte... Fără supărare, excelență! exclamă Ivan Andreevici către soție. Sunteți femeie, înțelegeți prin urmare ce-i amorul, adică un sentiment delicat... Dar ce-i cu mine? Iar o iau pe de lături! Vreau să spun, cu alte cuvinte, că sunt bătrân, drept vorbind, un om în vârstă, un bătrân, dar care nu poate fi amantul dumneavoastră... amant este Richardson, prin urmare craidonul... deraiez din nou. Dar dumneavoastră vă dați seama că eu sunt o persoană instruită, cunosc literatură. Râdeți, excelență! Mă bucur, și încă nespus, excelență, că v-am provocat râsul. Vai, ce bucuros sunt că v-am provocat râsul!

— Doamne Dumnezeule! Ce om distractiv! exclamă doamna, izbucnind în hohote de râs.

— Da, curat distractiv, și ce colbăit! zise bătrânul, bucuros că soția să își descrețise fruntea. Bombonico, dânsul nu poate fi hoț. Dar cum a intrat aici?

— Într-un mod cam straniu, recunosc. Într-adevăr, straniu, excelență, ca-n romane. Cum? În puterea nopții, în capitala unei țări, un om sub pat! E ceva straniu, de râs. Un fel de Rinaldo Rinaldini[74]. Dar asta nu-i nimic. De altfel, totul e un fleac, excelență. Am să vă povestesc totul - totul... Am să vă fac rost, excelență, de un nou cățeluș - un giuvaer! Are blana ia atâta de lungă și niște lăbuțe scurte, scurte de tot: nu poate face nici doi pași - o ia la fugă, dar se încurcă în propriul său păr, și se rostogolește la pământ. Se hrănește numai cu zahăr. Am să vi-l aduc, excelență, neapărat o să vi-l aduc.

— Ha-ha-ha-ha-ha! Doamna se tăvălea de râs pe sofa. Dumnezeule mare, are să mă apuce toate istericalele... Vai, ce distractiv!

— Da, da! Ha-ha-ha! Ci-ha, ci-ha, ci-ha! Ce distractiv, ce colbăit, ci-ha, ci-ha, ci-ha!

— Excelență, sunt în al nouălea cer de fericire, excelență! V-aș oferi mâna, dar nu îndrăznesc, excelență. Îmi dau seama că-mi pierdusem capul. Acum, însă, parcă mi se deschid ochii. Sunt convins că soția mea este pură și nevinovată. Degeaba o bănuiam.

— Soția, soția lui! exclamă doamnă, râzând cu lacrimi.

— E însurat! Cu a-de-vă-rat? Asta nu mi-ar fi trecut prin cap pentru nimic în lume, adăugă moșul.

— Excelență, nevastă-mea - ea poartă toată vina, adicătelea eu sunt adevăratul vinovat. Am bănuit-o de infidelitate. Am aflat că aici se aranjase un *rendez-vous* - aici sus. Am interceptat o scrisorică în acest sens. Am greșit etajul și m-am trezit sub pat...

— He-he-he-he!

— Ha-ha-ha-ha-ha!

— Ha-ha-ha-ha! izbucni în sfârșit în hohote și Ivan Andreevici. Ah, cât sunt de fericit! Ah, cât sunt de înduioșat, văzând că toți am căzut de acord și suntem fericiți. Soția mea e absolut nevinovată. De asta sunt

aproape sigur. Trebuie neapărat să fie așa. N-am dreptate, excelență?

— Ha-ha-ha! Ci-ha, ci-ha! Știi cine-i asta, bombonico? izbuti în sfârșit să adauge bătrânul, oprindu-se din râs.

— Cine? Ha-ha-ha! Cine?

— Asta-i dama cea drăguță, care face ochi dulci și umblă c-un craidon. Pun rămășag că asta-i soția lui.

— Nu, excelență! Sunt încredințat că nu-i ea. Am deplină certitudine.

— Dar, Doamne, Dumnezeule! Îți pierzi degeaba vremea aici, izbucni doamna, întrerupându-și râsul. Dă fuga sus, trap! Poate mai apuci să-i prinzi...

— Bine, excelență, zbor! Dar sunt încredințat că n-am să prind pe nimeni, excelență. Nu-i ea. Dinainte sunt sigur. Ea-i acasă acuma. Numai eu îs de vină! Sunt gelos, și atâta tot! Ce ziceți, excelență, e cu putință oare, să-i prind acolo, sus?

— Ha-ha-ha!

— He-he-he! Ci-ha, ci-ha!

— Repede-te sus, repede-te! Iar la plecare, treci pe la noi ca să ne povestești, exclamă doamna. Sau, știi ce? Mai bine mâine dimineață. Adă-o și pe ea, țin s-o cunosc.

— Rămâneți cu bine, excelență, rămâneți cu bine! Am s-o aduc, neapărat. Sunt încântat de cunoștință. Sunt fericit și bucuros că totul s-a rezolvat pe neașteptate, și încă așa de bine.

— Și cățelul, să nu-l uiți: înainte de toate, să-mi aduci cățelul!

— Îl aduc, excelență, neapărat îl aduc! reluă Ivan Andreevici, intrând iarăși ca furtuna în odaie, după ce își luase o dată rămas bun și ieșise. Îl aduc negreșit! E așa de drăguț! Parcă-i făcut de cofetar din zaharicale. Și așa e; merge, dar se încurcă în lațele sale și buf! La pământ. Zău așa! Îi și spun soției: „Oare de ce cade mereu, mamițico?” „Fiindcă-i mititel și drăguț!” îmi răspunde ea. Parcă-i făcut

din zahăr, zău așa, din zahăr! Cu bine, excelență, bucuros de cunoștință, foarte încântat de cunoștință!

Ivan Andreevici făcu o reverență și ieși.

— Ehei, stimate domn! Mai stai puțin. Întoarce-te din nou! strigă bătrânelul după Ivan Andreevici care plecase.

Ivan Andreevici se întoarse pentru a treia oară.

— Ascultă, îl caut pretutindeni pe motan și nu-l găsesc. Nu cumva te-ai întâlnit cu dânsul cât ai stat sub pat?

— Nu, nu m-am întâlnit, excelență. De altfel, sunt încântat de cunoștință... Socot că e o mare cinste pentru mine...

— Acuma e gutunărit și strănută, strănută mereu! Trebuie bătut.

— Da, excelență, de bună seamă. Măsurile de corecțiune sunt necesare pentru animalele domestice.

— Ce zici?

— Zic, excelență, că pedepsele de corecțiune sunt necesare pentru infiltrarea spiritului de supunere în animalele domestice.

— Aha! Bine, bine! Umblă sănătos, umblă sănătos! Numai atâta am avut să-ți spun.

Ieșind în stradă, Ivan Andreevici rămase multă vreme ca-n așteptarea unei congestii cerebrale iminente. Își scoase pălăria din cap, își șterse sudoarea rece de pe frunte, își miji ochii, rămase o clipă pe gânduri și după aceea o luă spre casă.

Mare-i fu uimirea când află acasă că Glafira Petrovna se întorsese demult de la teatru. O apucase durerea de măsele, trimisese la doctor și după lipitori. Iar acum ședea în pat, așteptându-l pe Ivan Andreevici.

Ivan Andreevici se plesni mai întâi cu palma peste frunte; apoi porunci să i se deie de spălat și de curățat; în sfârșit, se hotărî să intre în dormitorul soției sale.

— Mă rog, ia spune-mi, pe unde îți petreci dumneata vremea? Ian te uită în ce hal ești! Și ce mutră! Pe unde ai hălăduit brambura? Bravo, domnul meu: soția ți se zbate în

chinurile morții, iar dumneata nu ești de găsit în tot orașul. Unde ai fost? Nu cumva ai umblat ca să mă prinzi din nou? Ai vrut să împiedici un *rendez-vous*, pe care eu l-aș fi fixat nu știu cui? Rușine, domnul meu! Halal soț mai ești! În curând, are să te arate lumea eu degetul.

— Mamițico! rosti Ivan Andreevici.

Încercând în clipa aceea un sentiment de adâncă tulburare, el simți nevoia de a vârî mâna în buzunar după batistă și își întrerupse vorbirea în lipsă de cuvinte, gânduri și curaj... Dar uimirea, spaima și groaza îl cuprinseră, când - o dată cu batista - îi pică din buzunar și trupul răposatei Amișka! Ivan Andreevici nu băgase de seamă, în culmea disperării, când era nevoit să iasă de sub pat, că vârâse în buzunar pe Amișka, într-un moment de panică, cu vaga speranță de a șterge urmele crimei, de a ascunde corpul delict și de a evita astfel pedeapsa meritată.

— Ce-i asta? țipă soția. Un cățeluș mort! O, Doamne! De unde-i? Ce-i cu dumneata? Unde ai fost? Răspunde odată: unde ai fost?

— Mamițico! răspunse Ivan Andreevici, înlemnind mai rău decât Amișka. Mamițico!...

Dar aici îl vom părăsi pe eroul nostru pentru altă dată - deoarece cu asta începe o aventură cu totul nouă și aparte. Cândva, domnilor, vă vom povesti aceste nenorociri și prigoniri ale soartei. Dar vă rog să conveniți că gelozia este o patimă de neiertat, ba mai mult decât atât: e o adevărată pacoste!...

PREZENTĂRI ȘI COMENTARII, DATE BIBLIOGRAFICE, NOTE EXPLICATIVE

de Tamara Gane

Volumul întâi al prezenței ediții include scrierile de debut ale lui F. M. Dostoievski, datând din perioada 1846-1848. În literatura rusă din această perioadă se afirmau din ce în ce mai temeinic principiile „școlii naturale" gogoliene, teoretic postulate de către Bielinski, inițiator al orientării democrat-revoluționare în domeniul esteticii și al criticii literare. Pe acest făgaș al realismului critic, în etapa lui inițială, pășesc tinerii scriitori de talent, precum A. I. Herzen, I. S. Turgheniev, A. N. Nekrasov, I. A. Goncearov, D. V. Grigorovici, care, prin operele lor inspirate de realitatea contemporană, fructifică tradițiile prozei lui Pușkin și Gogol, definind cu pregnanță viitoarele direcții ale romanului și ale nuvelei realiste ruse.

În critica literară a vremii are loc o luptă acerbă de opinii în jurul noii orientări între două tabere adverse, reprezentate pe de o parte de Bielinski și Herzen, pe de altă parte - de exponenții ideologiei oficiale: Șevîriov, Bulgarin, Polevoi ș.a. După apariția primului volum al *Sufletelor moarte* de Gogol (1842), anacronismul reminiscențelor unui romantism epigonic, alimentat de așa-numita „școală pseudograndioasă" a lui Bestujev-Marlinski, a devenit un fenomen incontestabil pentru opinia publică progresistă. Literatura modernă se dezvolta impetuos în Rusia, ca și în țările din Apus (Dickens, Thackeray, Stendhal, Balzac etc.), spre realism critic, după ce trecuse prin experiența așa-numitei „schițe fiziologice".

Numai în câțiva ani din deceniul al 5-lea, în direcția inițiată de Gogol apar o serie de opere valoroase în proză - romane și nuvele - cu mesaj social și cu o rezonanță de stringentă actualitate: *Cine-i de vină?* (1845-1846) de Herzen, *O poveste obișnuită* (1847) de Goncearov, *Satul* de Grigorovici, *Caleașca* de V. A. Sollogub, culegerile de schițe *Fiziologia Petersburgului* editate de Nekrasov, *Culmi petersburgheze* de I. A. Butkov, primele povestiri

(*Ermolai și morărița*, *Hor și Kalinîci*, *Burmistrul*) din ciclul *Povestirile unui vânător* ale tânărului Turgheniev.

În acest climat literar se integrează debutul lui Dostoievski, ale cărui opere din prima etapă de creație (1846-1848), cuprinse în volumul de față, poartă amprenta personalității sale contradictorii și conțin în germene, abia schițate, problemele fundamentale ce vor fi dezbătute în marile romane de mai târziu (*Crimă și pedeapsă, Idiotul, Adolescentul, Frații Karamazov*).

Cu toată varietatea tematică și diversitatea manierei artistice care diferențiază atât de categoric romanul epistolar *Oameni sărmani* de romanul *Dublul* și mai cu seamă de nuvela *Gazda*, există o dominantă comună, un sâmbure unic aproape în toate scrierile lui Dostoievski din această perioadă, excepție făcând, poate, bizara „*Scenă de stradă*” intitulată cu o malițioasă ironie *Nevasta altuia și un soț sub pat*.

Această trăsătură dominantă, specifică pentru întreaga operă a lui Dostoievski, rezultă din dezbaterea pasionată a problemelor condiției umane în complexitatea lor socială și psihologică, în centrul dezbaterii fiind soarta „omului mic”, a omului mărunt, apăsat de nevoi, strivit de anomaliile unei strâmbe întocmiri sociale. Aspectul acesta, atât de caracteristic pentru literatura rusă, nu apare pentru prima oară în tratarea lui Dostoievski. Premisele fuseseră puse de Pușkin (în ciclul *Povestirile lui Belkin*, cu deosebire în *Căpitanul de poștă*) și de Gogol (în *Povestiri petersburgheze*, mai cu seamă în nuvela *Mantaua*). Dostoievski aduce o nouă viziune și o investigare mai adâncită în planul analizei psihologice, care va potența umanismul creației sale în ansamblu cu generoase accente democratice.

Decorul adecvat al universului uman ce populează aceste opere de început ale scriitorului îl formează mediul citadin, capitala nordică a Rusiei țariste - Petersburgul - în care stridența contrastelor antagonice era deosebit de

pregnantă. Fenomenul a fost remarcat și consemnat cu exactitate și cu o vervă amară de către publicistul și pasionatul călător francez Xavier de Marmier care, la începutul deceniului al 5-lea, după ce vizitase Rusia și alte țări din nord-estul Europei, a caracterizat Petersburgul drept „un oraș al celor mai surprinzătoare contraste” (*Lettres sur la Russie, la Finlande et la Pologne*, t. I, Paris, 1843).

În ceea ce privește „laboratorul de creație” al lui Dostoievski, încă din timpul vieții sale se acreditase părerea, întemeiată de altfel, fiind atestată chiar de scriitor, anume că el nu obișnuia să-și revadă manuscrisele, că cizelarea stilului nu a constituit pentru el o preocupare de prim ordin. Această afirmație rămâne valabilă pentru operele scrise după reîntoarcerea scriitorului din ocna siberiană și deportare (1859), când, presat de termene contractuale, dar mai ales sub impulsul unei elaborări febrile și a stării de mare tensiune nervoasă, își așternea pe hârtie „fără răsuflare” capodoperele, după ce trecuseră în prealabil printr-o îndelungată perioadă de gestație.

Nu același lucru se poate spune despre scrierile de debut, pe care le recitea cu migală și cu o laborioasă tenacitate, făcând modificări de substanță, transcriind manuscrisele în repetate rânduri, uneori integral, înainte de a fi predate la tipar, iar mai târziu - ori de câte ori le finisa pentru o nouă reeditare. Ele reprezintă, așadar, rezultatul unor repetate reluări și atente revizuiri la care era supus textul fiecărei opere în parte, de pe urma cărei operații s-au păstrat numeroase variante (în cazul *Dublului* în special), redactate succesiv, evidențiind metamorfozele substanțiale prin care au trecut până la faza definitivă, atât din punctul de vedere al formei artistice, cât și sub raportul conținutului.

Găsim nenumărate mărturii ale autorului însuși (în *Corespondența* sa, ca și în *Jurnalul unui scriitor*), care

dovedesc un foarte dezvoltat simț al răspunderii și o exigență maximă față de primele sale scrieri. Cu privire la romanul *Oameni sărmani*, la care a lucrat timp de doi ani aproape (1844-1846), comunica fratelui său, M. M. Dostoievski, în scrisoarea din 4 mai 1845, că, transformându-l mereu, a ajuns să fie obsedat de ideea perfecționării lui: „... mi-a dat atât de mult de furcă, încât, dacă știam, nici nu mă mai apucam de el (...) Aceasta este întotdeauna soarta primelor opere - le modifici la infinit" (*Scrisori*, *Gosizdat*, 1928, I, 77).

Încă de atunci, fructificând experiența lui Pușkin, Gogol, Sterne și Balzac, autorul *Oamenilor sărmani* a preferat forma concentrată a romanului redus la proporțiile nuvelei, nefiind de acord cu „pânzele vaste" ale romancierilor contemporani, pe care îi numea foiletoniști de tipul „scriitorului minor Eugène Sue". „Vreau ca fiecare operă a mea să fie desăvârșită în toate articulațiile ei", astfel definea Dostoievski, la vârsta de 24 ani, programul său artistic, într-o scrisoare din martie 1845 către fratele mai mare, de care îl legau cele dintâi preocupări literare. „Gândește-te la Pușkin, la Gogol. Ei n-au scris mult, dar amândoi și-au binemeritat monumentul (...) Vechile școli sunt pe cale de dispariție. Cele noi nu mai pictează, ci mâzgălesc. Tot talentul se irosește dintr-o singură mișcare largă de penel, lăsând să transpară monstruozitatea ideii lipsite de întruchiparea artistică... Béranger spunea, pe bună dreptate, despre foiletoniștii de azi că sunt aidoma «unei sticle de *Chambertin* diluată într-o căldare de apă». Imitatori ai acestora există și la noi. Rafael își picta tablourile ani de-a rândul, perfecționându-le, migălind detaliu cu detaliu, și ajunse astfel să creeze minuni; cu mâna lui au fost făuriți zei. În schimb, Vernet pictează în fiecare lună câte un tablou, pentru care sunt amenajate săli de dimensiuni speciale, perspectiva este bogată, contururile largi, conținutul însă e nul, nu face nici două parale. Nu sunt decât niște decoratori!... Să știi, frate, că

în ce privește literatura nu mai sunt același care am fost acum doi ani. Atunci nu erau decât elanuri copilărești, pure inepții. Doi ani de studiu mi-au adus mult și multe lucruri au fost depășite" (*Scrisori,* I, 75, 76). Apoi, într-o altă scrisoare, două luni mai târziu: „Dacă nu reușesc să-mi public romanul, nu-mi rămâne decât să mă arunc în Neva. Ce altceva aș putea face? Am reflectat la toate posibilitățile! Simt că nu voi putea supraviețui morții acestei *idée fixe*, care mă obsedează" (Ibidem, 79).

Pentru Dostoievski, procesul creației era o problemă de viață și de moarte. Lucrând în același timp și la *Dublul*, se simțea fericit că i s-au născut „două idei și o situație nouă (...) În prezent, nici nu sunt în stare să mă gândesc la nimic altceva... Mi-au slăbit mult puterile... Oare ce-mi rezervă viitorul? Ce păcat că trebuie să lucrezi pentru a trăi! Munca mea nu suportă constrângere" (Ibidem, 80).

Curând după apariția romanului epistolar *Oameni sărmani*, în toamna 1846, Dostoievski intenționează să-și reediteze primele opere în volum separat, cu care prilej comunică la 17 octombrie fratelui său că amână acest proiect, deoarece „ar trebui să mai trudesc la șlefuirea lor pentru a scoate două volumașe deodată" (Ibidem, 96-98).

În același an, spre sfârșitul lunii octombrie, scriitorul se gândește la un alt proiect, anume de a edita cu propriile sale mijloace (întrucât condițiile oferite de câțiva editori, inclusiv și de Nekrasov, nu-l satisfăceau) și în volume separate două opere: *Oameni sărmani* și *Dublul* substanțial transformat, urmând ca peste doi ani abia să publice prima culegere de *Opere*. Dar nici acest proiect nu a fost realizat decât în parte: la sfârșitul anului 1847 a apărut în volum romanul *Oameni sărmani*.

În general, scrierile din prima perioadă de creație (deceniul al 5-lea) au văzut lumina tiparului în timpul vieții scriitorului în două ediții de *Opere*. Prima culegere a fost proiectată în trei volume, din care au apărut numai două în 1860, curând după întoarcerea scriitorului din Siberia

(1859). Într-o scrisoare către fratele său, preciza că în afară de *Oameni sărmani* și de *Dublul* (complet transformat), toate celelalte opere „ar mai trebui cât de cât lucrate” (*Scrisori*, vol. I, p. 256), rugându-l totodată să facă rost de vechile publicații în care îi fuseseră tipărite scrierile din tinerețe și să i le trimeată de urgență pentru ca să poată pregăti noua ediție până la sfârșitul anului 1859.

Ediția următoare, antumă, de *Opere* va apărea cinci ani mai târziu, în împrejurări triste. Constrâns de o situație materială extrem de grea, împovărat de datorii în urma interzicerii revistelor *Vremea* și *Epoha*, pe care le edita împreună cu fratele său Mihail, iar după moartea acestuia, în 1865, preluând asupra sa atât datoriile decedatului cât și grija familiei rămase fără sprijin, Dostoievski nu găsește altă soluție decât să cedeze contra unei sume derizorii dreptul de editare a culegerii proiectate de *Opere* unui editor din Petersburg, pe nume F. Stellovski, pe care îl considera „speculant... un om destul de rău și un editor cu totul nepriceput” (*Scrisori*, vol. I, p. 437). În aceeași scrisoare din 17 iunie 1866 către A. V. Korvin-Krukovskaia, Dostoievski relatează cu amară ironie clauzele contractului care prevedea, pe lângă reeditarea operelor tipărite anterior, și elaborarea unui nou roman inedit, numărând 12 coli de tipar, pe care, conform angajamentului, trebuia să-l termine până la 1 noiembrie 1866. „Îmi vine să întreprind ceva cu totul neobișnuit și excentric: să scriu în 4 luni 30 de coli de tipar, lucrând concomitent la 2 romane diferite, diminețile - la unul, serile - la celălalt (...) Mă întreb, ce fel de literatură va fi aceea? Sunt convins că nici unul dintre literații noștri, dinainte vreme și de acuma, nu scria sub apăsarea unor asemenea condiții, în care eu sunt nevoit să scriu *permanent*. Turgheniev ar fi murit numai la gândul că este obligat să creeze în astfel de împrejurări” (*Scrisori*, vol. I, p. 438).

Într-adevăr, în cazul nerespectării contractului și nepredării în termenul stabilit a romanului cerut de Stellovski, acesta din urmă căpăta dreptul asupra tuturor operelor pe care Dostoievski le-ar fi scris în decurs de 9 ani. Este explicabilă de aceea reflecția plină de amărăciune cu care își încheie scrisoarea: „Dacă ați ști cât de greu e să denaturezi ideea ce ți s-a plămădit în minte, ideea care te-a entuziasmat, pe care ai îndrăgit-o, considerând-o valoroasă - cât de greu e să fii constrâns s-o masacrezi, și încă în mod conștient!” (Ibidem.)

În anii 1865-1866, Stellovski a editat în asemenea condiții de înrobire pentru marele scriitor trei volume de *Opere*, realizând un profit fabulos, deoarece, pe lângă ediția menționată, fiecare operă în parte a fost publicată și în broșuri separate, circulând în tiraje considerabile pentru acea vreme.

Pentru ediția Stellovski, autorul și-a revizuit integral textul operelor din tinerețe, făcând modificări substanțiale, fapt specificat pe coperta interioară a fiecărui volum din seria de *Opere*, precum și în edițiile separate: „Ediție nouă, revăzută, completată și modificată de autor”. Respectiva culegere, cuprinzând aproape toate operele scrise de Dostoievski în deceniul al 5-lea (cu excepția *Romanului în nouă scrisori* și a povestirii *Polzunkov*), este ultima apărută în timpul vieții autorului și, ca atare, ea exprimă pe deplin voința și intențiile lui din punct de vedere textologic. Manuscrisele acestor opere nu s-au păstrat.

Trebuie menționat că Dostoievski nu a ținut seama de principiul cronologic în alcătuirea edițiilor din 1860 și 1865-66, grupându-le după criteriul unității profilului lor tematic. Ordinea sumarului din edițiile postume de *Opere* a fost stabilită de soția sa, A. G. Dostoievskaia, care, orientându-se după datele primelor apariții, din reviste, a distribuit într-o succesiune cronologică operele aparținând primei perioade de creație a scriitorului, ordine menținută și în ediția sovietică din 1956-1958, în 10 volume, care stă

la baza prezentei ediții în limba română, cu un adaus selectiv de scrisori din corespondența lui Dostoievski, și pagini din *Jurnalul* său, care vor forma conținutul volumului XI.

Majoritatea operelor cuprinse în volumul de față au fost tălmăcite în limbile franceză, germană, engleză, italiană și în alte limbi europene încă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fiind reeditate sau transpuse în noi versiuni de la începutul veacului nostru și până în prezent, circulând în ediții separate, precum și în serii de *Opere alese* sau *Opere complete* (lb. engl.: 12 vol. - 1912-1920; lb. germ.: 22 vol. - 1922-1923; lb. fr.: 5 vol. - 1950-1953, reed. Ed. Bibliofilă, Bibi. Pléïade - 1957).

În decursul unei jumătăți de veac (1887-1937), aceste scrieri din perioadă inițială a creației lui Dostoievski, cu excepția povestirii *Domnul Proharcin*, au apărut în numeroase traduceri românești, publicate în diferite reviste (*Românul, Tribuna, Democrația, Familia, Independentul, Munca, Lumea nouă, Viață nouă, Universul literar, Gazeta Politică și literară, Adevărul ilustrat* etc.), în colecții populare (*Biblioteca Lumen, Rampa, Biblioteca pentru toți, Dimineața*), precum și în câteva culegeri separate.

Cele mai multe versiuni și reeditări au înregistrat în țara noastră, pe lângă nuvela *Gazda*, povestirile: *Un pom de Crăciun și o nuntă*, *Un hoț cinstit*, *Poveste de Crăciun* - transpuse sub titluri variate și uneori inexacte.

În comentariile la fiecare titlu în parte, se vor menționa, în limita surselor bibliografice ce ne-au stat la dispoziție, acele ediții care au avut o largă răspândire în diferite țări, fiind consacrate prin calitatea traducerii, deoarece, după cum semnalează numeroși biografi și comentatori ai lui Dostoievski, multe opere au circulat în versiuni improvizate, foarte aproximative sau total defectuoase, și,

ca atare, nu figurează în nici o sursă autorizată, de notorietate științifică.

CUPRINS

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI....3
DOSTOIEVSKI....5
OAMENI SĂRMANI....37
NOTE și COMENTARII....190
DUBLUL....207
Poem petersburghez....207
Capitolul I....208
Capitolul II....216
Capitolul III....228
Capitolul IV....238
Capitolul V....253
Capitolul VI....262
Capitolul VII....277
Capitolul VIII....288
Capitolul IX....303
Capitolul X....326
Capitolul XI....351
Capitolul XII....364
Capitolul XIII....379
NOTE și COMENTARII....396
UN ROMAN ÎN NOUĂ SCRISORI....426
I....426
II....429
III....430

IV.....432
V.....433
VI.....435
VII.....439
VIII.....440
IX.....441
NOTE și COMENTARII.....443
DOMNUL PROHARCIN.....447
Povestire.....447
NOTE și COMENTARII.....486
GAZDA.....495
Nuvelă.....495
Partea întâi.....496
I.....496
II.....510
III.....523
Partea a doua.....536
I.....536
II.....556
III.....570
NOTE și COMENTARII.....586
POLZUNKOV.....600
NOTE și COMENTARII.....618
INIMĂ SLABĂ.....624
Nuvelă.....624
NOTE și COMENTARII.....679
UN HOȚ CINSTIT.....689

Din însemnările unui necunoscut.....689
NOTE și COMENTARII.....709
UN POM DE CRĂCIUN ȘI O NUNTĂ.....713
Din însemnările unui necunoscut.....713
NOTE și COMENTARII.....724
NEVASTA ALTUIA ȘI UN SOȚ SUB PAT.....728
O întâmplare neobișnuită.....728
I.....729
II.....749
PREZENTĂRI ȘI COMENTARII, DATE BIBLIOGRAFICE, NOTE EXPLICATIVE.....786
de Tamara Gane.....786

Redactor responsabil: MARIA BISTRIȚEANU
Tehnoredactor: AUREL BUCUR

Dat la cules 30.05.1966. Bun de tipar 10.10.1966. Apărut 1966. Tiraj 15.180. Broșate 12.090. Legate 3.090. Hârtie tipar înalt B. satinat de 63 g/m^2. Format 540×840/16. Coli ed. 40,13. Coli tipar 39. Planșe ofset 1. A. nr. 10. C.Z. pentru bibliotecile mari 8S. C.Z. pentru bibliotecile mici 8S-O=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60.350
la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”,
Piața Scînteii nr. 1 București
Republica Socialistă România

[1] OAMENI SĂRMANI

Prima operă publicată a lui F. M. Dostoievski „care a adus dintr-o dată o mare faimă unui nume până ieri cu totul necunoscut în literatură” (Bielinski - *Opere filozofice alese*, vol. II, Ed. Cartea Rusă, 1957, *Privire asupra literaturii ruse din 1846*, p. 309) a fost romanul *Oameni sărmani*. Relevând „vigoarea, profunzimea și originalitatea” acestui talent „cu totul ieșit din comun” („Literatura rusă nu cunoaște nici un exemplu de glorie atât de repede câștigată ca aceea a domnului Dostoievski” - Ibidem), Bielinski preciza că „Talentul d-lui Dostoievski este dintr-acelea care nu sunt înțelese și recunoscute dintr-o dată”. Criticul a prevăzut de pe atunci evoluția lui ascendentă: „Cât va mai scrie, vor apărea încă multe talente care îi vor fi opuse, dar până la urmă ele vor fi uitate tocmai când Dostoievski va atinge apogeul gloriei sale... Cinste și slavă tânărului poet... a cărui muză se apleacă cu dragoste asupra celor ce se cuibăresc în poduri și beciuri, spunând celor ce-și petrec viața în palate aurite: «sunt și ei oameni, sunt frații voștri!»” (Bielinski, *Opere complete*, 1914, S.Pb., v. X, pp. 203, 205).

Aceste aprecieri defineau orientarea tânărului scriitor, delimitând coordonatele inspirației sale, puternicul filon democratic și profunda umanitate care se degajă din opera lui de debut.

Ca modalitate artistică, *Oameni sărmani* este un roman epistolar - situându-se, sub acest raport, pe filiera unei tradiții literare mai vechi, inițiată și consacrată de școala sentimentalistă europeană în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cu ramificații în romantismul primelor decenii ale celui de-al XIX-lea veac. Dar această specie tradițională a romanului „în scrisori”, înrudit cu tipul „romanului-jurnal” sau al „romanului-confesiune” și cultivat cu strălucire de scriitori sentimentaliști precum: Richardson (*Pamela*, *Clarissa*), J. J. Rousseau (*Noua Eloiză*), Diderot (*Călugărița*), Goethe (*Suferințele tânărului Werther*), reluat apoi de unii romantici (George Sand în romanul *Jacques*, 1834) dobândește la Dostoievski o amprentă cu totul originală, vădind alte resurse genetice și o viziune proprie distinctă. În timp ce proza creată de curentul sentimentalist urmărea îndeobște obiective didactice, având în consecință un caracter mai mult sau mai puțin moralizator, romanul lui Dostoievski (spre deosebire de faimoasele *Legături primejdioase* - operă epistolară a preromanticului Laclos - și, poate, o replică indirectă la acest adevărat Tratat *sui-generis* al Răului) dezvăluie drama unor oameni striviți de condițiile obiective, ostile liberei dezvoltări a personalității umane, și care nu găsesc o soluție salvatoare pentru a ieși din situația lor mizeră.

Richardson, Goldsmith sau Sterne, Rousseau sau Diderot, preconizând calea regenerării morale a omului ca factor al progresului istoric, puneau accentul, în spiritul idealurilor iluministe, pe afirmarea virtuții și condamnarea viciului. Întoarcerea la viața simplă, neviciată de civilizația citadină, cât mai aproape de natură, în mijlocul căreia omul își poate cultiva fondul lui originar bun și sentimentele „firești” înăbușite de convenințele sociale - această concepție utopică, dominantă în opera celor mai mulți scriitori sentimentaliști din ultima etapă iluministă a secolului al XVIII-lea, nu este caracteristică pentru scriitorul rus.

Protagoniștii romanului dostoievskian, tipici pentru o întreagă categorie de oameni sortiți să trăiască la periferia vieții și a societății, sunt departe de a fi o simplă ilustrare a ceea ce numeau sentimentaliștii „structura naturală” a sufletului omenesc. Ei reprezintă acel univers al mizeriei umane din aglomerația hibridă a marilor orașe, care populează multe romane ale lui

Dickens sau Balzac, devenind la Dostoievski obiectul principal al observației și al analizei psihologice. Spre deosebire de eroii tradiționalelor romane epistolare, de obicei niște tineri și exaltați amorezi cu sufletul răscolit de pasiuni puternice, care rămân virtuoși în opoziție cu mediul înconjurător viciat, ostil elanurilor lor romantice, înălțătoare, cei doi eroi principali ai romanului *Oameni sărmani* nu au, în aparență, nimic remarcabil, sunt niște oameni simpli, de rând, cu totul neînsemnați. Drama lor sufletească este receptată prin același resort emoțional, propriu așa-numitei specii a „romanului epistolar". Însă nici stilul sentimental al scrisorilor, nici intensitatea „senzitivă" a trăirilor lăuntrice nu justifică părerea care se acreditase datorită unor critici (lansată inițial de eseistul rus Apollon Grigoriev, apoi îmbrățișată de criticul francez Mélchior de Vogüé) și anume că Dostoievski ar fi debutat în literatură ca un emul tardiv al tradițiilor curentului sentimentalist. Păstrând cadrul formal al acestor tradiții, care îmbină narațiunea propriu-zisă cu descrierea detaliată a împrejurărilor vieții într-un context învăluit de un cald lirism, romanul *Oameni sărmani* evită stilul patetic, convențional al „sentimentelor elevate", al speculațiilor abstracte de factură romantică. Din schimbul de scrisori între cei doi protagoniști, cititorul ia cunoștință nu numai de condiția lor umilă, dar și de obediența mediului înconjurător în care nenumărate alte drame se consumă neștiute de nimeni. Aceste scrisori nu sunt numai un prilej de efuziune a sentimentelor ce-i animă; ele constituie totodată o modalitate de comunicare a nenumăratelor amănunte cotidiene, a faptelor și împrejurărilor care întregesc tabloul existenței celor doi eroi, cuprinzând incursiuni în trecutul lor (jurnalul Varvarei Dobroselova) și episoade din viața de toate zilele, cu relațiile ei inumane, generate de un monstruos mecanism social (destinul tragic al studentului Pokrovski, soarta amară a funcționarului Gorșkov etc.). Cu aceeași pregnanță se conturează portretul lor fizic și cel spiritual, lăsând să se străvadă o mare bogăție sufletească și emoționanta generozitate cu care sunt înzestrați.

Ducându-și existența în „ungherul" unei bucătării pe care îl închiriază într-o clădire sumbră, locuită de oameni nevoiași de la periferia Petersburgului, Makar Devușkin își petrece timpul recopiind și acasă hârtiile de birou din departamentul unde funcționează ca umil impiegat, fără nici o perspectivă. Ca înfățișare exterioară, el nu are nimic din farmecul tinerilor eroi îndrăgostiți care populează romanele sentimentaliste. Dar acest om năpăstuit, cu fața ștearsă, gârbovit de povara vârstei și a necazurilor, nutrește sentimente nobile, pline de abnegație altruistă, față de o tânără fată, modestă și cu nimic remarcabilă, Varenka, rămasă orfană, fără nici un sprijin, și silită să-și câștige din greu existența cu meseria cusutului. Conștiința neputinței de a-i fi de folos, de a o salva de mizeria în care se cufundă, îi pricinuiește lui Devușkin suferințe cumplite. Aceste chinuri, însă, n-au nimic comun cu suferințele tânărului Werther, de pildă, eroul goethean exaltat, a cărui dragoste îl duce la sinucidere, după ce își dă seama de imposibilitatea de a cunoaște și îmbrățișa infinitul.

Personajul dostoievskian, cu toată puritatea lui sufletească, este, desigur, inferior sub raportul intelectului și al culturii față de Varvara Dobroselova care, așa cum rezultă din jurnalul ei, a primit o educație mai aleasă. Spre deosebire de Varenka, pentru care prietenia și compasiunea micului funcționar reprezintă un sprijin moral în viața ei apăsată de nevoi, pentru Devușkin însăși posibilitatea de a coresponda cu ea constituie o adevărată împlinire, unicul prilej de a-și manifesta personalitatea, un scop în sine. („Cui o să mai scriu scrisori de aci înainte?") De aceea, el nu poate concepe

pierderea acestei posibilități și ajunge la disperare atunci când ființa iubită se hotărăște să se mărite cu negustorul Bîkov, un om odios, în bună măsură vinovat de soarta ei amară.

Povestea acestei iubiri neîmplinite se termină cu plecarea Varenkăi, care, cu acest prilej, își dă în vileag o bună doză de egoism și cruzime, copleșindu-l pe nefericitul Devușkin cu tot felul de comisioane în vederea căsătoriei („cămășuțe brodate cu nodulețe, dantele și volănașe” etc.), în timp ce acesta rămâne singur, neconsolat, cu sufletul pustiit de durere. („Eu, măicuță, o să mă arunc sub roțile trăsurii… doar pentru dumneata am trăit pe lume!… Aici e vorba de o viață de om, și nu de o cârpă cum e volanul acela… Sufletul meu, scumpa mea, măicuța mea dragă…”) Corespondența dintre ei, susținută cu o emoționantă simplitate și spontaneitate, s-a desfășurat într-un interval scurt de timp, din primăvară (aprilie) până în toamnă (septembrie) și totuși câtă bogăție de fapte, câte amănunte aflăm nu numai din viața personală a eroilor și cea a mediului înconjurător, dar, ceea ce este mai important, se constituie în toată complexitatea lor datele psihologiei „omului mic” pe care Dostoievski le-a adâncit ca nimeni altul până la el. Îndeobște, critica a stabilit genealogia artistică a romanului *Oameni sărmani* și a eroului său principal, ca fiind descendentă din nuvelele *Căpitanul de poștă* de Pușkin și *Mantaua* de Gogol. Aproape toți cercetătorii ruși și străini au relevat înrudirea dintre Devușkin și personajul gogolian - Akaki Akakievici Bașmacikin. Dar așa cum s-a remarcat: „… aceste asemănări nu sunt decât aparente, deoarece realismul lui Dostoievski nu este supraîncărcat de elemente grotești care abundă la Gogol” (*Dictionnaire des oeuvres*, Laffont-Bompiani, S.E.O.E., 1962, vol. III, p. 685).

În această privință, împărtășind părerile lui Bielinski despre prezența unui puternic filon al tradițiilor „școlii gogoliene” în romanul dostoievskian, criticul rus V. Maikov scotea în evidență cu multă pătrundere nota specifică diferențială în maniera artistică a celor doi scriitori: „Dl. Gogol este cu precădere un poet social, în timp ce dl. Dostoievski este prin definiție un psiholog” (V. Maikov, *Eseuri critice*, S. Pb., 1891, p. 325).

Romanul *Oameni sărmani* este cea dintâi operă a lui Dostoievski care a văzut lumina tiparului, fiind publicată prima oară în almanahul editat în 1846 de N. A. Nekrasov - *Peterburgski sbornik* (*Almanah petersburghez*).

În același almanah, având semnificația unui manifest-program al „școlii naturale”, au fost incluse opere socotite ca modele ale realismului în cele mai diverse genuri și specii literare: poema *Moșierul* și povestirea *Trei portrete* de Turgheniev, *Capricii și reflecții* de Herzen, *Gânduri și însemnări despre literatura rusă* de Bielinski, poemul *Mașenka* și două poezii de A. N. Maikov, patru mici poeme ale lui Nekrasov, traducerea dramei shakespearene *Macbeth*, semnată de A. Kronberg, schițe, nuvele și articole aparținând lui I. I. Panaev, V. F. Odoievski, A. V. Nikitenko, V. A. Sollogub. Almanahul se deschidea cu romanul lui Dostoievski *Oameni sărmani*, acordându-i-se astfel locul de frunte.

Încă în toamna anului 1844, când era pe punctul de a-l termina, scriitorul își împărtășea gândurile fratelui său Mihail în legătură cu demisia din postul de inginer (în armata de geniu) și cu situația sa materială extrem de precară: „… Dar am o speranță. Termin acum un roman care, ca dimensiuni, se apropie de *Eugénie Grandet*. Romanul e destul de original. Am și început să-l transcriu (…) Mă gândesc să-l predau la *Otecestvennîie zapiski*… Sunt cât se poate de mulțumit de romanul meu. Nu mă mai satur de bucurie”. (*Scrisori*, I, pp. 73, 74.)

Cu toate că se declara încântat de primul său roman, munca de finisare s-a prelungit încă aproape opt luni de zile, iar în martie 1845, după numeroase modificări și transcrieri, mărturisea aceluiași: „E o lucrare riguroasă și bine închegată. Mai are totuși imperfecțiuni groaznice.” Îl frământau totodată problemele existenței în perspectiva meseriei literare pe care o îmbrățișase („Ce rost să aspir la Glorie, când scriu pentru pâine?”) și cu acest prilej făcea reflecții amare referitor la piedicile inerente oricărui început, când un scriitor fără nume nu era luat în seamă, iar manuscrisele zăceau la *Otecestvennîie zapiski*, de pildă, câte șase luni, fără a fi citite, deoarece acolo domnea „un fel de oligarhie”, iar accesul la reviste, în general, depindea „nu de un singur dictator (aluzie la editorul și redactorul-șef al revistei amintite, A. A. Kraevski - n.n.), ci de vreo douăzeci (...) Dacă nu reușesc să-l public, cred că am să mă spânzur”. (Ibidem, pp. 75-76.)

Independent de toate aceste vicisitudini și în pofida dorinței aprige de a-și vedea cât mai curând opera tipărită, tânărul scriitor a continuat, cu exigența-i caracteristică față de sine, să-și perfecționeze romanul până în luna mai („Mi-a venit din nou ideea de a-l transforma și, crede-mă, spre bine; acum a ieșit cel puțin de două ori mai bun”, Ibidem, p. 77).

Din amintirile lui Dostoievski, ca și din relatările contemporanilor săi, aflăm în ce împrejurări a ajuns manuscrisul romanului său epistolar în mâinile lui Bielinski. După ce într-o dimineață de mai 1845, i l-a citit dintr-o răsuflare lui D. V. Grigorovici, fostul său coleg de Institut, cu care locuia în aceeași clădire, acesta reluase lectura în aceeași seară împreună cu Nekrasov. Au urmat momente emoționante. La sfârșitul uneia din acele splendide „nopți albe” petersburgheze (erau orele 4 dimineața), „Grigorovici și Nekrasov dau buzna în casă și mă îmbrățișează într-un entuziasm de nedescris, mai-mai să plângă de bucurie”. Ducând apoi manuscrisul lui Bielinski, poetul Nekrasov exclamă: „A apărut un nou Gogol!”, la care acesta îi ripostă cu asprime: „La dumneata Gogolii răsar ca ciupercile!” A doua zi a avut loc prima întâlnire între Dostoievski și Bielinski, când „freneticul” Vissarion îi vorbi cu înflăcărare, în timp ce ochii îi ardeau: „Îți dai oare seama, îmi repetă el de câteva ori, cu glasul ridicat cum îi era obiceiul, îți dai oare seama ce ai scris? Numai datorită intuiției de artist ai fost în stare să scrii asemenea pagini, dar mă întreb dacă ai gândit conștient acel groaznic adevăr pe care mi l-ai dezvăluit? E cu neputință cu cei douăzeci de ani ai dumitale să fi înțeles pe deplin toate acestea... E o tragedie! Ai pătruns însuși miezul lucrurilor, ai arătat esențialul.” Și în încheiere: „Aici e misterul creației artistice, iată adevărul în artă!... Dumitale adevărul ți se revelează ca unui artist, ți-a fost hărăzit ca un dar; de aceea, trebuie să-l prețuiești, să-i rămâi credincios și vei fi un mare scriitor!...” „A fost cea mai minunată clipă din întreaga mea viață”, își va aminti Dostoievski mai târziu. „În timp ce eram la ocnă, o retrăiam și amintirea ei mă întărea sufletește. Și acum încă evoc acele momente cu mult elan” (*Jurnalul unui scriitor*, 1877, ianuarie, cap. II, parag. III).

Imediat după apariție, romanul „a fost întâmpinat cu niște ocări groaznice... S-au pornit niște *débats* înverșunate. Nu mai prididesc cu ocările și totuși îl citesc. (Almanahul se răspândește într-un ritm cu totul nefiresc. Sunt speranțe că în 2 săptămâni nu se va mai găsi nici un exemplar.)... Închipuie-ți că toți ai noștri, chiar și Bielinski, consideră că l-am depășit mult pe Gogol... Ei (Bielinski și ceilalți) îmi atribuie o filieră nouă și originală care constă în aceea că eu operez cu Analiză, și nu cu Sinteză, cu alte cuvinte, pătrund în adâncime și, disociind în atomi, descopăr întregul. În timp ce Gogol merge direct la întreg și de aceea nu este atât de profund ca mine... Mi se prevede un viitor

dintre cele mai strălucite, frățioare!” (v. Scrisoarea către F. M. Dostoievski, din 1 februarie 1846.) Ameţit de succesul fulgerător și neașteptat, tânărul autor, lăsând deoparte modestia, încerca să definească atributele propriului său talent.

Într-adevăr, romanul *Oameni sărmani* a stârnit dezbateri polemice puțin obișnuite, atacuri și elogii, care însă nu l-au pus în derută. Revistele oficioase de orientare conservatoare-slavofilă (*Severnaia pcela*, *Iliustrația*, *Moskviteanin*) fără a-i nega talentul, îi reproșau tendențiozitatea net socială a operei în spiritul „școlii naturale”, socotindu-l un emul prea fervent al lui Gogol, însă de o nuanță „filantropică” (Șevîriov).

Gloria i-a fost consacrată de Bielinski, care în articolul-recenzie *Peterburgski sbornik*, publicat în *Otecestvennîie zapiski* pe 1846, a făcut primul o analiză minuțioasă a romanului, apreciind talentul „viguros și autentic” al autorului, subliniind „originalitatea lui de sine stătătoare” în comparație cu Gogol, care „va rămâne desigur pentru totdeauna, ca să zicem așa, părintele său întru creație... aici însă nu există nici cea mai mică aluzie la imitație”. Particularitatea fundamentală a talentului lui Dostoievski în *Oameni sărmani*, criticul o întrevedea în „elementul profund uman și patetic îmbinat cu cel umoristic”. Un an mai târziu, în *Privire asupra literaturii ruse din 1846*, Bielinski, revenind asupra valorii incontestabile a romanului, relevă și unele imperfecțiuni datorate „lungimilor” obositoare și „repetărilor inutile” (cf. V. G. Bielinski, *Opere filozofice alese*, Ed. Cartea Rusă, 1957, p. 310).

Mai târziu, Dobroliubov, în studiul său *Oameni năpăstuiți*, recunoscând că „romanul este scris sub influența proaspătă a celor mai bune laturi ale lui Gogol și a ideilor celor mai viabile și eficiente ale lui Bielinski”, stăruia asupra complexității caracterelor și asupra „idealului umanitar” care potențează mesajul operei (cf. N. A. Dobroliubov, *Opere alese*, vol. II, E.L.U., 1964, pp. 380-382).

Critica occidentală a acordat mai puțină atenție acestui roman epistolar, care consacrase numele lui Dostoievski în literatura rusă, referindu-se la el doar tangențial și într-un context istorico-literar (André Gide, Suarès, Georg Brandes). În schimb, Mélchior de Vogüé, fixând trei momente fundamentale în evoluția talentului dostoievskian: Oameni sărmani, Amintiri din casa morților și *Crimă și pedeapsă* - operă „de apogeu” - considera că arta în care a excelat scriitorul rus, anume aceea „de a trezi printr-un singur rând, cu un singur cuvânt, rezonanțe infinite, sentimente și idei multiple” și-a găsit în romanul lui de debut „o expresie deplină” (Vte E.-M. de Vogüé, *Le roman russe*, Paris, Librairie Pion, 1886, p. 215). Analiza detailată și pertinentă a romanului o găsim în monografia lui Henri Troyat (*Dostoievsky, L’homme et son oeuvre*, Librairie Arthème Fayard, 1940), în cartea lui Serge Persky, *La vie et l’oeuvre de Dostoievsky*. *Ouvrage couronné par l’Académie franțaise* (Payot, Paris, 1924), ca și în *Litterature russe* de K. Waliszewski (Armand Colin et Cie, Editeurs, Paris, 1900).

În Franța, romanul *Oameni sărmani* a apărut în 1888 (*Les Pauvres Gens*, trad. Victor Derely, Pion et Nourrit; în lb. Germană *Arme Leute* (1887, 1959), în lb. italiană (1883), în lb. engleză (1889).

În versiune românească a fost publicat numai un fragment: *Manuscrisul Varvarei Dobroseloff*, trad. de D. Negreanu (*Viața nouă*, 1903, nr. 1, pp. 11-13). Versiunea recentă a fost editată de Cartea rusă, 1955, trad. de Xenia Stroe. Așa se explică puținătatea referirilor și a comentariilor la această operă în critica românească de la începutul veacului, în afara câtorva considerații generale. Nefiind cunoscut la noi de la sursă directă, acest roman a figurat în

diferite articole sub cele mai inexacte și uneori fanteziste titluri: *Sărmanii*, *Sărman popor* și chiar cu titlul în limba franceză *Pauvres feus* (*Sărmanii răposați*). În al său „*Cuvânt începător*” la versiunea românească a *Amintirilor din casa morților* (ed. 1912), Tudor Arghezi folosește *Bieții oameni* (la fel și Cezar Petrescu în *Gândirea*, 1921, an I, nr. 12).

Un comentariu mai amplu, axat pe două opere: *Oameni sărmani* și *Crimă și pedeapsă* este cuprins în articolul *Dostoievski* semnat de C. V. Gerota (*Năzuința*, I, 1922, nr. 2, pp. 3-8), în care se încearcă o paralelă cu autorul epopeii *Război și pace*, formulându-se următoarea concluzie: „Dacă Tolstoi ne-a dat romanul cu acțiune epică în stil mare - Dostoievski ne dă romanul cu o migăloasă acțiune sufletească”.

Trecând succesiv (după prima apariție, în 1846) prin mai multe faze de transformări substanțiale pentru edițiile din 1847, 1860 și 1865, această ultimă formă a romanului *Oameni sărmani* a rămas definitivă. Modificările făcute pe parcurs priveau unele lungimi și balasturi în descriere, eludarea pasajelor în care apărea într-o lumină idilică viața țăranilor iobagi, sau era idealizată figura „înălțimii sale” generalul. Mai cu seamă, însă, textul a fost supus unei „epurări” și cizelări minuțioase în vederea eliminării expresiilor frecvent repetate, a prenumelor folosite din abundență, a conjuncțiilor parazitare și, îndeosebi, a diminutivelor și apelativelor de alintare cu care era supraîncărcat.

2 *Odoievski, V. F.* (1804-1869) - scriitor și critic muzical rus, autor al unor nuvele fantastice cu conținut filozofic în ciclul *Nopți ruse* (1844). În romanele sale realiste (*Prințesa Mimi, Prințesa Zizi* ș.a.) biciuiește moravurile înaltei societăți mondene, superficialitatea și amoralitatea ei. Epigraful „*Ce ți-e și cu povestitorii ăștia! În loc să scrie lucruri utile*” etc. este luat în povestirea lui Odoievski *Mortul viu* (1833) și are o semnificație ironică, vizând pe amatorii de literatură romantică-sentimentalistă, dulceagă și desuetă.

3 (p. curentă și în altele unde apare) Expresia *matoșka*, frecvent folosită în scrisorile lui Devușkin către Varvara Dobroselova, apare în versiune românească tradusă sub diferite forme: *sufletelule, măicuță, draga mea, scumpa mea* etc. În limba rusă, cuvântul, având înțelesul biologic direct de *femelă*, prin nuanțarea accepțiilor semantice, înseamnă în plan figurativ: femeie iubită, ființă scumpă etc. În cele mai multe versiuni ale romanului în alte limbi străine (franceză, germană, italiană), acest apelativ de alintare este reprodus în forma lui originală: *matochica*, pentru a-i păstra tonalitatea specifică și coloritul național.

4 „*... și de Brambeus*” - Baronul Brambeus este pseudonimul literatului și publicistului rus cu vederi conservatoare, *O. I. Senkovski* (1800-1858), totodată istoric și filolog orientalist. Împreună cu *A. F. Smirdin*, a înființat (1834) și condus revista *Biblioteka dlia citenia* (*Biblioteca de lectură*) unde își publica producțiile beletristice. Unele scrieri ale sale au fost traduse și prelucrate în românește de Costache Stamati. Citarea acestui nume obscur alături de Homer are darul să sugereze orizontul cultural redus al lui Devușkin.

5 *Devușkin*, numele personajului principal, provine etimologic de la *devușka* - fată, fecioară. Procedeul folosirii numelor cu tâlc, a numelor simbol, a fost consacrat de literatură clasicismului, devenind o tradiție, al cărei ecou îl întâlnim în opera multor scriitori realiști ruși (Gogol, Saltîkov-Șcedrin,

Dostoievski, Cehov). Este prezent și în dramaturgia lui I. L. Caragiale. În cazul de față, numele personajului *Devușkin* ar corespunde prin echivalență în românește cu: *feciorelnic*, deci Feciorescu, având semnificația, pe care i-o conferă autorul, de puritate naivă, neîntinată.

[6] *Dobroselova* - nume propriu cu aceeași amprentă clasicizantă; cuvânt compus derivând din *dobro* - *binele* și *selo* - *sat*, așezare, locaș, în românește - ființa în care sălășluiește binele, simbol al virtuții.

[7] „... *Tereza și Faldoni*" - nume a doi servitori, personaje principale din romanul sentimentalist cu același titlu (sfârșitul secolului al XVIII-lea), aparținând scriitorului francez obscur Léonard (trad. în lb. rusă în 1804). Revenirea frecventă a celor două nume în scrisorile lui Devușkin ilustrează preferințele sale literare minore.

[8] *Lhomond, Charles-François* (1727-1794) - filolog francez, celebru prin tratatul său de gramatică a limbii franceze, care a avut o largă răspândire în Rusia, în primele decenii ale secolului trecut.

[9] „... *își dorea operele complete ale lui Pușkin*" - este vorba de prima ediție postumă de *Opere complete* de Alexandr Pușkin în 11 volume, publicată între 1838 și 1841.

[10] *Gostinîi dvor* - cartier comercial în mai multe orașe mari din Rusia, amenajat cu prăvălii, piețe de desfacere și hanuri pentru negustorii veniți din provincie.

[11] „... Un fragment din *Patimile italiene*" - citind din opera literatului minor Ratazeaev, autorul parodiază stilul melodramatic al romanelor lui Polevoi, Bestujev-Marlinski și ale altor scriitori ruși, aparținând școlii pseudoromantice.

[12] „... din nuvela *Ermak și Zuleika*" - prin fragmentul citat, Dostoievski ironizează stilul romanelor pseudoistorice de aventuri senzaționale, care au avut o largă răspândire în Rusia în prima jumătate a secolului trecut și au constituit obiectul unor aprecieri sarcastice din partea lui V. G. Bielinski.

[13] *Paul de Kock* (1794-1871) - scriitor francez, autor al unor romane care înfățișau cu precădere moravurile micii burghezii pariziene și provinciale. Având faima de scriitor frivol, a stârnit „nobila indignare" a unor publiciști ruși ultraconservatori că F. V. Bulgarin, O. I. Senkovski, N. A. Polevoi, grupați în jurul revistei *Maiak* (*Farul*). Recunoscând că romanele lui Paul de Kock reprezintă „tot ce e mărginit și trivial în spiritul francez și sunt o adevărată otravă pentru tineretul lipsit de experiență" (V. G. Bielinski, *Opere filozofice alese*, vol. II, Cartea Rusă, 1957, p. 250), criticul democrat-revoluționar nu-i nega talentul, capacitatea de a zugrăvi veridic și pregnant aspectele negative ale realității.

[14] „*Imaginea omului*, o compunere deșteaptă, am citit-o!" - Este vorba de cartea *Imaginea omului, încercare de lectură instructivă despre disciplinele cunoașterii de sine, destinată păturilor culte, întocmită de A. Galici* - lucrare publicată în 1834 de A. Galici (1783-1848), filozof și pedagog, fost profesor al lui Pușkin la Colegiul din Țarskoie Selo. În lucrarea la care se referă Dostoievski, autorul tratează antropologia în spiritul filozofiei idealiste, omul fiind considerat „prin rațiunea naturii generale".

[15] „*Băiețașul care cânta din clopoței*" - titlul unui roman al scriitorului francez Ducray-Duminil (1761-1819). Romanul, înfățișând soarta unui băiețel care dintr-un muzicant ambulant devine un om bogat, un conte-filantrop, s-a bucurat în Rusia de un răsunător succes la începutul secolului al XIX-lea.

[16] *Cocorii lui Ibicus* - baladă de Schiller (1759-1805). Autorul are în vedere cunoscută traducere rusă a poetului V. A. Jukovski, apărută în 1813.
[17] *Căpitanul de poștă* - nuvelă de Pușkin din ciclul *Povestirile răposatului Belkin* (1830), care abordează, pentru prima oară în literatura rusă, tema „omului mic", năpăstuit și umilit, inițiind astfel orientarea ei democratică și umanistă.
[18] *Mantaua* - cunoscută nuvelă de Gogol, apărută în culegerea *Povestiri din Petersburg* (1842). Referindu-se la scriitorii ruși din generația sa, Dostoievski spunea: „Noi toți am ieșit din *Mantaua* lui Gogol".
[19] „*L-am întâlnit pe Emelea*..." - se referă la personajul Emelian Ilici, tipul micului funcționar abrutizat, care, după ce e scos din slujbă, decade definitiv. Abia schițându-l în *Oameni sărmani*, Dostoievski se va întoarce la același tip în povestirea *Un hoț cinstit* (v. notele explicative la respectiva povestire din prezentul volum…)
[20] *Consilier titular* - grad civil inferior (de clasa a IX-a) după *Tabela rangurilor civile* din Rusia prerevoluționară, instituită de Petru I (ultima clasă a acestei *Tabele* era a XIV-a).
[21] *Lovelace* - personaj central negativ din romanul *Clarissa* (1748) al scriitorului englez sentimentalist Richardson. A devenit un nume comun, în sens generic de curtezan, afemeiat, tip de om profund imoral, lipsit de scrupule. Citându-l în sens pozitiv, măgulit de epitetul de *lovelace*, Devușkin își dezvăluie naivitatea și ignoranța (v. scrisoarea din 11 septembrie).
[22] „*... Uliana, bătrâna dădacă*..." - În această scrisoare din 3 septembrie a Varvarei Dobroselova și-au găsit ecou amintirile lui Dostoievski despre anii copilăriei, petrecuți în cătunul Darovoie, de pe moșia tatălui său.
[23] *Ivanușka-duraciok* (*Ivanușka-prostăvanul*) - erou binecunoscut din basmele populare rusești, un tip de mucalit ager la minte, un fel de Păcală din folclorul românesc.
[24] „Am citit *Pciolka*" - diminutiv prescurtat după *Severnaia pcela* (*Albina Nordului*), revistă editată la Petersburg între anii 1825 și 1854 de către publicistul F. Bulgarin, exponent al politicii și ideologiei oficiale.

[25] DUBLUL

Cea de-a doua operă a lui Dostoievski, romanul *Dublul* (*Dvoinik*), purta inițial, la prima apariție în revistă, subtitlul *Pățaniile domnului Goliadkin*, pe care autorul l-a eliminat ulterior, înlocuindu-l cu specificarea: *Poem petersburghez*. Fără a avea semnificația unei delimitări în domeniul clasificării genurilor și a speciilor, această specificare sugera în mod indirect intenția unei replici la *Suflete moarte* cu subtitlul *Peripețiile domnului Cicikov*, operă pe care Gogol o denumise *Poem*. În acest paralelism vom descifra nu atât substratul unor apropieri sau filiații între cele două opere, de factură și cu o problematică diferită, cât, mai curând, dorința discipolului de a-și confrunta forțele cu un maestru de mare prestigiu, promotor al „școlii naturale", cel mai reputat nume în mișcarea literară din acea vreme în Rusia. Asocierea celor două nume apărea frecvent, poate chiar prea persuasiv, în critica vremii, în paginile tuturor revistelor, imediat după publicarea *Oamenilor sărmani*, creația gogoliană oferind, de fapt, singurul termen de comparație, la treapta cea mai înaltă în ierarhia valorilor literaturii ruse de atunci. Acest lucru nu putea să nu-l obsedeze pe tânărul Dostoievski, a cărui carte de căpătâi era *Suflete moarte*.

Mărturia o găsim într-o scrisoare (din 1 februarie 1846) către fratele său Mihail, confidentul permanent al scriitorului, pe care acesta îl încredința, anunțându-i cu entuziasm apariția romanului: „*Goliadkin* e de zece ori superior *Oamenilor sărmani*. Ai noștri (cercul de scriitori grupați în jurul lui Bielinski și al revistei *Otecestvennîie zapiski* - n.n.) spun că după *Suflete moarte* n-a mai apărut în Rusia nimic asemănător, că este o operă genială, și tot felul de lucruri de soiul acestora! Cu ce speranțe mă privesc toți! Într-adevăr, *Goliadkin* mi-a reușit cum nu se poate mai bine. Ție o să-ți placă grozav! O să-ți placă mai mult decât *Suflete moarte*, sunt convins!” (*Scrisori*, I, 87.)

Cu câteva luni înainte (la 16 noiembrie 1845), sperând să termine romanul cât mai curând, scria aceluiași: „Goliadkin avansează de minune; va fi, desigur, un *chef-d'oeuvre* al meu”.

În ciuda atacurilor vehemente, a aprecierilor aproape unanim negative cu care a fost întâmpinat *Dublul*, această convingere nu l-a părăsit niciodată, cu toate concesiile pe care le-a făcut opiniei critice și publicului cititor, deoarece de la început încă atribuise acestei opere o importanță uriașă. Pregătind în 1859, după întoarcerea din Siberia, o nouă ediție (revăzută și prefațată) a romanului, Dostoievski își asigură fratele că „... va fi, de fapt, *un roman nou*. Vor vedea ei, în sfârșit, ce înseamnă *Dublul*!... Într-un cuvânt, îi provoc pe toți la bătălie (și dacă n-am să-l perfecționez acum, când am să-l mai perfecționez? La ce bun să pierd o idee admirabilă, un tip colosal ca semnificație socială, pe care eu l-am descoperit cel dintâi, al cărui promotor am fost?”) (*S.n.* - v. *Scrisori*, I, 257.) Și mai târziu, în perioada deplinei maturități, mărturisea (în *Jurnalul unui scriitor*, 1877, noiembrie, cap. I) cu obiectivitate: „Romanul acesta nu mi-a reușit, e cert, însă ideea sa era destul de luminoasă și *niciodată n-am dezvoltat în literatură o idee care s-o întreacă în seriozitate pe aceasta* (*s.n.*). În schimb, forma romanului am ratat-o cu desăvârșire.”

Dublul se înscrie pe linia tematică de mare actualitate în literatura rusă de atunci, consacrată anume „omului mărunt”, neînsemnat, din tagma funcționărească. Un asemenea om este slujbașul modest, subșef de birou cu gradul de consilier titular la un departament de stat, Iakov Petrovici Goliadkin. El are o situație materială mai avantajoasă decât Devușkin din *Oameni sărmani*. Locuiește într-un apartament destul de bine amenajat, ține un servitor, nu duce grija zilei de mâine, fiind chiar posesorul unui „teanc de bancnote... o sumă frumușică” numărând „șapte sute cincizeci de ruble în asignate” pe care cu ascunsă voluptate îi numără în fiecare zi.

Cu toate acestea, el este pe deplin conștient de ambiguitatea și șubrezenia poziției sale sociale, care nu cadrează cu aspirațiile lui de a fi un om respectat, luat în considerație - un om stăpânit de „ambiția nemăsurată” să ajungă în rând cu „cei sus-puși”, într-o societate aleasă unde domnește „bontonul”. Tocmai această ambiție, ca produs monstruos, patologic al exaltării sentimentului de demnitate lezată, călcată în picioare, sau pur și simplu complet nesocotită (până și servitorul Petruška nu-i dă respectul cuvenit), îi va fi fatală. Ea îi va alimenta suspiciunea excesivă, predispoziția bolnăvicioasă spre bănuială („am dușmani; niște dușmani primejdioși care s-au jurat să mă distrugă... toți sunt împotriva mea...”), care treptat se transformă într-o manie a persecuției, luând forme delirante de nebunie, cu pierderea totală a echilibrului sufletesc și mental. Toate manifestările lui Goliadkin de-a lungul primelor patru capitole (vizita și comportarea la doctorul Krestian Ivanovici, plimbarea cu trăsura în centrul orașului, cumpărăturile fictive în care se angajează la diferite magazine, discuțiile cu Petruška, reflecțiile sale bizare,

monologurile interioare haotice și dialogurile cu sine însuși, în care-și analizează în mod obsedant situația nesigură, „iluzorie") constituie tot atâtea indicii certe ale dezechilibrului pricinuit de contradicțiile ce destramă conștiința unui om complexat de starea lui umilitoare, degradantă, fără perspective; sau, cum definise Dobroliubov, „îl irită discordanța dintre rămășițele mizere ale demnității sale și cerințele oficiale ale situației pe care o are" (Dobroliubov, *Opere alese*, vol. II, E.L.U., 1964, pp. 304-305). Lovitură care declanșează criza sufletească vine în momentul când i se refuză accesul în casa consilierului de stat Berendeev, persoană marcantă, a cărui fiică era sărbătorită cu prilejul zilei onomastice. De aici, după scena alungării lui brutale din această casă „onorabilă", se produce iremediabilul - pierderea „reputației" sale de om cu demnitate, la care ținea atât de mult - și existența domnului Goliadkin se dedublează. Începe infernul. Stările de febrilitate halucinantă din ce în ce mai intensificată, imaginația lui bolnavă generează acea apariție fantomatică, deși atât de concret conturată, a dublului său: „un alt domn Goliadkin, dar absolut identic cu el" (finalul cap. IV).

Această apariție a domnului Goliadkin-junior, care îl va urmări pas cu pas pe Goliadkin-senior, însoțindu-l pretutindeni, subminându-i și, mai mult, „terfelindu-i" reputația, până în clipa când va fi dus la un ospiciu de alienați, are o subtilă motivare psihologică (mai exact - psihopatologică), cu o antecedență fixată într-un moment simptomatic foarte precis. Sentimentul însingurării („eu sunt singur, iar ei sunt totalitatea") într-o societate dominată de legea de fier a egoismului și a rapacității, groaza permanentă în fața neprevăzutului sunt atât de puternic imprimate în psihologia omului umil, încât chiar de la începutul narațiunii (cap. I), deci înainte de toate eșecurile suferite, îl vedem pe Goliadkin frământându-se dacă trebuie sau nu să-l salute pe șeful său Andrei Filippovici, care se plimba într-o *trăsurică*, în timp ce el era într-un *cupeu*: „Să-l salut, ori ba?... Să mă dau pe față, sau nu?... Ori să mă prefac *că eu nu sunt eu, ci altcineva - unul care, să zicem, seamănă ca două picături de apă cu mine,* și să rămân, deci, indiferent? Adică, *nu sunt eu acesta, nu sunt, și pace!*" (*s.n.*). Dorința aproape chinuitoare să se facă nevăzut, să dispară, „să se dea la fund" în fața unei primejdii „atotamenințătoare", în fața imaginarului complot urzit de niște dușmani la fel de imaginari (deși virtualmente existenți) se transformă în necesitatea imperioasă de a fi substituit (cuvântul apare deseori în cugetările lui Goliadkin), de a-și ceda locul altuia - „celuilalt", care va fi „intrusul", „impostorul", „uzurpatorul" - materializat în persoana dublului. De altfel, eroul se îndoiește continuu de propria sa identitate. În coșmarul cu „vedenii hidoase" (aici este semnificativă funcția estetică a visului, modalitate atât de caracteristică lui Dostoievski, prefigurând visul lui Raskolnikov, al lui Mîșkin, al lui Ivan Karamazov), tocmai când se vedea admirat și adulat „în mijlocul unei adunări selecte", apare „domnul Goliadkin-junior și, pe loc, într-o clipită, prin însăși apariția sa, acest Goliadkin-junior spulberă tot triumful și întreaga glorie a domnului Goliadkin-senior, eclipsându-l pe Goliadkin-senior, împroșcându-l cu noroi pe Goliadkin-senior și, în cele din urmă, demonstrând cu toată evidența că „*domnul Goliadkin-senior - adică cel adevărat - nu este câtuși de puțin cel adevărat, ci unul fals, și că, de fapt, el este cel adevărat, că, în sfârșit, Goliadkin-senior nu este de loc ceea ce pare*, ci așa și pe dincolo și, prin urmare..." (*s.n.*). Nu este un simplu delir al unui dement, așa cum interpretează mulți comentatori literari, precum și unii medici psihiatri (cf. de pildă, lucrarea *Procesul de evoluție a alienării lui Goliadkin* de Dr. Cij, în culegerea de studii istorico-literare *F. M. Dostoievski. Viața și opera sa*, Partea

a II-a, alcătuită de V. I. Pokrovski, Moscova, 1912). Dostoievski urmărește aici, cu minuție și cu o putere de analiză impresionantă, mecanismul relațiilor care duc la despersonalizarea omului și, spre deosebire de *Oameni sărmani*, unde, după observația lui P. V. Annenkov, există tendința spre „recuperarea (*rehabilitation*) personalității umane", în *Dublul* problema fundamentală este aceea a distrugerii personalității, până la limita ei extremă. Antinomia „eu - non-eu" devenise pentru Goliadkin o dilemă insolubilă, iar de ea depindea, în esență, problema locului său în viață, loc ce-i era disputat de falsul Goliadkin, opusul său, pe care dușmanii „îl aveau de mult în rezervă, îl pregăteau și-l țineau pentru momentul potrivit". Nu este vorba, așadar, de un *alter-ego*, așa cum a fost deseori tradus titlul romanului și interpretat personajul dostoievskian. *Dublul* se constituie ca o proiecție fantastică subiectivă în sfera exterioară, într-un plan obiectivat deci, a trăirilor interioare, a tuturor antinomiilor din conștiința unui om cu amorul propriu exacerbat, reflectând de fapt, printr-o imagine deformată, anomaliile și antagonismele ordinii sociale existente. Este vorba, în ultima analiză, de o subiectivitate care iese din limitele normalului, o subiectivitate morbidă.

Structura *fantastică* a acestei proiecții, sugerând în unele momente *absurdul*, atestă sub anumite aspecte o certă ascendență romantică a operei lui Dostoievski și anume pe linia filiației hoffmanniene. Mai mult chiar. Încercând să-i descoperim izvoarele genetice, le vom găsi în așa-numitul roman „negru" sau gotic, a cărui patrie, cronologic vorbind, poate fi socotită Anglia, adevăratul model al genului fiind stabilit de Horace Walpole cu romanul său *Castel din Otranto*. Cu rădăcinile pornind din mitologie și folclor, fantasticul, ca o componentă organică a romanului gotic, se manifestă pe la jumătatea secolului al XVIII-lea ca una din formele reacției preromantice împotriva raționalismului iluminist. Optimismul acestui curent filozofic, cu toate implicațiile lui în diferitele ramuri ale artei, nu mai poate rezista la confruntarea cu o realitate socială agitată de grave contradicții. Progresul tehnic, așa-numita „revoluție industrială" a însemnat pentru păturile cele mai largi o imensă tragedie. (În sensul acesta trebuie înțeleasă și formula „*în veacul nostru industrial*", la care revine stăruitor eroul dostoievskian, deoarece situația din Rusia acelei vremi, cu dezvoltare mai tardivă, prezenta aspecte similare sub raportul procesului istorico-social.)

Exprimând neîncrederea în idealul etic și estetic al realismului iluminist, romanul gotic și, mai târziu, fantasticul romantic cultivă gustul pentru terifiant, pentru enigmatic, acea fascinație a straniului, în aparență neverosimil, uneori direct absurd la modul oniric, frizând domeniul iraționalului. Nume ca Mathew Gregory Lewis cu al său faimos *Călugăr*, sau C. R. Maturin cu *Melmoth răutăciosul* ilustrează genul, prelungindu-i existența până în plin romantism, căci *Melmoth*, ultimul roman gotic mai important, apare în 1820. El a fost curând tradus în Rusia și figura în biblioteca lui Dostoievski, alături de alte cărți atribuite aceluiași autor ca, de pildă: *Spovedania unui englez care se droga cu opium* (aparținând, de fapt, lui Thomas de Quinsy), alături de *Memoriile unui diavol* de Frédéric Soulié, de *Astrologul* lui Walter Scott, de *Lacul Ontario* de Fenimore Cooper, de romanele lui Eugène Sue și altele de acest gen.

Influența romanului negru s-a întins nu numai în Europa, dar și în America, contribuind în mare măsură la impunerea categoriei fantasticului în romantism, care (în romantismul german în special) se va asocia frecvent cu filozoficul, întrupând idei și idealuri etice, metafizice etc. transpuse în simboluri sugestive. (Această nouă dimensiune a fantasticului o descoperim,

de pildă, în mitul umbrei pierdute din *Peter Schlemihl* al lui Chamisso, în sensul filozofic al metamorfozelor individului din *Sărmanul Dionis* sau *Avatarii faraonului Tlà* de Eminescu etc.).

În literatura americană, formula gotică, introdusă de către Charles Brockden Brown, autor al tenebroaselor romane *Wieland san Transformarea* (1798), *Ormond sau Martorul secret* (1799) și *Arthur Merwyn* (1801) a pregătit terenul pentru apariția unor mari artiști, continuatori ai tradițiilor literaturii fantastice, ca Nathaniel Hawthorne și Edgar Allan Poe. Ca precursor direct al lui Poe pe linia fantasticului gotic trebuie amintit și Washington Irving (1783-1859), primul scriitor american care obține o reputație europeană, ca autor al unor proze pline de vervă umoristică cu efecte uneori de grotesc (*Istoria New York-ului* de Knickerbocker - 1809 și celebrul *Album de schițe* - 1819) publicat în traducerea rusă la începutul deceniului al 4-lea. Asemenea povestiri savuroase ca: *Rip, Van Winkle* sau *Legenda Văii-somnului* și mai ales *Mirele-fanto*mă, amintind foarte mult vestita baladă a lui Bürger, *Leonora*, l-au captivat pe adolescentul Lermontov și nu puteau fi necunoscute lui Dostoievski. În schimb, avem mărturii certe cu privire la pasiunea lui juvenilă pentru celebrele romane ale scriitoarei engleze Ann Radcliffe (1764-1823), care se înscriu în aceeași tradiție a romanului negru. În 1861, proiectând o călătorie în Italia, Dostoievski scria poetului I. P. Polonski: „Începând cu romanele [Annei] Radcliffe pe care le-am savurat de la vârsta de opt ani, mi s-au întipărit în cap tot felul de Alfonsi, Katharine și Lucii...” (*Scrisori*, I, 302.) Într-adevăr, în Rusia aveau un succes aproape senzațional nu numai principalele opere ale romancierei engleze, care a exercitat o influență substanțială asupra lui Byron și Walter Scott (*Misterele din Udolfo, Italianul sau confesiunea penitenților negri* etc.), dar și numeroase alte cărți scrise de epigonii ei obscuri (*Mortul viu sau Napolitanul*, *Castelul lui Albert* sau *Scheletul ambulant, Misterele turnului negru* ș.a.) care apăreau sub semnătura Annei Radcliffe. Nu pot fi omise nici numeroasele valențe ale fantasticului din opera lui Edgar Poe (populată de oameni obsedați, de maniaci halucinați) care, prin forța de penetrație analitică în sferele tenebroase ale psihicului omenesc, ale proceselor patologice, poate fi socotit unul din precursorii lui Dostoievski. Într-un articol consacrat (în 1861) scriitorului american, autorul *Dublului* definea cu o intuiție remarcabilă esența fantasticului poesc, care nu este „un gen propriu-zis fantastic”, deoarece „toate detaliile imaginii sau ale evenimentului” sunt redate atât de pregnant, „încât nu se va putea să nu vă convingeți de verosimilitatea lor...” Și în concluzie: „La Poe, chiar dacă există fantasticul, este un fel de fantastic material, dacă ne putem exprima așa” (Dostoievski, *Opere complete* în 13 volume, Gosizdat, 1926-1930, vol. XIII, p. 524). Încă din tinerețe, Dostoievski fusese intens preocupat de problemele acestei formule literare, iar mai târziu, vorbind despre propria sa creație, el o consideră un exemplu de ceea ce numea realism fantastic. Este firesc, deci, ca interesul său să se îndrepte de timpuriu spre personalitatea romanticului german E. T. A. Hoffmann. La 17 ani mărturisea (în scrisoarea din 9 august 1838) că-l citise pe Hoffmann „în întregime... în original și în versiune rusă”. Mai jos, în post-scriptum: „Am un proiect: să mă prefac nebun... N-au decât să turbeze oamenii ca să mă vindece, să mă readucă în mințile mele.” Desigur, fenomene ca dedublarea personalității, ipostazele nebuniei, analizate de Edgar Poe (începând cu nuvela *William Wilson*), prin prisma fantasticului psihologic, a zbaterilor unei conștiințe bolnave, formează, într-un amalgam diferit, miezul literaturii și la Hoffmann (e suficient să amintim *Elixirul diavolului*, *Frații lui Serapion*,

Dublul, ciclul *Povestiri nocturne*, *Micuța Zaches*, *Magnetizatorul* și mai cu seamă *Prințesa Brambilla*), la care însă Dostoievski respingea imixtiunile pur supranaturale, înclinația spre miraculos și ireal. Din elemente similare este construită nuvela lui N. F. Pavlov *Demonul* (1839), descendența lor fiind identificabilă în cunoscutul roman al lui Stevenson *Istoria doctorului Jekill și a lui Mister Hyde* (1887).

Anumite relații cu *Dublul* sugerează și metamorfozele eroului pe linia dedublării din nuvela *Teverino* de George Sand, despre care Dostoievski scria cu un entuziasm fără rezerve tocmai în perioada când lucra la romanul său: „În veacul nostru nu s-a mai scris nimic asemănător. Aici, oamenii sunt arhetipuri". (*Scrisori*, I, 83.) De altfel, în perioada începuturilor sale scriitoricești, el o considera pe prozatoarea franceză „una din cele mai remarcabile figuri din pleiada scriitorilor contemporani". Mulți cercetători stabileau asemănări între *Oameni sărmani* și nuvela *Jacques*. Se știe că Dostoievski a tradus în tinerețe romanul *Ultima Aldini* de George Sand.

Toate aceste filoane și experiențe artistice, inclusiv literatura satanică, cultivată de romantism, pe care o cunoștea, au concurat în bună măsură la cristalizarea viziunii artistice a marelui scriitor rus. Nu lipsesc filiații și în planul literaturii ruse. Deseori, numele lui Goliadkin a fost asociat de cel al lui Poprișcin (din *Însemnările unui nebun*) sau al lui Kovaliov (din *Nasul*). La Gogol, însă, fantasticul se transformă în grotesc, cu o funcție satirică mai virulentă în comparație cu cel hoffmannian, care, pentru a traduce contradicția dintre vis și realitatea socială meschină, sancționată prin râs, se împletește deseori cu umoristicul (în *Prințesa Brambilla*, de pildă).

În *Dublul* sunt prezente, de asemenea, vâna satirică și o doză de umor cu accente de sarcasm, în descrierea balului (cap. IV), a galeriei de personaje din protipendada funcționărească, la care se adaugă situațiile comice în care e pus Goliadkin ca pretendent la mâna Klarei Olsufievna.

Pare puțin convingătoare afirmația lui Henri Troyat că „*Dublul* n-ar fi numai inspirat de *Nasul* lui Gogol, ci este propriu-zis o pastișare a lui Gogol" (*Dostoievsky*). *L'homme et son oeuvre*, Paris, Librairie Arthème Fayard, 1940, p. 126), propunând ca argument frecvența cuvântului „nas" în nuvelă lui Dostoievski („și-a vârât nasul", „s-au întâlnit nas în nas", „i-a dat peste nas", „să-și vadă de lungul nasului" etc.). Desigur, argumentul, lipsit de orice greutate, este preluat de către exegetul francez din critica rusă slavofilă, care, în frunte cu Șevîriov și K. S. Aksakov, jubila de eșecul aparent al acestei opere atât de remarcabile și originale, rămasă din păcate un fel de „enigmă" de nedezlegat pentru contemporani.

Nici o operă a lui Dostoievski nu a dezlănțuit discuții atât de controversate și totodată pătimașe din partea acelora care îi negau orice valoare. În schimb, Bielinski, formulându-și anumite rezerve, reproșându-i „coloritul fantastic", recunoștea că în această operă „autorul a dat dovadă de o uriașă putere de creație; caracterul eroului face parte din concepțiile cele mai profunde și mai îndrăznețe cu care se poate mândri literatura rusă; această operă conține spirit și adevăr cu carul, măiestrie artistică de asemenea..." (op. cit., p. 310). În continuare, Bielinski releva că insuccesul nuvelei „nu constituie un motiv temeinic pentru a declara că cea de-a doua operă a domnului Dostoievski nu este izbutită și, cu atât mai puțin, că este lipsită de valoare". Cu o putere de pătrundere remarcabilă, criticul explică în ce constau defectele ce i se imputau autorului: „De fapt, toate aceste defecte se rezumă la un singur lucru: la incapacitatea unui talent prea dotat de a stabili un hotar, o măsură rațională dezvoltării artistice a ideii de el concepute" (Ibidem). Desigur că

Bielinski nu considera pe același plan de egalitate *Dublul* cu *Oameni sărmani*, operă pe care o apreciase drept „cea dintâi încercare de roman social” în literatura rusă (cf. P. V. Annenkov, *Amintiri literare*, Akademia, 1928, p. 447).

Insuccesul *Dublului*, tocmai atunci când se simțea în culmea gloriei, i-a pricinuit lui Dostoievski mari frământări și deziluzii, mergând până la adevărate crize sufletești: „Ceea ce mă chinuiește și mă exasperează este faptul că ai noștri, Bielinski și ceilalți, sunt nemulțumiți de mine din pricina lui Goliadkin. Prima lor reacție a fost un entuziasm fără rezerve... (aici, Dostoievski se referă la impresia favorabilă pe care a produs-o în cercul amintit, mai ales asupra lui Bielinski, lectura primelor trei capitole în manuscris - n.n.). A urmat apoi critica. Toți într-un glas... spun că Goliadkin e atât de plictisitor și lipsit de vlagă, atât de dezlânat, încât nu-i chip să-l citești. Ceea ce e mai comic însă - toți sunt furioși pe mine pentru că ar fi dezlânat și toți, până la unul, îl citesc și-l recitesc cu frenezie.” Și în continuare: „Numai gândul că am înșelat așteptările publicului și am stricat o operă care putea să fie ceva măreț, literalmente mă distruge. Goliadkin a început să mă dezguste. Multe pagini sunt scrise în grabă - și în stare de oboseală - prima jumătate e mai bună decât a doua... Toate acestea mi-au creat pentru o vreme un adevărat infern, m-am și îmbolnăvit de disperare.” (*Scrisori*, I, 89.)

Opinia critică, aproape unanimă, reducea în cel mai bun caz *Dublul* la un simplu experiment literar, la un joc al fanteziei. Singurul care a descifrat adevărata semnificație a romanului, acordându-i o exegeză substanțială, a fost Valerian Maikov.

Mai târziu Dobroliubov, în studiul *Oameni năpăstuiți*, va combate părerea ce se acreditase, și anume că *Dublul* ar fi „un simplu eseu psihologic și nu un roman” și, reliefând semnificația tipică generalizată a personajului central, observă că nebunia lui este o formă a protestului împotriva „teoriilor împăciuitoare”. Evident, acest personaj nu conține nici un potențial de protest sau aspirații înalte (în această privință fiind inferior lui Devușkin), în măsura în care criteriile lui etice se aliniază normelor de viață ale superiorilor săi.

După structura sa intimă, *Dublul* este o operă de tip confesional, cum o considera și autorul, deși narațiunea nu se face la persoana întâi, ci este impersonală, alternând cu tiradele și reflecțiile eroului, observat în permanență din două unghiuri: interior și exterior; în acest sens, ea poate fi încadrată în tipologia romanelor „obiective”. De aceea, pare cu totul improprie, oțioasă și minimalizantă interpretarea dată de același Troyat, după care personajul Goliadkin se identifică în toate ipostazele cu însuși autorul, că este un fel de „confesiune” a tendințelor ascunse în psihologia lui Dostoievski (op. cit., pp. 124- 125), servindu-i ca argument o frază dintr-o scrisoare în care scriitorul se plângea fratelui său de singurătate, de nesiguranța viitorului ce-l așteaptă: „Sunt acum un adevărat Goliadkin, de care, de altfel, încep să mă ocup chiar de mâine”. Iar în post-scriptum: „Goliadkin a câștigat mult din cauza *spleen*-ului meu. S-au zămislit două idei și o situație nouă.” (*Scrisori*, I, 80.) De altfel, acest roman, una dintre cele mai dificile și insuficient înțelese opere ale lui Dostoievski, a polarizat în jurul lui, atât în critica occidentală cât și în cea rusă, opinii de multe ori controversate, interpretări unilaterale sau chiar arbitrare. Până în prezent, dăinuie părerea statornicită de-a lungul deceniilor, după care romanul ar fi lipsit de maturitate artistică, neînchegat - un simplu experiment de debut, cu toate că autorul investise în el mări speranțe și un proiect, după expresia lui, colosal. Nici mai târziu, considerându-și retrospectiv romanul, Dostoievski nu a încetat să apere valabilitatea și semnificația ideii pe care a pus-o la baza lui, explicându-i

scăderile ce au dus la insucces exclusiv prin unicul motiv, acela al formei dezlânate și invocând reproșul formulat de contemporani cu privire la pretinsa „monotonie și lâncezeală” a acțiunii. Această prejudecată literară s-a perpetuat până în zilele noastre, soldându-se fie cu aprecieri evazive, fie cu unele categoric negative, care justifică, după părerea criticilor, eșecul inițial al romanului. Este vorba, propriu-zis, de un eșec de ordin pur conjunctural. Speculată intens în unele lucrări de critică din Occident, această împrejurare a dat naștere unor generalizări și absolutizări improprii pentru aprecierea valorică obiectivă și pertinentă a unei opere de artă, sancționată arbitrar prin verdictul de „psihologism excesiv”, cultivat în dauna tradițiilor realiste care se afirmau atunci în literatura rusă.

Un asemenea punct de vedere, sprijinind teza „începutului de criză ideologică și de confuzii artistice” în evoluția scriitorului, se face simțit cu prisosință și în articolul consacrat lui Dostoievski în *Marea enciclopedie sovietică* (1952, ed. A 2-a, v. 15, p. 149): „...Începînd chiar cu romanul următor, *Dvoinik. Pățaniile domnului Goliadkin* (1846), se manifestă la Dostoievski tendința de a renunța la orientarea social-umanistă a *Oamenilor sărmani*, la principiile democratice ale lui Gogol și Bielinski. Postulând ideea pesimistă și reacționară despre natura umană, căreia i-ar fi proprie o dualitate eternă și imuabilă, scriitorul demonstra că în om, alături de tendințe etice pozitive coexistă, în mod obligatoriu, principiul primordial al răului și al orgoliului nemăsurat. Această concepție reacționară a căpătat ulterior o dezvoltare amplificată în romanele lui Dostoievski. Apariția *Dublului*, care suscitase o apreciere negativă din partea lui Bielinski, a determinat ruptura ideologică dintre acesta și Dostoievski.” (Trebuie precizat că afirmația din urmă contrazice evidența unor date de certitudine istorico-literară, ruptura intervenind mai târziu și din alte motive. - *T.G.*)

Dar și în lucrările sovietice publicate mai recent, majoritatea exegeților lui Dostoievski pedalează pe „laturile negative” ale creației sale, oferind ca model romanul *Dublul*, deși s-ar putea vorbi astăzi despre o nouă fază în reconsiderarea marelui scriitor rus prin prisma criteriilor estetice obiective care, evitând simplificările și vulgarizările, tind să-i valorifice opera în întreaga ei complexitate, explicitând totodată, în contextul epocii respective, esența contradicțiilor specifice acestei personalități care acoperă o zonă importantă în istoria literaturii universale.

De pildă, V. V. Ermilov descifrează în *Dublul* o anume „minimalizare a omului”, tendința „de a se rupe de baza socială, de a substitui socialului psihopatologicul”. După părerea sa, în roman s-a manifestat înclinația lui Dostoievski „de a savura capacitatea de dedublare a omului”. (*F. M. Dostoievski*, Goslitizdat, M. 1956, pp. 66, 70- 72.) Un alt cercetător, M. S. Gus constată că principalul defect al romanului este tocmai „ideea dualității omului, ca fiind o însușire primordială a naturii sale” (*Ideile și personajele lui Dostoievski*, Goslitizdat, 1962, pp. 57, 70, 504). Același punct de vedere îl exprimă în monografiile lor A. Grossman (1962) și V. S. Kirpotin (1960), acesta din urmă ceva mai atenuat, semnalând „scepticismul lui Dostoievski față de om, care tocmai în romanul *Dublul* s-a manifestat cu o violență excepțională”. De aici se deduce că „sensul antropologic” al *Dublului*, „este opus «sensului antropologic» al *Oamenilor sărma*ni” (pp. 269, 283, 294, 295). Pe o poziție total negativistă se situează în studiul său monografic („*Otecestvennîie zapiski* și literatura deceniului al cincilea din sec. XIX”. Ed. Universității din Moscova, 1959), V. S. Kulești vorbind despre „patosul antiumanist” al romanului, în care Dostoievski în mod intenționat „degradează umanismul, demonstrând că

omul este ticălos prin însăși natura sa” (p. 231).

Împotriva unor asemenea prejudecăți literare ia atitudine reprobativă F. Evnin, într-un articol publicat în revista leningrădeană *Russkaia literatura*, nr. 3, 1965: *Despre o legendă istorico-literară (privind romanul lui Dostoievski Dublul)*. Criticul sovietic formulează obiecții de principiu pentru a demonstra inconsistența și netemeinicia tezei tradiționale în interpretarea acestei opere dostoievskiene ca fiind exclusiv zugrăvirea procesului de dedublare interioară a eroului. „Această concepție tradițională, susține autorul, reducând conținutul fundamental al romanului la lupta interioară din sufletul eroului între elemente opuse, ignoră în mod nejustificat (sau subestimează cu desăvârșire) conflictul exterior, generat de viața însăși și pus la baza operei, anume ciocnirea tragică a lui Goliadkin cu o lume în care prosperă oameni ca Bolendeev, Andrei Filippovici, Vladimir Semionovici. Este vorba, în fond, de o ciocnire întru totul reală, care nu apare condiționată de nebunia eroului, ci, dimpotrivă, așa cum am arătat înainte, alienarea eroului este generată de acest conflict.” (Art. cit., p. 15.)

Punctul de vedere al lui F. Evnin se află în opoziție flagrantă cu cel emis de G. M. Fridlender într-un tratat fundamental cum este *Istoria romanului rus* în 2 volume (Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1962), autorul studiului *Drumul lui Dostoievski de la Oameni sărmani la romanele deceniului al 7-lea* (v. tratatul menționat, vol. I, partea a 3-a, cap. V), formulând o concluzie absolutizantă, și deci limitativă, în ceea ce privește semnificația romanului („Caracterul anecdotic al subiectului; îmbinarea în *Dublul* a planului real cu cel ireal, fantastic, concentrarea acțiunii în jurul figurii unui singur erou principal, tema «spiritului subteran» - toate acestea sustrăgeau «poemul petersburghez» al lui Dostoievski în afara liniei principale de dezvoltare a romanului și nuvelei ruse din anii patruzeci” (p. 419). O asemenea concluzie nu se acordă cu aprecierile aceluiași autor, făcute pe parcurs, după care „Dostoievski a folosit în *Dublul* acest subiect fantasticgrotesc pentru a dezvălui caracterul lăuntric contradictoriu al conștiinței eroului său, generat de situația lui socială umilitoare, de absurditatea și inechitatea lumii funcționărești, cu ierarhia ei birocratică strict diferențiată...” (p. 418). În continuare, Fridlender încearcă să desprindă semnificațiile personajului dostoievskian „om obișnuit, «din mulțime», simplu funcționar”, în timp ce „scriitorii romantici E. T. A. Hoffmann și E. Poc utilizau motivul «dublului» lugubru pentru a arăta înfruntările tragice între bine și rău în sufletul unei personalități neobișnuite, excepționale, care se opune «mulțimii»”. Fără a se referi la părerea lui Fridlender (care reduce de altfel sensul și structura fantasticului în opera lui Hoffmann și Poe la același numitor comun), F. Evnin acordă „dublurilor” hoffmanniene (în afară de *Concepțiile de viață ale motanului Mourr* și *Elixirul diavolului*) același substrat de substituire și nu de dedublare a conștiinței ca și în *Dublul* lui Dostoievski (se citează în sprijinul acestei păreri *Micuța Zaches, Dublul* și *Alegerea miresei* - acest din urmă model fiind cel mai convingător - *n.n.*). În argumentarea tezelor sale interesante, Evnin invocă strădaniile lui Goliadkin-senior de a-și apăra drepturile, „locul în viață”, conflictul deplasându-se în plan exterior, întrucât „dublul” său, Goliadkin-junior, întruchipează în reprezentarea primului „ura înverșunată, infernală a dușmanilor săi” (începutul cap. VI).

S-ar putea aduce ca argument în favoarea tezei despre semnificația socială generalizată a „dublului” scena în care Goliadkin, sub imperiul halucinației, se vede urmărit de „o liotă de indivizi absolut identici, așa încât toată capitala fu invadată...” de exemplare multiplicate ale aceluiași Goliadkin (cap. X). Este

evident că Dostoievski conferă *Dublului* semnificații mult mai complexe care nu sc pot încadra într-o singură schemă, iar dacă teza lui Evnin, care deschide o nouă discuție, pare acceptabilă, ea nu poate exclude total aspectul psihologic al problemei, acea „anatomie a sufletului, care piere având conștiința discrepanței dintre interesele personale și cele generale într-o societate cu norme de viață statornicite". (V. Maikov, *Eseuri critice*, p. 103.)

Vorbind despre acea „afinitate remarcabilă" ce-l leagă pe Dostoievski de opera „romanticului german E. T. A. Hoffmann, a cărui inspirație fantastică, uneori plină de teroare, alteori împerechind straniul cu umoristicul, se învecinează adeseori cu inspirația lui Dostoievski în marile lui romane, dar și în operele lui mai puțin cunoscute, nu însă mai puțin semnificative, ca *Dublul*, *Însemnări din subterană* și *Eternul soț*", Tudor Vianu precizează cu pătrundere: „Ca în povestirile scriitorului german, apar și la Dostoievski oameni demonici și viziunile lor. Dar pe când fantasticul are de obicei la Hoffmann rolul pe care-l deține în basmul popular, el devine la Dostoievski un mijloc al analizei morale, al investigației celei mai profunde a conștiinței" (*Studii de literatură universală și comparată*, Ed. Academiei R.P.R., 1960, pp. 215-216).

În acest sens, se poate vorbi despre *Dublul* ca despre o operă de investigație social-psihologică, în care „realismul psihologic al lui Dostoievski atinge efecte puternice de teroare și compasiune" (*Dictionnaire des oeuvres*, Laffont-Bompiani, 1962, vol. II, p. 95). Fără „a se desprinde de făgașul școlii naturale gogoliene" (teza tradiționalistă), Dostoievski sondează în romanul său sfera psihologiei abisale și sub acest unghi opera se constituie ca o prefigurare abia schițată a marilor sale romane, a spiritului subteran, iar Goliadkin, într-un anumit sens, poate fi considerat un avatar în germene (lipsit de atributele reflexivității intelectualizate) al lui Raskolnikov, Stavroghin, Kirilov, Versilov, ca și al scepticului însetat de certitudini - Ivan Karamazov (punct de vedere respins categoric de către F. Evnin).

Desigur, și *Dublul* se integrează în categoria acelor opere care au prilejuit lui Paul Claudel să-l considere pe Dostoievski „inventatorul caracterului polimorf", scriitorul care a făcut „o descoperire în psihologie", descoperire ce poate fi definită prin teoria „mutației spontanee" aplicată de către De Vries în domeniul *Istoriei naturale* („Un caracter ajunge deodată la o mutație, adică descoperă în sine multe impulsuri noi care nu au existat până atunci. Este acel imprevizibil, acel necunoscut al naturii umane, care se află în centrul observației lui Dostoievski", trăsătură relevantă pe care André Gide o numește „inconsecvența interioară permanentă"). La fel și formula lui Nietzsche „Dostoievski este singurul de la care am învățat ceva în materie de psihologie" se referă, deși indirect, dar implicit, și la acest roman, din care se trage prin nenumărate fire metoda sondajelor psihologice în străfundurile subconștientului.

În fond, problema dedublării personalității omului, care nu poate fi sustrasă din interpretarea *Dublului*, fiind la Dostoievski o modalitate și nu un scop în sine, a fost sugerată în treacăt încă de către Dobroliubov în studiul său *Oameni năpăstuiți*, dezvoltată apoi de V. Soloviov și, într-un sens negativ, de criticul narodnic N. K. Mihailovski (în studiul *Un talent crunt*), supralicitată de către D. S. Merejkovski (*Tolstoi și Dostoievski*) și de L. Chestov (în *La philosophie de la tragedie, Dostoiewski et Nietzsche*). Teoretician fervent al acestei probleme rămâne cunoscutul scriitor și eseist francez André Gide (în op. cit.) teză susținută de numeroși comentatori ai operei dostoievskiene (H. Troyat, Suarès, Faure, Serge Persky, Bern, Oxman, St. Zweig, M. M.

Hoffmann, Georg Lukacs).

Romanul *Dublul* a circulat în versiune franceză întâi sub titlul *La Sosie*, mai târziu *Le Double* (trad. Bienstock et Wertli., Mercure, 1906; ultima ed. în traducerea lui G. Aucouturier, Mercure de France, 1965); în limba germană: *Der Doppelgänger* (1883, 1961). Până în prezent, la noi în țară a fost publicată o singură traducere a romanului, intitulată *Nebunul* (Roman. În românește de Th. Constant, București, Tip. Finanțe și Industrie, 1937). Referiri în critică, puține la număr și nesemnificative, se pot găsi sumar în diferite studii de sinteză. Fără a se opri în mod special asupra acestei opere, în studiul său *Umiliți și ofensați* (publicat inițial în *Românul*, 1885), Dobrogeanu-Gherea constată: „Chiar în cele dintâi scrieri ale sale, se vede o tragere de inimă pentru analiza psihică a suferințelor morale și materiale ale dezmoșteniților". Și mai departe: „În adevăr, nimeni nu zugrăvește mai bine ca dânsul suferințele sufletești ale tuturor dezmoșteniților din această lume, nici un romancier rus sau străin nu s-a putut măsura cu el în arta de a descoperi aceste câteva scântei ale focului sacru, care strălucesc în întunericul sufletelor celor mai degradate prin viciu și mizerie" (*Studii critice*, E.S.P.L.A., 1956, pp. 328-329).

Romanul *Dublul*, publicat prima oară în *Otecestvennîie zapiski*, februarie 1846, a necesitat un efort de creație ce depășise proiectele inițiale ale scriitorului. Ideea operei, după datele existente, a fost zămislită încă în luna mai (1845), când Dostoievski lucra la finisarea *Oamenilor sărmani*. Îi consacrase întreaga vară cu intenția de a termina romanul la începutul toamnei. Dar la 8 octombrie 1845, printre altele, comunica fratelui său: „Iakov Petrovici Goliadkin se ține dârz și nu-și dezminte caracterul. E un ticălos nemaipomenit și nu se dă pe brazdă: nu vrea nici în ruptul capului să avanseze, sub pretextul că deocamdată nu este gata încă și că, de fapt, el... mă rog... e de capul lui... și câte și mai câte... Înainte de mijlocul lunii noiembrie nu e de acord, și pace, să-și încheie cariera. Chiar acum a avut o explicație cu Excelența-sa și parcă s-ar fi decis (și de ce nu?) să-și dea demisia. Iar pe mine, creatorul său, mă pune într-o situație extrem de penibilă". (*Scrisori*, I, 81.)

Elaborarea romanului a fost încheiată abia la sfârșitul lunii ianuarie 1846, cu care prilej autorul făcea următoarea reflecție: „... până în ultima clipă, adică până la data de 28, m-am tot căznit să-l dau gata pe mizerabilul meu de Goliadkin. Groaznic! Iată cum se răstoarnă socotelile omului: intenționam să-l termin până în august, și am lungit-o până în februarie (Ibid., 88).

O dată cu publicarea *Dublului* începe colaborarea scriitorului la revista lui Kraevski (*Otecestvennîie zapiski*) și totodată dependența lui materială de acest editor, care, după expresia lui Dostoievski „datorită unui sistem de îndatorire permanentă prin avansuri", i-a creat „un sistem de înrobire și dependență literară".

Ecoul nefavorabil, pe care acest roman l-a stârnit în opinia publică și în critica vremii (deși Bielinski observa că *Dublul* conține mai mult talent creator și o mai mare adâncime a gândirii decât *Oameni sărmani*) a pus în fața scriitorului problema necesității de a-și „perfecționa" opera, lucru pe care nu l-a putut realiza pentru ediția culegerii de *Opere* din 1860. Cât de mult îl preocupa pe Dostoievski această problemă o dovedesc numeroase variante și episoade noi care figurează în caietele sale de notițe din anii 1861-1864. Din ele rezultă că autorul intenționa să-l facă pe Goliadkin un adept al fourierismului, să-l introducă în cercul Petrașevski, să-i atribuie idei libertare

și visuri de a participa la răscoală, implicând tendințele mârșave de trădător ale lui Goliadkin-junior în planul activității politice. Filonul satiric în aceste însemnări este mai accentuat.

Cum însă pregătirea ediției de *Opere* din 1865-1866 a coincis cu o muncă intensă și încordată de elaborare a două romane (*Crimă și pedeapsă* și *Jucătorul*), Dostoievski a renunțat la proiectul unei transformări structurale a *Dublului*, operând unele reducții, eliminând mai multe episoade și făcând numeroase retușuri de ordin stilistic.

De asemenea, a renunțat la expunerea rezumativă a conținutului capitolelor în fiecare titlu de capitol, manieră frecvent cultivată în literatura vremii, caracteristică în special romanelor hoffmanniene (*Prințesa Brambilla, Micuța Zaches, Alegerea miresei* ș.a.). Reproducem în continuare varianta inițială a titlurilor de capitole, desfășurate sub formă de adnotări, având caracter rezumativ și o nuanță ușor ironică.

DUBLUL

Pățaniile Domnului Goliadkin
(Titluri de capitole din varianta inițială a romanului)

Capitolul I

În care ni se înfățișează consilierul titular Goliadkin și din care se vede cum s-a trezit dumnealui la un ceas anumit de dimineață; cum s-a îmbrăcat foarte tacticos și a pornit într-acolo unde avea de făcut neapărat un drum; cum încerca să se justifice în propriii săi ochi și cum a dedus regula nestrămutată că cel mai bine este să acționeze cu tot curajul și cu o nobilă sinceritate; și, în sfârșit, pe unde s-a mai abătut domnul Goliadkin în drumul său.

Capitolul II

În care se arată cum domnul Goliadkin l-a vizitat pe Krestian Ivanovici. Ce anume a discutat cu el; cum l-au podidit lacrimile; și cum a dovedit apoi într-un mod cu totul evident că este înzestrat cu anumite virtuți, foarte remarcabile, ba chiar necesare în viață, din punct de vedere practic, și că unele persoane se pricep deseori foarte bine să servească la momentul oportun „câte un hap cu dulceață de coacăze”, cum spune proverbul; cum, în sfârșit, și-a cerut permisiunea de a se retrage și obținând-o a plecat, lăsându-l pe Krestian Ivanovici în culmea nedumeririi. Părerea domnului Goliadkin despre Krestian Ivanovici.

Capitolul III

Din care reiese valoarea totală a mărfurilor alese și târguite de domnul Goliadkin și valoarea cumpărăturilor efectiv făcute; ce anume a demonstrat el apoi celor doi colegi de serviciu; în ce consta, de fapt, viața particulară a domnului Goliadkin și ce reprezenta viața lui oficială; cum, în sfârșit, se pregătea domnul Goliadkin să stea la masă *sans façons*, cum se obișnuiește să se spună între oamenii de condiție, onorabilă și cum, în cele din urmă, s-au încheiat toate astea.

Capitolul IV

În care se vede ce fel de masă și ce fel de bal a oferit invitaților săi consilierul de stat Berendeev. Se confirmă o dată în plus utilitatea scărilor de serviciu. Domnul Goliadkin dă în vileag faptul că-l cunoaște pe fostul ministru francez Villele și-și exprimă părerea despre iezuiți. Cum apoi domnul Goliadkin, cu ajutorul iezuiților, își atinge în sfârșit scopul și cum după aceea își caută mediul - un loc potrivit propriei lui situații sociale, încercând să câștige bunăvoința gazdei; cum își aduce aminte, cu acest prilej, despre unii chelboși și despre emirii arabi. Polca și încheierea acestui capitol absolut verosimil.

Capitolul V

O întâmplare cu totul inexplicabilă.

Capitolul VI

În care se arată cum încearcă domnul Goliadkin să-și explice această întâmplare inexplicabilă și cum, după multe strădanii, reușește în parte să-i găsească o explicație. Hotărârea domnului Goliadkin. Câteva reflecții despre frații siamezi. Cum, în cele din urmă, domnul Goliadkin aproape că se împacă cu frații siamezi și, între altele, se declară de acord că I. A. Krîlov este un mare fabulist. O întâlnire și situația dificilă în care se pomenește domnul Goliadkin.

Capitolul VII

Cei doi domni Goliadkin. Cum au dezbătut ei diferite probleme. Cum unul din ei plângea, iar celălalt compunea versuri. Domnul Goliadkin se consideră cât se poate de fericit și-și dă cuvântul de onoare să se poarte de-acum înainte cum se cuvine. Părerea domnului Goliadkin-junior despre adăpost și ospitalitate prietenească. Domnul Goliadkin-senior protestează și încearcă să reabiliteze reputația întrucâtva terfelită a profetului Muhammed. Purtarea necuviincioasă a lui Petrușka. Cum anume se pregătește domnul Goliadkin pentru somn.

Capitolul VIII

Din care aflăm ce i s-a întâmplat domnului Goliadkin când se trezise dimineață și cum a fost cuprins de teamă. Întâlnirea dintre cei doi domni Goliadkin. Cum unul din domnii Goliadkin caută să arunce praf în ochii celuilalt domn Goliadkin. Trădarea perfidă a domnului Goliadkin-junior. Ignoranța și lipsa de bun-simț a domnului Goliadkin-junior. Monstruozitatea domnului Goldiakin-junior. Reflecțiile domnului Goliadkin-senior despre zdrențe, ambiții și reputații; și, în sfârșit, cum se încheie acest capitol.

Capitolul IX

Hotărârea domnului Goliadkin. Cugetările domnului Goliadkin, îndeosebi reflecțiile dumisale despre gemeni și tot felul de ticăloși câți există pe lumea aceasta. Cum a devorat domnul Goliadkin unsprezece plăcințele „poale-n brâu”, fără a găsi în acest fapt nimic compromițător pentru reputațiunea sa.

Scrisoarea domnului Goliadkin adresată unui individ cunoscut prin purtările sale revoltătoare și prin tendințele sale nemaipomenit de perfide. Cum, după aceea, domnul Goliadkin a alergat cu sufletul la gură și, la urmă, sleit de puteri, s-a culcat. Cum s-a trezit apoi și i-a demonstrat servitorului său că acesta e un mare coțcar în sensul nobil al acestui cuvânt. Schimbul de scrisori și ultima hotărâre definitivă a domnului Goliadkin.

Capitolul X

Părerea și considerațiile domnului Goliadkin asupra a ceea ce va să zică un joc cu atuuri și unul fără atuuri. Un om pervers se substituie domnului Goliadkin în activitatea practică a acestuia. Felul cum a fost tălmăcit acest din urmă fapt de unii birjari și chiar de Petrușka, în cârdășie cu aceștia. Domnul Goliadkin se trezește și scrie o epistolă în care, între altele, atinge oarecum și reputația lui Grișka Otrepiev. Domnul Goliadkin pășește pe calea intrigii. Cum a decis apoi domnul Goliadkin să renunțe la asemenea uneltiri și ce anume hotărâre definitivă a luat el.

Capitolul XII

Aci dușmanii domnului Goliadkin acționează pe față, așa că măștile cad definitiv de pe fețele unor persoane și ies la iveală multe lucruri, de altfel absolut inutile. Domnul Goliadkin demonstrează cu acest prilej favorabil că omul poate avea simțăminte care ar trebui să se bucure din partea oricărui șef de o maximă înțelegere și solicitudine; dar Anton Antonovici Setoșkin, trecând de partea dușmanilor domnului Goliadkin, demonstrează exact contrariul. Apare apoi cu toată evidența poziția loială a domnului Goliadkin. Și totuși, nimeni nu-l înțelege pe domnul Goliadkin, care, din această cauză, este pur și simplu lipsit de posibilitatea de a se explica.

Capitolul XIII

Într-o cafenea. Cum s-a manifestat gradul extrem de imoralitate a domnului Goliadkin-junior și cum s-a apărat domnul Goliadkin-senior. Perfidie și înșelăciune. Vârtejul, vijelia, viforniță și căderea domnului Goliadkin-senior. Asemuirea domnului Goliadkin-senior cu un sac de făină; deși, domnul Goliadkin-senior conchide că n-are a face și că totul s-ar mai putea aranja cumva spre bine. Cum descoperă domnul Goliadkin, cu ajutorul celor două țațe, al unui rândaș de la ospătărie și al unui domn care citea *Buletinul poliției*, că se pune la cale otrăvirea lui. Ultima lovitură dată domnului Goliadkin.

Capitolul XIV

În care se vede cum domnul Goliadkin se decide s-o răpească pe Klara Olsufievna, constatând totodată că o educație vicioasă duce fetele fără experiență pe calea pierzaniei. Ceva despre serenadele spaniole și câte și mai câte, improprii pentru condițiile climei noastre atât de aspre. Cum se străduia domnul Goliadkin în fel și chip să se lămurească. Unele reflecții despre atelierele pictorilor și despre familiile de viță nobilă, originare din Malorusia. Domnul Goliadkin pornește spre podul Izmailovski.

Capitolul XV

Din care aflăm cum domnul Goliadkin o răpește pe Klara Olsufievna; cum toate s-au întâmplat întocmai după presimțirile domnului Goliadkin, precum și sfârșitul acestei istorii cu totul neverosimile.

[26] *Consilier titular* grad civil inferior (de clasa a IX-a) după *Tabela rangurilor civile* din Rusia prerevoluționară, instituită de Petru I (ultima clasă a acestei *Tabele* era a XIV-a).
[27] *Petrușka* - numele servitorului lui Goliadkin sugerează o corespondență semnificativă cu numele servitorului lui Cicikov din *Suflete moarte* de Gogol.
[28] *Gostinnîi dvor* - cartier comercial în mai multe orașe mari din Rusia, amenajat cu prăvălii, piețe de desfacere și hanuri pentru negustorii veniți din provincie.
[29] *„... puse mâna preocupat pe un ziar subțirel de nuanță naționalistă*" - După toate probabilitățile, aici se face aluzie la *Severnaia pcela*, ziar editat de F. Bulgarin care, fiind un agent al Secției a III-a secrete, promova cu mult zel așa-zisul program „național", în esență profund reacționar, postulat prin tripla formulă a lui Uvarov: „ortodoxism, autocrație și poporaneitate".
[30] *„... discursul regretatului ministru francez Villele...*" - Villele, Joseph (1773-1854), om de stat francez, de nuanță retrogradă, din timpul Restaurației. A rămas cunoscut prin opera sa memorialistică. Amintirile lui Goliadkin se referă la perioada deceniului al 3-lea, când numele lui Villele era deseori citat în presa rusă oficială.
[31] *„... își aduse aminte... și de fostul vizir turcesc Marțimiris...*" - personaj din *Povestire despre aventurile lordului englez Georg și despre contesa de Brandemburg Frederica Luiza, cu participarea la această istorie a fostului vizir turcesc Marțimiris și a reginei de Sardinia Tereza* - operă de Matvei Komarov, obscur autor de literatură de aventuri. Prima ediție a acestei cărți a apărut în 1782. În 1839 apăruse ediția a noua.
[32] *Goliadka* - aici în sens de sărman, prăpădit, bicisnic, om de izbeliște, fiind un cuvânt arhaic din dialectul novgorodian, format în sec. al XII-lea și deseori întâlnit în folclor. Provine de la *golîi* care înseamnă la propriu: *gol*, iar în sens figurat: sărac, oropsit, gol-pușcă. Numele personajului principal, Goliadkin, sugerează situația lui mizeră în societate, situația omului umil, oropsit.
[33] *„... despre tabloul lui Briullov...*" - este vorba de celebrul tablou al pictorului K. Briullov *Ultima zi a orașului Pompei*, pe care îl terminase în Italia, în 1833. În anul următor, 1834, tabloul a fost expus în saloanele Academiei de arte plastice din Petersburg, fiind elogios apreciat în presa vremii, ca model al „stilului academic" promovat de Briullov în pictura rusă. Personajul dostoievskian citează tabloul pentru a-și etala „cultura" multilaterală, deși nu-l văzuse.
[34] *„... despre baronul Brambeus...*" - Baronul Brambeus este pseudonimul literatului și publicistului rus cu vederi conservatoare, *O. I. Senkovski* (1800-1858), totodată istoric și filolog orientalist. Împreună cu *A. F. Smirdin*, a înființat (1834) și condus revista *Biblioteka dlia citenia* (*Biblioteca de lectură*) unde își publica producțiile beletristice. Unele scrieri ale sale au fost traduse și prelucrate în românește de Costache Stamati.
[35] *„Singurul Grișka Otrepiev impostorul...*" - cunoscut în istorie sub numele de Falsul Dmitri I, Grigori Otrepiev, fost călugăr la mănăstirea Ciudovo din Kremlin, care s-a declarat drept moștenitor al țarului, pretextând că este

țareviciul Dmitri, fiul țarului Ivan al IV-lea. Pușkin pune în miezul dramei sale de tip shakespearean *Boris Godunov* (1826) acest moment istoric. Evocarea acestui nume în cugetările lui Goliadkin se referă la ideea ce se desprinde din subtextul romanului cu privire la drepturile și locul fiecărui individ în societate și în viață (v. scrisoarea lui Goliadkin-senior către Goliadkin-junior, cap. IX) și, implicit, la culpabilitatea monstruoasă a impostorilor și a uzurpatorilor, simbolizați în persoana dublului (Goliadkin-junior).

36 *„Aveți în fața voastră un Faublas rus...”* - *Faublas*, eroul principal al romanului de aventuri *Viața și aventurile amoroase ale cavalerului de Faublas* de scriitorul francez de literatură ușoară Louvet de Couvray. Versiunea rusă a romanului (în 13 părți) a fost publicată între 1792 și 1796.

37 *Buletinul poliției* - Buletinul editat de Direcția generală a Poliției orașului Petersburg, începând din 1839, în timpul regimului ultra-despotic al lui Nicolae I. Din 1844, buletinul a avut o apariție cotidiană.

38 *„... la pension... la o emigrantă Falbalas oarecare...”* Autorul face aici o relație cu eroina Natalia Pavlovna din poemul satiric al lui Pușkin *Contele Nulin*, despre care poetul spune:

Ea n-a fost educată la
Al datinilor vechi canon,
Ci-ntr-un celebru pension
Al emigrantei Falbalà.

(Pușkin, *Poeme*, Ed. Cartea Rusă, 1957, p. 235. În românește de Ioanichie Olteanu.)

39 Publicată prima oară în *Sovremennik* (1847, nr. 1, ianuarie), această parodie satirică, purtând titlul de „roman”, a fost improvizată într-o singură noapte, cu destinația precisă de a fi introdusă în paginile primului număr al unui almanah umoristic - *Zuboskal* (*Rânjet*) pe care intenționa să-l editeze Nekrasov. Dintr-o scrisoare a lui Dostoievski (din 16 noiembrie 1845) aflăm: „Zilele acestea, fiind în pană de bani, am trecut pe la Nekrasov. În timp ce stăteam de vorbă cu el, mi-a venit ideea unui roman în nouă scrisori. Revenind acasă, am așternut pe hârtie romanul în aceeași noapte. Însumează o jumătate coală de tipar. A doua zi dimineața, i-am dus lui Nekrasov manuscrisul, pentru care am primit 125 ruble, adică o coală scrisă de mine se prețuiește la *Zuboskal* cu 250 ruble. Seara, la Turgheniev, romanul meu a fost citit în cercul nostru, numărând vreo 20 de persoane cel puțin, și a făcut furori. Va fi publicat în numărul 1 din *Zuboskal*. Îți voi trimite un exemplar pe la începutul lui decembrie și te vei convinge singur dacă e mai slab decât *Cearta* lui Gogol, bunăoară (este vorba de nuvela *Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici* - *n.n.*). Bielinski a spus cu acest prilej că acum are toată încrederea în mine, deoarece sunt în stare să abordez elementele cele mai diverse” (*Scrisori*, I, pp. 84-85).

Această supralicitare, cu totul nejustificată, a unei opere mai puțin semnificative se explică, desigur, prin starea de exaltație în care se afla Dostoievski în urma succesului răsunător obținut cu *Oameni sărmani*, în timp ce lucra încă la *Dublul*. Căci în aceeași scrisoare, relatând fratelui său că toți îl adulează și-l privesc ca „pe un miracol”, că peste tot se bucură „de o considerație nemaipomenită”, exclamă: „Ei, frate, niciodată, cred eu, gloria mea nu va atinge asemenea culmi ca acum... Prințul Odoievski mă roagă să-i fac plăcerea de a-l vizita, iar contele Sollogub își smulge părul din cap de disperare. Panaev i-a declarat că există un talent care îi va eclipsa pe toți...

Bielinski mă iubește cum nu se mai poate.”

Dar și de data aceasta, ca în cazul *Dublului*, așteptările sale nu s-au adeverit. *Romanul în nouă scrisori* a fost primit cu răceală, rămânând aproape neobservat după apariția lui, care, de altfel, a întârziat timp de peste un an din pricină că almanahul proiectat de Nekrasov fusese oprit și interzis de cenzură. După cum rezultă din *Amintirile* lui Grigorovici, această măsură a fost determinată în special de conținutul zeflemist, vizând anumite personalități oficiale din tabăra slavofililor, al Anunțului-Program, redactat chiar de Dostoievski și difuzat prin presă pentru a face reclamă noului almanah umoristic. În legătură cu aceasta, scriitorul comunica fratelui său (în aceeași scrisoare): „Anunțul a făcut mare vâlvă; deoarece e un fenomen inedit de vervă spumoasă și umor în asemenea gen de publicație. Când îl scriam, îmi amintea primul foileton al lui Lucien de Rubempré (personaj) din romanul lui Balzac *Illusions perdues* - *n.n.*).

Așa se explică faptul că această „bagatelă literară” (nu înlîmplător i s-a făcut loc la rubrica „Fel de fel” a *Sovremennik*-ului), pe care H. Troyat o numește „o partidă de scrimă epistolară între două canalii” (op. cit., p. 130) n-a fost inclusă nici în almanahul *1 aprilie*, pe care Nekrasov a început să-l editeze în anul următor (1846), publicând în primul număr materialul pregătit pentru *Zuboskal*. Fapt este că o asemenea operă sarcastică, cu accente naturaliste, care dezgolea de vălul lor convențional moravurile societății mondene, lăsând să i se vadă ipocrizia, practica celui mai vulgar șantaj, nu a fost pe placul criticii oficioase și a publicului cititor; de altfel, nici critica progresistă nu a primit pozitiv această operă, considerând că latura socială a fenomenului reprobabil este estompată de hipertrofierea elementului senzațional. Dovadă, aprecierea dată de Bielinski: „Schimbul de scrisori dintre cei doi escroci ai lui Dostoievski, spre uimirea mea, nu mi-a plăcut de loc. Aceasta este și impresia generală” (Scrisoare către I. S. Turgheniev din 19 februarie 1847).

Există motive să presupunem că ideea de a-și intitula, în sens parodistic, drept roman un asemenea pamflet epistolar foarte corosiv, sub aparența unui comic amuzant (cei doi corespondenți: Piotr Ivanîci și Ivan Petrovici reprezentând două fațete ale aceluiași tip social), i-a fost sugerată lui Dostoievski de *Cele șapte păcate de moarte* (roman pe 3 pagini) de Eugène Sue - un fel de parodie la propriile lui romane de proporții uriașe, scrise în stilul „romantismului terifiant”, la care Dostoievski se referea într-o scrisoare anterioară (din 8 octombrie 1845), recomandându-l pentru primul număr al almanahului *Zuboskal*.

Romanul în nouă scrisori a fost reeditat prima dată după moartea scriitorului, fiind inclus de soția sa în culegerea de *Nuvele și povestiri*, apărută în 1882. În alte limbi a circulat, dat fiind dimensiunile restrânse, fie sub formă de foileton de revistă, fie în culegeri de *Opere*, fără a suscita opinii critice demne de semnalat. La noi în țară, a înregistrat 5 ediții, dintre care 4 în traduceri diferite. Prima apare în *Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință și artă*, 1896, nr. 22, Craiova, trad. de I. Husar (din nemțește). Urmează în *Lectura*, Ed. Alcalay, 1911 (Bibliotecă pentru toți, nr. 629), trad. de B. Marian, reeditată în colecția *Romane alese*, Ed. Eminescu, 1927, ultima traducere, cea mai izbutită, aparținând lui B. Rareș (Ed. *Cultura Românească*, 1929).

[40] DOMNUL PROHARCIN

În mai multe scrisori consecutive, adresate fratelui său Mihail în cursul anilor 1845-1846, Dostoievski repetă cu insistență că are „o sumedenie de idei”, că nu mai prididește cu scrisul („scriu și nu mai văd nici un capăt”) fiindcă îl copleșesc „imagini și idei noi”. Într-adevăr, lucra aproape concomitent la mai multe nuvele și romane, atunci când se zămislise ideea de a fixa psihologia avariției aproape patologice, generată de o permanentă anxietate în fața vieții, de nesiguranța zilei de mâine, deci psihologia aceluiași om umil din lumea micilor slujbași, dar într-o altă ipostază, aceea a setei de acumulare într-o societate în care începea să acționeze intens puterea banului.

După cum în spatele lui Makar Devușkin (din *Oameni sărmani*) aproape toți criticii vremii au întrevăzut figura lui Akaki Akakievici Bașmacikin (din *Mantaua* lui Gogol), iar pentru drama lui Goliadkin (*Dublul*) se căutau corespondențe cu Poprișcin (din *Însemnările unui nebun* de același autor), tot așa și în cazul lui Proharcin s-au emis de-a lungul deceniilor diferite păreri în legătură cu eventualele prototipuri: *Harpagon* al lui Moliere, *Cavalerul avar* al lui Pușkin, la care s-ar putea, desigur, adăuga și alte modele clasice, precum gogolianul Pliușkin (din *Suflete moarte*) sau chiar tragicul Shylock al lui Shakespeare. Toate aceste asocieri nu fac decât să fixeze în contextul literaturii universale unicitatea inedită a tipului de avar, căruia Dostoievski îi conferă, în persoana lui Proharcin, alte atribute psihice și o circumstanțiere socială diferită. O filiație mai directă, în sensul sferei de investigare artistică, ar fi cea balzaciană, autorul *Comediei umane* fiind în acea vreme pentru tânărul Dostoievski un antipod al ficțiunilor romantic-sentimentale și idilice despre om, care îl orientau, prin anumite antene sufletești, spre George Sand. Universul lui Balzac descoperea contemporanilor existența unui nou factor-motor al mecanismului social în condițiunile de ascensiune a burgheziei - egoismul rapace cu expresia lui condensată în setea de înavuțire. De aici răsturnarea și falimentul tuturor criteriilor etice în viața personală, ca și în relațiile dintre oameni. „Nu ne rămâne decât un singur sentiment legitim, sădit în noi de natura însăși, postulează Gobseck, și acesta este instinctul de autoapărare. În Europa noastră acest instinct se numește *interes personal*.”

Semnificativ este faptul că încă în decembrie 1843, Dostoievski traduce romanul *Eugènie Grandet*, împărtășind cu acest prilej fratelui său: „E o minune! O minune! Traducerea (mea) este admirabilă (*Scrisori*, I, p. 69). Într-adevăr, versiunea rusă a romanului, realizată de Dostoievski (publicată în revista *Repertoriul* și *Pantheonul*, 1844, vol. VI și VII) are virtuțile unui model de traducere artistică (a fost reeditată în 1935, Ed. *Akademia*, URSS.). Apropierile și relațiile între romanul lui Balzac și *Domnul Proharcin* pe care L. P. Grossman le sugerează în studiul său comparativ *Hoffmann, Balzac și Dostoievski* (*Biblioteca lui Dostoievski*, Odesa, 1919), sunt interesante și revelatoare.

S-a insistat foarte mult în critică asupra „sursei genetice” a lui Proharcin, care ar fi *Cavalerul avar* de Pușkin. Or, Dostoievski respinge *de plano* posibilitatea oricărei asocieri, concepția celor doi scriitori cu privire la mobilul avariției și la efectele ei asupra psihologiei omului fiind diferite. În foiletonul său din 1861 *Visări petersburgheze în versuri și în proză*, Dostoievski relatează, printre alte „visări”, despre un nou Pliușkin sau Harpagon - anume un cerșetor octogenar, fost consilier titular, pe nume Soloviov, după moartea căruia s-a constatat că fusese posesorul unei averi apreciabile, în bani de argint. Această „figură fantastică” și totodată „colosală”, după expresia scriitorului, nu se poate asocia cu „cavalerul avar”, pentru care acumularea

era un scop în sine și, dându-i conștiința puterii nelimitate, îl situa „deasupra oricăror pasiuni și dorinți”, în timp ce „zgârcitul” său, fără a fi un acaparator rapace, este coborât pe treapta condiției umane mizere, a umilirii și degradării totale sub impulsul unor factori de ordin obiectiv. Așa cum Devușkin trăiește drama omului care încearcă să-și afirme ultimele rămășițe ale demnității umane, iar nebunia lui Goliadkin, obsedat de a-și apăra „drepturile și locul în viață” reprezintă, în fond, o dramă socială, la fel și Proharcin - întrupare a zgârceniei patologice până la alienare mintală - este un fenomen tipic pentru o anumită categorie a dezmoșteniților. De aceea, nu pare întemeiată teza emisă de V. Komarovici în studiul său *Articolul necunoscut al lui Dostoievski „Visări petersburgheze în versuri și în proză”*, publicat în *Russkaia mîsl* (*Gândirea rusă*), 1916, care încearcă să descifreze în acest tip dostoievskian premisele viitoarei teorii din *Adolescentul* - acea idee „rotschildeană” de care este stăpânit eroul principal, Arkadi Dolgoruki, afiliat și el concepției pușkiniene din *Cavalerul avar*.

Dacă ar fi să identificăm afinități și prototipuri în literatura rusă, personajul Gherman din *Dama de pică* de Pușkin, despre care Dostoievski scria că este „o figură colosală, un tip extraordinar, întru totul petersburghez...” (Ed. cit. de *Opere complete*, v. VIII, p. 116), ar oferi, de bună seamă, un termen de comparație („Banii - iată de ce era însetat sufletul său”), nebunia lui însă având alte resorturi psihice și sociale.

Adevărata sursă care definește, din punct de vedere tipologic, esența personajului dostoievskian, este realitatea însăși cu antagonismele ei stridente, când omul sărman „începe să fie obsedat de ideea *șubrezeniei* situației sale, de ideea că *nu are asigurată ziua de mâine*” (Dobroliubov, op. cit., p. 431), cu atât mai mult, cu cât cei din jur - „glumeți din fire” - alimentează teama lui Proharcin, scornind tot felul de zvonuri (despre reducerea proiectată a personalului, despre desființarea cancelariilor, despre niște examene obligatorii pentru toți funcționarii mai vârstnici, despre intenția Excelenței-sale de a concedia pe toți slujbașii cu înfățișare neprezentabilă și multe altele...).

Într-o scurtă notă-comunicare, publicată în *Russkaia literatura* nr. 1, 1965 (pp. 157-158), V. Neceaeva constată existența unei surse concrete care i-ar fi putut sugera lui Dostoievski, de atunci încă observator atent al vieții celor „umiliți și obidiți” de la periferiile Petersburgului, subiectul acestei nuvele. Este vorba de o notiță informativă inserată la rubrica „*Fel de fel*” a revistei *Severnaia pcela* (nr. 129 din 9 iunie 1844, p. 513) sub titlul: *Nemaipomenită avariție*. Reproducând în întregime această notiță, cercetătoarea sovietică semnalează o serie de coincidențe între descrierea felului în care a trăit și a murit un mărunt impiegat, Nikifor Brovkin, personaj real, și aceea care ni-l înfățișează pe Semion Ivanovici Proharcin. Câteva detalii și situații identice, dar foarte exacte (chiria lunară de cinci ruble pentru un ungher sărăcăcios pe care îl ocupa la o văduvă într-un cartier mărginaș; obiceiul gazdei de a-l observa prin crăpătura paravanului, hrana redusă la minimum și aproape niciodată mâncare caldă; în sfârșit, suma de bani apropiată ca valoare de cea pe care o strânsese Proharcin, descoperită la fel în salteaua zdrențuită a numitului slujbaș); de asemenea, și unele expresii similare constituie indicii certe că atenția lui Dostoievski a fost atrasă de această întâmplare, prezentată în revistă ca o bizarerie, ca o simplă extravaganță a unui om ciudat. Decurge de aici o concluzie logică și semnificativă pentru portretul scriitorului, care nu numai în romanele sale capitale (*Crimă și pedeapsă, Idiotul, Frații Karamazov*) opera cu materialul oferit de realitatea cotidiană, de actualitatea

oglindită în presa vremii, dar proceda la fel și în multe opere de început, printre care și în Domnul Proharcin. O succintă și cu totul amorfă notiță de ziar a găsit o transfigurare artistică impresionantă prin forța ei zguduitoare în paginile nuvelei *Domnul Proharcin*.

Dar și această operă (după *Dublul*) nu a fost apreciată la adevărata ei valoare, rămânând pentru contemporani o enigmă greu de dezlegat, tocmai prin ceea ce numește Bielinski „tendința spre subtilitate sau spre prețiozitate", care o face „atât de afectată, atât de artificială, atât de neinteligibilă...". Dar tot el, anunțând că noua nuvelă a lui Dostoievski „i-a stupefiat pe toți admiratorii talentului său", relevă cu pătrundere: „În această operă strălucesc scântei vii ale unui mare talent, dar ele sunt învăluite într-o ceață atât de deasă, încât, în ciuda luminii ce-o răspândesc, cititorul nu poate distinge nimic" (op. cit., p. 311).

Nuvela *Domnul Proharcin* a fost publicată prima oară în *Otecestvennîie zapiski* din octombrie 1846 și reeditată în timpul vieții scriitorului de 2 ori (ediție separată din 1865 și tot atunci în primul volum al seriei de *Opere complete*). Începută în primăvara aceluiași an cu destinația de a fi predată revistei lui *Kraevski* în contul unei datorii, în luna septembrie a trecut prin cenzură, cu care prilej au fost scoase fragmente întregi, numeroase expresii înlocuite, așa încât Dostoievski, văzându-și opera trunchiată și mutilată, scria cu disperare fratelui său: „Proharcin a fost desfigurat într-un mod barbar de un anumit for. Domnii aceștia din forul binecunoscut au interzis până și cuvântul *cinovnik* (slujbaș - n.n.) și Dumnezeu știe de ce, doar și așa totul se prezenta destul de inofensiv, iar. Ei l-au eliminat cu desăvârșire. Tot ce era viu a dispărut. N-a rămas decât un schelet din aceea ce ți-am citit. Mă dezic de această nuvelă" (s.n.) (*Scrisori*, I, p. 95).

Faptul că în această nuvelă, închinată soartei slujbașilor, cenzura a eliminat până și cuvântul „*cinovnik*", pe lângă alte denaturări, a îngreuiat, desigur, înțelegerea ideii ei fundamentale. La aceasta se adaugă, de bună seamă, și maniera în general greoaie de expunere a subiectului, lucru consemnat de Bielinski. Poate tocmai de aceea, nuvela a avut o circulație redusă în alte limbi (numai în culegeri de *Opere*), iar în limba română nu a fost tradusă până în prezent.

În general, critica din acea vreme și de mai târziu (Annenkov, Bulici, Mihailovski) a considerat-o drept un eseu asupra nebuniei, dat fiind înclinația lui Dostoievski de a investiga cazuri morbide, patologice. În schimb, în opinia publică au existat și aprecieri pozitive, la care se referă Dostoievski, scriind: „Proharcin este foarte lăudat. Mi s-au relatat multe păreri în acest sens" (Ibid., p. 99). N. A. Dobroliubov a fost cel dintâi care a dezvăluit ideea de bază a nuvelei: „Mai găsim la d-l Dostoievski un alt personaj, nebun și el, sau, mai curând, monoman, și anume d-l Proharcin (...). Încadrându-se pe sine în categoria cea mai de jos, își închiriază un ungher și trăiește fără a încerca să-și schimbe soarta. Totuși, sufletul nu-i este liniștit. E temător din fire și, deși crede ferm în infailibilitatea filozofiei sale, vede pe de altă parte că pe lume există tot felul de întâmplări: boli, incendii, concedieri neașteptate din slujbă, din capriciul vreunui șef (...). Într-un cuvânt, d-l Proharcin devine un adevărat liber-cugetător: și nu numai că ajunge să nu mai creadă în stabilitatea postului său, dar începe să se îndoiască și de trăinicia propriei sale docilități" (op. cit., pp. 400-402). Acesta este, de fapt, motivul principal al nebuniei lui Proharcin, care culminează cu sfârșitul său dramatic - anume teama că a devenit „liber-cugetător", că ar putea fi bănuit măcar de acest păcat.

În nuvela sa, Dostoievski ridică o problemă esențială: este oare posibil să se împace pentru fiecare individ interesele personale cu interesele generale ale societății? De aici întrebarea pe care i-o pune lui Proharcin „cărturarul” Mark Ivanovici: „Nu cumva ți se pare că lumea-i făcută pentru dumneata?” După care urmează ideea „napoleonismului” („Te crezi, poate, vreun Napoleon oarecare? Ce ești? Cine ești? Un Napoleon, hai? Spune: ești Napoleon, ori ba?...”). Această teză a „supraomului”, abia sugerată, abia schițată în această nuvelă, va deveni un motiv preferat în marile romane dostoievskiene, Raskolnikov (din *Crimă și pedeapsă*) fiind un „napoleonid” prin definiție.

Concepția nuvelei *Domnul Proharcin* care, după intențiile autorului, trebuia să capete o dimensionare neobișnuită prin dramatismul și coloritul său sumbru, rembrandtian, a rămas neîmplinită, sau doar schițată fugar și prea condensat, fapt care îl va frământa ulterior. În 1847, lucrând concomitent la nuvela *Gazda* și romanul *Netoșka Nezvanova*, scria: „Condeiul meu e parcă mânat de o inspirație spontană, care, asemenea unei fântâni arteziene, țâșnește direct din suflet. Nu așa cum s-a întâmplat cu *Proharcin, de care am fost bolnav, o vară întreagă*” (*s.n.*) (*Scrisori*, I, p. 108).

Nuvela conține pagini de o forță remarcabilă. Visul lui Proharcin, acel coșmar apocaliptic în care, avar cărpănos și înfricoșat, se vede cuprins de flăcările incendiului, strivit de mulțimea care îl împrejmuiește ca „un șarpe tărcat” - toate aceste momente prefigurează *Amintiri din casa morților*, visul lui Raskolnikov despre mulțimea deșănțată într-un cimitir, incendiile care mistuiau sate întregi din Frații Karamazov.

41 *Oplevaniev* - numele provine de la verbul *oplevati* - a scuipa pe cineva; corespunde în românește cu *Scuipatu*.

42 *Sudbin* - de la substantivul *sudba* - soartă, destin, ursită, numele conțopistului având semnificație de om împăcat cu soarta sa. În românește ar fi - *Ursitu*.

43 *„...unii funcționari, începând cu cei mai vechi... vor trebui să dea nu știu ce examen la toate materiile...”* Este vorba de un ucaz din 1809, elaborat de M. M. Speranski, prin care s-a introdus obligativitatea unor examene profesionale pentru toți slujbașii în vederea definitivării gradelor funcționărești. Această măsură reprezenta o piedică de avansare pe scara ierarhică pentru marea masă a micilor funcționari cu stagiu îndelungat, dar fără studii.

44 *„Ține-ți nasul”* - joc de cărți, în care cel ce pierde este lovit peste nas cu cărțile de către ceilalți parteneri.

45 *„...un Polichinelle zurbagiu...”* - personaj comic din teatrul popular francez, tip de paiață, de bufon. În textul original se folosește forma rusificată *pulcinel* de la echivalentul italian al aceluiași personaj (*pulcinella*).

46 *„...împreună cu dracul, arapii, Petrușka, mamzel Katerina...”* - Personaje din teatrul popular rus de păpuși, un gen de „Vasilache” din folclorul românesc; tip generic de mucalit isteț, eroul principal al unui ciclu de producții dramatice, întruchipând curajul, dragostea de dreptate, agerimea minții. Petrușka iese întotdeauna învingător din încăierările lui cu dracul, cu arapii, cu ispravnicul etc.

47 *„...înțeleptul de Proharcin! Om de nimic și nepricopsit ce ești!”* - în original este folosită forma adjectivată (*proharcinski celovek*), neuzitată de altfel, a verbului *proharciti* (forma reflexivă - *proharcitsia*) care înseamnă *a-și mânca toți banii, a rămâne lefter cheltuind toți banii pe casă și masă*. În sens mai general: *„a fi un nepricopsit, cu mijloace de trăi foarte reduse*, de unde și semnificația pe care autorul a dat-o personajului principal - *Proharcin*, adică:

nepricopsit, lefter, cărpănos. În românește, deci, numele ar corespunde cu *Nepricopsitu* sau *Cărpănosu*.

[48] *„Au să-ți mănânce nasul, ba ai să ți-l înfuleci singur, cu pâine, și nici n-ai să bagi de seamă...*" - În cazul de față, se face aluzie la o temă literară foarte populară în Rusia din acea vreme (1830-1850), care și-a găsit o expresie strălucită în nuvelă *Nasul* de Gogol.

[49] *„Dar cancelariile sunt necesare...*" - Această frază și întreg dialogul despre posturile care „se desființează", despre locul pentru care tremură Proharcin, constituie miezul problematicii din care se desprinde motivul nebuniei personajului principal.

[50] *„Am aflat o istorie...*" - Aici Proharcin are în vedere povestea cerșetorului bețivan care și-a pierdut slujba „prin desființarea cancelariilor din pricina reorganizării" (cf. text de mai sus), dar și tot felul de zvonuri ce-l obsedau cu privire la suprimarea de posturi și noile rânduieli ce urmau să se introducă în aparatul birocratic. Această problemă îl preocupa pe Dostoievski înainte de a fi conceput nuvela *Domnul Proharcin*. El proiecta să scrie o *Poveste despre cancelariile desființate* pentru almanahul *Leviathan*, pe care îl pregătea Bielinski: „În prezent, scriu pentru el două nuvele: 1) *Favoriții rași*, 2) *Poveste despre niște cancelarii desființate*, ambele cu un subiect tragic zguduitor și - garantez de pe acum - concentrate la maximum" (*Scrisori*, I, p. 89). Proiectul nu a fost însă realizat. Putem presupune că anumite aspecte, situații și chiar reflecții au intrat în textura nuvelei *Domnul Proharcin*.

[51] GAZDA

După apariția *Domnului Proharcin*, Dostoievski se orientează spre un nou făgaș, în afara tradițiilor „școlii naturale": „Am abandonat tot ce proiectasem (este vorba de cele două nuvele nerealizate: *Favoriții rași* și *Poveste despre cancelariile desființate* - *n.n.*), deoarece nu era altceva decât repetarea acelorași vechi motive, pe care le-am epuizat de mult. Acum, idei mult mai originale, mai vii și mai luminoase se cer așternute pe hârtie" (*Scrisori*, I, 100). Iar în rândurile următoare își preciza noile proiecte: „Scriu acum o altă nuvelă și lucrul merge ca odinioară, la *Oameni sărmani* - cu spor, cu prospețime și ușurință. Intenționez s-o termin până în ianuarie și, timp de un an, să nu mai public nimic, întrucât am în lucru și un roman, care de pe acum nu-mi dă pace" (este vorba de *Gazda* și *Netoșka Nezvanova*, la care lucra paralel - n.n.).

Trei luni mai târziu, revine din nou la aceste opere, în care investise mari speranțe, anunțându-l pe fratele său Mihail că în curând va citi *Netoșka Nezvanova* („Va fi o confesiune...") și exprimându-și totodată convingerea neclintită în reușita *Gazdei*: „Urează-mi succes. Scriu acum *Gazda*. De pe acum se anunță a fi superioară *Oamenilor sărmani*. E în același gen" (Ibid., 108).

Scriitorul trecea în perioada aceea printr-o acută criză spirituală. De pe atunci încă au început să-l preocupe „blestematele probleme" ale vieții și, investigând regiunile tenebroase ale psihicului omenesc, cu reacțiile lui în aparență nemotivate, anticipase datele unor cercetări asidui ale științei modeme de la sfârșitul veacului trecut, atât în domeniul sociologiei, cât și în ramura așa-numitei „psihologii onirice", abisale. În aceeași scrisoare, citată mai sus (din ianuarie-februarie 1847), își destăinuia gândurile și îndoielile: „Vezi tu, cu cât vom avea în noi înșine mai mult spirit și conținut interior, cu atât va fi mai frumos colțișorul nostru intim și viața în general. Desigur, este înspăimântătoare acea discordanță, este groaznic acel dezechilibru în care ni

se înfățișează imaginea societății actuale. Ceea ce e *în afara* noastră trebuie să se acorde cu ceea ce este *în interior*. Altminteri, desprinse de fenomenele vieții exterioare, trăirile noastre lăuntrice vor căpăta o ascendență primejdioasă. Nervii și plăsmuirile imaginației vor copleși ființa umană. Orice fenomen exterior, din lipsa unei deprinderi, îl percepem ca pe ceva uriaș, colosal, care stârnește groaza în fața necunoscutului. Viața începe să te înspăimânte" (Ibid., 106).

Această stare de spirit, vădind tendința spre introspecție și interiorizare, s-a răsfrânt într-o formă nebuloasă, neînchegată încă, în nuvelă *Gazda*, care, sub acest raport, fixează în creația lui Dostoievski un moment de răscruce. Este rezultatul unor tatonări, al unor căutări febrile de a se desprinde din „monotonia ucigătoare" a existenței micilor slujbași, care au populat operele sale precedente (*Oameni sărmani, Dublul, Domnul Proharcin*) și, printr-un efort de voință creatoare, a răzbate în lumea marilor pasiuni, a problemelor etice fundamentale și a contradicțiilor insolubile - lumea pe care o va descoperi în romanele sale de apogeu.

Acțiunea nuvelei *Gazda* se desfășoară pe un fundal cotidian al Petersburgului, mai precis - în ambianța periferiilor capitalei rusești, care, cu tot coloritul ei romantic, obscur și nebulos (fapt care l-a făcut pe Bielinski să implice în analiza acestei opere numele lui Hoffmann și al „romanticului" rus Marlinski, autorul unor romane „de groază" și aventuri misterioase), păstrează detaliile precise de contur, proprii așa-numitei „schițe fiziologice", de factură balzaciană, de la care a pornit inițial „școala naturală", ca fenomen, prin definiție, specific literaturii ruse.

Subiectul nuvelei este simplu, nu însă și elementele fabulative din care se încheagă, cu toate implicațiile lor grave, de un dramatism apocaliptic. Descărnat de aceste implicații, subiectul prezintă o schemă triunghiulară, constituită din ciocnirea a trei personaje: un tânăr cercetător în domeniul științei (Ordînov), femeia de o frumusețe răpitoare, ca „din basme" (Katerina), și bătrânul negustor, cu un trecut obscur și un prezent nu mai puțin dubios (Murin). Din disputa dramatică și violentă pentru dragostea „gazdei" lui Ordînov, Katerina, care, la cei douăzeci de ani ai ei, se simte legată prin mii de lanțuri oculte de tiranicul bătrân, învingător va ieși acesta din urmă, în timp ce tânărul îndrăgostit Ordînov, înfrânt și dezabuzat, se va refugia din nou în lumea cercetărilor sale confuze, oscilând între misticism și aspirația spre o activitate eficientă, spre un ideal pozitiv, pentru a deveni în cele din urmă un mizantrop și un ipohondru, căci „Gândul nu se întrupa în faptă", el „nu mai era în stare să înfăptuiască nimic".

În acest sens, *Gazda* este cea dintâi încercare a scriitorului (fie și lacunară ca formulă artistică, dar semnificativă prin originalitatea și forța ei potențială) de a rezolva prin mijloacele artei și într-o viziune proprie una din temele fundamentale ale romantismului: raportul dintre vis și realitate. Nuvela deschide seria așa-numiților „eroi visători" în creația lui Dostoievski, tipul preferat cu care se încheie prima etapă a activității sale literare (*Nopți albe, Netoșka Nezvanova, Micul erou*). Pe de altă parte, „visătorul" Ordînov, personaj de factură psihică nouă, marchează în opera marelui scriitor apariția tipului de intelectual-raznocineț, a cărui conștiință este chinuită de aceeași dilemă care îl frământă pe autor, și anume: cum ar putea fi realizat acel echilibru necesar între fenomenele realității obiective și aspirațiile universului lăuntric complex al omului.

De-aici nu decurge, desigur, concluzia că Ordînov ar fi un personaj autobiografic, așa cum înclină să creadă unii cercetători. M. Gus, de pildă,

constată că în respectivul personaj se pot lesne identifica unele elemente ale biografiei autorului (op. cit., p. 72); la fel și V. V. Ermilov, în ampla sa monografie. În schimb, H. Troyat merge mai departe și, speculând elementul senzațional, anecdotic, vulgarizează problema, afirmând că „Ordînov, gânditorul... prin caracterul său bizar și solitar este însuși Dostoievski". Mai mult decât atât, criticul francez este convins că „... pasiunea tânărului erou pentru Katerina este, de fapt, aceea a lui Feodor Mihailovici pentru *Mme* Panaeva, separată de el prin bariera convenienţelor sociale" (op. cit., p. 134). Manifestând un interes hipertrofiat față de biografia scriitorului, cercetătorul englez R. Hingley, în recenta sa carte „*Dostoievski neexplorat*" (*The undiscotered Dostoyevsky*, London, 1962) recurge la o metodă paradoxală, ineficientă din punct de vedere științific, de identificare aproape mecanică a tuturor eroilor dostoievskieni cu persoana autorului, inclusiv a celor din creația lui de început, printre care: Devușkin, Goliadkin-senior, Ordînov etc. Chiar și în cazul *Gazdei*, operă prin definiție romantică, atât structural cât și sub raportul viziunii artistice, străbătută de lirism (Dostoievski însuși releva filonul liric al acestui poem în proză, în timp ce îl așternea pe hârtie: „Condeiul meu e parcă mânat de o inspirație spontană, care, asemenea unei fântâni arteziene, țâșnește direct din suflet" - *Scrisori*, I, 108), nu se poate pune semn de egalitate între erou și autor, după cum Jean Valjean nu este o întrupare a lui Victor Hugo, Adolphe - a lui Benjamin Constant etc., excepție făcând, desigur, genul „confesiunilor" propriu-zise (J. J. Rousseau, Alfred de Musset).

Putem urmări în roman o permanentă alternare a două planuri. Un plan „*real*", al existenței cotidiene (descrierea periferiilor Petersburgului, scene cu tătarul-rândaș, incursiuni episodice cu figura satirică a polițaiului Iaroslav Ilici, a neamțului Spiess și a fiicei sale Tinchen, la care se mută Ordînov după catastrofa lui sentimentală) și un plan „*fantastic*" (visul delirant al lui Ordînov, amintirile exaltate ale Katerinei, întreaga atmosferă încordată, dincolo de limita normalului, între cele trei personaje). Există, de asemenea, o deplasare a ponderii pe care o au personajele în structura compozițională a nuvelei. Deși Ordînov este acela care deschide și încheie paginile acestei bizare narațiuni, pe măsura desfășurării acțiunii, el va fi estompat de ceilalți doi (Katerina și Murin), conferindu-i-se funcția unui personaj convențional. În cele din urmă, el devine un fel de manechin, purtătorul unei idei sau, mai exact, un pretext literar. Cu toată reflexivitatea lui Ordînov, nu există temeiuri de a-l încadra în tipologia așa-numitelor „personaje-idei", pe care M. Bahtin o stabilește în cartea sa *Problemele poeticii lui Dostoievski* (*Sovietski Pisatel*, Moscova, 1963). În primul rând, *Gazda* nu încifrează, ca celelalte romane dostoievskiene cu eroi intelectuali, o „dramă a ideilor", ci o „dramă a pasiunilor" sau, așa cum se exprimă André Gide „un fenomen fecundat de o idee". Imaginea pe care o evocă nu este aceea a unui „infern intelectual", ci a unui „infern moral", cu accente dantești și colorit sumbru, rembrandtian, pentru a folosi sugestiva formulă metaforică a lui I. S. Golosovker (din cartea sa *Dostoievski și Kant. Reflecțiile unui cititor despre romanul Frații Karamazov și tratatul lui Kant Critica rațiunii pure*. Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., 1963): „Alături de *Divina comedie* a lui Dante - infern moral, de *Comedia umană* a lui Balzac - infern social, stă imensa *Comedie diabolică* a operei lui Dostoievski în mai multe volume - infernul *intelectual*" (p. 93).

Despre Ordînov ni se dau date sumare, și mai curând de biografie spirituală. La fel de sărac și de singuratic ca și eroii din operele anterioare, realiste, ale lui Dostoievski, el este însă un reflexiv, un meditativ, continuu preocupat de

problemele etice esențiale ale existenței: sensul vieții și menirea omului, dreptul la fericire și dragoste, problema morții și a eternității. Pasiunea pentru știință, care îl absoarbe total, nu se materializează în nici un fel de rezultate concrete, palpabile (aflăm, de altfel, puține lucruri cu privire la obiectul cercetărilor lui Ordînov, care, asemenea tuturor elementelor de fabulație, caracteristice acestei opere, rămân învăluite în mister). Singura coordonată certă a existenței sale este *solitudinea*, cu care se obișnuise de mic copil, iar la doi ani după absolvirea universității se simțea cu desăvârșire străin în mijlocul unei lumi de care „parcă s-ar fi lepădat” și astfel „s-a sălbăticit de-a binelea. S-a sălbăticit fără să bage de seamă; până acum, nici măcar prin cap nu-i trecuse vreodată că mai există o altă viață, o viață zgomotoasă, agitată, în continuă frământare, mereu în schimbare, o viață care pururi te cheamă și care întotdeauna, mai devreme sau mai târziu, te prinde în mrejele ei”.

Își dă la un moment dat seama că „nimeni nu l-a iubit vreodată și că nici el n-a fost în stare să iubească pe cineva”. Iar atunci când se simte amețit „de strălucirea și pulsația vieții, de larma mulțimii pestrițe ce fremăta în preajma lui”, un sentiment nou, abia deslușit, i se cuibărește în suflet - sentimentul de *teamă* în fața vieții. Tocmai în acest moment psihologic, întâlnirea cu frumoasa Katerina, în biserică, unde intrase să-și adune „gândurile răvășite”, va însemna pentru acest om ciudat o adevărată revelație a dragostei, a fericirii posibile, singura în măsură să dea sens existenței sale cenușii, lipsite de perspective clare. Și așa cum pasiunea pentru știință „deocamdată îi devora tinerețea, otrăvindu-i ca o licoare amară și îmbătătoare tihna nopților”, la fel și acum, o patimă oarbă îi va mistui din prima clipă sufletul exaltat și-i va schimba cursul vieții. Ceea ce îl atrage spre Katerina, cu forța irezistibilă a unui magnet, anihilându-i voința și rațiunea, nu este numai frumusețea ei neobișnuită, „chipul ei minunat” ca o enigmă, ci mai ales misterul care o învăluia pe această femeie: îngenuncherea din biserică și „un hohot de plâns înăbușit”, acea „groază tăinuită” și lacrimile „prelingându-se pe obrajii palizi”, întreaga ei făptură, parcă detașată de tot ce se petrece în jur, în sfârșit, privirile ciudate, sfredelitoare cu care o urmărește bătrânul ei însoțitor, în timp ce Ordînov, mânat de o forță misterioasă, se ține pas cu pas pe urmele lor. Aceeași forță inexplicabilă îl face să subînchirieze o mică odaie în locuința sărăcăcioasă a celor doi (Katerina și Murin), legați parcă, în virtutea unei fatalități inexorabile, de o complicitate culpabilă, încărcată de crime, remușcări și penitență. De aici se declanșează conflictul, într-un *crescendo* vertiginos și în atmosfera încordată, de exaltare maximă, culminând cu delir halucinant, cu vedenii înfricoșătoare, într-un stil de baladă în care abundă aluviunile legendare, din vechime, susținute de arhaizarea limbajului și de prezența unor elemente de inspirație folclorică.

Debutând pe făgașul tradițiilor „școlii naturale” gogoliene, prin maniera simbolică și fantastică a nuvelei *Gazda*, Dostoievski se distinge net de autorul *Sufletelor moarte* și al *Povestirilor petersburgheze*, adică de Gogol - scriitor realist. În schimb, este vădită aici influența romanticului Gogol, autor al *Răzbunării cumplite* (din ciclul *Serile în cătunul de lângă Dikanka*). Murin, ca întrupare a unor forțe malefice, pe jumătate „sfânt”, pe jumătate tâlhar de drumul mare, amintește de vrăjitorul povestirii gogoliene, iar Katerina lui Dostoievski, prin destinul ei tragic, evocă figura eroinei gogoliene cu același nume. Până și celebra descriere a furtunii de pe Nipru (din *Răzbunarea cumplită*) sugerează analogii cu scena furtunii de pe Volga, evocată de imaginația aprinsă a Katerinei (din *Gazda*). Pe alocuri, se simte atmosfera din *Poveste pentru copii* de Lermontov (visul lui Ordînov), sau din nuvelele

fantastice ale lui Odoievski. Dar totul apare transfigurat în opera lui Dostoievski într-o plămadă originală și oricâte filiații s-ar căuta pe linia literaturii ruse sau universale, romanul dostoievskian își păstrează unicitatea incontestabilă. A. S. Dolinin sugerează existența unor afinități între *Gazda* și romanul *Lucreția Floriani* de George Sand (v. comentariile la *Scrisori*, v. I, p. 496), care se publică în numerele succesive ale revistei *Courrier Français*, începând de la 25 iunie și până la sfârșitul anului 1846 (traducerea rusă a lui A. I. Kronenberg a apărut în Suplimentul la primul număr al *Sovremennik*-ului pe 1847). Semnificativ este faptul că în scrisoarea din ianuarie-februarie 1847, Dostoievski menționa în treacăt: „Ai citit *Lucreția Floriani*? Să te oprești cu atenție asupra figurii lui Carol” (p. 108). Într-adevăr, există anumite apropieri între personajul lui George Sand și Ordînov în ceea ce privește înclinația spre visare, însingurarea și răbufniri ale unor stări sufletești exaltate. În studiul său comparativ (v. comentariile la *Domnul Proharcin*) L. P. Grossman vorbește despre o posibilă influență a romanului *Fiul blestemat* de Balzac, care se resimte în *Gazda*.

Dar în depistarea tuturor acestor fire genetice, „înrudiri” și „influențe”, esențial este să nu se piardă din vedere punctul nodal, acea idee de bază, ridicată la rangul de mit, din care vor încolți atâtea creații, de profunzime genială, ale lui Dostoievski. Este vorba de „libertatea interioară” a omului, care, după concepția scriitorului, este accesibilă numai unor caractere volitive, unor personalități puternice (în cazul de față, Murin, ca expresie a voinței diabolice) - idee ce va fi demitizată mai târziu în *Crimă și pedeapsă*, în *Frații Karamazov* (Ivan, care ajunge la un faliment moral, rostește prin gura Marelui Inchizitor: „... nimic nu a fost vreodată mai insuportabil pentru om și pentru societatea omenească decât libertatea”). Katerina apare ca o „inimă slabă”, așa cum o numește Murin, iar la sfârșit, Ordînov își dă seama că și el - „pradă unei răzvrătiri neputincioase” - aparține aceleiași categorii de oameni, care nu sunt „în stare până la urmă nici să se răzvrătească, nici să-și ia... zborul spre viața cea adevărată” (ideea va fi dezvoltată de Dostoievski un an mai târziu, într-o nuvelă cu titlu semnificativ *Inimă slabă*). E un simbol al încătușării inerente, ireversibile, căci, explică Murin lui Ordînov: „dă-i libertate omului slab, că o leagă singur fedeleș și ți-o aduce plocon. O inimă proastă n-are ce face cu libertatea”. Inima „slabă” a Katerinei se frânge sub povara unor păcate, la care se simte părtașă împotriva voinței ei (moartea tatălui său, a mamei și pieirea năprasnică a logodnicului Alioșa, la care consimțise tacit). Singura posibilitate de a se descătușa de dominația bătrânului, care o ținea sub o vrajă tainică, ireversibilă, era dragostea lui Ordînov. Dar în sufletul acestei femei coexistă porniri contradictorii, două sentimente opuse, unul care o mâna spre Ordînov, altul ce o reținea legată de Murin („Mie îmi sunteți dragi și unul, și altul...”). Această coabitare în aceeași ființă a sentimentelor ce se neagă și se resping reciproc se va perpetua în personajul șters, Alioșa, din *Umiliți și obidiți*, apoi va fi reîncarnată cu o vigoare inegalabilă în destinul tragic al Nastasiei Filippovna, oscilând între dragostea pură a lui Mîșkin și patima instinctuală a lui Rogojin; la fel, Mîșkin, împărțit între Nastasia Filippovna și Aglaia Epancina; conturată mai vag în personajul Versilov din *Adolescentul* și din nou prezentă la Dmitri Karamazov, care se zbate între patima oarbă pentru Grușenka și sentimentul conștient al iubirii față de Katerina Ivanovna.

Abia schițat, într-un stadiu incipient, de aceea confuz și hibrid, *Gazda* anunță direcțiile principale ale creației lui Dostoievski, ce se vor cristaliza și defini în etapa a doua, de maturitate artistică, a scriitorului. Tot ce a făurit

imaginația prodigioasă, nestăpânită în această operă, țâșnită din elemente realiste și plăsmuirile cele mai fantastice, pline de mister și de întâmplări halucinante - se va converti mai târziu în sinteze artistice magistral realizate, în tipuri „seculare”, grandioase - tipul „marelui păcătos” (Raskolnikov, Ivan Karamazov), al „omului sublim” (Mîșkin), al „Magdalenei pocăite” (Nastasia Filippovna). Într-o operă romantică, din tinerețe, deci, scriitorul își încearcă puterile în abordarea unei problematici psihologice complexe, pe care o va amplifica și adânci mai târziu.

Dualitatea sentimentelor și ispășirea păcatului imaginar (Mitea Karamazov va accepta de bunăvoie pedeapsa pentru o crimă nesăvârșită); forța sugestiei și autosugestiei, care generează obsesii chinuitoare ce duc la distrugerea personalității (Katerina, Ordînov, și ca transfigurare într-o sinteză concentrată - Raskolnikov, pe o altă latură - Arkadi Dolgorukov din *Adolescentul*; și, în sfârșit, chintesența acestui motiv psihologic - Ivan Karamazov); dominația tiranică a unei individualități volitive puternice căreia „îi este îngăduit orice”, personificând imperativul răzbunării în numele unei dreptăți imanente (Murin și, în același plan al forțelor elementare, Rogojin; pe un plan intelectualizat - Raskolnikov, „omul subteran”, apoi Slavroghin din *Demonii*, culminând cu titanismul satanic, demoniac al lui Ivan Karamazov) - toate aceste motive schițate în *Gazda* se vor ramifica într-o diversitate tipologică diferențiată și într-un alt context conflictual.

Pentru prima dată, în *Gazda*, apare motivul geloziei. Fără a avea o pondere mare în opera lui Dostoievski, el va fi ridiculizat în scurta povestire satirică (*Nevasta altuia și un soț sub pat*), va constitui miezul nuvelei *Eternul soț*, va deveni mobilul unor acțiuni violente în *Idiotul* (Rogojin, Aglaia Epancina, Ganea) și va răzbate din subtextul dens de semnificații al *Fraților Karamazov* (Smerdiakov, Ivan Karamazov). De asemenea, se conturează aici figura captivantă, de o frumusețe enigmatică, a femeii pasionate, într-o continuă fluctuație, despre care Proust a scris rânduri emoționante: „Cette beauté nouvelle, elle reste identique dans toutes les œuvres de Dostoijevski; la femme de Dostoijevski, dont la beauté avenante change brusquement comme si elle avait joué la comédie de la bonté... cette beauté nouvelle et mixte d’un visage de femme, voilà ce que Dostoijevski a apporté d’unique au monde.” („Această frumusețe nouă rămâne identică în toate operele lui Dostoievski; la Dostoievski, femeia, a cărei frumusețe cuceritoare se schimbă pe neașteptate, ca și cum eroina ar juca o comedie a bunătății... această frumusețe nouă și complexă a personajului feminin - iată elementul unic pe care Dostoievski l-a adus lumii.”)

Nuvela *Gazda*, întâmpinată ostil de critica rusă (Bielinski, Annenkov, Șevîriov, Mihailovski ș.a.), nu avea să atragă în mod deosebit atenția comentatorilor străini. Cei mai mulți o trec sub tăcere, sau o menționează ca pe un fapt istorico-literar, însușind formula lui Bielinski, care a calificat această operă drept „o inepție patologică”. Unii consideră că n-a fost numai un eșec, dar reprezintă și un impas în evoluția scriitorului (S. Persky, H. Troyat, M. Barres, M. Hoffmann). În același sens se pronunță și unii critici sovietici (V. V. Ermilov, G. M. Fridlender). Singurul care i-a descifrat valențele și a întrezărit și în această operă o rezervă potențială a fecundității geniului dostoievskian a fost V. Maikov. În schimb, P. V. Annenkov, vorbind despre Dostoievski ca despre autorul *Dublului* și al *Gazdei*, îl încadra în categoria scriitorilor care „iubesc nebunia de dragul nebuniei” (*Amintiri literare*, 1928, p. 448), iar N. K. Mihailovski, în studiul său *Un talent crunt*, consideră aceste opere drept „un joc inutil al fanteziei”, ele fiind „exclusiv un produs al cruzimii

talentului lui Dostoievski”.

În afară de câteva culegeri de *Nuvele* și de *Opere complete*, nuvela *Gazda* a avut o circulație destul de redusă în limbi străine și nu este menționată în bibliografiile autorizate, academice. O ediție separată în limba franceză sub titlul *La logeuse* se înregistrează în 1920 (Riedler), apoi, într-o semnificativă alăturare, în același volum cu romanul „*Spiritul subteran*” - în 1926. Cu decenii în urmă, a circulat sub titlul *La patronne*. În țara noastră, apare prima dată în 1888 (*Găzdărița*, Trad. de Gil., *Tribuna*, V, nr. 219-291), apoi într-o nouă versiune, cu titlul *Gazda* (în *Românul*, XXXIII, 1889). Culegerea de *Nuvele*, în traducerea lui B. Marian, Ed. Alcalay (1911), cuprinde și *Gazda*, și, în aceeași versiune, sub titlul *Vrăjitorul* apare în 1927 (Ed. Eminescu, Colecția *Romanele alese*).

Pentru prima oară nuvela *Gazda* a fost publicată în revista *Otecestvennîie zapiski*, 1847, octombrie-decembrie. Începută în toamna anului 1846, elaborarea a durat aproape un an. Cu atât mai dureros a primit Dostoievski ecourile criticii negative, care i-au spulberat iluziile legate de această operă.

În 1849, îi scria lui D. D. Kraevski că este hotărât să nu cedeze presiunilor de a efectua în grabă opere nefinisate, „asemenea opere nereușite, cum este *Gazda*, după care am rămas consternat, am ajuns la autominimalizare... Fiecare nou insucces îmi producea o stare de maladie” (Ibid., p. 115). Mai târziu, însă, scriitorul nu-și va renega opera pentru care avea o nemărturisită și intimă preferință.

Bielinski, ca teoretician consecvent al „școlii naturale” cu orientarea ei realist-critică, a calificat nuvela drept o enigmă... „o monstruozitate”, argumentându-și succint aprecierea drastică: „Nu numai ideea, chiar și sensul acestei nuvele, fără îndoială, foarte interesante, a rămas și va rămâne în veci o taină pentru priceperea noastră, până când autorul nu va publica comentarii în care să ne dea cheia acestei enigme a capricioasei sale fantezii. Să fie oare abuz sau neputința unui talent, ale cărui veleități depășesc forțele și care se teme din această cauză să urmeze un drum obișnuit, căutând o cale mai originală?” Criticul sublinia, în continuare, că „...în întreaga nuvelă nu există nici un cuvânt, nici o expresie vie și simplă: totul e căutat, artificial, ridicat parcă pe catalige, contrafăcut și fals” (ed. rom. cit., p. 487). Dobroliubov, ca și Cernîșevski, au trecut această operă sub tăcere. Nuvela a fost reeditată o singură dată în timpul vieții scriitorului (ediția Stellovski, 1865).

52 „*...bătrânul cel rău se așează la căpătâiul său... și a început să-i înșire în șoaptă... o poveste lungă...*” - aici, întreaga atmosferă și situațiile evocate în visul lui Ordînov amintesc de poemul lui Lermontov *Poveste pentru copii*, dar în alte tonalități.

53 „*...am să-i spun imediat medicului nostru particular*” - este vorba de medicul secției de poliție respective, al cărei șef era Iaroslav Ilici.

54 „*...Se asemuia, fără să vrea, cu lăudărosul ucenic de vrăjitor...*” - Dostoievski implică aici tema unui vechi basm, transpus poetic în balada lui Goethe - *Ucenicul vrăjitor* (1797).

55 „*...adăugă Iaroslav Ilici, ațintindu-și ochii de plumb asupra lui Ordînov, semn că se gândea*” - în general, Iaroslav Ilici ilustrează tipul slujitorului zelos, din aparatul birocratic-polițienesc (deși nu se precizează nimic cu privire la atribuțiile oficiale ale personajului, putem deduce că este șeful circumscripției de poliție), care veghează cu strășnicie la inviolabilitatea ordinii politice existente. Accentul ironic este vădit în descrierea acestui personaj. El mimează pe omul generos, își dă aere de admirator al culturii,

dornic să protejeze pe oamenii instruiți. Prin toată comportarea lui, convențională și ipocrită, este o personificare nu numai a moravurilor jandarmeriei lui Nicolae I, dar și a țarului însuși, care se complăcea în rolul de „protector” și „prieten sentimental” al propriilor sale victime, erijându-se în admirator al progresului, al științelor și artelor. A rămas în istorie ca model al tiraniei celei mai crude, al obscurantismului, plastic redate prin imaginea „ochilor de plumb”.

[56] *Polzunkov* - de la verbul *polzati* - *a se târî*, aici în sensul figurat de a se ploconi cu umilință în fața cuiva, a fi lingușitor.

[57] POLZUNKOV

Tipărită inițial în *Almanahul ilustrat*, pe care I. Panaev și N. Nekrasov îl editaseră în anul 1848, ca supliment al revistei *Sovremennik*, această povestire a rămas, timp de 34 de ani, necunoscută publicului cititor, pentru simplul motiv că difuzarea respectivului almanah a fost interzisă după ce s-a tipărit tot tirajul, deși exista aprobarea oficială a cenzurii din 26 februarie 1848. Această suspendare era legată de măsurile de represalii ce s-au intensificat în Rusia imediat după revoluția franceză din februarie, așa încât Almanahul ilustrat, a cărui apariție fusese anunțată în nr. 1 al *Sovremennik*-ului pe 1848, a devenit o raritate bibliografică. Aceeași soartă a împărtășit-o și *Polzunkov*, care, după intenția inițială a autorului, trebuia să poarte titlul de *Povestea lui Plismîlkov* (așa cum reiese din anunțul publicat în același număr al revistei editate de Panaev și Nekrasov).

Ca orientare tematică și atmosferă, povestirea *Polzunkov* se integrează organic în coordonatele creației dostoievskiene din deceniul al cincilea, evocând existența mizeră a oamenilor mărunți, mediul abrutizant al banalității cotidiene în care se destramă orice năzuințe, orice iluzii despre echitatea socială, despre respectul demnității omului (excepție făcând nuvela *Gazda*, care exaltă, în stil romantic, frenezia plină de dramatism a pasiunilor fatale). Așadar, același motiv al „oamenilor sărmani” din categoria micilor slujbași apăsați de viață, sortiți unei degradări treptate, fără putința de a-și reabilita condiția umană. Este, deci, o suită de „cazuri” ale aceluiași fenomen. Devușkin, care găsește o justificare a existenței în abnegație și sacrificii, visând o fericire iluzorie; Goliadkin, jalnic și ridicol în ideea lui obsedantă de a-și afirma „drepturile”, când se teme, în fond, până și de „un țânțar”; *Proharcin*, avarul care acumulează fără lăcomie, fără rapacitate, numai de groaza viitorului și nesiguranța situației sale. În sfârșit, în completarea galeriei - o nouă variantă - *Polzunkov*, al cărui nume pare a indica esența lui morală, de om care *se târăște*, umilindu-se în fața altora. Și totuși, nu aceasta este trăsătura definitorie a personajului. Din primele rânduri aflăm că „omulețul ăsta caraghios nu era de loc un bufon de profesie”, că părea, dimpotrivă, a fi „un om dintre cei mai cinstiți și mai nobili din lume”, cu toate că - și aici intervine eterna contradicție paradoxală între esență și aparență - „își câștigă pâinea tocmai făcând pe bufonul în fața tuturora și expunându-și docil scăfârlia tuturor bobârnacelor de ordin moral și chiar fizic”. Mai mult decât atât, povestitorul, al cărui glas se confundă, fără a se identifica însă - ca în aproape toate operele lui Dostoievski - cu acela al eroului, ne asigură că „inima” acestui om „suferea și sângera la gândul că ascultătorii săi sunt atât de cruzi în josnicia lor, încât sunt în stare să râdă nu de un fapt oarecare, ci de el anume, de toată făptura lui, de inima, de capul, de înfățișarea lui exterioară, de trupul și sufletul lui”. Un ochi perspicace va descifra, desigur, urmărind

evoluția interioară a personajului, și exteriorizarea lui subtil nuanțată, această antiteză permanentă dintre *esență* și *aparență* (fond și formă) între ceea ce este și ceea ce pare a fi, între străfulgerări de conștiință și acte reflexe, între negare și afirmare, între masca umilinței și protestul înăbușit („...în astfel de clipe, simțea întreaga stupiditate a situației sale; dar protestul i se mistuia de îndată în piept, deși de fiecare dată se isca din plin").

Într-o formă extrem de condensată, cu maximum de economie (aproape cehoviană!) a mijloacelor de expresie și figurare se fixează un portret, se încheagă trăsăturile unui caracter; mai mult decât atât, se profilează destinul unui om (spre deosebire de scrierile anterioare, unde forma este mai diluată, cu numeroase lungimi și laitmotive, creând o atmosferă difuză, de monotonie, ceea ce irita gustul publicului cititor și exigențele criticii contemporane). O asemenea schiță de portret, fizic și moral, cu contururi trase din câteva trăsături de condei, din câteva detalii concrete n-a mai existat în experiența literară de până atunci a scriitorului.

Într-un stadiu larvar, încă, și oarecum schematic, Polzunkov anunță dezvoltarea acestui caracter, cu semnificații de tip social, în personajul Ejevikin (din romanul *Stepancikovo și locuitorii săi*), filiera fiind continuată de figura remarcabilă a „bufonului tragic" - umilul slujbaș Lebedev din *Idiotul*, și, în expresia lui culminantă, cu fațete multiple și alți factori determinanți, de bătrânul moșier tiranic - Feodor Pavlovici Karamazov.

Ajuns pe ultima treaptă a degradării, Polzunkov nu era lipsit, totuși, de „amor propriu" și, pentru a păstra „o aparentă egalitate cu ceilalți", se îmbrăca „aproape la fel cu toată lumea, nici mai rău, nici mai bine, ba chiar cu oarecare distincție, sub care se puteau ghici anume veleități la prestanță și *demnitate proprie*" (*s.n.*). Cuvântul revine, pentru a sublinia complexul de inferioritate de care era stăpânit acest om, conștient de faptul că „el e mai cinstit decât mulți din această onorabilă societate..."

Este descrisă magistral schimbarea fulgerătoare a expresiilor de pe fața lui, trădând „atâtea stranii și variate simțăminte", în momentele când cerea bani cu împrumut (de fapt, o formă deghizată de a cere de pomană), deși socotea că și-a câștigat acest drept. „Și rușine, și falsă impertinență, și ciudă... și mânie, și sfială... și rugămintea de a fi iertat că îndrăznise să importuneze, și conștiința propriei sale demnități, ca și conștiința cea mai deplină a propriei sale nimicnicii - toate acestea se perindau ca fulgerele pe fața lui".

Într-un cuvânt, un conglomerat de sentimente contrare, o continuă instabilitate sufletească, cum definește un critic francez această trăsătură caracteristică a personajelor dostoievskiene („*Chez Dostoïevsky, pas de philosophie, mais une psychologie morbide: il y a une instabilité permanente des êtres*" - M. Barrès).

Relatarea istoriei cu onorabilul Fedosei Nikolaici aduce elementul confesional, aproape nelipsit în operele lui Dostoievski, dintre care unele sunt adevărate „spovedanii", scrise la persoana întâi (*Nopți albe, Netoșka Nezvanova, Micul erou, Umiliți și obidiți, Adolescentul, Smerita*). Pretendent la mâna fiicei șefului său, aidoma nefericitului Goliadkin (situația se repetă), Polzunkov vrea să tragă cât mai multe foloase, recurge la șantaj, dar e gata să ceară în genunchi iertare lui Fedosei Nikolaici și-i restituie banii primiți drept răscumpărare pentru denunț, pentru că, în ciuda practicismului său venal, scânteia de omenie și generozitate nu a dispărut cu desăvârșire din inima lui „blândă și generoasă... o inimă simțitoare, fierbinte". Este arta lui Dostoievski de a dezvălui dualitatea sufletului omenesc, de a sonda acel proces dialectic, socialmente determinat, la care se referă Dobrogeanu-Gherea într-o apreciere

generală: „În adevăr, nimeni nu zugrăvește mai bine ca dânsul suferințele sufletești ale tuturor dezmoșteniților din această lume, nici un romancier rus sau străin nu s-a putut măsura cu el în arta de a descoperi aceste câteva scântei ale focului sacru, cari strălucesc în întunericul sufletelor celor mai degradate prin viciu și mizerie” (op. cit., p. 329).

Subiectul povestirii este construit pe un comic de situații, diferit de cel gogolian, un comic care se învecinează cu tragicul (după cum „nițeluș tragică” este povestea relatată de Polzunkov), de aceea provoacă un sentiment de indignare și nu râsul sănătos, reconfortant. Accente satirice, denunțătoare, sunt potențate de umor, în care nu simțim tristețea delicată a compasiunii cehoviene, ci mai curând sarcasmul incisiv al lui Saltîkov-Șcedrin. Poate tocmai aceste trăsături specifice pentru arta portretizării la Dostoievski l-au îndrumat pe cunoscutul pictor realist rus Fedotov să ilustreze povestirea *Polzunkov* cu 4 desene, rămase celebre.

Povestirea a fost reeditată după moartea scriitorului de către soția sa, care a introdus-o ca supliment la vol. I al *Operelor complete* (ed. 1882). În traducere românească, a apărut o singură dată într-o culegere intitulată *Un roman în nouă scrisori* (mai cuprinzând: *Copilul erou* și *Polzunkov*), traducere făcută după versiunea germană, de I. Husar (Craiova, Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință și artă, nr. 12, 1896).

[58] *„...era un martir...*” - cuvântul este preluat, cu evidență, din doctrina socialismului utopic a lui Fourier, ale cărui idei îl pasionau în vremea aceea pe Dostoievski. Această expresie are la Fourier semnificația dezacordului dintre aspirațiile naturale ale omului, hărăzite de creatorul divin, și imposibilitatea de a le împlini din cauza condițiilor obiective defavorabile.

[59] *„Îl cunosc pe Fedosei Nikolaici!*”- numele acestui personaj, la care se referă episodul relatat de Polzunkov (cu izgonirea lui din casa viitorului socru) va apărea în treacăt în povestirea *Un hoț cinstit* (v. mai departe textul), fiind, după intenția autorului, un nume cu sens generic de șef abuziv, șperțar.

[60] vers care a căpătat circulația de proverb, de expresie aforistică, din comedia lui A. S. Griboedov *Prea multă minte strică* (în românește de Adrian Maniu, Ed. *Cartea Rusă*, 1957, p. 47).

[61] *„...mă socotea și el, poate nu fără temei, ca pe un adevărat fiu*” - aluzie la faptul că Polzunkov era fiul nelegitim al bogătașului, iuncher în retragere Mihailo Maximîci Dvigailov, care nu i-a lăsat prin testament nici o moștenire. Problema situației dramatice a copiilor nelegitimi în societate și a efectelor ei dezastruoase asupra psihologiei acestora este abordată în *Umiliți și obidiți* (Nelly) *Idiotul* (Mîșkin), *Adolescentul* (Arkadi Dolgorukov), *Frații Karamazov* (Smerdiakov).

[62] *„...și mi-a cântat pe-un ton jignit despre husarul acela rezemat în sabie*” - poezia *Despărțire* (1812) a poetului romantic-sentimentalist K.N. Batiușkov; a fost transpusă pe muzică de romanță, intitulată *Un husar, rezemat în sabie* și a avut o largă răspândire în Rusia, în deceniile următoare.

[63] INIMĂ SLABĂ

Nuvela, publicată prima oară în revista *Otecestvennîie zapiski* (vol. 56) din februarie 1848, purtând inițial în subtitlu specificarea *Însemnările unui necunoscut*, a fost dedicată, ca și *Nopți albe* poetului A. N. Pleșceev, pe care Dostoievski îl cunoscuse încă în 1846, între ei stabilindu-se strânse legături de prietenie. Era perioada „marilor elanuri”, a „visurilor avântate”, când amândoi

au aderat la cercul Petrașevski, împărtășind apoi, în 1849, aceeași soartă (după condamnarea la moarte, a urmat comutarea pedepsei în muncă silnică, apoi deportarea cu domiciliu forțat, pentru Dostoievski, în timp ce Pleșceev a fost mutat disciplinar la garnizoană din Orenburg).

Această stare de spirit protestatară, alimentată de ideile socialismului utopic, pe care tineretul progresist încerca să le aplice în viață, s-a răsfrânt în operele scriitorului, cu eroi solitari și „visători", năzuind spre *armonie socială*, conform tezelor fourieriste de transformare a societății pe cale pașnică, fără lupte politice și zguduiri revoluționare. Dostoievski făcuse cunoștință cu doctrina lui Fourier la adunările de „vineri" ale cercului Petrașevski (pe cale indirectă, prin lectura adepților acestui sistem: Saint-Simon, Cabet, Lamenier, ș.a. pentru care era pasionat și fratele său Mihail), iar problemele generale ale socialismului utopic - problema distribuirii bunurilor materiale, a contrastului dintre bogați și săraci, dintre cei ce dețin puterea și cei oprimați, dintre libertate și înrobire - au găsit ecou mai direct și mai intens în câteva opere din acea perioadă (*Oameni sărmani, Inimă slabă, Nopți albe, Netoșka Nezvanova*). Împărtășind „sistemul pașnic" al lui Fourier, care „farmecă sufletul prin eleganța sa și captivează inima prin acea dragoste pentru umanitate, care îl însuflețea pe Fourier" - după cum a declarat Dostoievski la ancheta judiciară în procesul intentat membrilor cercului Petrașevski (cf. N.I. Belcikov, *Dostoievski în procesul petrașeviților*, M.-L., 1936, p. 91) - scriitorul intuia totodată antagonismele insolubile existente în realitatea socială. De aceea, eroii săi „visători" termină dramatic, fie că ajung la nebunie, mergând pe urmele lui Goliadkin, precum tânărul Vasea Șumkov, om lipsit de voință, pentru că are o inimă slabă (motivul a fost anunțat în tirada lui Murin din *Gazda*), fie prin pierderea iluziilor, și o nostalgică însingurare (cazul eroului din *Nopți albe*), după ce antecesorul acestor eroi, Makar Devușkin, alesese calea resemnării. O anume idealizare a „resemnării", a „smereniei" este vădită în *Oameni sărmani*, fapt dezavuat de Dobroliubov într-o reflecție pertinentă: „Absența oricărei conștiințe a demnității, recunoașterea categorică a nimicniciei sale, autoexcluderea din specia umană... iată ce vedeți în efuziunile de recunoștință ale lui Makar Devușkin (formula se poate aplica perfect și eroului din *Inimă slabă* - *n.n.*). Și totuși, el este fericit... și-l roagă cu smerenie pe Dumnezeu să-i ierte „protestul și *gândurile liberale*" pe care și le-a îngăduit o dată (op. cit., p. 387).

Într-un articol tradus și publicat la noi acum peste trei decenii, scriitorul francez André Gide, fervent admirator al lui Dostoievski, scria cu prilejul semicentenarului de la moartea acestuia: „... opera lui totdeauna și în întregime este torturată de această idee că umilirea degradează, în vreme ce smerenia sfințește" (*Dostoievski și sufletul rus*, *Adevărul literar*, nr. 531, 1931).

Aparținând, ca și Devușkin sau Goliadkin, aceleiași categorii de oameni umili și obidiți din tagma cea mai inferioară a ierarhiei funcționărești, Vasea Șumkov nu rezistă la emoțiile care covârșesc „inima lui slabă": a fost avansat în serviciu, a căpătat de lucru suplimentar (copierea unor hârtii urgente) și e îndrăgostit, pe punctul de a se însura. El își destăinuie planurile de viitor, speranțele, prietenului și colegului de birou Arkadi Nefedevici, cu care locuiește de cinci ani în aceeași mizeră odăiță. Prietenia lor este un model de devotament și abnegație, mai cu seamă din partea lui Arkadi, personaj șters, despersonalizat, având rolul de protector moral și confident al prea emotivului și exaltatului Vasea Șumkov. Acesta („un om bun și delicat, dar slab, rușinos de slab" - cum îl caracterizează prietenul său, mai lucid, mai rațional, într-un

cuvânt, mai realist) ar vrea să-și împartă fericirea cu cei din jur, să-i facă fericiți pe toți oamenii, să săvârșească un act de eroism, ceva nemaiauzit! E plin de intențiile cele mai bune. Deocamdată, însă, nu poate decât să cumpere un cadou pentru logodnică: „... o bonetă... o bonețică tare drăgălașă”, unde mai pui că modelul se cheamă „Manon Lescaut”. De Liza s-a îndrăgostit nebunește dintr-un fel de compasiune, ca s-o salveze, „s-o consoleze”, fiindcă tânăra fată, „sărmănica de ea”, fusese părăsită de logodnicul ei nemernic, care între timp s-a și însurat. Acum, își reproșează că a avut „o inimă prea aspră”, că nu s-a prea gândit la alții. Se simte *„vinovat față de sine însuși*... fiindcă nu-și îndeplinise îndatoririle”. De aceea „se socotea nerecunoscător înaintea sorții... zguduit și strivit de fericire, se considera nedemn de ea”.

Pe de altă parte, în plan obiectiv, realitatea crudă nu ține seama de fericirea personală, măruntă și nevinovată, a lui Vasea Șumkov. Lucrarea comandată de șeful său, Iulian Mastakovici, trebuie să fie predată în termen, cu atât mai mult, cu cât, în marea lui bunătate, acest șef „ideal” îi dăduse avans cinci ruble de argint! După cum vedem, visurile și pretențiile acestui incurabil entuziast sunt cât se poate de modeste. Dar antinomiile lumii obiective, care acționează ireductibil, nu le pot cruța nici măcar pe acestea. Dus de valul fericirii năvalnice și neașteptate, al micii lui fericiri personale, el, omul datoriei, nu se mai simte în stare să execute în termen lucrarea comandată. Asta ar putea să-l supere pe Iulian Mastakovici! S-ar putea să fie concediat... să-și piardă slujba... poate chiar pedepsit și trimis la cătănie... Toate speranțele, toate iluziile se năruie, și o dată cu ele și „inima slabă”, mai exact „mintea slabă” a lui Vasea Șumkov. Totul era împotriva lui. De peste tot îl amenință primejdii, îl pândesc forțe ostile și imprevizibile, fie chiar și născocite de imaginația lui aprinsă, dar nu mai puțin nimicitoare. Totul este posibil, totul este plauzibil în situația acestui om, care, asemenea lui Proharcin, se lasă stăpânit de acea anxietate, de acea teamă copleșitoare în fața necunoscutului, în fața unui viitor nesigur. Proharcin acumulează o brumă de economii, smulse din câștigul lui mizer, dar numai la gândul că ar putea fi luat drept un protestatar, drept „liber-cugetător”, înnebunește și moare. Dar, care este cauza, ce anume îl duce pe Vasea Șumkov la nebunie? Și există o cauzalitate a procesului alienării sale, a dezechilibrului care îl duce la prăbușire? Motivarea e clară, dar în ceea ce privește *cauza*, s-au formulat și se mai formulează în critică ipoteze diferite.

Unii sunt de părere că acest erou romantic și-a pierdut mințile „din cauza fericirii prea mari pe care i-a adus-o dragostea”. Alții înclină să creadă că motivul principal al nebuniei acestui tânăr ar fi groaza în fața primejdiei de a fi trimis la militărie (pe atunci, în Rusia țaristă - de o durată extrem de lungă și în condiții inumane).

În sfârșit, alții opinează pentru procesul mustrărilor de conștiință, eroul fiind tulburat de gândul unei ingratitudini condamnabile, de care a dat dovadă față de șeful venerat, și de aici concluzia că nu este demn de fericirea neașteptată, că prăbușirea lui este inevitabilă. La întrebarea lui Iulian Mastakovici: „Cum s-a întâmplat una ca asta cu el?... Din ce pricină și-a pierdut mințile?” - celălalt personaj, Arkadi Ivanovici, „abia putu să articuleze: Din re-cu-noș-tință!” Ca adevărat creator, care transgresează corelația efemeră a adevărurilor de scurtă durată, autorul nu spune nimic precis în această privință, ci doar sugerează în plan simbolic, dar comprehensiv, acel complex de motive care, în mod indirect, duc la alienarea omului în lumea modernă. Finalul este revelator, aducând o notă gravă, de o vădită substanță antitetică, față de tonalitatea generală, sentimental-romantică, a întregii

povestiri: „Se lăsase demult amurgul, când Arkadi se întorcea acasă. Apropiindu-se de malul Nevei, se opri o clipă și aruncă o privire, ca un jungher, de-a lungul fluviului, în depărtările fumurii, tulburi, înghețate, pe care dintr-o dată le împurpură apusul însângerat, stingându-se pe bolta cuprinsă de neguri... Aburi înghețați învăluiau caii mânați în goană, până la istovire, și pe oamenii care alergau. Văzduhul dens vibra la cel mai slab zvon, iar trâmbele de fum, care se ridicau ca niște uriași din hogeagurile acoperișurilor de pe amândouă malurile Nevei se înălțau spre cerul înghețat - ba împletindu-se, ba despletindu-se - îngrămădind parcă clădării de case unele peste altele, ca și cum un nou oraș s-ar fi zidit în văzduhuri... În sfârșit, lumea această întreagă, cu toți locuitorii săi, puternici și slabi, cu toate sălașurile lor, aziluri de cerșetori sau palate aurite - desfătarea puternicilor lumii acesteia - totul, în amurgul acela, părea o iluzie fantastică, magică, un vis care se va împrăștia și se va mistui ca aburul către bolta infinită a cerului siniliu-închis" (p. 476).

Citarea aproape integrală a pasajului de mai sus a fost dictată de semnificația conținută în această viziune-cheie, ca indiciu al frământărilor și căutărilor scriitorului, pe atunci discipol al lui Fourier și aderent activ la ideile cercului Petrașevski. De altfel, ne stă mărturie faptul că într-o originală schiță memorialistică *Visări petersburgheze în versuri și în proză*, publicată în 1861, Dostoievski, depănându-și amintirile despre viața pe care a dus-o la Petersburg în deceniul al 5-lea, reproduce această „viziune" a lui Arkadi ca fiind a sa personală. În timp ce mergea într-o seară cu pași grăbiți spre casă, venind din cartierul Vîborg, și ajunse în dreptul Nevei „se opri o clipă și aruncă o privire, ca un jungher, de-a lungul fluviului..." - în continuare urmează întocmai, cuvânt cu cuvânt, textul pasajului mai sus-citat din *Inimă slabă* (v. *Opere*, 1930, vol. XIII, pp. 156-157).

Și în această nuvelă s-a vădit, desigur, preferința tânărului scriitor „pentru zugrăvirea subtilităților psihologice" (Dobroliubov), iar mulți comentatori ai operei sale au înregistrat-o ca pe un nou experiment în domeniul psihopatologiei, având drept unic scop urmărirea fazelor nebuniei (este semnificativ în această privință titlul sub care a apărut inițial nuvela în limba franceză: *Etapele nebuniei* - 1891). Psihiatrul rus V. F. Cij a întreprins le sfârșitul veacului trecut un amplu studiu al cazurilor patologice din opera marelui scriitor, încercând să explice anomaliile manifestate prin schimbarea maladivă a caracterului ca rezultat al melancoliei anxioase. În cazul eroului din *Inimă slabă*, doctorul Cij vede un proces de acumulare a iluziilor care devin obsesive, culminând cu iluzia că va reuși să execute lucrarea ce i se comandase și nu-și mai dă seama că transcria, de fapt, cu penița uscată. El nu surprinde însă adevăratul substrat al acestor „angoase patologice", care modifică „perceperea normală a realității" în conștiința bolnavă a individului. De aici alternarea bruscă și nemotivată a stărilor sufletești, extreme, de la exaltare și frenezie la o neagră melancolie. V. F. Cij explică aceste fenomene detașându-le din sfera esteticului, făcând abstracție de legile transfigurării artistice - exclusiv prin „maladia voinței" și un anume „infantilism" de care suferea eroul dostoievskian. De altfel, în lucrarea sa *Dostoievski ca psihopatolog* (1885), d-rul Cij, apreciind că întreaga literatură rusă nu cuprinde atâția alienați câți sunt în operă lui Dostoievski, întocmește o lungă listă statistică a „nebunilor" (în comparație cu Shakespeare), care, raportată la numărul total al personajelor dostoievskiene, „numără peste 25% de cazuri patologice" (se citează după *Culegerea de studii întocmită de V. I. Pokrovski*, Partea a II-a, Moscova, 1912). Dintr-un alt punct de vedere, desigur,

analizează Cezar Petrescu „atrofia voinței” la unele personaje ale scriitorului rus, care, „ca și autorul, de altfel, după propriile spovedanii - rătăcesc într-un deșert interior fără niciun punct de reazim...” (*Ofensiva împotriva lui Dostoievski*, *Gândirea*, an. IV, 1925, 110. 12-13, pp. 2S6-287, articol semnat cu inițialele I. D. - Ion Darie, pseudonimul sub care figura în presă Cezar Petrescu).

Apariția nuvelei (*Otecestvennîie zapiski*, 18-18, februarie) nu a stârnit ecouri deosebite în presa rusă. Dintre exegeții lui Dostoievski, singur P. V. Annenkov a consacrat câteva pagini acestei opere, formulând aprecieri critice aspre, reproșându-i „caracterul particular, de loc caracteristic”, al cazului descris, ceea ce, după părerea criticului, nu justifică publicarea ei „ca operă literară de sine-stătătoare”, putând servi, în cel mai bun caz, „drept episod într-un roman”. Annenkov îi mai reproșa sentimentalismul excesiv, „lacrimogen”, ceea ce contrazice principiul „veridicității”, de asemenea stilul patetic și maniera artistică caricaturală, care nu sunt în măsură să-i confere o valoare deosebită (v. fragmente din articol reproduse în Culegerea lui V. Pokrovski, 1852, pp. 38-40). Mai pertinentă, deși sumară, este analiza nuvelei în studiul lui Dobroliubov *Oameni năpăstuiți* (1864). Explicând cauza alienării lui Vasea Șumkov prin „conștiința totalei sale neputințe”, criticul democrat-revoluționar îi releva implicațiile sociale: „...cercetând ce anume stă la baza nuvelei, ajungi la concluzia că teoria ideală a mecanismului social, în cadrul căruia toți oamenii își văd de treabă acolo unde au fost puși să muncească, nu asigură fericirea generală. Așa ar fi stat lucrurile dacă în locul lui Vasea ar fi fost o mașină de scris... Nenorocirea este însă că nu poți să-l perfecționezi pe om într-atât, încât să devină o mașină” (op. cit., p. 405).

În critica mai recentă, nuvela *Inimă slabă* este de obicei considerată fugar, într-un grupaj cronologic sau tematic. În lucrarea de enciclopedie literară *Dictionnaire des œuvres*, Laffont-Bompiani, Paris, vol. I) se relevă „umanitatea” celor doi eroi, subliniindu-se faptul că „această narațiune, la fel ca și *Mantaua* lui N. Gogol, nu este decât un dureros protest în favoarea celor umili” (p. 461). Mai discutabilă este aprecierea nuvelei ca fiind „*o agreabilă caricatură*” care „se transformă într-o sumbră imagine a unei realități mizerabile” (ibid.). Acea ironie abia perceptibilă, compasivă și binevoitoare, ce se degajă din scenele efuziunilor sufletești exaltate, cu nenumărate exclamații și lamentări, reprezintă mai puțin o caricatură, cât mai cu seamă procedeul antitezei, fructificat intens de către Dostoievski.

Nuvela a fost reeditată în timpul vieții scriitorului în ediția de *Opere* (Stellovski, 1865), când a apărut și într-un volumaș separat. În versiune franceză, a fost editată separat în 1891 (*Les étapes de la folie*, Trad. Halpérine-Kaminsky, Ed. *Perrin*) și în 1947 (*Union Bibliophile de France*) cu titlul *Cœur faible*. În românește, figurează sub titlul *Inimă de copil* (Trad. de Dem. A. Rizeanu, *Amicul progresului român*, I, 1893), mai târziu *Suflet de copil* - trad. de N. Dașcovici, Ed. *Alcalay*, 1909, *Biblioteca pentru toți*, no. 509-510) și într-o nouă versiune, efectuată de George B. Rareș, cu același titlu (Ed. *Cultura românească*, 1933, *Căminul, Biblioteca literară și științifică*, no. 265-267).

64 „Vasea Șumkov” - numele eroului, derivând de la substantivul *șum* - zgomot, gălăgie, larmă - sugerează trăsăturile caracterului său: exaltat, frenetic, impulsiv, precum și volubilitatea lui excesivă.

65 „*Trei sute? Dar Iulian Mastakovici*” - numele personajului revine mereu, cu un sens simbolic, în paginile nuvelei, aproape toate discuțiile și preocupările

celor doi eroi fiind concentrate în jurul lui, deși apare într-un singur episod final, când se declanșează criza nebuniei. Figura șefului ierarhic al lui Vasea Șumkov este vădit idealizată, lăsând să transpară intenția autorului de a-l absolvi de orice culpă indirectă la efectele dezastruoase ale ordinii sociale existente, deși unele punctări, privind esența lui, nu sunt lipsite de o ironie incisivă, fără accente satirice (de pildă, momentul când acesta, impresionat de cazul subalternului său, „lasă să-i cadă o lacrimă din ochi"). Trebuie precizat că Dostoievski intenționa, probabil, să confere acestui personaj o semnificație generică. Putem deduce acest lucru din peregrinarea personajului și în alte scrieri, ilustrând evoluția lui în trei ipostaze diferite. Prima oară este portretizat într-un foileton, *Letopisețul Petersburgului*, pe care Dostoievski îl publică în *Otecestcenrilie zapiski* înaintea nuvelei *Inimă slabă* (aprilie, 1847). Aici, spre deosebire de ipostaza a doua (din *Inimă slabă*), Iulian Mastakovici simbolizează arbitrariul și tirania exercitate de gradele ierarhice superioare ale aparatului de stat. El va apărea din nou, în aceeași viziune sumbră, realizată artistic, în scurta povestire satirică, cu caracter denunțător - *Un pom de Crăciun și o nuntă* (vezi comentariul și nota de mai jos).

66 *„Modelul... se cheamă M a n o n L e s c a u t* - numele eroinei principale din romanul de aventuri sentimentale, cu același titlu, al scriitorului francez Prévost d'Exiles Antoine François (1697- 1763), publicat în lb. rusă în 1790.

67) *„...citind pentru haz o frază dintr-o gazetă foarte spirituală...*" - aluzia malițioasă se referă la organul oficios *Sevcrnaia pcela*, (v. nota la *Oameni sărmani*).

68 *„Ah, sărmana Liza*" - exclamația rostită de Arkadi, în timp ce „lacrimi fierbinți izvorâră din ochii lui", ca și întreaga atmosferă a nuvelei în părțile care se referă la intriga amoroasă vădesc caracterul ei polemic, de replică la nuvela lui N. M. Karamzin *Sărmana Liza* (1792) - un model al școlii sentimentaliste în literatura rusă. Se reia aici schema logodnicei înșelate și părăsite (tânărul aristocrat Erast se însoară cu o văduvă bogată, evitând astfel mezalianța cu o fată simplă din mediul țărănesc) cu singura deosebire (și aici surprindem ascuțișul polemic al acestui paralelism) că eroina lui Karamzin își curmă viața (se aruncă în lac), iar în nuvela lui Dostoievski intervine ca salvator naivul și entuziastul Vasea Șumkov.

69 UN HOȚ CINSTIT

Scrisă sub forma istorisirii unui episod dureros din viața celor decăzuți, a declasaților societății (relatată de un povestitor fictiv, Astafi Ivanîci, fost soldat în rezervă, acum croitor improvizat), povestirea poartă amprenta aceluiași suflu „umanitar" semnalat de Dobroliubov ca fiind trăsătura specifică a lui Dostoievski, care „s-a apucat cu toată energia și prospețimea unui tânăr talent să analizeze tarele, viciile ce l-au impresionat mai mult în biata noastră realitate" (op, cit., p. 3S0). Alăturarea paradoxală a două noțiuni antitetice: *cinstea* și *hoția* vădește acea tendință pe care o relevă unul din remarcabilii exegeți ai lui Dostoievski, anume N. Strabov, de a zugrăvi „idile minunate, înălțătoare, în mijlocul noroiului celui mai copleșitor; noblețea sufletească, delicatețea, generozitatea manifestându-se în împrejurările cele mai degradante". După aprecierea criticului, Dostoievski „nu face din personajele sale, așa cum se întâmpla la Victor Hugo, niște eroi teatrali, nu-i silește să săvârșească minuni și fapte de eroism... ci, fidel unui realism riguros, știe să discearnă în monstruozitatea cea mai respingătoare trăsături profund umane". În galeria de oameni decăzuți sau anormali „bolnavi trupește și mai ales moralicește... la fel ca și Dickens, le recunoaște drepturile omenești

fundamentale” (v. culegerea citată în întocmirea lui V. I. Pokrovski, 1912, pp. 109-110).

În schimb, critica progresistă a vremii, reprezentată prin grupul de la *Sovremennik*, în opoziție cu concepțiile slavofile, patriarhale și conservatoare, a primit cu oarecare rezervă această povestire. P. V. Annenkov, de pildă, în *Însemnări despre literatura rusă de la 1848*, remarcând o nouă cotitură în evoluția lui Dostoievski „de la predilecția pentru elementul fantastic la genul sentimental” circumscrie în această categorie atât *Inimă slabă*, cât și *Un hoț cinstit*. Criticul este înclinat să creadă că tonalitatea ultimei povestiri i-a fost sugerată autorului de succesul *Povestirilor unui vânător* de I. S. Turgheniev, care l-ar fi tentat pe Dostoievski să adopte maniera relatării prin intermediul unui povestitor, precum și tonul simplu, sfătos, oarecum mucalit, cu care vorbesc personajele turghenieviene din popor. Pe aceeași linie genetică a identificării unor surse posibile, Annenkov descoperă filiații directe cu „proza inegalabilă a romancierei străine care a scris *La mare au diable* și *François-de-Champi*” în ceea ce privește simplitatea conținutului, inspirat de viața oamenilor din popor, precum și vocația „de a dezvălui laturile luminoase ale sufletului omenesc, pe care eroii săi nu le pierd în orice situație s-ar afla, chiar și în sfera viciului, indiferent dacă ajung acolo din vină proprie sau datorită unor împrejurări exterioare”. Sub acest unghi de vedere, constată existența unor pagini foarte izbutite, „magistrale”, ca de pildă „tabloul suferinței mute a nefericitului bețiv Emelea, după ce comite furtul nădragilor de la binefăcătorul său... și până la urmă moare de conștiința vinei sale, chinuit de remușcări” (v. culegerea mai sus-citată, pp. 175-176). În rest, Annenkov consideră că povestirea conține multe artificii și elemente convenționale, cum ar fi, de pildă, figura povestitorului, care rostește fraze retorice, artificiale, etalându-și prea stăruitor mărinimia și virtuțile, și estompându-l în felul acesta pe Emelea, adevăratul purtător al mesajului umanist al operei.

A apărut inițial în *Otecestvennîie zapiski*, aprilie 1848, sub titlul *Istorisiri ale unui om umblat* (*Din însemnările unui necunoscut*), cuprinzând două părți distincte: *Rezervistul* și *Un hoț cinstit*.

Ulterior, pregătind ediția din 1860, autorul a păstrat din *Rezervistul* doar primele două pagini, renunțând la restul narațiunii care conținea o lungă caracterizare a tipului de soldat în rezervă, o expunere privind trecutul lui Astafi Ivanovici și câteva episoade pe care le relata în legătură cu participarea la războiul din 1812. Au mai fost adăugate câteva fraze de legătură între începutul *Rezervistului* și narațiunea *Un hoț cinstit*, fiind reprodus textul din *Otecestvennîie zapiski* cu foarte puține modificări.

Figura lui Emelian Ilici, fost slujbaș, concediat pentru năravul beției, care decade până la ultima treaptă a degradării umane, a fost schițată fugar încă în *Oameni sărmani*, anume în scrisoarea lui Makar Devușkin din 28 iulie, unde povestește Varvarei Dobroselova despre întâlnirea cu Emelea, fostul său coleg de serviciu. În povestirea *Un hoț cinstit* există o vagă aluzie la soarta nefericită a lui Devușkin după plecarea Varenkăi: „Mai înainte se ducea tot așa, ca și la mine, la un slujbaș, se legase de dânsul și beau tot ce aveau împreună; acela însă a dat cu totul în patima beției și a murit din nu mai știu ce necaz”. Numele lui Fedosei Ivanîci, amintit de Emelea, la care acesta se dusese pentru a-l ruga să-i găsească o slujbă, evocă figura șefului carierist și profitor al lui Polzunkov din povestirea cu același titlu. Se poate vorbi despre o anume continuitate tipologică în descrierea mediului și a moravurilor funcționărești, atestată și de reluarea acelorași nume sau situații în diferitele

opere ale scriitorului din această perioadă.

Povestirea *Un hoț cinstit* a apărut în traducere românească de numeroase ori, fiind una dintre primele opere ale lui Dostoievski difuzate la noi. Prima oară este publicată sub titlul *Un tâlhar de omenie* (trad. de Gil. *Tribuna*, V, nr. 245-246, 1888). Un an mai târziu în revista *Românul*, XXXIII (1889), no. 3, 6, 9 și 11, purtând ca titlu *Hoț cinstit*. Urmează apoi în *Adevărul ilustrat*, VIII, 1895 (no. 2171, 2172, 2185). În 1909 figurează într-o culegere de *Povestiri* din opera lui Dostoievski (trad. de Willy Ghül, Ed. Alcalay, 1909, *Biblioteca pentru toți*, nr. 421). După un interval destul de lung, apare într-o nouă versiune, în volumul *Iubire tragică* (textul românesc de George B. Rareș, Ed. *Cultura românească*, 1929), purtând titlul: *Mărturisirea*. În sfârșit, figurează alături de schița lui Cehov *Chibritul* în colecția *Lectură, floarea literaturilor străine*, no. 562 (în românește de Ion Stahov, Ed. *Adevărul*, 1936).
În afară de ultima traducere, realizată după originalul rusesc, se poate presupune că versiunile din 1888 și 1909 au avut la bază textul german al povestirii, iar celelalte - traducerea franceză, care a apărut inițial într-o culegere *La Femme d'un autre (et quelques nouvelles)*, trad. Halpérine-Kaminsky et Ch. Morice, Plon, 1888, apoi în ediție separată: *Le voleur honnête*, 1892.

[70] UN POM DE CRĂCIUN ȘI O NUNTĂ

Publicată întâi în *Otecestvennîie zapiski* din septembrie 1848, povestirea *Un pom de Crăciun și o nuntă* a fost de două ori reeditată în timpul vieții scriitorului (în edițiile de *Opere* din 1860 și 1865-66) cu subtitlul: *Din amintirile unui necunoscut*.

Cât de variate au fost căutările lui Dostoievski nu numai în domeniul problematicii, dar și sub raportul modalităților de expresie artistică, rezultă din faptul că multe opere din perioada timpurie a creației sale vădesc un filon satiric mai mult sau mai puțin accentuat (de pildă: *Dublul, Domnul Proharcin, Polzunkov*), iar unele pot fi afiliate acestui gen, deși formula satiric-denunțătoare, ca modalitate a criticii sociale, nu este specifică artei dostoievskiene și talentului său de profund analist și observator al psihologiei umane. Găsim însă în vasta să operă pagini în care ironia corosivă, ce-i este proprie, ia forma invectivei satirice sumbre și necruțătoare (în *Idiotul, Adolescentul, Frații Karamazov*). Dovadă că Dostoievski și-a încercat forțele și în direcția genului satiric o constituie asemenea opere ca *Un roman în nouă scrisori*, *Nevasta altuia și un soț sub pat* și, mai cu seamă, *Un pom de Crăciun și o nuntă*, unde obiectul satirizat este o sinteză personificată a imoralității claselor dominante, a egoismului venal pus în funcțiune prin abuzul de putere. „Satira l-a tentat pe Dostoievski prin posibilitatea de a personifica răul social, care ținea sub opresiune pe eroul său umilit, frustrat de drepturi", observă cu pătrundere criticul sovietic V. I. Kirpotin (în studiul monografic *F. M. Dostoievski*, *Goslitizdat*, 1960, p. 401).

În cazul de față, este vorba deci de reversul aceluiași fenomen: obiectivul de observație se deplasează din sfera celor nedreptățiți și oprimați spre forțele care exercită inechitatea și opresiunea, simbolizați în persoana lui Iulian Mastakovici.

Prin factura și tematica ei, *Un pom de Crăciun și o nuntă* este, așadar, o operă cu caracter net denunțător, un pamflet satiric de o rară vigoare expresivă și, în același timp, de o obiectivitate desăvârșită, în sensul că atacul

nu este exprimat direct, ci prin intermediul antitezei - procedeu cultivat de romantici, care și-a găsit o fructificare polivalentă într-o serie de opere realiste ale lui Dostoievski. Aici antiteza se constituie din cele două episoade ce au loc la interval de cinci-șase ani: un bal de copii dat cu prilejul pomului de Crăciun, deci un moment de voie bună, de inocentă veselie pentru cei mici, și nunta, ca o realitate tristă, dramatică. Căci tânăra mireasă, care „abia împlinise șaisprezece ani” nu este alta decât adorabila „fetiță de vreo unsprezece ani, frumoasă ca un cupidon, tăcută, visătoare, cu ochi mari, îngânduraţi...” pe care respectabilul Iulian Mastakovici, om cu situație și trecut de vârstă, o cunoscuse la serbarea pomului de Crăciun, descrisă la începutul povestirii. În culori tari, de un sarcasm nimicitor, este zugrăvit portretul fizic și moral al acestui rechin în chip de general - imagine demnă de pana satirică a neîndurătorului Saltîkov-Șcedrin: „... era cam îndesat, - bine hrănit, rumeior, rotofei, cu burticică, cu osânză pe coapse, într-un cuvânt, vârtos și rotund ca o nucă”; acest bătrân, în stare să fugărească pe presupusul său rival - un băiețel pricăjit, prieten de joacă al fetiței, care putea eventual să-i strice toată „socoteala făcută pe degete”, din care cauză „asudase, gâfâia și se îmbujorase ca focul”. Aproape în aceiași termeni, portretul reapare în biserică - de data aceasta „foarte împopoțonat” - unde se celebra odioasa cununie, abil plănuită în ziua balului pentru copii. Confruntarea celor două momente e magistrală, iar dramatismul din final, redat într-un ton sobru, reținut și implacabil: victima avea „privirile rătăcite”, ochii ei păreau „...învăpăiați de lacrimi proaspete. Fiecare trăsătură a feței sale, prin severitatea-i antică, imprima acestei frumuseți un aer de măreție și de solemnitate. Dar prin această măreție și solemnitate, prin tristețea figurii, se întrezărea primul chip - copilăresc, nevinovat, trăsăturile unei desăvârșite naivități ale adolescenței și frăgezimii, care, parcă fără rugăminți, implorau îndurare.”

Figura lui Iulian Mastakovici figurează episodic și în nuvela *Inimă slabă*, unde el apare ca „protector” al sărmanului slujbaș Vasea Șumkov (v. comentariul la titlul respectiv). Este semnificativ faptul că Dostoievski se întoarce la imaginea acestui personaj, așa cum o concepuse în *Letopisețul Petersburgului* (1847), unde se anunță intenția lui Iulian Mastakovici de a se căsători cu o tânără de șaptesprezece ani, autorul comentând cu o ascunsă ironie avantagiile unei asemenea căsătorii (*Opere*, 1930, v. XIII, pp. 11-12). Motivul „familiei și al căsătoriei” în epoca de cotitură între vechile norme ale patriarhalității feudale și afluxul „banului” generat de ascensiunea burgheziei - va fi unul din momentele nodale în câteva capodopere dostoievskiene (*Crimă și pedeapsă*, *Idiotul*, Adolescentul, *Frații Karamazov*), ca un resort de valență însemnată în dezbaterea pasionată a problemelor de etică și conștiință, care formează miezul acestor opere.

Povestirea *Un pom de Crăciun și o nuntă* s-a bucurat la noi de o difuzare destul de largă. Prima traducere apare în 1889, cu titlul: *La nuntă* („*Românul*”, XXXIII, 30 sept. - 2 oct.). Curând, o altă versiune, realizată de Hasan („trad. din nemțește” - după cum se precizează) apare în *Munca*, 1892 (no. 33-34) cu titlul: *Arborele de Crăciun și cununie*. În același an, *Tribuna* publică o nouă versiune, trad. din limba germană de V. I. (IX, no. 242-243, 1892) cu titlul cel mai adecvat sub care figurează în ediția prezentă: *Un pom de Crăciun și o nuntă*. Titlul apărut în *Munca* (1892): *Arborele de Crăciun și cununie* este preluat în 1895 (*Vatra*, IX, no. 16), de data aceasta în traducerea semnată de Ion Țandură. O denaturare a titlului surprindem în *Lumea nouă*, I,

no. 259-261, trad. de Gram. (*Socoteală pe ţanc.*) în 1908, Editura *Lumen* publică un volum intitulat *Nunta şi Pomul de Crăciun* (cu un studiu critic de Georg Brandes) înmănunchind, pe lângă o altă povestire a lui Dostoievski, *O noapte de Crăciun* şi schiţa *Orologiul*, de Maxim Gorki. În anul următor, Editura Alcalay scoate o culegere de *Povestiri* în colecţia *Biblioteca pentru toţi* (1909, no. 421, trad. de Willy Ghül), în care, alături de: *Nopţi senine, Hoţul cinstit, Crăciun*, figurează în prim-plan: *Pom de Crăciun şi Nuntă*. La interval de un an - o nouă traducere (semnată de L. Jianu Poiană) apare în *Universul literar*, XXVII, no. 45, 1910. În sfârşit, în 1911, Editura Alcalay publică (în *Biblioteca pentru toţi*, no. 629) volumul de *Nuvele* în traducerea lui B. Marian, reeditat în 1927 cu unele modificări (Ed. Eminescu, colecţia *Romanele alese*). De la 1911, nu se mai înregistrează alte versiuni ale acestei povestiri, ponderea revenind, în general, marilor romane ale scriitorului rus, până atunci cunoscute în ţara noastră exclusiv prin intermediul versiunilor străine - franceze sau germane.

[71] NEVASTA ALTUIA ŞI UN SOŢ SUB PAT

Această parodie cu caracter melodramatic s-a închegat într-o formă compoziţional finită prin alăturarea a două povestiri publicate separat: I. *Nevasta altuia* (*O scenă de stradă*) care a apărut în *Otecestvennîie zapiski*, ianuarie 1848 (deci înainte de *Inimă slabă* şi *Un pom de Crăciun şi o nuntă*) şi II. *Soţul gelos*. *O întâmplare neobişnuită* - în aceeaşi revistă, luna decembrie 1848.

În prima ediţie de *Opere* (1860), Dostoievski a reunit cele două povestiri sub un singur titlu (*Nevasta altuia şi un soţ sub pat*), eliminând menţiunea de la începutul povestirii a doua (*Soţul gelos*) prin care amintea cititorului de scrierile sale apărute anterior (în acelaşi an) - *Un pom de Crăciun şi o nuntă* şi *Nevasta altuia*, legate între ele prin tema căsătoriei şi a efectelor ei dezastruoase în căsniciile convenţionale, contractate din interese meschine. Aşa se explică ordinea în care este distribuită în sumar *Nevasta altuia şi un soţ sub pat*, pe care a stabilit-o însuşi autorul. Pregătind ediţia din 1860, Dostoievski a făcut modificări substanţiale în dialogul dintre tânărul fante şi Ivan Andreici, restructurând îndeosebi replicile acestuia din urmă. Vâna satirică, despre care s-a amintit în comentariile la *Un pom de Crăciun şi o nuntă*, are aici o nuanţă diferită, metamorfoza constând în accentuarea elementului grotesc, vizibil şarjat, tocmai ceea ce conferă acestei „*întâmplari neobişnuite*” un caracter de parodie. Obiectul parodiat este gelozia, atunci când se manifestează ca un sentiment obsesiv, ca o adevărată maladie, punând în situaţii ridicole, absurde, aproape neverosimile prin echivocul lor, un asemenea om „venerabil”, ca vârstă şi poziţie socială, cum este bietul Ivan Andreici. Şi ironia, din ce în ce mai maliţioasă, mai biciuitoare, de loc concesivă, frizează aici sarcasmul, cu infiltraţii abia perceptibile de umor, deşi nu aceasta este o componentă esenţială a talentului dostoievskian. În timp ce umorul, ca modalitate a comicului, derivă dintr-un optimism fundamental şi sensul lui final e încrederea în bine, ironia, ca fenomen de cultură, este mai cerebrală, mai intransigentă, şi, de cele mai multe ori, se converteşte în satiră - dură, neiertătoare. Perspectiva ironiei este mai lucidă, implicând de obicei un joc de sensuri mai nuanţate, dispunând de o mai mare putere de ierarhizare a fenomenelor comice din realitate. Ea exprimă, în general, o atitudine reprobatoare faţă de tot ce e negativ - propriu-zis, desfiinţează obiectul satirizat. Stabilind raportul dintre *ironie* şi *umor* - cele două extremităţi ale gamei atât de variate a comicului - T. Vianu remarcă:

„Humoristicul este și el o demascare, dar una care ajunge să descopere o valoare înaltă sub aparențele umile sau stângace care o ascund. Râdem în ambele prilejuri, dar în primul caz, pentru a pedepsi, și în cel de-al doilea, pentru a răscumpăra. Veselia noastră are în fiecare din aceste împrejurări o altă semnificație” (*Estetica*, ediția a III-a, București, 1945, p. 473). În această categorie a comicului, cu multiplele lui resurse potențate de umor, s-ar putea aprecia asemenea personaje dostoievskiene ca Devușkin (din *Oameni sărmani*) sau Mîșkin (din *Idiotul*). Umorul, însă, nu este o componentă organică, fundamentală a creației lui Dostoievski. Observăm că râsul generat de comicul de situații sau de caractere, ca produs al contradicției dintre esență și aparență, se asociază la Dostoievski cu o sentință de condamnare, împlinește funcția de judecător al contrastelor ineluctabile, ireconciliabile din realitate. De aceea, spre deosebire de râsul gogolian, frust și molipsitor, plin de prospețime și spontaneitate, al lui Dostoievski este întotdeauna crispat, contorsionat, cu nuanțe sumbre și dureroase. Prin prisma acestor considerații, *Nevasta altuia și un soț sub pat*, această originală „farsă” a geloziei, calificată îndeobște ca operă „umoristică” este mai mult sau mai puțin incidentală în contextul de ansamblu al creației sale și aduce, la fel ca și esența satirică a *Crocodilului*, o notă distinctă, oarecum izolată în coordonatele specifice profilului său scriitoricesc. Farsa se constituie aici dintr-un comic de situații generat de opoziția dintre *absurd* și *rațional*. Numeroase scene, pline de *qui pro quo*-uri și de haz irezistibil, se succed vertiginos, cu toată încetineala aparentă a dialogurilor cu formule continuu repetate, asemenea unor ticuri automatizate: scena de pe stradă, când numitul Ivan Andreici, în postură de jalnică victimă a geloziei, își pândește soția infidelă și întâlnirea cu un alt „gelos”; discuția interminabilă pe care o angajează cu acest necunoscut, de fapt rivalul său, așa cum rezultă atunci când apare Glafira Petrovna, însoțită de un al treilea adorator; și stupefacția celor doi care parcă refuză să creadă în culpabilitatea femeii, în ciuda tuturor certitudinilor; scena din teatru cu biletul anost care dezlănțuie o adevărată dramă în sufletul bănuitor al lui Ivan Andreici; în sfârșit, aventura „de sub pat”, cu totul neobișnuită prin ridicolul ei culminând cu uciderea nefericitei Amișka și întoarcerea pocăită acasă, unde îl aștepta, furioasă, Glafira Petrovna. Un deznodământ lamentabil și concluzia autorului: „Dar vă rog să conveniți că gelozia este o patimă de neiertat, ba mai mult decât atât: e o adevărată pacoste”.

Motivul „geloziei” este tratat aici sub forma unei farse parodistice, cu toate extravagațele și hiperbolizările menite să scoată în relief comicul și ridicolul unor situații meschine.

Sub o altă prismă, același motiv va dezlănțui drame puternice (Natașa în *Umiliți și obidiți*), va deveni resortul principal în relațiile complexe și morbide, ca esență, din *Eternul soț* și va genera ură, o totală orbire, mergând până la crimă pasională, în *Idiotul* (uciderea Nastasiei Filippovna de către Rogojin).

Circulând în diferite limbi (franceză, germană, engleză) încă de pe la 1888, Nevasta altuia și un soț sub pat va fi cunoscută cititorului român la început fragmentar sub titlul *Bărbatul sub pat* la sfârșitul veacului trecut (trad. de Sergiu Cujbă, *Lumea Nouă*, II, no. 37, 1896). Aceeași versiune a fost reeditată cu specificarea: *Povestire umoristică* după originalul rus în *Gazeta politică și literară* (no. 10-13, 1916). Cu alt titlu (*Gelozie pedepsită*) și într-o versiune nouă vă apare într-o culegere intitulată „*Iubire tragică*” (trad. de George B. Rareș, Ed. *Cultura românească*, 1929, și mai târziu în traducerea lui Dionisie Tudoran (*Domnul de sub pat*, Ed. Adevărul, colecția *Lectura, floarea literaturilor străine*, no. 294, 1930). Nu se înregistrează nici un comentariu.

[72] *Paul de Kock* (1794-1871) - scriitor francez, autor al unor romane care înfățișau cu precădere moravurile micii burghezii pariziene și provinciale. Având faima de scriitor frivol, a stârnit „nobila indignare” a unor publiciști ruși ultraconservatori ca F. V. Bulgarin, O. I. Senkovski, N. A. Polevoi, grupați în jurul revistei *Maiak* (*Farul*). Recunoscând că romanele lui Paul de Kock reprezintă „tot ce e mărginit și trivial în spiritul francez și sunt o adevărată otravă pentru tineretul lipsit de experiență” (V. G. Bielinski, *Opere filozofice alese*, vol. II, *Cartea Rusă*, 1957, p. 250), criticul democrat-revoluționar nu-i nega talentul, capacitatea de a zugrăvi veridic și pregnant aspectele negative ale realității.

[73] Este vorba de cele două soliste-soprano: Tereza de Guilli-Borsi și Ermini Frezzolini ale Operei italiene, care au dat reprezentații la Petersburg timp de cinci luni (din octombrie 1847 până în februarie 1848).

[74] *Rinaldo Rinaldini*” - eroul romanului cu același titlu, operă minoră, cu intrigă încâlcită și aventuri senzaționale, aparținând scriitorului german H. A. Vulpius (1762-1827). Romanul a fost tradus în limba rusă în 1802-1804, bucurându-se de o largă popularitate.